

Академия Наук Грузинской ССР—Институт Языка имени Н. Я. Марра

The Academy of Sciences of the Georgian SSR—The Marr Institute of
Languages

ЛЕКСИКА КАРТВЕЛЬСКИХ ЯЗЫКОВ

II

С. Б. МЕНТЕШАШВИЛИ

СЛОВАРЬ КИЗИКСКОГО ДИАЛЕКТА

Под редакцией В. Т. ТОПУРИА

DICTIONARIES OF THE KARTVELIAN LANGUAGES

II

S. MENTESHASHVILI

KIZIQIAN VOCABULARY

Edited by V. TOPURIA

Издательство Академии Наук Грузинской ССР
Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ენის ინსტიტუტი აკად. ნ. შარის სახელობისა

ქართულურ ენათა ლექსიკა

II

სტეფანე მენთეშაშვილი

ქიზიყური ლექსიკონი

მ. თოფურბას რედაქციით

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
პრეზიდიუმის განკარგულებით

ზ ე მ რ კ ლ ე ბ ა ნ ი

- ა ბ უ ლ.—„წიგნი სააქიმოჲ“, ლ. კ ო ტ ე ტ ი შ ვ ი ლ ი ს გამოცემით, ტფილისი 1936
დართული აქვს ლექსიკონი, სადაც არაბულ-სპარსული სიტყვები.
შემოწმებულია იუსტ. ა ბ უ ლ ა ძ ი ს მიერ.
- ა ლ ა ვ.—მ. ა ლ ა ვ ი ძ ე, ლეჩხუმური ლექსიკონი, პროფ. ვ. ბ ე რ ი ძ ი ს რედაქ-
ციით, თბილისი 1938.
- ბ ა რ ნ.—ვასილ ბ ა რ ნ ო ვ ი, ფერად-ფერადი, 1934. გამოყენებულია ამ წიგნს დარ-
თული ლექსიკონი, შედგენილი თ. სა ხ ო კ ი ა ს მიერ.
- ბ ე რ.—გ. ბ ე რ ი ძ ე, სიტყვის-კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, С.-П. 1912.
- ბესიკი—ბ ე ს ი კ ი, თხზულებათა სრული კრებული, ალ. ბ ა რ ა მ ი ძ ი ს ა და ვ.
თ ო ფ უ რ ი ა ს რედაქციით, ტფილისი MCMXXII. დართული
აქვს ვ. თ ო ფ უ რ ი ა ს მიერ შედგენილი ლექსიკონი.
- ბ უ ქ უ რ.—დ. კ ა რ ი კ ა შ ვ ი ლ ი და ივ. ბ უ ქ უ რ ა უ ლ ი, თუშურს ლექსებში
ნახმარის სიტყვების განმარტება: „ძველი საქართველო“, ტ. II,
ტფილისი 1913, განყ. V, გვ. 129—139.
- გ ა მ ს ა ხ.—კონსტანტინე გ ა მ ს ა ხ უ რ დ ი ა, მთვარის მოტაცება, წ. III, 1936.
დართული აქვს ავტორისავე ლექსიკონი.
- გ რ ი შ.—ი. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ ი, ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოქმეა, 1927.
ლექსიკონი შედგენილია ავტორისავე მიერ.
- გურამ.—დავით გ უ რ ა მ ი შ ვ ი ლ ი, დავითიანი, ალ. ბ ა რ ა მ ი ძ ი ს ა და ს.
ი ო რ დ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს რედაქციით, ტფილისი MCMXXXI. დარ-
თული აქვს ს. ი ო რ დ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ შედგენილი ლექსიკონი.
- ე რ ი ს თ.—რაფ. ე რ ი ს თ ო ვ ი, მოკლე ქართულ-რუსულ-ლათინური ლექსიკონი,
Тифлис 1881.
- ვაჟა I—ვაჟა-ფშაველა, I, ლექსები, ს. ა ბ ა შ ე ლ ი ს რედაქციით, ტფილისი 1922.
III ტ. III, პოემები, ალ. ა ბ ა შ ე ლ ი ს რედაქციით, ტფილისი 1930.
IV „ ტ. IV, პოემები, ალ. ა ბ ა შ ე ლ ი ს რედაქციით, ტფილისი 1933.
სამივე ტომს დართული აქვს ა. შ ა ნ ი ძ ი ს მიერ შედგენილი ლექსიკონი.
- თეიმურაზ I—თეიმურაზ I, თხზულებათა სრული კრებული, ალ. ბ ა რ ა მ ი ძ ი ს
ა და გ. ჯ ა კ ო ბ ი ა ს რედაქციით, ტფილისი MCMXXXIV. დარ-
თული აქვს გ. ჯ ა კ ო ბ ი ა ს მიერ შედგენილი ლექსიკონი.
- კ ი რ.—გენსკობოსი კ ი რ ი ო ნ ი, სალექსიკონო მასალა: „ძველი საქართველო“,
ტ. II, ტფილისი 1913, განყ. III, გვ. 1—27.
- მ ა კ ა ლ. თუშეთი—სერგი მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, თუშეთი, ტფილისი 1933.
- მ ა კ ა ლ. მთიულეთი—სერგი მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, მთიულეთი, ტფილისი 1930.
- მ ა ყ.—დაუ. ალ. მ ა ყ ა შ ვ ი ლ ი, მემცენარეობა (სასოფლო-სამეურნეო ტერმინო-
ლოგია. I), პროფ. ვ. ბ ე რ ი ძ ი ს რედაქციით, ტფილისი 1938.

უღ.—სერგი ქლენტი, გურული კილო, ტფილისი 1936.

საბა—სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, პროფ. იოსებ ყიფშიძისა და პროფ. აკაკი შანიძის რედაქციით, ტფილისი 1928.

საძათ.—ი. გრიშაშვილი, საძათნოვა, ტფილისი 1918. დართული აქვს ლექსიკონი.

ტეჭნ. ტერმ.—ტეჭნიკური ტერმინოლოგია, პროფ. ვ. ბერიძის რედაქციით, ტფილისი 1935.

ლლ.—ალ. ლლონი, გურული ფოლკლორი. I. თბილისი 1937.

შან. რეცენზია—ა. შანიძე, რეცენზია გამოკვლევისა „მ. ჯანაშვილი, საინგილო“: „Записки Восточного отделения имп. Русского Археологического общества“, т. XXII.

შან. კვეს.—ბესარიონ გაბუური, კვესურული მასალები, პროფ. აკაკი შანიძის რედაქციით. გამოყენებულია ამ მასალებს დართული ლექსიკონი, შედგენილი ა. შანიძის მიერ: „ქართული საენათმეცნიერო საზოგადოების წელიწადეული“, I—II, ტფილისი 1925.

შარშ.—გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი, პროფ. ვ. ბერიძის რედაქციით, თბილისი 1938.

შაჰნ. I—შაჰნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები. ტექსტი გამოსცა და წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო იუსტინე აბულაძემ, თბილისი 1916.

შაჰნ. II—აბუ-ყასიმ ფირდოუსი, შაჰნამე, ქართული ვერსიები, ტ. II, პროფ. იუსტ. აბულაძის, დოც. ალ. ბარამიძის, ბ. ინგოროძე და პროფ. კ. კეკელიძის და პროფ. აკ. შანიძის რედაქციით, კომენტარებით და ლექსიკონით, ტფილისი 1934. გამოყენებულია ორივე ტომს დართული ლექსიკონი, შედგენილი იუსტ. აბულაძის მიერ.

ჩუბ.—დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, С.-Петербург. 1887.

ჩხ.—ივ. ჩხიკვიშვილი, საქართველოს ხერხემლიანთა ნომენკლატურა, ტფილისი 1926.

ცაგ.—ავქ. ცაგარელი, კომედიები, ი. გრიშაშვილის რედაქციით, წინათქმით, შენიშვნებით და ლექსიკონით, 1936.

წერ.—ბ. წერეთელი, ზემოიშვრული ლექსიკონი, პროფ. ვ. ბერიძის რედაქციით, თბილისი 1938.

ჭყ.—ილია ჭყონია, სიტყვის-კონა, С.-Петербург. 1910.

ჯავახ. I—ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, წ. I, ტფილისი 1930.

ჯავახ. II „ „ „ წ. II, ტფილისი 1934.

ჯავახ. მუსიკის ისტ.—ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბილისი 1938.

ჯავახ. სამართლის ისტ.—ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წ. I, ტფილისი 1928; წ. II, ნაკვ. I, ტფ. 1928; წ. II, ნაკვ. II, ტფ. 1929.

ჯ ა ვ ა ხ. საფ.-საზ.—ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული საფას-საზომთაშეცოდნეობა ანუ ნუმისმატიკა-მეტროლოგია, ტფილისი 1925.

ჯ ა ვ ა ხ. ქართ. და კავკ. ენები—ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, ტფილისი 1937.

ჯ ა ნ ა შ ვ.—მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, საინჟილო (გამოკვლევას დართული აქვს ლექსიკონი): „ძველი საქართველო“, ტ. II, ტფილისი 1913, გ. IV, გვ. 238—274.

გაღატ. = გადატანით, გადატანითი მნიშვნელობით.

ნ. = ნახე.

შდრ. = შეადარე.

← = მიღებულია, წ. რმომდგარია.

წინასიტყვაობა

წინამდებარე ნაშრომი ენის ინსტიტუტის მიერ წამოწყებული დიალექტურ ლექსიკონთა სერიის მეორე ნაკვეთია. იგი წარმოადგენს ნაწილობრივ იმ მიზნის განხორციელების ცდას, რომელიც დასახული აქვს ინსტიტუტს. ეს მიზანია—შეკრებილ და საფუძვლიანად შესწავლილ იქნეს ქართული ენის მდიდარი ლექსიკა. რომელშიც ასახულია ქართველი ერის ყოფითი მხარე როგორც შორეულ წარსულში, ისე თანამედროვე ვითარებაში.

შედგენილობით „ქიზიყური ლექსიკონი“ თავისებურია. მასში შევიდა მხოლოდ ის სიტყვები, ტექნიკური ტერაინები და იდიომატური თქმები (სულ 1260-მდე), რომელნიც

ა) აღემთე გამოსულ არც ერთ ლექსიკონსა თუ სიტყვის-კონაში შეტანილი არ ყოფილან და პირველად მათ აქ ჰოვეს ადგილი (ასეთია, მაგ.: აჯაყება, ავეური, ჩაულაზე, ამპარტაყანი მამული, მარილის ტირილი, მზის ტრიალი, კბილის ქარათ არ იყო და სხვა მრავალი);

ბ) ლექსიკონებში მოცემულ განმარტებებს ავსებენ დამატებითი პირდაპირი თუ გადატანითი მნიშვნელობებით (ნ., მაგ., აჯილა, ბაწარი, კაკრა, საღვარე, ჭინჭრაქა და სხვ.);

გ) ქიზიყურში ცოცხალი ჩანან, მაგრამ, ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით, არც თანამედროვე საშუალებო ქართულსა და არც კილოებში დღემდე დადასტურებული არ არიან და საბაზას ან ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში მათი წარუდგენა კაცს აფიქრებინებდა, რომ ისინი ხმარებიდან გასული, გადაშენებული არიანო (ასეთად მიიჩნეოდა: წესმეცნიერობა და სხვ.).

დანიშნულებით ეს ლექსიკონი

1. უწინარეს ყოვლისა, დიალექტალურია, რამდენადაც მასში საყოველთაოდ ხმარებული სიტყვები თუ თქმები ქიზიყურის თავისებურებათა შესაბამისად სახეცვლილადაა შემოტანილი (მაგ.: ქლივარი 'ქლივი', წინაღამ 'კინაღამ', ძრიან 'ძლიერ' და სხვ.). განსამარტავ სატყვათა უმეტესობა დამოწმებულია ქიზიყურ დიალექტზე საგანგებოდ შერჩეულა ფრაზეოლოგიით, ანდაზებითა თუ თქმებით. ყველა ეს საკმაო მასალას იძლევა ქიზიყურის თავისებურებათა გასათვალისწინებლად და ამდენად ამ ნაშრომს გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება ქართული დიალექტოლოგიისათვის.

2. ნაწილობრივ ეთნოგრაფიულიცაა, თუ შეიძლება ასე ეწოდოს მას, რამდენადაც დიდი რაოდენობით არის წარმოდგენილი ქიზიყელთა ყოფის გამომხატველი ტერმინები. აქ გვხვდება არა მარტო საბელწოფებანი სოფლის მეურნეობის მრავალი დარგისა, სამეურნეო იარაღებისა, ნაგებობათა, ტანისამოსისა და საკმელ-სასმლისა, საბავშვო თამაშობათა, დაავადებათა, ნათესაური ურთიერთობისა და მათთან დაკავშირებული ზნე-ჩვეულებისა და რწმენისა, არამედ მოცემულია მათი შედარებით სრული აღწერაც. აგრეთვე არ არის დავიწყებული ადამიანის მეტასხელები და სხვა, ამდენად იგი შეიცავს საკირო მასალას ქართული ეთნოგრაფიისათვის.

3. ნაწილობრივ ამსახველია ქიზიყის მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციისა ოქტომბრის რევოლუციამდე როგორც სოფლად—გლეხთა შორის, ისე ქალაქად—ხელოსანთა და ვაქართა წრეებში (ნ., მაგ.: თაკვაცი, ბოლო კაცი და სხვა). ხელოსანთა და ვაქართა წრეების ენა იმდენად განსხვავდებოდა სოფლის მეურნეთა ენისაგან წარმოთქმისა და ლექსიკური შედგენილობის მხრივ, რომ ერთმანეთს დასცინოდნენ კიდევ. ვაჭრები და ხელოსნები გაურბოდნენ ჰ ბგერის ხმარებას და ამიტომ გვხვდება ლექსიკონში „ამქრის გახსნა“ (და არა „ამქრის გაკსნა“). სხვაობა თავს იჩენდა აგრეთვე ზოგიერთი სიტყვის გამოყენებისას ფორმაშიც და მნიშვნელობაშიც. ყურადღებას იქცევს ასაკთან: დაკავშირებული ენობრივი სხვაობაც. ამ მხრივ აქ საკმაოდ არას წარმოდგენილი ბავშვის ლექსიკა (ნ. აფუა, აჩია, ფეფი და სხვა). ამდენად ხელთ გვაქვს სანდო მასალა სოციალური დიალექტოლოგიისათვის.

4. შეიცავს აგრეთვე იურიდიული ხასიათის ტერმინებს (როგორიცაა საუუროსო, საუმცროსო, სადილო, საუღიერო, ძმად ჩაყენება და სხვა). მათი აღწერით ირკვევა უფლებბრივი მდგომარეობა ოჯახის თუ საზოგადოებას წევრთა და აგრეთვე ისიც, თუ ხალხში ოდითვე განმტკიცებული წესები როგორ იცვლებოდა თანდათანობით, სურათო ქონება როგორ იქცეოდა კერძო საკუთრებად (ნ. დაკვალვა მიწისა, დაჩემებული მამული და სხვა). ამდენად ეს ნაწილი გარკვეული ღირებულების მქონეა ქართული სამართლის ისტორიისათვის.

დასასრულ, 5. ტერმინოლოგიურიცაა, რამდენადაც მასში უხვად არის შეტანილი ტექნიკური თუ სხვა ხასიათის ტერმინები სოფლის მეურნეობისა, ხელოსნობისა და საოჯახო საქმიანობის მრავალი დარგისა (როგორიცაა: ხენათესვა, მევენახეობა, მეცხოველეობა... მშენებლობა, მეჭურჭლეობა... საქმელ-სასმელის დამზადება, კრა-კურვა და სხვა). ამდენად იგი საკმაოდ მარაგს შეიცავს ერთიანი ტერმინოლოგიის დასადგენად.

ყველა ეს, თავის მხრივ, საჭირო და აუცილებელ მასალას წარმოადგენს დიდი ქართული განმარტებითი ლექსიკონისათვის.

რაც შეეხება სიტყვათა ვრცელსა და შედარებით ზუსტ განმარტებას, იგი, უნდა ითქვას, შესაძლებელი გახადეს გარკვეულმა პირობებმა. ავტორი წარმოშობით ქიზიყელია, რომელსაც მეტი წილი აქ შემოსული სიტყვებისა პატარაობიდანვე აქვს შეთვისებული საკუთარ ოჯახში, პირველ რიგში დიდი გამოცდილებისა და ძველი ყოფის დამცველი დიდედის მეშვეობით. ავტორი თვითონ ყოფილა მნახველი და მონაწილე არა მარტო საბავშვო თამაშობათა, არამედ სასოფლო და საოჯახო საქმიანობისაც, ბევრჯერ სჭერია ხელთ სამეურნეო იარაღი, უტარებია ადგილობრივი შეკერილობის ტანისამოსი, უნახავს სხვადასხვა რიტუალი და სხვა. შემდეგ ეს პატარაობითვე აღძრული ინტერესი და მიღებული ცოდნა გაუღრმავდა და გაუჟართოვდა სკოლაში ყოფნისას, როდესაც მას მისმა მასწავლებლებმა დ. როინაშვილმა, გ. გოხალიშვილმა (ისტორიკოსი, პროფესორი) და ილო მოსაშვილმა (მწერალი) დაავალეს შეკრება ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებისა (ანდაზა-გამოცანებისა, ლექსებისა, ზღაპრებისა და აგრეთვე „ძველკობურა“ სიტყვებისა). ამ მასალებიდან ბევრმა სიტყვამ, ფრაზეოლოგიამ და ანდაზამ პოვა აქ ადგილი. პატარაობითვე შეძენილი ცოდნა მეცნიერულად გააზრიანდა, როცა ავტორმა გაიარა ქართული საენათ-

მეცნიერო სკოლა (დამთავრა ს ტ ა ლ ი ნ ი ს სახ. თბ. სახ. უნივ. ფილოლო-
გიის ფაკულტეტის ლინგვისტური დარგი). აქ ის გაეცნო, სხვათა შორის, მასა-
ლების შეკრებისა და მათი დამუშავება-შესწავლის მეთოდებს. ზაფხულის თვე-
ებში, სათანადო მითითებათა თანახმად, იგი სწავლობდა ქიზიყურ-კახური
დიალექტის როგორც გრამატიკულ თავისებურებებს, ისე ლექსიკურსაც. უნივერ-
სიტეტის დამთავრების შემდეგ ავტორს შესაძლებლობა მიეცა ემუშავა წლების
განმავლობაში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში პროფ. გ. ჩ ი ტ ა ი ა ს უშვა-
ლა ხელმძღვანელობით. აქ შეითვისა მან ეთნიკურ წრეში ყოფილი თავისებურე-
ბების დაქურა-ალრიცხვისა და საკითხების შედარებითი შესწავლის მეთოდე-
ბი. ამ გაუმოვებამა, რომ ხელი შეუწყო ქიზიყურ ეთნოგრაფიის ვრცლად წარ-
მოდგენას ლექსიკონში. ბოლო წლებში ავტორი მონაწილეობას იღებდა განსვენე-
ბული აკად. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ს სემინარებში და მის მიერვე მოწყობილ ექს-
პედიციებში. განსე. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ს დავალებითა და მისი ინსტრუქციის
შესაბამისად ავტორმა შეისწავლა ქიზიყისა და მეზობელ მხარეთა შინამრეწველობა.
ამით აიხსნება, რომ ლექსიკონში თითქმის ყველა დარგის ტერმინოლოგიაა შე-
მოტანილი და ისიც არა მხოლოდ ქიზიყურის მიხედვით. ტერმინთა განმარტებაც
ასეთ შემთხვევაში მეტწილად ემყარება ხელოსანთა მიერ მოწოდებულ ცნობებს,
იშვიათად მათი ახსნაც უტყველდაა აქ წარმოდგენილი.

გავრცელებულობის მხრივ ლექსიკონის მასალა ქიზიყურ ფარგლებს არ
სცილდება. ნამდვილ ქიზიყად კი აქ ნაგულისხმევია ის ტერიტორია თავისი მო-
სახლეობითურთ, რომელიც მდებარეობს ციე-გომბორის მთის გასკვეთი ჩალაუბ-
ნის ხევისა, ბარჯის ხევისა (უკანა მხარში) და კარდიახის ხეისა (წინა მხარში)
ზამხრეთ-აღმოსავლეთით, დასწვრივ—ალაზნამდე (ალაზნის მარჯვენა მხარე) და
გადასწვრივ—ივრამდე (ივრის მარცხენა მხარე), ვიდრე იორ-ალაზნის შესართა-
ვამდე; სახელდობრ, შემდეგი სოფლები და ქალაქები: ანაგა, ვაქირი, მაშნარა, ასანუ-
რი, საქობო (წინორი), გოდაქანი. კვენაკელი, სიდნალი, ნუკრიანი, კოტორი, მალარო,
კელმეჩური, ბოღბე, ქედელი, ბოდბისხევი, ფანიანი, ხეშო მარბანი, ქვემო მარბანი,
ჯუგანნი, ტიბანი, პრასიანი, მირზანი, არბოშიკი, კოტანი, ცლუქანა, ოზანი.
ამათ გარდა ქიზიყშივე შემოდის სამხრეთ-აღმოსავლეთით შირაკის მიმართულე-
ბით ძველ ნასოფლარებსა თუ ნაქალაქარებზე ახალდაარსებული სოფლები: ძველ-
ანაგა (სადაც დასახლდნენ ქედლები და ფანიანელები), წითელწყარო (ძველად
თუქურშიშა, უფრო ადრე—დედოფლის წყარო, სადაც დასახლდნენ ზემომარბა-
ანელები, მირზანელები, არბოშიკელები და სხვ.). ქიზიყი მთლიან ერთეულს წარ-
მოადგენს არა მარტო ტერიტორიულად, აოამედ სხვა მხრივაც: იგვ სო-
ციალ-ეკონომიური პირობებით განსხვავდებოდა ქართლ-კახეთის სხვა კუთხეები-
საგან: იქ ბატონყმობა არ ყოფილა და მიწისმფლობელობა თემურა რყო: მოსახ-
ლეობა ამეგამდაც ერთნაირ მეურნეობას ეწევა, ერთნაირ ზნე-ჩვეულებას იცავს
(ჩაცმა-დახურვა და სხვ.) და ერთ კილოკავზე მეტყველებს¹.

¹ თუმცა ხშირად ვაქირულ-ანაგელები თავს არ დებენ ქიზიყელობაში (რო-
გორც ეს წინაუბროც ხდება ხოლმე: ველისციხელები და კაკაბელები თავს ატა-
დებენ ქიზიყეობად), ძაგრამ ისინი ქვემო სოფლების წრეს ეუთუნიან და არა
ზემოსას.

აღნაგობის მხრივ აღსანიშნავია შემდეგი:

სიტყვები და იდიომატური თქმები ძირითადად აღებულია ქიზიყური მეტყველებიდან და, თუ სხვა დიალექტიდანაც არის დამოწმებული რომელიმე სიტყვა, ყოველთვის ნაჩვენებია მისი წარმომავლობა (ნ., მაგ., კოტა, დელამა და სხვა) ¹.

სიტყვები გაწყობილია ანბანზე იმ სახით, რა სახითაც იგი გვხვდება საუბარში, და არა ფუძეთა და მით უფრო ძირის მიხედვით. ეს აიხსნება არა მარტო იმით, რომ სიტყვის მონახვა გაადვილებულიყო, არამედ იმითაც, რომ სხვადასხვა პრეფიქსიანი თუ პრეფერბიანი ფორმები მნიშვნელობით ხშირად ძალზე დაშორებულნი არიან ერთმანეთისაგან (შდრ., მაგ., აკვლანჯა და დაკვლანჯა, დაღრძობა, გადაღრძობა და მიღრძობა, აგრეთვე მიგლა, ნაგალი და საგალავი და სხვა). სამაგიეროდ ხშირად მითითებულია ფუძეზე, საიდანაც არის მიღებული ნაწარმოები ფორმები (წ. გალეშევა; გალეშეკვა, დალეშეკვა; დაპოპკვა და სხვ.). არაა იშვიათი, როცა ნაწარმოები სიტყვა წარმოდგენილია და მისი ფუძე თუ ძირი ლექსიკონში არა ჩანს; მაგ., გვაქვს სიხიამშიათე, სიხინტი, დაჯორჯლება, აფჩოლავება..., მაგრამ სიხიამშიათე, ჩხინტი, ჯორჯლება თუ ჯორჯალი, ფჩოლავება არაა შემოტანილი იმ უბრალო მიზეზისა გამო, რომ ისინი ცოცხალ საუბარში არ იხმარებიან.

არის შემთხვევები, როცა სიტყვა ასე თუ ისე გასაგებია ფრაზაში, ცალკე აღებულს კი მნიშვნელობა არა აქვს. ასეთ პირობებში მთელი ფრაზა წარმოდგენილი; მაგ.: „ვართარათად წავიდა“, „იოწიო წავიდა“ და სხვა. იოწიო, ვართარათად—ცალკე გაუგებარია. თუ მთელი წინადადება გაქვევებულად იხმარება და გადატანითი, ფიგურალური მნიშვნელობა აქვს, ისიც შემოტანილია ამ ლექსიკონში: „დელამიწაა არამაგლია“, „ფხაჭი კალათა დაწნა“... პირიანი ფორმებიც კი შემოვკაქვს: „მე დაგლაკე“, „გული მიკოტოტებდა“ და სხვ.

ცალკე სიტყვები, კომპოზიტები თუ ფრაზები ქიზიყურ დიალექტზეა მოცემული, ოღონდ ერთ შემთხვევაში დარღვეულია ეს წესი. 46-ე გვერდიდან სალიტერატურო ენის შეაბამისად ნათესაობითის ფორმა ყველგან აღდგენილია და ამით გარჩეულია საზღვრულთან სახელობითში შეთანხმებული მსაზღვრელის ფორმა ნათესაობითში მართული მსაზღვრელის ფორმისაგან, რომ მკითხველს ისინი ერთმანეთში არ არეოდა; ქიზიყურში კი ორივე ფორმა ერთნაირად იხმარება; შდრ. მაგ.: „გული ეყლენი აჩოია“ და „გული ასუყება“ (= გულის ასუყება). კომპოზიტები კი ქიზიყურას შესაფერისად არაის დაცული: გულიკმა, პირიპური, ფუტკრიდე და სხვ.

აქა-იქ არის ცდა სიტყვის ეტიმოლოგიისა, ნ., მაგ., დედაძუძუნი, ცია, ოდოქღერი და სხვა, მაგრამ საერთოდ თავი შევიკავეთ ამისაგან და ეტიმოლოგიური ლექსიკონისათვის შემოვიჩინებთ.

¹ ავტორს შემთხვევა ჰქონდა მასალები შეეკრიბა ქიზიყის გარდა აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში, განსაკუთრებით კახეთის სხვადასხვა სოფელში: ფხოველსა, მელანს, ჯიმიტს, ურიათუბანს, ველისციხეს, გურჯანს, ბაკურციხეს, კარდენახსა და სხვაგან. ამ მასალების მცირე ნაწილი აქ არის გამოყენებული.

სიტყვა და მისი განმარტება დამოწმებულია სხვა ლექსიკონებითაც. თუ განმარტება ვითხვევა ლექსიკონში მოცემულს, მაშინ ნ. (ნ ა ხ ე) უწერია, თუ დაშორებულია—შდრ. (შ ე ა და რ ე); თუ სიტყვები მნიშვნელობით სავსებით დაშორებულნი არიან, მაშინ სხვა ლექსიკონზე აღარ ვუთითებთ. იშვიათად მწერლესაც ვიმოწმებთ. ლექსიკონთა ავტორები ჩვეულებრივ დასახელებულია უხუცესობის მიხედვით: ჯერ ს ა ბ ა ა, შემდეგ რ აფ. ე რ ი ს თ ა ვ ი, ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი და ა. შ.

სიტყვათა წარმომავლობას იშვიათად აღვნიშნავეთ. აქ საკმაო რაოდენობითაა არაბული, სპარსული, თურქული, სომხური, ბერძნული, რუსული და სხვა წარმოშობის სიტყვები, შემოსული ზოგი უშუალოდ და ზოგიც გასაშუალებით (აგუზიო—оружо, ათაბაბა, ასლი, ძალა, საკვი ქარი, დომუალი და სხვა მრავალი). მათი წარმოჩენა შეიძლებოდა და საინტერესო შედეგებსაც მივიღებდით, მაგრამ ეს ნაწილიც დიდ განმარტებითს ლექსიკონს დავეუბრევეთ.

ვენაობთ, რომ სხვადასხვა მიზეზის გამო ქიზიყიდან გამოსულ მწერალთა თხზულებები ვერ დავამუშავეთ ლექსიკოლოგიური თვალსაზრისით და სათანადო ადგილას ვერ დავიმოწმეთ. სასურველია, ეს ხარვეზი შეივსოს.

ესარგებლობთ შემთხვევით და უღრმეს მადლობას მოვახსენებთ საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტს აკად. ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს, რომლის ხელისშეწყობითაც დამუშავდა და გამოქვეყნდა ეს ნაშრომი.

აკად. ნ. კ ე ც ხ ო ვ ე ლ მ ა დიდი ვალი დაგველა და საკორექტურო ფურცლებში გადაიკითხა მთელი ლექსიკონი. მან, როგორც ქართლურ-კახური ლექსიკის საფუძვლიანმა მცოდნემ, არსებითი ხასიათის შენიშვნები მოგვცა და დაგვახუსტებინა ბოტანიკურ ნაწილთან ერთად ზოგი სხვა ნაწილიც. უღრმეს მადლობას მოვახსენებთ აკად. ნ. კ ე ც ხ ო ვ ე ლ ს ასეთი გულისხმიერებისა და დახმარებისათვის.

არ შეიძლება მადლობით არ იქნეს აღნიშნული ასოთამწყობ ვანო გა ლ უ ს ო ვ ი ს შრომა: მან მარტომ იკისრა ამ ლექსიკონის აწყობის ტვირთი.

აბეჩხარი ნახევრად გადამზარევი ვენახი (პლ. ჩუბ., ვაჟა I); გლავ. მოსულელი.

აბეჯარი მოსულელი (ჩ. აბეჩხარი).

აბიზ-ბაბიზ საბავშვო თამაშია. ბავშვს, რომელმაც უკრ კიდევ თვლა არ იცის, დიდები გასართობად ეუბნებიან, რომ ოთხი თითიდან ოცს გამოვიყვანთო, და თვლიან: „ა ბ ი ზ, ბ ა ბ ი ზ, ბ ი ზ და ო ც ი ო“. თვლას იწყებენ ნეკიდან (პლ. ანეკი-ბანეკი).

აბლაბუდე აბლაბუდა, ობობას ქსელი.

1. აბლაკი (ადამიანი) მცირე ქუის ადამიანი. გლავ. აბლაკი; აბლაკი.

2. აბლაკი ჩითი, აბლაკი ქსოვილი თხელი, უხეირა ჩითი, თხელი ქსოვილი.

აბუქარი მკვებარა, ბაქია.

აბოტება ხელების მიშველებით გაჭირვებით ასვლა ხეზე ან სხვა რაზეზე (პლ. ჩუბ., ვაჟა III აბლატება).

აბლუნძვა ცუდი შეკერილობის გამო ნაკერზე ნაოქის დაყრა. აქედან: აბლუნძული ტანისამოსი ნაკერზე ნაოქმეყრილი ტანისამოსი.

აგანგალობა, ანუ ახშარიობა საბავშვო თამაშობაა. ბავშვები ერთად დასხდებიან ხოლმე, ერთი დედაა, სხვები — შვილები, დედას ხელში სარტყელი უჭირავს, იმით გამოსახავს რომელიმე ცხოველის სიდიდეს და ამბობს: „ამოდენა თითონ არი“; შვილები იტყვიან: „ა განგალა, განგალა“. შემდეგ დედა სარტყლითვე გამოსახავს თავს და ამბობს: „ამოდენა თავი აქვს“, შვილები უპასუხებენ: „ა განგალა, განგალა“ და ასე უჩვენებს ნაეარაუდვეი ცხოველის ყველა ნაწილს. დასასრულ, სარტყლის

წვერს მისცემს ხელში მოთამაშებულ (შვილებს) და ეკითხება, თუ რა ცხოველია. ვინც გამოიყვანოს, ის სარტყელს გამოართმევს და წინ გაირეკავს დანარჩენებს ასიოდე მეტრის მანძილზე. იქ მას სარტყელზე ფეხს დაუდგამენ. დედა დაიძახებს: „ახშარ-ახშარ“ (ჩ.), ყველანი გაძოქცევიან. თუ დედამდე მიიბრუნა გამომცნობმა ისე, რომ ვერ დაიჭირეს, მაშინ თვითონ დგება დედად და თამაში ხელახლა დაიწყება; თუ ვერ მიუწვრო და გზაში დაიჭირეს, მაშინ თვალებს აუბამენ და ხელისგულზე ურტყამენ სარტყელს. გატყუაის შემდეგ თამაში ხელახლა იწყება (ჩ. კირ. ავანგალი).

ავღანი ჩ. ჰავდანი.

აგუზიო სათბილო, საკონლის (ძროხის, ხარის, კამეჩის) უკანალი.

აგულგულავიბა ფქვილის ისე გაყრა, რომ ხორბლის გულის ფქვილი გავიდეს და ქატო საცერში დარჩეს (პლ. საბა გულგული, ქ. გურგული).

აგურის დატოკება სააგურეში პირველად ცეცხლის მიცემისას რომ აგური ცოტა შეიძვრის და დაჯდება.

აღრე გაწაფხული, ახლაგაწაფხული გაწაფხულის დამღვეი, მარტის თვე.

აღრე კეცა: აგურის უკანალი გამოწველა აგურის კეცა: აგურის უკანალი, ე. ი. დაძვრება.

აღრე შამადგომა შემოდგომის დამღვეი, ენკენისთვის დრო. აგურის უკანალი გამოწველა აგურის უკანალი, ე. ი. დაძვრება.

ავაკება ვაკეზე გასვლა აღმართისათვის თავის თავის დაღწევის შემდეგ.

ავალა: „საკირეს მალალი ავალა აქვს, რომ ცეცხლს ასწიოს“; „ბუხარს მალალი ავალა უნდა, რომ ბოლს ასწიოს“ (ჩ. ალავე).

აქანგი თამბაქოს ხმელი ფოთლებს აქედნულა. თოკზე ასხმული თ.მბაქო რომ განხმება, ორ ასეთ თოკს (ს.) ერთად მოკეცვენ ოთხად, ხის ჩანგალს (კავიან ჯოხს) შეაბამენ და ჩამოჰკიდებენ სარაიის ქვრზე.

აქანდახტი ოქრომჭედლის ხელსაწყო: სვეადის სანაყი კუროკელია, ლითონისა (შკრ. ჩუბ. ავანგდასტა, ავანდასტა).

აქანტყოფობის მიქცევა მორჩენისაკენ პირის ქმნა.

აქანტყოფობის ნაღო ავადმყოფობის შემდეგ დარჩენილი უძლურება, სისუსტე. ავანჩაფანი (საქმისა) ს ქმის მეთ-ური, საქმის ვითარების მცოდნე (შკრ. ჩუბ., გ.ყ.).

ავგარდანი ხის ტარიანი სპილენძის დიდი საწენე წყლის გადასაღებ-გადმოსაღებად (შკრ. ჩუბ., გრიშ.).

ავღიხურული (ალვისხეური?) წინდის ქრელის ერთ-ერთი სახეა.

ავხევა გენავისა ვენახის შეესება ვახით.

ავქაში ნ. ამქაში.

ავლანი გლახაკი, დაფლეთალტანისამოსიანი ადამიანი (შკრ. ბარნ.).

ავულო შეუსმენარი, ჯიუტი, ყველაფერი რომ უკუღმა ესმის. კავ... და ავუ... ხან; ვა... უკუ... გას...

ავ ცხვირს არ დადევნხ ოქსი: არა უშესა რა (ნ. ბარნ.).

აზადი ბერწი, უშვილო საქონელი.

აზლაკი კალტი, მოთალი. ყველის ამოღების შემდეგ დარჩენილ შრატს მოადლეებენ, აიკრება და ხვარხერი (ნ.), სქელი, თეთრი, ცომივით გახდება, ამოღებენ ქაფკირით, მარილს მოაყრიან, დახელენ ხელისგულზე და გუდაში ჩადებენ, გატენიან მაგრად და შეინახავენ. ასე აკეთებენ დოსგანაც. აზლაკს უფრო დედაკაცები ეძახიან, წანაკაცები კი—კალტს. თუშებიც კალტს

ეძახიან. გამოღის, თითქოს ცხერისას, ე. ი. ყველის ამოღების შემდეგ შრატისაგან გაკეთებულს—კალტი ჰქვია და ძროხისას, ე. ი. კარაქის შედგენილ შემდეგ დოსგან გაკეთებულს—აზლაკი, რადგან ყველს უფრო მამაკაცები აკეთებენ და კარაქს—დედაკაცები.

აზლაკის შავამანდი აზლაკს წყალში გაქნიან, მოადლეებენ, ხახვსა და ცეხეცოს უხამენ და მიირთმევენ წინაუ (ცერეცოს ზოგი დოს კალტს თავიდანვე უშვრება სურნელებისათვის, როცა მ აზნი აკეთებენ).

აზრობს გამანასკვა ნ. გამონასკვა მ.

აზლუთი პერანგის გვერდებზე ჩასყენებელი ნაქერი სიგანისა და ირბობის მისაცემად (ნ. საბა, ჩუბ.; შკრ. გრიშ. აზლუდი; ნ. ჩიბუხი 1, 1 ხიშტაკი).

ათაბაბა მამა-პაბა. ათაბაბინდელი ძველისძველი, ძალიან ძველი (ნ. გრიშ. ათადან-ბაბადან).

ათეული ერთად დადგნული თერამეტი ძნა (ნამდვილად კი ათი ძნა უნდა ყოფილიყო, როგორც ამას სახელწოდება გვიჩვენებს). მიწაზე დაიდგა ოთხი ძნა— ორ-ორი ტყუპ-ტყუპისე, რომ თავთავები შიგნით აქვე ერთიმეორისაკენ მიქცეული; ზემოდან კიდევ ოთხი ძნა დადგება ამავე წესით შემდეგ ძნათა შუა ორი ძნა დაედგება ისევე ერთიმეორისაკენ შექცეული, დაწევიან რომ არ ჩავიდეს, ერთ ძნას კიდევ, მეთერთმეტეს, სულ ზემოდან დაიდგენ გარდიგარდმო (ნ. ბარნ.).

ათვალმახევა მოწონება. ჩუქმა პაქმა კრათი გოგო ათვალმახევა და ბინა მარს, ას უნდა მოეგანო.

ათლაჯჩა ულამაზო, უშნო გარეხულადაც და ყოფაქცევითაც.

ათლოჯნა ატალახება, სველი ეზო ტარების გამო რომ აიხილება.

ათთამა წისქვილის ნაწილი, რომელიც ღერძზე ბრუნავს (?).

აკანქურება ფევისა მტკივანი უხვის
ნაღლა აწევა, რომ მიწას არ დაეკაროს
(ს. ვაჟა IV).

აკარაკი შეესწინარი, მოსულელო
და ყბედი (პლ. სომხ. *հակասակասէք*).

აკატება წაწყმედა. აქედან: აკატე-
ბული წაწყმედილი. ა. ს. კ. ტ. მ. უ. ლ. ა.
ა. ა.

აკაუჭება, ფევის აკაუჭება აგაჟ, რაც
აკანქურება ფევისა (ნ.)

აკებაჟე: აკებაჟე ლაპარაკი უთავ-
ბოლო ლაპარაკი, ადამიანი რომ აზოს
ვერ გამოუტყვამს.

აკენჭვა ხაწანე-ნაბარში კენჭს არ-
ჩევა აკრება და ერთ ალაგას დაყრა.
აკეტება ნ. გუნი აკეტება.

აკვალთა ჩოხის ან კაბის კალთის
აკეცვა და სარტყელში ჩატანება (პლ.
ვაჟა I აიკვალთოსა).

აკვირძღება (ნაწარმოებია კვი-
რადალ სიტყვისაგან) საქმეზე ან
კამაზე ხელის აღება. აიკვირადლა
საქმეზე ან ჰამაზე ხელი აიღო.

აკვლანჯა ამოგება. აქედან: აკვ-
ლანჯული ამოგებილი, თითქოს ავად
არისო.

აკვრა ცაგა. მოპარვა. *ჩვენებანი ვა-*
ნამ გუპან ანუშუაჟა ერთი კალცატოც
აქაქა.

აკილა წვეილმტვენიანი რქა, ას-
კრიან და ისე ინახავენ (პლ. საბა,
ჩუბ, კირ., ჯაგა ხ. II, 482 და სხ.).

აკლანჭული (—კანჭი?) მალალი,
კოჭმალალი ადამიანი. *ჩვენებანი შიკრას*
მალიან აკლასქულია.

აკლერტვა ნაბარში ბალახის ძირე-
ბის (კლერტის ნ.) არჩევა. მს ან ვი-
რებს აკმევენ (კარგად ჰამენ, სხვა სა-
კონელი კი მაინცდამაინც არ ეტანება),
ან წვავენ.

აკოკლავება კონუსებით ახვინვა,
მაგ., მიწისა ან სხვა რამისა (პლ.
ჩუბ.). აქედან: აკოკლავებული.

ალათი ფანჯრის მინის ჩარჩო.
ალალი შვილი თავისი ნაშობი შვი-
ლი, არაგერი (პლ. ჩუბ. ალალი).

ალალელი წყალში უჩინარი კლდე,
ტინი, რომელსაც შეიძლება ნავი მუ-
ჭხედეს და დაიმსხვრას.

ალაო დაწვიმული ხორბლის პური.
ხორბალს რომ დააწვიმს, ჩანურდება.
ანის ფქვილისაგან გამომცხეარი პური
არ ვარგა, საპონივით არის: ცომი
თორწეში არ ჩერდება და არ ცხვება
რიგინად; გააგ. უხეირო ადამიანი
(პლ. საბა, ჩუბ., შარშ.).

ალატი, საფქვილე წსკვილის ნაწი-
ლი, რაშიც ფქვილი ცეცია (ნ. საბა,
ჩუბ. ალა, ალატა).

ალაფა შალაფა (*Sorghum hale-*
pense) ლერწამსა ჰგავს, მაგრამ ღერო
გულიანი აქვს; თავზე ფოჩს იკეთებს.
ფოთოლი სიმინდს მიუგავს და მჭრელია.
ნორჩობაში ტკბილია. საქონელი ძა-
ლიან ეტანება, ბევრსა კაჟს. საქონელს
ხოცავს.

ალაღება აგაჟ, რაც აყვირება (ნ.).

ალაყაფო ორკაპა, ყბიანი ხე. ურ-
მის თვალს რომ სოლი გაუტყდება და
მის გამოცვლას დაუშლელად ვერ შეს-
ძლებენ, ყბიან ხეს შეუყუდებენ ხოლ-
მე სოლის ადგილას; ყბა ფერსოში
აქვს მიცემული და უჭირავს, მეორე
მხრე ეორგვება დაბჯენილი.

ალაშა ჩამაკაცის მეტსახელია (პლ.
კყ.).

ალაჩოყი დროებით დადგმული ნაბ-
დის სადგომი, *სურტა* (პლ. საბა, ჩუბ.
ალაჩუბი).

ალთა და ბალთა: *ერასი უკვა ალთახა*
აქლა შიკრე ბალთა — იტყვიან მოზე-
ტიალე, ერთ ალაგას რომ ვერ ჩერდება,
ისეთ ადამიანზე (პლ. ბერ.).

ალიბუხარი ხილია, ქლიავისმაჯა-
რი (პლ. ერისთ. ჩუბ.).

ალიზი 1. გამოუწვავი აჯური, ნზე-
ზე გამზარია და ქურაშა გამოსაწვავი;
2 ბზეშერეული აჯლო მიწისაგან გა-
კეთებული საშენი მასალა, ზომით
8x4x4 გოჯი (ზ. საბა, ჩუბ.).

ალილავება ცემისაგან დაღურჯება
ხორცისა.

ალინთვა არეე-დარევა ნიუთბისა
თუ სხვა რისამე. აქედან: ალინთული
არეული.

ალმეზად გეზად, ცერად.

ალმი ხე ალვა, ალვის ხე.

ალმი ხე შაფოთლილი ჩატებიანი
და უჩატებო წინდის ქრელის ერთ-
ერთი სახეა.

ალო ხენის დროს გუთნეულში (ნ.)
შემავალი ერთეულისათვის—გუთნისა,
ხარისა, მეხრისა და გუთნისდღისა-
თვის განკუთვნილი სარგო. მაგ: წინა
ჩხარში გუთნიადღდას ორი ალო (ორი
დღიური) ერგება, ღამია მეხრეებს
(ორია)—ორ-ორი თითოს, დღის მეხრეს
(ერთია)—ერთი, ხარს (12-ია)—თითო
ალო, გუთანს—ორი, ცხენს—ერთი და
ერთი ცათრეველაა (ნ), სულ 23 დღი-
ურია და ამით დასრულდება ერთი
მთელი ალო, შემდეგ ახალი იწყება.
გაუე კახეთსა და უკანა მხარში ალოთა
განაწილება ცოტა სხვანაირია: იქ ადა-
მ-ანებს მეტი წილი აქვთ. ალო ეწო-
დება აგრეთვე ერთ დღიურს (პარ.
საბა, ჩუბ., ვაჟა IV).

ალოგარდო უქნარა, უსაქმური.
ალოგარდო სიარული უმიზნოდ,
უსაქმოდ სიარული, ხეტიალი (პარ.
მეგრ. ალოგარდული უგულოდ,
არამუყითად).

ალოვნობა (სოფ. ურიათუბანში) გა-
დაბნით (ნ.) ხენა და ალოთა განაწი-
ლება (პარ. ჩუბ. ალოვნება).

ალოღლეტია ადაშიანი, რონელიც
საქმეზე სათვალავშია, მაგრამ არა-
ფეა აკეთებს.

ალუხმალუხი 1. შიგნეული; 2. ყვე-
ლაფერი წეროლ-მსხვილი.

ალოს ართმევა ალოს ალება, გუ-
მანის მიტანა. ალო ავართვი
მიუხედავ. ჩვილი ბავშვის შესახებაც
იტყვიან ხოლმე—ალოს ართმევა,—რო-
ცა ის პირველად დაიწყებს ხოლმე
დედ-მამისა და მახლობლების ცნობას.

ალოხანა (დიდი კვაბი?): „ალოხანას
ჩალოხანა მოსდევს“; „სადაც ალოხანა,
იქ ჩალოხანა“ (პარ. ჩუბ., კირ.).

ალოხაჯი, არხაჯი ცხერის საყარი,
ცხერის დასასვენებელი ადგილი შუა-
დღისა.

ალო საჩხის (ნ.) სვეტების თავზე
ჩამოცმული ხეძირკველი, რომელზედაც
კავებია გადმოწყობილი.

ალო სულადის (ნ.) შესანახი დიდი
ხის ყუთი. ას ფუთამდე ჩადის (პარ.
ჩუბ., ჯავახ. II, 96).

ალოღლევა ათვალწუნება, ადამი-
ნის შედუღება. რა ალოღლევა, ქა, რა პარ,
აშაქლევა?

ალოღლევა ცუცხლი რომ შეკამანდს ას-
წევას და ცოტა დანწვრის გემოს მის-
ცენს. აქედან: ალოღლევი შაკა-
მანდი.

ალონი (ბერძნული ამენ კვემარ-
ტად) ხალხს რწმენით სულია. მას ნა-
ტურის შესრულება შეუძლია. თუ ადა-
მიანმა რამე ინატრა, ან დაწყველა და
ამ დროს ამინმა ჩამოიარა, უიკველად
ახდებო.

— ერთი გულა ოქროს მოცეცქე! — მეო-
რე იტყვის:

— აშაქლევა რა საშაქლევა?

— რათა მწველია, ქა, აშაქლევა რა
საშაქლევა და რა აქედან!

ალობრამტვა ამოწყვეტასავით. წყ
აშაქლევა მტე ეე ულოს მტეა!

ალობრუება (ნაწარმოებია ბუ-საგან)
ვისიმე მოძულდება, გარიყვა, ახლოს არ-
მიკარება. აქედან: ალობრუებულნი.
აშაქლევა ულოს აქედან.

ა' ოხ ქნა სადაბლო ტერმინია: პატარა დემურით (ნ.) ტყავზე დარჩენილი ბალნის გაცლა. დაბახანაში ტყავი სხვადასხვა სტადიის გაივლის. ერთერთი სტადია აროს ქნაა.

არტიშკა დურგლის იარაღია ხის ავეჯის დასაქრელგებლად.

არტყმა გაჯატ. მოპარება.

არუშეთი შეუსმენარი, გაუგონარი, ავი. ოქო-ქო, რა არუშეთი პაქია, ქაა! არუი ახი. არუ - მავაჟე, რაც ქაუჯაჯა.

არუში ნ. ახში.

არშაქარი აშარი, მოჩხუბარი დედაკაცი. მხოლოდ დედაკაცი ეტყვის დედაკაცს ჩხუბის დროს: არ შ ა ქ ა რ ო .

არწივი 1. წყლი არ წივი წყალში იცის, აბრეშუმის ძაფივითაა. თუ ადამიანმა ჩააყოლა, მოკლავს; 2. ცხვარს უჩნდება ფილტვებში ძაფივით, თუ ზამთარში ბევრი თივა ჭამა. კლავს.

არხაჯი ნ. ალხაჯი.

არხი ნ. ტყავის არხი.

არხოზა ურშიხა ურშის თავს ამართვა და უკანა ნაწილზე დაბჯენა. ურეში ჩვეულებრივ დარხოზილია (ნ.). როცა წონასწორობა დაირღვევა და თავს აიშვერს და უკანა ნაწილზე დაბჯინება, მაშინ აერხოზა ხოლმე.

არჯაკელი მცენარეა. ნორჩობაში მას ყლორტებს ამტვრევენ და მზლად აკეთებენ. დამპარული იკმება. ანდახა: „არჯაკელი ჯაგუბოდა, ქალსა გული უკვდებოდა“ (პრ. საბა, ჩუბ. არჯაკელა, ერისთ., ქუ. არჯაკელი, ჯანაშვი. აქანკერ, ჯავახ. II, 166).

არჯალი აჯა, რაც აჯალი (ნ.).

არჯანოთი პური (რუს. ржаной) შერისის პური.

ასაბმელი კვერის თავზე ადგილი, სადაც საბელს მოსდებენ ცხენს შესაბმელად.

ასაკრავი ურუის ხელნის, ფეროს, კოკისა და მისთანათა სიმაგრის მისა-

ცემად წყარული წიკლა, გათლილ-გა-სუფთავებული ჯოხი, пшавка (პრ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. I, 250).

ასანთი ხმელი შეშის ნათალი, ბურბუშელა და სხვა, ცეცხლის ასანთებად სახმარი.

ასახი ლამის დარაჯი (ნ. გრიშ., ცაგ.); ვინც თავზე დაადგება და არ მოუყენებს, სანამ თავის სურვილს არ დასრულებინებს. რასისსოგოთ აქაქეოქოქე.

ასაჰყალო 1. კურკელია, მასში ხსნიან კირს და უსვამენ ფხსაძმლის საპირის ტყავი დაბლები; 2. უსტაბაშის თანაშემწე. იყო დიდი ასაჰყალო და პატარა ასაჰყალო (ნ. გრიშ. აღსაჰყალო).

ასკლავანჯი ასპიტი, ავი სული. პალანსესკლავანჯი გოგო.

ასლი ნამდვილი, ორიგინალი. ასლანას; ასლანაჟი ნამდვილი თავეისი დედა (ნ. ჩუბ., სადათ., შარშ.).

ასო-ტანი სხეული. ასო-ტანსეუ უარჯატო (ნ.) ჟურა.

ასოლება სოლის (ნ.) გამოსკლა. ზამთარში ხახვი თუ სითბოშია, სოლი გამოუვა.

ასტამა ნ. საფხეკლა.

ასტამი ცომის ასაფხეკი და პური მოსახველი თორნის იარაღია, რკინისა, ხელისგულისოდენა, ბრტყელი პირი აქვს ნიჩაბსავით (ნ. საბა, ჩუბ., გრიშ., ცაგ.; პრ. ვაჟა IV; ნ. კინკორტი).

ასუყება ცხიმეულის ქამისაგან მადის დაკარგვა (პრ. გულის ასუყება).

ატალახება ნ. ეზოს ატალახება.

ატაცხილი ატაცებული, ექსტაზში მოსული, სიყვარულით გატაცებული. პალანსესკლავანჯი გოგო; ატაცხილია, ქაა, ხეჭარულისა და ხეჭარული იაკო.

ატეხილი ადამიანი თავისნათქვამი ადამიანი, დაიყინებს და რომ აღარ გადათქვამს.

ატმი ჩირი შემწვარი ატამი, სახამ-
თროლ ინახავენ.

ატროკება ატება; ა ტ რ ო კ ე და
ატყდა.

ატრუჟვა ნ. ტუჩის ატრუჟვა.

აფლა ღონე, ჯანი, შეძლება. ზაგ
შეტ აჟ ა ლ ა ა ზ გ ა ჯ ?

აფახება გადადარება, წვიმის გადა-
ლება; გაატ. ნირის შეცვლა. ა ლ ა მ ა -
ჟ ა ს ა მ ო კ ე რ მ ა ა ლ არ გადაიღო წვიმა
ამ ოხერმა (შარ. სვან. მენხე).

აფიჩხული ჭრელი წინდის ჭრელის
სახეა.

აფრა ფიცრული (აფრიანი ნ.) სახ-
ლის კუთხის ბოყვი, რომელშიც ერთი
თავით ჩასმულია კედლის ფიცრები.
კარსა და ფანჯარასაც აქვს ასეთი ბოყვი
(ნ. ბერ.).

აფრაკი ნაგებობაში რომ ერთმა-
ნეთს ვერ შეეწოება ნაწილები, იმაზე
იტყვიან (მაგ., კარი ჩარჩოში ვერ შედის
და სხვ.); მრული (ნ. ჩუბ.); გაატ. მჩატე,
თავქარიანი ადამიანი.

აფრიანი ხახლი ფიცრული სახლი,
კუთხეში რომ აფრა (ნ.) აქვს და კედლის
ფიცრები მასშია ჩასმული.

აფუხფუხება გვალვისაგან მიწის
გახმობა და ბუქად (ნ.) ქცევა, ათხრა
სიცხისაგან. აქედან: ა ფ უ ხ ფ უ ხ ე ბ უ -
ლი. კერ გააკა, აგრა ხცხსაგან აჟ უ ს -
ჟ უ ხ ე ბ უ ლ ი მ ა წ ა, ზგ ჩეჟულობა.

აფურუჟვა ფხვიერი რამისა და
წყლის ოდნავ ერთმანეთში არევა (მაგ.,
ნაცრისა და წყლისა და სხვ. შარ.
ჩუბ.).

აფროლავება, ჯელის აფროლავება
ხელგაშლით, გაუფრთხილებლივ ხარ-
ჯვა. კელი ა უ ფ ჩ ო ლ ა ვ ა გაუ-
ფრთხილებლივ ხარჯა.

აჟვრება 1. კოვხით ცხელი სითხის
ამოღება და უკანვე ჩასხმა, რომ გაცივდეს.
ა ჟ ა ვ რ ე. დეჟაჟეცო, რე გეჟეჟეჟე; 2. ხურ-
გზე ტვირთის მოკიდებაში შემწეობა,
ხელის წატანება. შარ., ერთ ა ჟ ა ვ რ ე.

აჟაჟვა აშლა, ცოტაოდნად ათხრა.
ა ჟ ა ჟ ვ ა ა ჟ ა ჟ ე, ა ჟ ა ?

აჟია (არაბ.) აშბაევი, თავგადასავა-
ლი. ერთი შენა ა ჟ ი ა გეანსე (ნ. ტყ.).

აჟოჟვა პირველჯერი ჩაყვრება, ხე-
ლოხის კალთები ჯერ ერთმანეთს წაფრდება,
შუალედ გააჟეჟევა და დალანსაგაგვა (ქიზი-
ყური შინამრეწვ. მასალებიდან; შარ.
ს ა ბ ა დაჟოჟვა, ჩუბ. აჟოჟლევა).

ალახანი თეთრი ბამბის ქსოვილი
(შარ. გრიშ.).

ალაღი ურმების ქარავენი.

ალღება დიდმარხვის წინა კვირა, ხსნი-
ლია (ნ. ჩუბ.).

ალღებაზე მეთამბაქოვობაში გავრცე-
ლებული ტერმინია: პლანტატორი მე-
თამბაქოეს წინდაწინ ფულს რომ მის-
ცემდა, პირობას დაუდებდა: რაც მისცა,
მას მოსავლის აღების შემდეგ თუ
პლანტატორი უკანვე დაიბრუნებდა
საერთო ჯამიდან, იმას „ალღებაზე“ და-
დებული პირობა ეწოდებოდა და ამ
შემთხვევაში მეტს ფულს აძლევდა
პლანტატორი მეთამბაქოეს; თუ არ
აიღებდა, იმას „ჩაველაზე“ (ნ.) დადებუ-
ლი პირობა ერქვა და პლანტატორი
ნაკლებს ფულს აძლევდა.

ალღებამე დიდმარხვის, მარიამო-
ბისთვის მარხვისა და ქრისტეშობის-
თვის მარხვის წინა ღამე (ნ. ს ა ბ ა,
ჩუბ. აღების ღამე).

ალმადიდება დიდი პატივი. ცოლს
აგრა კარგა ინსაჟს, სუ ა ღ მ ა დ ი დ ე მ ა შ ი
აჟაჟ.

აყაჟება ძალიან აობება. აქედან:
ა ყ ა ჯ ე ბ უ ლ ი. წითლად-ვეთლად აზო
ჟურ ა ჟ ა ჯ ე ბ უ ლ ი, და შაჟაჟს?

აყვირება, ალაღება ნანხვ ადგილზე,
თუ ნოტიო ამინდია, მაღალი და ხშირი
ბალახის ან ყანის ამოყრა. არ ვარჯა.
აქედან: ა ყ ვ ი რ ე ბ უ ლ ი. წილს ნანან-
განს შაჟკანთ, ნოტიო იყო და ა ჟ ე ბ ე -
გ ა ლ ა ვ ა ნ ხ ე, დეჟაჟეჟეჟე (შარ. ვაჟა I
აყვირებულ).

ახალფერო მინერალური საღებავი, მდარეა (ახალმემოღებულია). ა ხ ა ლ - ფ ე რ ი მ ე ჰ ე რ ი უ ლ ი მ ა ი ა მ ი თ ვ ა რ ე ა , მ ა ლ ე ს უ ხ რ ე ა .

ახალციხური ყაირი ახალციხიდან შემოსული დიდთავა და მრგვალწვერიანი ლურსმანი ნალისა.

ახვევა ვახის ახალგამოტანილი ცლორტების კიგოზე მიკვრა, რომ ქარმა არ ატოკოს, подвизка винс-градной лозы (ნ. წერ. მ ა ყ.); გ ლ ა ტ . გ უ ლ ი ს ა ხ ვ ე ვ ა ც ხ ი მ ე უ ლ ი ს კ ა მ ი - ს ა გ ა ნ მ ა დ ის დ ა კ ა რ გ ვ ა .

ამაში მდინარის დაწრეტა, რომ თეგზი დაიკირონ ნაწყლეფში (ნ.).

ამში ზურგი ფეხისა, ფეხსაცმლისა. უგესსესელ ღაბაღი (მადლო) ა ხ მ ი ა ქ ე . მ ა - ღ ლ ა ა ხ მ ი ა ნ ი (ღაბაღ ა ხ მ ი ა ნ ა) უგეს ა ქ ე .

ახური აგეგა, აც ბაგა (ნ. ს ა ბ ა ; ჰ ლ . ჯ ა ნ ა შ ვ . , წ ე რ . ა ხ ვ ი რ ი , ა ხ ო რ ი) .

ახშარ-ახშარ დაძახილია „აგანგალა-ობა“, ანუ „ახშარიობა“ (ნ.) თამაშის დროს. ამ დაძახებაზე გამოიქცევიან ზოლმე დედისავენ.

ახშარიობა ნ. აგანგალაობა.

ახში, არუში ბოლოს, დასასრულ. ა ხ შ ი მ ა ლ ი მ ა ლ ე მ ს ი ქ ე ; ა ხ შ ი ღ ა - კ ა ს რ ე ნ ე უ . (შ ლ . კ ი რ .)

აჯოჯილი, აყუყილი უშნოდ მაღალი ადამიანი.

აჯურება საქონლის ატეხა; გ ა ჯ ო - ა დ ა მ ი ა ნ ზ ე დ ა ც ი ტ ვ ი ა ნ .

აჯათი სამუშაო იარაღი, მაგ., გუ-თანნი, ბარი, ურემი, წერაქვი და მისთა. აჯალი უკანასკნელი დღე, დრო სიკვდილისა. ა ჯ : ა ლ - მ ო უ ჟ ი ღ ა ღ ა მ ო კ ე ღ ა (შ ლ . კ ე . ა რ ჯ ა ლ ი) .

აჯამი უჭყო, რეგენი, სულელი. ა ჯ ა მ - ნ უ ს ა რ ე ე , გ ა მ ო ლ ე მ ე (შ ლ . კ ე .) .

აჯამი ურემი ძველებური უხარმა-ზარი ურემი, რომლის ნაწილები ზო-მაზე მეტი იყო (ქიზიყში ახლაც დიდი ურემი იკიან, ასი ფუთი დაედება; აჯამი ურემი კი ამაზე გაცილებით დი-დი ყოფილა).

აჯილდა დაუყოდავი ცხენი; ვ ა ჯ ო ტ . ა დ ა მ ი ა ნ ზ ე დ ა ც ი ტ ვ ი ა ნ , თ უ თ ა ვ ის ნ ე ბ ა ზ ე დ ა დ ის (ნ. ს ა ბ ა , ჩ უ ბ . ; შ ლ . შ ა ნ . I) .

აჯოლდება, აჩოლხება ბევრი ხალ-ხის შეყრა ქეიფში ან მისთანა ადგილას. ჩ ე რ ი ა ნ თ ქ ო რ წ ო ლ მ ა ე ვ ი ლ ჯ ე ბ ა ნ ა თ ე რ თ ი ზ ე ჯ ხ ა ლ მ ი ღ ა ა მ ო უ რ ე ს მ ე ქ ო რ ღ ა შ ლ ო .

აშაი! შოაბაგაბული ითქმის, როცა ადამიანს წააწყდებიან საღმე.

ბ

ბა, ბაო ჩვილი, ძძუძუთა ბავშვი.

ბაბა პერი ბავშვის ენაზე (ნ. ჩ უ ბ . , კ ი რ . ც ა გ .) .

ბაბათი კარგი, კეთილი; სიკარგე, სიკეთე, მ ი ლ . კ რ თ ი ა ე წ ო ბ ა ბ ა თ ი ა რ ა ა ქ ე .

ბაბაყული ქვეშ-ქვეშა, გაიძვერასა-ვით, გაუტანელი. შ ლ ო ა ნ ბ ა ბ ა ე უ ლ ა , მ ა გ ა ვ ა ნ გ ა უ ლ ე ზ (შ ლ . ც ა გ . , ვ ა ჟ ა III) .

ბაბლი, ბაბლები ნაქარგის ერთ-ერთი სახეა: სამკუთხედად ნაქარგი (შ ლ . გ რ ი შ .) .

1. ბაგა ირგვლივ მოწნული პატა-რა ადგილი გომში, ბაკში, ან ეხოში, რა-

შიც საქონელს საკვებს უყრიან (ნ. ს ა - ბ ა , ჩ უ ბ . , ჯ ა ვ ა ხ . II, 312; შ ლ . ყ ლ .) .

2. ბაგა ქვევრის პირის გარშემო გა-კეუბებული მოკვებალი, რომ სარქველ-დაზურული ქვევრი მანც მიწის პარის დაბლა იყოს და სარქველიანი ქვევ-რის პირის გარშემო ხელის შემოსმა შეიძლება. დეს.

ბადლო ხვართქლა (ნ.). ხალ-ხური ლექსია: „საწყალი ობლის ყანა-სა გადაახვევია ბ ა დ ა ლ ო , ქ ო ხ ი და ქ ო ხ ი უ ქ ი ა , თ ა ვ თ ა ვ ი არ გ ა უ ღ დ ი ა “ .

ბადაქი ბადაგი, მოდულებული ტკბილი საჩურჩხლე ფელამუშისათვის და შესანახადაც (ნ. საბა, ჩუბ. ბადაგი).

ბაზაზი ფართლის წვრილი ვაჭარი (ნ. გ რ ი შ., ვაჟა IV, ცაგ.; პ. რ. ჩ უ ბ.).

ბაზმა ნიგვზის ზეთი ანთებული. ქიზიყში ნიგოზსაც ანთებენ (პ. რ. სა ბ ა, ჩ უ ბ., ვეფხისტყ., ბ ე რ.).

ბაზო კარის ჩარჩო (პ. რ. ჭ ყ., ბ ე რ., წ ე რ. ბ აძო).

ბათქაში კედლებზე წასმული გაჯი (პ. რ. ჭ ყ. ბ აქთაში, კ ი რ.).

ბათქი ქალის სასქესო ორგანოს სახელი (გაშიარების დროს იტყვიან).

ბაკაკა ცხვარი ბავშვის ენაზე (პ. რ. კ ი რ.).

1. ბაკი ბაკში, მთვარის გარშემო სინათლის რკალი (ნ. ჩ უ ბ.).

2. ბაკი საქონლის საზაფხულო სადგომი, ირგვლივ წნელით შემოღობილი (ნ. ჩ უ ბ.; პ. რ. სა ბ ა).

ბაკურციხულა ლეღვი მოშავო-წითელი ფერის ლეღვი, გრძელი ყუნწი აქვს; დამწიფებისას ყუნწში მოიხრება ხოლმე და მსხალივით ჩამოეკიდება. სიდიდით შუათანაა. არ ფუჭდება.

ბალალა ლოგინი, აკვანი ბავშვს ენაზე; ძილი. ა. ბ ა ლ ა ლ ა, ჰელო; ბ ა ლ ა ლ ა გ ა ლ ა, ჰელო?—იტყვის დედა თავის შვილს.

ბალახათა შარი, დავა, დავიდარაბა.

ბალბალუკა ერთგვარი თამაშის დროს ერთი იტყვის „ისნა-ისნა“ს, მეორე უპასუხებს: „ბალბალუკა“ (პ. რ. სა ბ ა, ჩ უ ბ.; ნ. ისნა-ისნობა).

ბალბის მოხარშვა სამაგიეროს გადახდა, სანაცვლოს მიგება, ობტაში მოსვლა (ნ. პ. რ. ბ ა ლ ბ ა ლ ა ს შ ა ლ ა ლ ბ ა ლ ა ს.).

ბალთამანი ბეთალმანი, უპატრონო, ოხერი, ვერანი; მგლის შესაქმელი საქონელი (პ. რ. ჩ უ ბ. ბეთალმანი, ვაჟა III ბათალმანი).

ბალთვა ქრა; გააქ. ამოხოცვა, გაწყვეტა. აგოი ღანა მე. ლ სუ მ ბ ა ლ თ ა მ ს; დევეშა ნ ა ბ ა ლ თ ე მ ნ ე ნ ა მ ა მ ა ი ა ი (ნ. საბა, ჩ უ ბ., ვაჟა III).

ბალია კოკლი (თითქოს ცოტა უფრო შემსუბუქებული სახელია კოკლისა).

ბალიში ბოძის თავზე შედგმული ძელი, რაზედაც ზემირკველი ძეგს, დაუკრეღებელი ბულაური (ნ. ჩ უ ბ.).

ბალნიხ დაძვრა ბალნის ცვივნა.

ბალლაში ჩირქი; გააქ. მწარე რამე; უსიამოვნო, ავი ადამიანი.

ბალღინჯო ბალღინჯო; გააქ. იტყვიან ბალღზედაც მის მასხრად ასაგდებად.

ბალღოჯი ველური მწარე ბალი (ნ. საბა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ ე. ბალღენე, მ ა ყ.).

ბალყუში ბალლაში, ჩირქი, ბაყლი (ნ.); გააქ. მწარე, უსიამოვნო ადამიანი. პ. რ. ბ ა ლ ღ უ შ ა ა ლ ა მ ა ნ ა, შ ა ლ ა რ ა გაშპაკებს (პ. რ. ჭ ყ.).

ბამბეული ბამბის ქსოვილი.

ბანჯვანა მამაკაცის ნეტსახელია.

ბანზე დაყარე შენი პური იტყვიან, როცა ბევრი პური მოუვა ვისზე და მყიდველი აღარ არის.

ბანიანი სახლი ერდოიანი სახლი, მიწის ბრტყელსახურავიანი სახლი.

ბანჯგვლიანი ძალღი ქოფაკი ძალღის ჯიშია, გრძელბალნიანი, დიდი ტანისა, ქოსა ძალღზე (ნ.) ნაკლებ ანჩხლია, მაგრამ უფრო ლოწივია.

ბაო ნ. ბა (პ. რ. კ ი რ. ბ ა ჯ ა).

ბარამბო (Melissa officinalis) სურნელოვანი ბალახია, ღეროზე მობრტყო, გულისნაირი ფოთოლი აქვს. ფუტკარს აწით იოგურებენ (ნ.; ნ. საბა, ჩ უ ბ., ე რ ი ს თ., ჯ ა ნ ა შ ე. ბარანბო, ჯ ა ვ ა ხ. II, 248, მ ა ყ.).

ბარგანი სიარულში ფეხის ჩაკეცვა (პ. რ. სა ბ ა ბარგანობა).

ბარგიანი ზორბა, დიდი ტანისა. ბარგიანი ცხინა; ბარგიანი ქალა.

ბარიზარ, ბარდაზარ თანაბრად, თანასწორად. ბარიზარ ში ქვით. ანდახა: ბარგიანი თუცა ცხინა (ნ. კირ.).

ბარიზალი ჩხუბი, დაეიდარაბა. შოგაღა ღა ელო ბარგიანი ამტესა.

ბარ-საკვეთის მონათვლა ბარ-საკვეთისთვის ნაცრის წყურა მკედლის მიერ, რომ ბზარები დამალოს.

ბარცაკალი, ბარცაკელი ლოგინის (ნ.), ტახტის ნაწილი: თათვან ირიბად დადებულ ფიცარი, რომელიც მუთაქის მუვიგრობას ეწეოდა თურმე. ბარცაკალსა და ლოგინის თავს შუა ცარიელ ადგილში სადგედაცო წიკამაკს (ნ.)—ნემსს, ძაფს, ნაჭრებს ინახავდნენ თურმე) ჰქვ. კირ. ბაცანკალი).

ბარძახი ბარძახი, ფეხის ნაწილი მუხლის კვერიდან მენჯამდე.

ბარჯი 1. თევზის საჭერი იარაღი, კბილებიანი ჩანგლები აქვს; თევზს რომ ჩაეყრება, ველარ გამოძვრება. ჯარჯსაც ეძახიან (ნ. საბა, ჩუბ.). 2. აღამიანს ზუმრობით გამოაბამენ უკან რამეს, რომელიც აეთრევა და დაუწყებენ დაცინვას: „ძალსა ბარჯი ჰკიდა, ჩემი არა ბრალია“, ან: „ძალსა ბარჯი ჰკიდა, ვერა გაუგია რა“. ჟფრო სწორია: „ჯალჯაბაჯი აგდია, ვერა გაუგია რა“ (ხალხი ასე ამბობს ჩქარ ლაპარაკში); ან კიდევ: თუ კაცი რასმე მიათრევს, იტყვიან: «რა ძალლი ბარჯივით მიათრევსო».

ბარჯი აგეკა, რაც ბარჯი 2. რა ძალსა ბარჯის კითხვით აქითაქით.

ბასილა ჯვრად გაკეთებული ადამიანის გამოსახულების პური, რომელსაც საახალწლოდ აცხობდნენ თორნიეში, საკვლეველზე დებდნენ და შემდეგ წყალკურთხევას (ნ. იანვარს) ტეხდნენ (ნ. კირ.).

ბასმა ლეჩაქის დასაკრელებელი თეთრი საღებავი (ჰქვ. ჩუბ., გრიშ. დაბასმული ლეჩაქი).

ბასრი რკინა (მომდინარეობს ერაციის ქ. ბასრა'დან, განთქმული იყო იარაღით) ძალიან მჭრელი რკინა, ფოლადი, ჩემი ღის აგეთა, რეგორც ბასრი რკინა.

ბასტი ფუტკარი, ბაფტი ფუტკარი მამალი ფუტკარი. მოშავოა, კანს მხოლოდ და არა ნაგრობს (ნ.). ივლისში კლავენ მუშა ფუტკრები, მანამდე კი ინახავენ დედაფუტკრის გასანაყოფიერებლად.

ბასტურმა სამწვადე ხორცს ქულამა-ქულამად (ნ.) დაკრიან, ზედ ალყად დათლილ ხახვს დააყრიან, მარილსა და პილიქს (შავს, იხდოეთისას) უზამენ, ძმარს დაახამენ. მეორე დღეს ბასტურმა. შეწვავენ და კამენ. თვით პროცესს ბასტურმად ჩადებას ეძახიან. „ამოილა... დანა, თითონ ააქრა (შველს) სუკები, ცალკე თეფშზე დააწყა და დააბასტურმა“ (ვაჟა V, 71; ჰქვ. ჩუბ.).

ბატიფვალა წინდის კრელის სახეა.

ბატკანი კრავი დაბადებიდან პირველ გაპარსვამდე (მთიდან ჩამოსვლამდე), შემოდგომამდე; შემდეგ თოხლია (ნ.).

ბაფთა შეიდიშზე (ქვედა საცვალზე) მოსაკრებელი აბრეშუმის ზონარი (ნ. წერ.; ჰქვ. ჩუბ., გრიშ. ბაბთა).

1. ბაქანი ყურძნის საწური ნავის (საწინახლის) პირზე სიგრძივ გაკეთებული ფიცარი, რომელსაც ყურძნით სავსე გოდორს ადგამენ და ნავში ისე ყრიან ყურძენს (ჰქვ. საბა, ჩუბ.).

2. ბაქანი კაკაობის სათამაშო ორმოს ზემოთ ვაკე ადგილი (ორმოს ფერდოზე აკეთებენ), სადაც ესერიან კაკალს და კაკალი ორმოში ჩამოგორდება.

ატარებენ, ჩლას (ნ.) ასწვევენ, დგიმი ქსლის კენტს ან წყვილ ძაფებს ასწვევს; ქსოვილი რომ მტკიცე გამოვიდეს, სავარცხლით ბეჭავენ. მერმე მოაბრუნებენ და ზედას კიდევ გამოატარებენ, კიდევ მობეჭავენ და ა. შ. (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III ბეჭ).

ბეჯაათად იშვიათად. ბეჯაათად მასკობა ხელზე ქვემო კაცოსკლა.

ბეჯილი გიჯი. ბავშვის ხმით ტირილი, გაბმით ტირილი. ასეა ბეჯი. ბეჯი, რა მოგვიჯა?

1. ბია ველური კომში (ნ. ჩუბ., მაყ.; შარ. საბა, ერისთ.).

2. ბია საქონლის ნალურსმნევი ჩლიქის აყროლება და ჩრკეტების გამო.

ბიაბრა შეუოაცყოფა. ბიაბრა მასკობა (შარ. ჩუბ ბიაბრუ, ცაგ. ბიაბრობა).

ბიბილა ყვავილია. ბიბილას ავით მაჟყდა—იტყვიან, ავადმყოფობა ერთბაშად რომ მოსწყვეტს ხოლმე კაცს. აქედან: გვარი ბიბილავილი (შარ. ჯანაშვი.).

ბიზი სადგისი, სარაჯის (ნ.) იარაღი (შარ. ჩუბ.).

ბიკონი მკვარი (ნ. კირ.).

ბილია მინდვრის ნახი ყვავილია. ბიშვის ყვავილებზე იტყვიან: აა, ბაო, ბილილი; გიჯი. ბილილას ავით მაჟყდა ამ ყვავილს: ვით დაქვანა, მოკვდა (ნ. ბარნ.).

ბინა 1. საქონლის სადგომი; 2. ჩე. საქონლეობაში, უმთავრესად მეცხვარეობაში, სამეურნეო ერთეული, რომელშიც შემდეგი რამ ივარაუდება: ცხვარი 4000—5000-მდე (1500 ბატკანი, 1500 მეწველი, 1500 მშრალი, 500 ყოჩი და ქედლია), 60-მდე ცხენი, 30-მდე ვირი, 30-მდე ძალი, 15 მწყემსი; უკანასკნელთაგან 2 მწყემსი მიჩენილი ჰყავს ბატკანს, 2—მშრალს, ერთი—ყოჩებსა და ქედლიას, ერთი—ცხენს,

ცხრა—საწველს. საწველაიდან ორი მწყემსი მეწველს დასდევს საძოვარზე და ორიც საღამოთი მიეშველება (უკანასკნელთ დღისით ბინაში აქვთ საქმე), ერთი საჩქობს (ნ.). ბარგი—ბარხანა ზოგი ცხენზეა აკიდებული, რასაც ცხენის ბინა (ნ.) ეწოდება, ზოგი—ჯორზე, რასაც ჯორის ბინა (ნ.) ჰქვია. ბინაშია: სამი ქვაბი: ერთი—ცხვრიანი, მეორე—ფეშვიანი (ნ.), მესამე—ფელიკიანი (ნ.); უკანასკნელი მებატყენსა აქვს; ცხრა დურკი (ნ.), ერთი კოდი (ნ.), ერთი დიდი ქვაბი კალტის (ნ.) მოსაზღველი, საჯი (ნ.) ფათიერების (ნ.) გამოსაცხობად, ორი თოფი. გარდა ამისა კაცზე მოდის თითო ხანჯალი, დანა და ჯოხი (შარ. ჩუბ., ვაჟა III); 3. საბავშვო თამაშობის დროს (გაკვრა ბურთი იქნება, დედაეშიშველაობა თუ სხვა) ის ადგილი, სდაც თამაშობა წარმოებს.

ბინი თავი ბინის (ნ.) უფროსი, ბინის პატრონი.

ბინის დაჯება დაბინავება.

ბინის ჩამოჭლობა ბარჯის ჩამოჭობა საკიდრებისაგან და დაბინავება.

ბირღუშ მთლად, სულ, სრულიად.

ბიშმა, ანუ კოჭლობა ცხვრის სატკივარია. მთავრი ბაკმი რომ ცხვარს სწველიან, შიგ სისველე და ტალახია და, რადგან ცხვარს დიდხანს დგომა უხდება, ჩლიქებს შუაეყვლება (ნ. გამოყვლება), უხურდება, უწყლულდება და უფუჭდება ჩლიქი. წამლად დამწვარ შაბიამანს ხმარობენ (შარ. თურქული).

ბიჭა ბატკანი დაბიჭებული, მოლონიერებული, საკმაოდ მოზრდილი ბატკანი, სიარული რომ შეუძლია მთამდე (შარ. საბა ბაჩაბიჭა).

ბიჭას ჩავარდნა აბრეშუმის კრის თესლში თითო-ორიოდა რომ და წყებს გამოჩეკას და ქიკტელოვა, იტყვიან. ბიჭა ჩავარდნა. ბიჭა ჩავარდნა. ბიჭა ჩავარდნა.

ბიკაქუა გოგო, ბიკსავით რომ იქ-
ცევა.

ბლანდი, ბლანდის ძაფი დასალამ-
ბავი ძაფი (შეკერვის შემდეგ გამოარ-
ღვევენ ხოლმე; ჰ.რ. ჩუბ., კირ.
ბლანდვა).

ბლანტე წყალი კაობის წყალი, ცუ-
დი გემო აქვს, მლაშეა და მძიმე; სწყენს
ადამიანს (ჰ.რ. საბა, ჩუბ. ბლანტი).

ბლარდნა ტანისამოსის უხეროდ
მიკვრა ტანზე. უშნო სამოსლის შესახებ
იტყვიან: ტ ა ნ ი ს ა მ ო ს ი ს ზ ე დ ე ბ -
ლ ა რ დ ნ ე ბ ა ო (ჰ.რ. საბა, ჩუბ.
ბლარდნვა).

ბლიაობა: ნუ ჰ ბ ლ ი ა ო ბ ო — ე ტ -
ყვიან სიციხიან ადამიანს, როცა ოფლია-
ნია, შფოთაეს, საბანს იხდის და ხე-
ლებს მაღლა იყრის.

ბლონდი, ბლონდი ლეჩაქი (რუსუ-
ლის გზით ფრანგ. blonde აბრეშუ-
მის მაქმანი) ერთგვარი სადა ლეჩაქი
(ნ. კირ.; ჰ.რ. გ რ ი შ. ბლონდის
ჩიქილა).

ბლოყინი ბოყინი.

ბლურჩვა წყლის (და საერთოდ
თხიერის) ერთბაშად სმა.

ბნელა ლურჯი მუქი ლურჯი. ა ნ ე ლ ო
ლ უ რ ჯ : • ც ზ ე ნ .

ბობი 1. ფურცლის (თუთის ხის)
ოდნე გაშლილი კვირტი, რომლითაც
აბრეშუმის კიას პირველ დღეებში (მუ-
რობაში ნ.) კეზავენ; 2. ნეკრესის ქარი.
ბობიანი ნეკრესის ქარიანი, ფეხებში
(თითებში) სტკივა კაცს. და ძლივს
დადის.

ბოდოშა უსუფთაო, კუტყიანი, თა-
ვისი თავისა და ოჯახის სისუფთავე
რომ არ უყვარს.

ბოვერა წყლის მკურნალობის ნივთიერება
სიტყვის ბუერა (ნ.).

ბოზბარიქა ბოზი, კახა; ბ ო ზ ბ ა -
რ ი ქ ო ბ ა ბოზობა, კახაობა.

ბოზბაში წვნიანი საკმელია. მოხარ-
შულ ცხერის ხორცს ხახვს ჩააკრიან;

თუ დემა აქეთ, ჩააკეპვენ და მარი-
ლით შეზავებენ. ზაფხულში ქანძაც
უზამენ. თუ ქაფი მოჭხადეს, მ ო ქ ა ფ უ -
ლი ბოზბაში გამოვა, თუ არა—ჩ ა ქ ა -
ფ უ ლ ი (ჰ.რ. ჩუბ., ვაჟა III, ცაგ.).

ბოილალი თავიანთწონესავით და
შეკვარასავით. ჩეი-გეორგი-მლის ბ ო -
ლ ო ს ბ ო ზ ე ნ (ჰ.რ. კ.ყ., ა ლ ა ვ. ბოილა-
ხი).

ბოკვი (Acer pseudo-platanus L.,
იიოი) ნეფრახლის სახეობაა, ოლონდ
მასზე უფრო დიდი იზრდება (ნ. საბა,
ერისთ., ჩუბ.).

ბოლი კვამლი. ქვევრების გამოწვის
დროს ქურას შემდეგი წესით ახურე-
ბენ: პირველად მისცემენ პ ა ტ ა რ ა
ბოლს ერთი დღის განმავლობაში, მერ-
მე ჩუ მ ბოლს—ორი დღის განმავლო-
ბაში, პატარა ბოლზე ცოტა მომატე-
ბული იქნება, შემდეგ მისცემენ სამი
დღის განმავლობაში უკანა ბოლს,
რომელიც უფრო ცხელია და ამიტომ
მას ცხელ ბოლსაც ეძახიან.

ბოლოკა (Rapistrum rugosum,
репица) მხალია, სულ ბოლოკსა
ჭავს. ყვითელი ყვავილი აქვს. უძირ-
ხვენოა. ყანებში მოდის თავისით. ნორ-
ჩობაში იკვება ფოთოლი. მდულარეში
გათუთქავენ, დამძარავენ და ისე კამენ
(ნ. ერისთ., ჩუბ., ჯ ა ვ ა ხ. II,
193, 199 და სხ., მ ა ყ.).

ბოლო კაცი ოქტომბრის რევოლუ-
ციამდე სოფელში ყველაზე ღარიბი
კაცი, ბატრაკი (ნ. თავაკაცი).

ბოლომძოვარა თმის სენია, ემარ-
თებათ ქალებს. თმა რომ ცოტა ჩა-
მოუგრძელდებათ, ბოლო გაიშლება
ხოლმე, ფერი ეკარგება და იფშვნება.
თმა აღარ იზრდება.

ბოლოს თრიმლი, უკანა თრიმლი შე-
მოდგომის თრიმლი, შემოსული თრიმ-
ლი.

ბოლოქანქარა ჩიტია, მომცრო ტანი-სა, სულ ბოლოს ატოკებს (ნ. ვ რ ი ს თ., კუყ. ბოლო-ქანქალა, მახზაკურა).

ბოლოქ-ბოლოქ ჯგუფ-ჯგუფად, ფა-რა-ფარა (ნ. ჩ უ ბ., შაჰნ. I).

ბოლოქი (თურქ. სიუხევე, საესება) დიდი ფარა. დიდი ჯოგი და სხვ. (ნ. ჩ უ ბ., IP IV).

ბორა (Hippobosca equina L., по-индийская кровососка) დიდი ბუზია, მონაცრისფრო, მოლურჯო-მომწვანო ფერი დაჰქრავს. ცხენსა ჰკბენს (ნ. ვ რ ი ს თ., ჩ უ ბ.).

ბორიო ოქრომკვდლის ხელსაწყო: გრძელი მილია, რომლითაც ჰრავის ცეცხლს უბერავენ და ოქროს ან ვერცხლს ახურებენ.

ბორჯის გაღვმა გალიეებულნი თესლი რომ ამოიყრის და ფეხებზე გაიდგამს. *დაჲ ვაჲლოჲ ბორჯი ვაჲდგა, უქაჲ აჲჲ აჲ (შარ. ჩ უ ბ. ბორჯლი).*

ბოტროლი დიდი სიტყვ, თან ნიავიც არა ქრის. აქედან: და ბოტო რ ა ვ ე-ბ ა (ნ.). *ბოტო-ბოტო, ბოტო ღა ბოტო-ღა ბოტო, ვანო ბოტო ნაჲვო ღო ანსო-ღან ქრის, იჲლო შაჲქიჲ!* (შარ. ს ა ბ ა).

ბოტოტი ბლომად წვინტილი. აქედან: ბოტოტიანი ბლომად წვინტილიანი; ბოტოტიანი წვინტილიანი ადამიანის მეტსახელია (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ბოქვენის პატარა მუცელი, მუცელი კიჰსა და სარცხინელს შუა (ნ. ს ა-ბ ა, ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ ვ.).

ბოლლამა ამოხელილი კირკაქი (ნ.; შარ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ბოლლამო, გ რ ი შ. ბელლამა).

ბოლმა გაღატ. ბოროტი, სახარი, აუ-ტანელი ადამიანი. *ბოლო ღაჲ, აშოანს ღო გაღატქსი* (შარ. კუყ, ვაჲა III).

ბოლჩა იგუყ, ღოცის სარტყე-ლი (ნ.).

ბოყვი უკურკო ნაყოფი ტყემლისა და ქლიავისა, ვერ ვითარდება და ცვი-ვა (ნ. კუყ, ა ლ ა ვ.).

ბოში რბილი, არამაგარი; ფონე, მოშეებული. ბო შ ი თ ა მ ბ ა ქ ო ა რ ა-მაგარი თამბაქო; ბო შ ი ჩ ლ ი ქ ი რ ბ ი-ლი ჩლიქი; ბო შ ა დ ყ ო ფ ე ნ ა მოშეე-ბულად, უსაქმურად ყოფნა (ნ. ვაჲა IV).

ბოჩოლა ხო დაბადებიდან წლამდე (შარ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კუყ; ნ. კბო, ტანა).

ბოჭური ან ისრის კილო ცხვის ან ძროხის ყურის სერი. ყურის წვერე იცა მოჭრილი, რომ ბოძის ყბას ან ის-რის კილოს (ნ.) მოგაგონებს (ნ. მ ა ე ა ლ., თუშეთი, 53).

ბოჭვი პარკი ცუდი, არამაგარი. პარკი.

ბუნატი მინდორში (ხშირად კაობი-დან) გამომდინარე წყარო.

ბუირი იგუყ, ღოც ბუირი (ნ.).

ბუირი, ბუირი მშვიერი, უგულო ფე-ტვი; განიავებისას ნიავს მიაკვს ან გვერდზე ჰყრის (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ბუი-რი, შ ა რ შ. 2 ბუირი, მ ა ყ. ბუირი მარცვალი).

ბრანძი, ბრანძიველა ძალიან ძველი ტანისამოსი. აქედან: და ბ რ ა ნ ძ უ ლ ი ძველტანისამოსიანი ადამიანი. *ბრანძი ბრანძიველა მამაგლეღა ღო შოღლ შამოაღ ამეო გამატაჲნეჲ* (შარ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ბრანძი).

ბრანძვა ხოცვა. ჟლეტა (ნ. ამბ-რაბტვა, ამოსაბრანძტვი, გაბრანძვა, გასაბრანძტვი).

ბრაციბრუცი ბარბაცი, უხვირო სიარული მთვრალი კაცისა; უხვირო მოსიარულეზე და მოხუცზედაც იტყვიან. *ბრაციბრუცი წინი იგოლო ღო ბრაცი-ბრაცი მორიდაჲ.*

ბრაცუნი უხვირო სიარული. ფეხის წამოკვრითა და მუხლის კეცვით სა-არული; ბეცი ადამიანის სიარული. *ბრაციბრაცი უნეჲ ვან ხარ, ბრაციბრაცი იგო-არეუღ წამაჲღა ღო კიხერი ან შოტყიო!*

ბრე მსხვილი ბზე. ამ ბზეს კალოს მოაყრიან ხოლმე (ნ. მობრევება) იშ

დღეს, როცა არ ლეწავენ, რომ მზემ კალო არ დახეთქოს; გაღატ. როცა რა-ბის ძალიან დაღეწავენ, ან ვისმე სცემენ, იტყვიან ხოლმე: სულ ბრეგადინაო (პაღ. საბა, ჩუბ., ალავე, ნინოშვი. II ბრე, ჯანაშვი. ბრეგ).

ბრეთელა, ბრეცელა ლიბრიანთვალეზიანი; თვალების მობრდღელიაღე (წ. კვეტელა).

ბრეცელა წ. ბრეთელა (პაღ. საბა დაბრეცა).

ბრიმა სოლი, ბრმა სოლი პატარა სოლი. გარედან ფერისონ ბრიმა სოლს აძლევენ ურმის თელის სოლის გასამაგრებლად (წ. დაბრიმასოლავება).

ბრიც წ. ჩიტი.

ბრმა სოლი აგაკვა, რაც ბრიმა სოლი (წ.).

ბრმა-ყრუა (ბრმა და ყრუ) გაღატ. გაუგებარი, შეუსმენარი; აუწონ-დაუწონავი, განუსჯელი ადამიანი. ძველად ამბობდნენ: ქვეყნის ბრმაყრუა. ბრმაყრუა აგაკვა.

ბროზალი ბუკუელა წისქვილის (წ.) ბორბალი.

ბროზო ბგერისმონაცვლეობით გოგოსთან შერითმული სიტყვა. გოგო, ბროგო, ახტეხო ბენა; გოგო, ბე ბროგო, ახტეხო ბენა.

ბროცი სუფთა, თეთრი რამე. გაზან და ბროცო-გაოთ გაოთი; აუგო თეთრად, ბროცოდ ბროცო.

ბროწოლი ბროწული. ბროწულის ჯრუბია: ტუბილი ბროწოლი, მუვე ბროწოლი, მალა ბროწოლი (ტუბილსა და მუვეს შუა; წ. ჯანაშვი. კე. ბროწი).

ბრუტიანი, ბრუციანი ბრმა (პაღ. საბა, ჩუბ., ცაგ).

ბრუცო, ბუცო ბეცი, ახლომხედველი ადამიანი (პაღ. ბრუციანი; ჩუბ., ცაგ.).

ბრუციანი წ. ბრუტიანი.

ბრუცუც ბეცისადმი მიმართვა. აი, ბრუცუც ვი, ბრუცუც, ხოთ მხეცელ? (პაღ. საბა, ჩუბ. ბუცუცი).

1. **ბუღე** დაბადებამდე რაშიც ბავშვი იმყოფება დედის მუცელში. მშობიარობის შემდეგ ბუღეს მონაყოლი ჰქვია (წ. ჩუბ.).

2. **ბუღე კოხის** (წ.) ჩასახსაში ნახერეტი ადგილი კვერში.

ბუღეშური, გუღაშური, გუღეშური საკმელი ყურძნის ჯიშია, თეთრი, ძალიან ნაზი, ტუბილი; მსხვილი მტევანი იცის; მოგრძო, წვრილი მარცვალი აქვს. თუ კარგად დამწიფდა, მოყვითალო გახდება. ორიოდ კვირით ადრე ნეწდება. წინათ ღვინოდ აყენებდნენ თურმე და ნაზი, საამო გამოდიოდაო; ახლა ღვინოდ არ არის პატივენი (წ. საბა, ჩუბ., ვერისთ., კე. ჯანაშვი. II, 411 და სხ.).

ბუღუსო საკაბე ფარჩა.

ბუერა ვაზი ვაზის ჯიშია. თამამი ვაზი იზრდება; თეთრი, მსხვილი მტევანი იცის; მრგვალი, მსხვილი მარცვალი აქვს; ხმარობენ საჩურჩხლედ (წ. ჯანაშვი. II, 406 და სხე; პაღ. კირ. ბუერი, ვეა III, IV ბუერა).

ბუერა ლეღვი, ბურთა ლეღვი, ყარფუზა ლეღვი ხე თამამი იზრდება, დიდი ტოტები ხშირად მიწაზეა გართმული; სქელი, ფართო და მრგვალი ფოთოლი აქვს; თეთრი ბურთ-ბურთი ლეღვი იცის. ლეღეს დამწიფებისას ყვითელი ფერი დაჰკრავს, ზედ ჩამოეკადება ხოლმე, ყუნწი ძირში სწყდება და ძირს ვარდება. ძალიან ტუბილია. საუკეთესო ჩირი გამოდის. კაკრას (წ.) ერთხელ ისხამს და ის მწიფდება. სხვა ლეღვი ორჯერ ისხამს კაკრას. მხოლოდ ქიხიყში მოდი, ბაკურციანის ზემოთ არ გვარობს. ცხელი ხოლის ხეობა, წყლის პირი და სიოიანი ადგილი შეუვარს.

ბუთა ოქრომკედლის ხელსაწყოა: სადნობელა. თიხის კურკელია ოქროვერცხლის დასადნობად და დასახალასებლად.

ბუინა წვრილ ცხოველთა ფარა (ჯოგო) ან ფრინველთა გუნდი; გაც. ბე. რი, უთვალავი. შოკ. ბუ-სა ქათამი აჟე; ბუ-სა აჟიკი კი ნიშნავს: ბევრი ტილი ახვევია (პლ. ვაჟა I, IV ბოინი).

ბული-ბული ბატებისა და იხვების დაძახება (ს. საბა; პლ. ბე რ. ბოლი-ბოლი!).

ბულულა ფიწლით აღებული თივის თალამი (ნ.); გაც. მსუბუქი რამ (ნ. ჩუბ. ბულული; პლ. კყ. ბულული, ვაჟა I).

ბულაური, ბურლული დაროწილი მოხალული ხორბალი. მსხვილმარცვალა ხორბალს აარჩევენ, ცეხლზე მოხალავენ და ხელსაფქვეით დაროშავენ. აკეთებენ კოკოტსა და სხვ. (პლ. საბა, ჩუბ. ბულლური).

ბულღურის შავამანდი ბურღულს რიან, ფუკილს შეინახავენ საკოკოტედ. დარჩენილ დაროშილს მოხარშავენ, ცხიმით, ხახვითა და მარილით შეაწელებენ და წყნიან საკმელად ხმარობენ.

ბუნაკზე ძაფის დასხვა, დაბუნაკება ბუნაკზე (ნ.) ტყავის საკერავე ძაფის დამავრება.

ბუნაკი ხარაზის ნემსზე აგებული ძაფი, რომელსაც ჩააგრებენ ტყავის საკერავე მსხველ ძაფს.

ბუნჩულა ფუნჩულა. პკა პლ. ბ (ნ.) ლა პკარაჟნი ბუნი ულა.

ბუჟლა მოხდენილი მსუქანი და თმახუქუქა ადამიანი; უფრო იტყვიან ბავრზე. რაკარი ბუჟლა ქსწულა.

ბურახიანი ადგილი ხმირ და მსხვილობალახიანი ადგილი, საბაროსკენ (ნ.) იცის.

ბურბუშელა ტუჩები მსხვილი, გადაბრუნებული ტუჩები.

ბურდნა (ნაწარმოებია ბურდო სიტყვიანადან) ფეტვის ლეწვა. ფეტვი ჩვეულებრივი გაგებით არ ილეწება, რადგანაც წველი (ნ.) ნედლი აქვს. კვერს რომ ატარებენ, მართო პტკველი (ნ.) ილეწება და მარცვალისცევი. ბურდო ფეტვის წველი (ნ.), არ ილეწება (ნ. ბურდნა; პლ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III).

ბურჯაკო გოჭი ორიდან ექვს-შვიდ თევმდე; ნაწილის (ნ.) შეჩვევიდან უკვე ლოჩია (ნ. საბა, ჩუბ.).

ბურჯა ლედვი აგაჟ, რე ბურა ლედვი (ნ.).

ბურთა ქვა საშუალო ზომის მრგვალი ქვა. ქვიციოის აშენებისას ხმარობენ ხურდად (ნ.).

ბურსო საკაბე ფარჩა (პლ. საბა, გრიშ. ბურსეული).

ბურღული ნ. ბულღური (ნ. ჩუბ.).

ბუსლა ქვა ადამიანის მეტსახელია.

ბუჟაკო გოჭი ორ თევმდე.

ბუტაუი პირმსუქანი, მაგრამ არაუშნო ადამიანი; ასეთი სიმსუქნისაგან შნოიანი (ს პირბუტაუი; პლ. კეს, გრიშ. ბუდალი).

ბუტრაობა ყირაშალა კოტრიალა (ლოგინში იციან ბავშვებმა). რაა მ ბუტრაობა, თქვე გასწავლულია, რაა ელვა ქუბაა.

ბუტული ბორას (ნ.) მატლი. ბორა ხაფხულში კვერცხსა დებს საქონლის ტყავში. იგი ვითარდება ტყავსა და ხორცს შუა და მეორე წელს გამოიჩეკება და გამოვა მატლი. მატლის მოძრაობით შეწუხებული საქონელი (უმთავრესად ცხენები და ტანები (ნ.) დარბის. რა ლეიკარა, რატო გერ დამჯადხარკოთ აღამა, ბუტულე პო მ პეჯად, რა დამახარა? (პლ. ჯანა შვ. ბუტული).

ბუჭი წენ. კი მიწა ჰაერში ატანილი (პლ. საბა, ჩუბ.).

ბულაური ბოძის თავზე დადებული დაქრელებული ხე. ამაზე დებენ ძელს (ნ.), რომ ძელს ბოძის შეხების მეტი აღ- გილი ჰქონდეს და არ გატყდეს (ნ. საბა, ჩუბ.).

ბულაური ბოძი ზოგჯერ კანკარ- ტაოთ აგაი. და დედაბოძი.

ბუჩი ნ. დაბუჩება.

ბუჩინა (ქართულურად ფუჩინა „ხბო“) ხაქიწლამდე (ნ. ყოყინა; შარ. ჯანვან, ქართვ. და კავკ. ენები, 183).

ბუცო აგაი. და ბრუცო (ნ.).

ბუწქარა ბუწქარა, ჩირგენარა (ნ. საბა, ჩუბ.).

ბუწუწი თმა. ბუწუწეა ბუწუწეა (შარ. საბა, ჩუბ., გრიშ., ცაგ. კვ. ბუწუწობა).

ბუჭულა 1. ბუჭულა წისქვილი ნ. კოდის წისქვილი (შარ. საბა, ჩუბ., ალაგ.); 2. მეტსახელია კაცისა. ბუჭულთა პატარა სახლი, ქოხივით სახლი.

ბუხრი დავჩობა ბუხარს რომ სა- ცვანზე მიღს მალე დაუვიწროებენ, იმა- ზე იტყვიან (იციხე უხეირო კალატოზ- მა). ბოლი კარგად ვერ გადის და სახლში დგება.

ბუხრი თავი ბუხრის წინ წამოწეუ- ლი ნაწილი, რომელზედაც ლამბას, სა- მარილესა და მისთ. დგამენ.

ბუხრი კედელი ბუხარდატანებუ- ლი კედელი, ერთი არშინი აქვს სისქე- ამავე კედელში განჯინაცა დატანებუ- ლი (ნ. განჯინი კედელი).

ბუხრი ქუდი (გეოგრაფიული სახე- ლისაგანა ნაწარმოები: ბუხარა) კრ- ეელი, ცხურის ტყეის ქუდი.

ბუჭება ზრომა. კულუბა ბუჭება (ნ. დაბუჭება).

ბლანაი მბლანაი, რაც ბლავის. ბლანაი ბლანაი ბლანაი მბლანაი. ბლანაი ბლანაი ბლანაი (ნ. ვაჟა IV ბლავ: მბლანაი).

ბლანძალი ხუმრობით კიდაობა. ბლანძალი ბლანძალი ბლანძალი (ნ.).

ბლარი ბალლი, ბავშვი (ნ. ჩუბ.).

ბლარტი ბარტყი, შვილი გარეული ფრინველისა და მწერიანა (ნ. ჩუბ., ვა- ჟა IV).

ბლარტის თაფლი ფუტყრის ბარტ- ყის, იმ ხაფხულს გამოჩეკილი ფუტყრის მიერ შეგროვილი თაფლი. ყელსა წვავს. ეს თაფლი ყოლის (ნ.), ახალგამოჩეკი- ლი ფუტყრის საკმელად არის გან- კუთვნილი თვით ფუტყრების მიერ.

ბლავი ზღაპური ბალლი, ბავშვი.

ბლოტება: ზღაპური ბლოტება, არ სა- ზღაპური. ბლოტება, ბლოტება (ნ. აბლო- ტება; ჩუბ. ბლოტება, ვაჟა I ბლათ).

ბლუნაობა თავსა და მუხლებზე ბრუნვა კიდაობის ან მუცლის ტკი- ვილის დროს. ბლუნაობა ბლუნაობა (ნ. ბლუნაობა).

ბლუნვა თავით ტრიალი, რამე მრ- ხეხის გამო აღამიანის მიერ თავით მიწის თხრა (შარ. საბა, ჯანაშვი. ბლუნვა).

ბულაა გაბარდული ტოტები, გრჯლა (შარ. ჩხა).

3

გაავწევება ბავშვის გაკაპრიზება; ავადმყოფობის ან სხვა მიზეზით ბავშვის ტირილი რომ დასჩემდება (შარ. ჩუბ. ავხენ).

გაანდევება (ნაწარმოებია სიტყვი- საგან ან დე ნ.) ორიენტირება; წარ-

მოდგენა, ვარაუდი. გაანდევება, გაანდევება (ნ. გაანდევება).

გაასრება მეტისმეტად გაბრაზება. განრისხება; აქედან: გაასრებულნი გაბრაზებულნი. გაასრება გაასრება (ნ. გაასრება).

გაბალთვა გაატ. ამოწყვეტა, ამოხ-
ცვა. ლეკო შიშაღიქნ და გაბაღა ზე
ლო ხოყლეპი (ნ. ბალთვა; შარ. საბა
ბალთვა, დაბალთვა, ჩუბ., ვაჟა III)

გაბარჯღული (ხე. ტყე) ერთმანეთში
გაბლართულტოტებიანი (ხე, ტყე). გა-
ბარჯღულ - ტვი ჟო. შიგ კაცო გრ გა-
კაღა.

გაბალღვა მწვანილის სულ დაკრეფა
უწყსრიგოდ. ე დასაღუჟო მინა შიშულა
ბიკანა და ზუ გაბუბღღაშ წაწაღ-
(ნ. ბალღვა; შარ. საბა ბალღვა, ჩუბ.).

გაბერწყება საქონლის მიერ მკვდარი
ხბოს (ხაქის, კოცის, მუტრუკის) და-
ბადება. ანდაზა: ჟო წაღ ბეწო ბოთ
უჟო ბო დაკკლეპი (შარ. საბა ბერწყობა,
ჩუბ.).

გაბზევება პურეულის ქცევა ბზედ.

გაბზა მანჯანიკის (ნ.) ჩარხზე ამო-
ხევეული ძაფი (ერთი ლიტრისა) ერ-
თად შეკრული, 200—300 გრამადღე.
ბა ლეჟ ბიღამ შიშაღი კრთი გაბზა ბიღე-
შუმი და შიშაღი კრთისა (ი. ტავეტავა-
ძე, უკაცია-ადამიანი? ნ. კიფი, ხაია-
თი; შარ. ჩუბ.).

გაბმულა ჰამაკისებრ ორ ხეზე გაბ-
მული თოკი, რომელსაც უაკნობის
დროს ბავშვის ჩასაწყენად ხმარობენ
ხლომე.

გაბმული ლაპარაკი გაუთავებელი
ლაპარაკი, მოსაბებრებელი ლაპარაკი.

გაბოტვა (ნაწარმოებია სიტყვისა-
გან ბოტო) გაატ. გაკერება, გაჯიუ-
ტება, თავის ნათქვამის შესრულება.
გაბოტა და ჯაღა გაატოქა, თაჟ
სიტყვა ბაღულა (შარ. ვაჟა III ბოტ).

გაბრახტვა გაწყვეტა, დახოცვა, ამო-
ხლეჯა. აქედან: გაბრახტული გა-
წყვეტილი, დახოცილი. ხარ ჰაღა გა-
ბრახტული, ამოჟნ გაბაღა და ბაგან
შეკანეს (ნ. ბრახტვა).

გაბრეჟვა გაკიშვა, გაბზევა; აქედან:
გაბრეჟილი გაბზევილი (ნ. საბა
ბრეჟა, ჩუბ., შარ შ.).

გაბრინჯული სავსე თავთავი; გაატ.
ძალიან გამძღარი ადამიანი; ძალიან
თორღლებდაც იტყვიან. გაბრინჯუ-
ლ - ჟო და ჰაღა შარ. შარ შ.,
წერ. ბრინჯვა, გადბრინჯული).

გაბუბა (ბუსავით გახდომა?) გა-
ფაფუება; მაგ., ბალიშის გაბერტყვა
და ბუბბულის გაფართოება, გაშლა.
აქედან: გაბუბული. ლოკან გაბუ-
ტეა და გაბუბი; გაბუბუჯა: თაჟ
(შარ. ჩუბ. გაბუბება, ვაჟა I გაბუ-
ებული).

გაბუბუბუება ხმელი რამის წყალ-
ში დაღობა და გაფუება. შაჟა წაღ
ღაგანაჟ. გაბუბუბუება; კულჟუწა-
ღა ბიღა და გაბუბუბუება (შარ.
შარ შ. ბუბუბუი).

გაბუსკვა ბავშვის ან პატარა
ცხოველის ძალზე გაცდომა; გაატ. დიდ-
ხედაც იტყვიან: გაბუსკნაო. აქე-
დან: გაბუსკნული ძალზე გამ-
ძღარი.

გაბღერტვა გაბერტყვა; გაატ. გა-
ტყება, მაგრად ცემა (ნ. ჩუბ., ვაჟა I,
IV ბღერტა).

გაბძნლი (გაბრძნებელი?), გამ-
ზნლი ძალიან ნასწავლი, გამოცდილი,
ქვეყანაშემოვლილი. შიგ კო და ბაღან
გაბძნლ - ზე შეჟაღა; ბაღან გაბძნლ -
ღა ბაღან.

გაგანჯღული განავლითა და სხვა
სიბინძურით დასერილი (ნ. განჯღლა).

გაგება დარგული ან დამყნობილი
მცენარის განარება. ნკენა ნაშენა გაგო.

გაგოზგრა ჩახსაკრავის (ნ.) ფორმე-
ზე სირმის დახვევა, რომ არ დიშა-
ლოს, შეიკრას კონსავით და ბოლო
გაეშალოს.

გაგოზვა დაგლესა, წასმა რისამე,
რომ ფორები ამოივოს; მაგ., კარ-ფან-
ჯრების სახსრების დაგლესა ტალახით
ან სხვა რამით. აქედან: გაგოზილი
დაგლესილი. კარგა გაგოზე, ბაჟო, ჰაღა,

გადასასმელი გულგამოღებული ყალიბია კრამიტის ზურგის გამოსაყვანი. კრამიტის დასაყალიბებლად გულის გამოსაყვანი ყალიბი არსებობს, ზურგის გამოსაყვანად კი ყალიბში ჩადებულ საკრამიტე გუნდას ზემოდან გადასასმელს გადაუსვამენ.

გადახევა გადამტერება, გადაკიდება. აქედან: გადასეული გადამტერებული, გადაკიდებული. გადამტერება - არის და ერთხელის ხისელ დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაფურცა კალთის გადაფარება-საყვით; გადამტ. წაქომაგება. აქედან: გადაფარული ქომაგი, მეშვილი. გადამტერება - არის და ერთხელის ხისელ დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაფურცა ჯიშის გადასხვაფერება, ჯიშის სხვაობის შეტანა. აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გარდაფურცა).

გადაფურცა გადავარდნა, გადაჩება. გადამტ. დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაქანა, პირის გადაქანა წინდისათვის უკანასკნელი შემოქსოვა. წინდის პირს ეს შემოქსოვენ, რომ აღარ დაიკრულეს. წინდის დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაღალული ხაყელი გადაღალილი, გახსნილი საყელი.

გადაღება ერთი ქვეყრიდან მეორეში ღვიშის გადასხმა, რომ ძირში მყოფი ლექე (ნ.), მღვრიე ღვიშო გამოაცალონ. თუ ლექე არ გამოაცალეს, ღვიშო გაუშუქდება, დაცხარდება. პირის გადაღება ერთი ლასტიდან მეორეზე გადატანა აბრეშუმის პირის ნაწილისა და აგრეთვე ნაძირის (ნ.) გამოცვლა (პლ. ჩუბ. გარდაღება).

გადაღობა, შიშხილით გადაღობა შიშხილით გადაღება, შიშხილით გამოწვეული ფიზიკურ-ფსიკური განცდა. აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაღობა - არის დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადამტერება).

გადაყენება 1. კვერთხი შებმული ცხენის კალოდან ფანატურში გადაყენა დასაყენებლად; 2. ბეჭის გადაყენება მოსაშარდავად და სხ.

გადაჩემიჩება მეტისმეტი დაღლილობისაგან ახრის დაკარგვა აქედან: გადაჩემიჩებული. აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაცალვა საკიდარის (ნ.) ტვირთის წინასწორობის დარღვევა: ერთი ცალის გადაწონა. საკიდარს აწვალებს.

გადაწვენა გადაწიდება. ვახის გვერდზე მიწას გათხრიან მუხლამდე, ვახიდან ახალ რქას წამოიღებენ და გადაწვენით სხვა ძირს ამოუშებენ და ახარებენ. გადაწვენით ვეჩხის ამუშება სჯობდაო (სანამ ფილოქსერა არ იყო გერცელეული ჩვენში), რადგან ვეჩხის მიერ დაქერილ მთელ ადგილს ვახის ძირ-ფესვები ჰქონდა მოღებული (ნ. მაყ.).

გადახრუკული გადამწვარი, უნაყოფო მიწა.

გადაჯამბერა საყვერის ხარის ფეხის ჩადგმა ჯამბარაში (ნ.); ამ შემთხვევაში ყვეარი აირევა და ხენა ან ურმის ტარება ჩრდება, სანამ ფეხს არ ვადმოადგმენინებენ; აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადაგვევა გათქვეფა.

გადაგვა კუროს გასვლა ფურზე დასამაკებლად, დამაკება. აქედან: გადაგვილი დამაკებული. აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გაღიდავლება აღმა დასაყვანი უჭებენ, გაამპარტყენება, გაამპყება. აღმა დასაყვანი უჭებენ (პლ. ჩუბ. გადახევა).

გადოყება ახლამოყრილი ყლორ-
ტის გათამამება (ნ. დოყი).

გადრეცილი უხეიროდ გაკიმული
აღამიანი. ჩეჩეხისი გადრეცელ-
ისისი (ნ. დრეცა).

გადრუნჩული (ნაწარმოებია სიტ-
ყვისაგან დ რ უ ნ ჩ ი) გაბერილი, დაბ-
ღვერილი აღამიანი.

გავაყება 1. ვაკეზე გასვლა. წყაღ-
გ ა ე კ ა ე ; 2. ფერდი ადგილის გასწორე-
ბა ვაკედ, ვაკედ ქვევა. უაღა აუა ღა
გ ა გ ა გ ა ე ს ა ხ ა ლ ე ჯ (ნ. ჩ უ ბ.).

გაფარდნილი იტყვიან სახელგატე-
ხილ ქალზე (შარ. ჩ უ ბ.).

გაზაფხული მატყლი (თუშები
რი ი ს ვ ა ხ ი ა ნ) გაზაფხულზე გაკრე-
ჭილი ცხვრის მატყლი. რბილია, მაგ-
რამ მოთელილია ნაბადივით, რადგა-
ნაც ზამთარში ცხვარი ხშირად წვეს
ნაშარდევ სისველეში (შარდი არბი-
ლებს მატყლს).

გაზები წვივის ძელები. აქათ ღაღ
გამაღა. თარეჩ გაზებე შამაგაღეჩამ (შარ.
ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კ ე, გურამ., შ ა ნ. კეეს.
გ ა ზ ა; ვ ა ჯ ა IV გ ა ზ ი, ა ლ ა ვ. გ ა ზ ე ბ ი ა).

გაზერქნა გატყენა. აქედან: გა-
ზ ე რ ქ ნ ი ლ ი გა ტ ყ ე ნ ი ლ ი (ნ. ზერქნა;
ჩ უ ბ. გაზერგნა).

გაზევა გატყება, მაგრად ცემა.
აქედან: გაზ ე ვ ე პ ი ლ ი გა ტ ყ ე ბ ი ლ ი
(ნ. ზევა; შარ. მეგრ. ზეპუა).

გაზიპული ნ. ზიპი.

გაზუნჯლა ძალზე დასველება. აქე-
დან: გაზუნჯ ლ უ ლ ი ძალიან დასვე-
ლებული (შარ. ჩ უ ბ. გაზუნჯლა).

გაზღვარზღვარება გადიდება, გა-
ზვიადება. ნუ აც შენ ვაღაღა გაზღ-
გ ა ზ ლ გ ა ზ ე ა.

გათავცელება კელში მოგდება მარ-
ტო. კარ გაგათავცელა რი ერო-
შეგა შეწევა.

გათათანება აცახცახება, აკანკალება;
გაღატ. ძალიან მონდომინება რისამე.

ოჩხულა ქალა შეგე კატო რი ღანასი,
გ ა ა თ ა თ ა ნ ა (ნ. თათანი).

გათათვა 1. გალანძღვა-გათრევა
(ნ. ჩ უ ბ.; შარ. ს ა ბ ა თათვა, გურამ.
დათათვა); 2. ფეხების განიგან გადგმა
და ისე დგომა. გაბოტვა; გაღატ. გაჯიუ-
ტება, გაკერება. აქედან: გათათხუ-
ლი გალანძღულ-გათრეული; გაჯიუ-
ტებული, გაკერებული.

გათანჯვა (ნაწარმოებია სპარსული
სიტყვისაგან თანჯი ნ.) გაშეშება,
შეკრა; სიტყვისაგან გაშეშება; მოკვ-
დომა. აქედან: გათანჯული გაშე-
შებული. გაგთანჯა; ეათანჯა
მოკედა; გათანჯულ-მოკა ხევისაგან
(შარ. ჩ უ ბ., ბარნ., გურამ. გათან-
ჯული).

გათართვლა დასვრა.

გათოთხარება საქმის გართულება;
ორკოფობა. გათოთხარა, გაღარაჟე-
რი გაუწეო. აქედან: გათოთხარე-
ბული დაბნეული, ვერც ერთი საქმი-
სათვის თავი რომ ვერ გაუბრუნებია.
ამოქი ხევისაგან გათოთხარეული
კარა გაღარაჟე გაუკეო (ნ. თოთხარი).

გათრეველა, გათრეულა, ჯამბრისა
გუთნის გატანის პირველ დღეს მონხუ-
ლი. გუთნის გატანის პირველ დღეს,
სანამ გუთანი გაიმართებოდეს, ძალიან
ცოტა იხენება. ეს პირველი დღე გუთ-
ნისდღესია იყო გუთნის ზე-ხუსა (ნ.) და
ჯამბრის სარგოდ, ალოში (ნ.) არ ჩაი-
თვლებოდა. ზედმეტად ეძლეოდა გუთ-
ნისდღესს.

გათრეულა ნ. გათრეველა (ნ. კ ი რ.).
გათქერა გათელვა. ნუ გაგთქერე თ
ქეშეგა. თქე გასაწეატო! (შარ. შარ შ.
განთქერა, წ ი რ.).

გათქელეშა გახეთქასავით; გაღატ.
ბევრის კება, ხეთქა (ნ. თქელეშა).

გათხვრა გასვრა. აქედან: გათხ-
ვრილი გასვრილი. ნა გაგთხვა-
ნა ნა გათხვრელ-ისა, გოგო, შე ს-

ნაცლეშა (ნ.), ზესა; კაცო, მადო, კე ბაჟე-
აჟეცე, გათხლეშა.

გათხლეშა გაღატ. უშნო ნებიერობა,
უხეიროდ განაზება. აქედან: გათხლე-
შილი უხეიროდ განაზებული. რაბო-
ხლეშა, ქაჯის მალან გათხლეშა-
ლო მეგოთ ვაგო დარო გათხოვება. მკ
კაცო, ლოგო წაჟე სეჟე, ლოგო მოჟურანეს
ქაჯეულისა (პდრ. ჩუბ.).

გაიში! გაიში! მოიში! შედახილი
გუთნისდედისა. თუ გუთანი კვლისა-
კენ დაიწვეს და ვიწრო კვალს გაიტანს,
გუთნისდედა შესძახებს: გაიში! ან
მოიში! მებრეთ კვლის ხარს დაი-
ლალავს (ნ.), რათა ამ ხარს გააწე-
ვინოს და უურო ფართო კვალი გაა-
ვლონ (პდრ. ზედა. დაკვალება; ნ. დავე-
ლება).

გაიჭერა თაენება, კერპი. მალან
გათხლეშა, კერპურ უსემ (პდრ. ჩუბ.);
გაიჭერაობა თაენებობა, კერპობა,
თავისნათქვამობა; ქალებზე იტყვიან:
დაჩუქულ ხარ გაიჭერაობა და ბეჭე
ჰესი, შე არ გატყვისსე.

გაკანჯვა, ხული გაკანჯვა ხმის ჩა-
წყვეტა, ხმის გაკმენდა, გაჩუმება. ხუ-
ლი გაკანჯვა; ხმა გაკანჯვა.

გაკაჭვა მოცელვა; გაკაჭვა, გაჩეხა;
გაღატ. გაწყვეტა, ამოხოცვა. აქედან:
გაკაჭული გაჩეხილი ტყე; ამოხო-
ცილი ხალხი, საქონელი და სხვ.

გაკეთებული გაღატ. მოსუქებული
ადამიანი ავადმყოფობის ან სიგამბდ-
რის შემდეგ. ლამაზად გაკეთებული,
ქა, კაო ჟელზე შეწეხა. გაკეთებული
ადამიანი, გაკეთებული ოჯახ-
ის მდიდარი, შეძლებული ადამიანი,
ოჯახი (ნ. ჩუბ., ბარნ.).

გაკეთება ძილის გაფრთხობა.
გაკეთება ჯდ და ჯდ დამანა.

გაკეთებულობა საქონლის ტყავის კე-
მუხტად (ნ., ხეარხეარპირიანად) გამო-
ყვანა; გაღატ. გაკეთება. გამაგრება. აქე-
დან: გაკეთებულობა.

გაკერწვა, გაკეწვა ღორთა სქესო-
ბრივი კეწიროი, დამაკება (პდრ. საბა,
ჩუბ. კეწილობა; მეგო. კეწი 'ნეწეი
ღორი').

გაკვრა ბურთი ერთგვარი ბურთო-
ბა. მოთამაშე ბავშვები ორ ბავშვად
იყოფიან. ტაშიმუშის (ნ.) შემდეგ ერთ
ჯგუფს ბინაზე დარჩენა მოუხდება და
იქიდან ჯერ-ჯერით ბურთის გაკვრა
(ბურთის გაკვრა შემდეგნაირად ხდება:
მარცხენა ხელით ბურთს მალაა შეა-
დებს და მარჯვენა სილას შემოჰკრავს).
მეორე ჯგუფის წევრები განაზღვრუ-
ლი მანძილის იქით დგანან და ცდი-
ლობენ ბურთი მიწაზე დაუწვებლივ
ხელში დაიკვირონ. თუ დაიკვირეს, მთე-
ლი წინანდელი დაგროვილი ქულები
ჩაილულის წყალს დალევს (ნ.); თუ არა,
მაშინ ბურთს აიღებენ და, გამომკერც-
თა მხარეზე მეტრისოდენა ბარიერი-
ვით რომ არის მიწაზე გაქეთებული,
ესერიან. თუ მოარტყა, ჩაიჭრება ეს
ბურთის გამომკერცილი და ალა სხვა
აიღებს ბურთს, თუ არადა ქულა
ჩაითვლება და განაგრძობს გაკვრას.
ასე გრძელდება ბოლომდე. ჯერ გა-
კვრივინებენ ყველაზე ნაკლებ მარჯვენს,
მერმე უკეთესებს და ბოლოს გაჭრავს
დედა. დედაც რომ მოიჭრება (ნ.), შემ-
დეგ ჯგუფები შეიკვლებიან. თანაში
გრძელდება, სანამ ქულების დათქმულ
რიცხვს შეათავებდნენ. დასასრულს,
გამარჯვებულები შეასხდებიან დამარ-
ცხებულებს და ბინიდან კიკამდე (ნ.)
გააქენებენ და თან "ჰაწიანოს" აძახე-
ბინებენ (პდრ. წერ.).

გაკითხვა მათხოურისათვის მოწყა-
ლების მიცემა. გაკითხვა უჟელურ-
გლესი, ოჯახსკვლევა! (ნ. ჩუბ.).

გაკინძვა ნ. გუთნის გაკინძვა.
გაკირვა კირის წასმა.
გაკიწვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან
კიწი ნ.) ხილფულის დაკრეფა სულ.

გალეშკვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ლეშკი.) ტყავისათვის ზედგაყოლილი ხორცის ნაწილების გატლა (ხასტებლად განკუთვნილ ტყავს აცლიან დამუშავების დროს).

გაღიშული გასიპული, ცხიანახაჩი (ნ. ლიპი; შარ. მოლიპული).

„გაღიშნი“ ნ. კოლოლი.

გალურტვა გაღევა, გაწვრილება, გახდომა. აქედან: გაღურტული გაღეული, გაწვრილებული, გამხდარი. რა გაღურტულია? რა გაღეულია?

გამმეტყვრალი გამომხტარი, მეტიჩრ-დამ მოსული. ჰეს ეშენდელი გაშამ-რეგაღა ხარ, შესკოფო და შეკოფო აგებრდი, შეკოააა?! (ნ. გამოტყვრომა).

1. გამართვა დახმარება, ხელის შეწყობა; თხოვება ან სესხება რისამე უმიხდოდ, უპროცენტოდ. კურაანო პე-რეკვა შეკარკეცო გაშამრთვა; კარკეცოცოცოც არ გაშამრთოვს თუა დეკო, შოკე-ღეო (ნ. გამმართველი, გაუმართავი).

2. გამართვა გასწორება, ფენბატკენის მიერ ნელ-ნელა კოკლორის გამო-სწორება და სიარულის დაწყება. ჩვენ ღათოკა უეკო რო შანტეკო, ვანდერო აქ-შა. შანტინა, ერთ თვეზე გაშამრთვა და სიარული დაწყო (ნ. საბა, ჩუბ.).

3. გამართვა ნ. სახლის გამართვა. გამართული ბინა ყველაფრით მოწყობილი ბინა.

გამართული გუთანი ყველაფრით გაწყობილი გუთანი: ბარ-საკვეთით, დედნით, ჯამბრით, ხარ-მეხრეებით და სხვ. (ნ. გუთნის გაკინძვა).

გამართული კაცი მდიდარი, შეძლებული კაცი, ყველაფერი თავის რიგზე რომ აქვს (შარ. ოჯახიშვილი).

გამართული მარანი მოწყობილი მარანი ქვევრებით, საწნახელ-ნავით, გოდრებით, გადასადებ-გადმოსადები კურკლეულითა და სხვ.

გამართული ოჯახი ყველაფრით სავსე და მოწყობილი ოჯახი: სახლ-კარით,

ცხვარ-ძრ.ხით, ხარ-ურმით, ქვერ-მარნითა და ვენახით. ცხენ-ჯორითა და სხვ. (შარ. ოჯახიშვილი).

გამართული სახლი 1. გაწყობილი სახლი კარ-ფანჯრებით, იატაკ-პერითა და სხვ.; 2. მოწყობილი სახლი ოთახე-ბით, ლოგინ-ტახტებით, განჯინა-წალოებით (ნ.), სკამ მაგიდებითა და სხვ.; 3. მოწყობილი სახლი მარნით, ბელლით, თველა-ბოსლითა და სხვ.

გამართული ურემო ხარ-კამერბიო, თვალ-ღერძით, ხეწარ-კოფო-კალბებით, უღელ-ტამიკებით, ჯამბრითა და ანე-რით გაწყობილი და დარკინული (ნ.) ურემი.

გამაშირება გაკვეთა, ხელის გაკვეთა, გავარჯიშება, გაწაფვა, დასწავლა (შარ. მაშირობა).

გამზილი ფეხი, რაც გაბძნილი (ნ.). გამინდვრება მინდვრად გასვლა.

გამმართველი დამხმარე, ხელშემწყობი ადამიანი. კურაანო პე-რეკვა შეკარკეცოცოცოცოც არ გაშამრთოვს თუა დეკო, შოკე-ღეო (ნ. 1 გამართვა).

გამოგება დახლართული, დაბერდული ძათის დახსნა, გაშლა და ამოხვევა (ნ. საბა, ჩუბ.).

გამოლობა ცეცხლში ჩადგებითა და გავარავრებით რკინის დარბილება, რომ მისი მოხრა შეიძლებოდეს; მაგ., საკვარავი ნემსი ნაწრთობი ფოლადია და არ იხრება; თუ უნდათ მისი დარბილება, ცეცხლში ჩადგდებენ, ამოიღებენ და უბრალად (უწყლოდ) გააცივებენ, — დარბილდება. შემდეგ როგორც უნდათ, ისე მოხრიან.

გამომანაწვევა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან მანანა ნ.) პარკის გაკეთების დასრულების შემდეგ ცახხე შერჩენილი თითო-ორთა წენიკი აბრეშუმის ქიის ცალკე გადაღება.

გამომჯულვრა კურკლის გამოვრცევა ცხელი წყლით (ნ. დამდულვრა; შარ. ჩუბ.).

გამომინდვრება მინდვრად გამოსვ-
ლა (პლრ. ჯამინდვრება).

გამომინა ცხელი წყლითა და სხვა
საშუალებით (კინკრით, მარილთა და
სხვ.) კურკლის გამორეცხვა. ოუ გარა,
რო ჭურჭელსა იქსო არ შადეჟა, ჯერ ჭინკრით
თა და მდურით იამოშხსე (პლრ. გა-
მომდელვრა). აქედან: გამომსნილი
კინკრითა და ცხელი წყლით გამორე-
ცხილი კურკელი; ძალიან სუფთაა და
გემოს არ აძლევს. იამოშხსე ჭურ-
ჭელსა ჩადეჟა შინა- და ანთობა აქს გუ-
ამონსსეჟა 1. გამოკვანძვა, ნას-
კვის შეკვრა (ნ. ჩუბ.); 2. ნაყოფის
გამონასკევა ნაყოფის გამოღება,
ყვავილობის შემდეგ პატარა ნაყოფის
გამოსახვა (ნ. მადყ.); 3. აზრის
გამონასკევა რამის დასწავლა, და-
ხსომება, რისამე გულში ჩადება. აქე-
დან: გამონასკეული 1. გამოკვან-
ძული; 2. ახალგამოღებული ნაყოფი,
ყვავილობის შემდეგ გამოსახული ნაყო-
ფი; 3. გულში ჩადებული, დახსომებუ-
ლი. შადეჟა იქსოდა გულის გამონას-
კეულა (ნ. ჩუბ.).

გამონაქაჯო სულ ბოლოს გამონა-
წური ყურძნის წვენი, სქელია და კარ-
გი (ნ. გამოქაჯვა, განაქაჯო; უკანა წვე-
რის წვენი).

გამოფეულვა ნედლი რამის უხვიროდ
გაღწევა, დანაყვა. პლრ. არ გამოფეულ-
დეჟეჟე ოკერა კალა!

გამოფურვა ამოწურვა, დაღვევა, გა-
თავება. ერო ბერ დგინა იყო და ხუ
გამოფურვა შავ მუცელსა მისეჟა (პლრ.
საბა ფურა, ჩუბ. ფურვა).

გამორჩეული გარიყული, სწორ-ამ-
ნანაგებში გამოსხლტოლი, გაგდებული.
პენ სწორ-ამსისეჟა გამოჩხეულა ხარ;
ხო ჰე გამოჩხეულა, პესა (ნ. ვაჟა
III, IV გამორჩევა სწორებში).

გამოხავალი ნ. ვენაყის გამოსავალი.
გამოხაკრავი საკოკის (ნ.) ბოლოების
შესაკრავი თოკი. კიზიყში წყალს ვირე-

ბით ეზიდებიან. ვირს ჯერ ქევანს (ნ.) და-
აღებენ ზურგზე, მერმე საკოკეს დაადგა-
მენ. საკოკე რომ ვირს არ მოეხადოს,
ვირის მუცლის ქვეშ საკოკის ბოლოებს
თოკით გადაბამენ ზოლმე. ამ თოკს
წვოდება გამოსაკრავი.

გამოტვინებული გაატ. უტვინო, ყე-
ყერი. და გამოტვინებული ოკერა-
ქურა. ჯარაჟერ გაატვინეს! (ნ. კირ. გამო-
ტვინება)

გამოტყვრენა გამოჩენა. ეხ სალაჟა
გამატეჟერინე?

გამოტყვრომა გამოჩენა, გამოვარდ-
ნა, გამობტომა (მეტირჩად). ეს ჭარო სა-
ლაჟა გამოტყვრე, ეს ოკერა (ნ. ჩუბ.
გამოტყვრომა; პლრ. ვაჟა III, IV).

გამოფიტივა, კირის გამოფიტივა კირს
რომ შეკვრის ძალა დაეკარგება (პლრ.
ჩუბ.).

გამოფხიტივა (ყურისა) გამოფხევა
(ყურისა); გაატ. გაგონება. გამაფ-
ხე-ტე შურაჟო.

გამოქაჯვა წნეხით გამოწურვა წვე-
ნისა ქაქისაგან დაქსხვ. (ნ. ჩუბ. გამო-
ქანჯვა).

გამოქნა გახედნა, მოზერისა და ზა-
ქის პირველად შებმა [ულელში და და-
მორჩილება სამუშაოდ. შემოღგომანხე
იციან გუთანში გამოქნა, რადგანაც
გუთნის ხენა მძიმე სამუშაოა და თა-
ნაც გასახედნი მრავალ ხარკამერთანა
შებებული და ადვილია დამორჩილება
(ნ. ჩუბ.).

გამოქნილი გაატ. გამოცდილი,
მცოდნე კაცი (მაგრამ არა გაქნილი!).

გამოლარდატივა გამოჩერჩეტება.
აქედან: გამოლარდატებული
გამოჩერჩეტებული. და გამოგაღა-
რდატი, აღამინა?

1. გამოყვლევა წყლულის გაჩენა
თითებს შუა ან ღაბაბის ქვეშ (სადაც
ზორცი ზორცს ეფარება). ემართებათ
ბავშვებს.

2. გამოყვლა ცოტაოდინი ნარჩენი ვენახის სასწრაფოდ შეყვლა. გრო-კუნ-ქული (ნ.) დამარა. კელაპკელ შეყვლა და გამომკვლეამ (ნ. ყვლევა; შკრ. საბა ეყვლავე, შეყვლა; ჩუბ. ყვლევა, ჯანაშვი. დაყვლა).

გამომშუპრვა ნ. შუპრვა.

გამოცინცკვლა გამოცინცკლა, გამო-ტყუება, მოტყუებით გამორთმევა რი-სამე.

გამოწყება, დაპირვა პირგაცვეთილი საჭერის (ცულის, წალდის, ნამგლისა და სხვ.) ცეცხლში გახურება, გამო-კვერვა, პირის ბილაქლადგაბრტყვლება და გაღვსვა, იომ მკრელი იყოს.

გამოწყვრიშვლა ბარგი-ბარხანის ან სხვა რამის გამოკრება და წაღება. წკნამ ქარაგმა სახლი შოლად გამოწყვ-რამლა, რა ვაშოკობა, და თან წაღო; კხიშა აღარაიეკი დაიყენა.—შემა. უ-ნის, მისი, შარული.—გვილაყურა გამოწყვრამლა.

გამოწრუტვა გამოწრუტვა, პირში გაწრუტოთ სულ დაღვეა წყლისა ან ღვინისა. კელადა გამომწრუტვა.

გამოწრელი ყურის სერი (ნ.): ყურის წვერზე გვერდიდან მრგვლად გამო-ტრელი ადგილი

გამოკუტრვლა ძალიან გავსება ნივ-თებით ან სხვა რამით (ოლონდ არა სითხით) მდგრადი ქურკლისა, მაგ., სახ-ლისა, მარნისა, ბელლისა, ქურისა, სკივ-რისა, კადობნისა, ურმისა და სხვ. სახ-ლი გამომკუტრვლა ათახი რამით; უდუმი გამომკუტრვლა გოდებობა, კალათებობა, სცალოებობა (ნ.) და სხვ. აქედან: გამომ-კუტრვლი მკიდროდ სავეს სახლი, მარანი, ურემი და სხვ., ისე რომ სხვა რამის დადგმა აღარ შეიძლება.

გამოკვრენა გამოჩენა, გამოძვრე-ნა. კელადა გამომკვრენა (ნ. კვრენა).

გამოხანხვლა, პირი გამოხანხვლა პირის დაწვა. წყაქამ კი გამომხან-ხლა.

გამოხიწვა გამოცარიელება; გაღა-ძალზე გახდომა. ამ გამომხიწვა-სუ-წა-ღა, შოლა და სუ-ტყუ, გამოხიწვა, კესო, სუ-გროსი; რამ გამომხიწვა, პაქო. გარე-ღა ლეკმაშობა? აქედან: გამომხიწული დაცარიელებული; გაღატ. ძალზე გამხდა-რი, სახლი გამომხიწული სუ-ერთან; ხიწვალი გამომხიწული შოლადა. ე. ი. გამხდარა (ნ. კირ. გახიწვნა, ქყ. გა-ხიწვნა სახლისა).

გამტკიცვა წმინდად გაცრა; აქედან: გამტკიცული წმინდად გაცრი-ლი, სამტკიცში გაცრილი ხორბლის ფქვილი, თეთრია (ნ. წმინდა; შკრ. ჩუბ.).

გამტკიცული ბურა სამტკიცში გა-ცრილი ხორბლის ფქვილისაგან გამო-მცხვარი პური, სუ-უთაა, თეთრი. აცხო-ბენ საგანგებოდ საუფლო დღეს ან ქორწილის დროს (შკრ. საერო).

გაბუშტვა ხარახთა ტერმინია: მუშ-ტათი (ნ.) საწულე ტყავის გაკვერვა.

გამლავრება კრილობის დაიარაგება, კრილობის გართელება. გამლავ-რდა ხე-ცეცხვებზე ოკურა იარა და შოლ წამოარა დატანდა პაქი. აქედან: გამლავ-რებულ იარა გართელებული ია-რა, მოურჩენელი იარა ან კრილობა.

გამჩენა, გამჩენა თავის კარგად მომჩენებელი, ფარისეველი; გაღატ. კა-ცის მეტსახელია; გამჩენაობა თავის კარგად მოჩენება. ფარისეველობა. გამჩენაობა არცეკაპაქანს და არც სხვას.

განაგისი შთამომავალი; ჯიში. ბენ-ნანანხი ნაწილი; აქი (შკრ. ჩუბ., ბარნ. ცაგ. ვასაგისი).

განაოშრება, მიწის განაოშრება მი-წის გაფხვიერება კარგი დამუშავებით. მეორე წელიწადს კარგი მოსავალი იცის.

განარღიშება გავარჯიშება, ხელის გაკვეთა, შეჩვევა საქმისა, დასწავლა;

გართხმული ვაზი მიწაზე გაშვებულ-
ლი, ჰერგომეულდგმელი ვაზი (ნ. მაყ.
გართხმული).

გართხლა (ფრინველია?) გაატ. და
გართხლ. ვაზი დატყუა—განი
გან რომ დაატეს ფეხები, იმაზე იტყვიან
(პატი. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.
გართხლი).

გართხვა, ხარხვა, ლატანი ორ ბოძ-
ზე გადებული ჰოკი, რომელზედაც გა-
დაჰკიდებენ ხოლმე აკიდოეპს, გალებსა
(ნ.) და მისთანათ.

გართხის გართხი, გასლის გასლი
ნათესავის ნათესავი, შორეული მოკე-
თე. ლქონაჲ ვეკლჲ ქრამდოინი დიჲუაროდ
ჲი გატლის გატლის გატლის—იტყ-
ვიან ავი რძლის შეახებ.

გართხა სიმინდის ფქვილის შექამან-
ლი. ცხიმში ხახვს მოსწყავენ, წყალს
დაახანენ და აადულებენ, შემდეგ სი-
მინდის ფქვილს მოუკიდებენ და ადულე-
ბენ, ფაფასავით დადებენ. კეთდება
რძის გართხა (ნ.).

გართხვობა გართხვა. შეკლბი გატ-
ნკენი და გატნკენი: ვეკლჲ ჰეკლი ერთ-
ნაირად უნდა უყვარდეს დაჲიან.

გარტყულია საწერელი, მუწუკი, თით-
ში იცის, ძალიან მტკივანია.

გასაბრაძტავი ამოსახოცი, გასა-
წყვეტი (ნ. ბრატვა).

გასადეგარი სახლ-კარისა თუ ეხო-
ყურის გარეთ მდებარე სასოფლო ან
საუბნო მიწა-წყალი, სადაც შინაური
ფრინველი და ხელში საჭერი საქონელი
გადის. იტყვიან ხოლმე: ესა და ეს
ადეგალი ჩვენ გასადეგავია, წყის ქათამი
კაღას, სხვაჲ კაღას დაჲი (ნ. ჩუბ.).

გასამართი სახლი გაუწყობელი სახ-
ლი: მართო კედლებია (ქვიტკირისა)
აყვანილი და დახურული, მაგრამ კარ-
ფანჯრები და იატაკ-ქვრი არა აქვს
(პატი. გამართული სახლი I).

გასანავაგი (ნაწარმოებია სიტყვისა-

გან ნაშე (ნ.) წყველთ: ამოსაწყვეტი
სასიკვდილე. გოგო, შეგასანაშაქო,
სადა მდგომარ, მათს ეგპაი და მდ შეკონი
(ნ. განაშვა).

გასარდალაფება დედა-შვილი ცხვარ-
ბატყის ერთმანეთის მოხვედრება და-
საწოვნელად. მოწოვნების დროს ცხვარ-
ბატყანს ერთმანეთს დაუბრუნენ, მერმე
ერთი მხრიდან მიჰყვებიან მწყემსები,
დედას შვილს აპოვნინებენ და მოაწო-
ვებინებენ ეს ხდება ჩვილი ბატყნობიას.

გასარყვა გათანგვა (ნ.), გაშეშება,
სიცივისგან გაფრთხება, გაყინვა. აქე-
დან: გასარყული გაყინული. სიცი-
ვისგან გასარყული შოკად და პლავ
გაგთავო.

გასასანება ნდომით შეპყრობა, ძა-
ლიან მონდომება. აქედან: გასასანე-
ბული არისამე. მაგ., საქმლის (უფრო
კი აკრძალულისა) ნდომით შეპყრობი-
ლი. გასასანეგული და ღანაოჲან.

გასანუალება შუაზე გაყოფა (პატი.
ქყ. გაშუალება)

გასაწვლა (ნაწარმოებია სიტყვისა-
გან საველი) სახელოში ხელის გაყო-
ფა და ტანისამოსის ჩაცმა. გასაწვლე-
ნი გაწვადს შავრე კარგეს ტანისამოსის
(ნ. კირ. გასახლვა).

გასაბული (ნაწარმოებია სიტყვისა-
გან სიპი) გააბული, ქონწასმუ-
ლი ადამიანი ან ტანისამოსი, გაქონი-
ლი, გახეთილი; გაატ. კუჭკიანი ადა-
მიანი (პატი. შარხ).

1. გასისვება ძალიან გაბრაზება,
გაცეცხლება. აქედან: გასისვებუ-
ლი ძალიან გაბრაზებული. დაჲი გა-
სისვებაჲე, დაჲი, დაჲიანო? გასის-
ვებაჲე დაჲი დაჲი-წეო ნსუბი (ნ.
სისვი).

2. გახისვება: ციციხავით (კატახა-
ვით, კნუტივით) გახისვება საქმლის
მოთხოვნა მსუნაგად და დაყინებით.
იტყვიან უმთავრესად ბავშვზე, რომე-

ლიც დედას საქმლისათვის ხელზე ეტანება და დაჟინებით მოითხოვს საქმელს, როგორც იტყვიან, ქვამში უვარდება.

გასლის გასლი ნ. გარსლის გარსლი.

გასლურთვა გახდომისაგან გაწვრილებდა. აქედან: გასლურთული სიგამხდრით გაწვრილებული. აგრე ვად გასლურთული, რა კანისაჲსი 'ხედ იღარ შადგება' (ნ. გალურთვა)

გასუათქვა სულმოუთქმელად შექმა, შეთქმელია. აქედან: გასუნთქული შექმული; გაღატ. გაფლანგული. ერთი ცქარი ერთხად გასუნთქა; ბერე აქ ამა გასუნთქული.

გასწვრივ ლაპარაკი, გასწვრივ-გასწვრივ ლაპარაკი, გაღწვრივ-გაღწვრივ ლაპარაკი ჯიბრით ლაპარაკი, წინასწარ აღებული ახრით ლაპარაკი, მოლაპარაკე ახრთა დენას ყურს რომ არ უგდებს და თავისას გაიძახის. მხმენელისთვის ან სასაცილოა ასეთი რამის მოსმენა, ან გამაბრაზებელი. ნუ იცო შენ, წყაო მხო, გაღწვრივ-გაღწვრივ ლაპარაკი. შენ რაგო გონი, ხეა აჯამა (ნ.), ვერ ვგაგებ?

გატენილი ნიტრა. ნიტრა.

გატენიებული ტანისამოსი გაცვეთილი ტანისამოსი.

გათიყვანა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ტიკი) ტიკივით გაბერვა გაძლომისაგან. აქედან: გატიკიული და ძალიან გაძმდარი, ტიკივით გაბერილი გაძლომისაგან (უფრო ბავშვზე იტყვიან; ნ. კირ. გატიკიული).

გატრიზება მოტყუება, იმედის გაცრუება, როცა ადამიანს იმედი აქვს და მოატყუებენ. აქედან: გატრიზებული მოტყუებული, იმედგაცრუებული. რაგო გატრიზებული წამალი, რა შეგია კი შენად! (ნ. სიტყვის გატრიზება; ჰდრ. ჩუბ. გატრიზება).

გატრიტიანება გატრიანდება, ერთბაშად გაბრუნება წასასვლელად. ეს ხე-

ტევა რა უო ბანი, გატრიტიანდება

გატყაჩუნება გატლაშუნება, შოლტის მოქნევით ხმის გამოღება, სილის გაწვინით ხმის გამოღება. შოლტა გატყაჩუნება კაჭკა; ხელა გატყაჩუნება უხეშა.

გატყლაშუნება შოლტის მოქნევით ხმის გამოღება; წყალზე დაცემისას ხმის გამოღება (ჰდრ. ჩუბ. გატლაშუნება).

გაუმართავი კაცი სხვისთვის დახმარების არგამწვევი, ხელის არშემწყობი კაცი. მალან გაუმართავი კაცია უტრანის ბაქა (ჰდრ. 1 გამართვა).

გაუმეტარი გაუმეტებელი, ძუნწი, ვინც ვერც თავისთვის იმეტებს და ვერც სხვისთვის. მალან გაუმეტარი კაცია, ერთ კაც კერ დახწვევ, თავი თავთვინეზ ამ ექტა.

გაუჯგელა ძველებური ჩიხტა-კობი (ნ. ბერ. გაუჯგელა/ე-ა; ჰდრ. წერ.).

გაუციანარი ვინც არ იციან, მოლუშული ადამიანი; გაღატ. მეტსახელია კაცისა.

გაფათვრა, გაფატვრა გაგლეჯა (მაგ., ნადირის მიერ ცხვრისა). აქედან: გაფათული გაგლეჯილი.

გაფაშვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ფაშვი) გაღატ. გაგლეჯა, დახევა, დაფრეწა. აქედან: გაფაშული დაგლეჯილი. წყაო კაც ცუდან გაფაშული შოღა.

გაფეშვაგება საკლავის შუაზე (ხერხემალზე) გაჭრა, ფეშვად გაჭრა.

გაფიჩხება (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ფიჩხი) ძალიან შეცივება, სიცვისაგან გაშეშება. აქედან: გაფიჩხებული სიცვისაგან გაშეშებული. ხეცვისაგან გაფიჩხებული სიცოდაგა და ერთხად შეგვრად (ნ. ჩუბ.).

გაფიცვა ფიცრის დაგება სახლში, ურემზე და სხვ. (ნ. ჩუბ. გაფიცვა).

გაჯოჯულები ნ. ფოთა.

გაფრანგება გ.ა.ტ. ძალიან გაბრა-
ზება. განრისხება. აქედან: გაფრან-
გებულნი ძალიან გაბრაზებულნი. გა-
ფრანგებულნი მოლოდინს კარგად
აქედან (ნ. ფრანგვა; ჯანაშვი. გაფ-
რანგვა).

გაფურჩინა, გაფურჩქინა, გაფურჩ-
ქნა 1. ყვეილის ან კვირტის გაშლა;
2. ვახისათვის ზედმეტი რქისა და ფოთ-
ლის შეტლა (პ.ა.ტ. ჩუბ. გაფურჩინა;
ჯანაშვი. II, 392 და სხ.); 3. გ.ა.ტ.
მამწვილის მომწიფება ფიზიკურად,
გალაპახება, დამშვენება.

გაფშეკილი გ.ა.ტ. მოუხეშავი, ბრი-
ყვი, უხრდელი ადამიანი. გაფშეკილი

გაქეჩვა გენის, მიმართულების მი-
ცემა ფარისა ან ჯოჯოსათვის, ცხვრის
ფარის რომ წინ გაუძღვება თხა ან
თვითონ მეცხვარე და გაიყოლიებს
მთელ ფარას. ასე გაქეჩვა; გ.ა.ტ., წაღ-
და გაქეჩვი ტყვარა.

გაჭირი, გაჭირი ჯიუტი, კერპი,
ოჩანი (ცხენი, ჯორი, ვირი); თუ ერთი
გაჯიუტდა და გაჭირდა, ფეხს რომ ვე-
ლარ გადადგმევინებ (ნ. ჩუბ. გაჭი-
რობა).

გაჭიშტვა ფეხსაძმლის საძარე ტყა-
ვის გასუფთავება, ლეშკის (ნ) აპრა
და მისთ. (პ.ა.ტ. საბა ქაშტი).

გაქლერთვა ნ. ქლერთვა.

გაქლიაფება უხვად გაცემა რისამე,
დარიგება, თითქმის გადაყრა, გაფ-
ლანგვა, განიანება ქონებისა. აქლ-
ანგა; გ.ა.ტ. მოსაგარ; გაქლიაფება ვე-
ლიაფა.

გაქუცვა ბალნის გაცვივნა; გახუნ-
ება; გ.ა.ტ. გაღარიბება, გაკოტრება.
აქედან: გაქუცულნი თმაგაცვივნული;
გახუნებულნი; გ.ა.ტ. გაღარიბებულნი,
გაკოტრებულნი. გაქუცულნი (გვი-
ლთ) მეტსახელი იყო ერთი სიღნაღელი
ვაკრისა (ნ. ჩუბ.; პ.ა.ტ. შარშ., უღ.).

გაღარსვლა გაფტქნა, გაღარიბება,
გაღატაკება. აქედან: გაღარსლულ-
ნი ლარიბი, ლატაკი. გაღარსლულ-
ნი მოლოდინს კარგად აქედან. ხუ
გაღარს (პ.ა.ტ. ბარნ. გაღვასრვლა).

გაღვლევა ტანისამოსის გულის გახ-
სნა. აქედან: გაღვლევი გულგაღ-
ვლევი (ნ.), გულგახსნილი, საყველოგახ-
სნილი ადამიანი (ნ. ჩუბ. გაღვლა).

გაღვერა ცხვრისა თუ თხისათვის
მატყლის ხელით გაცლა, გაგლეჯა,—
გახაფხულზე იციან. ნახამთარი მატყლი
ტანზეა მოთელილი და სანახევროდ გა-
ცვივნული, თითო-ორთაა ბევრსა
უქირავს, ნახადივით აქვს მოხურული
და ცხვარს აწუხებს. ასეთი მატყლის
გაკრება უფრო ძნელია, ვიდრე გაღ-
ვერვა. მატყლიანი ტყავის გაღვერვა
იციან: ტყავს შიგნიდან კირ-წყალს წაუ-
სვამენ, დაკეცავენ ისე, რომ მატყლიანი
შხარე შიგნით მოექცეს; რამდენიმე
დღის შემდეგ მატყლი შეფუტუნდება
(ნ.), მოეშება და ადვილად სცილდება
ხელით (პ.ა.ტ. ვევა III გაღაღვერა);
გ.ა.ტ. ადამიანზედაც იტყვიან. როცა
ქონების წართმევით გააღარიბებენ.

გაღვერელი ადამიანი ქაინების წარ-
თმევით გაღარიბებული ადამიანი; ტა-
ნისამოსის შემოცვეთილი ადამიანი.

გაღვერელი ცხვარი გაღვერვით (ნ.)
მატყლ-შემოცვეთილი ცხვარი, შიშველი
ტყავი აქვს; მატყლგაცვივნული ცხვა-
რი ზამთარში უსაკულობის გამო
მკლევდება და მატყლი სცივია, მო-
წითალო ტყავი უჩანს.

გაღვერვა გაბანა, გასუფთავება. აქე-
დან: გაღვერევილი გაბანილი, სუფ-
თა, კრიალა.

გაღვება თესლი'ს მიერ ღვიის (ნ.)
გამოტანა (ნ. მ. ა. ყ.).

გაღვებვა 1. ქალის შეცდენა და
თავის მინებება; 2. მოტყუებით რისამე
გამორთმევა, გამოცინცლა. აქედან:

გ ა ლ ე ტ ი ლ ი გ ა ლ ე . ნ ა ნ შ ა ხ დ ი ლ ი ;
გ ა ქ ე ნ ი ლ ი .

გალმა მკარო ალახნის გალმამხარე.

გალორება გახელება, გაშმაგება, გა-
ცოფება, ბრახისა და ტირილიანგან
დაუცხრომლობა. ბავშვმა იცის: თან
ტირის, თან ყვირის და თან გორავს.
აქედან: გ ა ლ ო რ ე ბ ე უ ლ ი გ ა შ მ ა გ ე ბ ე
ლ ი . გ ა ლ ო რ ე ბ ე ჯ ა ნ ა ნ ა უ რ ი თ ჯ ა ნ ა ნ ა
დ ე თ ; ო თ , ჯ ა ნ ა ნ ა მ ა ლ ი ა ნ გ ა ლ ო რ ე ბ ა
(შარ. ჯ ა ნ ა შ ე .).

გალუბა გაჩაღება, გაღვივება (მაგ.,
ცეცხლისა; ნ. ლუბა).

გალუილი გატირება (უკან), გატი-
რილი; ტირილი. ჯეღა გ ა ჯ ე ჟ ე ხ
თ ა გ ი შ ე ლ ი ე ჯ ა მ .

გაყვინიზება გაბერვა, ყოყორება,
ყუხ: ყუხანა. აქედან: გ ა ყ ვ ი ნ ი ზ ე
ბ უ ლ ი ყოყორა, ამპარტავანი, გადიდ-
კაცებული ადამიანი, რომელიც არა-
ფერს წარმოადგენს, მაგრამ სხვას ზე-
ვიდან დაჰყურებს. ჯ ა მ ო ყ ვ ო ნ ა შ ე ჯ ო ,
მ შ ა მ ? გ ა ყ ვ ო ნ ა შ ე ჯ ო უ ლ ი ჯ ა ჯ ო ს (შარ.
ს ა ბ ა გაყვინიზება, ჩ უ ბ . გაყვინი-
ჟება).

გაყუნწვა 1. გაწდომა; 2. საქმის ბო-
ლომდე ნიყვანა. ჯ ა მ ო ჯ ო ე ო ნ ო , ს ა ქ მ ე გ ა ო
ე უ ჯ ო წ ვ ა . აქედან: გ ა ყ უ ნ წ უ ლ ი .

გაწანშვლა ნივთებისა, ავეჯისა, ნა-
გვსა და მისთანათა მიყრა-მოყრა; დია-
სახლისს თუ სახლი დაულაგებელი აქვს,
მოულოდნელად შემოსწორებულ სტუ-
მართან მოიბოღრუნებს ხოლმე: გ ო გ ო -
ნ ო ჯ ო მ ა გ ა ო ნ ო შ ა ნ შ ლ ე ჯ ა მ ო გ ო მ ა , უ ყ -
ც ო რ ო თ (ნ. ბარნ. გადამანშვლა).

გაწანშლული ეზო ეზო, სადაც მი-
მოყრილია სხვადასხვა სამეურნეო ია-
რალი, ნივთები, ნაგავი და მისთ. და
ფუჭდება. ჯ ა მ ო უ რ ო მ ო გ ო რ გ ა ო მ ა თ ო ჯ ა მ ო
თ ო თ ო ნ , ყ ვ ე ლ ა უ რ ო მ ო ე ო მ ა მ ო ა ქ ე თ გ ა მ ა ნ -
შ ლ უ ლ ო .

გაწანშლული სახლი სახლი, სადაც
მიმოყრილია საოჯახო ნივთები და ნა-

გავიცი. ასეთი სახლის დიასახლისზე
იტყვიან ფეთხუმიან (ნ.).

გაშრობა წველის შეწყვეტა, მეწველს
რძე რომ გაუბრუნდება და ალარ მოი-
წველის; გაჭაჭა. პირში სიტყვის გაწყვე-
ტა, სიტყვის თქმის შესაძლებლობის მო-
სპობა. გ ა შ რ ო ბ ა კ ა ც ი ო — იტყვიან,
როცა ვინმე ტყუილად უმოწმებს და
მართალ კაცს თავის მართლებას არ
შეუძლია გაოცებისა, ბრახისა თუ მღელ-
ვარებისაგან.

გაჩავება გამელავენება, საიდუმლოს
გამხელა; როცა ვისმე საიდუმლოს გა-
ანდობენ, ეტყვიან: ა რ ს ა დ გ ა ა ჩ ა ო
(შარ. ჯ ა ნ ა შ ე . გაჩივება).

გაჩვიატება გაჩენა, გაშენება. აქ ეს
ბოგინი ეშმაქად გაჭანჭანა, საქონელს
უნდაც აქლასოად და ხათამალად გადკლოად.

გაჩორკნა გაკობიტება (ნ.), შავად
გათლა. ვ ა ნ გ ა ჩ ო რ კ ნ ა ა გ რ ე უ ს , ი რ ო თ ე ე
შ ო რ ო ? აქედან: გ ა ჩ ო რ კ ნ ი ლ ი ც უ ლ ა დ
გ ა თ ლ ი ლ ი ; გაჭაჭა. გაუთლელი, უკულ-
ტურო ადამიანი (ნ. ჩორკნა; შარ. წ ე რ .
გაჩიკვა).

გაჩოყება ვახის გათამამება, ვაზი
მსხვილ რქას რომ დაიყრის და არ
მოისხამს.

გაჩახვა ცუდად დაწერა, ჯღაბნა.
შ ო ჯ ო ე რ ო თ წ ე რ ო ლ ო გ ა მ ო ნ ო შ ა ნ ო ე ბ ო ლ ო თ ო ნ .

გაჩიბვა ერთმანეთში გახლართვა.
აქედან: გ ა ჩ ი ბ ე უ ლ ი ე რ ო თ მ ა ნ ე თ შ ი
გ ა ხ ლ ა რ თ უ ლ ი . ვ ა შ ე მ ო ე რ ო მ ა ნ ე თ შ ი უ ა ნ ო ო -
ბ ე უ ლ ო ჯ ა ჯ ო ჯ ო ჯ ო გ ო ჯ ო ჯ ო ს კ ო ც ო — ა გ რ ე ო ც ო ს
უ ა ჯ ო რ ო ნ ო მ ო მ — იტყვიან მოუვლელ ვე-
ნახზე (ნ. ჩ უ ბ . გაჩახვა; შარ. ს ა ბ ა
ჩ ი ბ ე ვ ა ; შარ. გაბარჯლული).

გაჩიბული ხაქმე არეულ-დარეული,
დახლართული ხაქმე, კაცი რომ ვერც
თავს გაუგებს და ვერც ბოლოს.

გაცდა, თვალით გაცდა დანახვა;
თ ვ ა ლ ი თ გ ა ც დ ა ე ვ ი ნ ე ბ ა დ ა ნ ა ხ ე -
ბ ა . დედას ბავშვები რომ გააჯვარებენ
ხოლმე, ეტყვის: წ ა ლ ო თ , ჯ ა მ ო ე გ რ ე თ ო , თ ე -

ლიო ლად გ ა მ ე ც დ ე ე ი ნ ი თ ი! (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. განცდა).

გაცვლა მამათმავლობა; უფრო ბი-
ჭების ერთმანეთთან სქესობრივი კავ-
შირის დაკერა (ნ. გრუცაობა).

გაცქვლეფა ტყაის გაპრობა; გაჯატ.
გალარიბება.

გაძგნაფვა, სულის გაძგნაფვა განაბ-
ვასავით, სულის გატრუნვა, გაჩუმება.
აქედან: გა ძ გ ნ ა ფ უ ლ ი გაჩუმებული,
განაბული. როგო გ ა მ გ ნ ა ფ უ ლ ი ა შ ა მ-
საქსნი

გაძეკვა მაგრად გატენა, დატკეპნა
(მაგ., ფქვილისა).

გაძლებინება გაჯატ. გ. შეება, და-
ტოუება. ა შ ა ს ა დ ლ უ ა მ ა ვ ა გ ო . ბ ე მ ა მ ა მ ა
და გაძო (ხასისა და ბეკნაშ სქესლზე) აღ-
დაჯერა გა ძ მ ლ ე ბ ე ნ ე მ ა, რ ო ა ღ ო მ ა ნ ა ა ნ
ტეკნათონ გაძონსჯეფა და ან ზსკამთან: ვეაღ-
ფერი მათ ნააღვემ შეცუპში (პარ. ჩ უ ბ.).

გაძლევა მოსვლის ნებება. კრო-
ლადსად გა ძ მ ლ ი ი გ ე ნ ა თ.

გაწევა, რკინის გაწევა გახურებუ-
ლი რკინის გამოკვერვის დროს გაბრ-
ტველება-დაგრძელება, სიგრძე-სიგანის
მომატება.

გაწვერვა 1. დაღერება, მოღერება,
ვაწვერა; ჯ ო ხ ი ს გა წ ვ ე რ ვ ა ჯ ო-
ლის დაღურება. ა ა ვ წ ვ ე რ ა ვ ა მ ა და
წანაღამ თვეში ად ღაბრავე; 2. გამართვა,
გების აღება. ს ა თ გა ძ მ წ ა გ რ ე, ბ ა ლ ა?

გაწება 1. გაწებება, წკებლით ცემა
(ნ. ჩ უ ბ., ვეა III; პარ. ს ა ბ ა წ ვ ე ბ ა);
2 ტყაის (საქუდფა თუ სატანსაცმლე)
წკებლით გაბერტყვა და მტერისა და
მრჩილის (თუ აქვს) და აგრეთვე
ნაკრეჭი ბალნის გაყრევილება.

გაწკრინვა გაკურცხვლა, სწრაფად
გაქცევა პატარისა. ა მ ა, ბ ა ლ ა, გ ა წ-
კ რ ი ნ დ ა!

გაწმილება გაწბილება, შერცხე-
ნასავით. აქედან: გა წ მ ი ლ ე ბ უ ლ ი
გაწბილებული. კ ა მ ა გ ო მ ა უ ე, უ ა მ ა მ ი თ ს მ ა

და წ მ ა ი ლ ე გ ა წ მ ი ლ ე ბ უ ლ ი (ნ. წმი-
ლი)

გაწყოზილი სახლი მოწყობილი,
მორთული სახლი, სასტუმრო ოთახი.

გაპკევნა ცხენთა თუ ვერთა სქესო-
ბრივი კავშირი.

გაპირება ცრის დროს ფქვილის
ცრისას აცრის დიდხანს ტოკება, რომ
დარჩენილი ქატოს წმენიკი ნაწილებიც
გავიდეს და რაც შეიძლება ნაკლები
ქატო დაოჩეს.

გაპიჭყვნა ხელში ხშირი დაკერი
ჩვილი რამის გაქყლეტა (მაგ., ბავშვისა
და მისთ).

გაპირილი ვარდი წინდის კრელის
სახეა.

გახანხვლა ცეცხლზე ოდნავ შეწვა
(ხორცისა, კარტოფილისა და სხ.).

გახარება მცენარისა დარგული ან
დამყნობილი მცენარის გაზრდა (ნ. მ ა ყ.).

გახაშება აგვი, რე მოხაშება (ნ.).

გახედება ლურსმნის, ფარემის (ნ.),
შამფურისა და მისთ. წვერის გაყოფი-
ნება მეორე მხარეს (ნ. ჩ უ ბ. გახედვი-
ებება).

გახელება გაგიება, გატოფება. ა
რ ო გ ა ს ე ლ დ ე ბ ა, მ კ რ ი ს ა მ (ნ. ჩ უ ბ.,
ვეა I გახეღებული); გაჯატ. გახშირება,
ბლომად მოსხმა. ბ ლ ე მ ა მ ა მ ა მ ა ბ ო ლ ო მ
იცის გა ხ ე ლ ე ბ ა. აქედან: გა ხ ე ლ ე-
ბ უ ლ ი გაგიებელი, ცნობადაკარგუ-
ლი. გა ხ ე ლ ე ბ უ ლ ა შ ა ლ ო ო ლ ა და კ ე ლ-
დაჯერა ადრედა, წ ა ნ ლ ა მ ტ ე ნ ა შ ა ღ ა გ ა ზ ე რ;
კ ა ლ ა ლ ა ღ ვ ი ბ ა ს ე ლ ე ბ უ ლ ი ა.

გახეული ყურის სერი: სიგრძეზე
გაპირილი ყურის წვერი.

გახუხვა გაფიცება, ცეცხლზე გათ-
ბობა; პ უ რ ი ს გა ხ უ ხ ვ ა მ — 4 დღის
გამხმარ პურს რომ ცეცხლს მიუ-
სანთებენ (მიუფიცებენ) დასარბილებ-
ლად და გასაცხელებლად. აქედან: გა-
ხ უ ხ უ ლ ი პ უ რ ი ცეცხლზე მიფიცებ-
ბული მ — 4 დღის გამხმარი პურია,
შემდეგ წყალს გადაავლევენ ხოლმე,

წყალი სწრაფად აორთქლდება და პური, როგორც ახალი გამომცხვარი, ისე რბილდება. ზამთარში იციან. გა-
ხუხუთი ადამიანი მზისგან დამ-
წვარი ადამიანი (პარ. ჩუბ., გურამი.
ვახუხები; პარ. შარშ. ვახუხული,
წერ. გამახუხვა).

გაჭელება ხელში ჩაგდება მარტოდ.
თუ ერთი გატაკელი ხადს, ვა დელანს-
დარსა, შაშინ ხაქუქი ზღვარს!

გაჭეტება გაშტერება, გაცეცება.
აქედან: გაკეტებული.

გაჯანდგრა წინდის ჯანდრიკება (ნ.),
ყალიბზე ჩაცმა და დაკალაპოტება.

გაჯდომა 1. სათხისა (ნ. ჩუბ.);
2. ხის წვერზე ასვლა. უუყრე, ხად გა-
დომა მამის კანწვერზე (ნ.) ეცდეს დუჭავი ბიჭი.
და მამოკადღე!

გაჯინჯივება გაძნელება, გაკირვება.
პალას მამის ვეცდება ეცსქე (ნ.
ჯინჯიკი).

გაჯღლბარდება დახლართვა, გარ-
თულება საქმისა. აქედან: გაჯღლბ-
ბარდებული საქმე დახლართუ-
ლი, გაუთავებელი საქმე. კაცო, ერთ-
სქე ვამოვ: ღლებად რად ღმამიკო
არ მოკელი (ნ. ჩუბ. გაჯღლბარდება).

გდემი, **გდემლი**, **გრდემი** გრდემლი.
გდემის რქა გრდემლის ცხვარი.

გეზგეზ აღმაცერად. გეზგეზ ყუ-
რება აღმაცერად ყურება. რა გეზგეზ
მუყურე, შინ რა შამოტე?

გეზი მიმართულება გზისა. პენ ამ
გეზით წახვალ და მასილომ ჩახვალ; გეზი
არ ვცი, თორენ, რაც ვაღმა ლეკო პროსა,
მუქ გეზოვად ლეკო; კაცმა ხაქმის
გეზი უნდა ცოლად (პარ. კირ., ქუჩ., ვაუა
III, IV).

გეზის გაკეთება შამბიანში ან ტყიან-
ში გასასვლელის გაჭრა და ბილიკის
გაკეთება, ბილიკის დაჭრა.

გეიშა ტყავის ჩასაცმელი ზამთარში,
მოკლეა, წყალზევით არის კურტაკივით.

ღარიბები იცვამდნენ, რადგან გრძელი
ტყავის შვეკერის შეძლება არაა ჰქონ-
დათ.

გელაქური გელაქუნის, ანუ სვეანის
ტბის კალმახი (ნ. ერისთ., ჩუბ.,
ცაგ.).

გელიქეშად შორიახლო თვალის
დევნება მსვერავივით. უკან გაქაქე-
შად შვეკელი (ნ. საბა გელიქაში).

გემოს დადევნება ლახათის მიცემა,
საქმისათვის მარილის მოყრა. გაქო-
ლად გეგენ რა ერთი შინ გაქეკოვალ საქმედ

გემოქმინდა მხხალი ზაფხულის
მსხლის ჯიშია, მსხვილი, მრგვალი.
გრძელყუნწა, მწლაკე გემო აწვეს კომ-
შივით (სახელი კი ასეთი რეუფერებელი
აქვს).

გემრა ცხვრის კურკლის წივა. ფა-
რენში კურკლი აიწილება შარდში,
იტკებნება ცხვრის ფეხითა და ზედ წო-
ლით და ფილაქანივით ეფინება. გაზა-
ფხულზე მეტწვარეები აყვრიან ფიქლ-
ფიქალ, დააწყობენ ბინის (ნ.) გვერდზე
და, მთიდან რომ დაბრუნდებიან, ზამ-
თარში საწვავად ხმარობენ შირაქში.

გერგილი მარჯვე, ხერზიანი, ვარგა-
სი (ნ. საბა, ჩუბ.; პარ. უგერგილო;
პარ. ელ.).

გერში, **გეში** დაკარგული საქონლის
რამიმე ნიშანი: თუ მგელმა შეკვამა, მისი
ძელები ან რქები; თუ საქმანიანი ცხ-
ვნი იყო და სადმე მოეხადა, საკმანის
რამე ნაწილი და სხვ. ქეი ცხენის გეშ-
კნახე (პარ. საბა, ჩუბ.).

გეგა 1. გულგამოღებული მორა
წყლისა და სალაფავის (ნ.) ჩასახმელი
პირუტყვითათვის (ნ. საბა, ჩუბ.); 2.
ბუკი, შუაზე გაპობილი მორის ორსავე
ნახევარს გულს ამოუღებენ და ერთმან-
ეთზე დახურულს ფუტკარს უდგამენ
სკად; ქვემო ნახევარი გახვერტილია;
გადატ. გეგა ადამიანი უწნო, დ-
ბალი და მსხვილი ადამიანი (ნ. ბარნ.).

ში ამაში კრეფენ ყურძენს და მერე ცლიან გოდორში. 2—3 ფუთი ყურძენი ჩადის (პლ. საბა, ჩუბ. გოგროხი, მაყ. გოგროხონა).

გოდრულა პატარა გოდორი, გოდროხაზე (ნ.) მოზრდილი, 4—6 ფუთი ყურძენი ჩადის. მორჩეული (შერჩეული) ყურძენის გადასატანად გადმოსატანად ხმარობენ უმთავრესად.

გოწაური ღვინო-არაყის ქურქელია, თიხისა, გარედან მოქიქული, ძირგანეირი, მრგვალმუცლიანი, მაღალ და ვიწროყლიანი, პირმრგვალი და პირვიწრო, უტურო, ცალყურიანი. ყური ყელის შუა ნაწილსა და მუცელზე აბია (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., ჯაფახ. საფ.-სახ. 122).

გოწგარი ოქროკედის ფუნჯი, სირმა (ნ. გაგოზრა).

გოთი თავკომბალა ჯოხი, კაჩაობის დროს ხმარობენ (პლ. კირ. გოთობა; ნ. კახი).

გოლგოთა (სახარებიდან გადმოსული სახელია) მაღალი და ძნელად მისავალი გორა, მთა. კაცო, მს გოლგოთაჲ ი რა ღებოლიამ ხსლი, მადგომს ან ვინა? (პლ. საბა).

გომი მიწური, საქონლის სახამთრო სადგომი (ნ. ჩუბ.).

გომური სახლი მიწური, გომივით მიწაში გაქრილი ბანიანი სახლი (პლ. საბა, ჩუბ.).

გონგი ნექვერის ხელსაწყო: ხელის ფიცარი, ფრთა. ხელისგულისოდენა თხლი ფიცარი, მქვევრეს ხელში უპირაეს და ქვევრის კეთების დროს კედლებს უსვამს, ასწორებს და გამოჰყავს ქვევრი (პლ. ბერ., წერ. გოგი).

გონგოლა ერთგვარი ბალახი, წინიკი შტო და ფოთოლი აქვს. ადრე იცის ფოთლის გამოტანა, სხვა მცენარეს კი ამ დროს კოკორი აქვს ისევ. ახალგა-

ნოსული აბრეშუმის კიის, მუზის (ნ.) ამოსაკრეფად ხმარობენ: მურს გონგოლას დაუფენინ, ზედ გაეხვევა და გადაიღებენ ტიას კოკალზე (ნ.).

გონგორა რთელის შემდეგ ვენახში აქა-იქ შემთხვევით დარჩენილი ყურძენი (ნ. მოგონგორავება).

გონგუბრი დურგლის იარაღი: ირიბი, მახვილკუთხიანი გონიოა.

გონიო კუთხედი, კუთხის გ: სამართავი ხელსაწყო, რომლის კიდევები ერთმანეთის პერპენდიკულარულია, **гачи-гольшик** (ნ. ქყ., გრიშ.).

გონიოში გამოყვანა გონიოთი გასწორება, სწორკუთხეთა გამოყვანა.

გონჯა ორი ჯოხი ერთმანეთზე გადაჯვარედინებული ადამიანის სახედ და ზედ ჩერებშემოხვეული. დააქვთ გონჯა-გონჯაობის (ნ.) დროს კარდაკარ.

გონჯა-გონჯაობა ლაზარობა, ¹ აფხულში გვალვის დროს იცინ: ბავშვები გააკეთებენ გონჯას (ნ.), ზედ ჩერებს შემოახვევენ, დადიან კარდაკარ და ღმერთს შესთხოვენ წვიმას, თან ამბობენ: „გონჯა, გონჯა მოვიარე, გონჯა მოდგა კარებსა, აბრიალებს თვალებსა; აღარ გვინდა გორახი, ღმერთო. მოგვეტალახი“. მეკონურები გამოუტანენ ფქვილს, გონჯას წყალს დაუსხამენ, წყალს გადაასხამენ ბავშვებსაც. შეგროვილ ფქვილს გჰყიდნიან და, თუ იმდენია, რომ ცხვარი იყიდონ. საღვთოს შესწირავენ ელიას, თუ არადა პატარა სუქრას გაშლიან, ჩილაფლავს (ნ.) გააკეთებენ და თვითონ ჰამენ (პლ. დიდება).

გორახი, კორახი ბელტი, ხმელი გუნდ-აუნდა ნიწა (ნ. საბა, კირ., ქლ. გორახი).

გორგლი ძაფი გორგლად დახვეული ძაფი, მომსხოა. იხმარება უმთავრესად ძველმანების დასაკერებლად.

გორგომიქელა მთლიანი ნიგეზის ლებნების ჩურჩხელა, კუკრუქანა კაკლის (ს.) ჩურჩხელა (ს. საბა, კირ.).

გორველა სარვეელა მცენარის თესლი, ნახვარი პურის მარცვლის ოდენა, მრგვალი, შავი, საფანტსა ჰგავს და მასავით გორავს (აიტომაც ჰქვია გორველა). გული თეთრი აქვს. პურში გარეული არ ვარგა (ს. ერისთ., ვაჟ I, მანუ.).

გორია ქვეშაგები ბავშვის ენახე.

გორიელა მინდვრის ბორცვი, პატარა გორა, თეფა (ს.).

გორსალალა ძალიან მაგარი პურის ცომი. *სა გ ო რ ს ე ჯ ა ლ ა ო მ ა შ ო რ ო ს ე ლ ნ ა, ა ლ ა მ ა მ ო, ხ ა ლ ო დ ა ვ ი თ უ რ ო ნ ა მ ო ს ე ჯ ა*

გორშია გოშია, ძალიან პატარა ჯიშის ძაღლი (ხლაბრებში იხსენიება); (ს. ჩუბ. გოშია; ჰლ. ყურში).

გომპარა (გოშია პატარა?) პატარა ტანის ხლაბრული ძაღლი.

გოჭა კანარზე დიდი თევზი, ნაკლებ ფინანი, იცის ალაზნისა და იორში; იეოისა—მოლღურჯოა, ალაზნისას — აბახიანებივით მოწითალო ფერფლი აქვს (ჰლ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.).

გოჭიკანა, ლოჭიკანა ტიტლიკანა ბავშვი. ტიტველ ბავშვს რომ ეალერსებიან, „გოჭიკანა, გოჭიკანა“ს ეუბნებიან.

გოხი კლდის მონატები დიდი ლოდვირთ, *Гохина каменный*. აქედან: გოხი მარილი ქვემარილი, მონატები მარილის ქვა (ჰლ. ხერიში); კოხი (ს.) კი მიწია, უფრო თიხის, მონაგლეჯია; აგრეთვე ერთნაირი ქვაა, რომელიც კვირის მოსაქედად იხმარება (ჰლ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ვაჟ I, IV).

გრდუმი ნ. გდემი.

გრიგვალი გრგოლი, რგოლი.

გრიგვლის გაკრა *გაკრატ*. სიკვდილი.

გრიგვალი გაჯკრა მოკვდა.

გრილო ჩრდილი; *გაკრატ*. მფარველობა. *ჰეკოტ, ამაგოხ, გნ-ლოცაკა*

ვიცი, ვინცა მფარველობს (ს. ჯანაშვი, ვაჟ I, III 2 გრილი; ჰლ. ჩუბ.).

გრუცაობა ძამთმავლობა, გაცვლა (ს.).

გუგრა გოგრა, კვანი; *გაკრატ*. თავი (ს. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯავახ II, 269 და სხვ. გოგრა).

გუგრუცანა თავმოპარსული, უთმო.

გუგულიხ ამონალები ერთ-ერთი მანებელი ჭიის კვერცხები შუიზე ბეჭედივით შემოკრული. ხალხია რწმენით კი გუგული ხის პატარა შტოზე ნერწყვისაგან თითქოს რალაცს წებოსავით შემოავლებს. იგი შარლაკივით (ს.) შეახმება შტოს და პაწაწა პარკივით გაკეთდება მის გარშემო. ასეთ შტოს მოტახენ და შეინახავენ, რომ ბედიაგები იყვნენ. უფრო ქალებმა იციან ამის შენახვა.

გუდა ყველის ჩასადები ტყავი. ცხვარს ტყავს ისე გახდიან, რომ მხოლოდ თავსა და ბოლოს ექნება გაკრილი, გამოიყვანენ, გაახმოებენ, ფეხებსა და კისერზე ჩათოებს (ს.) მოუჭერენ, გადმოთარუნებენ (ბალანი შიგნით მოექცევა), უკანა მხრიდან არის მოჭკვრელი. ხმარობენ ყველის ჩასადებად (ს. საბა, ჩუბ., ვაჟ III, IV).

გუდა ლეღვი ლეღვი რომ პირველად კაქრას (ს.) დაისხამს და დამწიფდება. გუდა ლეღვი ყველა ლეღვმა არ იცის; რომელმაც იცის, ისიც ამინდზე ჰკიდია. თუ გვალვაა, გუდაფშუტად (ს.) იქცევა და გასცვივა; თუ ნოტიო წვილიწადია, დამწიფდება. არ არის კარგი, სანახევროდ გუდაფშუტაა, მაგრამ რადგანაც უხილოობის დროს მოდის (ივნისის ბოლოსა და ივლისის დამდეგს), ამიტომ არის პატივი (ჰლ. ჩუბ.).

გუდალი გუდასავით; მოქებაუღივით; *გაკრატ*. უშნო, არაკობტა (ს. თვალგუდალი); გუდალი ტანისამოსი უშნოდ, გუდასავით გამოკრილი და

შეკერილი ტანისამოსი (ჰლდ. საბა, ჩუბ.).

გულდაფენულა ნაყოფის თესლი გაკუჭებული და შავ მტვრად ქცეული, აქედან: გულდაფენულა ყანა (პური), გულდაფენულა ლეღვი და მისთ. (ჰლდ. საბა, გრისთ., ჩუბ., მაყ., ჟღ. გულდაფენულა).

გულდაშური, გულდემური აიკაჟ, ლდ ბუღდემური (წ.).

გულას ყალი უშააკრებად ცხვრის ყველა გულაში ჩადებული. აკეთებენ კახელები, თუშები და ფშაველი მეცხვარეები.

გუთნეული ერთი შებმა გუთნის ხარკამერი: ოთხიდან რვა უღლამდე. გუთნეულის უღლია სახელებიდან ირკვევა, რომ გუთნეული ექვსუღელა უღდა ყოფილიყო. სახელდობრ, გუთნიდან რომ დავიწყეთ: 1. გუთნი თავი კარები, 2. სადგომი. კარები, 3. სადგომი კარები, 4. წასაკრავი კარები, 5. წინა სადგომი კარები და 6. წინა კარები (წ. თავ-თავის ადგილას). გუთნეულს სამი მებრე ჰყავს: 1. გუთნი თავი მეკრე (გუთნის თავის ხარებს უღდას), 2. შუალა მეკრე (სადგომის ხარებს უღდას) და 3. დღისი მეკრე (წინა სადგომის ხარებს უღდას) (წ. თავ-თავის ადგილას). თითო მებრე ყვეარ ხარ-კამერს ირეყება. მაშასადამე. სამ მებრეზე მოდის ექვსი უღელი ხარ-კამერი. გუთნეული აპეური თორმეტი ცალი აპეურია. აქედანაც ჩანს, რომ ექვსი უღელი რყო. ქიხიყში გუთნაში უფრო ხარებს აბამენ. მარდად დადიან, ბევრსა ხნავენ (ჰლდ. ჩუბ., ჯავახ. I, 269, 'საფ.-სახ. 139, მაყ.).

გუთნეული აპეური ექვსი წყვილი. ანუ თორმეტი ცალი აპეური; აპეური. ერთ გუთნეულს რომ დასკირდება.

გუთნი აკეტება ხენის დაწყება, გუთნის ბარ-საკვეთით მიწის პირველად გაკვეთა. კამოსზე ჰმკვარი ღა ჰუჭე-ტე გუთასი.

გუთნი გაკინძვა გუთნეული სათვის საკირო რაოდენობის სახრის მომხადება. ეს საქმე დღის მებრეს ევალდება. კვირა სალაძო (ამ დღეს ისვენებენ) ტყეში წავა და მოუღი კვირია საკირო სახრეს დაკრის და მოიტანს.

გუთნი გამართვა გუთნის მოწყობამოწყობიგება სახანავად.

გუთნი გატანა სახანავად მომხადება და მინდორში გასვლა. სოფელი დაადგენდა: ეკენილო, იარკალო, თუ ოსმანოლო, უ-დ, გ-გ-ტ-ნ-ო-თ-ე-უ-თ-ას-ი.

გუთნი გატარება გუთნით კვალის გაკლება.

გუთნი გაშლა ზომის ერთეულია (რა თქმა უნდა, საეარაულდო), მანძილი, რაზედაც ერთი გუთნეული—ექვსუღელა გაიშლება. იტყვიან: ერთი გუთნი გაშლა, ორი გუთნი გაშლა.

გუთნი დაზეზურება ხენის დროს გუთნის ხევ-ხევით ტარება, არაღრმად ჩაშვება გუთნისა მიწაში. ნუ ღა ჰუჭე-ს-ე-უ-ჭ-ე-უ-თ-ანი, თორღ კო მისკვალა ოდ მოა ღა მ-კარი ღად-ს-ე-პი.

გუთნი დაღრმავება ხენის დროს გუთნის ღრმად ჩაშვება მიწაში. ღრმად მოხნულზე კი მოსავალი მოდის.

გუთნი დედა გუთნის უღდა, გამოცდილი მეგუთნე, გუთნის მმართველი, მას უკიდა ხელი გუთანზე და ხენის სარი-სტას ეწევა; ჩვეულებრივ ხარ-გუთნის პატრონი (წ. ჩუბ., ჯავახ. I, 265 და სხვ. გუთნისდედა).

გუთნი თავი ბევრ წ. ღამე მეკრე.

გუთნი თავი ჯარები, ბედაური ჯარები, აიკა ღირღიტი ჯარები გუთანთან შებმული პირველი უღელი ხარები; უბამენ შოლტკავემი ქეკან. შანარ (წ.) ხარებს, რომ კვალი კარგად გაატარონ, სწორი მიმართულება მისცენ. აქ უღდას გუთნის თავის მეკრე.

გუთნი კორა, კორა ხის კოკი, რითაც მიმაგრებულია ფრთა გულანახე.

გუთნი კული, კული გუთნის ის ნაწილი, რახედაც გუთნისდედას ხელი უვლია.

გუთნი საქცევი, საქცევი ხნულის თავი და ბოლო, მიწის ის ადგილი, სადაც გუთნეული უნდა მობრუნდეს და ახალ კვალს უნდა დაადგეს. ზომის ერთეულივითაც არის; იტყვიან: ერთი გუთნი საქცევი (100-150 საჯ.).

გუთნი შამოვლა ხვნის დროს მიწის ნაკვეთისათვის ერთჯერ ირგვლივ შემოტარება გუთნისა (პლ. გუთნი გატარება).

გულაბი მხალი მსხლის ჯიშია: მოგრძო, აყიროს მსგავსი, მოყვითალო, გრძელი ყუნწი აქვს. ზაფხულში მიწიფდება, ძალიან ტკბილა (პლ. ერთისთ., ჩუბ.).

გულავშარა აღვირის მეორე წყვილი ტოტები სამკვრდულზე მიმაგრებული, რომ ცხენმა თავის მალლა გდება არ დაიწყოს.

გულაკო ფხუიანი, ცოტა რამე რომ მალე ეწყინება. რა გულაკო ხარ, კაცო, აქვსაწა ვარაურო უნდა ვთხრად.

გულბარანი მჭედლის იარაღი: ყბალია მარწუხია, მოქებაული ნივთების გახურების დროს ხმარობენ. მკალავებს ცალგულბარანიანი მარწუხი აქვთ, ცალი ყბა აქვს მოხვეული.

გულგაღელილი გულგახსნილი, ტანისმალის გულის ღილ-კილოებგახსნილი (წ. გაღელა).

გულდაღმა წოლა (აგრეა!) გულაღმა, პირის ცისკენ აპურობით წოლა, ზურგზე წოლა; პირქვე წოლის საწინააღმდეგოა (პლ. ჩუბ.).

გულდაღმერი ცურაობა (აგრეა!) გულაღმა ცურვა ხელ-ფეხის მოკეცვაგაშლით.

1. გული: კუბატის გული, ნაზუქის გული, ჭადის გული ვრობ და ხაზვი ერთმანეთში დადაღული (წ.) და ფქვილ-

მოკიდებული და მოშუშული, იხმარება კუბატის. ნაზუქისა და ჭადის გულად.

2. გული ახალუხის გული, პერანგის გული, ჩოხის გული.

3. გული (ზოგან ჰქვია: ღული, კული, ხული ან ფული) ნალბ-ნდის იარაღია: ნალის დახვეტის დროს ნალის ქვეშ ამოსადები მრგვალი, გულგაოლებული რკინა, რომ ზუმბის წვერი ზინდანს (წ.) არ მოჰხედეს.

გული აჩქლორება გულის აჩქოლება, გული ატოკება და სატირლად მომზადება. სწავლ სისხრდისაგან გული აჩქლორება და წინადაც ტირილი აჩქოვს (წ. გული ჩქლორვა).

გული მეთანაღრება გულში მცირე ეკვი მაქვს, ეკოქმანობ, ვერ გადამიწყვეტია, მენანება ამ საქმის ასე გადაწყვეტა. კაცო, თუ გული გეთანაღრება, ნუ შეადგე შენ ქალ აქვს; თუ გული გეთანაღრება, ნუ გაუფლო შენ ცის (წ. ჩუბ. გულს თანაღრება).

გული მიკორკოტება გაღატ გული მიჩუყდება, გული მიტირის. ვოგო, რა უაღრესად გული გეკორკოტება?

გულიპირი ფრინგლის მკვრიდი, თეთრობრიცანი ნაწილი ყელს ქვეშოთ, ასო, სანაძლოდ გადასატეხი ანქამის (წ.) ძალი რომ აქვს.

გული ასუყება, გული ახვევა ცხინელის ბლომად ჭამისაგან გულზე მოწოლილი, რადენადმე უსიამოვნო გრძობა, თითქმის გულისრგვა მადის შეკვრა. ნაზუქმა გული ახვევა კვლად მიქამის.

გულის ახვევა წ. გულის ასუყება.

გულის ბუღეში ქონება, გულის ბუღეში ჯღომა გაღატ. არხენინდ ყოფნა, მშვიდად ყოფნა. გული ბუღეში აქ.

გულის ბუხარი გულის ჯაერი; გულის საყვარელი, სასურველი. წესი გული ბუხარის ხარის, რა ამაღ საპეგრო ვერ გაღუჯაქ; ჩუბი გული ბუხარის ხარის.

ანთ თამროს (შდრ. ბარნ. გულის ბუ-
ხ არი იყარა).

გულის გაყოლება გართობა, გულის
გადაყოლება. წავაყო, გულ გავაყო-
ლოთ.

გულის გაძლება მოთენნა, თავის
შეკავება. მკლავ გულში, მკლავ, კე-
ლარ შიშისხე და ეს ჩავიდინე.

გულის ლაკლავი გულის ცემა, გუ-
ლის აჩქარებული წოვმეცება შიმშილის-
გან, კანკალი. გული მკლავაკეპებს.

გულის მივარდნა მოწონება. გული
შეკრება და მკლავი (შდრ. „ოუ გუ-
ლი შეკრება და ვახსენებ, რად უნდა
შეკრება“). ი. კავებავაძე, „ოთარა-
ნთ ქვრივი“.

გულის მოთმენა მოთმენა, ატანა.
მოხატება უთმენა გულში, უთმენა და
უთმენა: და გული გთმენს, კაცო, ამა
და მაქვამ. კერ უტყვი, ბავა ბრ უნდაო?

გულის მოკოდვა ხიხინი, გაცივე-
ბულს ან არაყის მსმელ კაცს ხიხინს
რომ დააწყვიბინებს. აქედან: მოკოდი-
ლი გული.

გულის მოხება გულის მოჯერება;
გადლომა. ამოხე, ატანა, გული
შეკრება და რაწევა; გული მოხება
ეულისი კამათ.

გულის მოფხანა გულის ამება; გაფტ-
ჯავრის ამოყრა, ჯავრის ამოყრით გუ-
ლის ამება (შდრ. „უჩანა გულის
დას შექნის...“). ავალი შეკლება უფის გულზე
ს ელს ახსენებებს, რომ მალე მოაგვარონ, გუ-
ლის ფხანა ეს არის: მალე მოჭერას“). ი.
კავებავაძე, „ოთარანთ ქვრივი“.

გულის მოცემა გავგულადება, გაბედ-
ვა, ზიშის უუფლებება. ე. შორ და წაქე-
ლო, გული მოკლავა მან შეგვეც (ნ.
ბარნ. გული მომეცა).

გულის მოწყვეტა 1. სხვისი გაბრაზე-
ბა, გულის მოყვანიება. მოგწყვეტო
თქვი გული, როგორც შე შეწყვეტო! 2.
მაგარი ან ცხარე სასმელისაგან გულის
ტყენა. „ესაგე მამა დაგვადე და გული
შეწყვეტე; დანა-არაგე გული შე-
წყვეტე“.

გულისპირი ნ. სარტყელ-გულის-
პირი.

გული-სუბტილი (გული-სულის ტი-
რილი?) გულის ღონება, თავბრუსხმა.
სე რეაქციაზე მკლავი დრომ, რაც მკლავი
დაგვს; გული-სუბტილი და მკლავი.

გულის ჩამოსვლა შეჩვევის შემდეგ
რომ შეუყვარდება ადამიანი. ჩვენ მკლავ-
მალ, როგორც აუო, გული მკლავი
და თავი ქვამს.

გულის ჩქლორვა გულის ჩქროლა,
თითქოს ტირილი უნდაო. და შეკლა.
გული მკლავი და მკლავი და მკლავი
და მკლავი.

გულის მმარვა ზოგ ადამიანს კუჭი-
დან რომ მკვე წყალი ამოსდის პირში
(მპადის კამახე ემართება ზოგს; შდრ.
კირ.).

გულისპირება დარდის გაზიარება
სხვისთვის. ადამიანი რომ თავის გასა-
პირს შესწირის სხვას და ერთგვარ თა-
ნაგრძობას მოელის, ეტყვიან ხოლმე:
ვის აგულისპირებაო.

გული ყულში ძირია გაფტ. მალე
ეწყვინება რამე. უტყვი იცის აპოლილება.
გული შეკათუნება ნ. შეკათუნება.

გული შხრენა გულის ღრენა, სიბ-
რაზისაგან გულის ღელვა. შეგული
შეკრება და მკლავი, მკლავი კერ შეკე-
ლება, და გაფტება.

გულივმა მებსიერება; გონიერება.
კი გული მკლავი (ნ. საბა, ჩუბ. გუ-
ლისხმა).

გულსავსე ჭრელი წინდა წინდა,
რომელსაც ერთი სახე აქვს ჩაფენილი
მთლიანად.

გულსაია წინდა სამი წვერი ძაფით
მოქსოვილი წინდა.

გულსაფარი წინსაფარი, დიასახლისის, ხაბახს (ნ.) პურის ცხობის დროს რომ აფარია გულზე.

გულქართლი ადამიანი მართალი გულის, წრფელი გულის ადამიანი, გულკეთილი (პ.რ. კ.ყ.).

გულღრძეტი გულჩახვეული ადამიანი; გაუტანელი ადამიანი.

გულყვითელა მოლადური; გაღატ. ბოროტი გულის ადამიანი. ა. შე გ უ ლ ჯ ე მ ა ე ლ ა ჯ ე, შენა

გულში გამოსვენა დამახსოვრება, დაფიწყებლობა. აქედან: გ უ ლ შ ი გ ა მ ო ს კ ე ნ ი ლ ი დამახსოვრებელი, გულში ჩაბეჭდილი. დასაც გენება, კანკა ბ ა მ ა ი ნ ა ს კ ე გ ე უ ლ შ ი; მაგრე ქონდამ გ უ ლ შ ი ვ ა მ ო ს კ ე ნ ა ლ ი.

გულხიხინა მძიმედ, ხიხინით მსუნთქავი, სუნთქვაშეკრული, სნეული ადამიანი.

გულჯაგარა გულზე რომ ბალანი

აქეს (პ.რ. [ლუარსაბს].. გულ... ა.ო.. ღონის ვაგანსიეთ მოდგული ქონდა: ი. კ ა ვ ე ვ ა ძ ე „კაცია-ადამიანი?!“); გაღატ. ყოჩალი, გულადი კაცი.

გულჯადარა გაღატ. გაუთლელი, უკულტურო (პ.რ. ვევა I გულჯადარა). გუმანი მცირე ეკვი. ბ ე მ ა ნ ი ა რ ე კ ა ჯ ე შ ე.

გუნბათი გუმბათი, საკირის თავი გარშემო რომ ჩარხი (ნ.) აყრია.

გუნებაობა, გუნებნაქცეობა ორსულობის დროს უგუნებობა, ხანშუხიანობა (ნ.).

გურგალი, მგურგალი მრგვალი. გურგული აღერსი, ფერება. შოვ ჟეწვალ პლან უჩვარს გ უ რ გ უ ლ ე, ერთი ბეწონან არ ღაღნება იგრე, თუ არ ღ ა შ გ უ რ გ უ ლ ე.

გძელტარა ვორციანი ცული გრძელტარიანი დიდი ცული, ტყეში ხის მოსაპურელად ხმარობენ.

ღ

დააფრაკება გამარუდება, ერთმანეთთან გაუწყობლობა ხის ნაწილებისა. კარა ღ ა ა შ რ ა კ ე ღ ა, აღარ აზურება (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; პ.რ. აფრაკი).

დაბალახმინი ნ. ახმი.

დაბალთავი უჩინტაკობად, მხოლოდ ლეჩაქ-ბაღდადი რომ ხურავთ (მგლოვიარებმა იციან ქმრისა და შვილის სიკვდილის რეიფხვეაწი ჩხოლოდ).

დაბალი თალი დაბალჯიქიანი თალი, თალი, რომლის მომრგვალებული ნაწილი დაბალია.

დაბანდება 1. სადმე დარჩენა ძალაუნებურად, задержаться; გაცდენა. დღეს ღ ა გ ე ა ნ დ ღ - თ შ ი ნ ღ ა გ გ რ მ ი კ ე ლ (ნ. კ.ყ.); 2. დაფარება, გადაფარება. სულადით სავესა საცალოს (ნ.) პირზე რამე ნაჭერს, რომელსაც საბანდს ევა-

ხიან, დააფარებენ; რომ სულადი არ წამოიფანტოს, და მერე სახლართებით (ნ.) პირს მოუყარავენ. სახლართებს საცალოს ყულფებში გაატარებენ და დაფარებულ საბანდს ზედ გადაატარებენ.

დაბასმული ლეჩაქი ბასმით (ნ.) დაქრელებული ლეჩაქი, სახიანი ლეჩაქი, (ნ. კ.ყ., ბარნ.: გ რ ი შ.).

დაბეგებული ოჯახი ძველისძველისა და ბევრი შეძლების ოჯახი, ქონებირი, დვრიტადადებული ოჯახი. ღ ა ბ ე გ ე ბ ე უ ლ ე ო ჯ ა ხ ი ა ქ ე ლ, ეკელავერო ჰეღლი-სეკელი აქვო, ითო არა შამაყლაღებათ რა.

დაბეგვა 1. თავთავებისათვის მარცხლის გაყრევინება; 2. ცემა, ტყეპა. აქედან: და ბ ე გ ვ ი ლ ი ნაცემი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

დაბერება: ეგრე ტკბილად დამიბერ-
დი დალოცვა: ძველი ადათით ახალი
წლის პირველი კვირის განმავლობაში,
ზოგჯერ მეტ ხანსაც, ერთიმეორის ნახვი-
სას ერთმანეთს ტკბილეულით უმასპინ-
ძლდებოდნენ და თან დაატანდნენ
ხოლმე: ეგრე ტკბილად დამი-
ბერიდიო.

დაბინავება 1. საქონლის შერევა
გომში, დამწყვდევა და საკვების მიცე-
მა; 2. დასახლება; გაჯატ. დაკოლშვი-
ლიანება. ევალა შაჰლია დეგაბახაჟე.
ეჰალა ეული ბუღაჟე შაქ (პარ. ჩუბ.).

დაბირდაბირვა (ნაწარმოებია სიტყ-
ყვისაგან ბირ და ბირი) ძელის მორ-
შორად დახერხვა ბირდაბირით.

დაბიჭებული მოზრდილი და მოლო-
ნიერებული ჩვილი ბავშვი, ბატკანი,
აბრეშუმის კია და მისთ. (პარ. ბიჭა
ბატკანი). დაბიჭებულნი კია
მურგადაცლილი აბრეშუმის კია.

დაბლა სახლი ერთსართულიანი
სახლი ქვიტიკირისა.

დაბლითა ქვა წისქვილისა, ქვევითა
ქვა წისქვილისა წისქვილის უძრავი
ქვედა ქვა.

დაბოტორავება დიდი სიციხის ჩამო-
დგომა. ჰაერი თითქოს გათეთრდება,
ნიავე არსაიდან ქრის, სუნთქვა კირს
(ს. ბოტორო).

დაბრანძული ძველტანისამოსიანი
აღამიანი (ს. ბრანძი).

დაბრიმასოლავება ბრიმა სოლის
(ს.) მიცემა. ერთი დეჟეზიბახალოდ
გეჟეჟეჟე სხეჟე, თულა დამალაო დოჟალი.

დაბრუნება მიწის გადაბრუნება ვე-
ნახის გასაშენებლად, მიწის ორი სამი
ბარის პირზე დაბარვა და ზემოთა მხა-
რის ქვეშ მოქცევა და ქვემოთანი—ზე-
ვით. ხეგნეჟე ხე პარა ხეგნე დეგაბახაჟე-
ნე დეჟეჟე გეჟე დახსეჟე, დოჟე თვალს
პარენეჟეჟე.

დაბუნაკება ნ. ბუნაკზე ძაფის და-
სხმა.

დაბუჭება ველ-ფეჯისა ხელ-ფეჯის
დახრომა, გაყინვა. აქედან: დაბუჭე-
ბული დახრული, გაყინული (ს. კირ.
დაბუხული; პარ. საბა, ჩუბ., გურამ.
დაბუხებული).

დაბლაუჭება ხელის ჩაქიდება. მობ-
ლაუჭება (ს. ჩუბ., ბერ. ბლაუქი).

დაგალაფება, ურში დაგალაფება ურ-
მების გამწყრივება ალაღში (ს.) რამდე-
ნიმე ჯგუფად; რამდენიმე ალაღის გამ-
წყრივება ჯგუფად. დაჟეჟეჟე დეგა-
ლაჟეჟე სოლჟე ეჟეჟე ჟეჟეჟე (ს.
გალა, გალა გალა, საგალავეი).

დაგრილება საქობლის დამაკება;
გაჯატ. აღამიანხედაც იტყვიან (ს.
ჩუბ.).

დაგუდლება, ტანისამოსის დაგუდ-
ლება (ნაწარმოებია სიტყვისაგან გუ-
დალი ს.) უხეირო გამოჭრისა და
შეკერილობის გამო ტანისამოსის გუ-
დასავით, ტომარასავით გამოყვანა.
ტანზე კოქტად არ აღდება ასეთი ტანი-
სამოსი. აქედან: დაგუდლებული.
ერ. იცხეჟეჟე დეგუდლებულიჟეჟეჟე,
დეხეჟეჟეჟეჟეჟე?

დაგურგულება მთაღერსება, მოფე-
რება. შაჰლი. დეჟეჟეჟეჟეჟეჟეჟეჟე
(ს. გურგული).

დადაღვა ცხიმში ხახვის მოწვა სა-
შეკამანდედ; მაგ., ხახვისა და ერბოს
დადაღვა ნახუქისა და ქადის გულად,
ხახვისა და ერბოს ან ზეთის დადაღვა
სახარშოდ (ს.), საჩიხირთმედ და მისთ.
მხალეულის ცხიმსა და ხახვში მოწვა-
საც დადაღვა ეწოდება (პარ. ჩუბ.).

დადგომა ბინის დადება, დაბინავე-
ბა საცხოვრებლად (ს. დგომა).

დადება დამაკება; გაჯატ. აღამიან-
ხედაც იტყვიან. ნეჟეჟეჟეჟეჟეჟეჟეჟე
გაჟეჟეჟეჟეჟეჟე.

დათოთხმეტება არაკეთენილის და-
პატრონება რამე საბაბით, დადავება.
დათრაქვა მოხილვა, დავლა. ქაჟანს
დათრაქვა და კვანძს დასაქმ.

დათქვრა დაღვრა, თხიერი რამის
უზომოდ და უთავებოლოდ დაღვრა.
აქედან: დათქვრილი დაღვრილი
(ნ. თქვრა).

დაინჯლისება მოპიქვა, თხილს ქურ-
კლისათვის გამდნარი კიქის მოვლება;
კირის დაწვის შემდეგ გამდნარი კირ-
ქვით საკირის კედლების მოპიქვა.

დაკავება 1. შენობაზე (სახლ-
სა, საბჭელსა, გომსა და სხვ.) კავის
დაწყობა-დაკვრა; 2. გასხელის დროს
ვაზზე დატოვებული გრძელი რქის
(70 სმ.-მდე), სამამულის (ნ.) რკალი-
ვით მოხრა და პიგოზე მიკვრა შეყვლ-
ვისას (პლ. ჯ ა ვ ა ხ. II, 332).

დაკანებულე სიღარიბისაგან გაძუნ-
წებული ადამიანი. ოო, და დაკანებუ-
ლია ხელადა, ტანთა დაღვრა და სხვა
დასაძინებელი და სიღარიბისაგან.

დაკარკარება დასუფთავება, დაგვა-
დაწმენდა ეზოსი, სახლ-კარისა. ნუქა
დაკარკარება და დასუფთავება და
სახლ-კარისა, ქა, დასა დასუფთავება. აქედან:
დაკარკარებული სახლ-კა-
რი დასუფთავებული სახლ-კარი.

დაკარწახება, მუჯღების, ფეჭების,
ველების დაკარწახება შარვლის ან
ნიფხვის ტოტების ან სახელოების მად-
ლა აწვება. აქედან: დაკარწახებული
ნი შარვლის ტოტებზე წული ან სა-
ხელოებზე კეტილი. დაკარწახებული
უკუბო წულა და დასუფთავება (პლ. საბა,
ხ უ ბ., კ ი რ.).

დაკეცილი ჩუხტი ყვლდაკეცილი
ჩესტი (ჩეჭმა).

დაკვალემა კვალის მოხმა კვალზე
ხენის დროს. თუ გუთანი ისე მიდის,
რომ კვალსა და კვალს შუა ხარვეხსა
სტოვებს, მაშინ გუთნისდღე და დიძა-
ხებს „ხედა“-ს, მებრეები ველის საარებს

(ნ.) დაირეკვენ და კვალს კვალზე მო-
ბაძენი (პლ. დაველებ; ნ. გაიში/მოიშე).

დაკვალვა მიწისა მიწის დაჩემება:
გუთნის გაჯანისას მეგუთნე, რამდენი
მიწაც უნდოდა, მის გარშემო გუთანს
მოატარებდა, კვალს შემოავლებდა და
ამით დაჩემებდა მიწას. სხვა იქ ველარ
შევიდოდა (პლ. ჩ უ ბ.; ნ. დაჩემებული
მაძული).

დაკვალთა ჩოხის კალთების ავეცვა
და ქამარში ჩატანება, რომ ფეხებში
აღარ მოეცვას. იციან უფრო ტალახის
დროს. მონაწილტარეო ყმაწვილებს უყ-
ვარდათ ასე სიარული, საჭირო იყო
ეს თუ არა. აქედან: დაკვალთუ-
ლი ბიჭები (პლ. დაფხლკეილი; ნ.
ბ ა რ ნ. დაკვართვა).

დაკვერცხა მორის თავის შემოს-
წორება; სოლის თავის შემოსწორება
(პლ. საბა, ჩ უ ბ.).

დაკვირტება კვირტად (ნ.) დაღვმა
თივისა (პლ. ჩ უ ბ.).

დაკვლანჯა დაგრეხა. აქედან: და-
კვლანჯილი დაგრეხილი; გაქატ.
კოკლი. ნუქა დაკვლანჯილი ხელადა
(პლ. ჩ უ ბ. დაკვლანჯა).

დაკვლანჯა უარის თქმა დავალების
შესრულებათ რალაცის მომიხეზებით.

დაკვრა კოქობის დროს ერთი კო-
ქის შემოკვრა მეორისათვის გადასაბრუ-
ნებლად.

დაკვრვა გატეხილი თიხის ქურჭ-
ლის გამრთლება კირის, ბამბისა და
რძის ნახავით. აქედან: დაკვრული
დაკვრული ქურჭელი ხელადა (პლ.
ჩ უ ბ.).

დაკვლამება (ნაწარმოებია სიტყვი-
საგან კლამპი ნ.) წყლის ან ლეინის
დაწვეთება (ნ. ჩაკვლამება).

დაკვლა დაკვეთება, ბედსავით დაყო-
ლა. ცრურწმენა: მაგ., აბალ წელიწადს
ვისაც რა შეპხვდება, ის გაპყვება მთელ
წელსაო. ნუქა დაკვლა და დასუფთავება
და დასუფთავება და დასუფთავება (პლ.
დაკვლა და დასუფთავება).

მოსაკრებად. 3—4 წლამდე ასე სხლავენ. აქედან: დ ა ნ ე კ ი ლ ი ვ ა ხ ი მოკლედ გასხლული, 2—3 კვირტზე დაყენებული ვაზი.

დანელეა სხვისი გაკოტრება, დაესება. დ ა მ ა ნ ე ლ ა გამაკოტრა (პლ. ჩუბ., ვაჟა IV).

დანიპირი ყურის სერი: გვერდიდან ჩაჭირლი ყურის წვერი.

დანიფება დაეინება. დ ა ნ ი ფ ე ბ ა, დ ა ნ ი ფ ე ბ ა, დ ა ნ ი ფ ე ბ ა თუ ანა? ან აკემა წიქამ დ ა ნ ი ფ ე ბ ა დ ა ნ ი ფ ე ბ ა გ ა ლ ი ლ ა (ნ. ვაჟა IV განიყება, ნიჟ.).

დანისპირა ქლამი ოქრომკედლის ხელსაწყვა, თხელი, ცალი მხარე დანასავით თითქმის პირიანი აქვს. წვნივი ნიეთების საქლიბავად ხმარობენ.

დანტაბო დასტამბო, ნესვის ჯიშისაა, მუშტისოდენა, მოყვითალო. მოწითალო. ხოლიანი, მრგვალი, ღამაზი, უგემურია, მაგრამ სურნელოვანი და იმისათვის მოპყვით (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯანაშვი. დესტამბურა. ჯანაბხ. II, 258, 261 და სხ. დასტამბო. მაც.).

დაათაკილი, დაათაკილი კურკლისათვის აცლილი თხელი ლაფი. მეჭურკლეები კეთების დროს კურკელს ხელფიცარს (ნ.) ახმარენ გარედან, რომელიც თხელ ლაფს (დაათაკილს) აცლის. ლაფს აგროვებენ და მისგან კურკლის ყურს აკეთებენ: სხვა ლაფისაგან ყური არ გაკეთდებო. დაათაკილს წყალს მალ-მალე უცვლიან. ე. ი. თვითონ დაათაკილს მალ-მალე სცვლიან და ახალ-ახალი წყლით აგროვებენ კურკელის შემონაცალ ლაფს, თორემ კურკელი სითხეს გემოს მისცემს.

დაოგურება დაყოლიება, დათანხმება. დ ა ო გ ო რ ე ბ ა, დ ა ო გ ო რ ე ბ ა.

დაოკება შეკავება, შეყენება, დამორჩილებასავით. პ ლ ა ჯ ო კ ო ბ ა (პლ. საბა, ჩუბ., ბარს.).

დაოხება საგრძნობლად დაკმაყოფილება, სიკეთით ავისება. ქ ე გ ო ნ ა დ ა ო ო

ს ა, ა ო ლ ო ნ ა გ ა მ ც ა; რ ა დ ა ო ო ხ ე ბ ა ს ა მ ო ლ ო ნ ა ს ა ლ ს.

დაოჯრება არადანიშნულებისამებრ გამოყენება რისამე; გადაყრა; წახდენა, გაფუჭება. ა ო ლ ო ლ ა მ ო ხ ე ბ ა ლ ა დ ა ო კ ო რ ე ბ ა დ ა კ ო რ ა ლ ო ბ ა გ ა მ ა ი ე ნ ე ბ ა (პლ. ჩუბ.).

დაპირვა ნ. გამოწყება (ნ. ჩუბ.).

დაპოკვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან პ ო პ ო კ ი ნ.) 1. სამსხმოს (ყვაილის, წითელას, ქუნთრუშას და მისთ.) გამოყრა; 2. პარკოსან მცენარეთა ნაყოფის მოკრეფა (პლ. გაპოკვა).

დაპურებული ბალახი, შამოხული ბალახი მომწიდებული ბალახი.

დაჟოხულა დახუნძულა, ძალიან მსმობიარობა. აქედან: დ ა ჟ ო ხ უ ლ ი ლ ი დახუნძლული. წ ი ნ ა ვ ა ნ ა ვ ა წ ლ უ ლ დ ა ჟ ო ხ უ ლ ო ლ ო ბ ა.

დაჟულა დაჟევა, დაბეჟვა. უ რ ო ბ ა წ ა დ ე ბ ა უ რ ო ბ ა რ მ ა ლ ე ბ ა, დ ა ო ჟ ო ლ ე ბ ა.

დარაკრავება დაკრიალება, ძალიან დასუფთავება, კარგად დაგვა-დაწმენდა. აქედან: დ ა რ ა კ რ ა კ ე ბ უ ლ ი დ ა კ რ ი ა ლ ე ბ უ ლ ი. დ ო რ ა კ რ ა კ ე ბ უ ლ ო ე ლ ო.

1. დარანი ფენა; დარანი და დარანი ფენა-ფენა, შრეებად. კ ო მ ო ტ ო მ ა წ ა დ ა ჟ ო რ ო მ ა ე რ ო ა ლ ო გ ა მ ო დ ო რ ა ო ნ ა ნ ო ე ბ ო რ ა ო ნ ო.

2. დარანი თევზის ბუნავი, სადაც თევზი იმალება (ნ. კირ; პლ. საბა, ჩუბ., ვაჟა IV, შაბ. კვეს.).

დარბაზული სახლი დიდი მიწური, გვირგვინიან-ბანიანი სახლი.

დარდაკი ყვეჩა, სულელი და ყბელი.

დარდაღინა ღია, უკედლო სახლი; უკედლო ნაგებობა, სადაც ნიაგი თავისუფლად მუშაობს, ქრის.

1. დარევა ცხვარ-ბატკნის ერთმანეთში შერევა. აქედან: დ ა რ ე უ ლ ი შერეული. ც ხ ვ ა რ - ბ ა ტ კ ნ ი ე თ ე რ ო მ ა ნ ო მ ა რ ა რ ე უ ლ ო ე ო გ ო ბ ა ჯ ო ბ ა.

2. დარევა ჭაპის ჩაძირვა. ქვევრი რომ ადულდება და ჭაპა ამოტივტივ-

შზამის დატყევა. აქედან: დასუნთქული მოშამული, ქვეწარმავლის (გველის, მორილისა და სხვ.) დასუნული (ნ. ჩუბ.).

1. დასხდომა დედაძიშველაობის (ნ.) თამაშში მეორე ჯგუფს ევალება დასხდომა (დაჯდომა).

2. დასხდომა, ვაზის დასხდომა სავნახედ გადარუნებულ მიწაში ვაზის მოსვლა, ვაზის კარგად განარება. ჩვენივე ხმ პაიო: ვაზი კარგად არე, კო ამინდო ღაპიანი, დეცხა ღა ავთო გ აზო დ ა ს ხ დ ა, რო ავ თვალს ამ ენაჩევა.

დასხევა ნ. სხევა.

დასხლეთა ფარადან მცირე ნაწილის ჩამოცილება, მოწყვეტა, გამოყოფა.

დასხმა ნ. ბუნჯახე ძაფის დასხმა.

დატახტვა ნ. დარკვევა.

დატიტვა ძალიან დამარილებია, დამლაშება. აქედან: დატიტული ძალიან დამარილებული (ნ. საბა, ჩუბ., ბარნ. დატიტული; აქ ნ. ტიტვა; ჰარ. ჩატიტვა).

დატიტიბვა ტიტბში (ნ.) დადედვა (ნ.). დატიტიბვა შვად ან ყვითლად შეღებვისას ხდება (პარ. კვ. დატიტიბვა, წერ. დატიტვა ძაფისა). ტიტბს მონარშავენ და იმის წვეწში ჩაღებენ შესაღებ მასალას.

დატკვევა დახურვა; დატვირთვა; მსხმოიარობა. ჩვეულ ღებოტკვევათ, აღარ აყო, რო ერთი ხაზი კდე დეკეუდსთა? აქედან: დატკვეფილი. დატკვეფილი ურნები; დატკვეფილი ატმები (ნ. ტკვეფ).

დატოლება ვაზისთვის საკავებლის (ნ.) მიცემა პირველად. ეს ხდება მე-4-5 წელს (პარ. ავურის დატოება).

დატომელება დამეტნაკლებება, ერთი მხარე რომ უფრო გრძელი ან ვანიერი იქნება, ვიდრე მეორე.

დატონევა, დატუნევა ნ. დანეკვა.

დაუა და მოალერსებით (დისთვი-ს.ც და ძმისთვისაც).

დაუდევარი ადამიანი მოუნდომებელი, არაგულმოდგინე ადამიანი, иендежанин (პარ. იუბ.).

დაულაგებელი ადამიანი არადინჯი, არადარბანისელი ადამიანი (ნ. დალაგებული).

დაურკინავი ურემი რკინაშემოუვლებელი, რკინაშემოუკრავი ურემი (ნ. დარკინვა).

დაფა, ჩარხის დაფა მეტურკლის ჩარხის ქვედა ნაწილის მრგვალი ფიცარი, რახდაც მეტურკლე სცემს ფებს და ჩარხის ნივ მოქყავს მოძრობაში (ნ. მეტურკლის ჩარხი).

დაფათვრა, დაფატვრა დაგლეჯა, დაფხრეწა, დახევა. ჩაღარ სუთო ცაქარა სუ დეეუთთარა; რამ დეეუთარა, აღამანო, ჩაღარ გეუა, რა აუა? აქედან: დაფათრული დახეული, დაფხრეწილი. გუპს ჩქინი კაცო ტეღან მადეუ დეეუთარულე შოად, ხევა ტანხამოს უნა უშეკა.

დაფათვრა საფეიქრო ტერმინია: ბაწრის (მატყლის ძაფის) მონარშვა ფაფაში სიმაგრისათვის ქსოვის დროს ძაფითუ მაგარი არ არის, წმინდაა და მალე წყდება (ნ. წერ. დაფათვა ძაფისა).

დაფაცხატავება ტყვიით დაცხრილება, დახვრეტა. აქედან: დაფაცხატეული დაცხრილული. ჩარო ტკეო-დ სუ დეეუთცცაქარაგებანა (პარ. ალავ-დაფანციხებული).

დაფაჭვრა ნ. დაკაფვრა.

დაფედრილი ქლიბი ოქრომკედლის იარალი: ქლიბია, ცალი გვერდი მრგვალი აქვს, იხმარება მრგვლად გულგამოღებული ნივთების (ბეჭდისა და მისთანათა) გამოსაქლიბად.

დაფეთებული სიყვარული ძლიერი სიყვარული (ნ. შაფეთებული).

დაფერცხვა კვერცხდასადები ქათმის გაბერწება. ხელში რომ დაიჭერენ, ქათამი ფართხალს დაიწყებს და ჩვილ კვერცხს დადებს (ნ. ფერცხვა).

და ღუპვა; უპატრონოდ ყოფნა, მგლოვიარობა. აქედან: და ღ უ ე ბ უ ლ ი და ღუღული, დახარლებული; უპატრონო, დამგლოვიარებული. „და ღ უ ე დ ე მ იმი ცოლ-შვილი, როგორც იმან ჩენი გიორგი ცოლ-შვილი და ა ღ უ ა“; „ხის ჩენი გიორგი ცოლ-შვილი და ღ უ ე ბ უ ლ ი და გახტირის იმი გზაჲ“.

დალუღული მგლოვიარესავით, ძალზე მოწყენილი „ხის და ღ უ ლ უ ლ ი“; „რა გულ კელი დაგიკრფეთა და და ღ უ ლ უ ლ ხ ა რ“.

დაჟაღობება ყალიბის გაკეთება ჩამოსახსმელად.

დაჟამირება ნახნავი, ნამუშევარი მიწის გამაგრება, ყამირად ქვევა, ნიადაგის დაუბარავად გაშვება რამდენსამე წელიწადს (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. II, 365).

დაჟამირებულთა აღგილი დიდხანს დაუმუშავებლად დატოვებული მიწა.

დაჟარება ცხერის სატკივარი: ძუძუები ასტყევა, დაღჩირქდება და გაუშრება რძე. აქედან: და ჟ ა რ ე ბ უ ლ ი. ც ხ ვ ა რ ი რძეგამშრალი ცხვარი. მამრატელას (ნ.) გამო ცხვარს ძუძუ და უყარ დებ და მეორე წელიწადს ალარ მოიწველის, გაშრება. „ცხვარი და ყარ და რალა მათწველება“; „მწყეს რო ცხვარი და უყარ დება, არ ვარგა“; „ფარაში თუ ბევრი და ჟ ა რ ე ბ უ ლ ი ცხვარი, ხარალია“.

დაჟაჭება (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ყ ა კ ი ნ.) დაობება.

დაჟაჭაჭება დაობება, ძალიან დაობება, წითლად-ყვითლად ობის მოკიდება. აქედან: და ჟ ა კ ყ ა კ ე ბ უ ლ ი პური ძალიან დაობებული, წითლად-ყვითლად ობმოკიდებული პური. „პური სუ და ჟ ა კ ყ ა კ ე ბ უ ლ ი ა, რა შაქამს“.

დაჟოინება დამშვიდება, დაშოშმინება. და ვ ა ყ ო ნ ე დაუნშვიდუ. „აღუღებული კაცი უნდა და ა ა ყ ო ნ ი თ“ (ნ. კ ი რ.).

დაჟუღება უსარგებლო სიარული. „რა და ე ე ყ უ დ ე ბ ი“

დაჟუღებული ქობი მიწაზე სახურავდაშვებული ქობი. ქობი ისე დადგმული, რომ სახურავი მიწაზე დაშვებული და კედლობასაც ის ეწვევა.

დაშარვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან შ ა რ ი ნ.) მწყრივში სწორად ჩაყენება.

დაშარტვა არტახების შემოკვრა. აქედან: და შ ა რ ტ უ ლ ი. „ძალიან ნუ და შ ა რ ტ ა ვ, ცოდოა ყმაწვილი“ (შდრ. ჩ უ ბ., კ ი რ., ც ა გ. და შარტული).

დაშაშვრა დასერვა, შაშრით (ნ.) დაკრა ხედაპირისა; ტყავის დასკდომა სიცოვისაგან ან სიმსივნისაგან (ნ. ჩ უ ბ. და შაშვრა).

დაშეენება წინდისა ორმაგი (კრელი) წინდის შიგნიდან დარჩენილი ბაწრების (კრელბის) წვერთა დაკრა მაკრატლით.

დაშვრა გააკეთა, ქნა, ჩაიღინა. „მა კარგა და შ ვ რ ა, რო ვე ჩაიღინა. სხვისა ცხვარი დაკლა“ (ნ. ვ ა ჟ ა IV დაშვ(ერომა; შდრ. გურამ. დაშვრების).

დაშნა ჯეჯიმის ქსოვის დროს სახმარი ხის იარაღი: სწორი ბრტყელი ფიციარია, ცალ მხარეს პირი აქვს, მეორე მხარეს—ყუა; ქსელში შიგაა გაყრილი და მქსოველი ორივე ხელით ბეჭავს. ჩახსაკრავის საქსოვი დაშნა კი გუთნის საკეთოსა ჭგავს. ამასაც ცალ მხარეს პირი აქვს, მეორე მხარეს—ყუა, ერთი ბოლო წვერიათა, მეორე—მოგვალი, ტარივით არის; ამაზე მქსოველს ხელი უვლია და ცალი ხელით ბეჭავს (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

დაშრატება დელამუტს (ნ.) რომ მოურევენ, ყველი ცალკე წავა და შრატო ცალკე,—ამაზე იტყვიან: და ი შ რ ა ტ ე ბ ა ო.

დაშრეტა დაშრობა; დანელება, დაესება. წყალი და ი შ რ ი ტ ა წყალი

დაშრა; დღევიანდელი დღე და-
ვი შრიტე დღევიანდელი დღე მოე-
ციდი (ნ. საბა, ჩუბ.).

დაშუშვა ნ. შუშვა, დაკალბა.

დაჩალთვა წერილად დაქრა, დაკუ-
წვა (ნ. ჩალთვა).

დაჩაჩენა (ნაწარმოებია სიტყვისა-
გან ჩაჩქანი) გამხადებასავით სადმე
წასასვლელად (უწინ ალბათ საქურვ-
ლით მომხადებასა და საომრად წასვ-
ლას ნიშნავდა). „აბა დაიჩაჩქენ-
ნით, აქა და აქ უნდა წავიდეთ“.

დაჩემებული მამული, დაჩემებული
მიწა საზოგადო მიწებიდან ნაკვეთის
მითვისება გლეხის მიერ იმის პომიხე-
ხებით, რომ შრომა გამიწევია—გამი-
ტუნია, გამინაოშრებიაო და სხვ. მერმე
უყვე თაობიდან თაობაზე გადადიოდა და
ვერავინ შეუვიდოდა. შეიძლება ზეუ
ხებილიც დაერგო. ევნახი გაეშენებინა
და სხვ. (ნ. საბა, ჩუბ. დაჩემება).

დაჩინჩხილება შეჩუჩხურება, ეუგუხ-
ლების შეტოკება, მაშით მიწვე-მოწვეა
ცეცხლის გასაჩაღებლად.

დაჩმეხილი კოკლი.

დაჩურთვა დავმანვა, კუქრუტანის
ამოვება.

დაჩურჩვა ნ. ჩურჩვა.

დაცალვა ჯობნა; გადაძალვა, გადა-
წონა. თუ რომელიმე მოკიდავე ან მო-
ხიზბარი მეორეს სჯობნის, იტყვიან:
დაცალაო. აგრეთვე საკიდარს (ნ.)
რომ ტვირთს აჰკიდებენ. თუ ერთმა
ცალმა გადასწონა მეორე, იტყვიან: მარ-
ჯვენამან მარჯვენამ და დაცალაო (ნ.
გადაცალვა).

დაცერვა უკულმა დაგრება (შდრ.
გურამ. დასცერავ).

დაცრება გამრუდება; ფეკსაც-
მლის დაცრება ფეხსაცმლის გამ-
რუდება; გაღტ. თვალების და-
ცრება თვალების დაელამება. აქედან:
დაცრებილი მრუდე; ელამი.

დაცუცქება 1. დაჯდომა, ჩაჯდომა
ფეხებზე; მუხლებში რომ ჩაიკეცება და
ფეხის ქუსლებს დააჯდება. აქედან:
დაცუცქებული. „აქ რაა და დაცუ-
ცქებულხარა“; 2. წიხლის წყევრა.
„მიველი და ერთი მაგარი წიხლი და-
ვაცუცქე“ (შდრ. ჩუბ. დაცუცქვა).

დაძენძა დაწეწა; დაშლასავით (ნ.
ჩუბ. ძენძი). აქედან: დაძენძილი 1.
დაფლეთილი, დაგლეჯილი. „მოიდა და-
ძენძილი ტანისამოსით“ (ნ. ძენძი); 2.
დაძენძილი ურემი, მიძენძი-
ლი ურემი ძალიან დედგული, ძა-
ლიან დატვირთული ურემი.

დაძეძებული გაპირებული რომ
დადის და საკირო რამეს (წამალსა და
სხ.) მოწადინებით ეძებს, რისამე შოვ-
ნის სურვილით შეყრობილი. „ხალხი
დაძეძებული დადის და ვერ მოუ-
ლოვს უყვდავების წყაროს“.

დაძულება დედის მიერ ბატკნის
შეძულება. ცხვარი რომ ბატკანს მოი-
გებს, გამწვავებულს მიეძინება, ბატკა-
ნი წანწალს დაიწყებს და გაი-
სურება, დედა თავის შვილს ველარ
იენობს, რადგან თავისი სუნი აღარ
ასდის, და ახლო არ მიიკარებს ბატ-
კანს აქედან: დაძულებული ბატ-
კანი დედის მიერ შეძულებული, ნი-
ტაეებული ბატკანი (შდრ. ჩუბ.).

დაწაოქება დამწყარიება. „დაწა-
ლიკდა ურმები და მიდის“.

დაწვერა ნ. დარვერა (ნ. ჭყ.).

დაწნება 1. დაპრევა, დაწურვა; 2.
დაცრება (ნ.), გამრუდება. თვალე-
ბის დაწნება დაელამება; უეკსაც-
მლის დაწნება ფეხსაცმლის მო-
გრება.

დაწუება ბატკნისათვის დედის ძე-
ძუს მოწოვებინება (დაწვრილებით: ნ.
დამერვა).

დაჭაჭაყება დამეყება ნიკ.მანჯი
სა, პურის ცოლისა და მისა. აქედან:

დაქაყქაყებულ დამკავებულნი შეკამანდი, პურის ცომი და მისთ. (ნ. მკაყ; შდრ. დაყაჭყაქებულნი).

დაქუნტება დაკუნტება, დასკულება, დაჯდომა; მარტო ყოფა. აქედან: დაქუნტებულნი. „რად დაქუნტებულ ხარ მარტოკა შინ, გაპო გარეთ“ (ნ. ქუნტება).

დაქუნტუხება დასველება. „წვიმამ ძამატანა და დამაქუნტუხა“. აქედან: დაქუნტუხებულნი დასველებული (ნ. ქუნტუხა).

დახალახება 1. ხარჯის (ნ.) გამოკლა; 2. ავადაყოფობის გასვლა ჯანიდან, კარგად გახდომა. ერბოს დახალახება დადნობა და ხარჯის გამოკლა. „ჩვენი ავადყოფი დახალახდა“ — იტყვიან განკუნებულ კლეჩიანზე (ნ. ხალახი; შდრ. საბა, ჩუბ. დახალახება).

დახელვა დაბლების ტერმინია: ტყავის ერთი პირის სამუშაოს შესრულება. დაბახანაში ტყავი რომ გამოჰყავთ, ჯერ ერთ პირს დაამუშავენ, მერე — მეორეს.

დახვლიება ხვალისათვის მიგდება საქმისა, საქმის გადადება. „საქმემ დახვალეება არ იცის“ (ნ. საბა, ჩუბ. დახვალახება; ბარნ.).

დახვლართა, გუების დახვლართა დახლართვა, არევა, არასწორი ცნობების მიცემა, სწორი გუების არჩვენება და ყურადღების სხვა მხარისკენ წარმართვა. „გიორგის დაკმარება ვთხოვე, უთხარი ესა და ეს ქალი გამირიგემეთ ქი, იმანკი დაკმარების მაგივრათ გხები დამიხვლართა“.

დახიზვა გატეხილი ქვევრის ხიხით (ნ.) დაგმანვა, ხიხის წასმა, რომ ღვინო არ გაუვიდეს (ნ. გურამ. გახიხი).

დახლართვა თოკისა, ბაწრისა, ძაფისა, ხის შტოებისა და მისთ. აბურდვა, ერთმანეთში არევა-დარევა, ისე რომ მათ გამოგება (ნ.) ძნელი იყოს.

აქედან: დახლართული აბურდული თოკი და მისთ. (ნ. ჩუბ.; შდრ. დახვლართა).

დახორავილება დამონება; დასაპყრება. „მთავარანგლოზმა დაიმონა, დაახორავიკა“. აქედან: დახორავიკებულნი დამონებულნი, ხელში დაპყრილი; დასაპყრებულნი. „დახორავიკებულნი ყავა“.

დახუთვა გაღატ. ნათხოვი ნივთის უკან დაუბრუნებლობა მთვისების მიხნით (შდრ. ჩუბ., გუოამ, ჯავახ. სამართლის ისტ. II, გვ. 464).

დახუნწლული დახუნძლული; ძალიან მსხმოია ეხეხილი. „წლელუ ხეხილი ძალზე დახუნწლულია“.

დაჯალება, დაშუშვა მოხალეა ხორბლისა, ქერისა, ძესუმზირასი და მისთ., განხურებულ საჯზე რამდენადმე მოწვა გემოს მისაცემად (ნ. ჩუბ. დახალევა).

დაჯარება ხარად გახდომა. „მოზგერი გამოქნის (ნ.) შემდეგ დაჯარდება“. ადამიანზედაც (როგორც ვაყზე. ისე ქალზედაც, პატარძალზე) იტყვიან: დაჯარდაო, ე. ი. ასაკში მოვიდა.

დაჯაფვრა, დაჯაჭვრა ქურკლის დაკაება, დაესება რითიმე. აქედან: დაკაფრული. „საცალოები (ნ.) ქერიით არი დაკაფრული და პური ვერაში ჩამიყრია“ (შდრ. ქყ. დახაფვრა).

დაჯაფიცებულნი უნახავი, დახარბებულნი (?). „დაკაფრიკებულსაცივი თ მიჯვარდა საქმელ“.

დაქვევება 1. ნიაღვრისაგან ხევის გაჩენა (შდრ. ჩუბ.); 2. წისქვილის წყლის ხევისაკენ გადაშვება წისქვილის გაჩერების მიხნით.

დაქელვა 1. დახელვა, მოვლა ბალენახისა და ნათესისა; 2. ცომის ან ლაფის ხელით მოხელა.

დაჯირება შეყუდება, მიბჯენა. კარებს კეტს შეაყუდებენ ისე, რომ თა-

ვი კარებს ეხვინებოდეს და ბოლო მიწას. „ბიჭო, შეილო, კარებ ერთი კეტი რამე და უკირე, რომ არამ შალთა და შიგარ შევიდეს“ (ნ. ვაჟა IV); გაყატ. უმიზნო, უსარგებლო სიარული აქა-იქ, ხეტიალი. „რამ და ეკირები იმ დედაკაცთან შენა, რა საქმე გაქ იმათთან, ძაღლობა თავი დაანებე“ (ნ. ჩუბ. დახირვა).

დაკლა ბურთი საბავშვო თამაშობაა. ჯგუფად დადგებიან, ერთ-ერთი კენკს აიღებს და წილსა ყრიან. ვისაც შეჭრება კენკი, ის არის დარჩენილი. პატარა წოდებ დადგებიან. დარჩენილი ბურთს დაახლის, მალა რომ შევარდება, პირველ დახლაზე არაიენ ცდილობს ხელში დაიჭიროს (ემინია, ვითუ ვერ დაიჭიროს, წააგებს). თუ გარეშეაგანმა დაიჭირა ბურთი მიწაზე დაუშვებლევ, მაშინ ხედ შეაჯდება ბურთის დამხლელს და ისე დაახლის ბურთს. თუ თვითონ დარჩენილმა დაიჭირა, მაშინ, ვინც ხელი შეუშვებდა ბურთს, იმას შეაჯდება და დაახლის ბურთს მიწაზე. თუ სხვამ დაიჭირა მიწაზე დაუშვებლევ, ახლა ის შეაჯდება და ა. შ. თუ ვერაიენ დაიჭირა, მაშინ „ვირი“ ვინც არის (ვისაც ასხდებიან), ის ბურთს დაავლებს ხელს და ესერის, ვინც უფრო მარჯვენა ჰყავს, რომ მოკრას (ყველანი გარბიან და შორს დგებიან, ხელს უშვერენ, რომ ბურთი დაიჭირონ. ვინც დაიჭერს, ის მსროლელს შეაჯდება და თამაში ძველებურად წავა). თუ ვერ მოარტყა, ვინც ახლოა, ის აიღებს და ესერის იმას, ვინც ემარჯვება და ა. შ. (ნ. კირ.).

დაჯავშნა მომხადება, დაკავება, დაკერა. „აბა, ერთი შენ სახვალით და იჯავშნე, მამადანათა უნდა გაჯავნო და ურემი მოგატანინო“.

დაჯორჯლება უხეიროდ, ულამაზოდ დახვევა ბევრი ძაფისა და მისთ;

უხეიროდ, უწინოდ შეხვევა. აქედან: დაჯორჯლებული უწინოდ, ულამაზოდ დახვეული, მაგ., თოკი, ძაფი და მისთ.; უხეიროდ დაკრული შოლტი ტარზე, ტარს უხეიროდ რომ ექნება პრევი (ნ.) შემობრუნელი.

დაჯუნჯლუჭება დანძრევა, დატოვება. „აბა, დააჯუნჯლუჭე, თუ არ წაიჭკა, მაგრა ყოვილა“.

დგიმი ბამბის ძაფი, რომლითაც ამოკრეფილია ქუელი. დგიმზე ამოკრეფისას ქსლის ერთი წვერი ამოღებულა, მეორე არა და ა. შ. თითოს ჩაგდებათ (ბ. ს. აბა; მღრ. ჩუბ. ლაფათინი).

დგნობა გაძლება, ატანა. ვერ უდგნობს ვერ გაუძლებს. „ეს ურემი ასფუთ ვერ უდგნობს“ (მღრ. ვაჟა III დაძგნობა).

დგომა ბინადრობა, ბინის დადება; ცხოვრება. „სად გიდგათ ცხვარი მაჩანელებ? -- მაჩანელები ცხვარი დგა ყაშები ძირობაზე“ (ყაშები ადგილის სახელია შირაქა და ალაზნის ველს შორის ფერდობისა) (ნ. ჩუბ.).

დგომილება დარჩობა. „ჩვენმა პატარაძამსა სამშობლოში კარგა იდგომილდა“; აო მდგომილება გული არ მიდგება

დგონდგოლი ნ. დონდგოლი. დება გაყატ. გარტყმა. „იგეთი გდვა, რომ ნაბევარიც ველარ დათვალო“.

დედა 1. მაწენის შესადებელი. მაწენის პატარა ნაწილს იღებენ და ნადულ მოცხელო რძეში მოურყვენ: შედედება მაწონი; 2. კვეთი, რძის შესადებელ-ასაჭრელი ყველისათვის. თბილ წყალში ჩააგდებენ მაჭკის ნაჭერს ან დერიტას (ნ.), ხმელ შინდს, შაბს, მარილს, იმარს, ხორბალს (ან ქერს), ასე ერთ ხელადამდე მოგროვდება. ცოტას შეათობენ, შრატს დაუმატ-

ბენ; 3. ამდღებელი ნივთიერება, მაგ., ყურძნის წვენი სათვის—ჭაჭა და სხვ.; 4. საბავშვო თამაშობათა დროს ერთ-ერთი ჯგუფის უფროსი, რომლის ირგვლივაც იყრის თავს ყველა და რომლის ბრძანებაც სრულდება განუბრელად.

დედაბოძი ბანიანი სახლის შუახე, კერასთან, დასმული დიდი დაქრულე-ბული ბოძი; ამახეა დამყარებული მთელი სახლი (ნ. ჩუბ., ვაკა IV).

დედაბულირიაანად აყრა დედაბულიანად აყრა, მთელი ოჯახით, ცოლ-შვილიან-დედმამიანად წასვლა სადმე სტუმრად ან ისე. აქედან: დედაბულირიაანად აყრილი. „რა დედაბულირიაანად აყრილი ხარ და მიხედავ, საით მიხვალა“

დედაემიშველაობა საბავშვო თამაშობაა. ბავშვებიდან გამოყოფა ორი დედა, რომლებიც უფრო მარჯვე და მოზრდილიც არიან. დაიწყება არჩევანი და დანარჩენ ბავშვებს გაიყოფენ (ორსამხე მეტს არ აიყვანს თითოეული). კენჭს უყრიან, ერთ-ერთი ბავშვი ტამიმუშ (ნ.) გავა; ერთ ჯგუფს შეჭხედება დამალვა, ფეხზე დადგომა (ნ.), მეორე ჯგუფს—დასხდომა. დასამალავთა დედადამსხდართა დედას თვალებს აუბამს და თავის შვილებს დასამალავად გაუშვებს. შვილები ცდილობენ მოხერხებულად გასაღას დაიწალონ—მალე ვერ იპოვოს დამსხდართა დედამ და მარჯვედ და შეუმჩნევლად დაესხან თავს იმის შვილებს. დამალულთა დედა, როცა იტყვის, რომ ახლა ჩემი შვილები დაიმალებოდნენო, თვალებს აუხსნის დამსხდართა დედას, თავის ხელებს გაშლით ერთმანეთს მიატყუებებს, შემოტრიალდება და ასე მიტყუებულ ხელებს გაიშვებს იქით, საითაც მისი შვილები წავიდნენ დასამალავად და თან გაუსტყვენს, თითქოს ეუბნება: აი, იქით წავიდნენო. მოტყუება არ შეიძლება.

წინააღმდეგ შემთხვევაში დამსხდრები შეჩოქილობებიან და აიძულებენ სწორად აჩვენოს. დამსხდარ შვილებს, თუმცა ხედავდნენ, საით: წავიდნენ დასამალავად, ნება არა აქვთ კრინტი დაძრან. თუ ხმა ამოიღეს, ან ანიშნეს რამე თავიანთ დედას, ჩაიშლება და ხელახლად უნდა მოხდეს დამალვა. დამსხდართა დედა წინ მიდის ფეხაკრფით და აქეთ-იქით ათვალაიერებს დამალულებს. თუ შინიშნა, გამოიქცევა თავის შვილებთან. დამალულთა დედა უკან მისდევს და იძახის: „მოიდა და მოგატანა, ბიკო!“ და ცდილობს შორს წაიყვანოს და დააბნოს მეორე დედა. დამალულები ეცდებიან შეუმჩნევლად გაიპარონ, შეპოურონ სხვა მხრიდან, თავს დაესხან დამსხდრებს და სცემონ. დამსხდრებს ნება არა აქვთ არც წამოდგომისა და არც ხელის გამოღებისა. თუ ადგნენ და გაიქცნენ, ან მათაც ხელი შეუბრუნეს, ჯერ ერთი, ზომიან მეტად (საშუალოდ) გასტყუებენ და, მეორეც, თამაში ჩაიშლება: თავიდან უნდა დაიწყონ. რაც დამსხდართათვის უფრო სახიანოა. დამსხდრები, როგორც კი მოჭკარვენ თვალს, რომ დამალულები თავდასხმას აპირებენ, მაშინვე ატეხენ ყვირილს: „დედავ, მიშველე დედავ, მიშველე!“ ამ ძახილზე დედა მიხვდება, რომ მის შვილებს თავს დაესხნენ და გამოიქცევა; მეორე დედაც მიხვდება, რა მიხეზითაც ყვირიან, და ისიც გაიქცევა, რომ ორიოდ სილა თვითონაც გააბრყვას. ვინც ცობაა, შეცდომაში შესაცვანად ატეხეს ყვირილ-განგაში და ტყუილად მოარბენინეს, დედები დატუქსავენ შვილებს, შეიძლება თამაშობა ჩაიშალოს და თავიდან დაიწყონ. „დედავ მიშველეს“ დაძახილზე დამალულთა დედა ცდილობს დააბრკოლოს დამსხდართა დედა, რათა მისმა შვილებმა

კარგად გატყიონ დაძსხდრები. დამსხდართა დედა მივარდება თავის შვილებთან, ფეხზე დამდგარნი კი მაშინვე მოსცილდებიან, თავზე ხელს დაადებს თავის შვილებს და გარშემო ურბენს, ხელის მოშორების ნება არა აქვს. თუ მოაშორა, განზე გაათრევენ და მაგრად გატყევენ. ასე გარშემო ურბენს და რგეოებს თავდამსხმელებს, თან ფეხს იქნევს, რომ ვინმე მოკრას (6.), ფეხი მოარტყას; ფეხის მორტყმა საქარეს ქვევით შეიძლება მხოლოდ. თუ საქამოებს ხემოთ მოარტყა, ჯერ ერთი, უჯგეროა, ე. ი. ძალა არა აქვს, და, მეორეც, დასჯიან. თუ მოსკრა, ფეხზე დამდგარნი დასხდებიან და დამსხდრები აღგებიან და თამაშობა თავიდანვე დაიწყება და ა. შ. თავ-პირში ცემა აკრძალულია. თუ დაჭკრა, შემთხვევითაც რომ იყოს, დასჯიან ან სილისავე გაწვინთ, ან თამაშობის არევით. თამაშობენ ზაფხულში, საღამოობით, 8—12 წლის ბავშვები.

დედალი ანჯამა კარ-ფანჯრის ჩამოსაკიდი ნაწილი, მიკრულია ბოძზე ან ჩარჩოზე (შდრ. მამალი ანჯამა).

დედალი იამანი განუქურნავი იამანი (6.).

დედალი კოჭაკი ჩანგლის (6) ჩასაყრელი რგოლი, მიკრულია ბოძზე ან ჩარჩოზე.

დედალი ნაწილები კარ-ფანჯრისა კარ-ფანჯრის ნარიბანდიანი (6.) ნაწილები, გულგამოდებული ნაწილები, რომელშიც სხვა ნაწილი უნდა შეჯდეს და ასე შედგეს კარ-ფანჯარა.

დედალი სოლი ფერსოს შუა სოლი. ურმის თვალს 12 სოლი აქვს და 4 ფერსო. სოლები შემდეგნაირადაა განაწილებული: 'ორი სოლი მოდის ფერსოს 12 ნაწილზე, ერთი—ფერსოსა და ფერსოს გადასაბმელ ადგილას. ფერსოს შუა ნაწილზე მოხვედრილ სო-

ლებს ეწოდება დედალი სოლი. ასეთი სოლი თითო თვალში რვაა (6. მამალი სოლი).

დედალი ხე, ხაყუნი (ურიათუბანში), დახჯა (სხვაგან) ნალბანდის ხილსაწყო: დასაკედად წაქცეული საქონლის ფეხებში ამოსაყენებელი ხეა, რომ საქონელს ფეხები აწეული ჰქონდეს.

დედანი. დეღნა გუთნის ის ნაწილი, რომელიც სახნისის მარტენივ არის სწორად დაყენებული, ფრთა ამაზეა დაყრდნობილი. სახნისის, ანუ ბარის წვერი და დედანის წვერი ირიბად არის წაჭრილი და ერთმანეთს ისე უერთდება, თითქოს ერთიაო. ამ წვერიდან დედანი სწორედ მოემართება უკან და ფეხზე დგას, სახნისი კი გეზად მოდის კვალის მხარეზე, წაწვენილია და ფრთას უერთდება, ფრთა და სახნისი (ანუ ბარი) ერთიმეორის გაგრძელებაა. სახნისისგან მოკვეთილი ბელტი აცურდება, ფრთაზე აკა და კვალისაკენ გადაბრუნდება; დედანი კი ველისაკენ არის, მიწაშია, გუთანს ფეხზე აყენებს (6. კი რ.).

დედაშვილობა დედა-შვილის სქესობრივი კავშირი. „ერთ მემცხვარეა მთაში ცხვარ-ბატკანი დაარჩენოდა. იმ ზამთარ იმათ იქ ე დ ე დ ა შ ვ ი ლ ა თ. მეორე ზაფხულ რომ ავიდნენ, სამი სული დაახვდათ: ბატკან დედა გაენერბა და ცხვარ ბატკანი გეჩინა“ (შემთხვევითია).

დედით ერთნი მამით სხვა და დედით ერთი და-ძმანი (შდრ. მამით ერთნი).

დედისერთა მშობლების ერთად-ერთი შვილი (ნ. ჩ უ ბ. დედა).

დედის თაფლი ძველი ფუტკრის მიერ შეგროვილი თაფლი, წითელია, ძალიან ნაყოფიერი. წამლად ხმარობენ (შდრ. ბლარტის თაფლი).

დედიშობილა შიშველი, ტიტველი, როგორც დედამ შობა; კაჯატ. ბარგის, ტანისამოსის უქონელი. „ჩვენი პატარ-

ძალი თიკივით დე დ ი შ ო ბ ი ლ ა მ ო ლ ა, მზითუეში არა მაჰყვ რა“; „დე დ ი შ ო ბ ი ლ ა დაბრუნდა ტყვეობი-დან“ (ნ. ბ ე რ. დედაშობილა, ვაჟა III, ა ლ ა ე.).

დედლი წვენი ქათმის ნახარში. ქათამს ნოხარშავენ და მის წვენს მხო-ლოდ მარილით შეაზავებენ. უწყინა-რია. ავადმყოფს ეკმება.

დედნა ზგუჳ, ლც დედანი (ნ.).

დეზად სახელდახელოდ, სასწრა-ფოდ. „მგრე დ ე ზ ა დ სად რა გიშოვ-ნო?“

დეკეული უშობელი, ფური წლი-დან სამ წლამდე, სანამ ხბო ეყოლება. დეკეულობას, ე. ი. მესამე წელს გაი-დევნება (ნ. გადვენა) პირველად (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კ ი რ.).

დელაში ქვა გრძელი ქვა. კედლის აშენებისას გარეთა მხარეს ახმარენ ლახათისა და სიმაგრისათვის (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. გელახი).

დელამა, დელამუტი, დელამუწი (თუშურად დელამოწი) შედედებული რძე, შეყველებული რძე. ახალიმოწვე-ლილ თბილ რძეს დედას (ნ. 2) მოურე-ვენ, კოდს დაახურავენ ნაბადს ან სხვა რამეს, ნახევარ საათში შედედდება, მაწონსავით გავდება,—ესაა დელამა, დელამუტი, დელამუწი. მერმე ჯოხს მოურევენ, აიჭრება შრატის ზევით წა-მოვა და ყველი ქვევით დარჩება. დე-ლამუტი იკმება, მაგრამ ძალიან ნო-ყიერია და ვერ ჭამს კაცი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., კ ი რ., მ ა კ ა ლ. თუშეთი, 57; ნ. კვერი).

დემურის დაბლის იარალი: ტყავის სფხეკია, ოდნავ მოხრილი ნამგალ-სავით, ხის ტარი აქვს აქეთ-იქით, ორი-ვე ზელი უვლიათ და ტყავს ფხევენ.

დერცეკი, თერძი ჩოხა-აზალუხის ნეკრვალი (ნ. გ რ ი შ.).

დეუფალა დეუოფალა, ласка, პატა-

რა, კრელი, ვირთაგვასოდენა ცხოვე-ლია, ყორეებში იცის, თავლაში შეღის და ცუენს აწვალებს: ფაფარს ეთამაშე-ბა. ეშმაკი მჯდარაო,—იტყვიან ასეთ ცხენზე (ნ. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ. დედოფალა).

დვრენა მოყრუება (ნ. ყურის მო-დვრენა).

დვრიტა მცონხელთა კუჭის გარ-კვეული ნაწილი. რძენაწოვი ბატკანი, რომელსაც ჯერ ბალახი არ უძოვია, რომ მოკვდება, კუჭს ამოაცილიან, გარე-ცხვენ, დააყრიან ერთ წილ მარილსა და 2—3 წილ შაბს და მზეზე გააშრობენ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; შდრ. საკსენ და მა-პიკი).

დიამც დემც, დეე. დეე. აგანგალო-ბის (ნ.) თამაშის დროს დედა რომ გა-მოსახავს რამე არსებას და იკითხავს,— აბა რა არისო,—ვისი ჯერიც არის თქმისა, იტყვის: „დიამც იყოს“... (ესა და ესო,—და ასახელებს იმას, რაც მას ჭგონია). ჩვეულგბრივი ლაპარაკის დროს, ვინმე რამეს როჷ დაიჩინებს და გაიძახის—ეს ესეაო, და ველარ გა-დაათქმევიანებენ, ეტყვიან: ჰ ო, დ ი ა მ ც ი ყ ო ს კ ა კ ა ბ ი ო, ე. ი. რაკი აგრე გინდა, აგრე იყოსო (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ვაჟა III).

დიბი თამბაქოს ძირის ფოთლები. დაბალი ხარისხისა.

დიბის წელი დიბის (ნ.) შუალა ფოთოლი, მეორე ხარისხის თამბაქო გამათონი.

დიბის წვერი დიბის (ნ.) სულ ზე-მოთა ფოთოლი, რომლის შემდეგ უკვე წელის თამბაქო იწყება. კარგია, პირ-ველი ან მეორე ხარისხის თამბაქო გა-მოდის.

დიბლა თვალზე ლიბრგადაკრული ადამიანი.

დიდება ცრურწმენის გამო ზაფ-ხულში, გვალვის დროს, დედაკაცები ფეხშიშველა დადიოდნენ გზა-გზა და

სოფელ-სოფელ და „დიდებას“ მღეროდნენ, ლმეროს შესთხოვნენ წვიმას. მეკომურები წყალს გადაასხამდნენ და ფულს აძლევდნენ. შეგროვალი ფულით ყიდულობდნენ „სამღეთოს“, ელიას შესწირავდნენ და წირვას გადაიხდიდნენ; ეარაულობდნენ: წვიმა მოვაო (შდრ. გონჯა-გონჯაობა).

დიდი რძალი ოჯახში მოყვანილი პირველი რძალი, უფროსი ძმის ცოლი. სხვა რძლებთან შედარებით მას მეტი პატივი აქვს, გამგებლობაც ხშირად მის ხელთაა. თუ დედამთილი ცოცხალი აღარ არის, მაშინ ის იჭერს მის ადგილს და განაგებს სახლს, ის არის ოჯახის ავანჩავანი, საოჯახო საქმეს მას ეკატხებიან, საბუთები და ფული მას აბარია და მისთ.

დიდი ღირღი ზა ნ. ევალის ღირღიტა. დიდო დიდო ძროხის (ფურის) დაძახება (შდრ. ჯანა შვ. დიდგე).

დიკა (Triticum persicum, перчаткая пшеница) ხორბლის ჯიშია. ზოგის სიტყვით ცალკე ჯიშია, ზოგის სიტყვით თეთრი დოლია, ზოგისა—კაკური ყანა, ზოგისა—წითელი უფხობა. ახლა აღარ არის (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯავახ. I, 393 და სხვ. მაც.).

დილის ნიაფი, უკუღმა ნიაფი ნიაფი, კავკასიონიდან (ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან) დილას რომ ქრის (მეკალოფნი მას უკუღმა ნიაფსაც ეძახიან, რადგანაც ჩვეულებრივ ცივ-გომბორის — სამზრეთ-დასავლეთის ნიაფზე ანიაფებენ).

დილი ჩანგის ქალი ზღაპრული ღამახი ქალის სახელი.

დინგა (თუშურად ბეხენე, ხაანჯონო) საბაასო, სამუსაიფო ადგილი, ფეხონი. „დედაკაცო, მა დინგაზე რო გაესულხარ და ლაპარაკობ, ერთი შინაც შამაიხდე!“ (შდრ. ბერ. სანახშო).

დინგო თრიმლის საბევევი, ჩამტრი. დიდი მორი ფილიეითა ამოქრილი, რომედ შიე თრიმლსა ყრიან. ხემოდან კეტები ვეკა და ბეგვაეს. კეტობს წყლის ჩარაი ამოძრავებს (შდრ. ჩუბ., ჯანა შვ. დინგ).

დინდგლი შავი მიწა. მაგარი, ძარღვიანი ლაფი იცის.

დლაღუნი ხეტიალი, უსაქმო სიარული აქეთ-იქით. რაჲ ადლაღუნებ, გოგო, ეხო-ეხო, შენ სხელი არა გაქვე?

დლაყვი ნიდაყვი (ნ. საბა, ჩუბ.).

დო მაწწის შედღეებისა და კარაქის მოხდის შემდეგ დარჩენილი სითბე. მომევაო, გრილი სასმელია ზაფხულშო, სასიამოვნოა (ნ. საბა, ჩუბ.).

დოგა-დოგა მონდომებით, გულდაგულ, მოწადინებით. „დოგა-დოგა დამადგა თაესა და განაკუთბინა საქმე თვალი დააზაზაბებაში, ამოუსუნთქებლივ“ (ნ. გრიშ.).

დოგანაგო ნ. დოღანაგი.

დოინჯო ჰრელი ჩახსაკრავის სახეა. დოინჯ შემოყრილი ადამიანის მსგავსი.

დოლა ურქო ცხვარი, ურქო ძროხა (შდრ. საბა; ნ. ჭყ, კირ., შარშ., ქლ.).

დოლაბი (ერიათუბანი) ბანიანი სახლის სათვალე—სინათლის ჩამოსასვლელი და ბოლის ასასვლელი (ნ. ჩუბ.).

დოლაბადი პალტოსავით გრძელი ჩასაცმელი ქალისა, ფუნჯებიანი; სახელო განსილია, ხოლო მაჯა მეკრული (შდრ. საბა, ჩუბ.).

დოლი ცხვართა მიერ ბატყნების მოგება (შდრ. საბა, ჩუბ., გერამ.).

დოლის აღება დოლის მოთავება.

დოლის დაძვრა დოლის დაწყება (ნ. საბა, ჩუბ. დოლი).

დოლის თაფი დოლის დროს პირველად მოგებული მამალი ბატყანი, რომელიც საღთოდ ინიშნებოდა.

დოლის პური (*Triticum vulgare*, *однакошенная пшеница*) პურეულის ჯიშია, ფხიანი, კარგი ღირებებისა (ნ. თეთრი დოლი, წითელი დოლი; ნ. ჩუბ.).

დოლფარი ბინაში (ნ.) ან სადორეში გოჭებისათვის კედელთან წნელით შემოლობილი ცალკე სამყოფი, გოდორსაგით, ლასტის კარი აქვს. დედა-შვილნი არიან შიგ დამწყვედული.

დომფალი აბრეშუმის დიდი პარკი, ორკუანი, *двошник*; *გაგატ*. მსუქანი ბავშვი. „დომფალივით ბავშვი“ (ნ. ბერ. დომფალაჲ; შდრ. ჯანაშვი. დომფალ).

დონგა ნ. ჯონგა.

დონდგოლი, დგონდგოლი ჩოჩქოლი, ხმაურობა არეულობის დროს, ჯჭუფად შეკრებილი ხალხი რომ მოძრაობს და თან ხმაურობს. „რა ამბავია, რა დონდგოლია?“ (შდრ. სება დონდგალი, ალავე.).

დონდღე დუნე, მოშვებული კაცი, შეუძლო. „რა დონდღე ხარ, შეღმერთდაღლო!“ (შდრ. ჭყ. დონდღო-ჩინა, ბერ., ვაჟა III).

დოჟყაზი ნ. დორჟაზი.

დორანი ბედში ჩაგარდნა, ბედის წვევა. „რა დორანიში ჩაგარდა“; „რა დორანი დეცა“ (ნ. ჭყ., კირ.).

დორი უხეირო მატყლის, კვირტის (ნ.) ბალიში (შდრ. ჩუბ., გრიშ., გურამ., შარშ. დორას ბალიში).

დორჟაზი, დოჟყაზი მსხვილი კუნძი.

დოსტიჯანი ნეხვი ზოლებიან-ნალარებიანი სახამთრო ნესვი, ტუბილია, ზოგი მუხა ნესვსაც სჯობია. ხამთარში ინახება.

დოს შაჰამანდი ნ. დო შაჰამანდი.

დოჟი ქვევრიდან ამოღებული ღვინის შესანახი ჭურჭელია, ჩაფისოდენა, თიხასა, ცალყური, ძირი განიერი აქვს, მუცელი რამდენადმე მრგვალია, ყელი დაბალი და ვიწრო აქვს კოკასაგით,

პირიცივიწროა. დადგნულია და არა მიყუდებული, როგორც კოკა ან ჩაფი. ჩადის 7—10 ლიტრი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯაევახ. საფ.-სახ., 86 და სხ., მაყ.).

დოღანაგი, დოგანაგი მეტყავის იარაღი: ტყავის მოქნა-გამოყვანაზე სახმარი კაპიანი ჯოხია. ყბაში ნამგალივით მოყვანილი თხელი რკინა აქვს მიცემული, ჯოხის ქვემოთ თოკის ან ტყავის ყულფი აქვს მობმული, რომელშიც მეტყავე მარჯვენა ფეხს შეჭყოფს და ამოძრავებს, კაპის ზემოთ ხელის წასაღლები კოტა აქვს და მარჯვენა ხელი უვლია, მარცხენა ხელით კი თოკზე ჩამობმული ტყავი უჭირავს; დოღანაგს ხელით მალდა ეწევა, ფეხით—ძირს. ასე ქნის ტყავს (შდრ. ბერ.).

დოღანაგში გამოყვანა ფეხსაცმლის ტყავის მოქნა, დარბილება.

დოღრიელა მყვირალა ადამიანი; უფრო მყვირალა და მტირალა ბავშვი (შდრ. ბარნ. დოღრიალა).

დოყი (თუშურად დუყი) თამამი, მსუქანი ყლორტი მცენარისა (შდრ. ბერ. დოყო, ჯანაშვი. დოყ, კირ. დოყ-დოყი, ქლ., შარშ. დუყი).

დოშაჰი ბუმბულის სქელი ლეიბი. არ ვარგაო და ბავშვებსა და მონარდებს არ აწვენენ, საბებროა (ნ. საბა, დუშაყი, ჩუბ. დოშაჰი, გრიშ., ცაგ., დოშაჰი).

დო შაჰამანდი დოს შეჰამანდი. დოს მოადუღებენ და ხანვითა და მწვანილით, უმთავრესად ცერგცოთი, შეაზავებენ. სახაფხულო გრილი და ნოყიერი შეჰამანდია.

დომლულიანი ახალუხი აქეთ-იქით გულისპირგადაწეული ახალუხი, ორპირად შესაკვრელი, ორმწკრივილი ბიანი ახალუხი, *двуортыный* (ნ. გრიშ. დომლული, ცაგ.; შდრ. ბერ.).

დოშხალალა ცერეცოთი შეზავებუ-
ლი დო, იხმარება ჩინირთმისათვის.

დოხტი შავი ნავთი, მიწიდან ამო-
ნადენი ნავთი, თასმებს უსვამენ დასა-
ბობად.

დრეცა უხეიროდ კიშვა. „რაჲ ი დ-
რი ცე ბი?“ (შდრ. ჯ ა ნ ა შ ვ.).

დრინჯი დინჯი (ნ. ვაჟა IV).

დროის მოთავსებულება დროის შოვ-
ნა, დროის პოვნა, მოცლა. „დ რ ო ვერ
მ ა მ ი თ ა ვ ე კ ე ლ ე ბ ი ა, რო მოიდე“.

დროის მოკვლეობა, დროის კელ-
თება დროის შოვნა. „დ რ ო ი კ ე ლ თ ა
და ჩამცხოს თავში“.

დროული ადამიანი მოხუცი ადა-
მიანი. „დ რ ო უ ლ ი ა დამიანი, მაგაჲ
პატივცემუა უნდა“ (ნ. ჩ უ ბ. დროუ-
ლი).

დრუნჩი, დრუნცო სქელცხვირიპი-
რიანი ადამიანი, უშნოა, муча (ნ.
ბ ე რ.).

დრუსტად ზუსტად, სწორედ, ზომა-
ზე, ზედმიწევნით. „დ რ უ ს ტ ა დ ხუთ
საათზე მოდი“ (შდრ. კ ყ. დუსტათ,
ზუსტათ, ბ ე რ. ზუსკი).

დუბაროანი ახალუხი ძველებური
ახალუხი, რომელსაც დაყრილი ჰქონდა
დუბარები (ბამბის გრეხილები; ნ.
ბ ე რ.).

დუბელა თბილი უგემური წყა-
ლი, მისი დაღვეა ძნელია (ნ. ს ა ბ ა,
კ ი რ.).

დუგეჯა უშნო, გონჯი ქალი.

დუდგულა (Sambucus nigra, веп-
ная бузина) ხეა, ფოთლითა და ყვა-
ვილ-ნაყოფით ანწლსა ჰგავს, გული
ღრუ აქვს. სალამურს აკეთებენ ძისგან
(ნ. ს ა ბ ა დიდგულა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ.,
მ ა ყ.).

დუდკო, დუტკო ყურძნისა და სა-
ერთოდ ხილეულის, აგრეთვე ნედლი
თამბაქოს ფოთლისა და კორკოტის
(ნ.) გამოშვებული სიტკბო, წებოსა-

ვით წვენი, რომელსაც აქვს თვისება
მიკვრისა. კირიკ უშვებს წებოსავით. აქე-
დან თქმა: დ უ დ კ ო ს გ ა მ ო შ ვ ე ბ ა.

დუდღუბო ბალახია ერთგვარი,
მრგვალ-მრგვალ მოწითალო, მუქ ნარინ-
ჯისფერ ნაყოფს იხსამს. არ იკმება
(ნ. ე ო ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ა ყ. დუდღუბო).

დუზი ვაკე, სწორი მინდორი.

დუთ-ნა მოუხეშავი, გაუთლელი
კაცი. „მე, დ უ თ ი ნ ა ვ, მიდეგ ცოტა
იქით!“

დუმის ხარჩიელი დუმის ქვედა ნა-
წილი, უბალნო.

დუნდვლა გარტყმა. ზიგეთი
გ დ უ ნ დ ლ ლ ო, რო ნახევარი ველარ
დადთვალა“.

დუნუჟანი ხარბახანი ბავშვის
ენაზე. ხ ა რ ბ ა ხ ა ნ ი და დ უ ნ ყ უ-
ხ ა ნ ი სინონიმებია და ერთად იხმა-
რება.

დურა ტყავი დიდი ტყავი ცხერი-
სა, იხმარება ჩასაცმელ-დასახურავად
(ნ. მ ა კ ა ლ. თუშეთი, 141; შდრ.
ს ა ბ ა, ა ლ ა ვ.).

დურალი დაზრობა; სიცივით გამო-
წვეული სატკივარი (შდრ. ჩ უ ბ. დუ-
რალისკრვა, ბარნ. გადურალება).

დულობახი სწორკუთხედი აგური
ჩამოტეხის შემდეგ. ზოგჯერ კედელში
მთელი აგური დიდი მოდის (ლაპარაკია
უწინდელ ქართულ კვადრატულ აგურ-
ზე), ვერ ეტევა, ნახევარი კი პატარაა,
მაშინ აგურს ისე მოამტვრევენ ჩაქუჩით,
რომ ორი მესამედი დარჩეს სწორკუთ-
ხედი.

დურბილი დურბინდი.

დურდო 1. ღვინის დანალექი, სქე-
ლია ტალახივით (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.);
2. მეტსახელია კაცისა.

დურეკო გეჯასავით (ნ.) გულგამო-
ლებული მორის ნახევარი სკის ზემო-
დან დასაფარებლად, რომ წვიმამ არ
დაასველოს სკა და შიგ არ ჩავიდეს
წვეთი.

დურკი, დურკი საწველელი, პატარა კასრივით, გამოკრილია მთლიანი ხისაგან; მასში ცხვარსა სწველიან და რძეს მერზე კოდში (ნ.) ასხავენ (შდრ. კ.უ. დურკი, მაკალ. თუშეთი, 142).

დუბტო ნ. დუდკო.

დუქარდი ცხვრის საკრეკი უსამსკვლო მაკრატელი (ნ. საბა, ჩუბ.).

დუქნური ჭეღადა ნ. კელადა.

დულაბი კედლის აშენებისას ქვას ან აგურს რომ დააწყობენ, ზედ მოხეული კირისა და ქვიშის ნარევის დადებენ, წყალს დაასხავენ, რომ კირი ჩაიტანოს ყველა კუნძულში. ასე აშენებულ კედელს ჰქვია დულაბი (შდრ. ჩუბ.).

დღისაგალი მანძილი, რასაც ერთ

დღეში გაივლის კაცი. „დღისაგალი არი ჩვენი გოგო გათხოილი, იქ რა წამიყვანს“.

დღისი მეტრე, ხატრი მეტრე მებრე 10-13 წლისა, გუთანზე ერთია და მხოლოდ დღისით ეხმარება ხარების გარეკვაში, უდგას წინა სადგომი (ნ.) ხარებს. ერგება ერთი დღის ალო (შდრ. ჩუბ. მებრე).

დღიური მიწის საზომი ერთეულია: მიწა, რასაც ერთ დღეს მოანავს გუთნეული. უდრის დაახლოებით 5 000 კვ. მეტრს (ნ. ჩუბ, ვაჟა III, ჯაგაზ. საფ.-სახ. 138, მაყ.).

დღლუფი თხელი ტალახი ან ჩვილი ცომი (შდრ. ჩუბ.).

9

ეზოს ატალახება ეაღაჭ. ხშირი სტუმრობა. „ალარე მე აგიტალახებ ეზოა“; „რა იგრე ეზოა ის გიტალახებდა, რო აწყენინე“.

ეზოს ძალი ნ. შინაური ძალი.

ეზო-ყურე სახლის გარშემო კარმოდამო.

ეკმაკი ფშმაკი.

ელეთ-მელეთი შიში, თავხარის დაცემა, ხარი. „სუ ელეთ-მელეთი მადის“ (შდრ. კირ., ვაჟა III).

ელეში 1. ელამი, აქეთ-იქით მაცქერალი თვალები; 2. მრუდე, აფრაკი კარ-ფანჯარა (ნ. ჩუბ. ელამი).

ელფინი: ელდა და ელფინი შენთაჲ!—ეტყვიან მას, ვინც რამე ამბავს მოიტანს და შეაკრთობს ადამიანს, შეიძლება ტყუილადაც.

ემიანი ჭულებრყვილო, არაეშმაკი ადამიანი (შდრ. შაჰნ. I, ბარნ. დაემინებული).

ემკვლელეხა ეხარება, არ უნდა. „რო დამსაქმებ რამეა, ემკვლელეხა, რაა, კელ არ გაიძრას“.

1. ენა, სასულე, სასუნთქი საბერვლის ნაწილია (ნ. სასულე).

2. ენა, ხალამურის ენა ხალამურის პირში ჩადებული ხის ნაჭერი, რომელიც ზემოდან ბრტყლადაა ჩათლილი და პატარა ღია ადგილი აქვს დატოვებული სასულედ, ჰაერის ჩასაბერად.

ენამზრავლი ენით ამპარტავანი (ნ.), მკვებარა, ბაქია, ბრტყელ-ბრტყელი მოლაპარაკე. „ძალიან ენამზრავლია ჩვენი პატარძალი, არ მამწონს“ (ნ. მზრავლი).

ენატაკია, ენატლაკია არამკითხე მოამბე; ენატანია, ამბის მიმტანი (ნ. ჯანაშვი. ენატლაკია).

ენიანი ხალამური ხალამური ორნარიია: ენიანი და უენო (ნ.). ენიან სალაშურს ჩააბერი ირიბად აქვს ამოთლილი და შიგ ენაა ჩადებული (ნ. ჯაგაზ. მუსიკის ისტ., 198).

ენით ამპარტავანი ბრტყელ-ბრტყელი მოლაპარაკე. ტრამბა, ბევრს რომ ლაპარაკობს და არსებითად კი არაფერს წარმოადგენს.

ენის მუცელში ჩაგდება, ენის მუცელში ჩაყარდა გაჭრ. გაჩუმება (ნ. შარშ. ენა ჩაუყარდა).

ენის ყვილი: ენამ უყვილა კაცი რომ რამეს იტყვის და ახდება. ამბობენ: ენამ უყვილა, რა არიო (ნ. შარშ. ენამ უყვილა).

ერბოს დახალახება ნ. დახალახება. ერბოს ქვა წმინდა სალესი ქვა, ერთი ასველებენ და საქერს (ნ.) პირს ისე უწყობენ (ნ. ბერ ერბო-ქვა).

ერდო, სამერცხლე საბლის სახურავზე დატოვებული ღია ადგილი, საიდანაც სხენში სინათლე და ჰაერი შემოდის და კაცი სახურავზე გადის (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ერთიანი კარი ერთი კარი, მთლიანი კარი, არა ორად გასაღები.

ერთისა ამოვიდა — იტყვიან, როცა აბრეშუმის ჰია პირველად გაიძრობს კანს (ნ. ორისა, სამისა და ქერნქისა).

ერთი ყოფა: რა ამბავია, რა ერთი ყოფა გაქეთ? რა ამბავია, რა ღრიანცელი, რა ხმაურობა გაქეთ? (ნ. ჩუბ.).

ერთმოვლილი ნ მოვლილი.

ერთშაშვებული ნ. შაშვებული.

ერთხაზიანი კალაპოტი ძველად ხარახებს კალაპოტები დანომრილი არა ჰქონიათ (ცხადია, უწიგნურობის გამო) და კალაპოტს ასე ეძახდნენ: ერთხაზიანი, ორხაზიანი, სამხაზიანი, ქეხაზიანი, ჯვრიანი კალაპოტი. ამით იყო აღნიშნული ზომა.

ეშმაკად გამოცხადებული ძალიან ეშმაკი ადამიანი. „ეშმაკად არი გამოცხადებული, რა არ მიაგონებს“.

ეშმიში, შეშმიში გონებადაკარგული შიშისაგან, შეშინებული, გვიგით რომ არის, ლაპარაკში აზრი არ ეტყობა.

3

ვაგლახი ვაიმეს ძაბილი; არასაკიკეთო, სავაგლახო; ძნელი ასატანი. „ვაგლახი ადამიანი“ (შდრ. საბა ვაგლახ, ჩუბ., შარშ. ვაგლახათ).

ვაჯის დასხდომა ნ. 2 დასხდომა.

ვაი-ვაგლახი დავიდარაბა; გაჭრ. კუჭყი. „ამ ვაი-ვაგლახ რა გაუძლებს“; „ამთენი ვაი-ვაგლახი სად მოგეცხო?“

ვაკე თალი სწორი თალი, არამოკამარავებული.

ვალად წაუფა: „ვალად წაუფა, რო თავი დამ ერთი კაბა უყიდო?“ რა იქნება, რომ თავის დას ერთი კაბა უყიდოს: და არის და ეკუთვნის. ნათე საყვიათვის ჩუქება მოვალეობაა და არა სესხება.

ვანაანთ მგელი (ვანაანი ნა'ოფ-ლარის სახელია. ტყუშია, ქიზიყში) გაჭრ. გაუძაძარი, ღორმუცელა.

ვაჟკაცი კაცი დავაჟკაცებული, სრულწლოვანი. „ვეება ვაჟკაცი კაცია, რალა თქმა უნდა, თითონ არ უნდა იცოდნე თავი საქმე“ (ნ. ჩუბ. ვაჟკაცი).

ვარაყანი, არაყანი სიყვითლე; სიბრაზისა ან შეკრთომისგან ფერის შეცვლა. „სახეზე ყვითელმა ვარაყანმა გადაყრა“ (ნ. ბერ. ერეყანი, ჭყ. იარყანი, ვარაყანი გადასდის; შდრ. ალავ. ერეყანი).

ვარაჩო დაბლის იარალი: უბრალო ხეა, რომელიც ერთი ბოლოთი მიწახეა დანდობილი, ხოლო მეორე ბოლოთი კედელს არის მიყუდებული, ხედ ტყავს მიაგდებენ ისე, რომ ტყავის ნაწილი კედელსა და ამ ხეს შუა მოჰყვეს და დაიჭიროს, ხედ გადმოშლიან და

დემურით (ნ.) ფხევენ, ბალანსა და ლეშეს (ნ) აკლიან.

ვარდიანი კრელი წინდა ვარდიან-სოვილი წინდა.

ვარდის კრელი ვარდია გამოყვანილი ქსოვილსა ან ხეზე.

ვართაპეტი (ძვ. სომხ. ვ ა რ დ ა პ ე ტ მოძღვარი; არქიმანდრიტი; ახალი სომხ. ბერი: ნ. ჩუბ.) ქათმის კურტუმი, კურტუმი საპატიო კერძად იყო მიჩნეული სასულიერო პირთათვის და აქედან მოდის ეს სახელი.

ვართარაფად წავიდა უთავბოლოდ დანიხარჯა რამე. „წელს წყალთაწყე (ნ) ღვინო მოგვივიდა და სუ ვ ა რ თ ა რ ა ფ ა დ წ ა ვ ი დ ა: ხ ა ნ ვ ი ნ მ ი ო ი დ ა, ხ ა ნ ვ ი ნ დ ა, ჩ ვ ე ნ ი კ ა ც ი ხ ა ს ი ე თ ი ხ ო ი ც ი, დ ა ი ლ ი ვ ა“.

ვარშაყი, მაშაყი (თურქ. ვაშაყ) ფოცხვერი (ნ. საბა ვარშაყ).

ვარცლი თავი ვარცლის ის ნაწილი, სადაც საფაქელი ყრია და გუნდასა ზედენ.

ვარხალაღე ვარალალო სიმღერაში; ჯაჯ. ლხინი და სიმღერა, ქეიფი.

ვახვასა ადამიანის მაცთუნებელი ეშმაკის შეილის სახელი:ო.

ვახვახი ეღვარება; ბიბინი; ლელვა. „ჯუჯილი ვ ა ს ვ ა ს ე ბ ს“; იტყვიან აგრეთვე: ხ ა ლ ი ჩ ა ვ ა ს ვ ა ს ე ბ ს ო დ ა მ ს თ.

ვაჯშამი 1. ვახშობა (ნ. ჩუბ.); 2. ვახშად საკმელი; შეკამანდი. „აი, შე მგლი ვ ა კ შ ა მ ო, შენა!“—ეტყვიან პირუტყვს, როცა გააბრაზებს კაცს (ნ. საბა).

ვაჯშობა მეოთხეჯერ ჰამა, საღამოს 9—10 ს.; ჩვეულებრივ ჰამენ სამხრის მონარჩენს. თუ კარგი სამხარი არა ჰქონდათ, მაშინ კარვ საკმელს აკეთებენ ვახშად (შდრ. ჩუბ.; შდრ. 2 ნაწილი, სერიკულა).

ველის ღირღიტა გუთნის პატარა თვალი (გოგორა), მოუხნავ ველზე გორავს (ნ. საბა ღირღიტი, ჩუბ. ღირღიტა; შდრ. კვალის ღირღიტა).

ველის ჯარი ველის (მოუხნავ) მხარეს შებმული ხარი, გუთანში მარცხნივ შებმული ხარი. შელაგათი აქვს, რადგანაც მინდორ-მინდორ დადის, მალა დგას. ცვლიან კვალის ხართან (ნ.) შუადღის შემდეგ.

ველის ჯარის დალაღვა ნ. დალაღვა.

ვენაჯის ამოვარდნა ვენახის გადამზობა და მოპობა.

ვენაჯის აშენება, ვენახის აშენება ვენახის გაშენება (ჯ ა ვ ა ხ. II, 311 და სხვ.)

ვენაჯის გამოსავალი ვენახის ერთი წლის მოსავალი. განსაზღვრული რაოდენობის ვენახის მოსავალი, რომელიც ერთგან შეიძლება მეტი იყოს, მეორეგან—ნაკლები; მაგ., ხირხატი ვენახის (ნ.) გამოსავალი ნაკლებია, ვიდრე ლამი ვენახისა (ნ.), თუმცა ხარისხით პირველი სჯობია.

ვერცხუ ვერც სულ, სრულიად ვერ. ვეცა 1. მლაშე; 2. მინერალური წყალი; აგრეთვე ადგილი, სადაც მინერალური წყალი ამოდის (შდრ. საბა, ჩუბ., ქ. ვ., გ რ ი შ.).

ვექიკვერა მლაშე კვერი. გასათხოვარი ქალები ყველიერის ორშაბათს რომ წუშს (ნ.) შეინახავენ, მათ იმ ღამეს ძალიან მლაშე კვერს გამოუტნობენ და შეაკმევენ. ღამე წყალი მოსწყურდებათ და სიზმარში ვინც წყალს დააღვივებებს, ის იქნება მისი ბედიწერაო (საქმრო).

ვეხოზღე ჯაჯ. ვეალერსე. ვეჯი ავეჯი, მოძრავი ქონება. „მამული თითონ აიღო და ვეჯი მე მამცა“ (ნ. ჩუბ.).

ვირის აგორება ხეხილის ისე მოკრეფა, რომ ხედ აღარა დარჩეს რა. **„აღლედ თუთახე ვირი ააგორე“.**

ვირის მყუდროზე დაბმა გაღრმავურადლების მიუტყველობა, წყარუება. **„ვირი მყუდროზე დაბა“.**

ვირის შემა მოკლედ (1/3 მ.) დაკრიული შემა, ვირით რომ მოაქვთ ტყიდან.

ვომ-ვომ (ღვომ-ღვომ, ომ-ომ) ხარების მოფერება უღელში შესაბმელად. გიე ხარს მიმართავენ ასე, რადგანაც ისე არ ემორჩილება და გარბის, ან უტყვს.

ზ

ზაბოში (თუშურად **ზაბოში**) დედა (ნ. 2) ყველისა, კვეთი (ნ. მ ა კ ა ლ. თუშეთი, 57).

ზადი ნაკლი, დეჟექტი (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. უხადო).

ზავთი: ზავთი მიიტანა—იტყვიან ადიდებულ წყალზე (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I, III, ბარნ.).

ზაზანი ხანტი, ხარმაცი მუშაობა. აქედან: **ზაზანა ხარმაცა**. „ზაზანა კაცი“.

ზაზუნი ხანტი, ხარმაცი მუშაობა, ნელა კეთება საქმისა.

ზამარის მსხალი მსხლის ჯიშია, აყიროსნაირი, მსხვილი სახამარო მსხალი.

ზამთრი ჩიტი პატარა ჩიტია, ზამთარში აქრება.

ზანტი მიწა, მძიმე მიწა სიცხესაც და სიცივესაც რომ გვიან შეიტყობს ისეთი მიწა.

ზანტი შემა უალო, არამბურვალე შემა (შდრ. ფიცხი შემა).

ზარადინი ოქრომქედლის იარაღი: მრგვალწვერა გახია.

ზარაჯანდი (*Aristolochia, хирка-зон*) ძიმწარე, ძირმწარა. „მწარეა ზარაჯანდივით“; „იგეთია, როგორც ზარაჯანდი“ (ნ. ვრისთ., ჩუბ.).

ზარბაბის წინდა ერთგვარი კრელი წინდა (შდრ. ჩუბ., გრიშ. ზარბაბი).

ზარფუში საარაყე ქვების მილიანო ხუფი სპილენძისა (ნ. ჩუბ., შაჰნ. I, გრიშ. ცაგ.)

ზაფხულის პირი ზაფხულის დასაწყისი. ზაფხულის დამდეგი.

1. **ზედა** გუთნისდედის შეძახილი. თუ ხარი ველისაკენ გაიწვეს და კვალსა და კვალს შუა ხარვეხს დატოვებს, გუთნისდედის ამ შეძახილზე მებრე ველის ხარს (ნ.) გაირეკავს და კვალს კვალზე მოაბამს (შდრ. გაიში, მოიშე).

2. **ზედა** ქსოვის დროს ქსელში გასატარ-გამოსატარებელი ბაწარი, მისაქსელი (ნ. საბა, გურამ.).

ზედაგარდი საბელზე ყვერის მოსაბმელი ხე, ჯოხი, ხააკ. ჯოხს ჩაუბამენ საბელზე გარდიგარდმო, რომ, ჯერ ერთი, მოსაბმელი ცხენის სიგანეზე დააყენოს და საბელი ფერდებზე არ ეხაზუნოს და, მეორეც, ტოტები ერთმანეთში არ დაიხლართოს ცხენის გაჩერების დროს. აგრეთვე გამოქნეულ წიხლს იჭერს (შდრ. ჩუბ. ზედაგარდა).

ზედადგარი 1. სამფეზი, ქვებისა და მისთანათა შესადგმელი (ნ. საბა, ჩუბ., გრიშ.); 2. საბლის საგრეხი ჩარხის მთავარი ნაწილი; ამახეა ძუძუები (ნ.), ამაშივეა საბრუნებელი ჩარხი. მუშაობის დროს ხეზე მიაკრავენ ხოლმე.

ზედასმულა ლადარში გამომცხვარი პური. ცომის გუნდას კარგად დახელის (დახელის) შემდეგ ცოტას წააგრძელებენ და თორნეში ლადარში ჩააგდებენ და განოაცხოებენ, გემრიელია.

ზედღატანებით თანაც, ამ დროს, ამისთან ერთად, იმ შემთხვევასთან ერთად. „სუფრა გავშალეთ, კაი მწვადები ავაშიშხინეთ, კი შავი ლინო გვექონდა, თამადაა გლონდებოდით, ზედღატანებით ჩვენებთან დავითიყ მოიდა, ის ხო განთქმულია თამადობაში, ავიღეთ და ის დავაყენეთ თანადათ“.

ზევითა ქვა ნ. მალლითა ქვა წისქვილისა.

ზევიჩი, ძევიჩი ხარაზის უტაროდანა. ცალ მხარეს განიერია, მეორე მხარეს ვიწროვდება; პირი განიერი მხარის თავზე აქვს. ვიწრო მხარეს ტყავი ან გაკვილული ძაფი ახვევია ხელის მოსაკიდებლად.

ზელაგ-ზელაგი დიდრონი და გრძელ-გრძელი. „ზელაგ-ზელაგი შოთები ჩაუწყებ ხურჯინში და გავა „ანე“.

ზემო შვარი კახეთი (ქიზიყელების გაგებით).

ზენა ნიაფი სამხრეთ დასავლეთის ნიაფი (ცივ-გომბორის ნიაფი)—წინამზოვლებისათვის (ნ.), ხოლო ჩრდილოაღმოსავლეთის ნიაფი (კავკასიონის, ქიზიყურად ლეკი მთის ნიაფი)—უკანამზრელებისათვის (ნ.) (შდრ. ქვენა ნიაფი, დილის ნიაფი, უკულმა ნიაფი).

ზენა ქარი დასავლეთის ქარი (შდრ. ჩუბ. ქვენა ქარი).

ზერა-ქვერა, ზერა-ქვერა ავანტყოფი არამწოლიარე ავადმყოფი, არც ავადმყოფებში სწვრია და არც კარგადმყოფებში; მაგ., ციებ-ცხელებიანი, ქლექიანი და სხვ. (ნ. საბა, ჩუბ. ზერე-ქვერა; შდრ. კირ. ზეით-ქვეითად ყოფნა; შდრ. შეუბრალეებელი ავანტყოფი). აქედან: ზერა-ქვერა ავანტყოფობა ავადმყოფობა, ადამიანს რომ არც აწვენს და არც ფეხზე აჩერებს; მაგ., ჩუმი სიცხიანობა; ციებ-ცხელება და ქლექი.

ზერქნა ტყენა (ნ. ჩუბ., ჯანაშვილ.; შდრ. საბა ზერგანა).

ზეწარი ურმის ქალებზე ჩამოცმული ლატანი მათ გასამაგრებლად (ნ. საბა; შდრ. წყრ.).

ზევარი, მზევარი დიდი ვენახი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვილ. II, 603).

ზევა ტყევა, ცემა. „ერთი მაგი-თაფი, როგორც მინდა, მაზვეკინა და მემრე ჩემი დღე გინდა შუა გაყო“.

ზევინი ერთად შეგროვილი გალენი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვილ. II, 83)-ზევინვა ხოლენვა.

ზეზია ახალი ტ. ნისამოსი ბავშვის ენაზე (შდრ. ქყ., კირ.).

ზეზირტლი ხლმარტლი.

ზეინდანი, ზინდანი ოქრომჭედლის პატარა გრდემლი (შდრ. ბერ.).

ზეინეთი განძი, ძვირფასეული; ქონება, ავლა-დიდება. „დიდი ზინეთი პატრონია“ (ნ. კირ. ზინათი; შდრ. ჩუბ. ზინათეულობა).

ზეინილაკი, ჯინჯიბაკი გუთნის ნაწილი; დაგრეხილი წნელია, ჩამოცმული შოლტაკის (ნ.) თ-ვზე, და მასზე ჰკიდია დათვი (ნ.), რომ არ ჩამოვარდეს მიწაზე და არ მოეთრიოს.

ზეინყო კუკუზო (?). ზინყზე და მცა წააქცია, დასცა მიწაზე; გაჟა. ქონებისაგან გაცალა, დაცარიელა (ნ. ჯანაშვილ. ზინყზე დეეცა).

ზეიბი თევზის ქონი (?). იტყვიან ხოლმე: ზიბიანი, გაზიბულია ოქონისა და კუჭკისაგან გასაპულია (ნ. საბა ზიპა, ჩუბ.).

ზეევა ვენება, ხარალის მიყენება. „სუზნევაზე როდღებხარ, როგორ იქნება?“ (ნ. ჩუბ.).

ზეოგან დროჟ როცა იყო, ჩამდენიმე ხნის შეუდგე. „ზოგან დროჟ მოიდა ისიც“.

ზეოკო სოკო.

ზეოლიანი კრელი წინდა ხოლმე-ხოლმებად დაკრელებული წინდა (თითო ხოლი შეიცავს თითო ფერს).

ზორბა დიდი, წარმოსადეგი (შდრ. ჟღ.).

ზორების გაშვება კვენა, ტრაბახი. „იგეთი ზორები გაუშვა, რო მეტი აღარ შაიძლება“.

ზუბანა ყაიფ, კარ-ფანჯრის ჩარჩოების ერთმანეთზე გადასაბმელად ერთ ნაწილს ყბას ისე ამოულებენ და მეორეს ისე წაუთლიან, რომ ერთმანეთში შესხდეს და გამთლიანდეს (ნ. ჩუბ.).

ზუბანაგირი დურგლის იარაღი: ხელის წმინდა ხერხი (ნ. ბერ.).

ზუზიფ ხუსტად, სწორად, ხედმიწეგნით. „რა ზუზივ აწონა, ქაა, ერთი ბეწო არ გადმაყოლა“ (ნ. ბარნ. ხუზვი; შდრ. შარშ. ხუზი).

ზუშა მჭედლის იარაღი: მრგვალი გრძელი რკინაა, მარწუხით იკერენ და კერის სცემენ, რომ რკინა გახვრიტონ (შდრ. თოფის ზუშა)

ზუნჯვლა ნ. გახუნჯვლა.

ზურგი გაჯრ. ზურგზე ერთი წამოკიდება ტვირთი, უმთავრესად თივისა

და ფიხისა (ნ. ჩუბ.; შდრ. ზურგულა). ზურგიელი ნ. თართი.

ზურგის ქუშტარა დურგლის იარაღი: კარის გულის ჩაღრმავებული ადგილების ამოსაღები.

ზურგულა გულდურა, პატარა ზურგი (ნ.), ბავშვის წამოსაკიდებელი თივის ან ფიხის ტვირთი.

ზუზრუკუტი ხაჭრუმასავით. შორს მდგომს რომ ეკითხებიან და სრული პასუხის გაცემის ხაცულად „ჰო“ ან „ჰას“ იძახის, ეტყვიან: „ჰა და ზუზრუკუტი! შე სანაცილევე, რატო არ მიპასუხებ?“

1. ზღმურდლი 1. პარკში მოქცეული მატლი, სანამ პეპლად იქცეოდეს და გამოვიდოდეს; 2. მატლი საქონლის ტყავსა და ხორცს შუა (ბორას მიერ ჩაკვერცხილი), ვიდრე ბუტულად (ნ.) იქცეოდეს (ნ. საბა, ერისთ., ჯანაშვი.).

2. ზღმურდლი ღუღული, სახეზე ამოსული მუწუკები, სახეს აწახინჯებს (ნ. ჩუბ.; შდრ. შარშ. ზღმურტლი).

ზღმურდლის უქმე ქალები უქმობენ გახაფხულზე ერთ დღეს: ზღმურდლს აღარ დაგვაყრისო.

თ

თახაუთი ანგარიში; ახრი. „მე აქ სხვა თახაუთები მაქ“ (ნ. ჭყ.).

თაგვიყანა (Hordeum murinum) ბალახია, ჰგავს მთლად პურეულ მცენარეს, მაგრამ დაბალია (ნ. ერისთ., ჩუბ. თაგვის-ყანა).

თაგო-თაგოობა ყველიერის უკანასკნელ დღეს იციან: ბავშვებს გაუმზადებენ ცოტა პურს, ქადას, ყველს, თევზს, ასკილის ტოტს, დაუწყობენ თეფშზე; დილით ადგებიან, აიღებენ ასკილის ტოტს, სამჯერ შემოუვლიან საზღში ყველა კუნბულსა და განჯინას, თან იძახიან: „თაგო, თაგო, კარში გადი, ანგელოზო, შინ შამოდიო!“ წამოაულებენ ხელს გამზადებულ საქმელებს.

და ხმისამოულებლივ წავლენ სერისაკენ, საითყენაც ვითომც თან გაჰყვებიან თაგვებიც. გზა-გზა მეზობლის გოგო-ბიჭებიც ცდილობენ დალაპარაკონ, გააცინონ, ან უკან მოახედონ, რომ თაგვები მის სახლს უკანვე დაუბრუნონ. საზლიდან წაღებულ რამეებს მიიტანენ ბუჩქის ძირას. ნაწილს ასკილის ტოტს ააბნევენ თაგვებისათვის და ნაწილს თვითონ შეჭამენ. სწამთ, რომ თაგვები ამას თან გაჰყვებიანო, წავლენო (ნ. კირ. თაგვობა).

თავთ 1. თვითონ; 2. პირველად. „აკი თავთავთ გითხარი, რო ვგრე იქნება-მეთქი“ (ნ. ჩუბ. თავად).

თავანი სხენი, აყრაქ (ნ. ბერ., ჟღ.).

თავანკარი არჩეული, თავი, წმინდა, უსარეგლო. თავანკარი პური, თავანკარი ღვინო და სხვა (ნ. ჩუბ., კირ., ალ. ვ. თავანკარა).

თავდადებული ქალი სიბერემდე გაუთხოვარი ქალი, ჩაბერებული ქალი, старая дева.

თავდათავდაპურული სახლი უწინდელ სახლებს სათავე ისე ჰქონდა გადებული, რომ იგი ოთხი კედლის შუაზე გადიოდა; საქარე (ნ.) მხოლოდ სახლის კედელზე იყო აყვანილი და სათავეც ამაზე იყო, შემდეგ კი კახეთში საჩებს (ნ.) კედელიც—უურიც (ნ.) წაუმატეს ცალი მხრიდან, საქარეც სახლის კედლისა და ყურის ჩათვლით ორივეს შუა აიყვანეს, საქარის წვერი მოექცა არა სახლის კედლის შუაში, არამედ სახლ-საჩების გაერთიანებული კედლის ცენტრში და სათავეც, მაშასადამე, სახლ-საჩების შუაგულშია ასე რომ სახლის სახურავი წარმოადგენს თანასწორფერდა ქერს. თვალს უშინოდ ეჩვენება. სჯობია ტოლმეტად დაპურული (ნ.).

“ავზე მიცვალბულის დამარზვის დრო, იტყვიან: „თავზე დიდი ქვლები გაუმართეთ. ეოთი ძროხა დაუკალით, სამი ცხვარი“ და სხვ. ან „თავზე იმისი და იყო, რაგმი (ნ.) კი ვერ მოიდა, რადგან ლოგინზე იწვა“.

თავზე ბაყიის დატეხა ნ. ბაყია.

თავზე დამწყვრალება, დამწყვრალება ნაჩუქარის ან უკანვე გაბრუნება, ან ხელის არხლება; გაბურტვასავით. „რა თავზე მამწყვრალე ბ. არ გინდა და უკანვე წავიღებ“ (შდრ. ჩუბ.).

თავზე შახედივება თავის თავზე შეხედვინება, ყურადღების მიქცევინება. „მთელი ქვეყანა თავზე შახედი იცა“.

თავზე ველის მოვლება სრულ ასაკში მოსვლა და დამოუკიდებლობა (შდრ. ბარნ. თ. ვზე ხელის მოსმა).

თავთუხი (Triticum durum, ძაღძაძა ძაღძაძა) პურის ჯიშია, ფხიანი, მსხვილმარცვალა, ყვითელი ფერისა. კილისდა მიხედვით (ნ. კილი) განსხვავებულია ერთმანეთისაგან შავი თავთუხი, მურა თავთუხი, თეთრი თავთუხი, წითელი თავთუხი, თაფლა თავთუხი. ფატარი (ნ.) პური იცის, მალე შრება, ქიხიყში არ არის მიღებული (შდრ. საბა თათუხი, ერისთ., ჩუბ., გურამ., ევა I, III თათუხი, ჯაგაზ. I, 345—351).

თავთუხე დიდი ტაბიკი, ურმის თავში ჩაყრული ერთმანეთზე გადადებული ხელნების თავების შესაკვრელად და ურმის თავის უღლის დასაქვრად.

თავი ნ. კვერის თავი.

თავიანი გილანი ჩახსაკრავისა კრევის სახეა. ზიგზაგად დალაგებული სახე ზოლად გასდევს ქსოვილს.

თავინათქვამი სიტყვის კაცი, ნათქვამს რომ უთუოდ გაიყვანს, ნათქვამს რომ აღარ გადათქვამს; კერპი „რა თავინათქვამი კაცია, კაცო!“ (ნ. ჩუბ. თავისნათქვამი).

თავის დაბლერტვა თქმევილება, აზრისა და სურვილის გამოთქმევილება. თავი და დაბლერტვი ყველაფერი ვათქმევი, გავიფე მისი საიდუმლოც.

თავის დანებივება საქმებისაგან მოკლა, თავის აშვება; განმარტობა. „მთელი დღე ხანამა მძებედე, ხან იმაჲ, სალამოთ ძლივ დავინებ ივე თავი და გარეთ გაველი“ (ნ. დანებივება).

თავისიანი ახლობელი, თავის გვარისა, თვისტომი, ნათესავი. „შვილო, ჩვენებიანთ ენო ჩვენი თავისიანი და პატრივი უნდა მკე“ (ნ. ქე.).

თავის კანტური ძილისაგან თავის წართმევა და ქნევა (ნ. ჩუბ. კანტური თავისა).

თავის მოღვმა ფრთამოქცეულის (ნ.), თაიის (ნ.) ან სათივის თავის აწოწოლაეება, კონუსისებური ფორმის მიცემა.

თავის მოშვება ცომისაგან ცომის გაჩვილება გაფუების დროს. იცის ცუდი ფქვილისაგან მოხელოლმა ცომმა, ზოგჯერ უწუნო ფქვილისაგან მოხელოლმა ცომმაცო. იტყვიან: ალაო (ნ.) პური მუდამ თავ მაიშვებსო.

თავის მოხრა დანაშაულში გამოტყდომნა და პარტიგების თხოვა; მაგ., შაგირდი, რომელიც დალოცვაზე (ნ.) უარს იტყოდა, სათანადო გადასახადს არ გადაიხდიდა და ამქარში არ ჩაირიხებოდა, მას ამქარს შეუკრ:დნენ: მასალის ყიდვის ნებას არ მისცე:დნენ, სახელოსნოს განსნის ნებას არ დართედნენ და სხვ. ასეთი ხელოსანი შეწუხდებოდა, განაცხადებდა: თავი მამიხრიაო, შემდეგი ამქრობა რომ იქნება, დავილოცებო. დალოცვისას მას დააჩოქებდნენ. ოსტატის მუხლებს დააკონინებდნენ და ათქმეინებდნენ: თავი მამიხრიაო. ამის შემდეგ ჩასთვლიდნენ ოსტატად და ამქარსაც გაუხსნიდნენ (შდრ. თითის მოკაცვა).

თავის მკრებში ჩარგვა მხრების აწვეა და კისრის დამოკლება სიცივისა ან გაკვირვების გამო. თავი მკრებში აქ ჩარგულიო—იტყვიან.

თავის წყალი თავის დასაბანი წყალი, წვიმისა, შუათანა სითბო აქვს: არც ძალიან ცხელია და არც ცივი.

თავკაცი სოფელში ყველაზე მდიდარი კაცი, ოჯახიშვილი (ნ.), კულაკი. რეფოლუტციამდე სოფლის მოსახლეობა სამ კატეგორიად იყოფოდა: პირველ კატეგორიაში შედიოდნენ თავკაცები—სოფელში ყველაზე მდიდრები, მეორე კატეგორიაში შედიოდნენ შუაკაცები—საშუალო ქონების პატრონები და მესამე კატეგორიაში—ბოლო კაცები—სოფლის ყველაზე ღარიბი მოსახლეობა, ბატრაკები. სხვადასხვა სოფელში, ცხადია, ქონების სხვა-

დასხვა რაოდენობა განსახლურავდა თავკაცობას, შუაკაცობას და ბოლოკაცობას: დამოკიდებული იყო თვითონ სოფლის საერთო მქონიარობაზე (ნ.). მაგ., ერთ სოფელში თავკაცი მეორე სოფელში შვიდობდა შუაკაცად ჩათვლილიყო იმ სოფლის მქონიარობასთან შეფარდებით და ა. შ.

თავკეთილა პლატო, ქუდუი, ვაკიანი გორა.

თავკერი შვი ყურძნის ჯიში, თამანი ვახი იხრდება, მსხვილ, მრგვალ-მარცვლიან მტევანს იხსამს. დაბალი ღვინო გამოდის და ამიტომ სხვა ღვინოსთან შეურველად არ ვარგა (ნერი სო., ჩუბ. თავკერა, კყ, ჯავახ. II, 402 და სხვ.).

თავლა სქონლის სახამთრო სადგომი ქვიჯირისა. ჩვეულებრივ საცხოვრებელი სახლის სარდაფში ხამთრობით საქონელია დამწყვედელი. კალოებზე ვისაც ქვიტკირის ორსართულიანი სახლი უდგას, პირველი სართული სახნებვროდ მიწის ზემოთა და იქ ხამთრობით, როცა მეკალოენი უქვე სოფლად არიან წამოსჯლნი, საქონელი ჰყავთ დამწყვედელი (ნ. ჩუბ.).

თავმ-ბმული ნიტრა ნ. ნიტრა.

თავმძიმე ურემი ისე დატვირთული ურემი, რომ თავი (სადაც ხარებია შებმული) დაბლა ეშვება, ხარებს კისერზე აწვეება და სტყენ (ნ. კყ.; შდრ. თავსუმბუქი ურემი).

თავნასკო ჩალა ფოჩივით თავიანი ჩალა.

თავნი ძირითადი თანხა, სარგებლის მომცემი თანხა. „თავნი და სარგებელი გათანასწორდა“ (ნ. ჩუბ. თავი; შდრ. წერ.).

თავრიელი საქონლის თავის ტყავი (თავს ცალკე ატყავებენ. ნ. ჯანაშვი. თავრიალი; შდრ. ყირ.).

თავსაია თავდაუბურავი ქალი, უქუდო, მანდილმოუხვეველი, უბალდადო,

მარტო ჩინტა-კოპისა და ლეჩაქის ამბრა (პატარძლებმა იციან თავსაიად ყოფნა. არ შეიძლება, რომ დაახლოებით თვითონ წლის ჯვარდაწერილი ქალი თავსაიად გამოვიდეს; დასცინებენ).

თავსაკრავი ქალის თავსახურავის მოსართავი: ჩინტზე საჩენ მხარეს გადაკრული მოქარგული ხავერდი (ნ. გრიშ., ცაგ. თავსაკრავი, წერ. თავსაკრ.; შდრ. ჩუბ., კირ. თახაკი).

თავს ვერ არ ავად არის. „საწყალი ჩვენებიანთ გოგია, რამდენი ხანია, თავს ვერ აოი“.

თავსნიერი კვიანი, თავის კქუახე მყოფი. „თავსნიერი კაცი ამა არ იხამდა“.

თავსუბუქი ურემი თავსუბუქი ურემი, ისე დატვირთული, რომ ურემის ბოლო ნაწილი სძლევს, თავი მალდა იწვევა და საქონელს ყელში უჭერს ანუ ურემი და აზრჩობს (შდრ. თემძიმე ურემი).

თავჯაშყრილი გადარეულსავით რომ დარბის ადამიანი, იმაზე იტყვიან.

თავქეჟა თავნება, ურეჟიმო ადამიანი, რაც მოუპირანება, იმას სჩადის.

თავვე თავდაღმართისკენ, ხევიდან ქვევით (შდრ. ჩუბ.; ნ. ვაჟა I, IV).

თავვეთელა (Senecio, крестовник) კაქუკიანი (ნ.) ბალახია, წვნიკი, ფიჩხივით ფოთლები აქვს, თითქოს წიწვებილია, შავრამ რბილია, ღერო შტოიანია, თვი გადაქოჩრილია და წვენიკი ყვითელი ყვავილებით მთავრდება: შორიდან ერთი ყვავილის შთაბუქილებას სტოვებს, ნამდვილად კი მრავალი წვენიკი ყვავილისაგან შედგება. მყრალი სუნი აქვს. ყვითელ სალებავს აკეთებენ. არ ხუნდება (ნ. მაყ.).

თავშავა (Origanum vulgare, ашурда) ბალახია, პატარა ბრტყელბრტყელი ფოთლები აქვს, მუქი მწვანე, თითქმის მოლურჯო-მოშავო ფერი

დაქრავს. ღერო შტოიანია. ყოველი შტო თავდება წვნიკ მომუქლურჯო ყვავილთა კრებულთ. შავ სალებავს აკეთებენ. არ ხუნდება (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯანაშვი. თავშავა, მაკალ. მთიულეთი, 93, მაყ.).

თავშანახული კაცი კაცი, მუშაობას რომ თავს არიდებს, შეგნებულად რომ არ მუშაობს.

თავცოცხალი: თავცოცხალი არ დაგანებებ სანამ ცოცხალი ვარ, არ დაგანებებ.

თავწვერა თავნება, თავისნათქვამი, კერპი. „ძლიან თავწვერა და არ ვიცი, ქმარი როგო მოუწონებს“ (ნ. კუჩ., კირ., ბარნ. თავისწვერა, თავწვერაობა).

თავწვრილად მოხვლა ცალ-ცალკე, თითო-თითოდ მოსვლა. „თავწვრილად მოიდა ხალხი, ზოგი აქადან, ზოგი იქიდან და ბევრი შაქრდა“ (შდრ. ჩუბ. თავწვრილი).

თავწყალ გახვლა კრიტიკული მდგომარეობიდან გამოსვლა. „ველარა თავწყალ გავესულვარ“ (შდრ. ბარნ. თავწყალი, თავწყალის დაღენა).

თავზე ქობისა, საბძლისა, გომისა და მისთ. სათავე, რომელიც გადებულა შიგნით დასობილ ორ ბოძზე და რომელზედაც დაწყობილია კავი (ნ. კირ., წერ.; შირ. ჯანაშვი. თავზე).

თათა შორსჯ. შეძახალი კატის გასაგდებად (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა).

თათანი ცახცახი, კანკალი ნღომისაგან აქედან: ათათანებს. „თათანი მჭირს ღვინითინ“; „შევეითინ ათათანებს“.

თათარა ფულამუში. ბადაგს ხორბლის ფქვილს მოუკიდებენ, დიდხანს ადულებენ, დაწოლდება და ჩურჩხელას გაავლებენ (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა).

თათარის კოეზი თათარის სახელი დიდი სწორი კოეზი კუნლისა.

თათი, წინდის თათი წინდის ნაწილი, სადაც ფუნის თათი დევს (ნ. წერ.).

თათის მოდგმა წინდისათვის თათის ხელახლა მოქსოვა წინდისათვის, როცა წინდას თათი გაუტყვდება.

თათრი ჯიჯა ნ. ჯიჯა.

თათრული კავი წინდის კრელის სახეა: მოკაულად არის ფერადად ნაქსოვი.

თათრული წინდა ძალიან უკუმურად, წითელ-ყვითლად დაკრელებული წინდა.

თათხვა ნ. გათათხვა.

თათი ერთად დადგმული რამდენიმე (ათი და მეტი) ურეი ძნა. სანამ ლეწვას შეუდგებიან, ძნას მინდვრიდან ეზიდებიან კალოზე და კალოს პირში დგამენ წყობით, თავწოწოლად, რომ წვიმა შიგნით არ შეუვიდეს და არ დასველოს. თითქოს მრგვლად დადგმული თათი და გრძლად დადგმული კი ფთამოქტეული (ნ.).

თალათინი თასმა. 1. სკერის (დანის, სამართებლისა და მისთ.) პირის ასაწყობი; 2. თალათინური ქალამნის (ნ.) ნახერეტებში გასაყრელი თასმა (შდრ. საბა, ჩუბ., გრიზ.).

თალათინური ქალმანი, თალათინური ქალმანი თალათინგაყრილი ქალამანი. ქალამანი დახერეტილია ნაპირის პერპენდიკულარულად (ჩვეულებრივი, კვანძური (ნ.) ქალამნის ნახერეტები ნაპირის პარალელურია) და შიგ თასმაა (ოალათინი) გაყრილი. თასმას რომ გაუყრიან, მოხმუნჭავენ. ადვილი ამოსაქნელია. ასე ამოქნილი ქალამანი თითქოს კოხტა გამოდის, მაგრამ მკვიდრი არ არის.

თალაში ხაჩაკლით (ნ.) ან ფიწლით ერთ ჯერზე ასალები დტკეპნილი თივა ან ძეძვი.

თალარი ტალავარი, ბოძებზე გადებული ლატნებზე გაშვებული ვახი, ზევით თავს იკრავს და ჩარდახივით კეთდება, ქვეშ მშვენიერი გრილოა, ნეცეკა (ნ. ჩუბ.; შდრ. ბარნ.).

თალაში ქვა მომსხო ჭრძელი ქვა, კედლის კუთხეებსა და საჩენ მხარეს იხმარება, რომ კედელი მაღლა აიყვანოს. ზოგის თქმით, ბრტყელი ქვაა და სასარტყლედ მოსასწორებლად (ნ.) იყენებენ.

თალია ერთ ხანს. ერთ წამს. ერთი თალია შავკოქმანდი, ვიფიქვი, რა არი-მეთი (შდრ. კირ, ალაფ.).

თალიში ხახვი უთავო, ფორიანი ხახვი, მწვანელიად საქმელი ხახვი.

თალხად ყოფნა ცაღტ. შავებჩ ცმული, მგლოვიარედ ყოფნა (ნ. საბა თალხი).

თამახა იატაკის არშია კედლის გაყოლებაზე, планка (შდრ. ჩუბ.).

თამბაქოს თოკი თამბაქოს ასახველი წმინდა თოკი; კაღტ. ერთი აახველა თამბაქო.

თამთამი ნძრევა, რხევა; მაგ., საქონლის მსუქანი გავის ტოკვა, ნძრევა. „გავა უთამთამეზ“ (ნ. ვაჟა IV თამთამი გააქეს).

თანგი დურგლის ხელსაწყო: ფიცრებს ერთმანეთზე მიანჭებლად თანგიში ჩაადებენ და კანარაკებს მოკერენ, ვიდრე გაშრებოდეს და შემტყიცდებოდეს (შდრ. კირ.).

თანგირა ქვაბი შუათანა ქვაბი შექამანდის გასაკეთებელი (ნ. საბა, ჩუბ., გრიზ.; შდრ. ბერ., ელ. თენჯერა, მეგრ. თენჯირე).

თანობა გუება, ატანა, მოთვნა. აღამიანს ავსა და კარგს რომ მოუთმენს და გაიტანს. რძალ-დედამთოლზე იტყვიან ხოლმე: თანი აობს ან ვერა თანი აობსო (შდრ. ვაჟა III).

თანუქარი თეთრი კრისტალური ნივთიერება, რომელსაც გახურებულ რკინას აყრინან, რომ სუბოვლე გათანაბრდეს და რკინა შავნით და გარეთ თანაბრად გახურდეს, რყრა.

თარაქამა (თურქენი), კაღტ. ავი სული, აშარი ქალი (ნ. ჩუბ., ვაჟა I).

თარგშაცვლილი ჰრელი წინდა წინდა, რომელსაც ჰრელის ყოველი სახე ეცვლება, სახეები არ უჩეორდება, „თარგი და თარგი ჰრელი რო ექნება“.

თარგულა სერა (ნ. გათართელა; შდრ. მეგრ. თართუა).

თართი ხუთხი, თევზების მეფედ ითვლება, უფოა, სქელი ტყავი აქვს და მსხვილი ძვალი, осеур; არის მოწითალო (გემრიელი) და მრეში (ნ., უგემური). აღაზანში იც.ს. თართისა გამოდი: 1. ზურგიელი (ზურგიდან), 2. დოშა (გვერდებიდან), 3. სათალი (მუცლიდან), 4. ჰრეში-ჯანი, 5. კიპა (მუცლის ქვევითი), 6. ხიხილალა (ნ. ერისთ., ჩუბ., ჩხ., ცაგ.; შდრ. ი. კავკაზადე, „კაცია-აღამიანი“).

თარხი ნავსი; კაღტ. ეშმაკი, მოუსენარი, მახე აღამიანი. „რა თარსი ხარ, ბიჭუ, ვერ მოგი-ვენია ერთ ბეწო ხან“.

თარფი (მოწნული ლანჯანი), კაღტ. ნობათი, მოააკითხი. თარფის გაგზავნა ქეიფის დროს ერთი ამქარი ახლო მოქეიფე მეორე ამქარს თავაზს უწყედა და უგზავნიდა ცოტა საკმელსასმელსა და თაიფულს (ნ. ჩუბ., გრიშ., ცაგ. თაოფი).

თაფად ჩაყრა, თაფად ცვივნა პურისა ცხარე თორნე (ნ.) პურს არ იკრავს; თუ მიიკრა, მალე შეაცხობს და ერთბაშად, ჯერ ისევ ცომი პური მოეხდება და ჩავარდება, —ამაზე იტყვიან: „თაფად ცვივა პურიო“.

თაფლა თავთუხი ნ. თავთუხი.

თაქოლონდ. „თაქ შენ გადი და იქიდავე და ქეიფი ჩემზე იყოღ“.

თაქლა მომფერებელი, ფარისევლეურად მოაღერს.

თაღარი, თაღრი თიხის დიდი ჰურქელი, შუას ქვევით ქვევრივითაა, თითქოს მუცელზე გადაჭრილი ქვევრის ტანიოა. შიგ აყენებენ სხვადასხვა საღებავს, დაბლები ტყავს აწყობენ დასამუშავებლად და სხვ. (შდრ. ჩუბ., კირ., ჯავაიხ. საფ.-სახ. 88, 115, მაყ.).

თაღის ბალიში ნ. ფაია.

თაღის სოლი ნ. ლუოსმანი.

თაღის ჯიქა თაღის, კამარის სიზაღლე წვერიდან ფუძენდე (ნ. ჯიქა).

თაღრი ნ. თაღარი.

თახახა, (ზოგის თქმით) თახთახა უხა (ნ.), თხელი ლავაში, ცომს საგორავით ძალიან გაათხვლებენ, თორნეში ჩააკრავენ, გამოცხვება და გახმება. ჩეილ ბავშვებსა და ავადმყოფებს უცხობენ: მსუბუქი და ადვილი მოსანელებელი საკმელია, უწყინარია. ბავშვს ძალიან უხდებაო რძისა და თახახის ფლა (ნ.).

თახთამინი ხარახის ხელსაწყო: ჩექმის ყელის კალაპოტია (ადგილობრივი თქმით, ყალაპოტი. კალაპოტი — ფეისისაო), სამი ნაწილისაგან შედგება: ორი თანაბარი ძელისა და სოლისაგან.

თახთახა ქალაღივით თხელი და ხმელი რამე ხმას რომ გამოსცეს ხელის ცემის დროს. ქალაღი სწორედ თახთახაა.

თახთახი 1. ცახცახი, კანკალი (ნ. საბა., ჩუბ.; შდრ. ვაჟა IV, წერ.); 2. ფარჩეულის შარიშური.

თახხირი მოლოდინში მყოფი, დაბევებული, შემეყრე „მე შენი თახხირი ვარ“ (შდრ. ჩუბ.).

თახტის ქნა საპირის ტყავისათვის კირის წასმა, რომ ბალანი შუფუტუნდეს (ნ.) და ადვილგასაცვიენი გახდეს.

თახუმში, თოხუმში ხარახებში მიღებულ სათვალავი ერთეულია ერთი ჯგუფის ფესხამოსისათვის, რომელიც შეიცავს №№ 19—31, ე. ი. 11 წყვილს; იტყვიან ხოლმე: სამი თახუმი ფეკსაცმელი შავკეოე, ხუთი თახუმი და ა. შ.

თაჭა თახჩა, კეფელში დატანებული თართ წიკამაკის (ნ.) შესანახად, წყრთისოდენაა, უკარო, ფარდა აქვს ჩამოფარებული (ნ. ჩუბ, სადათ. თახჩა).

თეგო 1. მკედლის იარაღი: რკინის საკრელია, მაუწუხით იკერენ და კვერს სცემენ (შდრ. ქ. თენგი, გრიშ., შარშ.); 2. ტყეში დაჭირილი ფიჩხის ძირი, წვეტიანია, ტყეში სიარულის დროს მახზე ხშირად ფეხს დააგებენ ხოლმე. „თეგზე ფეკი დავაგე ეს ოკერი და ძალზე მტკივა“ (შდრ. კირ.).

თევზის ბურთი თევზის ბუშტი, დარიახე ჩადასაკრავად ხმარობენ: კარგი ხმა აქვსო.

თევზის წილი თევზის სტადასხვა ნაწილი სხვადასხვა ხარისხისად ითვლება; მაგ., ბოლო ყველა ნაწილზე მსუქანია და გემრიელი, ზურგი—შუათანაა, მუცელი—მდარე, თავი, თუმცა ძელიანია, მაგრამ გემრიელია ყველა ჯედვლი რომ დაკმაყოფილდეს და მომდურავი არავინ დარჩეს, თევზს დაკუწავენ წვრილ მოსახარშ ნაჭრებად და შემდეგ დაყოფენ რამდენიმე წილად თევზის სიდადის მიხედვით. ყოველ წილში შედის ყველა ნაჭერი (ბოლო, თავი, ზურგი და სხვ). მყიდველი ერთ-ერთ წილს, თუ ბევრი უნდა, ორ წილს და მეტსაც, აირჩევს და იყიდის, მაგრამ წილის დარღვევის, ე. ი. ნაჭრების ამორჩევის უფლება კი არა აქვს.

თევზიჭხური ჭრელი ჭრელის სახე: თევზის ფხათა ჩონჩისებრი ჭრელი, елочный орех (ნ. კაანური; შდრ. ტყრუშული).

თევზიჭხურად წყობა ქვიხა კედელში თევზის ფხათა ჩონჩისებრი ან ქალის ნაწინაისებრი წყობა ქვებია კედელში: გაჯალბე მოგროძო, ბრტყელი ქვები ერთ მხარეზე მიწვენილი, გამოვლზე კი მეორე მხარეს და ა. შ. (ნ. კაანური; შდრ. ტყრუშული).

თეთრი დოლი, თეთრი დოლის პური, ეთრი დოლის ყანა შემოდგომის პურის ჯიშია, ფხიანი, მსხვილთავთვინარი, კარგი თეთრი პური გამოდის (ნ. ჯავახ. I, 333 და სხვა).

თეთრი თავთუხი ნ. თავთუხი. თეთრი თუთა „აჟაჟა“ „ც ჯალა“ (ნ.)

თეთრი ლეღვი ლეღვის ჯიშია, თეთრი, ყველა ლეღვზე უხეირო; პირსა სწავს ძალზე.

თეთრი უფხო შემოდგომის პურის ჯიშია, თეთრმარცვლიანი, უფხო თავთავი აქვს.

თეთრი ფული ვერცხლის ფული (ნ. ჩუბ., გურამ., ბარნ. თეთრი, ჯანაშვი. თეთრ, ჯავახ. საფ.-სახ. 12 და სხვ.).

თელაშუში (Ulmus montana, розный налим) თელის სახესხვაობაა, უფრო წითელი ხე (ნ. ერისთ., ჩუბ., მაყ.).

თეო თავანი (ნ.), სხენი. „ძალი თეოზე იწვა“ (შდრ. საბა, კირ. ვაჟა I, III).

თერძი „აჟაჟა“ „ც დერციკი (ნ.)

თელის ზიარება ლოცვაა. სათესლე ხორბლეულის (პურის, ქერის და სხვ.) დათესვამდე შემდეგ წესს ასრულბდნენ თურმე ზოგნი: სათესლე ხორბლით სავსე საცალოში (გამზადებულია უკვე წასალბად და დასათესად) ხახვს, ნიორს, კაკალს (—კაკალივით პურის მარცვალი იყოსო) ჩაყრიდნენ, როგორც წლის მოსავალს, ხორბალში ნაკვერჩხალს ჩასდებდნენ, გუთნისდედა ხელადით ღვინოს გამოიტანდა, ქუდს მოიხდიდა, პირჯვარს გამოისახავდა, ცოტას.

ნაკვერცხალს დასხმდა, მოსაელის სი-
უხვის სადღეგრძელოს იტყოდა და და-
ლევდა. თესვის დროს კაკალსა და
სხვას მებრები აკრეფდნენ და კამდნენ.

თეფა ველის ბორცვი, ვაკეზე ცო-
ტათი ამობურცული, გორავლა (ნ.),
кырган. ალაზნის ველზედაც საკმაო
რაოდენობითაა ძეფები.

თექალთო თოქალთო, ცხენის საკა-
ზმის ნაწილი: ტყავში შეკერილი ნა-
ბადი. საოფლის შემდეგ ცხენს ზურგზე
ამას აფენენ და მერმე უნაჭირს ადგა-
მენ (ნ. საბა, ჩუბ. თაქალთო, ქყ,
ჯანაშვი. თექალთუა).

თვალგუდალი ჩინელივით რომ
აქვს თვალი, თვალის ქუთუთო ამოწე-
ლია და ცოტაზე გაჭრილი ქუთუთო-
დან თვალის კაკალი მცირედ რომ
უჩანს (შდრ. წერ. გუდალა თვა-
ლები).

თვალ-გულის ამოღამება გაატ.
მარტოობის გამო მოწყენილობა. იტყ-
ვიან ხოლმე: „თვალ-გული ამ-
შიღამდა მარტოობისაგან“.

თვალეზის აჭრელება წყალზე გადა-
სვლისას ან დიდი სიმაღლიდან ჩამო-
ხედვისას შიშისაგან მხედველობის არე-
ვა (ნ. შარშ. თვალის ასიორება).

თვალეზის დახმება თვალეზის დახუ-
ჭვა. მომაკვდავს, თვალეზი რომ და-
კეცილი არ დარჩეს, ვინმე უზის გვერ-
დით და თვალეზს უსხამს, უხუჭავს.
იტყვიან ხოლმე: „მშველელი არავინა
მყვანდა და მე უბედურმა, თვალეზი
მე დაუსხი ჩემ შვილსა“.

თვალეზის დატრება თვალეზის დაე-
ლაშება. აქედან: თვალეზი დატრე-
ხილი ელაში (ნ. დატრება).

თვალეზის დაწნება, თვალეზის და-
ტრება თვალეზის დაელამება. აქედან:
თვალეზი დაწნეხილი ელაში (ნ.
დაწნება).

თვალეზის დაჭარხლება თვალეზის
დაწითლება და აცრემლება ბოლისა-
გან, სიმწვავისა თუ ტირილისაგან და
სხვ.

თვალეზის პლურწვა თვალეზის კუ-
ტვა კოპწიაობის მიზნით, თვალეზით
კეკელობა. „ქალო, რა თვალეზსა
აპლურწვა, რა იყო, შენზე ლამაზე-
ბი ცოფილან“.

თვალეზის ცეცება აქეთ-იქით ცქე-
რა, თვალიერება, თვალეზის ფათური
ბავშვის მიერ. „რაა აცეცებ, გოგო,
თვალეზი?“

თვალი ფუტკრის სათვალავი ვრ-
თეულია: სკა, ფუტკრიანი გაჯა (ნ.).
იტყვიან ხოლმე: ერთი თვალი
ფუტკარი, ათი თვალი, ასი
თვალი და ა. შ.

თვალი, ხალამურის თვალი სალა-
მურის ნახვრეტები („ერთ ციდაში
ექვსი თვალია“ მოთავსებული ერთმა-
ნეთისაგან თანაბარ მანძილზე დაშორე-
ბული), რომლებზე თითების აყოლე-
ბით იცვლება ჰანგი. არის წინა თვლე-
ბი და უკანა თვალი (ნ. ჯავახ.
მუსიკის ისტ., 198-9).

თვალიანი თვალადი, შესახედავად
მოსაწონი. „თვალანი საქონელია“.

თვალით გაცდა ნ. გაცდა.
თვალილერწამ მყის, მსწრაფლ.
„თვალის ღერწამ გაფორინდა“; თვა-
ლის ღერწამ აქ გაჩინდა“.

თვალმახარა თვალადი, შესახედა-
ვად მოსაწონი. „თვალმახარა ხი-
ლია, მაგრამ უგემურია“ (შდრ. ბარნ.).

თვალღრმა თვალეზი აცვიფრული ადა-
მიანი, თვალის გუგა ღრმადაა ჩამჯდა-
რი და ლოყის თავები მალლა ამოწე-
ლი.

თვალში ამოღება ათვალისწუნება,
გამორჩევით შეძლება. „ქა, დედამ-
თაღმა ძალიან თვალში ამამი-
ლო და არ ვიცი, რა მემელება“.

თვლის ასხმა ურმის თვლის აგება, მორგებუ სოლისა და ფერსოს აგება.

თვლის დაკოქლევა ნ. დაკოქლება.

თიბათვის მსხალი მსხლის ჯიშია, წვერილი, იენისში მწიფდება.

თივთიკი თხის რბილი ბალანი, ტყავთან ახლოს ბალნის ძირში რომ არის (არჩევა უნდა), თხისური (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; შდრ. ცაგ.).

თივის კვარტი სათბბში გასაშრობად დროებით დადგმული თივს პატარა ზეინი.

თივის ძირი ნ. ძირი.

თითა ყურძენი საქმელი ყურძენის ჯიშია, თეთრი და შავი. თამამი ვაზი იზრდება, მსხვილი, გრძელი მარცვლი იცოს, ე. წ. განჯურ გრძელმარცვლა ყურძენს ჩამოჭავს, ტბილია (ნ. ჩ უ ბ., ჯ. ა ვ ა ბ. II, 409, 421 და სხვ.).

თითის მოკაცვა თითის მიზრა დამორჩილების ნიშნად.

თითლიბაჟი პირმოთნე, ფარისეველი. აქედან: თ ი თ ლ ი ბ ა ზ ო ბ ა პირფერობა, ფარისეულია (ნ. ბ ე რ. თითლიბაზი, ბარნ. თითლიბაზობა)

თილიმა თგების ასო-ასო ნაქობი, ამარილებენ (ნ. დათილიმეება; შდრ. ჩ უ ბ.).

თილიყამყამი, თილიყამყამი ბასრი ხმალი, ყაოამანის ხმალი (ნ. ბ ე რ.).

თირი ნახევრად გაქვევებული მიწა, თეთრი მიწა (ნ. ს ა ბ ა. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ.).

თირი მიწა მაგარი აყლო მიწა, თირის მსგავსი აყლო მიწა, წებოიანი, ეკერის. საკრამიტედ კარგიაო.

თირნარევა მიწა კირნარი მიწა, წყლით გაუმძლარია.

1. თილი სადგისის წვერი.

2. თილი სარანდავი იარალის პირი.

თილიყამყამი ნ. თილიყამყამი.

თლაზევიჩი ხარახის იარალი: თავმომრგვალებული დანაა, ზისარაიანი, საძირე ტყავისათვის ლეშყს (ნ.) გასა-

ცლულად იხმარება (ნ. ბ ე რ. თლაჯევიჩი; შდრ. ზევიჩი).

თლაჟთლაჟი, თლაზთლაზი ფაფის, თათარისა და მსგავსთა დუღილის ხმა.

თლაში ფოსტლის შესაკერი ხელსაწყო (კალაპოტები და მილთ., მაგრამ იარალი არა).

თლაშქარი ხარახის ხელსაწყო: წმინდა სალესია, დანის პირის ასაწყოები ყათქარზე (ნ.) კალესეის შემდეგ.

თლაზთლაზი ნ. თლაჟთლაჟი.

თოთლე ფომფლე, უბერიო; გაააა. ჩანჩურა კაცის მეტსახელია (შდრ. ს ა ბ ა თონთლო, კ ი რ. თონთლე).

თოთხარი საქმის ვართულება; ორკოფობასავით, კოქვანი. „თ ო თ ხ ა რ დ ე ბ ო და, არ იცოდა, რა ექნა, წასულიყო, თუ დარჩენილიყო“.

თოკი მთამბაქოეობის ტერმინია: ორ მეტრ კანაფზე ასხმული თამბაქო.

თონთლო თოხლო (კვერცხა);

გააა. უფხო, არაგამქრიაზი კაცი.

თონის მონელება გახურებული თორნის განელება, სიმხურვალის დაყენება პურის გამოსაცხობ დონეზე.

თოფიანი, ჯარიანი მონადირეთა ტერმინია: ვისაც ნადირი მოუკლავს ერთხელ მაინც; ნადირობის დროს მგთოფე, რომელსაც უფლება აქვს ნადირი მოკლას.

თოფის დაცემა თოფის სროლა და და ტყვიის მოხვედრება.

თოქმა მკორივი, გასუქებულსავით. თ ო ქ მ ა ბ ა შ ე ი ფუნთუშა ბაჯევი (შდრ. ბ ა რ ნ.).

თოხლი ბატკანი მთიდან ჩამოსვლის შემდეგ, შემოდგომიდან გახაფულამდე. მთიდან წამოსასვლელად რომ მოენბადებიან და ბატკანს გაპარავენ, ამ მომენტიდან მას თოხლი ეწოდება გახაფულამდე. გახაფულზე, მთაში წასვლის წინ, კვლავ გაპარსავენ და დედალი თოხლი შაკი ანუ შიშაკი იქნება, ხოლო მამალი დაიყვარება და

კედილა დაერკმევა. მაშასადამე, ცხერის თოხლობის პერიოდი ზამთარია: შემოდგომიდან (პირველი გაპარსვიდან) გაზაფხულამდე (მეორედ გაპარსვა-დე) (ნ. საბა, ჩუბ.).

თოხუმი 1. ჯიში, ჯღაგი, ჩაპომაველობა. „ავი თოხუმისა ხარ“ (ნ. ჩუბ.; შდრ. ალავე); 2. ხარახის ტერმინია: „გაკა, რაც თახუმი (ნ.). იტყვიან: ერთი თოხუმი ფეკსაცმელი, სამი თოხუმი და ა. შ. (ნ. თახუმი).

თრითფილა ცხენი წითელი ცხენი თეთრად დაწინწყლული.

თრითფილი თრთფილი.

თრამლის ნამგალი პატარა სქელი ნამგალი თრამლის საკრეჯად.

თრამლის პური თხელი გამხმარი პური, მიაქვთ, თრამლის საკრეჯად როცა მიდიან. არ ფუქდება და ადვილი მოსანელებელია.

თრამლია საკერი ადგილი ადგილი, სადაც თრამლი ხარობს და კრიან.

თრუსო ცელის პირის ასაწყობი ქვა (სალესი), ხორხოშელაა, მოლურჯო; ხმარობენ მშრალად, დაუსველებლივ.

თრუსო თრამლის წვენი.

თუთი სადგისის ტარზე (წინ) შემოცმული ლითონის რგოლი, რომ ტარი არ გასკდეს (ნ. სარჩიელი).

თუთლუპი, ჩუჩლუპი ძალიან მწიფე, სიმწიფისაგან გაჩვილებული ხილი, მაგ, ლეღვი, მხალი და სხ. „თუთლუპი ლეღვი, მხალი“.

თუთუბო (Rhus coriaria, cymax) მცენარეა, ნ. ყოფს წვერში იკეთებს ფორივით, მრეშია (ნ.), ცხარე. შეჭამანდის (განსაკუთრებით ხორცეულის) სანელებლად კარგია. ფოთოლს თრამლივით ტყავის გამოსაყვანად ხმარობენ (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაკ.).

თუთუნის ქიხის ჭრელი თუთუნის ქი საზე გამოყვანილი სახეები: თამბაქოს მცენარე და მისთ.

თუთქვა, გათუთქვა დასაჩირავი ქლიავისა, შინდისა და მისთანათათვის მდულარის გადავლება, რომ არ დამატლიანდეს (ნ. საბა მოთუთქვა; შდრ. ჩუბ., ალავე).

თუმცა თუ, რომ. „მე თუმცა მოვსულიყავი, შენ ვგ არ მოგივიდოდა“ (შდრ. ჩუბ.).

თურაშაული ვაშლი ვაშლის ჯიშია, მსხვილი, წითელი, კარგი ღირსებისა. „ანდია: „თურაშაული პატრონი ტყეშა მაქალომ ეძებდაო“ (ნ. ერისთ., ჩუბ.).

თურაჯი დურაჯი, გარეული ფრინველია, ლამაზი. იჭმება (ნ. საბა, დურაჯი, ერისთ., ჩუბ.).

თურთქელი ცხელი ნაცარი (შდრ. საბა, ჩუბ., გურამ. თუთქი).

თურქული რქოსანა საქონლის ჩლიქისა და პირის ავადმყოფობა, ნოტიო წელიწადს იცის ზაფხულში. პირისა და ჩლიქებშუა დაწყულულების გამო საქონელი ვერ კამს და კოკლობს. წამლორბენ შაბიამნით (ნ. საბა, ჩუბ., მაკალ. თუშეთი, 61; შდრ. ბიშმა).

თუქლამიში აშტანიდან (ნ) ამოღებული საძირე ტყავის ჩამოფხეკა დემტრით (ნ.).

თუქლამიშის ქნა ბალნის გაცლა საძირე ტყავისათვის დემტრით (ნ.).

თუშფალანგი, ფუშფალანგი ფლავის საწური სპალენძისა, ძირი დახვრეტილი აქვს (ნ. ჩუბ., გრიშ.).

თქეში დიდი წვიმა (შდრ. საბა, ჩუბ., კირ., ულ.).

თქვლეფა ღორული კამა, ხმაურით კამა (შდრ. საბა თქვლეფა, ჩუბ., შაჰნ. I თქვეფა).

თქვრა ნ. დათქვრა. „ნუ მთქვრით მაქთენ წყალ, თქვე გასაწყვეტრო, მამტანიც არავინ არი“ (შდრ. კ. თქვარევა, ბერ. თქრიალი, შარშ. თქვირიშინი).

თქლეშა გაატ. ღორულად, ქლაპა-
ქლუპათ (ნ.), პირზე ქაფგადმოდენით ქა-
მა რისამე. „რა ღორივითა მთქლე-
შამს ვაშლ, ფუი“ (ნ. გათქლეშა).

თხელი მწვანე ვახის ჯიშია, თეთრი
ყურძენი იცის, მწვანესა ჰგავს, ოღონდ
უფრო თხელია (ნ. მწვანე).

თხელპირა ცუდი მსუბუქი ცული
ხის სახსებად.

თხელპირი ერთგვარი სარანდავი,
СТАМОСКА.

თხელფერდი 1. გვერდის უნეკებო
ნაწილი, პურტი (ნ.), ფენთხი; 2. ილ-
ლიის ტყავი. „ოხელ ფუშ დის ქალ-
მანი არ გააძლებს“.

თხრა, გათხრა თხუნა, გასვრა.
„რიგინად მიე ბაშე ფუა (ნ.), ნუ
მთხერი“.

თხილის გულთან კრელი წინდა
თვლებივით მრგვალ-მრგვალ სახეებია-
ნი კრელი წინდა.

თხიფსელა ხეა, „შეინდარწლასა (ნ.)
ჰგავს, თეთრი იასამნის მსგავს ყვავილს
იკეთებს (ნ. საბა თხის-ფსელა,
ერი სთ., ჩუბ. თხის ფსელი, ჟღ.
თხიფსალა, მაცყ.).

თლად ასხია იტყვიან, როცა ცა-
ტა მეჩხრად ასხია ხილეულს. „თლად
ასხია ყურძენი“ (ნ. ჩუბ. თლად).

თლაშანი გარტყმის ხმა. „ლოყაში
თლაშანი გაადინა სილამ“ (ნ.
ჩუბ.).

თლაშო არაყის სასწელი დიდი კი-
ქა (ნ. გრიშ. თლაშოი).

თხლეზე ღვინის დაყენება დადგ-
ლებულ კვერს აავსებენ ღვინით თხლის
გამოხტვლად და დატოვებენ განა-
ფხულამდე. ღვინო ჯანს გამოაცლის
ქაქას. გამკვარვალე ღვინო დგება,
კვერცხის გულს ფერი, მაგარი, გემ-
რიელი.

თხლეპო მეტსახელია კაცისა.

თხლეშა სილის მაგრა გარტყმა.
„იგეთი გთხლიშო, რომ ნახევარი
ვერ დათვალო (ნ. ჩუბ., შარშ.
თხრეშა); გაატ. უშნო, ბრიყვული ნე-
ბიგრობა. „რაა ითხლიშებო, რა
იყო, შენ მეტი არავინ ყოფილა ავათ?“
(ნ. გათხლეშა).

თხლეშო ბრიყვულად ნებერი;
გატ. მეტსახელია კაცისა.

თხლის გადაბრუნება დადღების
შემდეგ ღვინო რომ არ დაწობდება,
თხლე ირევა, ქაქა დატურავს და არ
დაიძირება.

თხლის შაქამანი დამეყვებული
თხლისაგან გაკეთებული სახაფხულო
შექამანი. თხლეს წყალში გამოსწუ-
რავენ, მოხარშავენ, ფქვილს მოუკიდებ-
ენ, მოადუღებენ, ნივრითა და მარი-
ლით შეახავენ, კისელივით გაშოდის
(ნ. კირ. თხლის შექამანი).

თხრა, მოთხრა გაატ. კორეა, სხვი-
სი ძაგება. „ნუ გიყვარს აღმინანი
თხრა“ (მღრ. ჩუბ.).

თხუნვა თხუნა, სვრა (ნ. საბა,
ჩუბ.).

0

იახო დაკოდელი ცხენი და ვირი
(ნ. ჩუბ.).

იაზმა აიაზმა, ნაყურთხი წყალი (ნ.
ჩუბ., ვაჟა III).

იაზმის აკრფა სახლ-კარში ძალიან
დიდი სისუფთავის დაცვის გამო იტყვიან

ხოლნე: „იგეთი სუფთა პატარძალია,
იგრე უფლის სახლ-კარსა, რომ იახმა
აკრფი ფება იმათ სახლში“.

იაზმის წყალი აიაზმა, წმინდა წყა-
ლი, ნაყურთხი წყალი.
იალა ნ. ალა.

იამანი ცხენისა და ვირის სენი. მუცლის სიმსივნე იცის და მერმე განუკურნავ იარად იქცევა. გარშემოს გახურებული შანთით უდალავე, რომ იამანი შორს არ გაერცხლდეს. არის დედალი (განუკურნავი) და მამალი იამანი (ნ. ბერ.).

იამზე ქალის სახელია ქიზიყში.

იანა-იანა ხიარული აქა-იქ, უგზო-უკვლოდ სიარული, გარეთ სიარული, უსაქმოდ ხეტიალი.

იარნალი ვიწრო და გრძელი ნალი (ლეიბი), რომელსაც ტახტზე შლიდნენ სუფრობის დროს სუფრის გაყოლებით, ქვეშ საკორავს (ნ. 2) უფენდნენ და ხალხი მასზე სხდებოდა.

იფინჯი წამოსასხამი ნაბადი, თითქოს გრძელბეწვა (ნ. ჩუბ.).

იფურად ამოსხმა, იფურად ამოქნა ქალამნის ნახვრეტებში კოპი ნაკვანძი კი არ არის, არამედ ნახვევი. გარედან უყრიან, გადმოატარებენ შიგნიდან გარეთ და ისევ გარედან შეუყრიან ახლა შემდეგ ნახვრეტში. ასე ამოსხმული ქალამანი არც კობტა და არც მკვიდრი. მას არც კი ატარებენ ქიზიყში. აქედან: იაფურად ამოსხმული ქალმანი (ნ. ამოსხმა, ამოქნა ქალმანისა).

იფური დარაფა ჩალის სიგრძივ დახურვა სახურავად. დართვას, ანუ დახურვას იწყებენ ქვევიდან. ჩალას ისე აწყობენ სახურავის ასწერივ, სიგრძივ, რომ ბოლო ქვევით აქვს და მონაპერი (ძირი) ხევით. მეორე წყებას ხედ გააშლიან, შუას ხევით დაჟვარავენ პირველ სართულს (ნ.), პირველ წყებას, და ასე მიჰყვებიან თავამდე. ჩანს ჩალის მხოლოდ ფოჩიანი ბოლო. ჩალა ცოტა უნდებდა. ასე ნართავი (ნ.) მალე ცვთება, წყლის წვეთი მალე იწყებს დენას.

იფური ქალმანი იფურა. აც იაფურად ამოსხმული ქალმანი (ნ. იაფურად ამოსხმა).

იფური წნური უბრალოდ ამოწნული, ამოკარული წნური (ნ.).

ილაზა უკულმა. „რაც ჩვენებიანთ ადამი გადაიცვალა, იმათი სახლი იაღმა წავიდა, ველარ იხვირეა“.

იელქანი საქორწილო თავსახურავი ქალისა (გვირგვისა ჰგავს), შემკული ყოფილა თვალ-მა-გალიტით (ნ. ჩუბ., გრიშ.; შდრ. გურამ. იალქანი).

იერიში უნაგირზე გადასაფარებელი მოქარგული ქსოვილი. პატარძალი მიაერთმევედა ხოლმე ნეფეს და ამით ამტკიცებდა თავის ხელსაქმის ცოდნას (ნ. საოსტატო).

იზირი დურგლის ხელსაწყო: სატეხით გახვრეტალის ჩასასწორებელ-ჩასასუფთავებელი თხელიპირიანი იარაღია. იზირი არის ირიბი, ამოგობილი, მომრგვალებული. იზმარება ხის დასაქრელებლად.

იის დედა იის ფოთლები.

იის ფოთლი პრელის ერთ-ერთი სახე: იის ფოთლებია ამოქარგული.

იკლაკი ღონე, არაქათი, ძალა; მაღა. „ერთი ბეწო იკლაკი არა მაქ“; „იკლაკი გადამივარდა შიმშილისაგან მაღა დამეკარგა“.

იკლიაკლო ოკრობოკო, ზიგზაგე-ბიანი, მიხვეულ-მოხვეული.

იკლიანტური ზიზილ-პიპილებიანი, ახალმოდური (შდრ. ჩუბ.).

იკრანტე ხმა ამოიღე.

ილიკი ხარახის ხელსაწყო: ძაფის დასაგრები (დასაძახავი) თითისტარია, თავდაყირა ატრიალებენ (ნ. ბერ.).

იმდულრება ცხარე ცრემლით ტირის. „რაჯულ იმდულრება, ქაა, ეგ უბედური, თან ჩაყოლოდა, არ ვრჩინა?!“

იმრეული თათარი კაბატ. უცხო, შორეული, არათვისტომი. „მე რატო არ მერგება, რა, მე იმრეული თათარი ვარ?“

ინგლისი მოკიქულობა. „ამ კერ-
კელს ინგლისი აქ; ინგლისის
კურკელია“ მოკიქულა კურკელია.
აქედან: ინგლისური კურკელი
მოკიქული კურკელი (მფრ. ჩუბ. ინგ-
ლისის კურკელი; ნ. დაინგლისება).

ინლო-ინლო ინდაურების დაძაბება.
ინთილა მუცლის აშლა, მუცლის
ატკივება ბევრი ქამისა ან მაწინარი
საქმლისაგან. „ინთილა იყრა“ (ნ.
ჩუბ.).

ინჯილი ჯიჯლიბო, ქუქუ, კუთუთოს
ბმო, მუწუვი კუთუთოზე წაწმებთან,
жжжжж (ნ. ჩუბ. ინჯილიკი).

იოჯიო მამაკაცის სარცხინელი.

იოლას წახვლა: იოლას წავალ
ადვილად გავალ, როგორმე თავს გავი-
ტან (ნ. ქ. იოლი, იოლათ).

იოუსული, იოხსული, იოუსული
შეუთავსებელი, შეუგუებელი, უამბანა-
გო, უშედენელი (ნ.). „რა იგეთი იოუს-
ული კიდევ არი, რო ერთმანეთი
ვერ გიშედენიათ“.

იოწიო წასვლა დახვე-დაფხრეწა;
დანგრევა, გაცამტვერება. „ტანისამოსია
სუ იოწიო წავიდა“; „ზარბაზანი
დავყარეთ და სოფელი სუ იოწიო
წავიდა“.

იოხსული, იოკსული ნ. იოუსული.

იფიფიბანდა ირაქაუა.

ირაო უპატრონო, დაკარგული;
იკატ. უთავბოლო მოსიარულე. ირაო
საკონელი დაკარგულ საქონელს
რომ დაიკერენ და პატრონი არ უჩანს
(ნ. ჩუბ.).

იჩიბი იჩიბი ირიბწვერიანი იხმი-
რი, იჩარება ხის დაკრელებისას კრე-
ლის გვერდიე ჩასაკრელად.

იჩიბის დორდლი „ხაფხულში ჰაერში
აბლაბუდასავით რო დაფრინავს“.

1. ისარი ფარცხის ლატანი (ნ.),
რომელზედაც წნელია დაგრებილი.

2. ისარი თვის ზეინში ლატანებუ-

ლი სარი, რომ ქარმა ზეინი არ წაქ-
ციოს.

3. ისარი პარკის ამოსაღები. მანჯა-
ნიკში (ნ.) ჩაყრილ მოხარულ პარკს
ისარს მოზრევენ, ყველა ძაფის წვერს
დაიკერენ და ამოიღებენ.

4. ისარი საპენტლის წვერილო ჯო-
ხი. პენტის დროს საპენტლის მშვილდი
მარცხენა ხელში უჭირავთ და მარცხე-
ნა ხელშივე თითებში უჭირავთ ისა-
რც, რომლის წვერი ლამბზე (ნ.) დევს;
ლამბზე რომ კითს (კინთს ნ.) დაქრა-
ვენ და ლამბი ბამბას მოჭედება და
გაპენტავს, ისარი ლამბის რუფებს ერთ-
ბაშად აჩერებს; წინააღმდეგ შემთავე-
ვაში, თუ ზემოდან ისარი არ ადევს,
ლამბი უწყვეტელ რუფებს დაიწყებს და
ბამბას აიხვევს, არ გაპენტავს.

ისნა-ისნა საიდუმლო სიტყვაა თამა-
შის დროს, париж. ამას ერთი რომ
იტყვის, მეორე მიხედება და უპასუხებს:
ბ-ლბ-ალუკა (ბ.).

ისნა-ისნაობა ისნა-ისნას თამაშობაა.
ბავშვები ორ ჯგუფად გაყოფიან. ორი-
ვე ჯგუფი ხელიხელაკიდებული დგას
ერთიმეორის პიოისპირ ერთ გაქცევა-
ზე—50 მეტრზე. თითოეულს თავისი
დედა ჰყავს. ერთი (რომელსაც ერგება
ჯერი) გასძახებს მეორეს: ისნა-ისნა;
მეორე მიუგებს: ბალბალუკა. ისევ პირ-
ველი მიმართავს: ქალი გვინდა; ახლა
მეორე ეტყვის: რომელი? პირველი და-
ასახელებს: მავანი და მავანიო (სა-
ხელს ეტყვის იმისას, ვინც უნდათ).
ვისაც დაასახელებენ, ის გაიქცევა მეო-
რე ჯგუფისაკენ, ამოარჩევს და ეძებრე-
ბა, რომ გააწყვეტინოს ჯაკვი. თუ გა-
წყვიტა, მაშინ გაწყვეტის ადგილიდან
ერთ-ერთს წაიყვანს თავის ჯგუფში;
თუ არადა თვითონაც იქ დარჩება და
ჯაკვეში ჩაებმება. ახლა მეორე ჯგუფი
დაიწყებს თავიდან და ა. შ., ვიდრე
ერთ-ერთი მხარე არ დაიღწევა. ამ თა-
მაშობას გაკვრა-გაგლეჯაობა-
საც ეძახიან.

1. ისრის კილო ისრის ბოლოს კდე. რომ ისარი ლარს მოედვას (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III კილო).

2. ისრის კილო ნ. ბოძური. ისრის პირიანი ჭრელი წინდა კრული წინდა, რომლის სახეებად ისრის პირებიან ამოქარგული. საბერიკაცოა.

იქამც იყმა იტყვიან ხოლმე, როცა უბედურ შემთხვევას ან რაიმე არასასიამოვნო ამბავს გაიგებენ (ნ. შარშ. იქამც იყოს).

იქითბაში ასაჰალოს (უსტაბაშის თანაშემწის) ხელქვეითი, რომელსაც ის დასაქმებს, აქეთ-იქით გააქცევს

(შდრ. გრიშ. ივითბაში; ნ. ასაჰალი. გრიშაშვილით აღსაჰალი).

ილია გაღატ. ზომის ერთეულია: ერთი ილია თივა და მისთ. (ნ. ჩუბ.).

იშილი: იშილიქნა იტყვიან, წვიმის შემდეგ რომ განათებს. გამოწარების ნიშანია.

იშტა მადა; სურვილი, ნდომა. „იშტა გაქ, წავიდეთ სერზე“ (ნ. კყ., ცაგ.). იჭანი, იჭენი კოხის, საბძლისა და მისთ. ხუდასარტყელი, კედლის ბოძებზე გადაებულია ერთი კედლიდან მეორემდე კედლების შესაკრავად.

კ

კაბაშური ბავშვის საბანი, როგორც აკვანში დასახურავი, ისე ბავშვის მოსახვევი ხელში აყვანის დროს.

კაბლო ფარცხას წინ მიბმული ფიცარი, ჩაქზე დგას, გორახს (ნ.) ამტრევეს, ფშენის და ხნულს ასწორებს. ანაზა: „კაბდომ იციის სამართალი, დაბალ-მაღალ გააწორებს“ (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ.).

კადნიერება ღირსება, პატივი. „კადლიან კადნიერად ცხოვრობს“; „იმი კადნიერება და ჩემი ერთია?“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

1. კავი დახვეული თმა. ლეჩაქიანი ქალები თმას ჯერ ორად იყოფენ: ყურების წინ ცალკეა და ყურების უკან—ცალკე. ყურების უკანას ორად ყოფენ და იწინავენ, ყურების წინასაც ორად ყოფენ, გრებენ და ახვევენ. ერთს ერთ საფეთქელზე ჩამოუშვებენ და მეორეს—მეორეზე. წინიდან ჩანს (ნ. ჩუბ., შაჰნ. I, ვაჟა I).

2. კავი კაბიანი ჯოხი ცხერის დასაჭერად, ხეხილის ტოტის მოსაწვდენად (შდრ. საბა, ჩუბ.).

3. კავი სახურავის ლატანი (ნ.),

კოკების ლარტყა, რაზედაც ჩალა, კრამიტი და მისთ. იხურება (შდრ. ქლ.).

კავკაური ყარფუზი სახანთროს ჯიშია: სქელქერქა სახანთროს.

კავშა თეთრფეხიანი ცხენი (ნ. საბა კავში).

კილდე დლეობა, ბედნიერი დღე, სადღესასწაულო დღე (ნ. ბერ.).

კაირობა პაქჟოდა, ლაპარაკით შეტმა; შაირობა. „რასა მკაირობ მანდა?“

კაი ხალხი გაღატ. განათლებული ხალხი.

კაკა ხილი ბავშვის ენაზე და ისე-დაც (ნ. საბა, კირ.).

კაკაბური გუთანი (სოფ. ურიათუბანი) რკინის ფრთიანი გუთანი (ალბათ პირველად სოფ. კაკაბეთში შემოიღეს და იქიდან გადავიდა ურიათუბანში).

კაკაკუჟა ხილეული. „დედაკაცი რამიგდია, რო კმარ კაკაკუჟაზე გააქრობინოფ ფული!“ (ნ. კაკა).

კაკანათი ჩიტების საჭერი მახეცხრილივით არის, წამოპირქვავებულია, ქვემოდან ჯოხი აქვს შეყუდებული რომ

ცალი მხრიდან აწვეული იყოს და ჩიტებს შესვლა შეეშლოს. ქვეშ საკენცი ყოია. ჯოხზე მობმულია ძალი ან ბაწარი, რომლის მეორე წვერი წაღებულა და მოფარებით უჭირავს ვისმე. ჩტი რომ შიგ შევა საკენკად, ძალს გამოსწვევენ, ჯოხი გამოეცლება, კაკა-ნათი მოპირქვედება და ჩიტი შიგ მოემწყვდება; გაჯტ. ადამიანი რომ სადმე ჩარჩება და ველარ მოახერხებს წამოსვლას, ან დიასახლისი ოჯახიდან სტუმრად სამშობლოში ან სხვაგან ვერ წავა, იტყვიან: კაკანათში ვარ და მწყვდეული ია (შდრ. საბა, კირ.).

კაკვილა ცალხელა.

კაკლის ყური, ყური ლეზის (6.) ნახეური, კაკლის გულის მეოთხედი (6. საჯათ. ლებანი).

კაკრა 1. ლედვის კაკრა ახალგამონასკული ლედვი, მწარეა, რძესავით თეთრი წვენი სდის, ტუჩებსა სწავეს; 2. ახალგამონასკული მწვანე ნაყოფი, რომლის კიბა არ შეიძლება, მწარეა; გაჯტ. მწვანე; მწარე ადამიანი (შდრ. საბა, ჩუბ., კუკ.).

კაკური ყანა პურის ჯიშია, თეთრი, ფხიანი, ძალიან გაფარჩხული თავთავი რისი, მარცვალი მრგვალია, ძაძლარი.

1. კალამი ქვისმღელის იარაღია, ნოჯრძო, ბრტყელმოკიანი, რკინისა, ხშარობენ ასობის ამოსაქრელად ქვაზე.

2. კალამი ხის ახალმონაყარი შტო, რომელიც სამყენად გამოდგება.

კალამი შახნებოა იტყვიან კარგად, სუთად გაკეთებულ საქმეზე, წმინდა ქოვილზე და მისთ.

კალთააწვეული მათხოვარი, გლახა, ადამიანი, რომელსაც გაჭირვების გამო კალთა აუწვია და მოწყალედან თხოულობს (რომელსაც ასე ვთქვათ, კალთანი უდებენ). „გაჭირებამ კალთა ამაწვევინა და კარდაკარ მატარა“;

„დავდიოდი კალთააწვეული, ახლა არა მიშავ რა“.

კალთაწამოვდილი უნამუსო ქალი (შდრ. კუკ. კალთა-მადლიანი).

კალმით მუნობა ნ. კინწირით მყნობა.

1. კალო მოსახელად მომხადებელი კირი ან მიწა. კირნარეე ქვიშას ან საკურკლე მიწას მრგვლად დაყრიან, გულს გადაუშლიან, წყალს დაასხამენ და მოხელენ: გაჯტ. სახომი ერთეულია: ერთი კალო კირი, ორი კალო და ა. შ.

2. კალო მცენარის ძირის გარშემო მოთხრილი და ფილივით გაკეთებული მიწა, რომ წვიმის წყალი, თოვლის ნაღწობი თუ მირუბული წყალი ფესვებში ჩავიდეს.

კალოა გამოხვლა კალოს გაღწევა.

კალოა გამოყვანა ლეწვის მოთაგება

სალამო ხანს; გაჯტ. საქმის მოთაგება.

კალოა შახვეტა კალოზე ნალეწის შეგროვება არანდით.

კალაკი ნ. ყალფალი.

კალტი ნ. ახლაკი (შდრ. კუკ., ბარნ, მაკალ. თუშეთი, 55).

კამეჩობა კუბ. კამეჩის ნახირი.

კამეჩური ცურაობა ცურვის სახეა:

კამეჩის დამახასიათებელი ცურვა.

კამში საკებნად გაწევა ცხენის მიერ.

„ცხენმა კამში გაჯკრა“ (6. კუკ., ვაჟა IV).

კანთიელი გაუფრთხილებელი, არამომპირნე. „კანთიელია ჩვენი ბიჭი, ახალთახალი ტანისამოსი ორ დღეში სუ შამაიფბრიწა“.

კანკალი ცახცახი; გაჯტ. წანწალი, ხეტიალი. „რაა დაჯკანკალეებ ამ სიცხეში?“

კანკარა, კარკარა 1. წმინდა, ანკარა; არალრმა, მარჩხა წყალი (შდრ. ბერ. კანკალი); 2. კვილუცი. გოგმანით მოსიარულე ჰალი. „ჩენი კანკარა პატარძალი“.

კანტი 1. ხანტი მკამელი, უმაღლესავეთ მკამელი; 2. მიძიმე, ზარმაცად მოძრავი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ა ლ ა ვ.).

კანტური ნ. თავის კანტური.

კანჩალა ბარკალი; დუმა. „ძალდმა კ ა ნ ჩ ა ლ ა გამააგლიჯა“—ბარკალში უტბინა.

კანძი ნაპარსი, ერთი ცხვრის ნაკრეპი მატყლი გადარეხილი და გაკვანძული (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; შდრ. შ ა რ შ. კანძი თუთუნისა).

კანჭა ბალახი, კლანჭა ბალახი (Agropyrum repens) მარცვლოვანთა ოჯახის მრავალწლოვანი ფესურიანი სარეველა მცენარეა. ფესურას ვირი კამს. ფესურა არა ხმება და, თუ ერთი ვენახში გაჩნდა, ძნელი მოსასპობია.

ოქშულაა: „კანჭა ბალახმა თქვაო: ცხრა წელიწად სხვევზე ვეგდემ, მემრე ერთმა პატარაძალმა, დმერთმა უშველოა, გადმამადლო და ვინაზროა“.

კაპარჩინა გლტ. ავისული ქალი (შდრ. ჩ უ ბ. კაპარჩინა).

კაპი კავი, პოტიკი. აქედან: კ ა პ ი ა ნ ი ჯოხი კავიანი ჯოხი (ნ. კ ე ყ.; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჯ ა ვ ა ხ. I, 217).

კაპიწი: კ ა პ ი წ ი შ ე ე კ რ ა პირი შეეკრა, ვერ კამს, ვერ ლაპარაკობს.

კაპრაში მუქი წითელი, მუქი სისპლისფერი. „კ ა პ რ ა შ ი სისხლი დედი-ნა“ (შდრ. ს ა ბ ა, ჯ ა ნ ა შ ე. კაპრაშ).

კაპუეტი (Agropyrum cristatum, житняк, рпенежатыи пырей) ზამთრის საძოვრების კარგი საკვები ბალახია (ნ. ს ა ბ ა კაპუეტი ბალახი, ვ რ ი ს თ., ჩ უ ბ. კაპუეტი, მ ა ყ. კაპუეტა); გლტ. შუუპოვარი ადამიანი (შდრ. შ ა რ შ., ა ლ ა ვ.).

კაპუნა ერთგვარი ბალახია, ზვარე ადგილებში იცის. ჯგუფად ამოდის. ფოთოლი თითქმის არა აქვს, მეტად წვნიკია, მონაცრისფრო-მოვერცხლისფრო, მომწაროსავით სუნნი აქვს. ქაფდება და ხელსა ჰბანს. სირსეველას წამლად ხმარობენ.

კარან(ი)ჩი ხარახის იარალი: საძირის ნაპირების შემოსასწორებელი დანაა. ცალ მხარეს განიერი, მეორე მხარეს—ვიწრო; პირი განიერი მხარის თავზე აქვს. უტაროა. ხელმოსაკიდზე ტყავი ან გაცივილებული ძაფი ახვევია (შდრ. ბ ე რ. კარანჩი).

კარაპეტი, კარპეტი, კარფეტი ხარახის ხელსაწყო: ხის სამკუთხაა. მასზე საპირეს დადებენ, ფარძვლით (ნ.) დაიკერენ და ჰყვარვენ (ნ. ბ ე რ.).

კარაქის მოხვლა დღევანდის დროს კარაქის ნელ-ნელა ამოწევა ხევით.

კარზე მდგვი კარზე მდგომელი.

„შენი ხელში შამყურე შენი კარზე მდგვი ძალი იყოა!“

კართოფილის ლობიო ლობიოს ჯიშია: მცენარე ბუჩქად იზრდება, მარცვლი მოგოგირდისფროა, სადა. მალე და ძალიან იხარშება, ფაფასავით გაიქნება, მაგრამ წყალი სპინც გამოეყოფა (წყალში არ იხსნება).

კარი და ბანი არ დაუგდო გლტ. არ მოეშვა, თუე არ დაანება, სანამ მიზანს არ მიიღწია.

კარის დიერე ზღურბლი.

კარის მეზობელი ახლო მეზობელი (ნ. შ ა რ შ.).

კარის ქუსლი, ქუსლი კარის პატარა ფეხი, რითაც ზღურბლში ჯდება და რახედაც კარი ტრიალებს.

კარკარა -გვგ, რე კანკარა (ნ.).

კარპეტი ნ. კარაპეტი.

კარ-ფანჯრის კედელი, წინა კედელი სახლის წინა პირი, წინა კედელი, რომელზეც დატანებულია კარ-ფანჯარა, სისქით უწინ მეტრამდე იყო თურმე, ახლა ნ მ ს.

კარ-ფანჯრის მამალი ნაწილები ნ. ყაიდა.

კარფეტი ნ. კარაპეტი.

კარხხალი წყალში წაქცეული ხე ან ხის ტოტები, რომ არა ჩანს (შდრ. ბარნ. კარხხა; კ ე ყ. კირხხა).

კარხლზე დგომა ყალყზე დგომა, ცხენის უკანა ფეხებზე დგომა; გჳატ. ყოველთვის ჩხუბის გუნებაზე ყოფნა.

კახაბა ნ. ყსაბა.

კატაპიტნა (Nepeta cataria, каппа-чаша мята) ბალახია, პიტნასა ჰგავს, მაგრამ უფრო მყარალი სუნი აქვს (ნ. საბა, ეროსთ., ჩუბ., ჯაგაბ. II, 248, მაყ.).

კატითაური დიდი, სამეცვეურ-ხელეური. ყანის მკაში ვისაც მესვეურობა სწადია, დილაადრიან ადგება, გაიპარება ყანაში, დიდ ხელეურს გააკეთებს და ხეზე დაჰკიდებს ყანის თაფში, რაც იმის ნიშანია, რომ ვიღაცამ განიხრახა მესვეურობა და სხვა მას ვეღარ შეეცილება. ზემო მხარში (ნ.) იცინა.

კატუნია გარეული კატა (ნ. საბა, ეროსთ., ჩუბ., ვაჟა III კატუნი).

კაფია აზრი, მნიშვნელობა. „ერთი ამისი კაფია გამაგებინე“ (შდრ. საბა, ჭყ., შან. კვეს., გრიხ.).

კაჩო კაჩხა, კედელზე ან ბოძზე მიქედილი რისამე დასაკიდებლად (ნ. საბა, ჩუბ. კაჩო, კაჩალო, კირ., ბარნ.; შდრ. ბერ. კაჩა, ვაჟა I კაჩხა).

კაცი 1. ქმარი (ნ. ვაჟა IV); 2. სახლის უფროსი, მამასახლისი. „ჩვენი კაცი ჩამოიდა მთიდაბ“; „კაცი შინ არ არი და ჩვენ როგო დავხარჯოთ ქვეერი“; „ალბე დაღება კაცი საქმეა“.

კაწანი პატარა ღობე, დაბალი ღობე (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. კაწი).

კაწაწი თმა, თმის ნაწნავი. ჩხუბში ეტყვიან ხოლმე ქალები ერთმანეთს: „მაგ კაწაწი დაგაუღეჯამ“ (შდრ. ბუწუწი).

კაჭკჭი შამბის (ნ.) გამხმარი ღერო (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შაჰნ. I).

კაჭკჭუჭუჭი ხმელი ბალახის ღეროები, გამხმარი შამბი.

კაჭკაი კაჭკაი (ნ.), გამხმარი შამბი. კაჭხუნი მიწა დასასვენებლად გაშვებული რამდენიმე წლით. შაჰბია (ნ.) მოსული. კაჭხუნის დამუშავების მერე წელს კარგი მოსავალი მოდის (შდრ. საბა).

კაჭვა, გაკაჭვა ცელვა; მოკრა, ჩეხა. „ბალახის კაჭვა“; „ტყის კაჭვა“ (ნ. ჭყ., ჯანაშვი.); გჳატ. ხოცვა, უღელტა. „ბალხი შიმშილით იკაჭება“.

კაჭკა ლობიო ლობიოს ჯიშია, კუტი, მსხვილი, მოგრძო, ფერად თეთრი, მაგრამ შავად დაწინწკლული (ნ. ჯაგაბ. II, 45, 50).

კბილის გამოჩხრევა გჳატ. გასინჯვა, რვეიზისავით.

კბილის მოკრა გჳატ. მართებული პასუხის გაცემა და მოპირდაპირის გაჩუმება.

კბილის ქაათ არ ეყო ამბობენ, როცა საკმელი ცოტა იყო. „ერთი ჩიჩქნა კორცი მიიტანა, ამოტოლა გოგობი-ქობაჲ კბილი ქართ არ ეყო, რა დააძლობდა!“

კბილის შაკვრა, მკლის პირის შაკვრა ცრურწმენა იყო: გლეხკაცობას როცა შინაური საქონელი ღამე გარეთ დაჭრჩებოდა, მგელს რომ არ შეეჭამა, „მცოდნე“ პირთან მიდიოდა და შეალოცვინებდა ხოლმე, ანუ, როგორც თვითონ ამბობდა: მგლის პირს შეაკვრევენგბდა. შემლოცველი სავარცხლის კბილებზე ძაფს ხლართავდა და თან ულოცავდა (შელოცვა საიდუმლოდ ითვლებოდა და არავის ეღებებოდნენ) (ნ. კირ. კბილის შეკვრ.)

კბილნაკაჭკა უკუნა უმძრახად, დამდურებულად ყოფნა. კბილნაკრეჭად ვართ ერთმანეთის მომდურავად ვართ.

კა ნ. ყე.

კელლის ხარტყელი ნ. 2 ხარტყელი.

კველური კრელი ნ. კვერული ჭოელი.

კვერის ზურგი კვერის ზედა (მოუ-
კობავე) ნაწილი, რომელზედაც მეკალოე
დგას.

კვერის მკრები კვერის წინა ნაწი-
ლი, საიდანაც ამოწეულია (იხრება) ზე-
ვით. კვერის სიგრძივი კვეთი ბლაგვ
კუთხეს წარმოადგენს, კუთხის აღვილი
კი არის მხრები.

კვერის ცხვირი კვერის წინა ამოხ-
რილი ნაწილი.

კვერული ჭრელი, კვერული ჭრელი
მოკობილი კვერის სამუშაო ნაწილივით
წინმოზნეულ ოთხკუთხედებიანი წინდა,
კადრაკის დაფასავით დაკრელებული
წინდა და მისთ.

კეთილი ანგელოზი ფუძის ანგელო-
ზი. მისი სალოცავი პირველად ისმე-
ბოდა სუფრაზე.

კეკება აქეთ-იქით სიარული, ხეტი-
ლი; რალაცის თვლიერება. „რამ და-
ხვალ, რამ ეკეკები (ან დაეკეკე-
ბიო—იტყვიან, მაგრამ დაკეკება აო
ინმარება; შდრ. ცეცება).

კეკელობა უძილობა, ძილის გა-
ფრთხობა, ფხიზლობა. „როგო კეკე-
ლაობს ეს საკვე, აბა, თუ დაიძინოა?“
—იტყვიან ხოლმე პატარა ბავშვზე (ნ.
გაკველაეება).

კეკემალობა საბავშვო თამაშობაა.
ერთი იმალება და მეორე პოულობს.
როცა ვივებს, იძახის „კუკუ!“ (ასეა! შდრ.
ჩუბ. კეკემალულა, ბერ. კუკუ-მა-
ლობა, კირ. კეკმალულა).

კეკვა ქექვა, არევა რისაზე (შდრ.
საბა, ჩუბ. კეკა, შარშ.).

კელა (კახეთში) კრაზანა (ნ. საბა,
ერისთ, ჩუბ.).

კელასვით ეცემი უცებ გაბრაზე-
ბული რომ წაეჩხებება, ეცემა როგორც
კელა (ნ.). „რა იყო, ადამიანო, რა
კელასავით ეცემი ხოლმე კაც?“

კელემურა გაატ ბედი, ილბალი
(?) ჩემი კელემურა გაბრუნ-
და ჩემი ბედი გაბრუნდა, წავიდა
(შდრ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაც.
კილამურა, კილამონი—მცენარეა).

კეშუხტი ხორკლიანი, ხვარხვარაპი-
რანი ტყავი, ხანჯლის ქარქაშის ბუ-
დედ ხმარობენ (შდრ. საბა, ჩუბ.,
გურამ. კუმუხტი, შარშ. კერუხტი);
გაატ. კერპი, მაგარი ადამიანი; გაკა-
ქებული ადამიანი (ნ. ჭყ. კემუტი; ნ.
გაკემუხტება).

კენკელა პირის ღრუსა და ღრძი-
ლების სატკივარი: კბილები ჩამოსცვი-
ვა ხოლმე; ცხვირსაც მოსკამს (ნ. ბერ.
ქეკელა/ე-ა).

კენტა: კენტაზე კი დია ჩამო-
ვარდნაზეა.

კენჩხა თავის ქალა, თმით დაფარუ-
ლი ნაწილი თავისა (ნ. კირ. კენჩხო,
ვაჟა III).

კენჭაობა საბავშვო თამაშობაა კენჭე-
ბით (ნ. ბერ. კენჭალობა, კენჭაობა,
კირ. კენჭაობა. შარშ. კენჭობიე).

კეწო კოპწია, კეკელა აქედან: კეპ-
წიობა კოპწიაობა, კეკელობა.

კეფერი ხმელ-ნეღლი, ნახევრად ხმე-
ლი და ნახევრად ნეღლი (შდრ. ვანარი).

კერის ქვა კერასთან დედაბოძისკენ
დადებული დიდი ქვა, რომ ცეცხლმა
დედაბოძი არ დაწვას. ამ ქვაზე გამოუ-
ლეველად ძეგს ქვამარილი.

კერშვა, კეშვა ღორთა სქესობრივი
კავშირი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯაგახ.
ქართ. დაკავ. ჩნები, 216—7 კერში-
ლობა; ულ., შარშ., მეგრ. კეში
'კერატი, ტახი'; ნ. გაკერშვა, გაკეშვა).

კრშვა „გაგა“, გატ კერშვა (ნ. კირ.
იქენა).

კეწეწი პაწეწინა შეშა, ცოტა ფიჩხი.
„ქეწეწი შეშა არა გვაქ, რა უნდა
ეწნათ?“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. წერ.
კეწეწა).

კეჭვანა მოხვედრება; მაგ., სალის
მოხვედრება (მორტყმა) სალისათვის,
ჩილიკის მორტყმა ჯოხისათვის და სხვა
(შდრ. ჩუბ. კეჭვანა).

კეხიანი ცხვირი ზურგიანი ცხვირი,
დილია და უშნო.

კვალის გატანა. ანუ კვალის გვლ-
ბა ხენის დროს კვალის გავლბა; იტყ-
ვიან ხოლმე: კვალი გაიტანა,
კვალი მოიქვეს და მისთ.

• კვალის მოხმან. დაკვლება, 1 ხედა.

კვალის ღირღობა, დიდი ღირღობა
გუთნის დიდი გოგორა, კვალში (ხნულ-
ში) რომ გორავს (შდრ. ველის ღირ-
ღობა).

კვალის ჯარი ხენის დროს კვალის
(ანულის) მხარეს შებმული (მარჯვნივ
შებმული) ხარი. ჯაფა აქვს, რადგან
კვალში დგას და მეტი ძალა ადგება.
შეუნაცვლებენ ხოლმე ველის ხარს (5.)
შუადღის შემდეგ.

კვანტი გუთნის ნაწილი: წინა ხა-
რების (6.) მოსაბმელი ლატანია კანის
მაგიერ. შუაში იხსნება და მტკავლის-
ოდნა კანით არის გადაბმული, ე. ი.
ლატნის ნახევარი კანის ცალ მხარეს
არის, ნახევარი კი მეორე მხარეს. კვან-
ტის ერთი ბოლო მტკავლისოდნა კან-
ნითვე შებმულია წინა სადგომის ხარე-
ბის დათვაზე (6.) და მეორე ბოლო
(აგრეთვე პატარა კანითვე ან წაუღით)
— წინა ხარების უღელზე. კვანტი იმი-
ტომ კეთდება ასე შუასახრღიანი, რომ
საქცევში (6.), მოსაბრუნში ხარებმა
ფეხი არ ჩადგან კაპანში და არ მოი-
ტეხონ (6. საბა, ჩუბ.).

კვანძური ამოსხმა, კვან-
ძური ამქენა ქალმისა, კვანძური ქალ-
მანი კვანძით ამოსხმა. ქალამანი
დახვრეტილია ნაპარის გაყოლებაზე.
კოპს (6.) გაუყრიან წინა ყულფის წინ
ერთი ნახვრეტით. გაყრილ კოპს მოა-
ორწვერებენ და წვერებს დაატოლტო-
ლებენ. შემდეგ ნახვრეტს სადგისით გა-
აფართოებენ, კოპს გაუყრიან შიგნიდან.
გარეთ გახედებულ წვეოს იმავე კოპის
ქვეშ გაპატარებენ შიგნით და გაივან-
ძავენ. შემდეგ ნახვრეტში კოპის მეორე
წვერსაც გაატარებენ იმავე წესით და
გაკვანძავენ. დასვენებული კოპის წვერი

ნაკვანძის ქვეშ მოჰყვება ხოლმე. აე
ქსოვენ ქალამანს მარჯვნიდან მარცხნივ.
ამგვარად ამოქნილი ქალამანი მკვიდ-
რიც არის (არ დაიშლება ნაქსოვი) და
კოხტაც. მხოლოდ ასეთი ქალამანია
გავრცელებული ქიზიყში და კვან-
ძურ ქალმანს ეძახიან (შდრ. თა-
ლათნური ქალმანი და იაფური ქალ-
მანი)

კვართი ხე მოხრილი ხე ფერსოდ
ან გუთნის რეილად (6.) განოსადგი.

კვერუული, კვერი 1. ყველი, ყველის
თავი; 2. ცვილი კურკ ლში დაყალბე-
ბული (6. ჩუბ.).

1. კვერი 6. კვერუული.
2. კვერი ჩაქუჩი (6. საბა, ჩუბ.,
შაჰ. II, ვაჟა III; შდრ. ბერ. კვერ-
კვეშო — კვერკვეშო).

კვერის თავი, თავი მუდღლის ჩაქუ-
ჩის მრგვალი მხარე რკინის საკვერავადა.
კვერნა, ყვერნა ურძის ნაწილია:
უბეს (ხელნას) ქვემოდან ღერძის საბრუნ
ადგილას ჩაყრილი აქვს კინკილაქი,
წყვილია, ღერძი უკიოავს, რომ ღერძი
ან წინ არ წაგორდეს, ან უკან (შდრ.
წერ.; 6. კოტა).

კვლმობი ოხუნჯი, ხეშარა.
კვინჭილებიანი პრელი წვრილ კენ-
ჭების სახიებიანი ნაქარგი (შდრ.
ალაფ. კვინჭილა).

კვირაძალი შაბათსალამო, იწყება
მზის ჩასვლიდან. ამ დროოდან საქმეზე
ხელს იღებენ (6. კყ, ბარნ).

კვირონი, კვირონი, კოხალა მელე-
ღია, ვიოთისტა ყყყიკა. შოშიასოდე-
ნა ფრინველია, მწვანე და მოყვითალო-
მოლურჯო. ფუტკარს ეტანება ძალიან.
„კრუ-კრუ“-ს იძახის ფრენისას (6. სა-
ბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.).

კვირბა ვაჟტ. პატარა ტანის ჩა-
კნილი ადამიანი.

კვირბი 1. მუწუკის ძირი. მავ.,
ძირიდასი. მუწუკის დაწიფუბისა და
გამორწყვის შემდეგ ხელის მოჭერათ
ამოვარდნა ხოლმე და იკურნება კი-

დღე ავაღმყოფი; 2. მოკლე პატარა ნაკრები მატყლი, უვარგისია, მუთაჰაში ყრიან (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ბარნ. კვირტის წინდები); ზოგი თხისურსაც, თხის ბალნის თივთიკაც ეძახის.

კვირტი თივისა ნ. თივის კვირტი.

კვირტის გაშოწვა ახალგაზაფხულზე (ა.) კვირტი რომ გამოცოცხლდება და გაშლას დააპირებს (კვირტის გაშლის მესამე საფეხურია).

კვირტის გაღვიძება კვირტის გამოცოცხლება გაზაფხულზე და გასაშლელად მომზადება (კვირტის გაშლის მეორე საფეხურია).

კვირტის ძვრა კვირტის პირველი ამოძრავება, გასაცოცხლებლად მომზადება (კვირტის გაშლის პირველი საფეხურია).

კვირწლი მატყლს გაყოლილი ტყავის ქერტილი, მატყლის კოშტი, წვნიკი ნაკრები და მისი. (ნ. ბარნ.).

კვნიჭი კვნიტი, პატარა ნატეხი, მაგ., მარილი და სხვ „ერთი ბეწო მარილი კვნიჭი მამე, რომ შაკამანდი გავაქეთო“; „შაქრი კვნიჭი მინდა“ (ნ. საბა, ჩუბ., ალაგ. კვნიჭი).

კიბორჩხალა, კიპორჩხალა კიბო (ნ. საბა კიბორჩხალი, ერისთ., ჩუბ.).

კითი, კინთი საპენტლის ლარის საცვი ჯოხი, ტაბიკი, შინჯისა, სიგრძით 30—35 სმ. ორივე მხარეს ნახევარწრედ დაქდებული აქვს ერთი-მეორის შექცევიით. ხან ერთი მხრიდან სცემენ ლარს, ხან მეორე მხრიდან.

კიოხული ავანჯავანობა, უფროსობა, განმკარგულელობა, ვისაც ეკითხება საქმა, უვისოდაც ვერაფერს გააკეთებენ. ვისაც „ბევრი ცხვარი ჰყოლია, ბინაც იმისი ყოფილა და კითხულიც იმისი ყოფილა“.

კიკვი კომბოსტოს ფეხი, კომბოსტოს ნაწილი ძირიდან თავამდე.

კიკნა, კუქნა ციკქნა, ძალიან პატარა, მცირე რამ, ცოტა რამ. „ერთი

კიკნა კვი მამიწიწკე“; „ერთი კუკნა კველი მამე“ (ნ. ჩუბ.).

კილი ხორბლეულის მარცვლის ბუდე (ნ. საბა, ჩუბ., კირ., ჯავახ. I, 280—1).

კილითანი მესტი წინ გაკრილი, გულაზოდებული მესტი ქალისა.

კილო ნ. ისრის კილო.

კილოზე ლაპარაკი აზრიანად ლაპარაკი. „ჩვენმა დედამთილმა კილოზე იცის ლაპარაკი“.

კინთი 1. ჯარის სახელურის ტარი; 2. კითი (ნ.), საპენტლის ლარის საცვი ჯოხი, ტაბიკი (ნ. ბერ., ალაგ. კინთა).

კინკილაზე აკილია ცოტაზე ჰკილია, ბეწვზე ჰკილია, ჩამოვარდნაზეა. კინკილაზე აკილია იტყოდნენ ხოლმე ხელმწიფის მოხელეზე. თუ ის დაცემავი იყო (შდრ. ალაგ. კეკელა).

კინკლი ცხვირში გამზაზი უღვინტი. აქედან: კინკლაობა.

კინკრიხი თხემი, თავის უმწვერვალი ნაწილი (ნ. ჩუბ. კინკრიხი).

კინწერი 1. ხის კენწერი, წვერი; 2. საკირის გუმბათი (შდრ. საბა კეწერი, ჩუბ. კენწერი, კეწერი; ბერ. კინკორი, კინწორი; წერ. კინწალი).

კინწრით მყნობა, კალმით მყნობა ახალი შტოთი მყნობა. საძირეს გადასკრიან, ქერქსა და მერქანს შორის წვერწათილი შტოს, კალამს ჩაურკობენ, მერმე ზემოდან და გარშემო მონაქერს აყალი ლაფს წაუსვამენ სქლად. ჩვარს შემოახვევენ, ბაწარს შემოლუქვრენ, რომ წვიმის წყალი არ ჩავიდეს, ან მზემ არ შეაწუხოს. კინწერი გარეთ ჩანს. როცა გაიგებს (გაიხარებს), შემოხსნიან ჩვარსაც და ლაფსაც.

კინკოტი თორნიდან პურის ამოსაღები კავიანი შამფური, რკინისა, სიგრძით ორი წყრთაა. პურს შეუყრიან და თორნიდან ამოიღებენ.

კიპორჩხალა ნ. კიბორჩხალა.

კირიონი ნ. კვირიონი.

კირიხ არევა კირისა და ქვიშის არევა და მოხელა საშენ მასალად.

კირის გამოფიტვა ნ. გამოფიტვა.

კირიხ გაფუება დახელილი კირი რამდენიმე დღეში გაფუედება, იმატებს. გაფუეარი კირი კედელში გაფუედება და კედელს გახეთქსო. აქედან: გა ფ უ ე ბ უ ლ ი კ ი რ ი.

კირიხ დამუეება დახელილი და გაფუებული კირი რამდენიმე დღეს უნდა დარჩეს, რომ დამუეედეს. კედელში მხოლოდ ასეთი კირი იხმარება, მაგარი იაო.

კირკაფი ნ. სირსვალი (ნ. ჩუბ.).

კიწი მტენის პატარა ნაწილი, კლერტის (ნ.) მთავარი ღეროდან გამოსული ერთი შტო მარცვლებიანად (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. II, 303; შდრ. ა ლ ა ვ. კიწაწი. ჩუბ. კონწოლი; ნ. მკარი).

კიწილა პატარა ქილა; პატარა ქურტელი. ერთი კიწილა მაწონი მართანა და ერთი კვირა დამიჯდა სახლში“.

კიჭი ბავშვის კბილი; კბილი ბავშვის ენაზე (ნ. ჩუბ., ბერ., კირ.).

კლამპი ცვარი, წვეთი. „კ ლ ა მ პ ი წყალი არ გვიღვა“ (ნ. დაკლამება, ჩაკლამება).

კლანჭა ბალახი აგაა, რაც კანჭა ბალახი (ნ.).

კლერტი 1. ბალახის გამხმარი ღერო (შდრ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩუბ., ჯ ა ნ ა შ ე. კლერტოე, შ ა რ შ. კლარტა; ჟ ლ. კლარტე); 2. ყურძნის ღერო, მარცვალგაცილი, მარცვალგაკრეფილი მტევიანი (ნ. ს ა ბ ა. ჩუბ., ვაჟა IV, ჯ ა ვ ა ხ. II, 303).

კლირსვა პირისახის მანჭვა. „რაა ი კ ლ ი რ ს ე ბ ი“.

კმაკვან ავადმყოფის მიერ ძლივ ღებვა რისამე, ძლივ კვამა. „რა ავანტყოფივით იკმაკნებ ი, თითო იგეთი ღუკმა გაიგდმ, რო გვერდებმა კახხი დაგიწყოა“.

კმეხია წუნია ქალი.

კნაწაო, კნაჭაო გამხდარი, მკლე, პატარა, სუსტი (ნ. ა ლ ა ვ. კნაჭა).

კნაჭაო ნ. კნაწაო.

კობლა თავიანი მეტრნახევროსოდენა ჯოხი, პაწაწინა კავით, რომელიც ნისკარტსა ჰგავს (სახვა გამოყვანილ: აქვს ნისკარტი, თვალეზი, წარბები, პირი და სხვ), ხაჩაობის დროს და ალილოზე სიარულისას ხმარობენ (ნ. ს ა ბ ა, ჩუბ. კობალი; ნ. კაჩაობა).

კოდა ნ. კოდის წყალი.

კოდვა, მოკოდვა ქვის ზენაპირის გათლა; წი სქვილის ქვის მოკოდვა წისქვილის ქვა რომ გადაილუსება, იმას მოკოდვენ, რომ ხაოიანობა მიცეს (შდრ. ს ა ბ ა).

კოდი 1. გულგამოთლილი მორია დიდი ქურბელი ბოქვასავით. მასში ინახვენ სულადს (ნ.), ან მეცხვარეებთ მთაში ყველს იყვანენ (ნ. ჭ ყ., ბ ე რ. შ ა ნ. კეეს; შდრ. კ ი რ. კოდა, შ ა რ შ.; 2. ფუტყრის გეჯა (ნ.), რომელსაც ყურაზე დგამენ მიწაზე.

კოდის წისქვილი, ბუჭულა წისქვილი უჩარხო, პატარა წისქვილი. წყალი კოდში გროვდება, იქიდან გამოდის და ხედება წისქვილის ბორბალს და ატრიალებს (ნ. შ ა რ შ., წ ე რ; შდრ. ბ ე რ., ჟ ლ.).

კოდის წყალი, კოდა წყარო, რომელსაც კოდი უდგას და წყალი შიგ გამოდის (ნ. წ ე რ.; შდრ. კ ი რ. კოდა).

კოვჯი ნაცარში ჩაუვარდა განზრახული საქმე ჩაეფუეა, საქმე ჩაეშალა (ნ. ბარნ.).

კოთალი უმატვლო ცხვარი, ქოსაცხვარი.

კოკა წყლის ქურტელია, თიხისა, მაღალი, მუცელი ზომიერი აქვს, ქუსლი ვიწრო, ყელი დაბალი, პირი ვიწრო, ცალყურიანია, ჩადის ერთ ჩაფამდე (10—15 ლიტრი) წყალი. საწყაო მნი-

წენელობა. არა აქვს (შდრ. ჩუბ., შპნ. I).

კოკალი ბენარევი ნებისაგან გაქეთებული ჭურჭელი. ძროხის (ნ.) ნეხესა და ბხეს ერთმანეთში აურევენ, კარგად დახელებენ და მომცრო სინის ტოლას, რომ თავისი თავი დაიჭიროს და არ გატყდეს, ოდნავ მოგრძოსა და კეცსავით ცოტათი ნაპირებამობრუნებულს ჭურჭელს გააკეთებენ. ამაზე ჰყავთ აბრეშუმის კია, ვიდრე დაიზრდებოდეს; შემდეგ ლასტებზე გადააქეთ.

კოკბათ ერთად, ქუჭბათ. „მოდი ერთი ჩვენთვის კოკბათ დაეხსნეთ და ლამაზი პური ეკამოთ“ (ნ. შამიკობა).

კოკელი, ქუხლი ძალის ფეხის საბჯენი. თალის გადსაგლებად კედელში შეწეული ადგილი ნახევარაგურის ოდენად.

კოკიტანი (—კოკის ტანი) გატეხილი კოკის მუცელქვევითა ნაწილი ფსკერიან-ძირიანად.

კოკოლა კონუსივით, წვეტანი ხეიანი (ნ. აუკოლავება).

კოკურა კოკაზე პატარა ჭურჭელი წყლისა, კოკის მსგავსია. ჩადის ერთ ვედრომდე (8—10 ლიტრამდე).

კოლინჯი 1. მსხვილი ნაწლავის ნაწილი, *околоушной кишка* (ნ. საბა, ჩუბ.); 2. ამ ნაწლავის სენი. ქალებს ემართებათ მშობიარობის შემდეგ, ხალხის თქმით, რალაც ზღარბივით დადის მცუელში და ჩხვლეტს. თითქოს ზოგს უშობია კიდევ და განჯურნებულა (ნ. ჩუბ.).

კოლოლი, „გალტინი“ დურგლის იარაღი; ღარის ამოსაღები რანდაა, *лабталь*.

კოლტი საშუალო ზომის ტივი (რუმებზე პატარა). ტანის (ნ.) ტყავია გულად ამოღებული და მოკუპრული. ხმარობენ ღვინის ჩასასხმელად და მის გადასატან-გადმოსატანად (ნ. საბა, ჩუბ.).

კოლტი შედგებული „კოლტი სისხლი“ (შდრ. ჯანაშვი. კოლტ-კოლტ).

კონალი ნ. ყონალი. კონკიაჟლარუნე ძველტანისამოსიანი ადამიანი (შდრ. ბარნ. კონკიაჟლარუნა); კაჯატ. მეტსახელია კაცისა.

კონკიძველა ძალიან ძველი ტანისამოსი, ზალიჩა, ფარდაგი და მისთანანი (შდრ. ალავ. კინკი).

კონჩოლა გუნდა. კონჩო ხის ჭურჭელი; კაჯატ. უშნო სახის ადამიანი (ნ. ვაჟა I კონჩა).

კონწუხი ნ. კუნწუხი. კოპაკი, კოპიკი შუბლებზე ან თავზე გამოსული კოპი. აქედან: კოპაკა კოპიანი ადამიანი (შდრ. წვერ. კოპაკური, ალავ. კოპენა).

კოპი 1. წვირილი თასმა ქალამნის ამოსასხმელად (შდრ. საბა, ჩუბ. ბევრ. კოპური); 2. ჩიხტა-კოპის შემადგენელი ნაწილი: ჩიხტში ჩასადები გაღეული ნახევარი მთვარის მსგავსი ატლასში ან სატინაში შეკერილი ბამბის რკალი ლეჩაქის დასამაგრებლად (ნ. ჩუბ., გრიშ., ვაგ.).

კოპის ყური ჯარის (სართავი მანქანის) ნაწილი: მოუქნელი ტყავის ყური, ჯარატარი (ნ.) გაყრილია კოპის ყურსა და ფრთის ყურში (ნ.), ხოლო ეყენი—ჯარის ფეხებში (ნ.) და ასე მაგრადება ჯარატარი, რომელზედაც ლამბია მოდებული და ართავს მატყუს.

კოპიკი ნ. კოპაკი. კოპტონი, ნავადი ზეთის გამოსხის შემდეგ წნეხი დარჩენილი გამოწურული ჩენჩო (ნ. საბა, ჩუბ.).

კოჟანდარი ნაბოლარა, უკანასკნელი შვილი, ყველაზე უმცროსი შვილი, რომლის შემდეგ დედას მეტლად აღარ უღია. კოჟანდარს ბევრ რამეს მიაწერდნენ ცრუმორწმუნეები. მაგ., როცა ძალიან და დიდანს წვიმდა, სწამლათ,

რომ კოჟანდარმა ქვედა საცვალის ჩაიხადოს, გარეთ გავიდეს, უკანალი მალა აიშვიროს, ზედ ხელები წამოიწკაპუნოს და თქვას: გადაიღეო, წვიმა გადაიღებსო (ნ. კ. რ.).

კორა ხის კოჭი, კარის ჩარჩონება მიმაგრებული, დახურვისას კარს წამოედება და დაკეტავს (შდრ. საბა).

კორა ნ. გუთნი კორა (შდრ. ქუ., ვაჟა III).

კორაკანა, კორაკი მოწნული გოდორი, რომელშიც ფარეხში ახალდაბადებულ ბატკანს დედიბოტო ჩასვამენ, რომ სხვა ცხვარი ზედ არ შესდგეს. იმოდენაა, რომ ცხვარი ბატკნითურთ მოთავსდება; სიმაღლითაც იმ სიმაღლეა, რომ ვერც იქიდან ამოხტება ცხვარი და ვერც სხვა ჩახტება. ფარეხში რამდენიმეა კორაკანა. ცოტა რომ მოჩიტდება ბატკანი, მერმე საბატკნეში (ნ.) გადაჰყავთ.

კორაწი იტყვიან ძალიან ხმელ პურზე (კორაწი რა არის, არაეინ იცის). *პური (გამომცხვარი) გამკმარა, კორაწივით გამკდარა, რა შეაქმას, თუ არ დააღბე“.

კორახი ნ. გორახი.

კორთი ქვევრის სადგამი ქურაში. ქვევრის ქუსლივითაა გაკეთებული და გამოემწვარი. ამაში დგამენ ქვევრის ქურაში.

კორკოტი 1. პურისპური, დაროშილი ხორბლის შექმანდი. სახამთრო საქმელია. ხორბალს (კარგს, არჩეულს) მოხალავენ და მერმე ხელსაფეკვაზე (ნ.) დაროშავენ. როცა ამის შექმანდის გაკეთება მოესურებათ, საჭირო რაოდენობას ამოიღებენ (ერთ ჯამს ხუთიოდე სულისათვის) და გაცრიან. საცერს რაც გაუვა, იმას ცალკე შეინახავენ, მსხვილს მდულარე წყალში ჩაყრიან (ლამე დაიწყებენ ხარშვას). ვიდრე ფეხზე არიან, ცეცხლს უპარჯებენ, მალ-

მალე ურევენ ჩამჩას და ზღუნე. სანახევროდ რომ მოიხარწება, დატოვებენ ნელ ცეცხლზე, მთელი ღამის განმავლობაში სიცხოვლებზე იხარშება. დილით კვლავ შეუნთებენ, აადულებენ, განაცირი რომ შეინახეს, მოუკიდებენ. თან ზღუნე და თან ადულებენ. 1—2 საათში ნახად იქნება. გადმოდგამენ, წყალში ჩადგამენ, რომ ძირზე აძროს და დამწი (ნ.) მოვიდეს. ფაგასავით იქცევა. ამასობაში ერბოსა და ხაჭვს დადალავენ და მით შეახავებენ. ზოგა პიტნითაც შენაღებს. მარხის პარშვის დროს უშვრებიან. ამოიღებენ გაშლილ ჯამებზე, გულს გადაუწევენ და შვ ერბოს ჩაასხამენ. კორკოტის ლუკმას იღებენ, ერბოში აწებენ და ჭამენ (ნ. საბა, (ი.-ა. 80, 101), ჩუბ., ბერ. კორკოტობა, ჯავახ. I, 314—5; შდრ. ბულღურის შექმანდი); 2. კორკ. ადული მიკორკოტდება მეტირება.

კოროშა შებლწამოწეული ადამიანი.

კორტანა მეტსახელა კაცისა.

კორტანა მცენარეთა ნეკერის მოჭმა თხისა, კურდღლისა და მსგავს პირტყვთაგან (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I; ნ. მოკორტანა).

კოხალა კვირიონი (ნ.; შდრ. ჯანაშვი. 151, ერისთ.)

კოხრო წოწოლა, წოწოპინა, მოგრძო თავი, დღეობრიბულ თავივით (შდრ. ბერ., ჟღ.).

კოტა (ფხოურად), ხაგალავი ქვერნა (ნ.), ურმის უპის საბურენში (ნ.) ღერძის წინ და უკან ჩაყრილი ორი პინკილაქი, რომ ურმის სვლის დროს ღერძი არ წაგორდეს. ორი ერთ ხელნას აქვს და ორი—მეორეს (შდრ. საბა, ჩუბ., კირ., ბერ., ჟღ., წერ., ალავ.).

კოტიტა მოკლე და სქელთითებიანი ხელი; უთითებო ხელი, უთითებო ადამიანი. კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები“ (კაცია-ადა-

მანნი?!" შდრ. ჩუბ, კირ. კოტიტი
თათები, ბარნ. დაკოტიტებელი ფე-
ხები)

კოტოშა წურბლების მოსაკიდებე-
ლი აყრო (ნ. საბა, ჩუბ.; გრიშ.;
შდრ. ჯანაშვი. კოტოშ).

კოტრანა ხირხიტო (ნ.), ნიკეხისა
და პამიდორის შეკამანდი. ნიგოხსა და
პამიდორს ერთად შოადულებენ, მწვა-
ნილს აურევენ. ხახვით, წიწაკითა და
მარილით შეახევენ. მსუხევი, მადის
აღმძვრელი საკმელია (შდრ. ჩუბ.
კოტრანი).

კოფა 1. კოფო (ურმისა); 2. მახა-
რის გადასაბმელი უკან.

კოშტი მაგარი, გაყინულ-გამაგრე-
ბული ქონი, ცვილი და მისთ. მაგ.,
კოშტი სანთელი და ჩამოქნალი სან-
თელი (ნ. ჩუბ.).

კოწიწი ტურქელის საწებავი ნივთიე-
რება: 1. რძეში გახსნილი კირი. რძე-
ში გახსნილ კირში ბამბას გააყიებენ
(ნ.) და შიაკრავენ გატეხილ ტურქელს,
ტურქელი გამრთელდება და სითხე
ღარ გაუვა; 2. კვერცხის ცილა. ცილა-
შიც ბამბას გააყიებენ და იმგვარადვე
ამრთელებენ ტურქელს. რძე-კირის კო-
წიწის ამჯობინებენ. აქედან: შეკოწი-
წება (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ვაჟა I).

კოწოლა წოწოლა, კენწეროსავით
აწვეული, ამართული (შდრ. ჩუბ.,
ალავე. კოწოლი).

კოწოლკავი კოწოლის კავი. ქობისა
და საბძლის უკანა მხარეს მომრგვალე-
ბული ნაწილის დაახლოებით შუაგულ-
ში ბოძია ჩარკობილი, რომელზედაც
თავის (ნ.) ერთი თავი ძევს. თავის
აქეთ-იქიდან ჩვეულებრივი კავი აწყვია
კედლიდან თავებზე, ხოლო მომრგვა-
ლებულ ნაწილში თავის ბოლოსა და
ბოძის ყბიდან სწივებდა ჩამოდის კო-
წოლკავი. ზოგი კოწოლკავი ბოძამდე
არც კი მოდის, არამედ შუამდება, რად-

განაც რამდენი კავიც პერიფერიას და-
სჭირდება, იმდენი ცენტრში არ გაი-
მართება. კოწოლკავი და სხვა კავი
ერთმანეთისაგან არაფრით განსხვავდ-
ება, ოღონდ კოწოლკავი წოწოლა ად-
გილის კავია.

კოჭაკი 1. კარის ჩამოსაბმელი დე-
დალი ანჯამა (ნ.); 2. კარ-ფანჯრის სა-
კეტის ის ნაწილი, რახედაც რახაა გა-
დაცმული და რასაც კლიტე (ბოქლოვი)
უნდა ჩაეყაროს და დაიკეტოს (ნ. ჩუბ.).

1. კოჭი 1. საქონლის უკნა ფეხის
კანკისა და ბარკლის ძვლის სახსრია
საბრუნე ძვალი, რომელსაც ბავშვები
სათამაშოდ იყენებენ (ნ. საბა, ჩუბ.);
2. საერთოდ პრიზმისნაირი საგანი.

2. კოჭა გათლილი ძელი, რომელ-
საც სახლის კედლების გადასაბმელად
და ქერისა და იატაკის დასაკრავად
ხმარობენ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

კოჭის ძაფი კოჭზე დახვეული ძაფი,
რომელიც უმთავრესად ნაწქანაზე სა-
კრავად იხმარება; საერთოდ წმინდა
ძაფი (შდრ. ჯაფახ. საფ.-სახ., 127).

კოჭლობა ნ. ბიშმა.

კოჭური ხის პატარა ნაჭერი პრიზ-
მული სახისა, ბავშვების სათამაშოდ
გამოსადეგი.

კოხი საკვერე ქვი. კვერის სამუშაო
ნაწილის მოსაქედი ქვა, გრანიტის ჯი-
შისაა, მუქი ყომრალო ფერისა, ჩოფუ-
რია, კარგად ლეწავს. აქედან: მოკოხვა
(ნ. საბა, გრისთ., ჩუბ.).

კოხუნჯი, ქალბის კოხუნჯი ძველი
გაზხმარი ქალამნის ნაგლიჯი (შდრ.
საბა, ჩუბ., ბერ. კეახუჯი).

კრაველი 1. კრავის მატყლი; 2.
კრავის მატყლის ნაბადი საქუდედ (ნ.
ქყ.).

კრაზანა (Hypericum, зверонин)
კაქაკიანი ბალახია, მოწითალო, კრა-
ზანის (მწერია) მსგავსი ყვირელი ყვა-
ვილი იცის. მცენარეს ჭრიან, კონავენ
მკლავის სიმსხოდ, ორ ასეთ კონას ყვა-

ვილებს მხრიდან ერთმანეთს შეუერთებენ ისე, რომ ერთმანეთში გაიცვას, დაახვევენ სვიას ან ხრალს, მოხრიან მერმე მკლავსავით და ბოლოებს, ნაპირიდან ცოტა მოშორებით, წნელით გადაუბამენ. ქვევრის სარეცხად ხმარობენ. ქვევრში ჩადის კაცი და ამას უსვამს. კარგად რეცხავს (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაც.).

კრანტი კრინტი. „კრანტი არ დაძრა“.

კრანჩხი ღრანტე კლდე. „გუშინ ფური დავკარგეთ, კრანჩხებში გადავარდნილიყო და ნადირ შევკამნა“.

კრთუნება შეძულება, შეზიზღება საქმლისა ან სასმლისა, უფრო კი ბავშვის შიურ. აიკრთუნა ძუძუ ბავშვი ძუძუს აღარ წოვს, პირს აღარ აკარებს, ეზიზღება.

კრკალი საცრის, ცხრილისა და ცხავის ხის რკალი (ნ. ჩუბ. კრკალი, ბერ. კირკალი, ჯანაშვი. კირკალ; შდრ. ქლ. კირკვალი ლობიო).

კრიკოსალა პატარა წაჩხტება, წალაპარაკება, წამდურება. „გუშინ ჩვენებიანთ პატარძლებ კრიკოსალა მოუვიდათ“.

კრინჩხვა, კრინცხვა გაკილევა, სვისი ძრახვა, გაჭორვა. „დგებარ და ქვეყანაჲ კრინჩხვაჲ, შენ რალა დიდი ვინმე მყევბარ“.

კრინჩხი თრთვილი. კრინჩხისი გაგდება დათრთვილევა.

კრინცხვა ნ. კრინჩხვა.

კროცი, **კროცი** კაკალი წინგოგაცილილი ნაჭუჭოვანი კაკალი (ნიგოზი), სუფთა კაკალი; გატ. სუფთა, გასუფთავებულ-დაბანილი ადამიანი (ნ. საათ. ლებანი).

კრუ-კრუ ფუტკრის დედა ასე ეძახისო შვილებს; ასე იძახის კვირიონიცი (ნ.).

კრუხია მეტსახელია კაცისა.

კრუხი წითელი თამბაქო ხალიანი წითელი თამბაქოს ფოთოლი, პირველი ხარისხისაა.

კუბაჩა, **კუკუზნაკი**, **კუდუსუნი** ძვალი, სადაც მალეები თავდება (შდრ. შარშ. კუჩაბ.).

კუდამოძუებული გატ. შერცხევილი, ხელცარიელად დაბრუნებული.

კუდაღებული ლობე წნული ლობე. მანა (ნ.) მეტრდამორებითაა ჩასობილი, წნელად გაუსხეპავი ფიჩხია გამოყენებული. მოწენის დროს გეხად აყირავენ ბენ ფიჩხს: თავი მიწაზე აქვს დაბჯენილი, ხოლო ბოლო მალა აშვეოილი. ასე მოსდევენ და მოსწნავენ უკან სვლით. ბაკებსაც ასე აკეთებენ.

კულბაწარა საბავშვო თამაშია. ბაწარს შეაბამენ პატარა, კაკლისოდნა ქვას, ბოლოს გამოუყვანძავენ, რომ ხელი კარგად მოეკიდოს და არ გაეშვას გასროლის დროს. თამაშობენ შეზღვენაირად: ქვამობმული ბაწარის მეორე წვერზე ხელი უვლიათ, დაატრიალებენ და შეისვრიან მალა. ვისიც შორს მიდის, ის ყოჩაღად ითვლება. ქვა მალა რომ მიდის. ბაწარი კულსავით ტრიალებს; ძირს რომ ეშვება, მაშინაც კულაწულსა ჰგავს.

კული ნ. გუთნი კული.

კუდაიანი **ჭრელი** წინდა წინდის ჭრელის სახეა: ასო მანივით ჭრელია გამოყვანილი წინდაზე.

კუდუსუნე/ი ცხერისა, თხისა და ადამიანის ხერხემლის ძვალი, სადაც ძალები თავდება (ნ. საბა, ჩუბ.; ნ. კუბაჩა).

კუწლარა კუხიანი (ნ. კყ.).

კუთხიანი ქვა გათლილი დაკუთხული ქვა კედლის კუთხეში სახმარად.

კუთხის ქვა კედლის კუთხეში სახმარი ქვა, გრძელია. თუ სახლის აშენებისას აგური არა აქვთ, მაშინ ამას ხმარობენ აგურის მაგივრად.

კუი, მარგული განუკურნებელი ია-
რა სახარის ძვლისა, წყალივით ჩირქი
დის, აღარ რჩება (ნ. ჩუბ.).

კუკალუზი ღამაზი, მოსაწონი. „რო-
გორა ხარუ“—კუკალუზად“.

კუქანა ნ. კიკანა (ნ. ჩუბ.; შდრ. კირ.
ცუცნა-კუქანა).

კუკრუქანა კაკლიდან მთლიანად
გამორიდებული გული, მთლიანი ნიგო-
ზი, რომლისაგანაც გორგომიქილას (ნ.)
აქეთებენ (ნ. სადათ. ლებანი).

კუკუზნაკი ნ. კუბანა (შდრ. კუ.
კუაუზნაქი).

კუკუთელა საქანელაზე ბავშვს თან
აქანავებენ და თან ამზობენ: „კუკუ-
თელა, საქანელა“.

კუკუნი მძიმედ, ნელ-ნელა მუშაობა.
„ჩვენი ბერიკაცი ვენახში კუკუ-
ნებდა“—ცოტ-ცოტას მუშაობს; „ადა-
მიანო, რაიქენ, რეერთსა აკუკუნებ,
რით ვერ მოხველ?“

კულა ბურთი ბურთის თამაშია.
ბავშვები ორ ჯგუფად გაიყოფიან (ორი
დღედა, დანარჩენ ბავშვებს არჩევანით
გაიყოფენ). ჯგუფები ასიოდე მეტრის
მანძილზე ერთიმეორის პირისპირ დად-
გებიან, შუაში საზღვრად კიკი (ნ.)
აქეთ. ტაშიმუშს (ნ) გავლენ და, რო-
მელ ჯგუფსაც შეხედება ჯერი, ის ის-
ვრის მეორე მხარეზე ბურთს. მეორე
ჯგუფი ცდილობს ბურთი მიწაზე დაუ-
შვებლად ხელში დაიჭიროს (თუ მიწა-
ლუკას (ნ.) არ არიან). ახლა ისინი გა-
მოსვრიან ბურთს. და ასე ერთიმეო-
რეს უგდებენ ბურთს მალლა-მალლა,
რა თქმა უნდა, და დაწესებულ საზღ-
ვრებში. რომელი მხარეც რამდენჯერ
დაიჭერს ბურთს ხელში, იმდენ ქულას
ითვლის; რასაც ვერ დაიჭერენ და მი-
წაზე დავარდება, ის არც მოგებაში
ითვლება და არც წაგებაში. დათქმულ
ქულათა რიცხვს (ოცია უფრო მიღე-
ბული) რომელი ჯგუფიც მალე აათა-

ვებს, ის განარჯვებულია და შეაჯდება
მეორე ჯგუფს სატარებლად განსახლ-
ვრულ მანძილზე, რაც სათამაშოდ იყო
გამოყენებული, და ჰაწიაწოს (ნ.) აძა-
ხებიანებს.

კულავ უწინ, წინათ. „კულავ
სხვანაირი ადათი იყო“ (შდრ. საბა,
ჩუბ. კულა, კულავ, ვაჟა IV).

კუმბუჯატი კომბოსტო.

კუმეტი იტყვიან ძალიან შავზე, ძა-
ლიან ბნელზე. „შავი, კუმეტივით
ღამე იყო, თვალში როთითი წაგეკრა,
ვერ დაინახამდი“ (ნ. ვაჟა III).

კუმში, კუმში ვაზის ჯიშია, თეთრი
ყურძენი იცის, მწვანე ყურძენსა (ნ)
ჰგავს. შეკრულ მტევანს ისხამს (ამიტომ
ჰქვი: კუმში), მრგვალი მარცვალი აქვს
(ნ. ერისთ. ჩუბ., ჯავახ. II, 408
და სხვ.).

კუნაპეტი შავი, ძალიან შავი (?).
„იგეთია, როგორუ შავი კუნაპეტი“
(შდრ. კირ.).

კუნძი ფამფალაკზე ბალიშით და-
დებული ხე (უწინ) ან რკინა (ახლა);
რომელზედაც რვილის (ნ.) თავი იდება
(შდრ. საბა, ჩუბ.).

კუნწულა 1. ხეხილის მსხმოიარე
ტიტი (შდრ. საბა კუნწი, ჩუბ.
კუნწული); 2. ქალის სახელია კიზიყში
(დმანისში ვაფის სახელად გამოგონია).

კუნწუხი, კონწუხი მთისა, ხისა,
სახლისა და მისთანათა მწვერვალი,
წვერი, თხემი. „ხეა კუნწუხზე გა-
აჯდა“; „მთაა ხედ კუნწუხზე მა-
აჯდა“ (ნ. საბა, ჩუბ.).

კუნჭული კუთხე (ნ. საბა, ჩუბ.;
შდრ. წერ. კუნჭული).

კუპატი პატარა ქადა კეცში გამომ-
ცხვარი. ცომს ჯერ ლავაშით გააბრ-
ტყლელებენ საგორავით (ნ. 4), შიგ
გულს (ნ. 1) გაახვევენ მოგრძოდ და
მერმე დაგრავენ. ზემოდან გათქვეფილ
კვერცხს მოასხამენ. ზოგი ატკობს

მაგრამ ეს საერთოდ მიღებული არ არის (შდრ. საბა, ჩუბ.).

კუპატის გული ნ. I გული.

კურაჟი ძუნწი, მეტისმეტად ხელმოკერული ადამიანი.

კურატი 1. შეწირული ცხოველი. გაკირავებული ადამიანი თავის სალოცავს შეუთქვამდა ხოლმე, ოღონდ ესა და ეს საქმე კეთილად დამიგვირგვინე და ამას (სამამლე ცხვარს, ძროხას) დაგიკლავო. ალთქმულ ცხოველს მარჯვენა ყურის წვერს მოსჭრიდა. კურატი თავისუფლად დადიოდა და ძოვდა. მას ქურდიც არ იპარავდა სალოცავის შიშით. ალთქმულ ღლეს კურატს კლავდნენ და წირვას მართავდნენ, პატრებდნენ ხალხს და აკმევე-ასმევედნენ (შდრ. საბა, ჩუბ., ევაჟ I, III, IV, შან. კვეს. კურატი, კურეტი, კურაკი); **2.** ზოგჯერ ადამიანსაც ალთქვამდნენ კურატად, უმთავრესად ბავშვს. გაკირავებული მშობლები დაჰპირდებოდნენ სალოცავს (უმთავრესად წმ. გიორგის და მთაჟარანგელოზს), ოღონდ შეილი გაგვიხარდე და ამდენ და ამდენ ხანს (ერთ, ორ, სამ, ექვს თვეს, ან ერთ, ორ, სამ წელაწადს) შენთან მოგიყვანო კურატად და გემსახუროსო. კურატობის გათავებისას სალოცავის მონა (ნ.) გამოუცხადებდა კურატს: სალოცავმა ნება დაგართო, წადი შინაო (ამას ისე ეტყუოდა, თითქოს ან სიზმარი ენახოს, ან „აქადაგებდა“ პირადად და მაშინ თითქოს ქადაგის პირით სალოცავი ეუბნებოდეს).

ზოგჯერ კურატად დაყენების მაგიერ ბაღის მაჯახე თეთრ მიტკალშო გამოკრულ ვერცხლის ორშაურთან შებამდნენ ხოლმე სამაჯურსავეით, რომელიც ალთქმის დღიდან სალოცავში მისვლამდე ხედ ება და მერმე იქ ააპრიდა მღვდელი და ფულს სალოცავის სასარგებლოდ შეინახავდა ყულაბაში. ზოგჯერ სალოცავში მიმავალ ალთქმულ ბავშვს

ყელზე შემოაბევედნენ თეორი მიტკლის ნაჭრს. რომელსაც იქ აართმევდნენ.

კურკა. კურკა რკო (შდრ. საბა, ჩუბ. კრკო, ჯანაშვი. კურკო).

კუპა პტარა ტანის კაცი, ცოტა კაცი, ქონდრის კაცი (ნ. ცაგ. კუსპარა). **კუტალი** პირსაცავი (ნ.), ვიწროპირიანი ჭურჭლის საცობი (შდრ. საბა, კირ., ცაგ.).

კუტალი კავი კობტად და მაგალდ შეგრეხილი კავი (ნ.) ქალისა.

კუტი ლობიო ლობიოს ჯიშია, ბუჩქად იზრდება, სარზე არ ადის, უაწყლოა (ნ. პეკალი), მარცვალი მომრგვალოა, პრული წითელი. არ არის ძალიან გემრიელი (ნ. ერისთ., ჩუბ. ლობიო-კუტი, ჯავახ. II, 46 და სხვ.).

კუტი პური თორნეში ნახევრად ჩვეარდნილი და ნაწილი ნაკვერცხლებზე და ნაწილი თორნის კედელზე გამოცხვარი პური (ნ. ჩუბ.), ხოლო კუტი თორნეში ჩვეარდნილი პურია და ნაკვერცხლებზე გამოცხვარი.

კუტკუტი წიწილების მოხმობა და ალურსი კრუშისაგან; კაჟტ. ერთმანეთის მიაღერებდა ადამიანთაგან (ნ. ჯანაშვი. კუტკუტი).

კუწკუწა წერილი ფიჩხი. სოფლის ახლომახლო ბუჩქნართან ტყეში ქვირეზობენი და უკონილნი (ამათი ბავშვები უმთავრესად) წვიოდონდნენ და წერილ ფიჩხს დაკრიდნენ, გულურად შეკრავდნენ და ზურგით მოიტანდნენ შინ თორნის გასახურებლად.

კუჭავ, კუჭი სააღერსო სიტყვაა პატარის ჰიმარტისას, როგორც მაგ. გულო და სხვ. „კუჭი, გაიქე ვრაი, ცივი წყალი მათარბინიე!“

კუჭი ნ. კუჭავ.

კუჭიანი ჭული წინდა წინდის კრეფის სახეა: მომრგვალო, გულში ბრტყელწერტილიანი.

კუჭიანი ხანჯალი მოხრილი ხანჯალი, ხმარობენ საბძლის (ან სხვა შენობ ს) სახურავის ჩალის ნართავის (ნ.) გაასწორებლად. დართვის (ნ.) დროს ჩალის ძირები უსწორმასწოროდ ამო-

ყოს ბოლმე თავს ზემოთ, საჭიროა მათი მოსწორება, დაკრეკა ასეთი ხანჯლით.

კუჭის გამორეცხვა: შენი კუჭი არ გამაირეცხება კაჟა შენ გულწრფელი არ გახდები.

ლ

ლაბა რქებდაბრილი, ქვევით რქებდადრეკილი ხარი, ფური და მისთ.; კაჟა დაცოლშვილიანებული, სახრუნეშეყრილი კაცი (შდრ. საბა ბელეშა).

ლაბადა ქალის სამოსელია ახალუხის მსგავსი, მუხლებამდე სწვდება, წელში გამოყვანილია, ოღონდ უნაოჭო. იყრებოდა თურმე დიბისა (შდრ. ჩუბ., შან. რეცენზია, გურამ., შარშ.).

ლაბლა კორკოტი (ნ.) ან კირი წებოსავით რომ გაუშვებს (ნ. დუდკო).

ლაგვის კოკების მალა დაშენებული კედელი. სახლს რომ ოთხსავე კედელს სათანადო ზომაზე აუყვანენ და მოასწორებენ, კოკებს (ნ. 2) დაუწყობენ ოთხსავე მხარეს. ამის სიმაღლეზე დააყენებენ საჩხის (ნ) სვეტებს. შემდეგ სვეტებზე დირეს დადებენ და დირიდან სხვა კოკებს გაუდებენ კედლისაკენ საჩხის დასაკურად. კედელს შემდეგ კიდევ დააშენებენ, რომ მალა აიწიოს და სახლისა და საჩხის სახურავი ერთნაირი დაქანებით იყოს დაფერილი. ულაბიეროდ სახლის სახურავი წოწოლა გამოვა, ხოლო საჩხისა — ვაკე და არ ივარგებს (შდრ. კირ.).

ლაგვის ტოტები აღვირის ის ნაწილი: რახედაც ხელი უვლია მხედარს.

ლაგარძალა მრავალძარღვა (Planta major, соляной подорожник). ფოთოლს ადებენ კრილობაზე: იარას არჩენს, ჩირქს წმენდსო.

ლაგაში ცხენის ყურებში მოსაჭერი თხის რქები, ხელთებიანი. დაქვედვის

დროს თუ ცხენი არ ჩერდება, ლავაშს მოსდებენ ყურებში და მოუგრებენ. ცხენი ველარ იძვოსი.

ლაგახი კათანდარა, თხელი, გამბდარი კაცი; ასეთივე საქონელი.

ლაგვარდანი კედლების გაყოლებაზე სახლის კერის შემოვლებული არშია, карниз (ნ. ჩუბ., ტეკნ. ტერმ.; შდრ. ბერ. ლაგვარდანი).

ლაგათა, ანუ ლაგათა ლავაშის მისაკრავი თორნის იარალი: ფაცარია, ნიჩბის ფორმისა, ხელის მოსაკიდი აქვს; ცალ მხარეს ბზეა დადებული და ზედ ტოლა გადაკრული, რომ ცოტა ამოზურცული იყოს. ზედ გაბრტყელებულ ლავაშს გადააფენენ და მიაკრავენ თორნეს.

ლაინი ბამბის ქსოვილი თეთრი. „ხამი სიღნაღიდან ჩამოტანილი ნართისა იყო, ლაინი შინ დართულისა, ხამი ვიწრო და მოშო იყვის, ლაინი განიერი და წმინდა“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ლაკაშა ხანტი, უჯანო და გამბდარი საქონელი. „ლაკაშ, შე სამგლევი გაიწი!“

1. ლაკლაკი აქა-იქა უხეიროდ სიარული, უმიზნოდ სიარული, წანწალი. „რა და დალაკლაკებ ამ სიცხეში, თავი არ გენანება?“ „დღევანდელი დღე დავალაქე, რეერთი ვილაკლაკე და ვერაფერ გავკადი“.

2. ლაკლაკი ნ. გულის ლაკლაკი (შდრ. ჩუბ. ლაკლაკი).

ლაღვა რეკვა „სად ელაღებიან ნეტა ამთენ საქონელ?“ (ნ. ჩუბ., ვაჟა I

ლალ, III ლალვა, შ ან. რეცენზია გა-
ლალვა; შდო. შ ან. კვეს. ლალ).

ლაშბი მომსხო ძაფო (ცხვრის ნაწ-
ლავს დახეწენ, დაგრეხენ, გაკიმავენ
ჟა გაახმოზენ. მაგარია. ჩანგურის სი-
მებადაც იყენებენ და მშვილდის ლა-
რადაც). ლაშბი მოდებული აქვს მატყ-
ლის სართავ ჯარას მოძრაობის გა-
დასაცემად. იგი გადაცმულია მორგვეზე
და იქიდან მოდებული აქვს ტიბეირს
(ნ.). მორგვეს სახელურით ამოძრავებს
ადამიანი. მორგვის მოძრაობა ლაშბის
საშუალებით გადაეცემა ტიბეირს, ტიბე-
ირის მოძრაობა კი ჯარატარის მო-
ძრაობაც არის, ჯარატარი მატყლს
ართავს (ნ. საბა, ჩ უბ.).

ლაში 1. მდინარე წყლის მოზი-
დული წმინდა ქვიშა, ძალიან წინიკია
და ერთნაირი. მას კირსა და ნახშირს
ურევენ და სახლებს ლესავენ ლურჯად
(ნ. ჩ უბ., ჯ ან ა შ ვ. ლამ, ჯ ა ვ ა ხ.
II, 126—7; შდრ. საბა, ვაჟა I, III,
IV); 2. უქვო, უყენკო შავი მიწა, მსუ-
ქანია, ადგილი დასამუშავებელი. კარგია
საყანედ, სავენახედ კი არ ვარჯა, რად-
განაც დაბალი ღვინო იცის, თუმცა მო-
სავალი დიდია. აქედან: ლ ა მ ი ა ლ ა გ ი
შავმიწიანი ალაგი; ლ ა მ ი ვ ე ნ ა კ ი.

ლაში ვენახი უქვო, უყენკო შავი
მიწის ვენახი, დიდ მოსავალს იძლევა,
შავრამ ღვინო ხარისხით დაბალია. უპი-
რისპირდება ხირხატ (ნ.) ვენახს.

ლანგარი კატ. გაშლილი, ვაკე.
„იგრე უნდა შავეკო საბანი, როგორც
ლ ა ნ გ ა რ ი ვ ი თ ა ო“ (შდრ. ჩ უბ.).

ლანგი კოკლი. „ჩვენებიანთ ლ ა ნ-
გ ი ბ ი კ ი“ (შდრ. ლანგ-თემური, თემურ-
ლენგი).

ლანჩა იატაკის ფიცრის ქვეშ და-
ტანებული სოლი ან ნაფოტი კოკლო-
ბის გამოსასწორებლად, რომ იატაკმა
არ აიწ-დაიწიოს და არ იკრაქუნოს
(დურგლის ცნობა სოფ. კელმეჩურიდან).

ლანჩიფარი ყველასაგან დაბრყვე-

ბული, არაფრად ჩადებული ადამიანი
(შდრ. ჩ უბ. ლანჩარი, ლანჩარი,
ვ ა ნ ტ ა ნ გ VI-ის „დასტურლამლი“,
წ კდ. გვ. 46, 174)

ლანძვა ტარეცა, ცხარე ცეცხლისა-
გან ზედაპირის წვა (ნ. საბა ალანძვა,
ჩ უბ.. ბ ე რ. ლანჯვა, შ ა რ შ. ლანცვა).

ლაატი ნ. ლასტი.

ლაპარაკი მოუფილათ წაიხტებენ.

ლაპარაკის მოშლა ლაპარაკის შე-
წყვეტა. „აბა, მო შ ა ლ ე თ ლ ა პ ა-
რ ა კ ი“.

ლაპარტი სველი, კუნტუხი. „ამ
ლ ა პ ა რ ტ ტ ა ნ ის ა მ ო ს რ ა უ ყ ო, გაყდა
უნდა“. აქედან: დ ა ლ ა პ ა რ ტ ე ბ ა (ნ.).

ლაპარტი 1. ხონბის მარაგენი, ბარ-
ტყები. „კოკი ლ ა პ რ ე ბ ი ვ ი თ დ ი-
ფ ა ნ ტ ე ნ“ (შ. ლაპარი არ იხმარება; ნ.
ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ლაპი); 2. ადგილის სახე-
ლია გარე კახეთში.

ლაპუტაკი, ლაპუსტაკი, ლაპუსტ-
რაკი სალანძღვი სიტყვა: გარყვნილი
ადამიანი (უფრო მოხარბზე იტყვიან).
„აი, შე ლ ა პ უ ს ტ ა კ ო, შენა!“ „შენი-
თანა ლ ა პ უ მ ტ ა კ მ ა მ ე ე გ უ ნ დ ა
გამიბედოა?“

ლარების დაბმა ლარის დაბმა სა-
ცირკლის ამოღებისას, რომ სწორად
ამოიღონ საძირკველი და სწორე კედე-
ლი ააგონ (შდრ. საბა, ჩ უბ. ლარო).

ლარის დარტყმა ნახშირწყალში
ამოვლებულ ლარს დასახერხი მორის
თავსა და ბოლოს დაადებენ, გაკიმა-
ვენ, შემდეგ მხერხავი ხელით ასწვენს
ლარს მაღლა და ერთბაშად გაუშვებს.
ლარი მორზე დაეცემა და კვალს და-
ტოვებს სწორ ხაზად.

ლარო საფეიქო ხელსაწყო: ორკა-
პა ჯოხია ბაწრის საქსელავი. ასეთ
ჯოხს რამდენიმე ადგილას დაარკო-
ბენ, მრგვლად წრესავით შეკრავენ,
მერმე კაპებზე ბაწარს შემოახვევენ (ბა-
წარს კაპსა და კაპს შუა გაატარებენ),
ლაროებს იმ ვარაუდით დაარკობენ,

რა სიგრძისაც ქსოვილი უნდათ; შემდეგ ბაწარს ფრთხილად აალებენ და საქსოვად გაკვიმევენ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ლასტი, ლახტი 1. ამოკარულად (ნ.) დაწნული ჩელტი, ბრტყელ ფიცარსავითაა. ხედ ჩირს გაფენენ გასაშრობად. „ლასტი ვუგებდით ბელორაებას, ვერ გვხედავდნენ მუხანათსა“ (რ. ერისთავი; ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვილასტ. 1, მ. ა. ყ.); 2. ნესე-სახამთროს ბალში ნათესი ხოლ-ხოლად გადასდევს. ერთი მწკრივის ნათესი რომ გაიზრდება და მეორე მწკრივის ნათესი შეერევა და გადაებმება, ამას: ც ლასტი ეწოდება. **ლახანი** ნ. გარინგა. ლატანს მდინარეზედაც გადებენ საცალფეხო ხიდად (ნ. საბა, ჩუბ.).

ლაფა თიხის გუნდა, რომელსაც მეჭურჭლეები ქურტლის კეთებისას ხმარობენ. ტალახს ერთჯერობაზე ხელით რომ მოიმორჩილებენ, მოხელენ, მას შემდეგ რამდენიმე გუნდად გაჰყოფენ. გუნდისაგან კი აკეთებენ ქურტელს (ნ. საბა, ჩუბ. ლაფი; შდრ. ვაჟა I, III ლაფი; შდრ. ლოლუა, სროსალი, ფილთა).

ლაფათა ფეკა, ლაფათა (ნ.; ნ. კირ.).

ლაფანი (*Pterocarya caucasica*, лавина) სამასალე ხეა, თეთრი, რბილი, დიდი ტანისა იზრდება. ფოთოლი კაკალსა და იფანს მიუგავს, ოღონდ კაკლის ფოთოლზე წვრილია, იფანისაზე — მსხვილი, ტანით კაკალსა ჰგავს (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მ. ა. ყ. ლაფანის ხე).

ლაფახი დამბლასავით. აქედან: ლაფასიანი დამბლადაცემულივით, დონდლე, საქმის კეთება რომ უჭირს; მალე რომ იღლება; აღმართს ვერ აივლის, ქშენა აუვარდება.

ლაფიხ გუნდა ერთი ქურტლის გა-

საკეთებლად საჭირო თიხის გუნდა, დაწელილია, დარჩეული, დებენ ჩარხის თაგზე (ნ. ლაფა).

ლაქათა ვითომ მოსიყვარულე, ცრუ ალერსის გამომხატველი, სიყვარულის მომჩვენებელი. „აი, შე ლაქათავ, შენა, მითამ შენც გიყვარს, თავ როგო აჩვენებ?“ (შდრ. ლაქუცა).

ლაქათი ცრუ ალერსი, ცრუ სიყვარული (შდრ. კ. ყ. ლაქაური).

ლალი ერთ მორგეში ღერძი რომ გაქედლი არ არის, იმაზე ამბობენ: **ლალია**.

ლაყაფაფუჭებული ვულგარული სიტყვების მთქმელი (შდრ. საბა, ჩუბ., შპან. I ლაყაფი).

ლაში თევზისა ლაყუჩის გარეთა მხარე (შდრ. საბა, ჩუბ., შპან. I, ცაგ., ბარნ., ვაჟა I, III, IV ლაში, შან. კვეს. ლაშ).

ლაშქარა (*Symphytum*, окопник) ბალახია, მაღალი იზრდება, მოგრძო ბრტყელი ფოთოლი აქვს, პატარა ცისფერ ყვავილებს იხსამს. ყვავილებს წყალში ჰყრიან ბავშვები სათამაშოდ. წყლის დინებისას ყვავილები ჯარისკაცებივით დამწკრივდებან ხოლმე (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯანაშვილასქარა, მ. ა. ყ.).

ლაჩინა მძიმე, ზორობა კამეჩის სახელია.

ლახვარივით შამოვარდა სიცივე იტყვევან ერთბაშად შემოვარდნილ მკაცრ სიცივეზე.

ლახტაობა საბავშვო თამაშობაა. ბავშვები ორ ჯგუფად გაიყოფიან. წრეს შემოხაზავენ. ტაშიმუშის (ნ.) შემდეგ ვისაც შეხვდება წრეში ჩადგომა, ჩადგება, მეორე გარეთ იქნება. რამდენი ბავშვიც წრეშია, იმდენი სარტყელია (ქამარი — ლახტი) დალაგებული წრეში თანაბარ მანძილზე, თითო ლახტს თითო ბავშვი უდგას მცველად. გარეთ

მყოფნი ცდილობენ აართვან ლახტი მაგრამ მცველები არ უშვებენ წრის გარეთ ვერ გავა წრეში მდგომი. თუ წრიდან ფეხი მოარტყა წილს ქვემოთ, მოიკრება და ახლა ისინი ჩადკებიან წრეში. წელს ქვევით შეიძლება ლახტის ცემა. ლახტი თუ მოიტაცეს, ამით სხვა ლახტებს დაუწყებენ ცემას, რომ გამოიტანონ. ყველა ლახტის გამოტანის შემდეგ სათითოდ დაიკვირნენ გარეთ მყოფნი წრეში მყოფთ და დაუწყებენ ცემას. ისინი კიდევ ცდილობენ, რომ მოკრან წრეში წელს ქვევით. როცა მოსკრიან, მაშინ შეიცვლებიან და თამაშობა ხელახლა თავიდან დაიწყება (ნ. კ. რ. ლახტობა).

ლახტი ლახტობის (ნ.) დროს სათამაშოდ გამოყენებული სარტყელი, ქამარი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ლახტი უკან დაგდება, თოფი მალლა შაგდება საბავშვო თამაშობაა. კენკის ყრას დაიწყებენ: ერთ კენკს აიღებს რომელიმე, ერთ-ერთ მუკში დაიკერს და იტყვის: რომელმა მოგცეს? თუ შეხედება, ახლა ის სხვას უგდება და ა. შ. ბავშვებს წრეუ დასხამენ. ვისაც კენკი შერჩება, ის ჩამოუღლის და წრეს შეასკორებს. ბავშვებს თანაბარ მანძილზე დასხამს ერთიმეორისგან მრგვლად. ყველას ხელებს უკან დაიწყობინებს. გაკავებულნი უნდა ისხდნენ, არ შეიძლება საითმე მიხედვა. ვინც წრე გაასწორა, ის წრის გარეთაა, ხელში უჭირავს კალთაში გამოხვეული ლახტი (ნ.), წრეს უგლის გარშემო „კოკლობით“, ყველას უკან ჩაიხრება და ისეთ მოძრაობას აკეთებს, თითქოს ლახტს დებდეს, თან იძახის: „ლახტი უკან დაგდება, თოფი მალლა შაგდება“. ვინც მას სურს, იმას დაუგდება უკან ლახტს შეუჩინებლად და განაგრძობს ისევ მოჩვენებითს „კოკლობას“ და ყველას უკან ჩაცუქებას, თითქოს ლახტს დებდეს. ვისაც ლახტი

დაუგდო. ის გაიგებს თუ არა, დააკლებს ლახტს ხელს, წამოხტება, გამოეყიდება და, თუ მიეწია, დაუწყებს ცემას. ის გაობის და ცდილობს ბიასწორს იმის ნაჯდომ ალაგს. თუ მიუსწრებს და დაჯდება, არა სცემს. ახლა ეს დაიწყებს ისეთსავე მოქცევას და ა. შ. ვინცობა მან, ვისაც ლახტი დაუგდეს, ვერ გაიგო, მეორედ შემოვლისას ლახტის დამგდები აიღებს ლახტს და დაუწყებს ცემას, შემდეგ ისევ ის განაგრძობს ლახტის დაგდებას.

ლაჭვა ტყენა, ფეხით მიწის ტყენა (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ვაჟა III ლახვა, ჯ ა ნ ა შ ე., შ ა ნ. კეეს. ლაქ).

ლაჯი ერთი გადაბოტება, ნაბიჯი, სიარულის დროს ფეხთა შუა მანძილი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ლაჯუნი უხეირო, უთაბოლო სიარული, გზათუკან სიარული. „რათ გეყვარს უხეირო ლაჯუნი?“ „რაა დაა ლაჯუნივ, რატო ერთ ალაგაა ვერ დაგდებულხარ?“ (შდრ. ბ ე რ. ალაჯუნე).

ლებანი კურკის გული; კაკლის (ნიგეხის) გულის ნახევარი. კურკუნი (ნ.) ნახევარი გული (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბ ე რ. ნებალო, სახათ.).

ლებუა ლობიო (საერთოდ), საქმელი ლობიო.

ლექვების ურა გაღტ. მოფერება. ლექვები მიუყარე მოფერე, მოფერე.

ლექის მთა კავკასიონი კახეთისა. **ლექის ხე** (*Acer laetum, красная яблоня*) ხეა ერთგვარი (ნ. ს ა ბ ა ლეკი, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ა ყ.).

ლეკური სიტყვა გაღტ. ვაქრობაში — გადაჭრილი, საბოლოო სიტყვა, გადაწყვეტილი სიტყვა. „აი, მე ლექური სიტყვაა გეტყვი, გინდა მამე, გინდა არა: ხუთ მანათ მოქცემ“.

ლექური ყარფუხი სახამთროს ჯი-
შია: დიდი, გრძელი, სქელქერქა სახამ-
თრო.

ლე ლეჩი ცივი კერძი, ცხელი შექამან-
დი რომ გაცივდება. „ლე ლეჩია კერ-
ძი, ამაჲ რა შამაქმევეს?“ (ნ. კირ.).

ლემი (*Datura stramonium*, *гъ-
ман*) მცენარეა ტოტიანი, ბრტყელი
ფოთოლი აქვს; ჯაჯა. იტყვიან: ლე-
მი ვით წაეცხო ზედა ზედ დააკე-
და, მზრუნველობა გაუწია (ნ. საბა,
ერისთ., ჩუბ., მაყ. ლემი, ლემა).

ლენჯო კაკლისა, თხილისა, წაბლი-
სა და მისთ. მწუანე გარე ქერტი, დამ-
წიფებისას რომ გასძვრება ხოლმე,
წენგო. საღებავად იხმარება კაკლის
ლენჯო, მუქ ლეიძლისფრად ღებავს (ნ.
საბა, ჩუბ. ლეჯა, ლენჯო კაკლისა,
საჲათ. ღებანი).

ლერწამ-დარეჯანი ზღა:რეკი. ნეს-
ტან-დარეჯანი.

ლერწამთ ქალი ზღაპრული ლამაზი
ქალის სახელია.

ლექი, როქი ლვინის ნაძირი, ლვინის
დანალექი ქვევრში (ნ. ჩუბ., ტექნ.
ტერქი. ლექი).

ლეღვის კაკრა ლეღვის მკუხე ნყო-
ფი. ზოგი ლეღვი წელიწადში ორჯერ
ისხანს. პირველი კაკრა (ნ.) დაიფუ-
ტება და გასცივია (ზოგიერთისა მწიფ-
დება ივლისში და გუდა ლეღვს (ნ.)
ეძახიან), მეორედ გამოღებული კაკ-
რა მწიფდება. ზოგი მსუნაგი კაკრას
ნორჩობაში ქამს, მოტკობა, რძესავით
თეთრი წვენი გადმოსდის, რამაც მუწუ-
ყების გამოყრა იცის.

ლეღვის ჩირი შეწვეარი ლეღვი სა-
ხამთროდ შენახული (ნ. ჩუბ.).

ლეშა თევზი თევზის ჯიში: დიდი,
უქერტლო, უგემური თევზია.

ლეში მურღალი (ნ.), მძორი, მკვდა-
რი ცხოველის, სისხლდაუღვრელად მო-

მკვდარი ცხოველის ხორცი; სუჰრაბაოჲ-
ხორცი საერთოდ; ჯაჯა. მუქთამქა-
მელ ადამიანზე იტყვიან: ლე ში აო.
მსუქანზედაც იტყვიან: ლე ში ან ი აო
(მდრ. შალეშვა; ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა
I, III, IV, შან. I; მდრ. შან. კევს.).

ლეშკი 1. ყურძნისა და მისთანა
ხილულთა ხორცი, წვეგამოცლილი
ნაწილი უკანოდ და უკურკოდ (ნ.
ჯაჟახ. II, 304; მდრ. საბა); 2. ტყავ-
ზე შერჩენილი ხორცი.

ლევილი ჯაჯა, ლე რვილი (საფეიქ-
რო ხელსაწყო. ნ. რვილი 2; ნ. საბა,
ჩუბ., ვაჟა I, ბერ. ლილუა).

ლია: ლიის წაყენება წყალი რომ
დაიღვრება, იმაზე იტყვიან ხოლმე:
ლია წააყენაო (ნ. საბა, ჩუბ.,
ჯაჟახ. II, 125-6).

ლითონი საყრდენი ქვა თიხის კურ-
კლის საკეთიბელი ჩარხის ლერძისა.
ლერძი ვერტიკალურად დგას და დაყრ-
დნობილია ბრტყელ სიბ ქვაზე, რომ
კარგად იბრუნოს (მდრ. საბა, ჩუბ.).

ლილახანა იაფობა, მუქთად შოვნა-
რისამე. „ლილახანაა, რომ მუქთათ
გინდა?“ (ნ. ალაგ.; მდრ. ჩუბ.).

ლიმცლიმც პირამდე სავეს (ნ. კირ-
ლიცილიცი, ჯანაშვი. ლიცილიცი).

ლიპი სრიალა, მცურალა, სასხლტო-
მი, *скользящий*. „გაყინულია და გზებო
ლიპია“; „ლიპი ფიცარია და ფე-
კი გამიკურდა“ (ნ. საბა, ჩუბ., ვა-
ჟა IV).

ლიტაო უტოტო, სწორი, მაღალი
ხე (ნ. ბარნ.; მდრ. ალაგ.).

ლობოთა უაურმა ჯაჯა, ლე კირკა-
ქი (ნ.).

ლოგინად ჩავარდნა მძიმე ავადმყო-
ფობისაგან ჩალოჯნება, ლოგინში ჩა-
წოლა ხანგრძლივად (მდრ. ჩუბ. ჩა-
ვარდნა).

ლოგინგაყოფილი ნ. ლოგინის გა-
ყოფა.

ლოგინზე დაწოლა მშობიარობის დროს დაწოლა, მომშობიარება (ნ. ჩუბ. დაწოლა).

1. ლოგინი, ტახტი უწინდელ სახლში კედლების გაყოლებახე, მთელ სიგრძეზე, მომალლოდ გამარჯული ტახტი. ზედ ჩამოჯდომა შეიძლება, უძრავია, ქვეშ აჯათი (წვრილმანი სამუშაო იარაღი და მისთ.) აწყვია. ფარდები აქვს ჩამოფარებული, რომ ქვეშ შეწყობილი ხარახურა არ გამოჩნდეს და მორთულიც იყოს, ზედ იარანალი (ნ.) აფენია. ზედ ქვეშაგებს იშლიან და წვებიან.

2. ლოგინი ფიცრის საწოლი, რომელსაც სამი მხრივ მოაჯირი აქვს, დიდი და მოძრავი, ცოლ-ქმარი და ბავშვიც კი დაიწვინება. ბავშვისთვისაც იცოდნენ ცალკე ლოგინი, პატარა. ჩვენს ოჯახში დღევანდლამდე გვაქვს ორივე (მდრ. საბა, ჩუბ., ნინ. I, 26.).

ლოგინის გაყოფა ცალ-ცალკე დაწოლა ცოლ-ქმრისა. ქიხიყში ჩვეულებრივ ცოლი და ქმარი ერთად წვებიან ერთ ლოგინზე ერთ ქვეშაგებში. რაიმე მიზეზით თუ მოხდება მათი ცალ-ცალკე დაწოლა: ან ავადმყოფობის, ან დამღვრების გამო. უკანასკნელი ცუდ ნიშნად და სარცხვილად ითვლება. აქედან: ლოგინი გაყოფილი (მდრ. ლოგინის შეერთება).

ლოგინის ძარალი ლოგინისა და ქვეშაგებისათვის საკურო მოწყობილობა: გადასაფარებლები, ხეწრები, პირები და მისთ.

ლოგინის შეერთება ერთად დაწოლა. ახალდაქორწინებულების, ან დამღვრებული, ლოგინგაყოფილი ცოლ-ქმრის ერთად დაწოლა (მდრ. ლოგინის გაყოფა).

ლოლია ლოლია საბავშვო თამაშია. პატარა, ასე 2—5 წლის ბავშვს ართობენ

შემდეგნაირად: მარცხენა ხელის გულს გაუშლიან და მარჯვენა ხელის სალოკ თითს უსვამენ (ბავშვის ხელები უფროსს უკირავს და აპოძრავებს) და თან უფროსი შემდეგს სოტყვებს ამბობს: „ლოლია, ლოლია, ფური კრელია, კბო წითელია“. შემდეგ ნეკს მოუკეცავს და ეტყვის: „ამან მაიპარა“, ანლა არათითს მოუკეცავს და ეუბნება: „ამან დაკლა“, შემდეგ შუა თითს მოუკეცავს და განაგრძობს: „ამან მოხარშა“, ბოლოს სალოკს მოუკეცავს და დაასრულებს: „ამან დაკამა“. ამის თქმისთანავე ბავშვის მარჯვენა ხელის სალოკ თითს წაუშენს მარცხენა ხელის ცერსა და ამბობს: „ადე, ბებერო, წყალი მაიტანე!“ ეს უკანასკნელი გარემოება ძალიან იკეცეს ბავშვსა და აცინებს. ბავშვი ხელს ანლა თხოულაობს „ლოლია-ლოლიას“. ამით ლაპარაკსაც აჩვენენ.

ლოლია გრძელი, მრგვალი, ლულასავეთ დახელილი თიხა. თიხას ასე დააკეთებენ, გვერდზე დაიწყობენ ფიცარზე და მერზე დაიწყებენ თორნის კეთებას: კედელს ადებენ და აქნიან და ხელით ლესავენ შიგნით და გარეთ. ასე აშენებენ თორნეს (მდრ. ლაფა, სროსალი).

ლომა ლაფი. მეჭურჭლეს კუბუკის კეთებისას გვერდზე უდგას ჯამი წყლით. ამაში ისველებს ხელს, რის გამოც ეს ლაფდება. ამ დღელზე (ნ.) ლაფს ლომას ეწახიან. წყალს მალ-მალე ცვლიან, დღეში რამდენჯერმე, თორემ ამყარდება და კუბუკელს გეო ექნებათ (მდრ. დაჯათილი).

ლომის ჯამი წყლიანი ჯამი, რომელშიც მეჭურჭლეები ხელს ისველებენ კუბუკის კეთების დროს და თხელი ლაფი დგება (ნ. ლომა).

ლომპო დღეში.

1. ლოპრი ლორწოსავით (მდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. ლომპორ, ბერ. ლოპერა, შარშ. ლოპერი).

2. ლოპრი ნახერეთის გასაფართოვ-
ბელი ბურლი. კუხრაკული წვერი არა
აქვს, ბრტყელი ორპირი რკინა მოხრი-
ლია სიგრძე ნახერად ისე, რომ ორი-
ვე პირით შეიძლება გაკრევისება. წვე-
რისაკენ უფრო წვრილია. ურმის მორგეს
ჯერ ჩვეულებრივი ბურლით გახერე-
ტენ, პერამე ლოპრს შოატარებენ და
გააფართოებენ.

ლოპრიანი ლორწოიანი; კაღატ.
ანაღდაბადებული ბავშვი.

ლოფორჩინა ლოკოკინა (ნ. ს ა ბ ა,
ერისთ., ჩუბ. ლოფორთქინი/ა,
ჯანაშვი. ლაფორჩინა).

ლოღნა უკბილო კაციის ლეკვა (ნ.
ს ა ბ ა, ჩუბ., ვაჟა I, კირ. ლოღნა).

ლოჟა ხელნახე საბრუნთან (ნ.) გა-
რეთა მზრიდან გამოწეული ადგილი
(ან დაკრული ფიცარი), რომელსაც
მორგვი ხედება და კამს. უტოვებენ,
რომ ხელნა არ გაცვითოს და მალე არ
გატყდეს

ლოჟოჟინა დოყლაპია, უხეირო, უნ-
დილი (შდრ. ბერ. ლოჟო).

ლოცვის სარტყელი, ბალადა, ბოდ-
ჩა, ბოხჩა შაგირდი რომ დაილოცებოდა
(ოსტატობის ხარისხს რომ მიიღებდა),
წელზე აბრეშუმის ბალდადს შემოარ-
ტყამდა ოსტატი (ბალდადს დედა აძ-
ლევიდა) და შიგ თავისი ხელობის ია-
რალს (მაკრატელს, გონიოს ან ქაფჩას)
გაურკობდა. სამ დღეს ატარებდა ასე,
შემდეგ შემოიხსნიდა და ოსტატს მის-
ცემდა. ან თვითონ შეინახავდა (ნ.
გ რ ი შ., 44).

ლოკინზე ნაკურთხი წინათ ზოგი
მღვდელი სრულიად უმეცარი იყო:
მოქრთამეთ ჰქონდა მიღებული მღვდ-
ლობა. ასეთ მღვდელზე ამბობდნენ:
კლაქში (თბილისში) არც კი ჩასულა,

ლოკინზე (მდინარეა გარე კახეთში,
თბილისის პირას) ეკურთხაო: კაღატ.
უმეცარი, ძალით თანამდებობის მიმთვი-
სებელი.

ლუბი გამხდარი, მკლე საქონელი
(ნ. კ ყ., ვაჟა I, შ ა ნ. კეეს.).

ლუკლუკი, ჩუკჩუკი ჩაჩურჩულება,
ამბის მითანა და ყურში ჩალაპარა-
კება.

ლუნგი ჩლუნგი. „ლუნგი კვა წის-
ქვილისა არ ვარგა, არა მკრის“, ე. ი.
ვერა ფეკავს (ნ. ჩუბ.).

ლურთუნგი მსუქანი ხორცი (შდრ.
კ ყ., ა ლ ა ვ. ლურთი).

ლურ(რ)ხმანი, სოლი თალის შემეკრე-
ლი კვა ან აგური, რომელიც თალის
ცენტრშია. თალს რომ ავლებენ, აგურს
აწყობენ მარჯვნივ და მარცხნივ და
ორივე მხრიდან თანაბრად მიჰყავთ.
როცა კვდელი ერთმანეთთან მივა და
უნდა შეიკრას, აქ უკანასკნელ აგურს
ან ქვას ვერტიკალურად ჩადებენ და
ამით შეიკვრება თალი და გამაგრდება.

ლურტუ კენტი (—ლუწი თუ კენტი)
თამაშია. რისამე მარცვალს ან თხილს
მუკში დაიჭკენ და იკითხავენ: „ლურ-
ტუ კენტი?“ (ლუწი თუ კენტიო?).
ბეორე უპასუხებს: „ლუწი მე“ (ან „კენ-
ტი მე“). თუ პასუხი სწორი გამოვიდა,
მაშინ მოგებულა და ყველ-მარცვალს
წაიღებს; თუ ვერ გამოიცილა, ლურტუ
კენტის მთქმელს უნდა მისცეს იმდენი,
რამდენიც არის გამოსაცნობ მუკში
(ნ ბერ. ლუწოთუკენტი).

ლუსმანა საქონლის სატყვიარია.

ლუჩუნა უნდილივით, ზოთე, უეშმა-
კო ადამიანი (შდრ. წვერ).

ლქენა რქენა, რჩოლა; კაღატ. „რაა
მე ლქინები, ადამიანო?“—რას მერ-
ჩი?

მ

მაამოი შეძახილია, ხარმა რომ მი-
მართულება შეიცვალოს.

მაღევარი ძალი მწვეარი, ძალი,

ნადირს რომ სდევს და მონადირესთან
მოადგება.

მაჯანი სახელის ნაცვალის სიტყვა: მ ა-
ვ ა ნ ი კ ა ც ი ე ს ა და ე ს კ ა ც ი.

მაზა სასურველი საკმელი, დესერტი. „მაზად რაა მირთმევთ?“ „რა მაზა-მაზასა მთხოვ“ (ნ. საბა, ჩუბ., სადათ., გრიშ; შდრ. გურამ., კირ. მაზალო, ბარნ.).

მაზანდა მტეს: ხელია კაცისა.

მაზნეფარი მანებელი, ხარალის მომტანი. „ძალიან მაზნეფარი ადამიანია, სუ იმასა ფიქრობს, ვის რა ვახნიოო“ (ნ. ზნევა).

მათა (კადრაკის თამაშში: მატ? ნ. ჩუბ.): „ძალიან მათა რამეც ვგარი!“ (შდრ. სადათ).

მათრობელა აგაჟ, წყ მონზობელა (ნ.).

მათუო (Chenopodium foliosum) ბალახია (ნ. მაყ; შდრ. ერისთ., ჩუბ.).

მათხაფი მკედლისა და დურგლის იარალი: სახვრეტი, ბურლი, ცებრუტი (ნ. ჩუბ. მათხაზი).

მათხაფ-ქამანი მკედლისა და დურგლის იარალი: ციბრუტი და მშვილდი (ნ. ქამანი).

მაიმაჯი მახინჯი, გონჯი; ფინთი; საძრახისად საჩენებელი. „ქვეყნი მაიმაკი“ (შდრ. საბა, ჩუბ., ცაგ. მაიმახი, ბერ. მოიმახი).

მაკრატელა მხალი მხალია, მაკრატელისებრი ფოთალი აქვს (შდრ. ერისთ., ჭყ., მაყ).

1. მალა ხერხუმლის ძვალი, vertebra, ძაწიოიკ (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ. მალი).

2. მალა კალატოხის იარალი: თხელი ქაფჩაა, ბათქაშის იარალი, სახლის კედლების გაჯით სალესი იარალი (ნ. ჭყ.).

მალა ბროწოლი მუქი, ოდნავ მომჟოა-მოტკბო ბროწეული, სასიამოვნოა (ნ. ბროწოლი).

მალალი რბილი, ნაზი, სუსტი; ფუყა (ნ.), ადკლად მეტევი ზე და მისთ.

„ქლიავი მალალი ზეა და მალე ტუდება“; „კბო მალალია“ (ნ. ბარნ., ვაქა I).

მალიათი შეძლება, სიმდიდრე. „მკთენი მალიათი არა აქ, რო მაგი ყიდვა შადლოა“ (ნ. ბერ.; შდრ. ჩუბ.).

მალქაფი/ა წყლის გადასადგები ნიბიბოთ ფიცარი, რომელსაც წისკილის ღარში ჩადებენ ხოლმე (შდრ. ბერ. გადა-სა-გდებულა, შარშ. საგდულაი).

მამალი ანჯამა ჩარჩოზე კარ-ფანჯრის ჩამოსაკიდებელი მოწყობილობის ნაწილი, რომელიც კაპინია და ჩამოთეცება ხოლმე დედამ ანჯამას (ნ.).

მამალი იამანი იამანი (ნ.), რომლის განაქურნეაც შეიძლება (შდრ. დედალი იამანი).

მამალი კოქაქი კარის საკეტი ჩანგალი.

მამალი ნაწილები კარ-ფანჯრისა აგაჟ, წყ ყიდები (ნ.).

მამალი სოლი ურმისა და მისთ. თელის სოლი, რომელიც ორ ფეოსოს გადასაბმელ ადგილას ჩაყრება: ნახევრად ერთში ზის, ნახევრად მეორეში (შდრ. დედალი სოლი).

მამითაღი, მამითაჯი ნადი (ნ. საბა, ჩუბ.).

მამით ერთნი დანი და ძმანი მამით ერთი და დედით სხვა (შდრ. დედით ერთნი).

მამულ-დედული უძრავ-მოძრავი ქონება (ქონება მიწა-წყლიანად) (ნ. საბა, ჩუბ. მამული, დედული).

მამულმშვილი კაცი ვენახის პატრონი (შდრ. ბერ. მამული).

მანა სარი, პატარა მარგილი, ხმარობენ ღობითთვის. საბძლისა და ქოხისთვის (ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. მანადა, სადათ., შან. კევს., ჯავახ. II, 320—22; შდრ. კელმანა).

მანამ სანამ, ვიდრე (ნ. ვაჟა I, III).

1. მანანა სინსლივით (ნ.) წვიმს მზე-ში იენისსა და იელისში. იცის ცაცხვი-სა და კაკლის ფოთოლზე. კინკარზე-დაც. მზეზე ბზინავს. ფუტკარი თაფლად აგროვებს (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ., გურამ., ვაჟა I).

2. მანანა პარკის აკრეფის შემდეგ დარჩენილი თითო-ოროლა წვნიკი აბრეშუმის კია. აქედან: გამომანანა ვება (ნ. შარშ. 2 მანანა).

მანანის მანანა მეორედ გამომანანა-ვებს (ნ.) შემდეგაც დარჩენილი მანანა (ნ. 2).

მანგანა მკედლის იარალი: ქანჩი, მოსაქერი. ამას დააქვრინებენ რკინას და მერმე ქლიბავენ (ნ. ჩუბ. მანგანა, გურამ. მანგანი).

მანდალიონი კოჭი სიგრიძე დაწყობილი კოჭი, რომელზედაც იატაკის ფიცარი დაიგება.

მანჭა გუთნის კუდისა და ფრთის შემერთებული ნაწილი, ხის ლურსმანი, რომელითაც ფრთა კუდზეა დამაგრებულ-ლი (ნ. ჯავახ. II, 322; შდრ. საბა, ჩუბ. მანჭვალი, კყ. მანჭი, ბერ. მანჭო).

მანჯანოკი აბრეშუმის ამოსახვევი მოწყობილობა: ტაშტი, ჩარხი და სხვ., აბრეშუმის ამოსახვევი კუსტარული ჯარა (ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. „საინგილო“, 125-6, წყრ. მარჯანიკი, ჯავახ. საფ.-სახ. 126-7).

მანჯანოკის ტაშტი პარკის სახარ-წავი ტაშტი, დიდი სპილენძის ტაშტი, რომელსაც მემანჯანოკებაში (ნ.), აბრეშუმის ამოხვევაში ხმარობენ. პარკს ამაში ჰყრიან, ქვეშიდან ცეცხლს უნთე-ბენ და ხარშავენ და აბრეშუმს ახვევენ.

1. მარაგი ნამგლის ყუა, ნამგლის პირის მეორე მხარე, გარეთა მხარე (შდრ. საბა).

2. მარაგი ზეგებ, ლეც ნარიგი (ნ.). მარაგი ღამე მოდრუბლული თბი-

ლი ღამე (შდრ. საბა, ჩუბ. მარაგი, კირ. მარაგანი).

მარამ მაგრამ.

მარაქა საზოგადოება, შეკრებულობა. „მარაქა ში ვრევი შენცუ“ (შდრ. საბა, ჩუბ., შან. რევენზია, გურამ., ბარნ., საათი, გრიშ., ცაგ.).

მარახოში მომყო. „მარახოში ლინო კარგია ზაფხულში“ (ნ. ჩუბ.).

მარგვა ნათესში სარეველა ბალახის გამოცლა, გამოგლეჯა ხელით (ნ. საბა, ჩუბ. მარგლა, ჯავახ. I, 213).

მარგული ნ. კუი (ნ. საბა, ჩუბ.).

მართული მავთული (ნ. ჩუბ.).

მარილგულად დაფქვა მარცვლეულის მომსხოდ დაფქვა. ასე დაფქულის ცომი რომ ფუვდება, კარგად მატუ-ლობს, ამიტომ რჩეობენ ასე დაფქვას.

მარილის ტირილი სინოტივის ჩაბო მარილის დასველება (ავდრის ნიშნად არის მიჩნეული).

მარილწყალი წყალში გახსნილი მარილი, паясола (ნ. ჩუბ.).

მარტივი ხე მრგვლად, გაუხერხავად გამოყენებული ხე.

მარლი თვალზე ლიბრგადაკრული და ელამი (ნ. საბა, ჩუბ.).

მარწუხი 1. მკედლის იარალი: დიდი გაზია გახურებული რკინის ქურიდან გამოსალეზად (ნ. ჩუბ., გორამ, უდ.); 2. ჯვარდინად გადაბმული ორი ხე, რომელსაც სახლის სათავეს შეუყენებენ ხოლმე, რომ სათავე არ დაინიქოს (ნ. ჩუბ.).

მარწყვის დედა მარწყვის ფოთლები.

მარწყვის ფოთლიანი ჭრელი მარწყვის ფოთლების მსგავსად ამოქარგული სახეები.

მახაბი რუჯული, წიგნი მუსულმანთა რუჯულისა. „შე მასაბ ძაღლო“ (ნ. ბერ. მასაფი).

მასათი მობრტყო ფოლადი ყასბის დანის პირის ასაწყობი (ნ. საბა, ჩუბ.).

მაქვან მასუან, შემდოგ, მერმე (ნ. ჯანა შვ. მასკან, საბა, ჩუბ. მასკან).

მახკვანა მეტსახელია კაცისა, რომელიც ლაპარაკში ხშირად ხმარობს მასკვანს (ნ.).

მახკვლავი ვარსკვლავი (ნ. შან. I, II, ჯანა შვ. მასკულავ, შან. კვეს.).

მახკვლავიანი კრელი წინდა ვარსკვლავებამოქარგული კრელი წინდა.

მახკუნტელა პატარა, პაწაწა რამე. *ماخكنتلا*: „ყველა მიწება-მოწება, მასკუნტელა კუნტია“ (ლიტრა).

მასლაოტი ცელქი; მეტიჩარა მოლაპარაკე.

მასრა ხის მილი, ტიკის წინა მარჯვენა ფეხს აქვს გაკეთებული, რომ აქედან ღვინო ჩამოასხან (შდრ. საბა, ჩუბ., შან. კვეს., ვაჟა III, გურამ.).

მახხალი ოქრომკედლის იარაღი: ჩუქურთმის სახის დასახაზი (შდრ. ჩუბ. მახხალი).

მატიტელა (*Polygonum aviculare*, *птичья гречиха*) ბალახია, ლეროზე მოგრძო და წვრილი ფოთოლია დამსხდარი. როცა შემოვა, მუქი მწვანე და წითელი ფერი აქვს. მატიტელას კრეფენ, კეპევენ, სიმინდის ცომში ურევენ და ინდაურის კუკებს აუმევენ (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაყ. მატიტელა ჩიტისა).

მატაკვეცა შუბსაფენზე (ნ. 1) გადასაკრავი ხორტი. „უწინდელი თავისხურვის დროს შუბსაფენს ზემოდან მატრაკვეცა გადააკვრიან ხოლმე“.

მატყუარა ცეცხლი ნ. ქურდი ცეცხლი.

მაფრაშულად აკიდება საპალნე შედგება ორი ცალისაგან: ერთი საკიდრის (ნ.) ერთ მხარეზეა, მეორე—მეორე მხარეზე. აკიდებამდე თითოეულ ცალს მოორწვრილ (ნ.) თოქში შეკრავენ ისე,

რომ ორ ადგილას ჰქონდეს გადაველებული თოქი. აკიდებისას ჯერ ერთ ცალს მიადებენ ზურგზე გვერდიდან (ხელით უჭირავს დამხმარე კაცს), თოქის წვერები ზურგზე გადაველება და მეორე მხარეს გადაშეება ორ წვერად, დაახლოებით ერთ ფართო მტკაველზე დაშორებით ერთიმეორიდან, მერმე მოიტანენ მეორე ცალს და მიადებენ საკიდრის ზურგს მეორე გვერდიდან, ისე რომ თოქი ქვეშ მოჰყვეს; მერმე ამ თოქის წვერებს ამოატარებენ ცალზე და ჩააბამენ მეორე ცალის გამოწყულფში. ასე აკიდება კონტაც არის და მკვიდრიც, ოღონდ, თუ საკიდარი შეფარახლდა, მოეხდება.

მაფრაშული კრელი მორიელის ფეხებივით ირგვლივ გაშლილი კრელი. ასეთი სახეები გამოჰყავთ მაფრაშებსა და ფარდაგებზე.

მაფრაზი არაკეთილშობილი ფრადი ლითონი: სპილენძი, თითბერი და მისთ. (ნ. ჩუბ.).

მაფრაზი თვალი მორგვეგამოკმული (ურმის) თვალი, რომელშიც ლერძი ლაყლაყებს და თვალი იკლიბაკლო გორავს, კოკლობს (ნ. დამაფრაზება).

მაღალახშიანი მალალი ახვის (ნ.) მქონე ფეხსაცმელი, ფეხსაცმელი, რომელსაც ფეხის გულიდან ფეხის ზურგამდე დიდი მანძილი აქვს.

მაღალთავი ჩიხტა-კაპითა და ლეჩაქ-ბალდადით გაწყობილი თავი; სახეიმო თავდახურვად ითვლება (ნ. ბარნ. მალალი თავის დახურვა).

მაღალი თალი მალალჯიკიანი თალი (ნ. ჯიქა 2), აწეული თალი, ოვალური ნაწილი რომ მალალი აქვს

მაღალ ფარდებში ხიარული ნაწილი. ძალიან აპარტავენობა და თავის გამოჩენა. დიდი მოთხოვნილების მქონეობა (ნ. კირ. მაღალ ფარდებში).

მალლა ქურა ნ. ქურა.

მალლითა ქვა წისქვილისა, ზევითა ქვა წისქვილის ზედა ქვა. ბრუნავს.

მალმური უშნო, გონჯი. „რა მალმური ა, ქა, მაჯა ვინ ითხოვს?“

მაშაყი აგუკა. რე ვარშაყი (ნ.).

მაშირი გზა კარგი გზატკეცილი ვაკეზე. „მაშირი გზაა და სადილობამდე გავა ლაგოდანს“.

მაშირობა ბეჯითობა, გულმოდგინება, მუყათობა. „უმაშირებს ვენას: თოკაბ, ბარვაბ, მარგვლაბ, წამლაბ და სხვა კელ არ აკლებს და მოსავლიც კარგი მაადის“ (შდრ. გამაშირება).

მაშრატელა, ძუძუს/ა ტკივილი ცხვრის სატკივარია: ძუძუ დაუსივდება, აღარ მოიწველის. როგორც კი ცოტათი დაცხრება, მოწველა უნდა, თორემ დაყარდება (ნ.) და მეორე წელიწადს აღარ მოიწველის. წამალი არ იცინან.

მაშრაფათი ნარშარაბი, ბროწეულის ან შინდის წვენი მოდუღებული და გასქელებული. იხმარება მწვადის საწებლად, აგრეთვე ყვლის ტკივილის დროს წამლად (შდრ. ჩუბ. ნაშრაბი, კირ. ნაშრაბი).

მაძლარი მარცვალი კარგად გავსებული მარცვალი.

მაწაუკი მაწანწალა; გლახაკი, უშნოღ, შეუფერებლად ჩაცმულ-დანურული ადამიანი. წარწამა: „გადიგირბე (გადიკარგე), მაწაუკო, კელი გაკა (გაგკრა), გაგისროლო“.

მაწაწური გარეცხვისას ქვევრში ჩარჩენილი წყლის ამოსაწურავი (ამოსახოცი) ტილო (ნ. საბა, ჩუბ. მაწაწურა, გურამ.); გაღტ. დახეულ და ქუქუციანტანისამოსიანი ადამიანი.

მაწვნის შაკამანდი მეავე მაწვნისაგან გაკეთებული წვნიანი შეკამანდი. ცერეცოთი შეზავება უხდება.

მაწკო პატარა ბავშვი, ჩვილი ბავშვი; გაღტ. პატარა ტანის ადამიანი, გაღუული ადამიანი.

მაწკუნა კანსობო უოწამა მაწკო (ნ.) სიტყვისა: პაწაწა, ჩვილი არსება.

მაჭიცი ძროხის კუკის ქვითი ნაწილია. დაკლული ძროხის კუკს მაჭიკს მოაკრიან, გარეცხავენ, ერთ წილ მარილსა და ორ-სამ წილ თეთრ შაბს დააყრიან, შემდეგ შრატს დაასხამენ და ამზადებენ ყველის შესადეღებლს (ნ. საბა, ჩუბ. მაჭიკა; შდრ. დვრიცა).

მახალაკი, ჩიტები საფეიქრო ხელსაწყოს ნაწილი: ჯოხებია, რომლებზედაც დგომია მობმული დაბლა. ყოველ წყვილ ჩლას (ნ. 2) ერთი ცალი მახალაკი აქვს მობმული (შდრ. ბერ.).

მახარობელი ქორწილში იცოდნენ: ნეფე მაყრებს დაევალებდა, რომ ჯვრისდაწერა ეხარებინათ მისი მშობლებისათვის; თან რამე გასანდო ნიშანს აძლევდა, რომ ნეფის დედას გამოეცნო, რომ მახარობელი ნამდვილად ნეფის გამოგზავნილი იყო (ეს ნიშანი წინდაწინ ნათქვამი ჰქონდა დედისათვის). ზოგი ნეფე რომელაავე მაყარს აირჩევდა და მას გაანდობდა (რაც არ იყო მიღებული). მიუხედავად ნეფის მიერ არჩევისა, მაყრებში მაინც შეჯიბრება გაიმარებოდა ხოლმე. თვალი ეჭირათ. როგორც კი მღვდელი ბეჭედს შეუცვლიდა, მახარობელი მოახტებოდა ცხენს და გააჭენებდა. სხვა მაყრებიც გამოეკიდებოდნენ ხოლმე. ვინც პირველი მივიდოდა ნეფის სახლში, ის იყო მახარობელი; ასე რომ ნეფის გასანდოს ძალიან ეკარგებოდა. ამის გამო ხშირად ჩხუბი იმართებოდა. მახარობელი რომ ახარებდა, მისთვის გამზადებული იყო ხელადით ღვინო და შამფურზე აცმული მწვადი, რომელსაც ხელში მისცემდნენ და ცხენის ყელზე კრულ ბაღდადს (უფრო მიღებული იყო აბრეშუმისა) შემოახვევდნენ. მახარობელი შუა გზაზე მიუსწრებდა ნეფიონს და ადღეგრძელებდა

და „ღვინითა და მწვადით“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

მახე ძვისაა, ლობის ნახვრეტში უჯგებენ. ძუა გაშლითაა, რომ ლობეში გამძრომმა თავი გაყოს შიგ. სარის ერთი წვეერი, სქელი მხარე, მკვიდრად დარკმულ-დამაგრებულთა მოშორებით, მეორე—ძუახეა მობმული და დამაგრებული, ასე რომ სარს მშვილდის სახე აქვს მიღებული. როცა ნადირი ლობეში გაძვრება, ძუას მოხედება და გაებმება, ძუა ყელში წაეჭირება, ძუა სარს დასხლეტს, სარის წვეერი მაღლა ავარდება და ნადირი სარზე დაეკიდება და დაიხრჩობა (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შ ა რ შ.).

მახე ადამიანი ეშმაკი, ავი საქმის მოქმედი ადამიანი. „რა მ ა ხ ე ხ არ, ვერ დეეგდები შენ ალაგაჲ?“

მახედე! გაკვირვების გამოსახატავი სიტყვა: ნახე, შეხედე. „მ ა ხ ე დ ე, რაჲ მიშვრება ეს ადამიანი!“

მახილაკი ენამწარე, საწყენი სიტყვის მოქმელი. აქედან: მ ა ხ ე ი ლ ა კ ი ს ი ტ ყ ვ ა საწყენი სიტყვა (შდრ. ბ ე რ. მალვალაკი).

მახმური ძვირფასი ქსოვილი. „შენ კი რაა, შენმა მხემ, მ ა ხ მ უ რ ე ბ ი გაცვიო!“ (ნ. ჩ უ ბ.).

მახოხი, მახუხი დამკვებული, დამწნილებული ქატო ზამთრისათვის. გამტკიცულის (ნ.) ანაცერსა და ზაშს (ნ.) ერთმანეთში აურევენ და ქილაში ჩადებენ. რამდენიმე ხნის შემდეგ დამკვდება. როცა მოესურვებათ, ან როცა უკეთესი არაფერი ექნებათ, ამოიღებენ და შეკამანდად გააყოთებენ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ც ა გ.).

მახოხის შაკამანდი მახოხს წყალში გახსნიან, მოადულებენ, შეიძლება ნივრით შეანელონ, ცოტა მოსკო წვნიანი შეკამანდი გამოვა. ცხიმს არ უშვრებიან. ზამთარში აკეთებენ. საღარიბო

შეკამანდია. *ტყეაი: „ზაფხულში კრიანტლითა ჯპრიდა კბილსა და ზამთარში—მ ა ხ ო ხ ი თ ა“ (ნ. ც ა გ.).

მახუხი ნ. მახოხი.

მაჯაგანი მეტყავის იარაღი: ტყავის მოსაქნელი რკანა (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; შდრ. კ ყ. მაჯაგანი კაცი, ბ ე რ. მაჯაგვი).

მგელკაცი ერთგვარი ნადირი: ხალხის რწმენით კაციცაა და მგელიც. აფთარსა ჰგავს, მასზე უფრო დიდია. ხანდახან იცის გადმოვარდნა და ადამიანზე იწვესო.

მგზავრული ხიარული მგზავრის სიარული, არც აჩქარებული და არც ნელი, შუათანა სიარული.

მგლის თვალზე ნახვა ავ თვალზე: ნახვა (შდრ. ბარნ.).

მგლის პირის შაკვრა ნ. კბილის შაკვრა.

მგლოჲ კარი დაიცა შინიდან გარეთ: არ გამოდის, ჩაიკეტა სახლში. ამას იტყვიან, როცა ადამიანს რაიმე უსიამოვნება შეხედება და საზოგადოებას (ხალხს, მეზობლებს, თავისიანებს) ჩამოსცილდება და შინ დაჯდება.

მგლური სიარული, მგლური ძუნძული მგლის დამანასიათებელი სიარული, ცოტაოდენი რბენით სიარული, სიარულზე მეტია, მაგრამ სირბილი მაინც არ არის (შდრ. ვაჟა III).

მგურგალი, გურგალი მრგვალი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. მგურგალი).

მგურგალი იჴშირი ნ. მრგვალი იშირი.

მგურგალი პური მრგვალი პური, არა შოთი პური.

მდგნე მტკიცე, მაგარი, გამძლე. „მუხი ბოძი ძალიან მდგნეა“ (ნ. დგნობა; ნ. ა ლ ა ვ. მადგინო). აქედან: მდგნეობა სიმტკიცე, სიმაგრე, გამძლეობა. „მდგნეობა და მცნეობა გაკვირები დროჲ უნდა“.

მდღვრიო მღვრე (ნ. ალავ. მდღვრია/).

მეგრულა ქათამი ქათმის ჯიშია: ნაერისფერი ქათამი. „ქაა, ემაგრე ჩემი მეგრულა ქათამი ხო არ დაგიწახამთ?“

მეგუთნე მხენელ-მთესველა, ოჯახის ის წევრი, რომელსაც მინდობილი აქვს ხენა-თესვა. დიდს, ძმამრავალ ოჯახებში ან მამა იყო მეგუთნე, ან უფროსი ვაჟი, სხვა ძმებიდან კი ზოგი მეძროხე იყო, ზოგი მეცხვარე და სხვ. ზოგჯერ მცირერიცხოვან ოჯახში მეგუთნეს შინაკაცი (ნ.) ერქვა.

მე დაგლაჟე მიცვალბულს როცა ასვენებენ, თუ ბავშვი შეესწრო, ასწევენ ხოლმე აკვანს, ფეხზე დააყენებენ და ამ სიტყვას იტყვიან. მოხრდილი ბავშვებიც ამბობენ.

მეწვრე -გაჟი, რაც შინაკაცი (ნ.): ეენახის მომელელი კაცი (ნ. საბა, ჩუბ. მცხვარე, მეხვრე).

მეზობელა მეზობლებში სიარულის მოყვარული ადამიანი, შინ დაუჯდომელი.

მეთოფური თოფიანი კაცი, ციხესიმაგრეში რომ დგას და სათოფურიდან მტერს თოფს ესვრის.

მეკალოე, მეკალოე მოჯამაგირე. კალოობის პერიოდში (იენისიდან აგვისტოს გასვლამდე) დგებოდა მოჯამაგირედ და მხოლოდ კალოობის საქმეში ეხმარებოდა დამკირავებელს (შდრ. ჩუბ. მეკალოე, ჯანახ. II, 86).

მეკამეჩე კამეჩის მწყემსი.

მეკევერე კვერის ოსტატი, კვერის მკეთებელი.

მელაიჯე მექვაბე, სპილენძის ვაჭარი (შდრ. მეგრ. ლინჯი 'სპილენძი').

მელაფე (ნაწარმოებიან სიტყვისაგან ლაფი) მეაგურის თანაშემწე, სააგურე მიწას თხრის, ხელს დანჯუნდას ამზადებს.

მელეური ფეტვის ძნა. ფეტვის ოდო-ელურს (ნ) მკიან, კრავენ ძნასავით, მაგრამ მელეურს ეძახიან. ათეულად (ნ.) არა დგამენ, რადგან ნედლია და შეხურდება. რამდენიმე მელეურსაც, ერთად მიხვინულს, მელეური ჰქვია (ნ. საბა, ჩუბ. მელეული; შდრ. კირ.).

მელოგინე მოსამშობიარებლად დაწოლილი ქალი, ერთ-ორ კვირას რომ წევს (ნ. ქყ., ჟლ.).

მელოტი ბალანგაცლილი ტყავის თანსა. როცა ცხვრის ტყავისგან ტანზე ჩასაცემლს კრავენ, გადასაკრებში შუაზე მელოტს ატანენ სიმაგრისათვის (შდრ. ჩუბ.).

მემანჯანიკე აბრეშუმის ამომხვევი მანჯანიკე (ნ. ჩუბ. ჯანახ. შვ. „საინგილო“, 125).

მემანჯანიკობა აბრეშუმის ამობევის ხელოსნობა.

მეპრის მერმის, გაისად, მომავალ წელს (ნ. საბა, ჩუბ. მერმის).

მეშშრალე არამეწველი (შშრალი ნ) ცხვრის მწყემსი.

მეწახირე ნახირის (ნ.) მწყემსი (შდრ. ჩუბ.).

მერანი ზღაპრული ცხენი თეთრი ფერისა (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მერდინი შინამრეწველური აბრეშუმის ქსოვილი (შდრ. საბა, ჩუბ., გრიშ).

მერუე რუს ყურისმდებელი, რუს წესიერი და უდანაპარგო მდინარების თვალისმჭერელი, რომელიც მთელ მანძილზე დადის და მეთვალყურობს (ნ. ჩუბ. მერუე).

მერქანი ვახის შესადგმელად დახეჩილი მურის გულის სარი, გამძლეა (ნ. ჯანახ. შვ.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

მესაბლე საბლის მგრეხელი, საბლის ოსტატი (ნ. საბელი).

მეხაკირე საკირის ჩამდგმელი ოსტატი. საკირეს ორმოში მრგვლად

ამოაშენებენ (ამოყორავენ), მერმე ზემოთ თავს მოუყვანენ და გუმბათიან თალს შეუყრავენ. მესაკირე კარგი ოსტატი უნდა იყოს, რომ საკირე არ ჩაინგრეს.

მესამე სადგომი კარები აგაკა, ლეწინა სადგომი კარები (ნ.).

მესაწველე მეწველი (საწველი ნ.) ცხვრის მწყემსი.

მესვეურე მუშაობის წინამძღოლი, ყანაში სვეს (ნ.) თავში უდგას, წინ მიდის და სხვანი მისდევენ (ნ. მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 138 მესვეური; შდრ. ჩ უ ბ.).

მეტ-ნაკლებ სახურავიანი სახლი სახურავი, რომელიც სახლისათვის ცალკეა არქიტექტურულად გაფორმებული, ე. ი. სათავე მოდის სახლის ოთხი კედლის ცენტრზე (შებლის კედლებზე აყვანილი საქარის ცენტრზე), ხოლო საჩხის სახურავი ცალკე დასრულებულ ფორმას წარმოადგენს (შდრ. თანასწორფერდიან სახურავიანი სახლი).

მეტყაფე ტყავის ტანისამოსის მკერვალი, კონი (ნ.).

მეუპირულემა გუმანი მაქეს, მეფიქრება; მენიშნება. „როგორღაც მე უპირულემა, რო იმი მოპარული უნდა იყოფა“; იმან რო სიტყვა თქვა, მე უპირულეა“.

მეურმე 1. ურმის ხელოსანი; 2. ურმის დამტარი, аромщик (შდრ. ჩ უ ბ.).

მეულელება ერთ უღელში შემბული ხარები, ერთიმეორის უღლის გამწვევი ხარები.

მეჯაჟე ქათვის ვაჭარი (შდრ. ჩ უ ბ.).

მეჭვიზე სახლის ასაშენებელი ქვიშისა და ქვის დამამზადებელი.

მეყველწლივე ფური (ძროხა) ყოველწლივე მომგები ძროხა (შდრ. მეწველურე ფური).

მეძნეურე ძნის შემკვრელი ყანაში (ნ. ჩ უ ბ. მეძნეური).

მეძროხე ძროხის მწყემსი.

მეწლეურე ფური (ძროხა) წელიწადგამოშვებით ხბოს მომგები ძროხა (შდრ. მეყველწლივე ფური; შდრ. ჯ ა ე ა ხ. II, 442 მეწლეული, შ ა რ წ. მეწლე).

მეწველურე ყანის მკაში წყლის სახიდად გამოყოფილი მუშა (შდრ. ჩ უ ბ. მეწლე).

მეჭურჭლის ჩარხი ნ. ჩარხი.

მეხახვება მეპიტნავება, მესიამონება,—იმპარება უარყოფითად: „შენა გონია, მე კი ძალიან მეხახვება?“

მეხვალღე ხარმაცი, საქმის გადამდები, კაცი, სულ რომ იძახის: დღეს არ ვიმუშავებ, ხვალე გავაკეთებო. ანაჟია: „დღეა-მეხვალღეა თოველი მამსვლია“.

მეჭბორე ხბოების მწყემსი ბაეში (ნ. ჩ უ ბ. მეხბორე).

მეჭრე შებმული ხარების გამრეცი (ნ. დლისი მეკრე. დამის მეკრე; ნ. ჩ უ ბ. მეხრე).

მეჯი მენჯი, გავის ჩონჩხი, შემდგარი საღვთოსა, ორი უსახელო ძელისა და კულუსუნისაგან.

მეჯოგე ცხენის ჯოჯის მწყემსი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

მეჯორის ცული შემის მკრელის ცული, თხელპირაა, დიდი, კილოს იწონის. არიან შემის მკრელები, რომლებიც შემას კრიან ნახევარი მეტრის სიგრძისად და ტყიდან ვირებით ეზიდებიან. ამ შემას ვირის შემა (ნ.) ჰქვია (ჯორი და ვირი ერთსა და იმავე ცხოველს—ვირს ჰქვია).

მეჭირა ნალბანდის იარალი: ნალის ქვეშ ამოსადები ბრტყელი ნახვრეტინარიკინაა ნალის საღურსმნის გასახვრეტად. მეჭირას დებენ გრდემლზე, ხეზოდან ნალს ადებენ და მერმე ზუმბით ხვრეტენ ლურსმნის ჩასარკობ ადგილს.

მზვარი აკაკი მზვარი (ნ.; ნ. ჩუბ.).

მზიდავი მეგურის თანაშემწე, ალის ხეივანი და ფენს გასაშრობად (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მზირალი მაცქერალი, მაცურებელი, მომლოდინე. „მთელი დღეები იმი მზირალი ვარ“.

მზის გადაშვება: მზის გადაშვებისას სიციხე გატყდება ნაშუადღევსას სიციხე გატყდება.

მზის გადაწვერა მზის დაშვება ჩასასვლელად, მზის ჩასვლის მოახლოება. „მზემ გადაიწვერა, საცა დაბინდდება“ (ნ. კირ. მზის გადაწვერა).

მზის ტრიალი: სახლში მზემ უნდა იტრიალო და სახლში მზე უნდა შედიოდეს და დიდხანს რჩებოდეს. ჯანმრთელი სახლი იქნება.

მზიურ მზის ჩასვლამდე, მზე რუმ ჯერ კიდევ ანათებს. „ჯერ კიდევ მზიურ ჩავიდოდა შირაკ“.

მზრავლი ცუდმედიდა, უხეირო ამპარტავანი. „ძალიან მზრავლია ჩვენებიანთ პატარძალი“ (ნ. ენამზრაველი).

მთა და ბარი გაცე. მსუქანი და მეტისმეტად მოხდენილი. „მთა და ბარია ჩვენი გოგო“; „იგეთი ჩამოიდა ჩვენი ცხენი, როგორც მთა და ბარია“.

მთავარი ცნება გონება. მთავარი ცნება დაეკარგა გონება დაეკარგა (ნ. ბარნ.).

მთელი გილანი ჩახხაკრავისა ჩახხაკრავის კრელის სახელწოდება: სტილიხებული მცენარე მიხვეულ მოხვეულად ერთ ზოლშია მოთავსებული და დასრულებულ მხატვრულ სახეს ქმნის (ნ. გილანი კრელი; შდრ. ნახევარი გილანი).

მთვარის დაჯვშვება მთვარის გვიან ამოსვლა, მთვარის ამოსვლა ვახშობის

წინდეგ, ნაშუალანებს (ნ. შარშ. მთვარემ დაივახშმა).

მთლიანი ბრგე ბატისა და სხვა მცურავი ფრინველის გულსპირი მტკლიანად, რომელიც მთლიანი თეთრი ხორციტ არის დაფარული.

მთხოვარა 1. მათხოვარი (ნ. ჩუბ. მთხოვარი); 2. საკუთარი სახელია კაცისა. როცა შვილი არ შეჭრჩებოდათ, ალტყმას დებდნენ მშობლები: ოლონდ შვილი გვეყოლოს, თავს დაეიმცირობთ და მთხოვარს დაეარქმევით. ფიქრობდნენ, რომ შვილი გამოთხოვილია ვითომც ღვთისაგან და შეგვრჩებოა.

მიამატი გულუბრყვილო ადამიანი.

მიღეგა კერპი, ჯიუტი, თავისი სიტყვისა და საქმის გამტანი, თავისნება. „ჩვენი გიორგი მიღეგაა, ჯორია ნამდვილი“ (ნ. ჩუბ.).

მიედ-მოედობა, მიეთ-მოეთობა ორპირობა, მიდებ-მოედება, შენთან შენობის გამწევი, სხვასთან—სხვისობისა (ნ. მიეთ-მოეთი; შდრ. ჩუბ. მიედმოედობა, ვაჟა IV მიეთ-მოეთობა).

მიეთ-მოეთი ორპირი, ამბის მიმტან-მომტანი, ენატანი, შენთან შენი, ჩემთან ჩემი აქედან: მიეთ-მოეთობა (ნ. ბერ.).

მიელა მელად მოსიყვარულე ბავშვი, თავის შემყვარებელი ბავშვი.

მიზანი დაბლის იარალი: სასაპირე ტყავის (ცხერის, თხის, ხბოს ტყავის) განატყავები მზრიდან საფხევი, დემურავით (ნ.).

მითამ ვითომ (ნ. ვაჟა I, III მითამ. მითომ).

მითელი ქსოვილი, რაშიც საბნისა და ლიბის მატყლს პირველად კერავენ (ნ. საბა, ჩუბ.).

მიკვირია ვისაც მცირე რამე გააკვირებს და იკვების: ესა და ეს კვამელ, ესა და ეს მაცვილა და სხვ.

მიკოტი ბუკიოტი, ფრინველია ბუს მსგავსი, ღამე კნავის. სიკვდილის მომასწავებლად ითვლება მისი კნავილი. ვის ეზოშიც დაჯდება და დაიკნავლებს, იმას ვინმე მოუხვედებოა. მუკნავლის ესვრიან გასაფრთხობად (ნკირ.).

მინამ სანამ (ნ. ჩუბ. მინამდინ; შდრ. ვაჟა I, III, IV).

მინდვრული ქართული კაბის გამოკრილი გვერდი. ქართულ კაბას ფერდისა და ბეჭების შესაერთებელში ბეჭებს მოხვეულად შემოსკრიან ისევე, როგორც ფერდია, რომ ბეჭები გაროწყობილი გამოვიდეს. ასე გამოკრილსა და შეეკრილ კაბას ზურგიდან რომ შეხედოს კაცმა, როცა ადამიანს აცვია, ილღობის ძირიდან ბეჭებისაკენ ნახევარ კანარებად მოუჩანს. ღამაზია, გამოწყობილი (გამოკირებულთა, კარგად ადგას).

მინდი ხორბლელის დაფქვისათვის აღებული წისკვილის ბაქი (მარცხლად ან ფქვილად), რომელიც წარმოადგენს ერთ ნეთსუთმეტეს (ნ. ქუჩ. ულ.).

მინდის პუჟი მინდად (ნ.) აღებული პური, კარგია, გაკეთებულ-დაცხრილულია.

მიჟმიჟელა: მიჟმიჟელა აუტეხა დამტერია. „სუ მიჟმიჟელა აუტეხა ჯამ-პურქელ“.

მირინოზი მერინოსი, ტალმის (წამოსასხამის) შესაკერად განკუთვნილი ქსოვილი.

მიხალციე სალოცავი ადგილი მთავარ საყდრამდე, მთავარი საყდრის პირში (დაახლოებით 1—2 კლმ. მოშორებით) არსებული საბატე, სადაც შეიძლება მისვლა და ლოცვა მთავარი ბატის სახელობაზე, ოუ იქ მისვლა სხვადასხვა მიზეზის გამო შეუძლებელია.

მიხაყრელი შეშა მოკლედ დაჭრილი შეშა, რომელსაც ქვევრების გამოწყვის დროს ქურას პირზე მიაყრიან ცუცხლის გასაძლიერებლად პირველ დღეს,

მისებე წვეტები ქართული კაბის ხედატანისა, მუცელთან კალთის ბოლოება, რომლებიც ირიბად არის აკრილი და სამკუთხედის სახე აქვს.

მიხხიხიხის ნათესავის ნათესავი, შორეული ნათესავი. „როგორც ადამიანია, თავის მისხისმისხ მაიკითხამს“ (ნ. საბა. ჩუბ. მისხი, გურამ. მისხი-მისხისა, კირ.).

მიტიალება ბრახმორევით მიცემა, მიგდება, თავში მიხლა. „აიღე და მიტიალე, აღარ მინდა“.

მიქვავება საყვედურით რისამე მიცემა, თავში მიხლით მიცემა, მიგდება. „აიღე და მიქვავე, აღარ მინდა, უმაგისოთაც გაეძღებ“ (ნ. კირ.).

მიქივლება რაიმე თხიერის ერთბაშად გადასხმა, ასე რომ დაიღვრება კიდეც. „ნენა ჩაასხი, რა მიქივლებ დაიღვარა“.

მიქიწი შესმენა, გაგება. „გოთი ბეწო მიქიწი არა აქ“ (შდრ. შარშ).

მიქიცვა ნ. ავანტყოფობის მიქიცვა.

მილ(რ)ძობა მიბრჩობა; გაღაჟ. მიბმა. „მამაბეზრა თავი, ველარ მოითმინე და მივალძე“; „აიღე და მივალძე ეკვერანა, რო დადის და აოკრებს ნათესულობა“.

მიყოლა, ნათესავის მიყოლა ნათესავში მისვლა-მოსვლა, ნათესაობის დაქერა, ნათესაების ერთმანეთში ხშირი სტუმრობა.

მიყოლებული თაღი ისრის პირისნაირი თაღი, მავრიტანული თაღი.

მიჟუნწვა 1. გახდომა, ცისრის გაწვრილება ავადმყოფობისა თუ შიმშილისაგან; 2. ბოლოს გასვლა, საქმის ბოლომდე მიყვანა; ძირამდე მისვლა; 3. გაღაჟ. გაღარბება (ნ. გაჟუნწვა).

მიშვეკოლება (= მიშვეკვავება) მიქვავება, მიგდება, თავში მიხლით მიცემა. „აიღე და მიშვეკოლე მაგითანა ძალღ“ (შდრ. მოშვეკვავება).

მიჯინა მაგალითი. ქვეყნი მი-
ჯინა იტყვიან, როცა ადამიანს ცუ-
დი საქციელის გამო სახელი გაუტყდ-
ება და მასზე დაიწყებენ ლაპარაკს და
ყოველივე ცუდის მაგალითად აიღებენ.

მიძენძილი ურემი აკაკი, აც დაძენ-
ძილი ურემი (6).

მიწა ნ. ფიცხი მიწა, მძიმე მიწა,
ზანტი მიწა, ლონიერი მიწა, უღონო
მიწა.

მიწალოკა ბურთის (კულა ბურთის,
გაკერა ბურთის (5.) და სხვ.) თამაშია
დროს გასროლილი ბურთის მიწაზე
დავარდნა, რის შემდეგაც მოპირ-
დაპირეს ბურთის ხელში დაკერისას
„ჩაილულის წყლის დაღვეის“ (5.)
თქმის უფლება აღარ აქვს.

მიწაა არ ამაგლია გოგო, პატა-
რაა, ჯერ არ გაზარდილა (შდრ. შარშ.
მიწას არ აშორებია).

მიწის განაოშრება ნ. განაოშრება.

მიწის დაკვალვა ნ. დაკვალვა მი-
წისა.

მიწის დაჩეშება საზოგადოებრივი
მფლობელობის მიწის რამდენიმე წელს
განუწყვეტივ დამუშავების შემდეგ
თავისად გამოცხადება, მითვისება.

მიწის მგელი საქონლის სენია: ერთ-
ბაშად დაეცმა საქონელი და მოკვდე-
ბა. თუ მიუსწრეს, წყალს დაასხამენ
ბლომად, შეიძლება გადარჩეს. გადარ-
ჩენილი ისე იქნება, თითქოს აედარა
ყოფილაო (შდრ. ჭყ. მიწის-მგელი).

მიწის ხაფენი კალთავით მოსუფ-
თავებული ადგილი, სადაც საქურჭლე
ან სააგურე თიხაა გაშლილი გასახმო-
ბად.

მიწის ტუსალი დამარხული მიცვა-
ლებული. წყველა იცინა: „შე მიწის
ტუსალი“.

მიჭვრიტინა ადამიანი რამე რომ
უკვირს და ჭვეყანას არვენებს.

მიხრწნული ნ. მიხრწნული.

მიხრწნულია ზედ მიკვრა, მიხრწნა.
აქედა': მიხრწნული მიხრ-
მარი.

მიხრწნული, მიხრწნული მიხრწნი-
ლი, ძალზე მისუსტებული, სიკვდილის
პირას მისული (შდრ. საბა, ჩუბ.
მიხრწნილი).

მიჯლა, თავში მიჯლა მიგდება, წა-
ლებულ რამეს რომ უდროოდ მოიკი-
თხავენ და წაეხ მოაბეზრებენ—უკან
დაგვიბრუნეთ, იმაზე იტყვიან: „აილე
და მიაკალე თავშიო“ (შდრ.
ჩუბ. მიხლა).

მიჯოფთვა მიჯრა, მკიდროდ ერთ-
მანეთზე მიკვრა, მკიდროდ მიწებება
(მაგ, ფიცრებისა). აქედან: მიჯოფ-
თული. „ძალიან მიჯოფთულია,
წყალიც არ გაუვა“.

მიჯანა მცირე ტალახი, როგელიც
ფენსა და ეტლის თვალს ეკვრის პატარა
ავდრის შემდეგ.

მიკერა გუთნის ნაწილი: სავარ-
ცხელზე (ნ. 2), ანუ ხმალაზე წინ აკრუ-
ლი რკინა (უწინ ხე სცოდნიათ).

მიკდრის მზე საღამოს, მზის ჩას-
ვლის შემდეგ ცაზე რომ მზის შუქი
რჩება წითლად.

1. მკლავი მუშახელი ოჯახში. დი-
დი ოჯახის გაყრის (გაყოფის) დროს
ფული და ქერი იყოფოდა მკლავზე,
უძრავი და საქონელი — ძმაზე, ხოლო
პური—სულზე (მკამელზე) და სხვ.

2. მკლავი წისქვილის ჩარხის (რა-
საც წყალი სცემს) სოლი; ჩარხის მორ-
გვისა და ფეროს შემავრთებელი ლარ-
ტყი.

მკლავეკოე გომის ქერი (სახურავის
მოკლე ხეები). გომის სახურავს შემ-
დგნაირად აკეთებენ: ორ ბოძზე სა-
თავეს გასდებენ შუაში, კედლის გაყო-
ლებახედაც ბოძებზე გასდებენ დიდრონ
ხეებს, საგვერდულებს (ნ.), მერმე სათა-
ვესა და საგვერდულებზე დააწყობენ

ხეებს, რომელთაც ჰქვია მკლავკოკი. ამანუ ძეძვს დააფენენ და შემდეგ მიწას დააყრიან (ნ. ფარდი 2).

მკლავპაქიკი მკლავზე წამოსაცმელი პაიკი,—ყანის მკის დროს იციან კაცებმა, რომ ხელი ნამჯამ არ გაუხეხოს (კაცები მარცხენა ხელზე იკეთებენ, რადგან ყანას მარცხენა ხელს ავლებენ), ხოლო დედაკაცებმა—პურის ცხობის დროს, რომ თორენემ არ დასწვას (ქალები მარჯვენა ხელზე იკეთებენ, რადგან პურს მარჯვენა ხელით აკრავენ).

მკლაური ცურაობა მხოლოდ ხელების მოძრაობით ცურვა.

მკრინჩხველი, მკრინცხველი მტრახველი, მკილავი, მკორავი, სხვისი აუგის მთქმელი. „ჩვენებიანთ თაშრო ქვეყნი მკრინჩხველია“ (ნ. კრინჩხვა).

მკუპრავი ტიკებისა და რუმბების შკეთებელი და მომკუპრავი ოსტატი (ნ. ჩუბ.).

მლაშობი მარილიანი, მლაშე ადგილი, მჭირი მიწა, მოსავალს არ იძლევა, შოროქანი (ნ.; ნ. გურამი. ვაჟა III).

მლივი გალეული, თხელი. „ძერა მლივი და შავარდენი ბუნაულა“ (ნ. საბა, ჩუბ.).

მლივი ნაწლევი გალეული ნაწლავი, тощая кишка, Intestinum jejunum. მორაშიება გაცა. მომარჯვება, მობერება.

მობიკებული, მოჩრხვებული მოლონიერებული, საკმაოდ მოხრდილი. მობიკებული ბატკანი (ნ. ბიკა ბატკანი).

მობნევით თესვა ხნულში ჰეშვით, მიმოფანტვით თესვა, გადაყრით თესვა (ნ. მაც.).

მობრეება ბრის, მსხვილი ბზის მოყრა კალოზე, რომ მზემ არ დახეთქოს, როცა კალოს არ ლეწავენ (ნ. ბრე).

მობუდვა მოღრუბელა. „რამ იბუდები, შე ოკერო, გამანათე ერთი.“ აქედან: მობუდული მოღრუბელი. „მობუდული დღეა“.

მოგზენა მოზანშულა, მონაგვიანება. აქედან: მოგზნილი მონაგვიანებული. „შინ მივედი და სახლი დაულაგებული, მოგზნილი დამხვდა“.

მოგონგორავება გონგორის (ნ.) მოძებნა, ყურძნის მოკრეფის შემდეგ ვენახის შემოვლა და დარჩენილი ყურძნის მოძებნა. ყურძნის ძებნისას იძახიან: „წინ გონგორა (გოგორა), წინ ყურძენი“ (შდრ. შარშ. მოგოგენა).

მოგონგვა ხილის თითქმის მთლად მოკრეფა, მკუხესაც რომ თან გააყოლებენ მწიფეს (მაგ., ლეღვისა და მისთ.).

მოღვამი, (უკანა მხარში) მონდავე გუთნეულში შეამზანაგებული. როცა გლეხებს მთელი გუთნეული (ნ.) საქონელი არა ჰყავდათ, მაშინ გაამზანაგებოდნენ, ზოგისა რამდენი ხარი იქნებოდა და ზოგისა რამდენი, ზოგისა გუთანი; ამას ვადაბმა (ნ.) ეწოდებოდა, ხოლო შეამზანაგებულებს—მოდვამები. ამ შეამზანაგებას შემოდვამებასაც (ნ.) ეძახდნენ. ალოს (ნ.) წილადობაზე იყოფდნენ (შდრ. საბა, ჟაჟა ნ. I, 250—1).

მოღვა ნ. თათის მოღვა (შდრ. ქუსლის მოღვა).

მო, დღე დაძახება, ფუტკარი რომ მოაბრუნონ, როდესაც ული (ნ.) წაუვით ხოლმე.

მოდეველი ხე მოხრილი ხე, საუბევედ (ნ.) იყენებენ.

მოღნობა დაღნობა, დაღევა, გათამება, მოსპობა. „საწყალი დედაკაცი მაიდნე და შამინარცხეა“ (შდრ. ჩუბ.).

მოდლევა მზე რომ კარგად წამოვა, ამოიწვევა (10—11 საათი). „ზამთარში სანამ კარგა არ მოდლევა, ცხვარი არ უნდა გამოუშვა ფარეხილამ“.

მოენე ენის მცოდნე, თარჯიმანი; გიგორი. ენის მიმტანი. „ძალიან მოენე გიგორია“ (ნ. ჩუბ., გურაძე.).

მოვი საპერანგე აბრეშუმის ქსოვილი. ზაფხულში ყანას მკაში იცვამდნენ, გრილია. „წითლო მოვის პერანგო, მალდა (var.: შეიდგან) შაკრულო ღილითა“ (ნ. ჩუბ., გრიშ.).

მოვლა, ხიტყვაში მოვლა სიტყვის მოკვა. ვერ: ვინ მოუღლის მაგამს სიტყვაში“.

მოვლილი ქედილა (ნ.) რამდენიმე წელს რომ დარჩება დაუკლავი. დაყვერვიდან გრთი წლის გავლის შემდეგ ერთმოვლილი ეწოდება, ორი წლის გავლის შემდეგ — ორმოვლილი, სამი წლის შემდეგ — სამმოვლილი და ა. შ.

მოვლილი ადამიანი ქვეყანაშემოვლილი და ბევრის მნახველი, გამოცდილი დაძიანი.

მოვლილი ცხვარი ნაპატოები ცხვარი. რამდენიმე წლის ცხვარი, რომელიც განსაკუთრებულ კვებაზე ჰყავთ, რომ ხორცი და ქონი მოიმატოს. წლეების მიხედვით იტყვიან: ერთმოვლილი, ორმოვლილი, სამმოვლილი და ა. შ.

მოზამთრე საქონელი საქონელი, ხმელს (ბზე-თივას) რომ ვერ კამს და ზამთარს ვერ იტანს

მოზუნწვლა დასველება წყლის შხეფებით ან წვიმით. აქედან: მოზუნწლული დასველებული.

მოთავთვა ყანის ზევ-ზევით მომკა, მარტო თავთავის მომკა.

მოთავთხე ეგოისტი, თავისკენ რომ მიითლის. „როგორი მოთავთხეა, სხვა, იტყვი, არც კი არიო, იგრე უყურებს“.

მოთავტელება ნ. დროის მოთავტელება.

მოთათარავება ცოტათი რომ შეიკრება თათარა, თხიერი მდგომარეობიდან თანდათანობით ფაფის მდგომარეობაში გადასვლა.

მოთხვრა მოსვრა, მოთხუნა აქედან: მოთხვრილი მოსვრილი, მოთხუნილი „რამ მოგთხვარა, გოგო. შე სანაცილე?“ „უი, როგო მოთხვრილა ბაშვი, მახხედე, ადამიანი!“ (ნ. თხვრა).

მოთხოილი ფული ნაგლახავეები ფული, თხოვით შეგროვილი ფული. ცრურწმენა იყო: ავადმყოფობის ან სხვა რამე გაჭირვების გამო ადამიანი ალტკმას დასდებდა ხოლმე: ოღონდ ამ ხიფათს გადამარჩინე (მ. ჰპარტავდა რომელიმე სალოცავს) და თავს დავიმცირებ, კალთას ავიწვი, კარდაკარ ვივლი, ვითხოვ და მოთხოილი ფულით ამასა და ამას გიყიდო (ნ. მოთხოილი ფქვილი).

მოთხოილი ფქვილი ნაგლახავეები, ჩამოთხოვილი ფქვილი. ცრურწმენა იყო: ადამიანს რომ გაუჭირდებოდა რამე, რომელიმე სალოცავს მიჰმართავდა და დალუთქვამდა: ოღონდ ამ ხიფათს გადამარჩინე და თავს დავიმცირებ, კალთას ავიწვი, კარდაკარ ვივლი, ვითხოვ და მოთხოილი ფქვილით სეფისკვერ გამოვატობ, შენ კარს ბოვალ და საკლავ დაგიკლავო (ნ. მოთხოილი ფული).

მოთხრა ნ. თხრა.

მოთხა და მოგატანა ძახილია დედევიშველაობის (ნ) დროს. დამალულების საძებნელად რომ მიდიან, დედა ეძახის გასაფრთხილებლად: „მოიდა და მოგატანა“.

მოიშე! ნ. გაიში!

მოკალული ჭურჭელი იტყვიან აგრეთვე მოკიქულ თიხის ჭურჭელზე (შდრ. ჩუბ.).

მოკარკარება მოსუფთავება; გაღატ. გათავება, გაკლა. „რო, მთლათ მოუკარკარებია აქავრობა!“ (ნ. დაკარკარება, კარკარა).

მოკაცრიელება გაუკაცრიელება; გათავება, მოსპობა რისამე. მ ა ა კ ა ც რ ი ე ლ ა მოსპო, გათავა.

მოკვერვა რკინეული ნაწარმოების საბოლოოდ გაკვერვა, გასწორება.

მოკიდება ნ. შეილად მოკიდება.

მოკიდებული შვილი ნაწვილები.

მოკოდვა 1. ქვის გათლა ხორხოშელად, ხაოიანად (ნ. ჯ ა ნ ა შ ე.); 2. გ უ ლ ი ს მ ო კ ო დ ვ ა (ნ.).

მოკოდილი გული ხიხინა, არაყის სინისგან მოკვეთილი გული (ნ. გულის მოკოდვა)

მოკორტანა საქონლის მიერ ხუნვარის, ხეხილის, ვენახის ნეკერის მოკმა და წახდენა (ნ. კორტანა; შდრ. ჩ უ ბ. მოკორტანა).

მოკოტოშვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან კ ო ტ ო შ ი) წურბლის მოკიდების შემდეგ სისხლის გამოდენიხება, სისხლის გამოწურვა; კაღატ. მ ო გ კ ო ტ ო შ ა მ სისხლს გამოგწურავ, გაწვალებ, გაწამებ.

მოკოხვა კვერში კოხის (ნ.) ჩახხმა.

მოკრუხება ქათმისაგან კვერცხის დების შეწყვეტა და კრუხობის დაწყება.

მოკუმშური ცურაობა ცურვის სახე: მცურავი მთლად იკუმშება, იბერება და წყალს მიაქვს თავქვე (ნ. ჩ უ ბ. მოკუმშვა).

მოკუჟვა სახის დამანკვა, სატირლად მომზადება.

მოლა ერთად შეკრული ტილოები კვევრის გაქონვისას ქონის მისასმელმოსასმელად.

მოლარე კაღატ. მოხელე, მკეთებელი. „შენ რის მთლარე ხარ?“ „საქონელი რო ჯეჯილ აკდენდა, შენ რი მთლარე იყავი იქ, რად უყურებდი, რატო არ გამაძალადე?“

მოლევა გათავება (ნ. ჩ უ ბ.). ხ ი ლ ი ს მ ო ლ ე ვ ა; ქ ა თ მ ი ს მ ო ლ ე ვ ა კვერცხის დების შეწყვეტა. აქედან: მ ო ლ ე უ ლ ი ქ ა თ ა მ ი (ნ. კ ი რ.).

მოლინქვა მიწის ხედაპირის (3-5 სმ.) დასველება და ატალახება.

მოლიპული ადვილად ასაცურებელი ხედაპირი, სასხლტომი ხედაპირი მიწისა, იატაკისა და მისთ., გაყინული გზა, საცურავი მიწა (შდრ. ლიპი; ნ. ჩ უ ბ.).

მოლოდინა გვიან შემოსასვლელი ყურძენი, ხამთრის პირზე ძლიე მწიფდება. იენისში რქა რომ გაბერწდება ხოლმე, სგაისო კვირტს გამოიტანს და ყურძენი ვამოუვა, იმას ჰქვია.

მოშადლება მოცემა, ჩუქება სხვისაგან. „მე საცოდავ ვინ რად მ ა მ ა მ ა დ ლ ე ბ ს:“ (ნ. ჩ უ ბ.; შდრ. ს ა ბ ა).

მოშანჯანოე მემანჯანიე, აბრეშუმის ამონხვევი.

მოშგე საქონელი ნ. მოშენე საქონელი (ნ. ჩ უ ბ. მოშგები).

მომიჯნავე, ჰა. მომიჯნეები მესახლერები, მამულით (მიწით) ნეზობლები, ერთიმეორის გვერდით რომ აქვთ სახნაე-სათესი (ნ. ჩ უ ბ.).

მოშკალი ყანის მომკელი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ვაჟა IV, ჯ ა ვ ა ხ. II, 82).

მოშქლავნება სახელდახელოდ საქმის გაკეთება; ძლიეძლიობით საქმის გამოწყობა. „ძლიე არ მ ო უ მ ქ ე ლ ა ვ ნ ე ქ ო რ წ ი ლ ი ჩ ე ნ ბ ი კ ი!“ (ნ. მოხიყიავება).

მოშრგვალეხული იზმირი დურგლის იარალი: ჩუქურთმის მრგვლად მოსაქრელი იზმირი (ნ.).

მო-შხო მომხხო.

მოშობელა, მათროხელა პური პურულსა ჰგავს, უფრო ჩოხს (ნ.) მიემსგავსება. წველი (ღერო) ყანას მიუგავს, თავთავსავით კილიანი ღრჯილები (ნ.) აქვს, მწვანე, გრძელი, წვრილი მარცვალი იცის. თუ პურში შეერია, ათრობს კაცს.

მოშჯობა მოკლება, დაკლება, გამოკლება. „როცა საპანე ვერა ძქრამ, უნდა მ ა ა მ კ ო“; „ტოტა უნდა მ ა ი მ კ ო და შენი ძმისათენ გაიმეტო, დეეკმო-რო“.

მონა კაბატ. ამა თუ იმ სალოცავის ქადაგი, იგი თავის თავს ამ სალოცავის გამგებლობაში მყოფად, მისი ნების აღმსრულებლად და ხალხისათვის მისი ზრახვით გამომცხადებლად თვლის. ქიხიყში არიან წმ. გიორგის მონები, ალავერდის მონები, თელეთის წმ. გიორგის მონები და მთავარანგელოზის მონები. მონები უმთავრესად ქალებია ქიხიყში, იშვიათად კაციც იქნება.

მონაფარი ონავარი, მვენე, მოწანაკედე (ნ.) საქონელი, ან ადამიანი, ან ფრინველი (შდრ. ჩ უ ბ., ქ ყ).

„მონათვლა“ ნ. ბარ-საკვეთის მონათვლა.

მონამგლე, შრ. მონამგლეუბი, ნამგალა მეზობლად მყოფი მსგავსი მეზურნობანი; მაგ., მინდორში მეზობელი ბინები (ნ.), მომიჯნავე მომკლები, ერთობლივი მეზობლად მოხვეული მეგუთნეები და მისთ.

მონარევები, შრ. მეცხვარეები, რომელთაც ერთ ბინაში (ნ.) ჰყავთ შერეული თავიანთი ცხვარი სამეურნეო და სხვა თვალსაზრისით ხარჯებისა და ძალეების ეკონომიისათვის.

მონარეკლება გაფუჭება, მოხრება. „მთელი ბაკჩა ამაწ მაინარიკლა“; „თავისი ცოლი თათონ (ე. ი. ქმარმა) მაინარიკლა“.

მონატური მსურველი, დანატრულბული. „ჩემი მკარბუქიანი გიორგი დაკარგვი შემდეგ სიკვდილი მონატური ვარ, მაგრამ არ მოდის ვერანა!“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. მონატრე).

მონდავე (უკანა მხარი) აჩიკა. აც ნოდგამი (ნ.).

მონელემა, თინის მონელემა ძალიან გააზრებულნი თონის, ცხარე თორნის განელემა; წყალში ასვრემილ ნაცარს მოაყრიან ხოლმე გასანელეზლად. თუ არ მოანელეს, აჯრი თაფად ჩაცვივა (ნ.).

მორწწარილი თოღი ან ბაწარი ორად მოკეცილი ისე, რომ ორივე წვერი ერთმანეთს მისდევდეს.

მოხრება ნ. გულის მოხრება (ნ. დაოხება, ოხება).

მოკრება და მოტიალება (ნაწარმოებია სიტყვათაგან ოკერი და ტიალი) ნაძალადევად მოცემა, თავში მიკლა. „ჩემო ძმაო, რო გასესხე, ხო კარგი იყო, ეხლა აიღე და მამა ოკრე და მამა ტიალე ჩემი ნაოკარი“ (შდრ. მიტიალება).

მოპატიჟე, მოპატიჟე სტუმრის მომწვევი, დამპატიჟებელი, მასპინძლისგან გაგზავნილი პირია ან თვითონ მასპინძელია, ხალხს ეპატიჟება ქორწილში, ან დღეობაში, ან ქელეხში და სხვ. (ნ. ჩ უ ბ.).

მოპომპოლიყება თავზე წამოსკუპება, თავზე დახურვა (?). „ქალაქში ქელი ვიყიდე, იქვე მოვიპოპოლიკე“.

მოჟამებული 1. მომწიფებული ოდნავ (ნ. ჯ ა ნ ა შ ვ., ჯ ა ვ ა ხ. I, 223); 2. ხანში შესული, სიბერეშეპარებული, დაბერებული. მოჟამებული ქალი გუთხოვრად დაბერებული ქალი (შდრ. ჩ უ ბ.).

მოჟმე მოჟამე, დროის შემრჩევი; ქირის მომცემი, სენის შემყრელი, მტერი. „თავისი თავი მოჟმეა და იმიტო მაიდის ეგრე“; „მე ხო ჩემი თავი მოჟმე არ ვიყავ, რო ძალათ მექნა, კაცო?“

მორად მოპრილი, ყურდაპრილი ყურის სერი (ნ.); ყურის წვერი სწორად მოკვეთილია (მოპრილია).

მორგენა სამაგიეროს მიგება, ნაცვლისგება, მოცემა. ანაჟა: „რაც გინდოდა სხვითენათ, მე გე რგინოთ თქმითენათ“.

მორეული აღზნებულნი, გიჟი (შდრ. ჩ უ ბ. მორევა).

მორთავი სახლებისა და ქონ-საბძლების ჩალით დამხურავი, ჩალის დამრთველი (ნ. რთვა, დართვა).

მორთხმა გაშლა, გაბრტყვლება, გაფენა (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

მორთხმით ჯდომა ფეხმოკეცილი ჯდომა; გაჯატ. გულდამშვიდებით უოფნა. „მორთხმითა ზის ჩვენი პატარაძალი“ (ღატანჯა: არავითარი საზოუნავი არ აწუხებსო); ჩვენმა ტუმარმა ფეგები მაირთხა და წასვლაჲ აღარ აპირობს*.

მორთხმული ტურები დიდი, ბრტყელი და უშნო ტურები.

მორუჟნა სხვისი ძაგება.

მორუვილი სიტყვა მწარე, აბუჩად ამგდები სიტყვა. „როგორი მორუვინილი სიტყვა აქ, ბაკ გულ მოუკლამს“ (შდრ. ჩუბ.).

მორჩეული ყურძენი ზამთარში შესანახად არჩეული ყურძენი, რომელსაც დიასახლისი კრფეს ერთი დღით ადრე რთველის დაწყებაჲდ, თხელ მტევანს არჩევს, რომ არ დალაგეს.

მორჩილი უმცროსი ბავშვი (8—13 წლისა) (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მოხავლები, ძახა ტყავის გარშემო მოსავლები ბეწვი, მოსაკრებელი ბეწვი (ნ. ჩუბ.).

მოხავლის პირი მოსავალს რომ ზეეტყობ: თუ როგორი მოსავლიანობა იქნება. „ოოგორი პირი აქ წლეულ მოსავალე?—კარგი“ (შდრ. ბარნ).

მოხამჯობი მოსაკლები. აქ მოსამჯობი არაფერია და ტყუილად ნუ ილოდებით“ (ნ. მომკობა).

მოხანთება მომარჯვება. „ერთი ცეცხლ შუშა მოუსანთე“ (ნ. სანთი; შდრ. შაოშ მოსენთება)

მოხასმილი ტილოს ნაჭერი, მოუსვამენ გახურებულ თორწეს მოსასუფთავებლად, ვიდრე პურს ჩააკრავდნენ, რომ ზედ არაფერი ჰქონდეს და პურს არ გამოჰყვეს მოზღისას.

მოხაამელი ზადე თევზის საჭერი ზადე (7—10 მეტრი სიგრძე ექნება და 2—3 მეტრი განი). ცალ მხარეს სიგრიძე ტყვიის ბურთუკები ჰკიდია, რომ ჩაიძიროს, და მეორე მხარეს ტივტივა

რამე (საცობები), რომ წყლის ზედაპირზე იყოს. წყალში განლიან და მოუსვამენ და თევზი მოჰკვება.

მოხასწორებელი 1. ადგილი, რომელიც უნდა გასწორდეს, გაკავდეს; 2. ფიცარი ან სხვა რამ, რითაც უნდა მოასწორონ, გაასწორონ უსწორმასწორო ზედაპირი.

მოხასხვევი თავსაფარი. ჩითეულია ოთხკუთხი (კვადრატული). ირიბად კეცავენ, სამკუთხედის სახეს მისცემენ და ისე იხვევენ თავზე.

მოსმა გაჯატ. გაქცევა, გაკურცხვლა. „მოუსუსა“.

მოსმუსვნა მოკმა, მოსპობა, საქონელი რომ თივას ან სხვა რამეს მოუსვამს ენასა და ტურებს და მთლად შეჰყლაპავს; გაჯატ. იტყვიან ადამიანზედაც.

მოსოღვა სოლების ჩაყრა მორგვნი.

მოსული ტანადი, სრული; ზორბა. მოსული აღამიანი ტანადია (ნ. ბერ. მო-სრული, მო-სული; შდრ. ჩუბ., ჯაკახ. I, 263).

მოსულტბილება აღერსით, ცქერათ, გართობი გაძღომა, სხვასთან ყოფნით გაძღომა.

მოსხლეტა ფარადან მცირე ნაწილის მოწყვეტა, მოცილება (ნ. დასხლეტა; ნ. ჩუბ.).

მოუსხვლეთი საიჭიო, ადგილი, საიდანაც აღარავინ ბოუნდება, თუშეა წასვლით კი ბევრი მიდის. წყუჯა: „ჯანამაჲ და მოუსხვლეთ წადი!“

მოუსხვავი თვალს ურმის თვალის, რომლის მორგვშიც ლერძი გაჭედილი არ არის და ლაყლაყებს (შდრ. მოხემილი).

მოფასტაგება მოკოპიტება, დაანლოებითი სახის მიცემა, მიშგავსება, სამუშაო იარაღის (ცულის, წალდის და მისთ.) კედვისას რთ რკინას პირველად ცულის, წალდისა და მისთ. დაახლოებითს სახესმისცემენ.

მოფიშეამება სახელდახელოდ მოხარშვა რისამე, შეკამანდის სახელდახელოდ გაკეთება. ჩემი დედაცაო, მეროთ გამიცილებს ხოლმე, მააფიშეფიშება შაკამანდ და მიირთმევს, მეკი ცარიელ პურზე ვარ.

მოფოფო აფება საქმის ანსამეშაოს გაცოტება, საქმის რამდენადმე გაკეთება, რომ გასაკეთებელი შეცოტავდეს. „დღემსწორ წისქვილები ძვირი იყო (ბევრი იყო საფეკავი), ებლა კი ცოტა მოფოფოლავედა“; „საქმე ცოტა მოვიფოფოლავე“ (შდრ. საბა, ჩუბ. მოფოფოლე:ა).

მოფუწკვა დაშლა. „ღრემისუ მოფუფუწკამ, სად წაიღებ“.

მოფურთხვა გაატ. მონაგვიანება.

მოქარგული კაცი, მოქსოილი კაცი ენაწყლიანი, ტკბილად ძოუბარი; ზოგჯერ ლაპარაკით მომატყუებელი კაცი მოქაფული ბოზბაში ქაფმონდილი ბოზბაში (შდრ. ჩაქაფული ბოზბაში).

მოქრუშვა მოღრუბება; გაატ. მოღრუშვა, მოწყენა, გაბრაზება. აქედან: მოქრუშული მოღრუბული; მოღრუშული, მოწყენილი, გაბრაზებული. „ე თვერი. როგო მაიქრუშვა ცა!“ „რა მაექრუშულხარ, გოგო, რადეგეპართა, არ აინდა და ნუ გაყევიბი, ძალათ კი არავინ გაყაყოლებს მაკაც!“

მოქსოილი კაცი ნ. მოქარგული კაცი.

მოქუხვლა 1. გაქცევა (შდრ. ჩუბ.); 2. წინდისათვის ქუსლის მიქსოვა; 3. ქუსლით საქურტლე თიხის დახელა.

მოქცევა ნ. ჭათნის მოქცევა (შარშ. მოქცევა კრუხისა).

მოღალული ბევრი საქმესა და ზრუნვისაგან დაღლილი, დაქანცული (ნ. ჩუბ., აღავ. მოღალებული).

მოღორღოშება, მუცლის მოღორღოშება ოდნავ გაძღომ, მუცლის ოდნავ დაკმაყოფილება.

მოღრეჯა გაატ. თავის მობრუნება; ურმის მოღრეჯა ურმის ცალი თვლის მობრუნება (შდრ. ვაჟა III).

მოყადაღე უხელფასო (უჯამაგირო) მეველე, რომელიც თავის გასამრჯელოდ მოწნაკედთ (ნ.) ჯარიმას აადევიენებს.

მოყაპყვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ყაპყი ნ.) 1. ობის მოკიდება; 2. მოთოვა. მცირედ თოვლის მოსვლა და დედამიწის ოდნავ დფარვა.

მოშაბათება საქმის მიფურთუხება, საქმის სახელდახელოდ გაკეთება, წვეულების ან სანახაობის სახელდახელოდ გამაროვა. „მოვაშაბათეთ ქორწილი ერთ დღეში და პატარძალი გზად გაუყენეთ“.

მოშაფქვაფება საწყალი კაცისათვის რისამე მოცემა დიდი გაჭირვებით. „მე ვინ მამაშავქვაფა პური“ (შდრ. მიშაქეოლება).

მოშალეთ ლაპარაკი შეწყვიტეთ ლაპარაკი (ნ. საბა, ჩუბ. მოშლა).

მოშანდაკება ადგილის მოსწორება, გაეკება; მოსუფთავება (ნ. შანდაკი; ნ. ჩუბ.).

მოშანშვლა მონაგვიანება.

მოშაკამანდავება, მოშაკამანდება (ნაწარმოებია სიტყვისაგან შაკამანდი) შეკამანდის კეთებაში შესვლა; გაატ. საქმის კეთებაში შესვლა.

მოშენე საქონელი, მოშეე საქონელი ნომეგები საქონელი, ფური საქონელი.

მოშეება ნ. თავის მოშეება ცომისაგან (შდრ. საბა მოშეება, ჩუბ.).

მოშეებული ადამიანი ჩოღფოთი (ნ.), დუნე; ზარმაცივით, უქნარა.

მოშეღება, შაშეღება 1. დახმარება, შეშეღება; 2. მორიგება, რაიმე საქმეზე შეთანხმება; შერიგება. „მოფი და შაშეღდით, კაცი, ზოგი შენ დათმე და ზოგი შენ და მოშეღდით, აბა როგო გინდათ“ „მოლი ვრ-

თი და მოგვაშველე, მეყო ამთენი ჩხუბი და დავიდარაბა!“ (შდრ. ჩუბ.).

მოშველიე დამხმარე.

მოაშუშვა 1. მუჭუჭის ან იარის მორჩენასავით, მორჩენას რომ დავიწვებს (ნ. ელ.); 2. ხახვისა, სანახუჭისგულე ფქვილისა და მისთ. ცხიმში დადალვა (ნ.), დაწვასავით (ნ. ჩუბ.).

მოჩიხვებული - მოკა, ოც მობიკებული (ნ.).

მოჩხლართული წნური - მოკა, ოც ამოკარული წნური (ნ.).

მოჩრეკა თორნიხა თორნეში ცეცხლის გულის გახსნა (ნ. კირ.).

მოცადი მეცადინე, მუყაითი, გამრჯე (ნ. ვეა III; შდრ. კირ.).

მოცდენა 1. გაცდენა (ნ. ჩუბ.); 2. ნათესი რომ აღარ ამოვა „წლქულ ყანები მოგვიცდა“; „მოსავალი მოგვიცდა“.

მოცვეთა საქონლის დაკოპლება სიარულსა თუ ბევრ მუშაობაში უნალობისაგან ჩლიქის გაცვეთის გამო. „წლქევანდელი წელიწადი ამოვოცეთ საქონელი მუშაობისაგან, ფულიც არ გვეოცრა, რომ ნალი დაგვეკვრევიებინა და მოგვიცდა, დაგვიკოპლდა“; „აჰაჰ. ითქმის ბევრი სიარულისაგან დალილ ადამი. ნხედაც. ამთენი სიარულისაგან მოგვიცდი, ფეკი ვეღარ დამიდგამ მიწახე, მტკივა ფეკიგულები“ (შდრ. ჩუბ.).

მოცილე შემცილე, პრეტენდენტი. „საიდან გამოუჩნდა მოცილე ნათესავი: ძალეი ქონება მაგად რჩებოდა (ნ. საბა, ჩუბ.).

მოცილი დრო წელიწადის ის დრო (ნოემბერ—იანვარი), როცა სეზონური სამუშაო გამოლუულია (ნ. ჩუბ.).

მოცრება, ფეჭაცხლის მოცრება, აგრეთვე მოწნება, ფეჭაცხლის მოწნება ფეჭამოსის მოღრეცა, გამრუდება.

მოცუცხული ძალიან პატარა, — იტყვიან უფრო ადამიანზე.

მოცუხცუხება მორბენინება, ცუხცუხით მოტანა (მოყვანა). „კუჭი (ნ.), გაიქე, ერთი ცივი წყალი მააცუხცუხე“.

მოძაგება შეძაგება, შეჯავრება (ნ. ჩუბ., საბა მოძაგე). აქედან: მოძაგებული საძაგელი, ცუდი ადამიანი.

მოძურწვა გაქცევა, აღვილიდან ერთბაშად მოსხლეტა და გაქცევა (ნ. კირ.).

მოწანაწედე მოსაველს გამფუქებელი, ხარალის მიმყენებელი ადამიანი ან პირუტყვი, უფრო იტყვიან პირუტყვზე.

მოწეული მწიფე (ნ. ჩუბ. მოწევა).

მოწილე მანაწილე, წილის მქონე საერთო ქონებაში. „შვილო, შენი ძმე შენი მოწილეა, ორივეა თანაბარი წილი გიძეთ მამი ქონებაში, შუაზე უნდა გაიყოთ“ (ნ. საბა, ჩუბ.).

მოწნება, ფეჭაცხლის მოწნება - მოკა, ოც მოცოყა (ნ.).

მოწყობილი სახლი მორთული სახლი (ოთახი), სასტუმრო სახლი (ოთახი) (ნ. ჩუბ.).

მოკალვა კალების (ნ. ჩანხმა (ჩარკმა) უბეებში (ურმის ხელნებში).

მოკიპრვა კიპრანით (ნ.) რკინის ნახვრეტის გადიდება.

მოკრა 1. აგურის მოკრა, კრამიტის მოკრა აგურის, კრამიტის კალაპოტში გამოყვანა (შდრ. ჩუბ.); 2. აჰაჰ. ლახტობის (ნ.), დედაშიშველაობის (ნ.) და სხვა თამაშობის დროს წელქვევით ფეხის მობეჭდვებით მოწინააღმდეგის დამარცხება.

მოჭყმენთა მოწყმენთასავით. „ჭყმი (ნ.) კელით ძლივ მოცუქმინტე“ (ნ. კემენტა).

მოხალინჯება უში ხორცის შეწვასავით, სანახევროდ შეწვა. „ჭებში კორცი ჩაყარე და მოცახალინჯე“ (შდრ. საბა).

მოხაშება, გახაშება პატარა ცომის მოხელა ხაშინანდ, რომ ხაში გაბეგრდეს და დიდი ცომი გააფუოს. როცა ხაში ძველია (2—3 კვირისა), დაახლოებით ათიოდე პურის ოდენა ცომს მოხელენ ხაშინანდ, ათიოდე საათს დატოვებენ, ე. ი. ან საღამოს მოახაშებენ დილაზე გამოსაცხობად, ან დილით მოახაშებენ საღამოს გამოსაცხობად, გაფუდება, გაახლდება, მერმე ანას შეაზელენ დიდ ცომს, რამდენიც საკიროა (1—2 ფუთი) და გაფუების შემდეგ გამოაცხობენ.

მოხეშვა ურმის თვლის ერთ-ერთ მორგეში ლერძის გაკედვა სახეშით (ნ.), წვრილი სოლებით.

მოხეშოლი თვალს ურმის თვალი, რომლის მორგეშიც ლერძი სახეშით (ნ.) არის გაკედლილი (შდრ. მოუხეშავი თვალი).

მოხევეული ხახლი, ოდური ხახლი უსაჭარებო (ნ. საქარე) სახლი, მრგვალ-სახურავიანი სახლი.

მოხიბვლა მოწამლევა, მოშხამვა ადა-ნიანისა ან ცხოველისა საწამლავით (სიმშენიერით მოხიბვლა არ იხმარება; შდრ. ჩუბ.; ნ. ხიბალი).

მოხილება სანახაობა; სანახაობის ნახვა. „რა მიხილე, გვიანბე“; „რა მოხილება იყო, გვითხარ“ (ნ. საბა, ჩუბ. მოხილვა).

მოხიფავეება რამე საქმის ძლივ-ძლიობით გაკეთება; რამე წვეულების ძლივ გამართვა. „როგორც იყო ძლივ მოუხიფივე კაც ახალუხი“; „ძლივ მოუხიფივე პატარა წვეულობა“.

მოხიხმეყება შემოგროვება, შემოქრება, თავმოყრა, მაგ., საოჯახო ნივთებისა, ცოლ-შვილისა და სხვ. „შემახიხმეკა თავი ცოლ-შვილი და აღარც დედასა კითხულობს და აღარც მამა“ (შდრ. ჩუბ.).

მოკელთება დროისა ნ. დროის მოკელთება.

მოკეჩვა მოხეთქა. „ვამლ ნახევარი მაკეჩა და გადმამიგდო“. აქედან: მოკეჩილი მოხეთქილი (ნ. კეჩვა).

მოკირება მოსვლა მოთრევასავით, „მეეკირე!“ მოდი, მოეთრიე.

მოკერე წილის მქონე, ჯერის მქონე, ნობათის მქონე ამა თუ იმ ამხანაგობაში; მაგ.: მოჯერეს წისქვილში განსახლურული რაოდენობა დღეებისა აქვს, როცა ის იღებს მინდს; ცხვარში— განსახლურული დღეები, როცა ის სწველის ცხვარს, გუთანზე—როცა მისი ალოა (ნ.) და მას მიაქვს ჯერი (ნ.) და მისთ. (შდრ. ჩუბ.).

მეჟე ბროწოლი ნ. ბროწოლი.

მეჟე ძალიან მეჟე.

მრავალი პატარა დათვის ხომლი, პატარა დათვის თანავარსკვლავედი, შვილია, ჩნდება 7 (8 ?) ივნისს. მეტრეების საათად ითვლება (ნ. ჭყ. მრავლიანი, ვაჟა III).

მრგვალი იზმირი, მგურგალი იზმირი დურგლის იარაღი: წრეებისებრი კრელის გასაკეობელი იზმირი (ნ.).

მრე ამრე-დამრევი. „ძალიან მრე აღამიანი“ (შდრ. საბა, ჩუბ., გურამ.).

მრეკავი ვინც ნადირობისას ნადირს ერეკება სახუნდარისაკენ (ნ.), საიდანაც ჩასაფრებულნი ზოფს ესვრიან ნადირს და ხოცავენ (შდრ. ჩუბ. მრეკელი).

მრეში მოწაბლისფრო, თეთრში რომ წაბლისფერი ან ჟოლოსფერი წინწყლებია შერეული (შდრ. საბა, ჩუბ.). აქედან: მრეშითუთა. კროლა თუთა, მოწაბლისფრო, უფრო კი კრელი თუთა. ნამყენი კარგია.

მრჩო კაცი გამოზრჩენი, ვისაც უნარი აქვს სხვას გამოზრჩეს რაზე, სხვისგან მოგება ნახოს, იჩუქოს რამე. „ჩვენებიანი თ ვანო ძალიან მრჩო კაცი“.

მსრიტი მსუნავი, გაუმადლარი. „მსრიტო კატავ, გეყოფა, კარგი!“ (ნ. საბა).

მსხმო ფარდაბტიანი (ნ.) სახადი აუადმყოფობა: წითელა, ყვეელი, კუნთურუმა და მისთ. (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მსხნილი, მსხნილი ბუზის მიერ ხორცულში ჩაყრილი კვერცხი (ნ. საბა, ჩუბ. მსხნილი).

მტევნიანი ვაზი წინდის კრეკის სახე: გამოყვანილია ვაზი მტევნითურთ.

მტევნის მჯარი, მჯარი ყურძნის მტევნის ნაწილი, ყურწთან გამოსული დიდი ზედა კიწი (ნ.; ნ. წყრ. მხარი მტევნისა).

მუაჯირი მოაჯირი, აივანზე შემოვლებული ზღუდე სურაიებისა (ნ.; შდრ. ჩუბ. მოაჯარი).

მუგზური მუგზხალი. მუგზუხელა ენატანია, ავენა; ინტრიგანი (შდრ. ჩუბ.).

მუკენი ჩალის დასამაგრებელი ლატანი დართვის (ნ.) დროს. სახურავზე ჩაღას რომ გაშლიან ერთ წყებას, ერთ სართულს, მონაქერთან (სადაც მოჭრილია) ახლოს მუკენს დაადებენ, შიგნიდან (სხეენიდან) წნელიან კავს მოსდებენ და შიგნით ჩასწევენ, მუკენი ჩალას დააწეება და ჩალის თავები ზემოთ ამოიხრება დაწოლისაგან, თითქოს ფეხზე დგებო. მუკენს, ნახევარი მეტროსი იქით, იმავე წნელს ამოუტარებენ, წნელს შიგნითვე ჩაბარუნებენ და კიდევ დასწევენ, ასე რომ მუკენი მთელ სიგრძეზე ჩაბმულ-ჩაკერებულა და ჩალას ყველგან თანაბრად აწეება და თავებს თანაბრად ამოაშვორნებს მალა. სადაც მუკენი გათავდება, იქიდან სხვა მუკენს დაუდებენ და ა. შ. სახურავის ბოლომდე. ერთ სართულს (ნ.), ერთ წყებას რომ დართვენ, მერმე მეორე სართულს გააშლიან და ისევ იმავე წნესით მუკენით დასამაგრებენ. ასე დართვა კარგია, დიდხანს ძლებს, თუმცა ბევრი ჩალა და რთული მუშაობა უნდა, ძვირი ჯდება. ამბობენ, ასეთ სახურავს ცეცხლი ვერ ეკიდებო (ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი).

მუშლი კოლო (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ., შანს. 11).

მუნღაო ცხენის კისრის დასასრული ბეჭების თავთან, კისრის უკანა მალალი ნაწილი, რომელსაც ხანდახან კების ფრთების წინა ნაწილი ეფუძვება ხოლმე (ნ. საბა ჯიდაო, კყ. ნიგო, ბერ. ნიდაო).

მუფუფი საკმელია. ღორის თავფეხს გაასუფთავებენ, მოხარშავენ უმარილოდ (თეთრი გამოდის), ძლებს გამოარჩევენ და ხორცს ჩააწყობენ ქილაში; მოადუღებენ მარილწყალს (მარილი მოხარშული ხორცის საკმარისი უნდა იყოს), ცოტა ძმარს, ბაპარს, დაფენას უხანენ და ნელთბილ მარილწყალს დაასხამენ. მესამე დღეს მზად იქნება (შდრ. ჩუბ.).

მურა შეწითელი. აქედან: 1. ამ ფერის ძაღლის სახელია (ნ. საბა, ჩუბ.); 2. ახალგაზრდა აბრუმების კია, ვიდრე ფერს გადაიწმენდდეს.

მურაზი სურვილი. დალოცვა იცინ: „შენ მურაზ მოგწოვა“ (ნ. კყ. გრიშ).

მურა თავთუხი ნ. თავთუხი.

მურაკა ქლიავი ქლიავის ჯიშია, მუქი იისფერი კანი აქვს, ხოლო შიგნით ხორცი—მწვანე, მრგვალია, კურკა არ ეკიდება. გემო მწკლარტეა.

მურაკი კვირინი. ტყის ხეხილია ტყემალზე წვნიკ ნაყოფს ისხამს, შავია, ცოტა თითქოს მუქი იისფერი გაღაჭკრავს, მწკლარტე გემო აქვს, თათარად (კისელად) კარგია. ფარალათის წამლად ხმარობენ. კერკად ახმოებენ და ინახავენ წამლად (ნ. ერისთ., კორ., მამ.).

მურაკის შავმანდი მურაკის კერკის შავმანდი. კერკს მოხარშავენ, მოხარშულს გამოსწორავენ, ხელახლა მოადუღებენ, ფქვილს მოუქიდებენ და კისელივით გამოვა. ნიორს უხამენ.

მურასა ტანისამოსი საგანგებო, საუცხოო ქსოვილია ტანისამოსი, მოოკვე-

ლი ტანისამოსი. „სუ მურასა ტანისამოსი ეცვა“ (ნ. საბა, ჩუბ., შაჰნ. I, II, გრიშ. მურასა).

მურდალი. მურტალი ლეში, მკედა-რი საქონლის ხორცი, არ იკმება (შდრ. ჩუბ. მურტალი, ჯანაშვი. მურდალ, ქყ. მურდალი კაცი).

მურდახილის ყვავილი წინდის ჭრე-ლის სახეა (შდრ. ჩუბ. მუდახილი, გრიშ. მურდახილი).

მურვანი შავი ფერის ადამიანი.

მური, მურა ახალგამოსული აბრე-შენის კია (ნ. ბერ., ჯანაშვი., ჟღ.).

მურკლი ცომში, ფაფასა და თათა-რანში მოუხელავი ან გაუჭნელი ფქვი-ლის პატარა გუნდა (ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. მურკლი).

მურობა ჯერ კანგამოუცვლელი აბ-რეშემის კიის ხანი, პერიოდი (ნ. მური).

მურტალი ნ. მურდალი.

მუქარა, ერთი მუქარა გაღატ. ჯე-რობა, დროის მონაკვეთი; ერთ ჯერზე. ერთი შეტევით. „დაუჰკე და ერთ მუ-ქარაჲ მაჯრჩები, რა საქმეა“ (ნ. წერ.).

მულაზანა სიბრალღელი; მწუხარება, დარდი. „მოკედა და იმი მულაზანა გაყევა: შვილები დაუბინავებლები დ.მ-ჩაო“ (ნ. საბა, ჩუბ. მულაზან-, შაჰნ. II).

მუყა ნადი, საქმეში უსასყიდლოდ დახმარება (პატრონი აქტიფიდა მო-შველიეთ) (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მუშა ძნის შესაკრავი ჯოხი, ორი წყრთისოდენა, თავი ერთ მხარეს ჩათ-ლილი აქვს და ჩაუდებული. ძნის შეკე-რისას მუშას უღოს გამოსდებენ და გა-მოყულფავენ. უღოს შეკერა ხელით არ შეიძლება, რადგანაც წველი თითე-ბის ნუნებს ააძრობს და თითს ატყენს (ნ. საბა, ჩუბ.).

მუშამბაში ლილის კილო, რუფი (ნ.),

МОСТА.

მუშა ხაქონელი უღელში შესაბამი საქონელი: ხარი, ხარკამეჩი (შდრ. კელ-ში საჭერი საქონელი).

მუშაქვა კედლის მოსაპირკეთებელი ქვა, ლამაზი, საჩენი ქვა, გარედან არის და კედელს ლაზათი უნდა მისცეს.

მუშკამბრახ ყურძენი ყურძნის ჯი-შია: მუსკატი. სურნელოვანი და ტკიბი-ლი ყურძენი იცის, მაღლარად არის.

მუშტა ხარაზის იარაღი: კვერია თითბრისა, ცალი მხარე ბრტყელი აქვს, ხელის მოსაკიდი—მრგვალი, პალიანია. ხარაზნი მით საწულე ტყავს ეკრავენ (ნ. ბერ., გრიშ, ჟღ.).

მუშტა ქვა შუათანა ზომის მრგვა-ლი ქვა, კედელში შუაში ახმარენ, როგორც ხურდას (ნ.).

მუცელა ლორმუცელა, ბევრის მკა-ველი; სულ ჭამაზე რომ ფიქრობს.

მუცელმგერთა ლორმუცელა, ბე-რის მკამელი ადამიანი, მუცელს გადა-ყოლილი (ნ. ქყ.).

მუცლაობა ლორმუცლობა, სულ ჭამა-სმაზე ზრუნეა.

მუცლის ამოყარვა მუცლის ამოე-ლება, ძალზე გაძლომა.

მუცლის თასმა ცხენის საკაზმის ნაწილი: შუა მოსართავი; ცხენს რომ მუ-ცელზე ამოუჭერენ უნაგორზე გადავლე-ბით. ამ თასმას უპარავს ბალიში უნა-გორზე. დანარჩენი ორი მოსართავე უნაგორის კენის ფრთებზეა: ჩაბმული—ერთი წინ და მეორე უკან. მთავარია შუა მოსართავი, ანუ მუცლის თასმა. ეს ამაგრებს საკაზმს ცხენის ზურგზე.

მუცლის თოკი დასაკედი საქონლის წასაქცევად მუცელზე მოსადები თოკი.

მუცლის მილორლოშება ნ. მოლორ-ლოშება.

მუწაკი წინიკი მწერი, ცხენის ჩონ-ჩოროც რომ ეხვევა. მწუავე კბენა იცის. ყურში ჩუწუნით მოდის. გუნდად იყრიან იოლმე თავს და ტრიკლებენ.

მუქეული, მუჭური მქელეული, ნამ-
ჯა, რასაც მომკალი ერთი ნამგლის
გამოსმაზე მუქაში დაიქერს და მომკის
(შდრ. ბერ. ნა-მუქა, ალავ. ნამუ-
კი).

მუჭური ნ. მუქეული.

მუხა ნეხვი ნესვის ჯიშია, მუხის
ქერკივით დაშვარული კანი აქვს. ძა-
ლიან ტუბილია (ნ. საბა მუხა,
ერისთ., ჩუბ., ჯავახ. II, 263 და
სხვა).

მუხახის შალი სოუ მუხახში (ხა-
ჭათალის რაიონში) დახზადებული შავი
(მუქლურჯი) საჩოხე შალი, საუკეთესო
ხარისხისაა.

მუხუნდო ოქრომქედლის წონის
ერთეული: მისხალში ოთხი დანგია,
დანგში—თორმეტი მუხუნდო, მასასა-
დამე, მისხალში 43 მუხუნდოა.

მუტლი 1. მცენარის ღეროს ნაწი-
ლი ერთი ფოთლიდან მფორემდე (ნ.
საბა, ჩუბ., მაყ.); 2. დროის მონა-
კვეთი. ერთი მუტლი წაიმუშავე და
მემრე დაისვენე“.

მუტლის კვრები მუხლის თავები
(ნ. შან. კვეს., ვაჟა III).

მქონიარე შეძლებული, მდიდარი
„მქონიარე ოჯახიშვილი“ (ნ. ჩუბ.
მქონიერი). აქედან: მქონიარობა
შეძლებულობა, სიმდიდრის ქონა (ნ.
ჩუბ. მქონიერობა).

მღებარი ძაფის ღებვა-დაფერადე-
ბის ოსტატი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მღვთარე ცრემლი ცხარე, მღუღარე
ცრემლი.

მყევარი აკაკი, ჭყ ყვეარი (ნ.).

მყუღრო მხიანი და უქარო ადგი-
ლი (ნ. ჩუბ., საბა, უღ. ყუღრო).

მშიერი მარცვალი გაღეული, წვერი-
ლი მარცვალი, გვალვას გამო დაწვერი-
ლებული მარცვალი.

მშორე აკაკი, ჭყ მშორე (ნ.).

მშრალი ამაგი არამშობლების, გა-

რეწე პირების მიერ გაწეული ამაგი
ბაგუშების აღსაზრდელად; შრომა, რო-
მელიც გაუწევიათ გარეშე პირებს ბაგ-
შის აღზრდისას, თუმცა მისთვის ძუ-
ძუ არ უწოვებიათ. იტყვიან: „მშრა-
ლი ამაგი უფრო ძნელიაო“.

მშრალი, მაგ., მშრალი ცხვარი არა-
მეწველი, როგორც მამალი, ისე დედა-
ლი ცხვარი: ქედილობა, ყოჩობა, ბერ-
წობა და მისთანანი (ნ. ჩუბ.; შდრ.
გურამ.).

მშრალი კვალი მამა მთლად მამის
მსგავსია.

მშრალი ჩარხი წისქვილის შიგნითა
ბორბალი, რომელსაც წყალი არა
ხედება და არ სველდება.

მშრალი ძროხა არამეწველი, რო-
გორც ხარი, ისე ბერწი ფური, ახადი
(ნ.) საქონელი.

მშითავი დაჩითვის, ქსოვილზე სა-
ხეების გამომყვანი ოსტატი, *шеш-
тук* (ნ. ტექნ. ტერმ.).

მჩოდარი ქორვაქარი, გადამყადე-
ლი, *перекундук*.

მჩორე, მშორე ძაღლისა და მისთა-
ნათა სკორე; *калр*. უხვირო, ხარმა-
ცი, ქუჭყინი. *ჩი*, *შე მჩორევე*, *შენაქ*
(ნ. საბა, ჩუბ.).

მჩქვლარი რბილი სორცი, ხელს
რომ მოუქერ, თითქოს დნებაო.

მცვევანი ვახის ჯიშია, თხელი მტე-
ვანი იცის, თეთრ ტუბილ ყურძენს ის-
ხამს. მრგვალი მარცვალი აქვს, დამწი-
ფებისას სცივია (ნ. ერისთ., ჩუბ.
მცივანა, ჯავახ. II, 443 და სხვა).

მცნობი მეცხვარე მწყემსი, რომე-
ლიც დოლის (ნ) დროს იმახსოვრებს
ცხვარ-ბატკანს და წოვების დროს
ბატკანს დედას უპოვის და მიუყვანს-
დოლში ასეთი მწყემსი აუცილებელია
და ერთი თაად ღირს. ყველას არ შეუ-
ძლია ეს საქმე (შდრ. საბა, ჩუბ.).

მცოდინარობა ცოდნა, მცოდნეობა, გაგებულობა. „ამ საქმედ არც იგეთი დიდი მცოდინარობა უნდა, რო გვეყვებინა“ (შდრ. საბა, ჩუბ. მცოდინარე).

მცონარა ზარმაცი, ხელთუყარი. „ჩვენი პატარძალი იგეთი მცონარაა, რო სახლი ვერ დაუგვია და ნაგავში გვაკმევს პურ“. ანკა: „მცონარა ადგა და სახლი დაწვა“ (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ. მცონარი, ვაჟა I მცონარე).

მცურავი ვაჟი. გველი; საერთოდ ქვეწარმავალი (ნ. ჩუბ., ჭყ.).

მცურალა ადგილი, სადაც ფეხი ძალიან ცურავს. ასეთ ადგილზე ბავშვები საცურაო სათამაშოს გამართავენ ხოლმე და მცურაბა ს ეძახიან.

მცხოველი ხალაზი, პურის მცხოველი, რომელსაც სიღარიბისა თუ გაკირების გამო სხეებისას პურის ცხობა ჰქონდა ხელობად გადაქცეული. გასამრჯელოდ თორნზე ორ შოთ პურს აძლევდნენ.

მძიფე მძივა აკაკი. რაც ხანტი მძივა (შდრ. ჯავახ. II, 132, წერ.).

მწაკე კაცი, მწლაკე კაცი ვაჟი. მწარე ენის პატრონი.

მწვადი ნანადირევიდან მონადირის მიერ ნადირობის დროს შესწრებული კაცისათვის მიცემული ზორცი. ადართით მიღებულია მზრის მიცემა. ნადირი თუ გასატყებელია, ჯიგარს მისცემს. თუ მონადირემ ამ წესს გადაუხვია, ჯერ ერთი, დასძრახავენ და, მეორედ, ნადირობაში იღბალი წაუგაო, — იტყვიან.

მწვანე ვაზი ვახის ჯიშია, ფოთოლიც და ყურძენიც მწვანეა, მტევანი მომრგვალო და კუმისი იცის. მარცვლიც მრგვალია. კარგი ღვინო გამოდის (ნ. ერისთ., ჭყ., ჯავახ. II, 422 და სხვ., აღავ.).

მწვანე ლეღვი აკაკი, რაც შაშალაკი ლეღვი (ნ.).

მწვანე ნესვი ნესვის ჯიშია, მწვანე ფერისა, საშუალო ღირსებისაა.

მწვანე რქაწითელი ვახისა ჯიშია: რქაწითლის სახესხვაობაა. ტანი ოქა, ფოთოლი და მისთანანი — ყველაფერი ისეთივე აქვს, როგორც წითელ რქაწითელს, მარცვლის მოყვანილობაც კი მ. გავსია, ოღონდ მტევანი იცის უფრო სრული და შეკრული, მარცვალი — თანაბალი და მომწვანო. მოსავალი წითელ რქაწითელზე მეტი იცის, მაგრამ ხარისხით ჩამოუვარდება. ღვინო ორივესი თეთრია და კარგი (ნ. რქაწითელი; შდრ. წითელი რქაწითელი; ნ. ჯავახ. II, 406).

მწვანე ყურძენი მწვანე ვახის (ნ.) ყურძენი.

მწვანაინი მოლი, მწვანე ბალახით დაფარული ადგილი სოფელში ან სოფლის ახლოს.

მწველავი მწყემსი, რომელსაც ცხვრის წველა ევალება (ნ. ჩუბ., მწველელი).

მწვეთა წვეტიანი (შდრ. საბა მწუეტი, ჩუბ., ვაჟა III მწვეტი).

მწვითია გამომწვევი სიტყვის პატრონი.

მწივანა ბალახი თმასავით წმინდა ბალახი.

მწკლართე აკაკი, რაც მწლაკე (ნ.). მწლაკე, მწკლართე მლაშე-მეავე-მწარესავით, терпкий. ასეთი გემო აქვს უმწიფარ ხილს, ისერიძს, ზოგ ღვინოს: ვაჟი, მწლაკე სიტყვა მწარე სიტყვა, არასამო, აულის მატყნარი სიტყვა (შდრ. საბა, ჩუბ. მწალტე, მწკლატე. გურამ. მწკლტე, შარშ. მწატე).

მწლაკე კაცი ნ. მწაკე კაცი. მწურავი ყურძენის დამწურავი მუშა ან შინაური ვინმე (ნ. საბა, ჩუბ.).

1. მკადა თხილისა, კაკლისა, იფნი-სა და მისთანათა ყვევილი.

2. მკადა სოკოს ჯიშია, *серешка, сыроежка* (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაც.; შდრ. შარშ. სოკომკადა).

მკადაქვა რბილი ქვა (ხელითაც იფხენება), *рухляк* (ნ. ერისთ., ჩუბ., ტეგნ. ტერმ.).

მკადაჭურა ნახევარი ხორბლის ფეკილისა და ნახევარი მკადის ფეკილის პური. არ არის მოწონებული. საღარბობა (ნ. კირ.).

მკაყუ ძალიან მყავე (შდრ. საბა, ჩუბ. მკაყე).

მკედლური ლუსმანი მკედლის გაკეთებული დიდთავა მსხვილი ნაკვერი ლურსმანი, დიდია, იმარება ცხენისა და ხარ-კამეჩების დასაქედად და დიდი ლატნების გადასაბმელად (წვრილს—ახალციხურ ყაირს (ნ.) ეძახიან; შდრ. წერ. მკედლის ლურსმანი).

მკენარა ვახის ჯიშია, ხიხესა (ნ.) ჰგავს, რქა წითელი აქვს, ფოთოლი—მოთეთრო, ბუსუსიანი და მაკრატელა; თხელ მტევანს ისხამს, ყურძენი თეთრია და ნაზი, დამწიფებისას ჭკნება, ტკბილია. ყურძნადაც კარგია და ღვინოდაც. გადაგვარდა: ფილოქსერამ ამოაგდო (ნ. ჯავახ. II, 410, 493).

მკლე მიწა უნაყოფო, მწირი მიწა (ნ. ჩუბ.).

მხვიარა მკენარე თავისთ რომ ვერ დგას და სხვა რამეს (ხეს, კედელს) ეჭიდება პწკლით (ნ.) და ისე ადის მ.ღლა, მაგ., ვახო, ფათალო და მისთ.

მხიარული ფერი ღია ფერი (წითელი, ყვითელი და მისთ) (ნ. ჩუბ.).

მხრალი ხრალი, ნორჩი ხის (თუთის, კაკლის ხის, ლაფნის, აკაკისა და მისთ.) ქერქი, თოკად იწვენება (ნ. საბა, ჩუბ. ხრალი).

მხხნილი *აგაჟ, ლე მსხნილი.

მხუხავი მშუშავი, დამწველი, მწ-რე.

მჯარგძელა ვახის ჯიშია. თანაზი ვახი იზრდება, მსხვილი, ბრტყელი ფოთოლი აქვს, რქა—წითელი და მსხვილი. ძალიან შეფოთვლა იცის. დიდი მტევანი ასხია, მოგრძო. მხარი დიდა აქვს და ამიტომაც ჰქვია მხარგძელი. მარცვლი მრგვალია და კროლა (ნ. ჯავახ. II, 403 და სხვ. მხარგძელი).

1. მჯარი ზომის ერთეულია $\frac{1}{4}$ მეტრამდე (ნ. საბა, ჯავახ. საფ.-სახ. 133—134).

2. მჯარი ნ. მტევნის მჯარი.

3. მჯარი ერთჯერობაზე გაპენტლი ბამბა, შემდეგ ქულად აიხვევა.

მჯარი კაკლისა ნიგვისი ლებანი (ნ.), კაკლის გულის ნახევარი.

მჯნე გამრჯე (შდრ. საბა, ჩუბ.). აქედან: მკნეობა გამრჯელობა (შდრ. ჩუბ.).

მჯრები ქვევრისა, ზევეზი ქვევრისა ქვევრის ნაწილი მუცელსა და ხელს შუა.

მჯრებში ამოწურვა ნ. ამოწურვა.

მჯრებში ამოწურული ადამიანი (ნ. ამოწურული) მხრებში თავ-კისერჩარგული ადამიანი, კუზიანივით.

მჯრისკიწი (—მჯრის კიწი) მხრისა და მკლავის საყარი ადგილი.

6

ნაალაზნევი მდ. ალაზნის ყოფილი კალაპოტი, ალაზნის ნავალი ადგილი. ამჟამად ალაზანი ზოგან სხვა ადგილას დის; კაპო. თაზარ მეფის დროინდელი ნაარხალი.

ნანაეულარი ერთი წლის ანეული (ნ.). ზაფხულში ხნავენ ანეულს. იმ ზაფხულს დაიწვება მიწა, განოყვირდება, შემოდგომაზე აოშავენ და დათესავენ. ამ ყანას რომ მოჰკიან, მიწას ნანანე-

უღარი დაერქმევა. ანჟული უხვ ცო-საულის იძლევა, ნანაწულარიც კარგ მუსავალს მოიყვანს.

ნაბადა ვაშლი ვაშლის ჯიშია, ძალიან ბევრს ისხამს, თითქოს ვაშლის ნაბადი წაშოუსხამთო, მოწითალოა, გემოთი შუათანაა.

ნაბანგლევი ძველმანი, ნაცვამი ტანისამოსი. „წვირლშვილი ნაბანგლევი თ გამოვზარდე, ახალი არა მიღირსებია რა“.

ნაბარევი 1. ბარში ნამყოფი (ნ. საბა ნაბარები); 2. ცხერის სატკივარია. ბარში დასიცხული ან გასუქებულ ცხვარი მთაში რომ ავა ხოლმე, იქ გამოაჩნდება სიმსუქნის სენი, სახელდობრ: ასვლისას გააცივ-გააცივლებს, დაღონდება, ყურებს ჩამოჰყრის, ბალახის კამას აჰკვეთს და კვდება. ნაღვლიც უჩნდება, ხორცი უყვითლდება. ცხვირს უდალავენ: არჩენსო.

ნაბახურევი (ბახუს - ძველ ბერძენთა ღვთაების, ღვინის ღმერთის სახელისგან ნაწარმოებია) ნამთვრალევი, წინა დღის ნამთვრალეს მერე დღეს რომ შეცვლილი გუნება დაჰყვება (ნ. ჩუბ., გურამ. ნაბახური).

ნაბეჩხარი ნ. ნაოჩხარი.

ნაბია 1. სულ მუდამ განაბული (შდრ. საბა, ჩუბ. ნაბული); 2. ასეთი კაცის მეტსახელია.

ნაბინავარი ადგილი, სადაც ბინა (ნ.) იყო, ნებენაყარია და გასუქებული.

ნაბოტარი დაქოდილი თბა (ნ. ვაჟა III; შდრ. ჭყ.).

ნაბოშარი სხვადასხვა ჯიშის (მაგ., ქართულისა და უცხო ჯიშის) შენაჯვარდინები საქონელი (უფრო ღორზე იტყვიან); გაჯატ. უჯიშო, უხეირო.

ნაბუარი წვნიკი მტვერი, სწრაფი საქმიანობისგან ადენილი. „სუნაბუარი ადინა“ (ნ. ბერ., ვაჟა IV ნაბუარი; შდრ. ცაგ.).

ნაგალო, ნაგალნუგალო ჩალაბულა, ნალეწი ნამჯა, ნალეწი შამბი და მისთ., ბაგაში დარჩენილი საქონლის ნაქამი თივის ღეროები და მისთ.

ნაგერალა/ი დაუთესავად, შარშანდელ ნათეს მიწაში თავისით ამოსული მცენარეულობა. უვარგისია, როგორც ყანა, ისე სხვა მცენარეულობაც (ლობიო, კარტოფილი და მისთ.) (ნ. საბა, ჩუბ., მაც.; შდრ. ბერ. მონაკვერება, შარშ. ნაგერაი, ელ. ანაგერა).

ნაგრობა შეძენა, მორეწვა. „დღე და ღამე ვდგეყარ და სახლითინ ვნაგრობ, ძილი არ ვიცი და დასვენება“ (შდრ. ჭყ. ნეგრო, ნოგრო, ბერ. მონაგრალება, შარშ. ნაგრაში).

1. ნაგული მატყლის ჩეჩისას საჩეჩლის კბილებში დარჩენილი უვარგისი მატყლი (შდრ. კვირწლი, ნ. ჭყ. ნაგული).

2. ნაგული ნ. ხარვეზი.

ნაგურჯალა/ი მონახეჩი ყველი, ცვილი და მისთ. „ვეება ნაგურჯალა ყველი ეკირა კელში და ცარიელსა მკამდა“.

ნაგალი ნამგზავრი, ქვეყანაშემოვლილი ადამიანი; გაჯატ. გამოცდილი ადამიანი (ნ. მოვლილი, ნატარი 2; შდრ. ჩუბ.).

ნაგახი: „შე ნავა სგამქრალო, რატო ამამწყვიტე ვგარე, რატო დამღუპე?“

ნავი საწნახელი.

ნავიხ თავი საწნახლის თავი (საწნახლის თავი და ბოლო ნაწილი).

ნავლი ფერფლი (ნ. გრიშ., სადათ., ვაჟა I).

ნავნები ხარალი, დახარალებული, ვნებამიყვებულნი. „იმამ თუ ხარალი მოუვიდა, შენ კი დიდ ნავნებში შახვედი, აი!“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ნავსი თარსი, ფათერაკიანი ადამიანი, ვისი დანახვაც ან ვისთანაც საქმის დაჭერა მარცხის მომასწავებელია; ხიფათიანი ადამიანი. „ფოთოლოანთ ბადო ძალიან ნავსი კაცი იყო, ღმერთ დეფეარებინა იმათან აძრახებდა, ქვეყანა დაეკამდა“ (ნ. ვაჟა IV; შდრ. ჩუბ.).

ნავსი დღე ხალხის ცრურწმენით კვიმატი დღე, ხიფათიანი დღე. ნავს დღეებად მიჩნეული იყო: კვირა, ორშაბათი, ოთხშაბათი, პარასკევი და ხანდახან შაბათიც. ამ დღეს საქმის დაწყება არ ვარგაო—იტყოდნენ ხოლმე. სამშაბათი და ხუთშაბათი კარგი, მთელი დღეაო.

ნავლანულა ნაძირალა, დანალექი (შდრ. ჩუბ. ნახლა, ნუხლა).

ნავუქი ერთგვარი ნამცხვარი. მოხელილ ცომს ლავაშავით გააბრტყელებენ, შიგ ჩაუდებენ ნახუქის გულს (ნ.) და გაბრტყელებულ ცომს ნაპირებს შეუოკრეფენ, ერთად მოუყრიან თავს და პირს შეუყრავენ, გადმოთბარუნებენ ამ გუნდას, გააბრტყელებენ და დამრგვალებენ, შემდეგ თორწნი მიაკრავენ და გამოაცხობენ. რომ დაჰხლიან გამოცხვარ ნახუქს, ცხელ-ცხელს წაუსვამენ ერბოს ზემოდან (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი.).

ნავუქის გული ნახუქში ჩასადები ერბო, ხახვი და ფქვილი ერთად მოშუშული. ჯერ ერბოში ხახვს მოსწვავენ, მარლით შეა ნელებენ, მერმე ფქვილს მოუყიდებენ და მოშუშავენ, დაწითლდება. ზოგი თაფლს ან შაქარსაც უშვრება, მაგრამ ეს არ არის მიღებული.

ნათავარი თავისი ნაქამი, მკენეა, თუ ადამიანმა კ-მა: მოსწამლავსო.

ნათესავის მიყოლა ნ. მიყოლა.

ნათესაობის დაჭერა ნათესაობის გაგრძელება, ნათესაობაში მისვლა-მოსვლა და ურთიერთობის არშეწყვეტა.

ნათობი 1. ახალმოთბული თივა; 2. ბალახმოთბული ადგილი (ნ. ჩუბ., მაც.).

ნაკალაური, ნაკალოარი ადგილი სადაც კალო (პურის საღვწი) იყო გამართული წინათ.

ნაკარტი ნაშთი; გვ.ტ. ნასახი. „ტანისამოსი ნაკარტი არა აქ“—არ აცევა, სულ დახეული ტანისამოსი აქვს; „ძღულები ნაკარტი არა აქ“—სულ გამქრალი აქვს ძმულები.

ნაკაი ხის დაჭრილი ტოტები, ფიჩხი (ნ. ჩუბ.). ნაკაფი ხე ტოტებდაჭრილი ხე.

ნაკაპი ნატყევაო, გაკაფული ტყე (ნ. გაკაპვა, კაპვა).

1. ნაკეთობა გზატყევილი. შარაგზა.

2. ნაკეთობი ცხრილქვეითი (ნ.), ხობლის გაცხრილვის დროს ცხრილში გასული წვნიკი მარცვლი, ბალახის თესლი და მიწა.

ნაკერი ლეჩაქი აბრეშუმის ძაფით შეკერილი საბეებიანი ლეჩაქი, აბრეშუმის ძაფით ნაქარგი ლეჩაქი.

ნაკრევი ძალიან მოკლე მატყლი, რომელიც შეუკალილია კარგ მატყლში. ცხვის კრეკის დროს მოხდება ხოლმე, რომ მონაკრევი ადგილას ხელმეორედ მოხედება დღეჭარდი და გაკრეკს დარჩენილ დაბალ მატყლს. უვარგისია, რადგანაც მოკლეა და ვერ დაირთვება.

ნაკუთალი ფეხისა რბილი ადგილი ფეხისა, ფეხის კუნთი, წვივის კუნთი (ნ. ჩუბ., გურამი.).

ნაკუწების ზოგჯერ სხვადასხვა წვრილი ნაჭრებისაგან შეკერილი ბოლჩა, ქრელია.

ნალბანდი საქონლის დამწალავი, ნალის დამკერეული (ნ. ჩუბ.).

ნალბანდის უღელი ნ. უღელი.

ნალეწი გაოხრებული დობე, ან საქონლის ფეხით გაფუჭებული მოსამკალი ყანა, თივა და მისთ. (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III).

ნალი ქვის კედელში დატანებული სქელი ფიცარი ან თხელი კოკი, რომ

კედელი გადაბახს, შერას და არ გაი-
ბნაროს (ნ. ჩ უ ბ.).

ნაღის გული ცხენის ნაღის ამო-
ლებული შუაგული. ქართულ ნაღს
(ბრტყელი თანაბარი რკინაა) შუა ნა-
წილი გამოლებული აქვს, რომ ცხენს
ფეხისგული (ბაყაყი ნ.) არ აუყროლ-
დეს.

ნალო ურმის უკან მოსაბმელი სიმ-
ძიმე: ფიჩხის დიდი კონა, ხე და მი'თ.
დატვირთული ურმის დაღმართზე ჩა-
მოტანა სახიფათოა, დაგორდება და
გადაბრუნდება, ამის თავიდან ასაცი-
ლებლად ურემს უკან გამოუბამენ ხოლ-
მე ნალოს, რომ ურმის გორება შეანე-
ლოს (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ნაღფარის ნამგალი (ნ ა ლ ფ ა რ ა
ცხენის ნაღია) დაზოდებული ნაღის
ნამგალი. გაცვეთილ ნაღს დააზოდე-
ბენ (ნ.) და იმისაგან ნამგალს გამოუქე-
დავენ (ნ. ჰ ყ. ნაღ-ფარა; შდრ. კ ი რ.
ნაღფანა).

ნამატი რაც მოემატება: 1. მოზარდ
საქონელს რომ ქონში შავ-შავი კენჭე-
ბივით უჩნდება და შემდეგ ხორცად
ექცევა ხოლმე (ნ. ჩ უ ბ.); 2. წინდის
ქსოვაში რომ თვალს უმატებენ (ნ.
წ ე რ. ნამატები).

ნამაქოვი (ნ ა მ ა ქ ა ვ ი) გა-
ფხვილი ტყავის პირზე (ბაღის მხა-
რებზე) დაყრილი მარილი (შდრ. ჩ უ ბ.
ნამაქიანი).

ნამაქოვს წყალი ნამაქოვდაყრილი
ტყავის გაშვებული წყალი.

1. ნამგალა შავი ფრინველია, მერ-
ცხალზე დიდი, ფრთები ნამგალს მიუ-
გავს, მოკლე ფეხები აქვს, ვერც მიწა-
ზე ჯდება და ვერც ხეზე. თუ მიწაზე
დავარდა, ველარ აფრინდება, რადგა-
ნაც გრძელი ფრთები აქვს და მოკლე
ფეხები. სულ დაფრინავს წაღმა-უკულმა
დიდი სისწრაფით (ნ. ს ა ბ ა, ვ რ ი ს თ.,
ჩ უ ბ.).

2. ნამგალა ნ. მონამგლე (შდრ. ჰ ყ.).
ნამდარევი: ნ ა მ დ ა რ ე ვ ა დ ქ ა მ ა
უბდომლად ქამა, რომ არ გიყვარს და
ხათრით სკამ; ნ ა მ დ ა რ ე ვ ა დ ა ლ ე-
ბ ა რომ არ გინდა და მიინც ლებუ-
ლობ.

ნამდვილი. დედაკაცის კალაპოტი
ფოსტლის კალაპოტი. ფოსტლის შესა-
კერად სულ ორი კალაპოტი ჰქონიათ
ხარახებს: ნ ა მ დ ვ ი ლ ი დ ე დ ა კ ა-
ც ი ს ა და შ უ ა ფ ე კ ი ს ა. პირველი
უფრო მოზრდილი ყოფილა და მეო-
რე—მომცრო.

ნამთევი (ამ სიტყვას ბარში ხმარო-
ბენ მთაში ნამყოფი, მთაში გასუქე-
ბული).

ნამოთკია გაღატ. პატარა ტანის
ადამიანი, ისეთი, რომელიც თითქოს
წყალს ისე ვერ დაღვევს, კურდღელივით
ნამი უნდა ლოკოსო.

ნამღევა ნაბოლარა, პაწია (ნ. ჰ ყ.
ნამღევი).

ნამორი 1. მორად მონაჭერი (ნ.
ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.); 2. გამოჩაჩულშემო-
ნაკრები მატერია (შდრ. ჩ უ ბ.).

ნამრუდალი მრუდობით შექნილი,
ნაჭურდალი, მონაპარი.

ნამუხის ბეწვის გაცვიფნა სირცხვი-
ლის დაკარგვა; დიდი სირცხვილის გან-
ცდა. ნ ა მ უ ს ი ს ბ ე წ ვ ი გ ა მ ც ვ ი ვ-
და ნ ი რ ც ხ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ ძ ა ლ ი ა ნ
შერცხვა; ნ ა მ უ ს ი ს ბ ე წ ვ ი გ ა-
ც ვ ი ე ნ ი ლ ი ა ქ ე ს უ ნ ა მ უ ს ა.

ნამუხის ქული მხურამ ნამუსიანია,
პატიოსანია. „კაცი ვარ და ნ ა მ უ ს ი ს
ქ უ ლ ი მ ხ უ რ ა მ, ს ი თ ბ ო მ თ ი ნ კ ი
არა მხურამ ქული, ნამუსითვინ მხურამ“.

ნამუხის შანახვა საიდუმლოს შენა-
ხვა, განდობილი სიტყვის არგამხელა
(ნ. შ ა რ შ.).

ნამჭერი: ნამჭერი ჭაღაღდის ქათქა-
თებს, სიმშვენიერე, პეწი აქვს. „ჩვენი
სიძე იგეთია, რომ სუ ნ ა მ ქ ე რ ი გ ა-

დაადის“; „შენ კი რაა, შენმა მზემ, ნამქერი გადადის, აი, ჩამამკურმარხარ საცოდავით“ (შდრ. საბა, ჩუბ., კირ. ნანქერი, ნამქერი).

ნამკურალევი თონე პურის გამოცხობისა და დახდის შემდეგ ხელახლა გაუხურებელი თორნე. ასეთ თორნეში ხოგჯერ ხელახლა აკრავენ პურს, მაგრამ კარგად ვერ აცხობს. „ნამკურალევე ხე დავაკარ და არ დამიცხვა პური“.

ნამჯა მომკილ ყანაში დარჩენილი პურეულის ღერო, წველი, თაეთავს ქვეითი ნაწილი (ნ. ჩუბ. ნამჯი, ვეა I, მაყ., ჯავახ. II, 89).

ნამჯობი ნაყანევი ადგილი, ახალგატეხილი ყამირი, რომელზედაც ყანა ეთესა, მოიმყო და ახლა შიგ ყანის ნარჩენია, ნამჯაა (ნ.); განაოზრებული (ნ.) მიწაა და კარგ მოსავალს იძლევა მეორე წელს (შდრ. კირ.).

ნანათი გარიყრაჟი, პირველი ნიშანი განთიადისა.

ნანაჯოგინად მთლად, სულ მთლად. „ნანაჯოგინად დაიკარგა“.

ნანეფი ნეზნყარი მიწა, ალაღებულა. თუ ნოტიო ამინდია, ააყვირებს (ნ.) მოსავალს; თუ გვალვაა, დაწვეს (ნ. ჩუბ.).

ნანი სინანული. ნანი არა მამკეს არ ვნანობ; „გულში ნანად ჩამყვა“.

ნანინატრი ნანატრი, ძალიან სასურველი, ნანდომი. „ჩემო ნანი-ნატრო შვილო“ (ნ. გრიშ. ნანი-ნატრი; შდრ. ჩუბ. ნანატრი).

ნაორმალი ადგილი, სადაც ორმო ყოფილა და მერმე ამოუვსიათ (ნ. ჰყ. ნაორმოვალი).

ნაოჩხარი, ნახეჩხარი (ვენახი) გადა-მხმარი, ამოვარდნილი ვენახი, ვახები აქა-იქლა დგას. რაც მოსავალი მოვა, უმაღლესი ხარისხის ლენო გამოუვა, რადგანაც თხელი მტევანია და ცოტა

და წენიკი მარცვალი ასხია და კარგად მწიფდება, სითხე ცოტა აქვს, შაკარი კი—მეტი. ნაოჩხარის ლენო ნაქებია (ნ. აბეჩხარი).

ნაოქიანი ახალახი წელზე ნაოქი-ყრილი ახალუხი, წინათ იცვამდნენ (ნ. საბა ნაოქიანი, ჩუბ. ნაოქებიანი).

ნაოჯარი ნაქონები. „მამე ჩემი ნა-ოკარი“ (შდრ. საბა, ჩუბ., ვეა I, IV, შახ. II, ჯავახ. სამართლის ისტ. II, 403).

ნაპარხი კანძი, ერთი ცხვრის განა-პარსი მატყლი გადაგრეხილი და გა-მოკრული მრგვლად (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ნაპურქულები (შოლოჯ 34.) შიგნეუ-ლი. ნაპურქულები გამაადინა გასრისა, გაქულიტა (შდრ. ნაქაქურები).

ნარაფი დართული (ნ.), ჩალით დახურული (ნ. დართვა).

ნართული არანამდვილი. ნართა-ული დედა დედინაცვალი; ნართა-ული გულშემატკივრობა ცრუ გულშემატკივრობა (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ნართი ძაფი ქარხანაში დართული ნ—7 წვერა დაუძახევი ძაფი, გორგლად არის (შდრ. საბა, ჩუბ., გურამ. ნართი).

ნარი (Cirsium) დიდი ველიანი ბალა-ხი (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაყ.).

ნარიხანდი ნ. ნარიმანდი.

ნარიფი, მარაფი, ქნარი კვერის ბრტყელი მხარე. კვერს ორი მხარე აქვს: ერთი ოთხკუთხია ან მრგვალი და ამით კვერავენ, ხოლო მეორე ბრტყე-ლია და ამით მაშინ სცემენ რკინას, როცა მისი გადიდება-დაგრძელება ან გაბრ-ტყელება, ე. ი. გაწვევა (ნ.) უნდათ (ნ. საბა, ჩუბ. ნარიკი).

ნარიმანდი. ნარიხანდი კარისა, და-რაბისა და ფანჯრის ფიქარზე სიგრა-ძივ ამოღებული ნაწიბური, რომელშიც მეორე ნაწილი უნდა ჩაჯდეს და გა-დაეხას, ფაგაჟ (ნ. ჩუბ. ნარიმანდა). აქედან: ნარიბანდიანი.

ნარინჯი ბე ყვითლად საღებავი ბე (ციტრუსი არ არის) (შდრ. საბა., ჩუბ.).

ნარუალი ადგილი, სადაც რუ ყოფილა, რუნატარი ადგილი (ნ. ჭყ)..

ნარყევი ბე ახალგაზრდა ხეს ქარი რომ დაარყევს, სიგრძივ დაიბზარება ხოლმე, ფურჩი (ნ.) გაუნდება (გარედან არ ეტყობა). როცა ასეთ ხეს მოკრიან და მასალად დახერხავენ, ეტყობა ეს ნარყევი. სამასალედ უვარგისია ასეთი ბე.

ნარცეცხლა ეკლიანი ბალახია, ვარდით შინდისფერი ყვავილი იცის, გრძელი მკარატელა ფოთლი აქვს (ნ. საბა., ერისთ., ჩუბ., გურამ.).

ნარცხი: ნარცხის ნარცხი შორეული შთამომავალი. „ცოდვამ ნარცხის ნარცხი მაიკითხა“, ე. ი. ცოდვა შვილიშვილს გამოჰყვავა (შდრ. შარშ. ნართისნართი).

ნახამკლევი მომკალის ქირა პურის სახით, ყანის მკის დროს გასამრჯელოდ გაეცემული ხორბალი. დღეში სამი ლიტრა ხორბალი ეძლეოდა კაცს.

ნახახი კრილობისა თუ იაროს შეუდეგ სხეულზე დაჩნეული კვალი, ყაყამ (ნ. ჩუბ. ნასალი, ა. შანიძე, მნათობი 1942, № 11—12, გვ. 218).

ნახი (— ნავსი?) ფათერაკი. ნახი გატეხა ფათერაკს ასცდა; ნახი დღე ფათერაკიანი დღე. აქედან: ნახიანი (ნ. საბა., ჩუბ., გურამ., შპან I. II).

ნახიბი ბედნიერება. ნახიბი გაატანა პურის ნაწილი, მკირე პური, როგორც სიმბოლო, გაატანა (ნ. ბერ; შდრ. ჩუბ. ნახიბური ვარდის წყალი, ვაჟა IV).

ნახიცხი ნის დაცხუნების გამოტანზე დაყრილი წითელი წინკლები (შდრ. ჩუბ. ნახიცხის მუწუკი).

ნახყო ფოთლიანი ჩაღის გადაწეპი რი

ნახმურტილი უხეიროდ მოხელილი ცომი, შიგ რომ ფეკილის გუნდები და ხელზე მინაკრობი ცომის ნასორსლი ურეგია (შდრ. კირ.).

ნახსხვი ხის დაკრილი ტოტები.

ნატარი 1. ნაკვალევი, ნავალი, სიარულისაგან დაჩნეული კვალი. „ნატარ ბე მივაგენი ქურდი“; 2. ნამგზავრი, ქვეყანაშემოვლილი; გაცტ. გამოცდილი ადამიანი (ნ. ჯანაშვი; შდრ. მოვლილი, ნავალი).

ნატარს აგდებს ისეა დაღლილი, რომ სწორად ვერ გაუვლია, გვერდზე ქანდობა.

ნატეხარი თიხის კურკლის ნატეხი (ნ. კირ., ბარნ.; შდრ. შარშ. ნატეხარაი).

ნატრული მონატრული, რაიმე ნაკლებობის მგრძნობელი, რამეს ან ვინმეს დანატრულებული, ძალიან მსურველი. „წლევანდელი წელიწადი ხილის ნატრულე ბი ვართ“; „შვილი ნახვი ნატრული ვარ“; „შვილი დაკარგვი გამო იგეთ დღეში ჩავარდი, რო სიკვდილის ნატრული გავკდი“ (ნ. საბა., ჩუბ.).

ნაური სერზე პატარა ჩაღრმავებულის ადგილი, რომელიც სიგრძივ ჩამოდის, მაგრამ ხეობას არ წარმოადგენს.

ნაფაზი, ნაფაზის დარტყმა პაპიროსის კვამლის ჩაყლაპვა (ნ. ჭყ., გრიშ; შდრ. ჩუბ.).

ნაფასური ღირებულება, საფასური (ნ. წერ.).

ნაფერალი ფერდების ქონი, ცმელი. ნაფერი მემკვიდრეობითი ნიშანი. შვილს რომ მამის რაიმე ნიშანი გამოჰყვება, მამის ნაფერი იტყვიან.

ნაფეტვარი მიწა, სადაც ფეტვი ეთესა. განაოზრებულა (ნ.) და გასუქებული, კარგ პურის მოსავალს იძლევა; გაცტ. ყოველ ისეთ მიწას, რომე-ანაოზრებულა და გასუქებული

(კაქაზუნის (ნ.) ნამჯობი, ნასიმინდარი, მხესუმხირასეული მიწა და მისთ.), ნაფეტვარი ჰქვია.

ნათყვე ხნულის ერთ-ერთი ნახევარი. მიწის ხენა შემდეგნაირად ხდება: ან შუა ნაწილიდან იწყებენ და გარშემო უვლიან, ან ნაპირებიდან იწყებენ ორსავე მხარეს და თანდათან შიგნით იწევენ. პირველ შემთხვევაში კვალს შიგნით აბრუნებენ, მეორე შემთხვევაში—გარეთ. პირველი შემთხვევის დროს ხნული მთლიანია, რადგანაც გულიდან არის დაწყებული და თანდათან უმატებენ ნახნავს—ერთ დღეს ხნავენ, ორს თუ მეტს; მეორე შემთხვევაში ხნული ორად არის გაყოფილი—გუთნის ატარებისას ერთ მხარეს არის მოხნული, ჩამოტარებისას—მეორე მხარეს, მიწის შუაგული მოუხნავია და თანდათან იხენება. მაგ., მიწა თუ ხუთი დღიურია, პირველ ოთხ დღეს ნაპირებია მოხნული, გული კი დარჩენილია, მხოლოდ მეხუთე დღის დასასრულს დაიფარება ხნულით. ხშირად გლეხი მთელ მიწას ვერა ხნავს, შუაში მოუხნავი რჩება და ამის გამო მიწა განიყოფება სამ ზოლად: შუაში მოუხნავია, რომელსაც ნალარი (ნ.) ეწოდება, აქეთ-იქით დახნულია და მათ ნათეთებები ი ეწოდება. ქიხიყში რადგანაც ბევრი მიწა მოიპოვებოდა და სათემო მფლობელობაში იყო, ამიტომ ყოველი გლეხი ხარობდა და დიდ მიწას დაიკვალავდა (ნ.) ხოლმე, იმაზე მეტს, ვიდრე მოხნავდა, იმ ვარაუდით, რომ, ვინცობაა ოდესმე მეტის მოხენა მოსურვებოდა, შორს ძებნა აღარ დასჭირებოდა მიწისა და იქვე ჰქონოდა ხელდადებული მიწა. ნახნავის შიგნით, ნალარში კი ვერავინ შემოუვიდოდა. ამას გარდა ნალარში მოსული თივაც რამდენადმე ხელდადებულით იყო. ქიხიყში ასეთი წესი თით-

ქმის გაბატონებული იყო, რაც მოსავლისათვის საზარალო ჩანდა, რადგანაც ნალარებს საქონელი ეტანებოდა სამოვრად, თიბის დროსაც შეიძლებოდა ყანის წახდენა და ნათესის გვერდზე უთესი მიწის არსებობა სარეველა ბალახებსა და მინდვრის მანებლებს ამრავლებდა.

ნათყვე (კვერცხი) უმამლოდ დადებული კვერცხი (ნ. კ. ყ.).

ნაქაშურები ქამის დროს ტურებზე გადმოდენილი ნაქამი. ზოგს ლაპარაკის დროსაც ემართება: ქაფი გადმოსდის. ღორმა იცის ქამის დროს ნაქაშურები. „ნაქაშურები გადმადის პირიდან“.

ნაქვიფალი ხელახლა დაქორწინებული კვირი (ნ. ახალბედა; ნ. ჩუბ.).

ნალარი ნათყვეთა (ნ.) შუა მოქცეული მოუხნავი მიწა, რომელიც ზომით ერთი მეტრის სიგანისა შეიძლება იყოს და რამდენიმე დღიურიც (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ნალვერი მატყლი ხელით გაცლილი, გაგლეჯილი მატყლი. ზამთრის მატყლი ცხვარს წოლისა და სიგამხდრისაგან ეთელება და სცივია და სანახევროდ ზედვე ჰკიდია. გახაფხულზე მატყლს გაკრეგის მაგიერ ხელით გააცლიან ხოლმე, რადგანაც ორიოდ ბეწვლა უჭირავს; ნალვერი ეწოდება აგრეთვე, ცხვრის ტყავს რომ შეაფუცუნებენ (ნ.) და მატყლს გააგლეჯენ (ნ. გაღვერვა).

ნალვერძალი ტურებზე გამონაყარი გაციების გამო. „ტურები ნალვერძლებით აქ სამსე“.

ნალვლობა დარდობა; ზრუნვა, მონარაგება. „კარგი მემცხვარე ზამთრითინ საკობსა (ნ.) ნალვლობს“ (ნ. ჩ უ ბ.).

ნალიტა დაჩაგრული ცხოველი ან ადამიანი (ხბო, ბატკანი, ბავში), პატარაობისას რომ დაჩაგრება და გაუზრ-

დელი დარჩება; გაკ.ტ. ნაბოლარა (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ნაღმის კოვზი კვის ხერეთისას ნა-ხერეთის ამოსახვეტი იარალი.

ნაყაფულათ გაკეთება საქმისა, სახელდა-ხელოდ გაკეთება.

ნაყინუყი: ნაყინუყით ლაპარაკი უგულოდ ლაპარაკი, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკი, გარდაწყვეტილებასმოკლე-ბული ლაპარაკი. იტყვიან: „რა ნ ა ყ ი ნ უ ყ ი თ ა ღლაპარაკობ, თქვე, რა გინ-და“; „ჩვენებიანთ პურს ვესესხე, დაი-წყვე ნ ა ყ ი ნ უ ყ ი, გემეჯავრა, ავდემქი და წამუელ“.

ნაყოფის გამონახვეა ნ. გამონახვეა. ნაყოჩარი დაყვერილი ყორი. ყორის რამდენიმე წლის შემდეგ დაყვერავენ ხოლმე, რომ ხორცი და ქონი შეიმა-ტოს და სახორცედ გამოადგეს.

ნაშავდღვეი შავი დლით, ტანჯვა-წვალებით მონაგარი.

ნაშალი ნაყარი მიწა (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ნაშაქარი ყოფილი შაქი (ნ.), ორნა-ყოლი დედალი ცხვარი. სამი წლის შემდეგ ცხვარი.

ნაშე წყლისგან მიშლამული ადგი-ლი, სადაც ჩაფლობა ადამიანი; ლა-მიანი ადგილი წყლის ქვეშ (ნ. კ ი რ.; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ნაშენი 1. ნაგებობა (ნ. ჩ უ ბ.; შდრ. ს ა ბ ა ნაწენები); 2. ნაშიერი, ჩამომ-ვალი. „ჩემი ნ ა შ ე ნ ი სამოცამდე დაი-თვლება“; 3. შიგნული. „ხანჯალი წაუ-ყარა მუცელში და ნ ა შ ე ნ ი წინ დაუ-ლაგა“.

ნაწვიდალი მეშვიდედი. ქვრივს, თუ იგი გათხოვდებოდა, თავისი კმრის ოჯახიდან ვრგებოდა ქონების მეშვიდე ნაწილი. „ქვრივი თუ გათხოვდა, შვი-ლები, რო ყვეანდგე, ნ ა შ ე ნ ი და ღ ი ვ რ გ ე ბ ა“.

ნაშური მორის გვერდიდან ჩამო-ნახერზი, არ არის თანასწორი და ფიცი-რად უფარვისია, горнхлеб (ნ. გ რ ი შ.).

ნახხატი გაცვეთილი ნამჯობი (ნ.) ერთ-ორ წელიწადს დასასვენებლად გაშვებული, омолоетвнй перелог (ნ. მ ა ყ.; შდრ. ჩ უ ბ.).

ნაცარჭათამა (Chenopodium, марь) მხალია, წოწნარ მხალსა (ნ.) ჰგავს და მასთან ერთად იზრდება, ოღონდ ფოთ-ლის ზურგზე ნაცარსავით რალაც თეთ-რად აყრია, პირიდან ღურჯია ძალიან (ნ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ ე., მ ა ყ.).

ნაცარწმენდილი ნაცარტუტა, ნა-ცარწმელი, მოდულებული ნაცარი, რო-მელიც საპნის მაგივრობას ეწვეა, რო-ცა უსაპნობაა. უფრო ცხარეა და ზოგი რამის (მაგ., ყაქის) მოსახარშავად იზმარება (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ნაცარ-წმული).

ნაცვალგარდა მუშაობა ერთიმეო-რის დახმარება მუშაობაში. რამდენ დღე-საც ერთი უშველის, იმდენსავე დღეს მეორე დაეხმარება (შდრ. მამითადი).

ნაცვეთი სამოსლის ნაფხევი, საშო-სელს ნაოქებსა და ნაკეცებში რომ დაუგროვდება ხოლმე მატყლსავით (შდრ. ჩ უ ბ.).

ნაცილი წერა; ფათერაკი, მოულოდ-ნელი ცული შემთხვევა. „რა ნ ა ც ი ღ ი გამოუარდა, ჭა, რო ვგრე ერთბაშათ დენარცხა“ (ნ. ბ ე რ. ნა-ცილი).

ნაძირი აბრეშუმის ქიის ნაკავი: ცურკლი (ნ.) და ჭაშის შემდეგ დარჩე-ნილი ფურკლის კინწრები. ნაძირს უცვლიან დროდადრო (ნ. ჯ ა ნ ა შ ე. „საინგილო“, 124 ნახირი, შ ა რ შ.).

ნაძრახი ქალი სახელგატეხილი ქა-ლი (ნ. ჩ უ ბ. ნაძრახი).

ნაწვინევი განაცადი, რაც იწვინია. „შენცა გაქ ნ ა წ ვ ე ნ ე ვ ი ვ ს კ ი რ ი“

ნაწიბურა ქსოვილის, მატერიის ნაპირი; ნაპირის ჩანახვევი ერთი-ორი გოჯის სიფართოვისა (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა).

1. ნაწილი ხორბლეულ-ქრთილეული. „დავარდნილ საქონელ ცოტა ნაწილი უნდა აქამო ზამთრობით, რო არ მოგიკვდეს“.

2. ნაწილი დილის საკამადი, საუხუმე, ხვესი (შდრ. ჩუბ., ვაჟა II).

ნაწილიანი მხალი ერთგვარი მხალია.

ნაწილის აღება პურეული მცენარის მარცლის დაბურთვა, მარცვლის გაძლიმა (ნ.). „წლეულ ნოტიო იყო და კი ნაწილი აიღო პურმა“.

ნაწილმოწყალება: „ღმერთო, ნუ გამაძლევ ამ ოჯახში ნაწილმოწყალეება (ზოგი იტყოდა: შენ უხვ-მოწყალეება)“—იტყოდნენ ხოლმე წინათ ბურის კამის გათაგების შემდეგ და თან პირჯვარს გამოისახავდნენ.

ნაწილობა საუხუმობა, წახვევება, დილაადრიან სახელდახლოდ კამა. შემდეგაა სადილობა, სამხრობა, ვახშმობა, სერიკუდა.

ნაწყლევო წყლის ნავალი ალაგი (შდრ. ჟღ. ნაწყლური).

ნაჭაჭურება (მხოლოდ პრ.) შიგნეული. „ყვირილისაგან ნაჭაჭურები გამაიღინა“ (შდრ. ნაპურკვლები).

ნაჭიობი ყაჭი, რაც გამოუვა აბრეშუმის თიხის პარკს ამოხვევის შემდეგ (ყაჭი კეთდება პეპელაგამოსული პარკისა, რომელიც გახვერტილია და არ ამოიხვევა, დაკვლევტილი პარკისა და ამონახვევი პარკის პერანგისა). ნაჭიობზე იციან გარიგება: ფურცლის პატრონი ფურცელს (თუთის ხეს ფოთლისათვის) მისცემს, რამდენიც აბრეშუმის ქიას დასკირდება, და ნაჭიობს გამოართმევს.

ნაჭურკალი 1. ნაჭუქი; 2. თიხის ტურკლის კედელი.

ნახა რახან, რადგანაც, რაკი. „ნახა შენ გინდა, წამოვალ“ (ნ. გურამ.). ნახარნუხარი ნაყარნუყარი (?), გადასაყრელი ნახრავი პური ან ხილი.

ნახევარგურგვალი ქლიბი ოქრომქედლის იარალი: ქლიბია, ცალი მხარე ბრტყელი აქვს და მეორე—მრგვალი.

ნახევარი გილანი ჩახსაკრავისა კრეულის სახე: შუაზე გადაკრილი ნაწილია მიხვეულ-მოხვეული მცენარეული ორნამენტისა, რომელიც ერთ ზოლად წისდევს.

ნახირი მთელი სოფლის მსხვილფეხა რქოსანი საქონელი სამწყემსად თავმოყრილი (შდრ. ხახანახირი; ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შან. კვეს.).

ნახორმახარი ნამუსრევი, წერილი ნამტერევი, ნახორხალი (შდრ. საბა, ჩუბ., მაყ., ჟღ. ნახორი).

ნახუნაკი ღვინის ძირში დაღეკილი ტუქყი, ლექე, რომელიც ამკაეებს ღვინოს. „ღვინოა ნახუნაკი შაყოლია და დამკაეებულა“.

1. ნაჯადი ნ. კობტონი (ნ. საბა, ჩუბ.).

2. ნაჯადი ამხრალებული რქა, კანგანდილი თუთის ტოტები. რქას (ნ.) რომ აამხრალებენ, ლასტად წინავენ და ქიას შლიან ხედ. სანამ ქია არ გასულა ცახზე და პარკი არ გაუკეთებია, მანამ ნაკადის დაწვა ახ შეიძლებაო: ქია ცოდოაო (შდრ. ჩუბ.).

ნაჯანჭაღვებელი ბევრი ნავალი, ხანგრძლივ ნატარები, მიწყვეტებულ-მოწყვეტებულნი. „მდინარე წყალი ნაჯანჭალევებელია და დასალევედ კარგია, შამრგოა“; კაღატ. კირგამოვლილ ადამიანზედაც იტყვიან და ნატარებ ღვინოზედაც.

ნაჯობნი მჯობნელი, ვინც აჯობა. ნაჯობნი ვარ მიჯობნია (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა).

ნღოზა ერეკციისას წამონადენი სითხე (შდრ. სვან. მანდა 'თესლი').

ნებიერი გუთნის ნაწილი. საცულოე კაჩოზე (ნ.) შოლტკავის (ნ.) ქვეშიდან გამობმული და მის პარალელურად ქვევიდან მიმყოლი ძელი, რომლის მეორე თავი შოლტკავაზეა წნელით ჩამოკიდებული და რომელზედაც არის მობმული შემდეგი საყვეარი. საყვეარი რომ საყვეარს გამოუბან, არ იქნება, რადგანაც გაწევისას წინა ხარები უკანა ხარების უღელს დაბლა დასწევენ და კისერი ეტკინებათ. ნებიერი დაბლაა და საყვეარსა და უღელს არ უშლის, გაწევაში კი შევლის. ამაზეა მობმული დანარჩენი ხუთუღელა გუთნეული.

ნების კვირა ნ. შურის კვირა.

ნებრუცა მეტად ნებიერი, ძალიან განებიერებული. ამ სიტყვით დასცინიან ნებიერს: „ნებრუცა, ნებრუცა“

ნედლი თევზი ახალი, დაუმარჩილებელი თევზი (ნ. ჩუბ. ნედლი; შდრ. კმელი თევზი).

ნედლი ლობიო მწვანე ლობიო, კყინტი ლობიო (ნ. შარშ. ნედლი ლობიო; შდრ. კმელი ლობიო).

ნედლი დუნე, უფხო კაცი. „ჩვენებიანთ გოგია ძალიან ნედლია“.

ნედლობა ნორჩბლახობა შემოდგომაზე ან ზამთარში ნოტიობის დროს (შდრ. ჩუბ.; შდრ. კმელობა).

ნეზე დედალი ლორი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. ნეზ, ულ., ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, 193—4 და სხვა).

ნეკრა წ. დაულაგებელი, არადარბაიული კაცი; შ. მეტსახელია კაცისა.

ნეკრი ხის წლებანდელი ფოთოლგაცივიწული ყლორტი. ზამთარში საქონელი ჭამს (ნ. საბა, ჩუბ., მაც.).

ნეკი ვახის 2—3 კვირტზე გასხლული რქა (ნ. წერ. ნეკი ვენახისა, ჯავახ. II, 328 და სხვა; შდრ. ბერ. ნეკა).

ნეკის ძაფი გაშლილ ცერსა და ნეკი ამოკეცილი ძაფი, რომელიც შულო-

სავით (ნ.) არის შეგრეხილი. მსხვილი ძაფია, საჩურჩხლედ იხმარება.

ნელა გვიანურა, გვიან რომ მწიფდება (უპირისპირდება ადრეულას). ნელალობით გვიანურა ლობიო; ნელა მოსავალი და გვიანებული მოსავალი (ნ. ჯანაშვი. ნელა, მაც. ნელი).

ნელა მოგებული გვიან მოგებული (ხბო ან ბატკანი,—არა თებერვალში ან მარტში, არამედ აპრილში ან მაისში).

ნელი თონე თორნე გვიან რომ ხურდება და პურსაც გვიან აცხობს. ბენარევა თორნე იცის (შდრ. ბერ. ნელი).

ნემსალაინა „ამერიკა“, ბამბის უბეში ქსოვილი საცულებისათვის.

ნემსის აგდება გარკვევა. „რამთენი ხაჩია, ნემსი არ ამიგდიაო“—თქვა ერთმა თერძმა.

ნემსის წვრილ კერვა ნემსის წვრილ წმინდად აკრეფა და შეკერვა, წმინდა გვირისტი.

ნენა ნელა.

ნენე ქალის სახელია (ნ. ვაჟა III).

ნერბვა, ნერგვა ყოჩისა და დედალი ცხერის სქესობრივი კავშირი (ნ. საბა ნერბუა, ჩუბ., ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, 182 და სხვა).

ნერბო ყოჩი (ნ.), დაუყვერავი მამალი ცხვარი, სანერბავად არის გაშეებული ხუთ წლამდე (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, 182 და სხვა).

ნერგვა „გაჟი“, ჯი ნერბვა (ნ.).

ნეფე ერეკლის მწვადი მსხვილი ნაჭრების მწვადი, დიდი მწვადი.

ნეფიონი პატარძლიანთას მიმავალი ნეფე თავისი მყარებითურთ. მყარიონისაგან იმით განსხვავდება, რომ მყარიონში ნეფე შეიძლება არ ერიოს, ნეფიონში კი უეჭველად არის.

ნება კილობი ან სქელი პატერიის ჩამონაკრებისაგან დაწნული საფენი (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. მაც.).

ნიადაგ რუდამ, ყოველთვის (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ვაჟა I, III)

ნიაფის დაკვრა გამკრავი ქარის მოხვედრა და შეცოცება ადამიანისა, ავად ხდის. „ნიაფმა დამკრა და გვერდები მტკივა“.

ნიათი: ნიათი გამეღლივა გაღარბდა. აქედან: ნიათგამოღეული უპარაქო ადამიანი, არაფრის მქონე, ღარობ-ლატაკი; ძალაგამოღეული, ყუაუგამოღეული (შდრ. უნიათო; ნ. ქუ., კირ. უნიათო).

ნიგვზის ჩურჩხელა ჩურჩხელა, გულად რომ ნიგოზი აქვს (შდრ. ჩამიჩის ჩურჩხელა).

ნივრის კბილი ნივრის თავიდან გამოღებული ერთი ნაწილი, ნივრის თავი შედგება კბილებისაგან (შდრ. ქუ. კბილა, ბერ. კბილი).

ნიწია ბაკი გაატ. ისეთი შენობა, სადაც ყველას თავისუფლად შეუძლია შესვლა, არაფინ დაუშლის. გადმოცემით ვინმე ნინიას ჰქონია ისეთი ბაკი (ნ. 2), სადაც ყველა თავისუფლად შედიოდა (შდრ. წერ. ნინიას ბალი).

ნიორწყალა მეტად საღარბო შექამანდია: ნიორი და წყალია მაილით შეხავებული. მიწოდორში, ყანაში, იციან ამის ქამა, გრილია.

ნიორი წესი, რიგი, ზნე. „ერლი ბეწონი რი ვერ შეუწხივა“; „ნიორი ჩუ ეცლება“ (ნ. ქუ.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ნიხლა ნისლისფერი, მოთეთრო „მოღურჯო“ ხარის სახელო (ნ. ვაჟა I).

1. ნიტრა აგეკ, ზღე ლიტრა. საწყაოა, ხისა, მრგვალი, 13 გირვანქა ხორბალი ჩადის (იმისდა მიხედვით, თუ როგორ არის გავსებული, გარჩეულია: გადასმული ნიტრა, გატენილი ნიტრა, თავმობმული ნიტრა, სილაზე

სავე ნიტრა, ფიფქლოც საესე ნიტრა) (ნ. ჯაეა ხ. საფ.-სახ. 71—73 და სხვ. ლიტრა).

2. ნიტრა ლიტრა, პატარა ხელადა თიხისა, რამდენადმე მომალლოა, ძირი ფართო აქვს, ყელი მაღალი, პირვიწროა, ყურიანი, ჩადის ორი ლიტრი (ნ. ბერ ნიტრა:ე-ე).

ნიქვთი ძვირფასი ნივთი (შდრ. წერ, ელ.); აქედან: ნიქვთეული განძი, ზინეთი, საღარო.

ნიღნიღი ცხვირში ლაპარაკი, ჯუჯღღუნა. აქედან: ნიღნიღა ცხვირში მოლაპარაკე ადამიანი, ჯუჯღღუნა (ნ. ჯანაშვი. ნიღნიღა).

ნიღრი წალდის ცხვირი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ნიშანი 1. აბრეშუმის ქვის მიერ მთელ სახლში პირველად გაკეთებული პარკი; 2. ბელგა (ნ.), საპატარძლოს დანიშნის დროს სასიძოსაგან მირთმეული საჩუქარი: ბეჭედი. საყურე და მისთ. (ნ. ჩუბ, ჯაეა ხ. სამართლის ისტ. I, გვ. 162).

ნიშაქი ხევის, ცოტა რაზე დასაბაქრებელი, მცირე საქმელი.

ნიშნის მიგება საყვედური. „ჩემი ღედამთილი ეზლა დგაა და ნიშანს მიგებს, ხო გითხარი. ნუ წახელო“ (ნ. ჩუბ. ნიშნის მოგება, ვაჟა I ნიშგებით; შდრ. გურამი).

ნიჩურე ღორის დინკი (შდრ. საბა ნიჩერი, ჩუბ ნიჩერი).

ნიხაჩო ფარეში, ხის ლურსმანი ორი ძელის გადასაბმელად დარქმული.

ნიჯგვა ცხვირგანიერი და ნოლა (ნ.) ადამიანი.

ნობათი ჯერი, რიგი. დიდ ოჯახებში რძლებსა აქვთ ნობათი შემოღებული: ერთ დღეს ან ერთ კვირას ერთი დიასახლისობს, მეორე დღეს ან კვირას—მეორე და ა. შ. (ნ. საბა, ჩუბ; შდრ. გურამი).

ნობგარი ნ. ნუგბარი.

ნოლი ნორჩი. ნოლი ბალახი ნათიბში აედარზე ახლანოსული ბალახი, მოლი, ნორჩია, ნოყიერი (ზდრ. კყ., ბერ. ლორდი, ნორდი).

ნოტო (ცხვრის) ფარის ან ნახირის ერთი ნაწილი, ერთი ჯგუფი. ნოტო-ნოტო ნაწილ-ნაწილად, ჯგუფ-ჯგუფად (ნ. ბუქურ.; ზდრ. მაკალ. მთიულეთი, 131).

ნოქარი: ნოქარი აყრია კარგ ბედშია.

ნოლა პაქუა ცხვრის წვერი ზემოთ რომ აქვს აწეული.

ნოჯო ცხვრჩაწეული, მსხვილტუჩებიანი და ლოყისთავებამოწეული ადამიანი.

ნობრევა ვასვას ც (ნ.), კარგი ქსოვილის ტანისამოსი ადამიანის სიარული-

სას ზღვასავით რომ ღელავს და ნაირ-ნაირად ბრწყინავს. „მუხაზი შალი ჩოკა მუდამ ინსხრევა“.

ნუგბარი, ნობგარი ნორჩი (ზდრ. საბა, ჩუბ., კირ. ნუგბარი, მაყ., ცაგ.).

ნუკარჩიკო არშინასავით მოსავლები იყო ტანისამოსზე.

ნუქო ბადალი, მაგიერი. „განა ეგ ამის ნუქოთია?“

ნუშის გული ნუშისნაირი კრელის სახეა: ხშირად რომბის ან კვერცხის სახეს იღებს.

ნუხის ნალი ქ. ნუხიდან გამოსული ნალი, ცხენისა, ფურცლოვანი რკინისა, ბრტყელი, გლუ, გული დიდად აქვს ამოქრილი, რამ ცხენს ბაყაყი (ნ.) არ აუყროლდეს და არ გაუფუქდეს ჩლიქი, განთქმულია.

ღ

მალა (თურქ. იალლაა 'ღმერთი შენთან იყოს'), გაღატ. წადი, გაიქეცი. „მალა უთხარ“; „აბა, მალა, სანამ ათ დაკოვლი, აქ გაჩნდი“ (ნ. ბერ. იალლაა).

მანა კარ-ფანჯრის გვერდის ფიცრები, რომლებიც ჩარჩოს წარმოადგენს კარ-ფანჯრის გულისათვის.

მანა-მანა ხიარული გარე-გარე სიარული. „რა მანა-მანა დახვალ, საღამოზე შინ არ მოხვალ, მაშინ გაჩვენებ შენ სვირ!“

მანი თართისა და ტარაღანის ქვირითს ზემოთა ნაწილი, თხელფერდი (ზდრ. ქრეში-მანი).

მარამაწი (თურქ.) უვარგისი; ცუდი; თავქარა, ოხერი, დარდიმანდი.

მახა (თურქ. yaka 'საყელი') ნ. მოსავლები (ზდრ. გრიშ. იახა).

მონაჯახი ნალბანდის იარალი: ჩლიქის სათლელია.

მაუშა შეძახილი ძაღლის წასასისინებლად, დასატყვად.

ო

ობაყალი, ობაყლური (ნაწარმოვბია ადგილის სახელისაგან ობაყალი, სოფ. ბოდბისხევის ბოლოზე, სადაც მშვენიერი ვენახები იყო) ვახის ჯიშია, ხიხვსა (ნ.) ჰგავს, მოყვითალო ყურძენი

იყის, კარგია (ნ. ჯავახ. II, 409, 498 და სხვ.).

ობლის კვერი: ანღაჰაჰა: „ობლის კვერი ცხვაა, ცხვაა, გვიან გამოცხვა, მაგრამ კარგად გამოცხვა“, გ. ი. ობ-

ლის ხვედრი ძნელია, მაგრამ ბოლო კეთილიაო.

ობოლკვერი ერთადერთი კვერი.

ოგური ახლო ნათესავი, თავისიანი; შეჩვეული (?). „კაცმა თავისი ო გ უ რ ი უნდა იცოდეთ, თავისიან უნდა აცნობდე, თავისიან და უცხოა არჩევდე“ (ნ. დოგურემა; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ოდი სინოტივისა და სთბოხსაგან წანახდენი პურის სოკო (ნ. ს ა ბ ა, გ რ ი ს თ., ჩ უ ბ.; შდრ. გურამ.).

ოდიგარი (ფშავლებში მამაკაცის სახელად გამიგონია) ნ. ომი და ოდიგარი.

ოდიფერი (ოდოში-ლერი) არასრულად დამწიფებული პურეული, ნახევრად ხმელი, ჭანარი (ნ.; ნ. ოდოში).

ოდოში სანახევროდ შემოსული ყანა. ერო-ორ ხელეურს მოჭრიან ხოლმე, ცეცხლზე მოტრუსავენ, მარცვალს გამოარჩევენ, ცოტათი მოხალულია და ჭამენ. გემრიელია. იციან გახაფხულზე, როცა ძველი პური გამოლეულია და ახალი ჯერ შემოსული არ არის (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჭ ყ., მ ა ყ.).

ოდრუგელა 1. ცინგლიანი პატარა ბავშვი (შდრ. ჭ ყ. ოდრიკალი, კირ. ოდორგელა); 2. პირმსუქანი პატარა ბავშვი.

ოდური ხახლი ნ. მოხვეული ხახლი. ოთხში ნესვი ნესვის ჯიშია (ნ. ჩ უ ბ.).

ოთხ გზად მოტანა ნ. ორ გზად მოტანა.

ოთხშალალო ოთხშაბათი (ნ. ორშალალო).

ოთხშაშვებული ნ. შაშვებული.

ოთხა ჩოხა-ახალუბის უკანა შუალა კალთა, რომელიც ბეჭებთან ერთად მთლიანად არის გამოჭრილი.

ოლე კუანტიან (ნ.) ადგილში ტალახის გუბე ან ტალახის „მდინარე“ (ნ. ჩ უ ბ.).

ოლოლო! ~~პა-ს-კ-ე-უ-ლ-ა~~ ნიშნის მოგების გამოსახატავად. ადამიანს რამეში მარცხი რომ მოუვა, ეტყვიან: „ოლოლო შენ!“ „თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო შენ, მე გამოვიცან“ (ი. ჭ ა ვ ე კ ა ვ ა ძ ე, „პაცია-ადამიანი?“ ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ოლოპოქე მეტსახელია კაცისა.

ოლლუნი ხეა. ნარინჯისფრად ღებავს ბაწარს (ნ.).

ომი და ოდიგარი ბრახიანი, მოჩხუბარი, ბურტყუნა ადამიანი.

ომ-ომ ნ. ვომ-ვომ.

ონა ერთგვარი ფრინველია (?). „ონა ს ა ვ ი თ ღვეცა გზირი და ააფორიაქა სოფელი“.

ორანა სასოფლოდ დატოვებული საძოვარი.

ორ გზად მოტანა (ან წალემა) ტვირთის ორ თანაბარ ნაწილად გაყოფა და ორ ტვირთად მოტანა. იტყვიან: ს ა მ გ ხ ა დ მ ო ტ ა ნ ა, ო თ ხ გ ხ ა დ მ ო ტ ა ნ ა და ა შ. „ორ გ ხ ა დ მ ო ვ ი ტ ა ნ“.

ორიანი კარი კარედი, ორი კარი შუაზე რომ იღება (შდრ. ჩ უ ბ. ორიანი).

ორი მგზავრობა ორჯერ მისვლა და მოსვლა. „ორ მ გ ხ ა ვ რ ო ბ ა ხ ე ა მ დ ე ნ ი და ა მ დ ე ნ ი მოვიკ“.

ორისა აბრეშუმის ქიის კანის გამოცვლა მეორედ (აბრეშუმის ქია ოთხჯერ იცვლის კანს. ნ. „ერთისა ამოვიდა“, სამისა, ქერქისა).

ორკაბა ბოძი დიდი ბოძი, თავი ორად აქვს გაყოფილი, განტოტილია (ტოტები გადაჭრილია, ასე რომ ყბარჩება). ამაზე უდებენ ძელებს, კოჭებს (შდრ. ჩ უ ბ. ორკაპი).

ორმაგი წინდა ორპირი წინდა. გართა პირი კარგად იქსოვება, კრულდება ოლონდ, შიგნითა პირი კი იქსოვება ხვეულად (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ორმაგი).

არმოვლილი ნ. მოვლილი.

არმოთბა საბავშვო თამაშობაა. კაკალს თამაშობენ ორმოში: ერთი ორმოზე ღვას, ორმოს დედა, მეორე მოშორებით ორმოში კაკლებს ისერის. თუ გარეთ წყვილი დარჩა (ორი, ოთხი და სხვა), რამდენიც შიგ ჩაცვივდა, იმდენი უნდა ჩაუყაროს ორმოზე მდგომმა (დედამ); თუ სულ ჩაცვივდა, მაშინაც აგებს დედა იმდენსავე; თუ გარეთ კენტი დარჩა (ერთი, სამი და სხვა), მაშინ ორმოზე მდგომი იღებს ორმოში ჩაცვივულ კაკლებს (ზოგ სოფელში წინაუქმოა). რომელიც იგებს, ის რჩება ორმოს დედად (ნ. კირ.).

არმოცე მიცვალებულის დამარხვიდან მეორმოცე დღე, როცა ქირისუფლები მეორედ მივლენ საფლავის სანახავად და სატირლად (ნ. შარშ.; შდრ. ჩუბ., შდრ. თაუზე, სწორო, რიგი).

არნაყოლი ორჯერ მონაგები ფუარი, ცხვარა, ორზე მეტი რომ ჯერ არ ჰყოლია.

არხ ნალბანდის იარალი: ლურსმნის საწვეპი პატარა გრდემლია (ნ. ბერ. ორსი).

არტყუპა ნ. ტყუპი.

არღობე სოფლის გზა, ორ ღობეს შორის მოქცეული გზა, აქეთ-იქით ბალ-გენახები და სახლები აქვს (ნ. ჩუბ.).

არშალალა ორშაბათი. დღეების სახელებია: ორშალალა, სამშალალა, ოთხშალალა, ხუთშალალა, პაალალა, შალალა, ყვინტილა.

არშაშვებული ნ. შაშვებული.

არწვერა ქვის გასაკოპიტებელი (სათლელი) იარალი, ორსავე მხარეს წვეტიანი წვერი აქვს.

არწვერი ბაწარი წმინდა ბაწარი (ძაფი), დაძახული ორი წვერი ნართით. ასეთი ძაფით საბაზრო წინდა იქსოვება (ნ. ჩუბ. ორწვერი).

არწვერი წინდა ორწვერი ბაწრის (ნ.) წინდა. თხელია, არ არის მკვიდრი, საბაზროა.

არხაზიანი კალაპოტი ნ. ერთხაზიანი კალაპოტი.

არხუა დიდი ხალიჩა (ნ. საბა, ჩუბ., შაპნ. I ორხოვა, ორხოა, გრიშ. ორხოვა).

არჯელაღიანი ღვინის ჭურჭელია თიხისა, ძირგანიერი, მუცლიანი, დაბალყელა, პირფართო, ცალყურიანი (შდრ. კელადა).

არკენწიფე დიდი ხელმწიფე, მეფეთა მეფე. „რა იყო, შენ კი ორკენწიფე მყევხარ, რო არა აკადრულობ, თუ?“

არჯამიანი დიდი თიხის ჯამი ორი ჯამის ტევადობისა.

არხალის ფოლადი კუთხიანი ფოლადი იყო, კარგი, საჭერი (ნ.) იარალი სათვის ძალიან გამოსადეგია.

არხატე საერთოდ მასწავლებელი, კერძოდ კრა-კერვისა და წერა-კითხვის მასწავლებელი ქალი. წინათ კრა-კერვისა და წერა-კითხვის მცოდნე დიასახლისთან სწავლობდნენ ახალგაზრდა ქალები. „მე იმისთანა ოსტატს გიშოვნი, რომ უფულოდ გასწავლოს“ (ი. კავკავაძე, „გლახის ნამბობი“; ს. სოფრ. მგალობლიშვილის „მოგონებანი“, გვ. 33—34; ნ. საოსტატო; ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა).

არტოველა, ჰოტოველა ხეარე, რეგენი, გაუგებარი ადამიანი (ნ. ბარნ.; შდრ. ტყ. ოტროველა).

არფეტი წყრთის ოდენაზე (დაახლოებით 0,5 მ. სიგრძეზე) დაქრილი ნედლი შეშა, რომელსაც ნახშირის ქურაში ჩაჭერიან ხოლმე ჩასაქრობად (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ.).

ოფი (*Populus nigra*, осокорь, черная тополь) ხეა (ნ. საბა, ერისთ, ჩუბ., მაყ.).

ოქანსოქანი პირში მაქებარი.

ოქლაქი ნ. ოყლაყი.

ოქროჲ ყურძენი ვახის ჯიშია, ხიხე-სა (ნ.) ჰგავს, მოყვითალო ყურძენი იყოს (ნ. ჯავახ. II, 410 და სხვ. ოქროს-ყურძენი).

ოღიაჩოღია მიკიბ-მოკიბვა. „მე ოღიაჩოღია არ ვიცი, პირდაპირ მითხარი“.

ოღური (?): „საწყალ ჩვენებიანთ გოგიაჲ, რაც ცოლი მოუყვდა, ოღური ი ვეშალა, აღარსად უდგება გული“.

ოყლაყი, ოყრაყი, ჩოყლაყი, ოქლაქი უშნო და ახმახი, ზორბა ტანის ადამიანი, აყლაყუდა, *версия* (ნ. ბერ., აღა ვ. ყლაყი).

ოყრაყი „გაჲ“, ჯაც ოყლაყი.

ოშოშა (*Glechoma hederacea*, ნყა-*ра*) ბალახია. ძროხის ჭონში მოშუშულს დაეყილის წამლად ხმარობენ (ნ. საბა ოშოში, ერისთ., ჩუბ. ოშმეშა, ოშოშა, მაც.).

1. ოჩხი ავაჲ, ჯაც ოჩხარი (ხევს. ოჩხხარი). გაკირვებული კაციისათვის დახმარების აღმოჩენა. გლეხი ქეიფს გაუმართავედა მინდორში მეცხეარებს და ისინი არუქებდნენ ცხვარს, მატყლს. ზოგჯერ დახარალებულ მეცხეარეს სხვა მეცხეარეები გაუმართავედნენ ოჩხს, დაპატივებდნენ ახლომალო ბინებიდან ყველას და ისევ აღუდგენდნენ ცხვარს (ნ. ჩუბ. ოჩხარის გაბუჟრის, კევს. მასალეები, 129—130, მაკალ. თუშეთი, 101; შდრ.: ბერ. ოჩხარი).

2. ოჩხი ფაცერი, თევზის საჭერი ლასტა. წყალში ლასტი ისეა გავლებული, რომ თევზი გადის გადლობილში, ხოლო

უკან ველარ ბრუნდება. ხანგამოშვებით შედიან და იპერენ თევზს (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ოხება ნ. გულის მოხება, გულის მოჯერება (საქმლით, ლანძღვა-გინებით, ტირილით). „კარგა ვიოხე გული იმი ლანძღვით“; „გული ვიოხე ტირილით“.

ობროხოში (*Petroselinum sativum*, *петрушка*) ოხრაბუში (ნ. საბა ოხრაბუში, ერისთ. ოხროხოში, ჩუბ. ოხრახოში, ოხროხოში, მაც. ოხრაბუში).

ობტი: ოხტი მოხვლა ნაცვლის მიგება, სამაგიეროს გადახდა, შურისძიება, ჟინის ამოყრა. „შენ ოხტი ში მაინც მოვალ“; „შენ ოხტი ში კაცი ვერ მოვალ“ (ნ. ჩუბ. ოხტიში მოხვლა, ბერ. ოხთი, ოხტი, ცაგ.).

ობჟუმი მეგობარი, დოსტი. „ესა და ბებია ძალიან ოხტი შები არიან“ (შდრ. გრიშ. ოხტიშობა).

ოჯერმოჯერი დარდიმანდსავით. „ძალიან ოკერ მოკერი იდგება (= იხრდება) ჩვენი ბიჭი და არ ვიცი, რა უყო“ (შდრ. ვაჲ I ოხერ-მოხერები).

ოჯრად 1. ავაჲ, ჯაც ოჯრად; 2. ბლომად; ძალიან იყად. „ყველაფერი ოკრად არი“.

ოჯრება: აჯრია ბლომად აქვს. „ცოტა აჯრი ია?—გადაკდევინე“.

ოჯაქური ოჯაქური, ოჯახდაქციული. „შე ოჯაქური, მეტყობი და მოიტანდი, რადიდი რამეა იმი მოტანა?“ (ნ. ვაჲ IV ოჯახ-ქორი).

ოჯახიშვილი ბევრი ცხვარ-ძროხის პატრონი, ძამარავალი ოჯახი; გლეხ-მდიდარი, შეძლებული.

3

პაალა პარასკევი (ნ. ორშალა-ლა).

პაატუნა პატარა, პაწაწინა, ძალიან პატარა (შდრ. ბერ. პატაჩინა).

პაიმიანი პაემანი, შეპირებული დრო. „შენი ჭირიმე, ეგებ ამა და ამ პაიმან ხე უეჭველად მოხვიდე“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შპნ. I, 11 პაემანი).

პაკური მამაკაცის საკუთარი სახე-
ლია.

პალანი, ფალანი ვირის კურტანი.
ტილოში შეკერილია ბზე, სქელი, კუბიან-
სავით, შუაში ჩაზნექილია ტვირთის და-
სამავრებლად. აქედან: საპალნი ერთი
ტვირთი; გაჟ. საწყაოს ერთეული
(ნ. ჩუბ., ჯაგახ. საფ.-სახ. 75—76;
შდრ. საბა).

პალდუში, ფალდუში პალნის (ნ.)
„საძუე“, ოლონდ ეს სახედარს (ვირს) კუ-
დის ძირში კი არა აქვს ამოდებული,
არამედ ბარკლებზეა მოდებული და შე-
მოსდევს გაეახე; ორივე წვერი პალან-
ზეა დამაგრებული. კუქუხობე (ნ.) გარ-
დიგარდმო გადავლებული აქვს თასმა,
რომლის წვერები დამაგრებულია პალ-
დუშზე გაეასთან, რომ პალდუში დაბ-
ლა არ ჩავარდეს და ფეხებში არ მოე-
დვას (შდრ. საბა, ჩუბ.).

პამპლაუშობა ყოყლოჩინობა, ამ-
პარტაენობა, амаптио (ნ. ბარნ. პაპ-
ლაუქობა; შდრ. საბა, ჩუბ. პამპლა-
ვაქი, შარშ. პაპლაუქი).

პანტა მსხალი მსლის ჯიშია, წვრი-
ლი, ზაფხულში მწიფდება (ნ. საბა,
ერისტ., ჩუბ., ვაჟა I, შაყ; შდრ.
შაჰ. I პანტა).

პამლაყვერა ნაცარქვეჩა ადამიანი,
სულ რომ შინ ჯდომა და ტრაბახი
უყვარს.

პატა პატარა, ცოტა, მცირე. „პა-
ტა პური გამიკოხზე“ (ნ. ჩუბ.,
ჯანაშვი. ვაჟა III).

პატარა ბოლი ნ. ბოლი.

პატარა ზურჯი, ზურჯულა ბავშვის
წამოსაკიდებელი თივის ან ფიჩხის
ტვირთი.

პატარა მუცელი მუცელი სარცხვი-
წელსა და კიბს შუა, ბოქვენი.

პატარა ღირღობა აგაჰ, 40 კვლის
ღირღობა (ნ.).

პატარძლეს მოხართავი ოსტატის

(ნ.) გასამრჯელო, საოსტატო (ნ.). ნე-
ფე რომ პატარძლის წასაყენად და
ჯვარის დასაწერად მოვიდოდა მყვრიო-
ნით, მორთულ პატარძალს თავისი ოს-
ტატი ჩაჰყეტავდა სახლში და არ გა-
ატანდა საამისოდ მიგზავნილ ნეფის
მეჯვარეს, სანამ, რაც მიღებული იყო
წესად (3—5 მან.), არ გადაუხდიდა ოს-
ტატს (შდრ. ჩუბ. პირის-მოსართავი).

პატივი კოკაობისას მოგების ორი
ქულა. ერთგვარი კოკაობისას ორი
მსხდომარე ბავშვი თამაშობს, ორივე
მხარე თანაბარი რაოდენობის კოკებს
ჩამოდის 3—3, 4—4, 5—5 და ა. შ.
ვისი ჯერი იქნება, ის ჰყრის. თუ ერ-
თი ალჩუ დაჯდა, ჩუჩგენი (ნ.)
ჰქვია და ერთი ქულაა; თუ ორი—
პატივი და ორი ქულაა; თუ სამი—
ქიშია (ნ.) და სამი ქულაა (იგებს
ქიში). თუ თოხანი მოვიდა, მას წვე-
პენ (ნ.) კოკებს ჯერ-ჯერით ჰყრიან,
ქულები ინახება. ვინც ადრე აათავებს,
ე. ი. ქიშს რომელიც უწინ იტყვის,
მოგება მისია.

პატულანა ბინძური, კუპყიანი, ფეო-
ხუმი (ნ.); უსაქმური.

პაჩი კოცნა ბავშვის ენაზე (შდრ.
ჩუბ., კირ.).

პაწკო პაწია ბავშვი, ჩვილი ბავშვი,
პეპელა ცხვრის სენი: ბრტყელი
კია უჩნდება ღვიძლში. კაობიან ალაგ-
ში ძოვამ იცის. ხმელი ბალახის კამა-
ზე გამაჩნდება ცხვარს შემოდგომაზე
ან ზამთარში. უეტრივ ალკვეთს კამას
და კვდება. ქიხიყში წამალი არ იციან
(ს. მაკალათიას ცნობით, თითქოს თუ-
შებს სცოდნიათ წამალი, მაგრამ ჩემი
თუშური მასალების მიხედვით არც თუ-
შებმა იციან. ნ. შაკალ. მთიულეთი,
57, თუშეთი, 61, ბერ. პეპელა/ვ-ა).

პერანგი ამოხვეული (გამოხდილი)
პარკის ნარჩენი, რომელსაც ცოტაოდენ-
ნი აბრეშუმი კიდევ აქვს. ყაჰად (ნ.)
ნარშავენ.

პერანგის გული პერანგის წინა კალთა.

პერანგის შამდეგი, შამდეგო ქვედა-საცვალი, პერანგის ამხანაგი.

პერწენიკი ნ. პეწენიკი.

ბეშვი: ერთი ბეშვი საწყაოდაა მი-ღებული წვნიკი თესლეულისათვის, მაგ., ხახვის თესლისა და მისთ. რაც კურ-პელსავით მომრგვალებულ ცალ ხელზე თავშობით დაეტივა, ის ერთი პეშ-ვიცა (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ბეწენიკი, პერწენიკი კობტა, კეპე-ლა, კეპეწია (ნ. კე. პეწენიკი; შდრ. ალაკა. პეწენიკობა).

ბუწი შნო, ლახათი; პრიალი (შდრ. ჩუბ., კე.).

პიი-პიი ინდაურის ქუცების დაძა-ხება დასაპურებლად.

პილატეს ცრემლი გაც. არაყი (ნ. ბარნ.).

პილი პირი (ნ. კირ.).

პილიპური ნ. პირიპური.

პირადი კაცი პირში მართლის მთქმელი კაცი, პირამთქმელი, რაც გულში აქვს, პირში რომ ეტყვის (ნ. საბა პირადობა).

პირაოში პირში მთქმელი, მოური-ღებელი მოლაპარაკე.

პირახალშართი აღმართი. ზოგან ეს საკუთარ სახელადაა ქცეული; მაგ., სოფ. ქვემო მაჩხანსა და ტიბანს შორის არ-სებულ აღმართ გზას პირასაღმართი-ჭქვია (შდრ. პირშაღმა; შდრ. საბა პირ აღმართი, აღმართი, ჩუბ. პირ-აღმარ-თი).

პირბუტაყი პირმრგვალი და პირ-მსუქანი ადამიანი, თანაც არაუშნო (ნ. ბუტაყი; ნ. ჩუბ. პირ-ბუტაყი).

პირგურგალი, პირგურგვალი, პირ-მგურგალი მრგვალი სახის ადამიანი.

პირველი ღამე ღამის პირველი ნა-ხევარი, 10-12 ს. პირველი ღა-მის ძილი მაგარა და ქურდიც მაშინ ცდილობს*.

პირთავკვე თავდაღმართი, თავკვე, ზემოდან ქვემოთ. „კამჩებმა ურემ თავი ველარ დაუჭირე და ურემი პირ-თავკვე დეშვა“ (ნ. ვაჟა III, IV).

პირთხელი თხელი პირისახის, გამ-ხდარი სახის ადამიანი.

1. პირი ნ. ტყავის პირი.

2. პირი შუშა 3/4 არშინზე დახერხი-ლი და ერთ საყენ სიგრძეზე და სიმა-ღლეზე დაწყობილი. 4 პირი ერთი სა-უენია.

პირის გამოხანხვლა ნ. გამოხანხვლა.

პირიშვე სამხრეთისაკენ პირმიქცეუ-ლი მიწა, მხიანი ადგილი (შდრ. პირ-ჩრდილი; შდრ. ვაჟა I, III, IV პირ-მხითი).

პირიპური, პილიპური პირის პური, თორნის პირზე დაკრული პური, კარგად ვერა ცხვება, ტყლურტია (ნ.), ფერადაც მკრთალია: მიწისფერი (შდრ. ძირი-პური).

პირისანახვი მოსალოცავი, თავკა-დასადგები. პატარადას ქმრის ნათესა-ვები პირველ ნახვაზე მოართმევენ სა-ჩუქარს (ნ. ჩუბ. პირის-სანახვი, გრიშ; შდრ. ბერ. პირის-სანახვი).

პირის ართმევა საქმის დაწყება, ნაპირიდან საქმის დაწყება იმ განზრახ-ვით, რომ უეჭველად დაამთავრებ. „პირ-თავართვი ცალი მხრიდან, მივ-ყე და გავაოხრე მთელი ნათესულობა“ (შდრ. ბარნ. პირი აერთვა ოჯახს).

პირის აწყობა მკრელი იარაღის (დანის, სამართებლისა და მისთ) სახელდახვლო გაღვსვა მასათზე (ნ.) ან თასმაზე. ქვაზე გაღვსვას დიდი დრო უნდა და მოკლილ დროს ლესავენ გულ-დადებით (ნ. ჩუბ. პირის გამოწყობა; შდრ. შარშ. პირის მოწყობა).

პირის გადართხმა პირის გაღება ფართოდ, ბევრი ლაპარაკისაგან, ყბე-ღობისაგან თითქოს ტუჩები ყურებამ-

დე წაუვიდათ. „პირი გადაიერთ-
ხა ბევრი ლაპარაკისაგან“.

პირის გადაქნა წინდისათვის ნ. გა-
დაქნა.

პირის კითხვა სხვისი აზრის გაგე-
ბა, გამოკითხვა. „პირი უკითხე“
(ნ. კირ.).

პირის მოწმენდა გატ. ყოფნა,
კმარება. როცა რამე არ ეყოფათ, იტ-
ყვიან: „ათი კელადა ღვინო რა პირ
მა აწმენდა მსოც კა“.

პირის მოხეხვა გატ. გათავება, და-
სრულება, შესრულება. „აი ესეც წაიღეთ
და მებრე კი პირი მაიხეხეთ“.

პირის ორთქლად ამოღება თქმა;
თქმის გაბედვა. „ქაა, როგო ვნანობ
ეხლა, რო ჩემ გულში ნადები პირი
ორთქლათ ამოიღე და იმა
გავაგებინე“.

პირის პრუწვა ბაგეების შეკვრა, ბა-
გეების ხშვა; გატ. დაწუნება.

პირი ჩრდილი ჩრდილოეთისაკენ
პირმიქცეული მიწა (შდრ. პირიმზე).

პირკატა ეცა სახტად დარჩა, მივი-
და, ნახა და არაფერი დახვდა, მგულე-
ბოდა კი (ნ. კირ.).

პირმგურგალი ნ. პირგურგალი.

პირსაცავი ხის საცობი; ვიწროპი-
რიანი ჭურჭლისათვის, კუტალი (ნ.;
შდრ. ჩუბ. პირსაცობი).

პირისიხლიანი გატ. ძალიან გა-
ჭირვებული. „პირსისხლიანი რო
შივადგე, მაინც არ გამმართავს ჩვენე-
ბრანთ დათა, იგეთია“.

პირტუტუბანა, ტუტუბანა პირ-
მსუქანი, საესე სახის ადამიანი.

პირფადი (— პირბადე?) პატარ
ძლის თავსაბურავი ჯვარისწვრის დროს.
ორი ლეჩაქია ერთმანეთს მიკერებუ-
ლი და ჩამოფარებული აქვს თავზე
ისე, რომ უფარავს თავ-პირს, გულ-
მკერდსა და ბეჭებს მენჯებამდე (შდრ.
ვაჟა III პირ-ბადე).

პირქვე დახმარხავი წყალა. „შე
პირქვე დასამარხათ“.

პირქვე დასამხოზი წყალა. „შე
პირქვე დასაეხოზო“.

პირქუში მუწუცი თავდაუჩირქებე-
ლი დიდი მუწუცი, ძალიან მტკივნეუ-
ლია.

პირშავი ლობიო ლობიოს ჯიშია,
ბუჩქად იზრდება, პატარა პწკალი (ნ.)
და გრძელი პარკი იცის, მარცვალი
წვნიკია, თეთრი, კიბთან შავი წიხწყა-
ლი აქვს.

პირშამლა აღმართი. „ნელა იარე,
შვილო, გხა პირშამლა და დაი-
ლლები“ (შდრ. პირსალმართი).

პირში ენის არ ქონება სიტყვის
თქმის უუნარობა, ენის ვერ დაძვრა.
„იგრე დამთვრალიყო, რო პირში
ენა აღარა აქონდა“.

პირში ნერწყვს წოვნა გატ. ერთ-
მანეთის უდიდესი სიყვარული. „ესენი
ერთმანეთ პირში ნერწყვსა
აწოვენ“.

პირში შადგომა, პირში შადლომა
ლაპარაკში შებმა, სიტყვის არ შერჩენა.

პირში შადლომა ნ. პირში შადგომა.

პირწყალი პირში მორეული ნერ-
წყვი, დიდი ნდომის დროს რომ იცის,
ან მკევის დანახვაზე რომ მოდის (ნ.
ბარნ. პირწყალი მოუვიდა ნდომით;
შდრ. ჩუბ. პირ-წყალი).

პირქმელი გამხდარი სახის, ხმელი
პირისახის ადამიანი (ნ. ჩუბ. პირ-
ხმელი).

პირჯვრის გამოსახვა მოკე პირჯვ-
რის დაწვრა.

პიტალო კლდე მაგარი მთლიანი
კლდე (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა IV
პიტალო).

პლურწვა ძილმორეული ნაძალადე-
ვად რომ თვალებს ცოტათი გაახელს;
გატ. თვალების ან ტუჩების პრანჭვა
(ნ. თვალების პლურწვა, ტუჩების
პლურწვა).

პოლორტიკი (სახელწ.), ხარატული (სახელწ.) ტიკის ნახვრეტში გაკეთებული ხის მრგვალი ნაჭერი, რომ ტიკს სითხე არ გაუვიდეს (შდრ. საბა, ჩუბ. პოლორტიკი).

პოპოლოი ნ. მოპომპოლიკება.

პოპოი ნ. პოპოი.

პოპოი, პოპოი 1. ბამბის გაუშლელა კოლოფი; 2. ლობიონაირ მცენარეთა პარკი.

პოპოლა, პოპოლა პერეულის ჯიშია, უფხო, მარცვალი კილიდან ადვილად სცივია. კარგი მოსავალი იცის, მაგრამ ფანტეციის და ამიტომოდოჟლერს (ნ.) მკან (შდრ. წითელი პოპოლა; ნ. ჯაფახ. I, 337, აღაფ.).

პრევი კანაფი, წვრილი თოკი.

პროპოლა ნ. პოპოლა.

პრუწვა გუგუ. ზღა პირის პრუწვა (ნ.; შდრ. საბა პრუწ).

პტყველი ფეტვის კილი.

პური უთაფლო ფიჭა.

პურიგული საჭმელია. შინდის ან მურაქის (ნ.) გამონახარში ჩაგხნაან გამომცხარი პურს გულს და მოხარშავენ. ავადმყოფს აჭევენ მადის მოსაყვანად. მარგებელიაო.

პურის ამშვიება ყანას მარცვლის გამოღებისას თუ გვალვა შეესწრო, თავთავი ვერ ავესება მარცვლით, ხორბალი წვნიო, გალეული, მშვიერი იქნება.

პურის გახუხვა ნ. გახუხვა.

პურის დაკვრა თორწეში პურის ჩაკრა გამოსაცობად.

პურის დეა გრძელ-გრძელი მარცვლი, ჩვეულებრივ წითელ პურში ურევია. ეს პურშიც ურევია, ბარაქიანიაო, — იტყვიან.

პურისპური კორკოტი. მსხვლმარცვალა პურს (დოლის პურს ან თავთუხს) მოხალავენ, დაფქვავენ ხელსაფქვაზე და იმის შეკამანდს ან ფაფას აკეთებენ ამაზე ერთი თქმულებაა: ერთმა პა-

ტარძალმა თურზე თავი ქმარს უთხრა: კაცო, გეყარე შენ ძმებ. დედ-მამა, ცალკე გავიდეთ და პურისპურ გაქმევ და წაჯე-უჯუჯეა ცეცხლზე გაათბოფო. ქმარმა გაუგონა. გეყარა ოჯახ. ცოლი გავიდა მინდორში, მოკრიფა კაქაქუქაქი (ნ.), ჩალაბულა, მიიტანა და ცეცხლ შაუყეთ, ხედ ქვაბი შამოდა, კორკოტი დადა. აბრიალდა კაქაქუქაქი პირისახე ვეტკრიცა და უკან მიჯდა; ჩაქრა კაქაქი ცეცხლი, შაეცივდა ქმარ, წინ მიჯდა; კიდე შაუყეთა დედაცა კაქაქი, აბრიალდა, სახე დეწვა, უკან მიჯდა; ჩაქრა, შაეცივდა, წინ მიჯდა. ახლა ჩადმოულო კორკოტი და დაუდგა წინ. ქმარმა დაახედა კორკოტსა და უთხრა ცოლს: ეს არი პურისპურიო და ეს არი წაჯე-უჯუჯეა ცეცხლიო? — პოფო, — უპასუხა ცოლი. ქმარმა უთხრა: შენთეინ დამილოცნია ერთი და მეორეც, მე კი ლევეცივით შოთ პურსა და მუხი მუგუბერებ (ნ.) ვენაცვალე, ძმებთან უნდა მევიდე იგრევაო“ (ნ. სულხან-საბა ორბელიანი, „სიბრძნე სიკურისა“, იგვე 80, გვ. 101—102).

პურის ფჩხილი, ფჩხილი შოთი პურის თხელი მხარე (შდრ. პურის ყუა).

პურის ყუა, ყუა შოთი პურის სქელი მხარე (შდრ. პურის ფჩხილი).

პურის წვერი, წვერი შოთი პურის წვრილი მხარე, ბოლოები.

პურ-მარილი კალთაზე უყრია უპურ-მარილია, უმადურია, რაგინდ სიყეთ უყო, მაინც მტრობას არ მოგაკლავთ.

პურტი თხელფერდი, ნეკნეზს ქვეშოთა გვერდი, ფენთხი (შდრ. ჩუბ.).

პუწვა მორცხვობის გამო ნაზობა.

პუჭი-პუჭი ბავშვს რომ ჰბანენ, თან აღერსით გასაჩუმებლად ეუბნებიან ამას (შდრ. კუპა-კუპა).

პქალი 1. მხვიარა (ნ.) მცენარის (ვზის, ლობიოს.) უღვაში, რითაც

მცენარე ხეს თუ სარს მოედება და აპყ-
 ება (ნ. ჯავახ. II, 302, წერ.
 ბრკვალი, პკვალი ვენახისა, მაყ.; შდრ.
 ბუქუ რ.); 2. წნელის ტყეი, რომლისა-
 განაც კალათას წნავენ. თხილის, შინდი-
 სა და მისთანათა შტოებს სიგრძივ
 ზღეჩენ შუაზე და ამ ნახევარს აწკალს
 უწოდებენ.

აწილი ფრჩხილი (საერთოდ).
 აწინვა ბრწყინვა. „აწინავს
 სარკესავით ჩემი კმალი“. აქედან:
 აწინვალე ბრწყინვალე.
 აწკლის კალათა შინდის, შვინდარ-
 წლის (ნ), თხილ-სა და მისთ. შტოე-
 ბის ტყეისაგან დაწმული კალათა (ნ.
 აწკალი 2).

უ

უანგარო შვი საღებავია. თავშავა
 (ნ.) ბალახს მოადუღებენ წყალში, შიგ
 ჩაყრიან წიდასა და ძველ რკინეულს
 და კარგ უბუნო შავ საღებავს მიიღე-
 ბენ (შდრ. საბა, ერისთ., ჩუბ.).

უაჟუნო გაღატ. 1. სხმა; 2. სმა. „წვი-
 მამ წუხელ მთელ ღამეა უაჟუნა“;
 „დასხდნენ ბიკები და დილიდამ საღა-
 მომდინ უაჟუნეა ღვირა“.

უაჟუნა ლეწვა; ბეგვა. „ერთი ბეწო
 ძნა გვექონდა, ვაჟელთ, ვაჟელთ
 და ძლივ გაავაჟუნეთ“.

უაფი ფორი, სერეტი. „ამ აგურ
 თავი უივი შაკმული აქვ, აღარ
 ვარგა“—თქვეს ნანგრევ აგურზე. სი-
 სველისაგან, კირისაგან თუ სხვა მიზე-
 ზით უივი (ფორები) რომ გამოვსებული
 ექნება აგურს, სხვას აღარ მიიღებს და
 შედუღაბებაც აღარ მოხდებაო.

უაბიტაურო წყალწყალა ღვინო.

უაჟმატი წვნიკი, წლიოკი (ნ.), ძა-
 ლიან წვრილი მარცვალი (ნ. ჩუბ.,
 ჯანაშვი, მაყ.).

უაბა თვალზე ლიბრგადაკრული.

უაჟნა ქლუბა, ამოწვება (ნ. გა-
 ემენტა).

უაოლი ნაყარი, ფუტყრის ბარტყი
 ახალ გეჯაში (ნ.) ან სკაში რომ გადა-
 დის

უაოლოლი ჯონჯოლი.

უაოკროკი ქლურტული, მერცხლის
 გალობა.

უაინტი წვეთი. „უაინტი წყალი
 არა დგა“.

უაოლი ნდომა; უაოლიტელი. „უაოლი
 მაიკლა“; „უაოლი აიტანა“ (შდრ.
 საბა, ჩუბ., კირ. ურუქ). აქედან:
 უაოლია.

უაოლი დუქი, პირზე მომდგარი ქაფი.

უაოლია აგაჟა, აგე შუილა (ნ.).

უაოლიტული (Stellaria media, მოკ-
 რიხა) ბალახია, აღარ გახაფხულზე (ნ.)
 მოდის, ღია მწვანეა, მოგრძო ფოთლე-
 ბი აქვს, მოთეთრო წვნიკი ყვავილი
 იცის, ძალიან ნორჩია, კრეფენ და ბა-
 ტის ქულებს აკმევენ (ნ. ერისთ.,
 ჩუბ., მაყ უაოლიტული).

უაოლი წყლულის ნადენი, ჩირქო-
 ვანი სითხე, მცირე წალა (ნ.; ნ. საბა,
 ჩუბ. უაოლი).

უაოლი წვეთი. „უაოლი უაოლი წყა-
 ლი არა დგა“ (შდრ. საბა, ვაჟა I
 ურ.; ჩუბ. უაოლი, ჯანაშვი. უაოლი).

უაოლი შავ მოწითალო. „უაოლი
 ვით თვალები აქვ“ (ნ. საბა; შდრ.
 წერ., ჯავახ. II, 459).

უაოლი ევენება და ხარი, ეტლიში
 შემბულ ცხენს რომ ჰკიდია ყელზე (ნ.
 ჩუბ. უაოლი).

უაოლი ვახის ჯიშა (უაოლი მხარში
 უაოლი გავრცელებულია), მოშავო ყურ-

ძენი იცის, მომევეო გემო აქვს. სანაირი ქლიაა ცოტაოდენი განსხვავებით (6. ერისთ., ჩუბ., ჯაგახ. II, 404 და სხვ.).

ქლლა შეევა, ბეევა. „ყურძენი ურ-

მით არ წაილება, ი ქ ლ ე ბ ა, საკიდ-
რით უნდა წაილოა“.

უღრიალი გატეხილი ხარის ან ქურ-
ქლის ან კრამიტის მიერ გამოცემული
ხმა (6. საბა, ჩუბ. ქრიალი).

რ

რათა ხანია რა ხანია, დიდი ხანია
(6. კირ.).

რამწაფე რაწამსვე (6. ჩუბ. რამ-
წამს).

რანდა 1. ოქრომქედლის იარალი:
ერთგვარი ქლიბია; 2. დურგლის ია-
რალი: შალაშინია (6. ჩუბ.).

რანჯოი ძალიან ყვითლად გამოყვა-
ნილი თამბაქოს ფოთოლი, გამხმარი,
უმალღესი ხარისხისაა.

რაფი ფოსტლის შესაკერი მოწყო-
ბილობა: კალაპოტი და მისი ნაწილები.
რაცრაცი ბარბატი.

რაც ხიგრძე ვაქ, ხიჯანეა მოქცემ
ისე ძალიან გცემ, რომ გაგაბრტყვლებ,
სიჯანეს გაგითანაბრებ სიგრძესთან.

რახმე ვარგისობა, გამოსადევობა.
„გოგიაა კიდე რა ხმე აქ, შენ სხვა
თქვი, ისინი არაფრად ვარგანან“.

რჯენა შეხვდომა, რგება. „ამითანა
რ გენასაც რა უთხრა, რამი გამა-
მადგება ეხლა მე ესა“ (6. მორგენა;
შდრ. ვაჟა I რგ: გრგენია).

რევაზბეგი ვაშლი ვაშლის ჯიშია
(6. ერისთ.).

რეტი ცხვრის სენია. ცხვარი ირგვ-
ლივ ტრიალებს და დარბის. მკურნა-
ლობენ ასე: დილით უმძრახნი ღვებთან
და ყურის უხერტენ (შდრ. საბა,
ჩუბ., შაჰნ. I, მაკალ. თუშეთი, 61).

რეულობა არეულობა, მღელვარება,
ჯანყი. „ამობენ, რე უ ლ ო ბ ა ა ო“.

რვანო ჰელადა ნ. კელადა.

რვილი 1. გუთნის ნაწილი: მოხრი

ლი ხეა ან რკინა (რკინის გუთანში),
რომელხედაც ასხმულია დანარჩენი ნა-
წილები. მისი ბოლო დადებულია
ლირილიტს კუნძეხ და ჰანჭიკით და-
მაგრებული და ხედ შოლტკაეია წამო-
დებული (6. საბა, ჩუბ., მაყ.,
ჯაგახ. I, 172 და სხვ.); 2. „გუა“, რც
ლეილი (6.), მრგვალი ხე მოქსოვილი
ხამის დასახვევად (6. ჩუბ.; შდრ.
მაკალ. მთიულეთი, 70 რვილი).

რთვა, დართვა, ჩალობ დართვა ჩა-
ლით დახურვა შენობის სახურავისა,
ჩალის წყება-წყება, სართულ-სართულ
დახურვა.

რიანდი (Rheum, ревма) რევანდი
(6. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაყ. რე-
ვანდი).

რიბლი (риблы) ლიბრი.

რიგი მიცვალბეულის დამარბვის
შემდეგ პირველ შემოდგომაზე ან წლის-
თავეზე გამართული საწესო ქელები (6.
თავეზე, სწორო; 6. შან. კეეს., ვაჟა III).

რიკი 1. უძუო ან უბალნო კული
საქონლისა; 2. ყურძნის საწურ ნავში
ტოპკირის (6) ქვეშ ჩასაწყობი მოკლე
მრგვალი ჯოხები, რომ ტოპკირი ნა-
ვის ძირს არ მიეკრას, ჰაქ.მ არ გადა-
ლესოს და ტბილი (წვენი) არ დააგუ-
ბოს. ტოპკირი მალლა უჭირავს. რიკს
ხიდსაც ეძახიან (შდრ. ჩუბ.).

რიხვე გახაფხულზე განაქრეკი მა-
ტყლი, წმინდაა (6. ჰყ.; შდრ. საბა,
ჩუბ. რისია).

რკინარკუნა რკინის ნამტკრევი.

რკინა-ფოლადის ნამგალი ფოლად-დადებული ნამგალი (პირი ფოლადისა აქვს და ყუა რკინისა). არა ტყავება.

რკინის გაწვევა ნ. გაწვევა.

რკინის საკრელი ზეგე, ზეგე თეგი (ნ.).

როქი ნ. ლექე.

როყინი კამეჩის ხმინანობა, ყროყინი (ნ. ჯანა შვ. როყინ; შდრ. ვაჟა III).

როში დაღერლილი ქერი ან ასლი საქონლის საკმელად. უფრო კვიცებს აკმევენ: გრილია და გულს არა სწევასო. ქერი კვიცს სწყყანს. აქედან: რო შვ, და რო შვ, და რო შილი (ნ. საბა, ჩუბ., მაყ., ალავე.).

როჯი ერთგვარი კია, მოსავლს ახდენს. ჰქონდათ როჯის უქმე ზაფხულში. იმ დღეს არ მუშაობდნენ.

როზასტა: „საბერვლის წვერზე უკეთებთ რუბასტას ლელის ზევიდან დახრით, ზედ ნახშირს ვაყრით და ვახურებთ და ხარახურას ვადნობთ“, — ასე ახსნა ოქრომჭედელმა.

რუბი ნ. რუფი.

რუჭლი უნარი, შნო. „ერთი ბეწო ცხოვერების რუხლი არა აქვ“.

რუფი, რუფი რუ (ნ. ჩუბ., შაჰნ. II, შან. კეკს.).

რუშბი დიდი ტიკი. ბულას გუდად ამოიღებენ, როგორც წესია, გამოიყვანენ და ბეწვის მხრიდან მოკუპავენ (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა IV, მაყ.).

რუშბიელი რუშბისა (ნ. რუშბი). რუშბიელი ქალმანი რუშბი რომ აღარ გამოდგება, დაქრიან საქალამნედ. რბილია. აცვიათ ქვისმტვე ველებს, რომელთაც კვა ფეხებში უპირავეთ კუპრიანი მხარე გარეთ აქვს.

რუსული ნალი ცხენის ნალი კბილებიანი.

რუსხმული „მალა შეწენებული რუ“, რომ იქიდან წყალი დაქნებთ წამოვიდეს ბერლარახე (ნ.). „მეწიქვილე ავიდა მალა რუსხმულზე“ (ნ. საბა, ჩუბ.).

რუფი; რუბი კილო, ლილის გასაყრელი, მუშაბაში (შდრ. ჩუბ.).

რუყრუჟა ნიტრა თიხის კურკელი: ლიტრა. ვიწრო მალალი ყელი აქვს, პიოიცი ვიწროა, წყალი რომ ისხმება, ხმურით მოდის და იმიტომ ჰქვია ასეთი სახელი.

რუხა დურგლის იარალი: ფიცრის გასახავია. პატარა ფიცრის ნაჭერს გვერდი ჩაჭედული აქვს და გამოთლილი, ისე რომ ფუცარს შეიძლება ნაპირიდან მიუყენო და წამოსდვა, ზედ პატარა ლურსმანი აქვს დარკმული. როცა უნდათ ფიცარზე ნაპირის გამყოლი სწორი ხახი გაავლონ, რუხას მოსდებენ ფიცარს ნაპირზე და სიგრძივ აამოძრავებენ: იგი გახახავს (ნ. წიკა-წრა).

რუხია მიტსახელია კაცისა.

რუხრუხი ლორების ხმური, ლრუტუნი (ნ. კირ; შდრ. ბერ.).

რქა ფურცლისა (თუთისა) და ვახის, საერთოდ ხის ახალამოყილი შტო ერთ წლამდე (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., მაყ., ჯავახ. II. 293 და სხვა).

რქაწითელი კახეთში გაბატონებული ვახის ჯიშია, თეთრ ყურძენს ისხამს, მაკრატელა და მრგვალი მსხვილი ფოთოლი და წითელი რქა აქვს, თხელი მტევანი იცის საერთოდ, მრგვალმარცვლიანი. არის წითელი რქაწითელი და მწვანე რქაწითელი. სჯობია წითელი რქაწითელი. ღვინო ორივესი კარგი დგება, თეთრი. არის მამალი რქაწითელი და დედალი რქაწითელი. მამალმა ფახხატი, ძალიან თხელი მტევანი იცის, მცირემოსავლიანია, სამაგიეროდ ღვინო კარგი ხარისხისაა; დედალი უფრო კუმს მტევანს ისხამს, მოსავლიანია, მავრ.მ ღვინო მამლისაზე მდარეა. ხო-

გის სიტყვით წითელი რქაწითელი და მამალი რქაწითელი ერთი და იგივეა ისევე, როგორც მწვანე რქაწითელი და დედალი რქაწითელი. რქაწითელმა თავი ღვინო იცის (ნ. ერისთ., ვაჟა IV, ჯაეახ. II, 299, 406 და სხვა).

რღვნა 1. დიდი წვიმა; წყალდიდობა (ნ. საბა, ჩუბ.); 2. ლაპალუპით ცრემლის დენით ტირილი.

რჩოლი აგუკა, ჭაც ჩრიჩვალი (ნ.), დაგრებილი წნელია პატარა რგოლი (ნ. კირ.).

რძიანა (Euphorbia, मोलочай) ბა-

ლახია, რომ მოწყვეტენ, რძე გასდის. ყვითელი საღებავის დასაყენებლად იხმარება (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაყ.; შდრ. ულ. რძია-რძიაუ)

რძის გარდა რძეს სიმინდის ფქვილს მოუყიდებენ და აადლუბენ, ფუასავით დაადგება (ნ. გარფა).

რწყილიღელა შავი დიდი მწერია, დაფრინავს ბზუილით. სახლში შემოვარდნილი ისე მაგრა ეხეთქება ფანჯარას, რომ გატეხს ხოლმე მინას ან თვითონ კედება. ამბობენ: რწყილს ესაყრისო (ნ. ერისთ. რწყილის-დედა, ჩუბ.).

ს

სააგურე აგურის ქარხანა, აგურხანა (შდრ. ჩუბ.).

საარაყე არაყის სახდელი ქარხანა (შდრ ჩუბ.).

საახყალო (თურქ. aksakal 'ჭალარა-წვეროსანი; მამასახლისი') გამომჩენილი, დარბასიელი კაცი, სოფელში გავლენიანი კაცი. „ქვეყნი სარდალი საახყალო კაცი იყო“ (შდრ. ასაყალო 2).

საბანდი საცალოს (ნ.) პირზე წასაფარებელი ქსოვილის ნაქერი, ძველი ტანისამოსი ან ტყავი და მისთ. საცალოს პურეულით რომ აავსებენ, პირს კი არ მოუკრავენ, არც გაუკვრავენ, არამედ პირამდე სავსეს ზედ წააფარებენ საბანდს, მერმე საცალოს ნაპირებში დატანებულ ყულფებში სახლართს (ნ. I) დაატარებენ, მოუტერენ და ისე გაამაგრებენ.

საბანური ფარების სათვალი, საიდანაც გემრას (ნ.) ყრიან გარეთ. აქედან სინათლე და ჰაერიც შედის.

საბარგე წალოსავით (ნ.) სახლის კედელში შეჭრილი ადგილი ბარგის შესალაგებლად. უკაროა, ფარდა აფარია (შდრ. საბა).

საბარო ვაჟე ადგილი მთაში; მთის ძირი, სადაც მთაში ასვლის პირველ დღეებში მეწველი ცხვარი ძოვს.

საბარო ურემი პატარა, დაბალკალებიანი ურემი. ძნისა და თვისათვის არ გამოდგება (შდრ. სამქე ურემი; ნ. საბა, ჩუბ.).

საბატკენ 1. ფარების ის ნაწილი, სადაც მოთავსებულია ბატკანი. გარშემო ლასტები აქვს შემოფარებული, რომ ბატკანმა მიწა არა ჰამოს; ქვეშაც კაპაჭია (შამბის ლეროები) დაფენილი, რომ სისველე არა ჰქონდეს. კორაკანი დან (ნ.) საბატკენში გადმოჰყავთ; 2. მთაში ბატკნის საძოვარი ადგილი. მთის უმაღლესი ზონაა, ყველაზე გრილი და სათუთი ადგილი. აქ ბალახი სულ ნორჩია, ყვავის. დანარჩენი ცხვარი ამის ქვემოთ ძოვს. საბატკენდ ბევრი ადგილია გაშვებული. ბოლოს, შემოდგომაზე ცხვარსაც უშვებენ იქ, რომ გასულქდეს.

საბაუთი საბაბი; საბუთი. „რასაბაუთით დაითხოვე ე დედაკაცი?“

საბეგველი, საბეგვი კეტი, რითაც ბეგავენ თათავს, უმთავრესად ფეტვს, რადგანაც ის არ იღეწება.

საბეგვი აკაჲ, აკ საბეგველი (ნ.; ნ. წერ.).

სახელი თხის ბალნის თოკი ცხენის დასაბმელად (ნ. საათ.; შდრ. საბა, ჩუბ., შპნ. I, გურამ.).

სახელზე სახლი სახლი თუ ოთახი, რომელშიც ბეგელი და ამბარი დგას, სულადის (ნ.) შესანახი ოთახი.

საბიჭრობა: სა ბ ი ზ ლ რ ო ბ ი ს შე ტ ა ნ ა დაბეზლება.

სახლის თრევა კატ. მოთმინებით ნებას დაყოლა, მოთმენა. „სა ბ ე ლ ი უ თ რ ი ვ ე, ვთქვი. ვნახოთ. რაჲ იხამს-მეთქი“.

სახლის მიწა კალოების ახლომან-ლო მდებარე მიწა. წინათ ქიზიყში სახნავ-სათესი მიწები სასაფლო მფლობელობაში იყო, ვისაც რამდენი უნდოდა, იმდენს ხნავდა, ოღონდ კალოების ახლომდებარე მიწებს 3—5 წლის ვადით იყოფდნენ, მერმე ხელახლა არეფდნენ და ხელახლა გაიყოფდნენ, რადგანაც მოსახლეობაში ცვლილება მოხდებოდა: ზოგი ამოწყდებოდა, ზოგი მგეომური გაიყოფოდა. გაყოფისას საბლით ზომავდნენ და ამიტომ ერქვა ეს სახელი.

საბრიყვო ჯარიმა. თუ ვინმე სხვის მამულს გააფუჭებდა, მოწინავედეს (ნ.) სა ბ რ ი ყ ვ ო ს ახდევინებდნენ მისგან მიყენებული ზარალის კვლობაზე.

1. საბრუნო, სადათვე, დათვა/ი ხელნების ის ნაწილი, სადაც ღერძია გაგდებული (ნ. დათვა/ი 1).

2. საბრუნო სავენახედ გადასაბრუნებელი ადგილი.

საბუზე ცხენის შუბლზე ჩამოსაფარებელი, რომ ცხენი ბუზმა არ შეაწუხოს.

საბძელ-კალო ქათმის ასო, კურტუმ-

სა და კისერს შუა ხერხემლის ნაწილი საწიწკარებიანად (ნ.; ნ კ ყ საბძელი).

საგალავი ნ. კოტა.

საგანძი შესანახი ნივთი, განძად გამოსადეგი ნივთი; სიმდიდრე. „აბა, შვილო, საგანძი თუ გაქ რამე“ (შდრ. შპნ. II, ჯაყაზ. სამართლის ისტ., II, 172 საგანძური);

საგარეო ტანისამოსი სასტუმრო, სადღესასწაულო ტანისამოსი, სახლ-გარეთ ჩასაცმელი ტანისამოსი (შდრ. საბა, ჩუბ., საგარეო).

საგველი 1. მცენარეა (ნ. ე რ ი ს თ, ჩუბ., მაყ.); 2. ფეკილისა და მტერის გადმოსაწმენდი, აკეთებენ ერთგვარი თავფოჩიანი მცენარისაგან (კაობში იცის).

საგვერდული გომის ან საბძლის კეღების გასწვრივ ჩასმულ ბოძებზე გადებული ძელი, რომელზედაც ეწყობა მკლავკოკები (გომის სახურავის ფერდების გასაკეთებლად).

საგვერდული ბოძი საბძლის ან გომის კედლის გაყოლებაზე ჩასმული ბოძი.

საგლეჯი გუთნის ნაწილი: დათვაზე (ნ. 2) წამობმული ლატანი, რომელშიც შებმულია მეორე უღელი ხარი, საგლეჯი ხარები (ნ.). საგლეჯზე საყვეარია (ნ.) წამობმული.

საგლეჯი ჯარები საგლეჯში (ნ.) შებმული—მეორე უღელი—ხარი. ახალ-გამოქნილი გივი მოხერხებია, ძალა აქვთ, ამით უნდა გლიჯონ მიწა. უკან გუთნი თავი ხარებია (ნ.), წინ—საძირი ხარები (ნ.). საგლეჯის ხარებს მეკრე არ უღდას, ერეკება გუთნი თავი მხრე (ნ. გუნენული).

საგოგავი 1. აკენის ფეხი (ნ. მაკალ. მთიულეთი, 125); 2. ბარის სატერფული, ბარის ტარში, ბარის კოტა ხემოთ, შეყრილი კოტა ფეხის დასადგმელად, რომ ბარს დააწვეს და მიწაში ღრმად ჩაიყვანოს

1. საგორაეი მრგვალი ხეა, ქსელში გაუგდებენ ხოლმე ამოდგიმვის შემდეგ. რომ ხევითა და ქვევითა ქსელი გაყოფილი ამყოფოს, რომ ქსელი ერთმანეთში არ აირიოს.

2. საგორაეი ვიწრო და გრძელი ნაბადი ტახტზე გასაშლელად სუფრის გაყოლებახე. ზედ იარნალს (ნ.) შლიდნენ.

3. საგორაეი მრგვალი ძელი, რომელსაც ქვეშ ამოუდებენ დიდ მორსა და მისთ. გასაგორებლად (შდრ. ჩუბ., ბერ. საგორაეი, ულ.).

4. საგორაეი მოკლე მრგვალი ჯოხი ლავაშისა, თახანისა და სანახუქე ცომის გასაბრტყელებლად. ოდნავ გაბრტყელებულ ცომს დაადებენ საგორაეს, გააგორებენ და ცომი თანაბრად გაბრტყელდება.

საგრილო ხეები ყანაში მიწაში ჩასმული ოთხი სარი, რომლებზედაც ტოტებს გაუდებენ და ზედ ნათობს დააყრიან, რომ ჩრდილი გაიჩინონ (შდრ. საბა, ჩუბ. საგრილი, ჯანაშვი. საგრილოა).

საგულაეი ქვევრის ქურის წინა კედელი, რომელიც ქვევრების ქურაში შელაგების შემდეგ ამოშენდება და გამოვლების წინ ინგრევა. ქვევრების ქურას არსებითად სამი კედელი აქვს. წინა მხარე ღიაა, რომ ქვევრების ქურაში შეტან-გამოტანა თავისუფლად შეეძლოს. გამოწვის დროს საჭიროა ქურა მთლად დაიხუროს, თორემ ისე ტემპერატურის მაღალ დონეზე აყვანა შეუძლებელი იქნება, ამიტომ წინა კედელს დროებით დაგულავენ, დახურავენ ხოლმე.

საგულაეი დანა საეცი დანა (ნ. ჯანაშვი. საგულავ დანა).

საგულე ტილოს წინაფარი, ფარავს გულსა და მთელ წინა ნაწილს ადამიანისას ფეხებამდე. პურის მცხობულ დედაკაცებს აქვთ აფარებული. პატარა ხონრით კისერზე წამოდებუ-

ლია და ზორტებით წელზე შეკრული (შდრ. საბა, ჩუბ.).

საგულეხელი ქალის სამშობლოაანი: თავისიანი, ახლო ნათესაეი, ლეიძლი ნათესაეი—ძმა, და, ძმისწულები, დისწულები, მშობლები (შდრ. ჩუბ.).

საგალო საგხალი, მშრალი საკმე-ლია ჩვეულებრივ: პური, ყველი, ხახვი, ნიორი და მისთ. (ნ საბა, ჩუბ. საგხალი).

სადათვე (ველისციხის რაიონში) აგა, 4/11 1 საბარუნი (ნ.).

სადა კედელი სახლის ერთ-ერთი კედელი, რომელსაც არაფერი აქვს დატანებული (წალო, განჯინა, ბუხარი და მისთ.), სხვა კედლებზე უფრო თხელია: სამი ჩარეკია (5/1 სმ.) სისქით.

საღამ სანამ.

სადგომი გომში ადამიანის სამყოფად განკუთვნილი ადგილი კარის ახლოს სახამითოდ. გომს ერთი კარი აქვს, შუგ იყოფა განყოფილებებად. სხვა განყოფილებებში საქონელია (ნ. საბა).

სადგომი სახლი (ოთახი), საცხოვრებელი სახლი სახლი თუ ოთახი დღენიადაგ რომ არიან (სხვა ოთახები ან სასტუმროა, ან მარანი, ან საცხოობის სახლი, ან საბელლე ნ) (შდრ. ჩუბ.).

სადგომი ჯარეზი, შუალა სადგომი ჯარეზი გუთანში შებმული მესამე უღელი ხარები, კერძოდ, საგლეჯის (ნ.) წინა ხარები. აქ მეხრე უდგას, რომელსაც შუალა (ნ) მეხრე ეწოდება (ნ. გუთნეული).

სადელმე დედლად შესანახი ქათამი. „სადელმე თ მინდოდა ეგ ვარია, რატო დამიკალა?“

სადიდო გაყრის დროს მშობლები-სათვის მიცემული ქონების ნაწილი. ძმები როცა გაიყრებოდნენ, მშობლები შვილებს ან წილში ჩაუდგებოდნენ (ნ.) და იმდენსავე მიიღებდნენ, რამდენსაც თითოეული შვილი (ეს არ იყო მიღებული), ან საერთო ქონებიდან ნაწილს, თავიანთ

სამყოფს სიკვდილამდე, აიღებდნენ (წილზე ნაკლები გამოდიოდა ხოლმე ჩეულებრავ, მაგრამ თუ ცოტა დოვლათი ჰქონდათ და დედ-მამაც უჯაათობას გასწევდა, მაშინ წილზე მეტიც გამოვიდოდა), დანარჩენს შერეული გაიყოფდა წესით. ამის გარდა მშობლები სამკვდროს (ნ.), ანუ სამარხსაც (ნ) აიღებდნენ. გაყრის შემდეგ თუ უნდოდათ, რომელსამე შვილთან გავიდოდნენ, თუ არადა ცალკე იქნებოდნენ (შდრ. საუფროსო, საუძოროსო).

სადილი დილის (11—12 ს.) საკმელო, სადილობის დროს (11—12 ს.) საკმელი (ნ. საბა, ჩუბ.).

სადილობა მეორეჯერ კამა (დილის 11—12 ს.). კარგი, მაილარი საკმლის მიღება ციან. თუ აქვთ, სველაღუკმას (ნ.), წვნიან საკმელს მიირთმევენ (შდრ ნაწილობა, სამხრობა, ვაკშმოვა, სერიკუდა; შდრ. ჩუბ.).

სადლობელა ტუვისის სადნობი რკინის ქურჭელი, პატარა ტაფასავით, გვერდზე ტუჩი აქვს გადმოსასხმელად, ყური — ხელის მოსაკიდებლად (შდრ. ჩუბ. სადნობი, სადნობელი).

სადორდლე სადობლემ, ბავშვის გულსაფარი, რომ ტანისაპოსი არ დაისველოს ნერწყვისაგან, აგრეთვე კამის დროს.

სადულარი შექამანდის გასაკვებელი მოდილო თიხის ქურჭელი, ქილასავით.

სადლობელი სადღვებელი. ხის მუგრძო კასრია, თავბოლოდახურული, გვერდზე ხელისგულისოდეხად ამოჭრილი აქვს, საიდანაც ასხამენ მაწონს; ვგვეო სასუნთქია; ჩამოაშულა თოკზე, აქანავებენ და დღვებენ (ნ. საბა, ჩუბ. სადღვებელი, სადღვები, მაკალ. მთიულეთი, 53).

საერო (პურა) საცერში ჩეველებრივი წესით გაცრილი ფქვილის პური, არაგამტკიცული ფქვილის პური.

სავათი გარეული ფრინველია, ბატ-

სავით, პროფი, ძუიკ (ნ. საბა, გრისთ., ჩუბ., ვაჟა I საოთი, ჩხ).

სავალზე პატარა უნილო საკოელო, პატარა წაუდასა ჰგავს, ყუნწით დაგებულა ხის ტარზე, ტარი გრძელია. ვახის სახლავად ყოფილა წინათ მიღებული.

1. სავარცხელი საფეიქრო ხელსაწყო: ფარდაგის საბეჭველი ხის იარაღია, დაკბილული. ქსოვენ და თან ამას სცემენ, რომ ნაკისვი შემკიდროვდეს, გაატკიცდეს (ნ. საბა).

2 სავარცხელი ნ. 2 კმალა.

3. სავარცხელი ფიცრის პატარა ფირფიტა კარ ფანჯრის ნაწილების ერთმანეთზე გადასაბეღლად მიცემული ამოღებულ ყბაში. კარ-ფანჯრის რონელიმე ნაწილი ერთმანეთს რომ შეუერთონ, გადააბან, საჭიროა ეოთს გული გამოულონ და მეორე რე გათალონ, რომ პირველში შეჯდეს, ე. ი. ეოთს ნარიმანდი (ნ.) ანოვდება. მეორეს ქანიშკაფი (ნ.) ამათ შესაერთებლად და გადასაბეღლად შუაზე აძლევენ სავარცხელს (ნ. საბა, ჩუბ.).

4. სავარცხელი ლაყუჩი.

სავსები, სამაგები აყაროსაგან (გრძელყელა ღრუგულიანი გოგრა) გაკეთებული წყლის აალები ქურჭელი, ხისტარიანი (ნ. ჩუბ.).

სავსე შამული ვენახიანი მამული; ხეხილიანი შამული (შდრ. ცარიელი მამული).

სავსე სახლი სიკეთით ავსებულ სახლი: ავეჯით, საოჯახო მოწყობილობით, სასოფლო-სამეურნეო იარაღით, ქვევე-მარნით, ბელელ-ამბრებით და სხვ.

საზარდული საცხენლის ახლას არსებული ჯირკვალი (შდრ. საბა, ჩუბ.). საზარდული ხამოსკლა ამ ჯირკვლის დასივება.

სათაბუნო მიწა სასოფლო მიწა. საერთო სარგებლობაში მყოფი მიწა.

სათავე სახლის საქარებზე (ნ.) გადადებული გრძელი ძელი, რომელზედაც დაწყობილია კავი და ზედ კრამიტი ჰბურავს (შდრ. წერ.).

სათაველი სატანა (ეშმაკის სახელიაო) (ნ. გ რ ი შ. სათაველი).

სათალი თართის (ნ.) ფურდისა და მუცლის ანაკური დაშაშხული (ნ. ჩ უ ბ , ვაჟა IV).

სათალხოზელი თალხი, სამგლოვიარო ტანისამოსი.

- 1. სათაური ნ. შარვლის სათაური.
- 2. სათაური ნ. ჩურჩხლის სათაური.
- 3. სათაური ნ. ჩხირის სათაური.

სათალე ქვა თალის შესაკვრელი ბრტყელი და გრძელი ქვა. ქვის თალებს საძირკველში აკეთებენ, თუ ნაორმალი შეხდებათ.

სათბილობელი თბილი ტანისამოსი (პალტო და მისთ.).

სათესი დიდი ფეშტამალი (წინსაფარი), მთესველს რომ პურის თესვის დროს წინ აფარია და თესლი უყრია.

სათვალე ბანიანი სახლის მალლა დატოვებული კუპრუტანა, საიდანაც სინათლე ჩამოდის სახლში და ბოლი ადის. ასეთივე სათვალე აქვს გოჰსაც, როლონდ სახურავის არა ცენტრში, როგორც ბანიან სახლს, არამედ სახურავის გვერდზე, საიდანაც სინათლე შემოდის და ნებესა ყრიან გარეთ.

სათვალიო საქონელი ლამაზი მსუქანი საქონელი, ნახვისთანავე რომ თვალში ეცემა ადამიანს (ნ. ჩ უ ბ. სათვალო).

სათბული ბალახის სათიბი ნამგალი, ცოტა გაშლილია სამკალ ნამგალთან შედარებით (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

სათიფე ოთხ ბოძზე დადგმული თივა საზამთროდ (შდრ. ჩ უ ბ.).

სათითე მომკლისა ხის სათითე, მომკალი რომ მკის დროს წამოიცვამს მარცხენა ხელის ნეკზე, რათა ნამგალმა ნეკი არ მოსჭრას.

სათლელი ნალბანდის იარაღი: ჩლიქის სათლელი.

სათონე ოთხ ბოძზე გადახურული ღია შენობა, სადაც თორნეა ჩადგმული.

სათული ხორცის საკუწი დიდი ბრტყელი ორპირი (ორპირივე ლესული) დანა, ხანჯლისებრი, უ:ვეროა, თ:ვიდაზ ბოლოზე თანაბარ სიბრტყისა (ნ. კ უ ; შდრ. კ ი რ , ბარნ.).

საია ერთნახადი არაყი, ბოლო არაყი, სუსტია (ნ ჩ უ ბ.).

საიად ყოფნა ჩაუცემლად, საშინაოდ ყოფნა, საცულების აპარა ყოფნა (შდრ. თაყსაი; შდრ. ჩ უ ბ.).

საი სადგისი ხარახის იარაღი: საპირის საკერი სადგისია.

საი, საი! ბაღებისა და იხეების გასაქშევი ძაბილი

საისრე ჯადირის თაფი, იღებს ნადირის მკვლელი წილს გარეშე. როგორც ნ.შ.ნს მისი პირადი დამსახურებისას.

საიქ თითქმის; კანაღამ. „ეზლა სანიქ შუალამე იქნება“; „ჩუნებთანთ გოგო სანიქ ოქი წლისა იქნება“.

საიხუბე მავარი ხირხატი (ნ) მიწა, ალაზნის პირზე რომ არისო.

საკაფებელი, საკეხელი . ვ ხ ის გრძლად გაშუქული რქა, სხელის დროს რომ უნდა დაკაფეს (ნ.), მოისაროს და ისე მიიკრას სარზე.

საკაეხელი ნ. საკაეხელი.

საკეცი საყ:ნკი, შინაური ფრინველის საკეცი მარცვლელი, ჩეულებრივ ცხრილქვეითა (ნ.), პურის ნაყეთები (ნ; ნ. ჯ ა ნ ა შ ე. საყ:ე).

საკეცი ქარი შაკიკი. ულოცავუნენ წამლობის მაგიერ (ნ. ჯ ა ნ ა შ ე. საყ:ე-ქარ).

საკენჭური ჩიტებზე სანადირო იარაღი: შინდის ჯოხია მომშვილდული, რომელს:ც ლარად ბაწარი აქვს გაბმული. ერთი შეხედვით მშვილდსა ჰგავს. ლარს შუაზე მომრგვალო ტყავი აქვს დატანებული შუოფულივით. ამ ტყავში კენჭს დებენ. მარცხენა ხელი უვლიათ მშვილდზე, მარჯვენა ხელის

თითებს—ცერს, სალოკსა და ზოგი შუათითსაც—მოსდებენ კენკსა და ტყავს და მოზიდავენ როგორც ისარს და გაუშვებენ. კენკი გავარდება. ასი ფხის ნაბიჯზე ჩიტსა კლავს. ბავშვები ამით ნადირობენ ჩიტებზე.

საკვლეველი სახალწლოდ გამზადებული ხახალი (ნ.) ან ხონჩა ჩორაგი: პური, ხორცი, ხილი, ტკბილეული, ღორის თავი, ღვინო, ტყვია (ნიშნად იმისა, რომ მტერს მოხვდეს გულშიო), ბასილი (ნ.), ლულები (ნ.). ორმოები, ბედიყვრები, ლაქაშები და სხვა სახალწლო ნამცხვრები. განთიადზე სახლის უფროსი (მამასახლისი) ადგება უმძრახი (ნ.). საკვლეველს გარეთ გაიტანს და შემოღვლის თავისი კარ-მიდამოს ყოველ კუნტულს (ბოსელს, მარანს, საქათმეს და სხვას) და უკვლევს, მერმე მობრუნდება შინ. ამასობაში დიასახლისი კარს ჩაუკეტავს. მკვლე რომ მოვა და კარი დაკეტილი დახვდება, ფხს მიატყვამს და იტყვის: „კარი გამიღეთ!“ არ გაუღებენ. ჰკითხავენ: რა ნოგაქვსო? უპასუხებს: მომაქვს სავსე ხონჩა (ამითა და ამითო), სავსე ომომო, სავსე ქვეფო-მარანი, ბევრი ცხვარი, ბევრი ძროხა, სიკეთე და სიხარულიო. იესამე თქმაზე—კარი გამიღეთ—გაუღებს ცოლი (დიასახლისი) კარს. მეკვლე შევა შინ, ჩამოუვლის ყველას, აკოცებს და ლოგინშივე მწოლარეთ „დააბერებს“ (ნ.) ტკბილეულით (მისცემს გოზინაყს, ჩურჩხელას, ჩირყულს და მისთ.), მერმე თვითონ მოუჯდება საკვლეველს, კამს, სვამს და თან ილოცება. ბოლოს დაწვება და დაიძინებს.

საკიდარი ტვირთის მზიდავი ცხოველი, უმთავრესად ვირი (ცხენს საჯღომად ინახავენ) (ნ. ჩუბ.).

საკიდელა მხალი მსხლის ჯიშია. გრძელყუნწა. მრგვალი, მსხვილი, ტკბილია. მწიფდება აგვისტოში. გული უმქუდება, ასე იტყვი—დალპაო.

საკიდი თასმის ყულფი ხანჯლის ქარქაშზე (ვადის ქვემოთა სალტეზე). მიმაგრებული ხანჯლის ჩამოსაკიდებლად სარტყელზე (ქამარზე).

საკირის ქვა კირქვა, კირის საწვავი თეთრ-მოლურჯო ქვა.

საკისური საყელოს მოსაკერებელი ნაწილი ტყვის ტანისამოსისა.

საკისური ფარცხია წიქვილის ჩარხის ღერძის თავის დასადების ადგილი ძელზე, რომელსაც ემყარება ღერძი და ბრუნავს (შდრ. საბა საკისარი, ბერ. სა-კისური).

საკმანწი, საკმანძი საჯღომი ცხენის საკაზმი: უნაგირი და მისი ნაწილები (შდრ. ჩუბ. საკმანხი, საკაზმაგიჯანა შვ. საკმანხ).

საკობი საკვები.

საკოდელი ქვის მთლელისა და მეწისქვილის იარაღი, ბრტყელია, ქვის სუფთად მოსაკოდი.

საკოქე ქიზიყში წყლის საზიდავი ვირის სპეციალური საკაზმი კაპებიან ხეს მოჭრიან, ისე გამოიყვანენ, რომ გული თავისუფალი იყოს და შაგ კოკა ჩაიდგას; გარშემო წნელს შემოატარებენ, რომ კოკა არ გასძვრეს; ან ორ ჯოხს მოხრიან მშვილდით და ერთმანეთს ისე შეუერთებენ ჯვარედინად, წნელს დაატარებენ და დაამაგრებენ, რომ შიგ ჩადგმული კოკა არ გასძვრეს. ორს ასე დამზადებულ საკოქეს ერთმანეთს გადააბამენ ხურჯინით და ვირს გადაჰკიდებენ, გამოსაკრავს (ნ.) ამოუტყერენ, საძუეს ამოსდებენ, რომ წინ არ წაუვადეს, შიგ კოკებს (ერთს ერთ მხარეს და მეორეს მეორე მხარეს) ჩადგამენ და წყალს ეზიდებიან (ნ. კირ.; შდრ. გადასაბმელი).

საკოქე 1. კოქად გამოსადიგი ძელი; 2. სახლის კედლებზე კოქის გასადები ადგილი.

საკოქედ მოყრა სახლისა სახლის კედლების აშენება იმ სიმაღლეზე, რომ

კოქების გადება შეიძლებოდა. ამ დროს კედლების აყვანა დასრულებულია. შემდეგ კოტას შემოუვლიან და დახურავენ კიდეც.

საკრეფელი ნ. გოდროზა (ნ. წყრ.).

საკუჭი დანა საკეცი დანა.

სალა ბრტყელი მრგვალი რიყის-ქვა სალაობის (ნ.) სათამაშოდ (ნ. საბა, ჩუბ.).

სალავათძალი (სალავათ 'ლოცვა-კურთხევა') გინებაა (ნ. ბერ. სალავათი, სალავათი).

სალამურის ენა ნ. 2 ენა.

სალამურის თვალი ნ. თვალი.

სალამურის ყელი ნ. ყელი სალამურისა.

სალამურის წინა თვალი ნ. წინა თვალი სალამურისა.

სალაობა სალის (ნ.) თამაშობაა. კოქურს დასვამენ. ვისაც წილი შეხედება, სალას ესერის კოქურს და, რა მანძილზედაც გააგორებს, ფეხით გადახრამავს. ქულეებს ითვლიან. დათქმული ექნებათ, თუ რამდენზე უნდა აათავონ. ვინც მალე აათავებს, ის ზურგზე მოაჯდება მეორე და ჰაწიწოს (ნ.) აძახებინებს (ნ. შაკალ. მთიულეთი, 126, შდრ. თუშეთი, 164).

სალაფავი სასვარი, ძალის საკმელი. საძალღეს (ნ.) — ანაცერს ან ქერისა თუ სიმინდის ფქვილს მდულარეს დაასხამენ, თან ჩოგანს მოურევენ, რომ კარგად გაიქნას, მოიხარება და თხემლი ფაფა გამოვა. ნელთბილს აძლევენ. ძალის საკმელად (ნ. ვეჯა I; შდრ. ჩუბ.. კირ, შაკალ. თუშეთი, 99).

სალა ქვა ბრტყელი ქვა, ხმარობენ, როცა კედელს სასარტყლედ ასწორებენ (ნ.). ვიდრე კედლის შესაკრავად სარტყელს შემოავლებდნენ, კედელს მოასწორებენ (მალალ-დაბალს გაასწორებენ) სალა ქვის დაწყოებით, შემდეგ სარტყლად აგურებს შემოავლებენ ორ წყებად.

სალთა მარტოხელა კაცი (შდრ. ბარნ. სალთად ტარება დროისა, გრიშ. სალთი).

სალოკი მლაშე ადგილი, სადაც ნადირი მიდის სალოკავად. მონადირეები ასეთ ადგილებში უსაფრდებიან ნადირს და ხოცავენ. უფრო ირემზე ნადირობენ ასე (შდრ. ჯანაშვი. სალოკი).

სალოცავის მონა-გაყა, ყაც მონა (ნ.).

სალურსმნე ნალში ლურსმნის ჩასაყრელი ნახეოეტი (შდრ. ჩუბ.).

სამამლე საუგამურად, მოსაშენებლად გაშვებული მამალი საქონელი ან ფრინველი (შდრ. სანაშენე; შდრ. ჩუბ.).

სამამულე (რქა) საგაისოდ ყურძნის მოსახმელად დატოვებული რქა. ვახს ფურჩქნის დროს შარშანდელი სამამულის ძირში ყველაზე თამამ რქას დაუტოვევენ, ყურძენი რომც არ ებას იმჟამად, სარზე ააკრავენ. უფოთილდებიან, რომ არ დახიანდეს, არ მოტყდეს. გასხელის დროს ამას 7—8 კვირტზე (70-იოდე სმ. სიგრძიას) დატოვებენ, ხოლო შარშანდელ სამამულეს რაც აქვს ჩაბა (ნ.), წლევეანდელი სამამულის წინ წაპკრიან. ამის უკან, ძველიანზე 2—3 კვირტიან პატარა რქას დატოვებენ. მეორე წელიწადს კი ამისაგან გამოტანილ რქას მისცემენ სამამულედ, თორემ ერთი სულ წინ რომ ატაოონ, ვაზი მალალი გაიხრდება და არ ვარგავაზის ს.მ.მულის ძირის სიმაღლე 60 სმ.—ერთი მეტრია. შეყვლის დროს სამამულეს კავიეთ მოხრიან და საკის ისე მიაბანენ, რომ ქარმა არ ატოკოს (ნ. ჯანაშ. II, 322, 329 და სხვა).

სამარგელი ნათესაი შერეული სარეველა ბალახეული, რომელიც უნდა გაიმარგლოს (ნ. მარგელა).

სამართი წისკვილის ხელსაწყო ბერკეტული სისტემისა: ორი მკლავით რკინა ცალი მხრით ერთმანეთზე გადაბმულია ისე, რომ ფარგალივით იშლება და იკეცება, მეორე ბოლოები მოხრი-

ლია და რიკებივით არის გამოშვებული. როცა წისკვილის ზევითა (მალითა) ქვის გადმოღება უნდათ მოსაკოდად ან სხვა რამისთვის (ქვევითას ჩვეულებრივ არ იღებენ, სანამ სულ არ გაცდებდა, ან დიდი რემონტი არ იქნება წისკვილში), მაშინ იმას მოსდებენ გაზივით (ზევითა ქვას გვერდზე, ერთიმეორის პირისპირ, გახვერტილები აქვს ორგან), გახვერტილებში შეუყოფენ რიკებს, ქვას ასწვენენ და გვერდზე გადმოიღებენ საამისოდ გამოათულ დაზგაზე.

სამარხი 1. დასამარხავად (დასასაფლავებლად) გადადებული ქონება; 2. სამკვდრო, დასამარხავად მიცემული წილი მშობლებისათვის გაყრის დროს, როცა რჯახი ირღვეოდა და ძმები იყრებოდნენ, მშობლებს აძლევენდნენ სამარხად ცხვარს სამიოდეს, ძროხას და მისთ. ეს ხელუწლებელი იყო, ვერავინ შეეცილებოდა (შდრ. ს ა ბ ა სამარხო, ჩ უ ბ.).

სამ გზად მოტანა ნ. ორ გზად მოტანა.

სამერი ბინის (ნ) გვერდზე დიდი ბ კივით მოწნული ადგილი, სადაც ცხვარს ადოლებენ და ბატკანს აწოვენ-ბინებენ (შდრ. დამერვა).

სამერცხლე ნ. ერდო (ნ. კირ).

სამთვარეულ ბ ბნედა, მთვარის გაახლებახე მოუფლისო ხოლმე ამ სენით შეპყრობილ ადამიანს (შდრ. ჩ უ ბ. სამთვარიო).

სამა გზა სამჯერობახე ზიდვა ტვირთისა. „დიდი დღეა. სამ გზა მამაწრობ დღეა“, ე ი. სამჯერ მოიტან ტვირთს.

სამი მგზავრობა სამჯერ მისელა და მოსვლა. „ამ ერთ თვეში სამი მგზავრობა გავაკეთე ჯალაქ“.

სამიხა აბრეშუმის ქია მესამედ რომ გამოიცულის კანს (ნ. „ერთისა ამოვიდა“, ორისა და ქერქისა).

სამკალი ნამგალი პურეულს მოსამკელი ნამგალი. უფრო მეტად არის მოხრილი, ფიცხია და მკრელი.

სამკერდული საჯდომი ცხენის საკაზმის ნაწილი: ყელისა და გულ-მკერდის სამკაულია. წინა მოსართავზე გაბნეულია თასმა, რომელიც გამოდის წინა ფეხებშუა, მკერდთან ორად იყოფა, აქ ვერცხლის ბალთა აქვს სილამაზისათვის და ერთმანეთს გადაბმული სამი თასმის დასამაგრებლად. აქედან ორივე ტოტი ყელის აქეთ-იქითაა ამოტარებული და ტახტაზე დამაგრებული (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ე ლ. სამკერდე).

სამკვდილი ტყავის წინსაფარი. ყანის მკის დროს მამკელი იკეთებს გულსა, მხრებსა და მკლავებზე, რომ ნამჯამ არ შეაწუხოს.

სამკვდრო, სამარხი დასამარხავად გადადებული ქონება. ძმები გაყრის დროს მშობლებს აძლევენდნენ საქლავს—ცხვრებს, ძროხას და მისთ. დამარხვის დროს დასაკლავად. ვერავინ შეეცილებოდა ამას (ნ. ჩ უ ბ., კირ.).

სამკლავე მკლავპაიტი, ყანის მკისას წინდის ყელსავით მკლავზე წამოსაცემი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ქ ყ, ვა-ქა I, III).

სამკუთხა ქლიბი ოქრომკედლის იარაღი: თანასწორფერდიანი სამკუთხედი ქლიბია, სიგრძივ სამი წიბო და სამი წახნაგი ჩასდევს.

სამმოვლილი ნ. მოვლილი.

სამნაყოლი სამჯერ რომ მოიგოს ისეთი ძროხა, ცხვარი და სხვა, საძი ხბოს დედა ფური, სამი ბატკნის დედა ცხვარი და მისთ. (შდრ. ორნაყოლი).

სამორე, ჩასაკეთებელი სკირის შუა ადგილას სათვალე ცეცხლის შესაკეთებლად.

სამსები ნ. საესები.

სამსხმო გადანდები სენის—წითელას, ქუნთრუმის, ყვაილისა და მრს-თანათა ზოგადი სახელი.

სამტკიცო წმინდა საცერი. პაწაწა ნახვერტები აქვს და მხოლოდ წმინდა ფქვილს ატარებს. იქსოვება ძუისა ან სირმისა (ნ. ქ ყ, ბარნ., ა ლ ა ვ.).

სამტყუპა სამი ცალი ნაყოფი ერთად (ნ. ტყუპი).

სამურყელი ცხენის საწმენდი რკინისა, დაკბილულია (ნ. საბა სამონველი, ჩუბ, ჟღ. სამონელი).

სამღებრო ძაფის საღებავ საფერადებელი ქარხანა.

სამყურა ქვა სამკუთხა ქვა, კედლის კუთხეებში ატანენ აგურის ნაცვლად.

სამშალალა სამშაბათი (ნ. ორშალალა).

სამშაშვებული ნ. შაშვებული.

სამშრალე, შამშრალე არამეწველი ცხვრის საძოვარი ადგილი მთაში.

სამცრო საწნახლის (ნავის) წინაპირზე ჰორიზონტალურად დაკრული ფიკარი, რომელზედაც გოდორი იდგება ნაფში ყურძნის ჩასაყრელად. იგი მწურავისათვის ერთგვარ მაგდასაც წარმოადგენს: ხედ დაიწყობს ხოლმე საქმელ ყურძენს, პურ-ღვინოსა და სხვ.

სამწვერი ბაწარი სამფად დამახული ბაწარი (მატყლის ძაფი), საწინდედ ხმარობენ.

სამწვერი წინდა სამწვერი ბაწრის (ნ.) წინდა.

სამქედური სამქედლო, მქედლის სახელოსნო (ნ. ჩუბ.).

სამქვალე სამსკვალი, ლურსმანი, რითაც მაკრატელია გადაბმული (ნ. საბა, ჩუბ სამსკვალი, გურამ. სამსკვალი, ჯავახ. I, 208 სამსკვალი).

სამხაზიანი კალაპოტი ნ. ერთხაზიანი კალაპოტი.

სამხარი სამხრად საქმელი; ზოგჯერ სამხრობა (ნ.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

სამხ(ვ)თოხ ფული, სუფრის ფული, ამქრის ფული ამქარში შეკრებილი ფული; მას ინაზადენენ ამქრის საქეიფოდ. გახაფხულზე იწყებოდა ამქრის ჩეულებრივი დღესასწაული, ამ დროს ხდებოდა შაგირდების დალოცვა ოსტატებად (შდრ. ჩუბ., კირ. სამღეთო).

სამხრობა მესამეჯერ კამა. მზე რომ

სამხრეთისაკენ გადაიწვევება, დაახლოებით 4 - 5 საათზე, ამ დროს ყველაზე უკეთეს საქმელს იღებენ (ნ. 2 ნაწილი, სადილობა, ვაკშობა, სერიკულა; შდრ. ჩუბ.).

სამჯარილოფე მხარილოფე გასაკეთებელი თასმა ან ზორტი და სხვა მისო.

სამჯრე პერანგის შიგნით მხრების ადგილას დადებული სარჩული სიმაგრისათვის (შდრ. ჩუბ.).

სანათი 1. რაც გაანათებს: სანთელი, ჩირალი და სხვა (ნ. საბა, ჩუბ.);

2. წერილად დაჩხბილი ხმელი შეშა, ქურაში ქვევრების გამოწვის დროს რომ იხმარება ალისათვის; ცუცხლის დასანთები წვრილი ნაპობი ჩხირებისა, შეშისა, ნაფოტები, ბურბუშელა და მისო.

სანაჟური, სარკმელი ძველქური პატარა ფანჯარა სინათლისათვის (ნ. საბა, ჩუბ.).

სანამყენე ხე ჯგუფი, ლეგ საძირე (ნ. 1).

სანაქებო ქების ღირსი, საქებური, ნაქები, განთქმული. „წლეულ სანაქებო მოსალია“; „სანაქებო მსხალია“ (ნ. ჩუბ.).

სანაყელი ფილთაქვა, სანაყავი მრგვალი გრძელი ქვა (ნ. ჯანაშვი. სანაყელ; შდრ. საბა სანაყელი, ჩუბ. სანაყავი).

სანაშენე მოსაშენებლად, სადგამურად გაშვებული დედალი საქონელი (ფური, ცხვარი, ქაჯი, ნუხვი და მისო.) (შდრ. სანდულე, სამამლე; ნ. შარშ. სანაშენო 2).

სანაცილე ნაცლის (ნ.) მისაცემელი, ბავშვის დასატუქსი წვევლასავით სიტყვა: სასიკვდილესავით. „გაჩუმდი, შე სანაცილევე, ნუ ძტირი!“

1. სანაცრე თორნის გვერდზე თორნიდან ამოღებული ნაცრის დასაყრელი ადგილი (შდრ. ჩუბ.).

2. სანაცრე, სანაჯირე საკირის ან ქურის სულ ძირა სათვალე, საიდნაც ნახშირი და ნაცარი გამოაქეთ (შდრ. ჩუბ.).

სანაკშირო ნ. სანაცრე (შდრ. ჩ უ ბ.).

სანელი სანელებელი, შეკამანდის შესაკაზმავი (მწვანილი, პილპილი და სხვ.) (ნ. საბა, ჩ უ ბ. სანელებელი, ჯანაშვი. სონილ).

სანთი სიმარჯვე, ხერხი. „სანთი არა აქვ“. უსანთოდ არის უხერხოდ არის, თავისი ძალა რიგზე ვერ გამოუყენებია (შდრ. ბარნ. სანთიანი).

სანუქთო სამუქთო, სამაგიერო, სანაცვლო. „მე რო მიკირდა, ჩვენებიანთ დათამ არაფერი დახოვა, სანუქთოდ შეც ერთი კარგი კედილა დავაკარე, დედა რო გადაეცვალა“ (ნ. საბა სამუქთო, ჩ უ ბ. სანუქთო, შაჰნ. I, II სამუქთო, გურამ. სანუქთოდ).

საორჯელო კვერი მკედლის დიდი კვერი, ორივე ხელით საცემი კვერი, დამხმარე მკედელი (შაგირდი იქნება თუ ამხანაგი) ურტყამს (შდრ. საცალკელო).

საოსტატო უწინ ოსტატი (დედაკაცი) შაგირდის (ქალის) გაწვრთნაში გასამარჯელოს არ იღებდა თურმე. როცა ქალი გათხოვდებოდა, მაშინ მისი ქმარი გადაიხდიდა 10—20 მანეთს, ხოლო სამაგიეროდ ნეფე ცხენის მორთვას მოითხოვდა. ოსტატიც საპატარძლოს მოაქარგვინებდა იერიშს (ნ.), ყაჯარასა (ნ.) და სამკერდულს (ნ.). ეს ერთგვარი ატესტატიც იყო. ოსტატს ერგებოდა აგრეთვე პატარძლის მოსართავი (3—5 მან), რომელსაც ნების მუჯვარე იხდიდა (ნ. საბა, ჩ უ ბ.).

1. საოფლე გადამდები სენია: ოფლის დენა იცის, ტიფი (ნ. საბა, ჩ უ ბ.).

2. საოფლე, ხარბილობელი ცხენის საკაზმის ნაწილი: შეკაზმვამდე ცხენის შიშველ წელზე დასაფენი ნაბადი, რომ ცხენს ოფლი შეაშრეს და ზურგი არ გაუფუჭდეს (ნ. ჩ უ ბ.).

3. საოფლე, შუბხაფენი შუბლსაფენი, მკის დროს შუბლზე შემოსაკრავი,

ჩითისა, შიგ ბამბა შეიძლება ჰქონდეს, ოფლს იშრობს (შდრ. საბა).

საპალნე, ხაჰანე 1. ერთი აკიდება ტვირთი (შდრ. საბა, ჩ უ ბ., შაჰნ. I); 2. საწყალო, 32 ჩაფი თხიერი ნივთიერება (ჩვეულებრივ ლენო) ინგარიშება, ზოგი 30 ჩაფს ინგარიშობს (ე. ი. 576 ან 540 ლიტრი რვიანი ხელადით, ხოლო 512 ან 480 ლიტრი ცხრიანი ხელადით). ნამდვილად 32 ჩაფი უნდა იყოს, რადგანაც ცალში (ნ. 2) 16 ჩაფს ინგარიშობენ. ჩანს, ურმის საპალნე ივარაუდება და არა საკიდრისა (ნ.; შდრ. ჩ უ ბ., ელ., ჯავახ. საფ.-სახ. 114, 117 და სხვა, მ ა ყ.).

საპანის ურემი საპალნის ურემი, დატვირთული ურემი, მძიმედ დატვირთული ურემი.

საპარაფი ბარკლებშუა ვიწრო ალაგი; აგრეთვე მისი ხორცი, კუბანის (ნ.) ხორცი, კარგი წვენი კეთდება, გემრიელია (შდრ. საბა, ჩ უ ბ.).

საპარკეთ ჰამა ქერქის (ნ.), ანუ მეოთხედ კანაზდელი ბარეშუმის ჰია ათ დღეს ძალიან ხარბად ჰამს და შემდეგ იწყებს პარკის კეთებას.

საპენტელი ბამბის საპენტი მშვილდი და ისარი.

საპირე ფეხსაცმლის პირის შესაკერი ტყვი (შდრ. საბა, ჩ უ ბ., შაჰნ. I).

საპოვენლა დაკარგული ნივთის მოკენელის ჯილდო (ნ. ჩ უ ბ. საპოვენლი).

საპოპი ატამი საპოპი ატამი, სახეჩი ატამი, ატმის ჯიშია, იხლიჩება და კურუკა ერიდება (შდრ. სახრაგი; ნ. ერისთ. საპოპი-ატამი, ჩ უ ბ. საპოპი).

საპურწყულედ გათბობა წყლისა მცირედ გათბობა, ნელთბილად გათბობა წყლისა, პურის მოსახელი წყლის გათბობა.

საყეფი ქვის მთლელის იარაღია ბრტყელთავიანი და დაკბილული, კვერსა ჰგავს. დაკბილული ბრტყელი თავით სტემენ ქვას, ქვა იძებება და შემდეგ ადვილად იკოდება.

სართის სოფლის ახლოს მარჯვედ მდებარე ადგილი, სადაც გადის სოფლის შინაური ცხოველი და ფრინველი: ინდაური, ბატი, ღორი, ურმის საქონელი და მისთ. (შდრ. ჩ უ ბ.).

სარაჯი ცხენის საკაზმის ოსტატი. **სარბილობელი** - გ. ვ. კ. 46 საოფლე (ნ. 2).

სარევი ქვევრში ჭაჭის სარევი კაპებიანი ჯოხი. მაკრობისას მალა ამოსულ ჭაჭას სარევით აწვეებიან და ჩაძირავენ (ნ. ჩ უ ბ.).

1. **სარევი ხელნახე** ურმის თვლების წინ დაკრული ლატანი, რომ თავდაღმართში ურმის თავში შებმულმა კამეჩებმა გავით დაიპირონ ურემი და ამავ დროს ურმის თვალი არ მოხვდეს. გავასა და ფეხებზე.

2. **სარევი ადგილი**, საიდანაც ნადრობის დროს მრეკავნი (ნ.) ნადირს ერეკებიან სახუნდარისაკენ (ნ.; ნ. ს ა ბ ა).

სართული ჩალის სახურავის ერთი წყება, ერთი რიგი. ჩალას ხურავენ სართულ-სართულად, წყება-წყებად. ჯერ ერთ წყება ჩალას დახურავენ და დამაგრებენ მუყენითა (ნ.) და წნელით, მერე—მეორე წყებას, შემდეგ მესამეს და ა. შ. თავამდე (ნ. იაფური დართვა; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

სარიდვალა მოსარიდებელი კირი, შავი კირი, საერთოდ გადანდები სენი (შდრ. ს ა ბ ა სარიდო, ჩ უ ბ. სარიდალი).

სარის ლობიო ნ. ფიჩხის ლობიო (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. II, 46 და სხვა).

სარისტა წესრიგი, თადარიგი; მობერხება (ნ. კ ი რ., გ რ ი შ., ც ა გ.). აქედან: **ს ა რ ი ს ტ ი ა ნ ო ბ ა** თადარიგინობა, გამკრიბობა.

სარკმელი ნ. სანათური (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., გურამ., ვაჟა I).

სარმა კიდაობის ხერხი: ფეხის ფეხში გამოკვრა (ნ. კ ვ., კ ი რ.).

სარსარაკი (*Tetrax tetrax L., erpenet*) გარეული ფრინველია, მობრდილი, ერთბაშად იცის წამოურუნა და კახკახით გაფრუნა პირდაპირ. იკმება (ნ. ს ა ბ ა, გ რ ი ს თ., ჩ უ ბ., ჩ ხ.).

სარსალი მოსულელო, ყბედი (შდრ. კ ვ. სარსამი).

სართულ-გულისპირი ქართული კაბის (ნ.) ნაწილი. **ს ა რ ტ ყ ე ლ ი** წელზეა შემორტყმული, წინ შეკრული ხრიკით (ნ.; უწინ გადაკვანძვით სცოდნიათ შეკვრა), ტოტები ბრტყელია, მოქარგული (ჩვეულებრივ ასო მანის ძსგავსი სახით) და ძირს ფეხებამდე ჩამოშვებულია (უწინ მოკლედ ჰქონიათ ჩამოშვებული). **გ უ ლ ი ს პ ი რ ი** მკერდზე აქვთ აფარებული სედატანის შიგნით ისე, რომ ჩანს.

1 **სართული** შარვლის სათაურისა (ნ.) და ქვედა საკვლის საწულური, ხვანჯარის გასაყრელი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

2. **სართული** 1. კედლის შესაკრავად მთელ კედელზე ირგვლივ თანაბარ სიმაღლეზე შემოვლუპული ორი პირი აგური (ქიზიში 2—4 პირი ქვა, შემდეგ ორი პირი აგური). აქედან: **ს ა რ ტ ყ ე ლ ი ს შ ა მ ო ვ ლ ე ბ ა**; 2. ფიცრული სახლის კედლებსაც, როცა აიყვანენ თავამდე, შემოავლებენ ძელის სარტყელს და ზედ კოჭებს დააწყობენ. ძელის სართყელი ფიცარზე სქელია და კოჭზე თხელი (ნ. ბ ე რ. სა-რტყელი).

სართულის შამოვლება ნ. 2 სარტყელი.

სარქალი უფროსი მწყემსი, ბინის თავი, გამოცდილია (შდრ. ჩ უ ბ., გურამ. სარქარი; ნ. ა. ყ ა ზ ბ ე გ ი ს „ნამწყემსარის მოგონებანი“).

სარქვეული სარქველი, ქვევრის პირზე დასაფარებელი მრგვალი ბრტყელი ქვა (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ა ყ. სარქველი).

სარყვა ნ. გასარყვა. „ოჰო-ჰოო, რადიდი სიცოცხე; ს ა რ ყ ა ვ ს ყველაფერი“

სარჩიელი 1. რკინის რგოლი: წალ-
დის (წალდის სარჩიელი), ცელისა (ცე-
ლას სარჩიელი) და მისთანათა ტარზე
შემოცმული ლითონის რგოლი, რომ
ტარი არ გასკდეს და თან მაგრადაც
დაიკიროს (ნ. ბერ. სარჩილი); 2. ნ.
დუმის სარჩიელი.

სარცხი ქვევრის სარეცხი ხელსაწყო:
ხის ტარზე წამოცმულია ბალოჯის
(ნ.) კანი რამდენიმე ფენად (ნ. წერ.,
მაყ.; შდრ. საბა სარცხელი, ჩუბ.,
კუა IV)

სარჯულავი რჯული. „სარჯუ-
ლავ ძაღლი“; „სარჯულავამ დე
მიყვავ“ (შდრ. ჩუბ. სარჯული).

სასალაკი ენის კლიტე, სასის ჩამო-
შვებული ნაწილი (?) „ბევრი ტირი-
ლისაგან (ყვირილისაგან) სასალა-
კები ჩააწყდა“.

სასალი სუსტი, უღონო ადამიანი;
დაერდომილი ადამიანი.

სასანი ძლიერი ნდომბა, სურვილით
შებყრობა, გაფაციცება კამისათვის.
„რა მოგივიდა, რა სასანი გკირს,
გოგო, ყველაფერზე?!“

სასარტყლედ მოსწორება კედლის
ხედაპირის მოსწორება სარტყლის შე-
პოსავლებლად (ნ. 2 სარტყელი).

სასახლე სახლის დასადგმელი ად-
გილი.

სასახლის გამოშვება: სასახლე
გაზომავ ორნაო იტყვიან ხოლმე,
როცა ვინმე წაიქცევა, მიწაზე დაეცემა.

სასახლის გამოწორება სახლის და-
სადგმელი ადგილის მოსწორება, გაეა-
კება.

სასახლის გამოჭიშვება: სასახლე
გამოკიშავ ორნაო იტყვიან ხოლმე,
როცა ვინმე წაიქცევა, მიწაზე დაეცემა.

სასახლის გამოჭრა სასახლე (ნ.) მი-
წის მოთხრა გვემის მიხედვით.

სახინხლავი ნ. სასუნხლავი.

სახისხარი ალაგი ადამიანის ორგა-
ნიზმის ის ნაწილი, რომლის მცირე
ზიანის მიყენებაც კი სიყვდილს იწვევს,

მაგ., საფეთქელი, გული, საზარდულები
(ნ.) და მისთ. „ბიჭო, ნუ იცი სასი-
ხარ ალაგა და დარტყმა, რომ შამო-
გაკვდე, რა იზამ?“ (ნ. ჩუბ., ქყ.
სასისხარი; შდრ. ჯავახ სამართლის
ისტ. II, 483).

სასივრე სახლის კედელში სკივრე-
ბის შესალაგებლად შეჭრილი ადგილი,
წალოსავით (ნ.). შუაზე თარო აქვს,
რომ ერთი სკივრი დაბლა დაიდგას და
მეორე მაღლა. უკაროა, წინ ფარდა
აფარია.

სახოლე მორგეში სოლის ჩასაყრე-
ლი ადგილი, ამოღებულა სატახით.

სასრონი ბადე სასროლი ბადე-
მრგვალია, გარშემო ტყვიები აქვს, რომ
დამძიმოს და წყალში ჩაძიროს. შუაში
გრძელი თოკი აქვს მობმული. როცა ის-
ვრიან, თოკის ბოლო ხელში უჭირავთ
და მოზიდავენ. გასროლისას წყალზე
გაშლით ეცემა, ირგვლივ მობმული
ტყვიების სიმძიმის გაშო იკუჭება და,
თუ თვეზი მოჭყვა, ველარ გაეა (ნ. სა-
ბა, ჩუბ. სასროლი).

1. სასულე სააგურის ძირა სათვა-
ლესავით, საიდნაც ნიაეი მუშაობს და
ცეცხლი ღვივდება.

2. სასულე, სასუნთქი, ენა საბერ-
ელის ჰერსასრუტი (შდრ. საბა,
ჩუბ., კირ.).

სასუნთქი ნ. 2 სასულე (ნ. ჩუბ.).

სასუნსლავი. სახინხლავი სასუნსავი,
სამსუნავო საქმელი; გატ. ტკბილეუ-
ლი: ჩურჩხელა, ლედვის ჩირი და სხვა
(ნ. კირ. სასუნსავი).

სასწვრები სასწორი, თანავარსკვლა-
ველია, ზოლიაქოს ერთ-ერთი მონაწილე,
იმყოფება ქალწულისა და კირჩხიბის
თანავარსკვლავედებს შორის, „მკარ-
დამკარ მიდევს მრავალსა (ნ.) და კარი-
პარია“ (ნ.; საბა, ჩუბ. სასწორი).

სატანი ხმელი შეკამანდი, პურის
შესატანებელი ყველი, ხორცი და მისთ.
წლეულ იგრე ვიყავით, რომ ერთი ბე-

წო სატანი არა გვქონდა, სუ ცარიელ პურზე ვეყარებით“ (შდრ. ჩ უ ბ.).

სატენი მსხვილი კეტი ფქვილისა და მისთანათა ჩასატენად ტომარაში (ნ. ჩ უ ბ.).

სატკურა ძირტკბილა. ყვითელძირა მცენარეა, ყანაში იცის, ძალიან ტკბილი ძირი აქვს (შდრ. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ა ყ.).

სატყუარა მოსატყუებელი რამე, შემაცდუნებელი. „წყუელ მიკიტან ყვინტლიან გველოა ჯამფოლით (ნ.) გამოუდგამ დაძმარულ-დაქინძული ნედლი ლოქო სატყუარად, მოდი და ნუ შახვალ!“ (ნ. საბა სატყუარი, ჩ უ ბ. სატყუარი).

საუარესო სართი. გაყრისას თუ რომელიმე ძმას ცუდი წილი შეხვდებოდა ან მის მამულზე გზა გადიოდა, მაშინ მას წილში ცოტა მეტს აძლევდნენ (ნ. საღვარე).

საუბევე ხე უბედ, ხელნად გამოსადეგი ხე, ოდნავ მოხრილია, მოდევნის (ნ.). მას გათლიან და ურმის ხელნად გამოიყვანენ.

საუდიერო დამნაშავეის გადასახდელი ჯარიმა. ჩხუბში რომ ერთი შეგორეს დასჯაბნიდა და სცემდა ან დასახიჩრებდა, ჯარიმას იხდრდა დაზარალებულის სასარგებლოდ (შდრ. საბა, ჩ უ ბ., გურამ. საუდიარო).

საუმცროსო უმცროსისათვის განკუთვნილი ქონება. გაყრის დროს ძმები თანაბარ წილს იღებდნენ, მაგრამ უფროსი ძმა თუ საუფროსის (ნ.) აიღებდა, მაშინ მცირეწლოვან უმცროს ძმას (ან ძმებს) საუმცროსო ეძლეოდა იმდენი, რამდენიც მას დაევაკაცებამდე ეყოფოდა. საუმცროსო ეძლეოდა ქონების კვალობაზე და აგრეთვე ძმათა შეთანხმებით (შდრ. საუფროსი; ნ. ჩ უ ბ.).

საურმე გზა ურმის გასავლელი გზა, ფართო გზა (ნ. ჩ უ ბ.).

საურმე ხაბელი ურმის საბელი ზედადებული ტვირთის შესაკრავად. სიგრძით 20 მეტრამდეა.

საუფროსო ოჯახის გაყრისას, ძმების თანხმობით, უფროსი ძმისთვის საერთო ქონებიდან წინააღმდეგად ნაწილი. უფროს ძმას ამას აკუთვნებდნენ იმიტომ, რომ მან ოჯახში ძმებზე უწინ დაიწყო მონაგრება. დარჩენილ ქონებას „ძმაზე აყოფდნენ“ (შდრ. სადილო, საუმცროსო; შდრ. ჯ ა ვ ა ხ. სამართ. ისტ II, 377 საუხუცესო).

საფანელი ცომის დაგუნდავების მოსაყარი ფქვილი, რომ ცომი ვარცლსა და ხელს არ მიეკრას. ანაზა: „ცოლსა დიდი ცომი უნდა, ასი ნიტრა საფანელი“ (ნ. საბა, ჩ უ ბ.).

საფარობელი ხუფი ქურკლისა (შდრ. ჩ უ ბ.).

საფახტე მოედანი სააგურე მიწის გასაშლელოდ და კალს (ნ.) გასაკეთებლოდ (შდრ. ფასტო).

საფაფავი ძაფის დააფაფავი ფქვილი (ნ. დაფაფავი).

საფენი 1. ზოგადი სახელია ხალჩისა, ფარდაგისა, ჯუჯიმისა, ნაბდისა და მისთ. (ნ. ჩ უ ბ., შან. I; შდრ. საბა); 2. ალიზის დასაწყობი ადგილი გასაშრობად.

საფერავი ვახის ჯიშია, ფოთოლი მრგვალი აქვს, მუქი მწვანე, თითქმის მოლურჯო, შემოდგომაზე წითლდება, რქა მრეთითაა, მტკვანი ორთამუე იცის: არც ძალიან შეგრულია და არც თხელი, შავი მრგვალი მარცვალი აქვს. ყურძენი ნაზია, ადრე მწიფდება, საუკეთესო შავი ღვინო დგება (ნ. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., ჯ ა ვ ა ხ. II, 401, 413 და სხვა).

საფთილე ჯოხი ფთილის (ნ.) დასახვევი ჯოხი.

საფილე ქვევრის ფილის (ქვევრის ქულსის, ქვევრის ძირის) ჩასადგმელი ხის მოწყობილობა, მრგვალია. ქვევრის კეთებისას საფილეში აქნებენ, რადგან

ჩვილია და თავის თავს ვერ დაიპერს, ქუსლი ჩაეკულიტება. საფილეში ისე დგამენ, რომ ქვევრის ქუსლი მიწას არ ეკარებოდეს.

საფლავის სანახავად გასვლა მიცვალებულის დამარხვიდან მეშვიდე დღეს, სწორზე, კირისუფლების წასვლა საფლავის სანახავად და დატირება. უკანასკნელ დროს ზოგნი იმავე საღამოს გადაიან, რადგან მოსულა ნათესავის მეორედ მოსვლა უმძიმთ (შდრ. ორმოცი, თავზე, რიგი).

საფუძველი შთამოწავლობის სათავე. „საფუძველი არ უფარგათ, მაგათი ქალი არ ივარგება“ (შდრ. ჩუბ.).

საფუხარი თოფის დასაპერი, თოფზე ხელის წასავლები ადგილი, ხელის მოსაკიდებელი (შდრ. საბა საბუჯარი, ჩუბ. საბუხარი, ქ. ვაჟა I, მაკალ. მთიულეთი, 110).

საფუძვილე ფიფი. „ც ალატი (ნ.; შდრ. შარშ. საქფილე: წისქვილი კოდისა).

საფუძვის ურემი დასაფუძვევი ხორბლით დატირთული ურემი.

საფუძველა, ახტამა რკინის პატარა ნიჩაბი მეკურკლის დაზგაზე ტალახის ასაფხეკად (ნ. საბა, ჩუბ. საფხევი; შდრ. ვაჟა IV საფხეველი).

საქალეთო ქალთა საზოგადოება. „საქალეთი გაწყდა, როგორ მაიყვანა ცოლათ?“

საქალეთის ქალი ღირსეული, გამოჩენილი ქალი; ღამაზი ქალი. „როცა იცოდეთ, რა საქალეთი ქალი მყავ, მეგწონებათ“.

საქალე მაჭარი ორი-სამი დღის ადულებული მაჭარი, ტბილია და შუშხუნა.

საქამრე წელი, სადაც ქამარს ირტყამენ. საქამრეს ქვემოთ წელქვემოთ.

საქარე საკოქედ მოსწორებული სახ-

ლის გერდის კედლებზე, კოქების მალა, ერთიმეორის პირისპირ პირაზიდულად აყვანილი ცალპირი კედელი (ნ.; წინა და უკანა კედელი უფრო დაბლაა), რომლებზედაც გადებულია სათავე და შემდეგ სათავედ ნაკვია დაკრული წინა და უკანა კედლებზე. საქარეს უფარდებენ ქარის მიმართულებას. რადგანაც კიზიყში აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქარი იცის მხოლოდ, საბლსაც ასეთი მიმართულება აქვს (შდრ. ბერ. სა-ქარი).

საქარიანი კედელი საქარეყვანილი კედელი (ნ. საქარე).

საქვე გასაქვევებელი. წყავლა: „აი, შენ საქვევე, შენა, მოდი აქ, მეზობელთან გამეგზავნე“.

საქმითვის თავის გამოზმა საქმის დამთავრება.

საქმის გაჯღლაბარდება საქმის დახლართვა, გართულება, საქმის არეუდარევა, საქმის დაუმთავრებლობა (ნ. გაჯღლაბარდება).

საქონლის დამნალავი ჩლიქგაყვანილი მუშა საქონლის (ხარისა და კამეჩის) მკედელი, ნაღბანდი.

საქორწილო ქორწილის წინ ნეფედდოფლისათვის (უმთავრესად პატარძლისთვის) ნევაკრი ფართლუელი: ტანისათვის და ქვეშაგების მატერია (ქვეშაგებს თემცა ქალის მშობლები ატანენ მზითვად, მაგრამ იგი მითლებშია (ნ. მითელი) შეკერილი, სამოსელი (პირი, თეთრეული) არა აქვს, ნეუიანი მოვალენი არიან ქორწილის წინ მიიტანონ. გადამოსავენ და ისე მოიტანენ ქალის მზითვეს ქორწილის წინა დღებში). ცოტა რამე ნეფისთვისაც იქნება და ოჯახის სხვა წევრებისთვისაც, როგორც ნიშანი ქორწილობისა (შდრ. საბა, ჩუბ., წერ.).

საქცივი ნ. გუთნი საქცივი (ნ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. საფ. სახ. 139).

საღვარე ხევის პირას მდებარე მამული, რომელსაც დიდი წვიმების დროს ნიაღვარი გადაუვლის ზოლმე, ან შეიძლება ოდესმე ნიაღვარმა გადაუაროს. გაყრის დროს ასეთ მამულს საუარესო (ნ.) ეძლევა, ე. ი. სართი ეძლევა (შდრ. ქ. ყ., 1 ლ. საღვარეა/ე).

საღვინე ღვინის ქურჭელი თიხისა, 1—2 ხელადა (ნ.) ჩადის; მუცელი მრგვალი აქვს, ძირი საშუალო ზომისაა, ცალყურიანი, ყელი მომაღლოა და ვიწრო, მაგრამ არც ისე ძალიან, როგორც რუყრუყა ნიტრას (ნ.) აქვს, პირი ტუჩიანა და ბგე დავიწროებული (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჯ ა ვ ა ხ. საფ.-სახ. 86, 90, სამართლის ისტ. II, 190—194).

საღლაში (ქეპოკლეული სიტყვაა საღლა მათი) საღი.

საღ-საღამათი საღი, ჯანსაღი, არავადმყოფი (ნ. ჩ უ ბ.).

საღსალაჯი, ხანსალაჯი, საყსალაჯი (Pistacia mutica) ერთგვარი მაკარი ხეა, წინეი ფოთოლი აქვს, მწვანე-მოყვითალო ქერქი ბროწეულს მიუგავს (ნ. ჩ უ ბ. საღსალაჯი).

1. საყარი თევზის თავმოსაყარი ადგილი. როცა მდინარეს გადაუგდებენ და წყალი წრტება, მაშინ თევზმა იმ ადგილას იცის თავმოყრა, საიდანაც სულ ბოლოს გაიწურება წყალი.

2. საყარი საქონლის დასასვენებელი ადგილი. ქიხიყში საქონლის სამოყარი ცალკე გამოყოფილი და დასასვენებელ-გასაგრილებელი—ცალკე ძრახვა (ნ.) ძოვს დილა-სალამოს, შუადღისას კი სიცხეში ტყეში, გრილოში, ვერა დგება, ბუზი აწუხებს, და მიდის შიშველ, ღია ადგილზე, სადაც წყალია და ბუზი არ არის, და იქ ისვენებს (ნ. ქ. ყ.).

საყვარი გუთნის ნაწილი: ძელია, რომელიც გუთანში ჰაპანის მაგივრობას ეწევა. გუთანს სულ სამი საყვარი აქვს. საყვარს დათვასთან (ნ.) აქვს ცოტა მოგრძო ჰაპანი და უღელთან—ერთ-

ორ მტკაველზე წნელი, რომ მოძრაობა შეეძლოს. მარტო საყვარი რომ იყოს, ხარებს მოძრაობა არ შეეძლებოდათ.

პირელი საყვარი საგლეჯზეა (ნ.) მოზმული. ამ საყვარს მესამე უღელი ხარი, ანუ შუა სადგომი ხარი (ნ.) უბია. ორი საყვარი კიდევ ამის შემდეგ არის. წინა ხარებს საყვარი არა აქვთ, მათ კვანტი (ნ.) აქვთ (ნ. გუთნული; ნ. ჩ უ ბ., მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 44; შდრ. ს ა ბ ა).

საყენიო მხხალი მხხლის ჯიშია, მხხვილი, მაგარი, კომხისებრი.

საყენი 1. კონილა, ურმის შესადგამი (შდრ. ჩ უ ბ.); 2. ზობანდის ხელსაწყო: დედალი ხის (ნ.) ამოსაყენებელი სამფეხა ხეა.

საყვავე (უქანა მხარში), სათავე სახურავის შუაში მთავარი ძელი, სახლის თავზე საქარიდან საქარეზე (ნ.) გადებული ძელი, რომელზედაც კავები ეწყობა კრამიტის დასახურად (ნ. ს ა ბ ა).

საყველაწმინდა უქანასკნელი სადღეგრძელო. ქეიფის გათავებისას თამადა იტყოდა: „ყველა წმინდა ღვთისმშობელი შეგვეწიოსო“ და სხვ. (ნ. ბ ე რ. სა-ყოვლაწმინდაო).

საყოლი საქონელი ფური საქონელი მოსაშენებლად (შდრ. შ ა რ შ. საყოლი).

საყსალაჯი ნ. საღსალაჯი.

საყუე, ყალამი მკედლის იარაღი: თიხისა და ცულის ყუის გასახვრეტი და დასაყალიბებელი.

საყუნწური კარისა უწინდელი სახლის კვედა ზღურბლში ამოღებული ადგილი კარის ქულის ჩასაჯდომად.

საშულავე, შაშულავე საფეიქროში შულოს, კეიფის (ნ.) ამოსახვევი იარაღი: ჯარასავითაა და ფეხზე ბრუნავს, ოთხ ალაგას მანკვალი აქვს დარკმული და ზედ ძაფს ახვევენ, შემდეგ ძაფს წააძრობენ და დაკეცავენ შულოდ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., წ ე რ. საშვილაო).

საჩანგლე ალაგი ადგილი წყალში, სადაც ჩანგლით თევზაობა შეიძლება (მორევეში იცის თევზი).

საჩენი მხარე დასანახავი მხარე, მხარე რომ ჩანს (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შპნ. I საჩინი).

საჩენი სახლის კარისპირა დერეფანი, სახლის სახურავის ქვეშ რომ არის. საჩენის წინა ნაწილი სახლის წინა სვეტებზეა დაყრდნობილი, უკანა კი—კედელზე (ნ. საბა, ჩუბ., ბარნ., ვაჟა III; შდრ. ბერ. სა-ჩიხე, სა-ჩეხე).

საჩხრკევი ცეცხლის გასაწივ-გამოსაწივი იარაღი. მკედლებს რკინისა აქეთ, ოჯახში კი თორნის მოსაჩხრკევად ხეა (თითებწამწვარი ხაჩაკალი ნ.) (ნ. ჩუბ.).

საცალო ბაწრის (ნ.) ტომარა, 7—10 ფუტი ჩადის (შდრ. ჩუბ., წერ.).

საცალტელო კვერი მკედლის იარაღი: ცალი ხელით საცემი კვერი (ნ. ბერ. სა-ცალხელო; შდრ. საორკელო).

საცერა 1. საქმეზე გულდაუდებელი და თანაც მკვებარა ადამიანი; 2. მეტ სახელია კაცისა.

საცეცხლური ქურის ნაწილი, სადაც ცეცხლი ანთია (შდრ. საბა, ჩუბ.).

საცევთი შალის პირკი, შარვლის ტოტებს ინახავს. მწყენსებს აცვიათ მინდვრად (შდრ. ჩუბ.).

საციკველი მეზობლის მიერ მეზობლისათვის მიტხოვებული რაიმე აჯათი—ცული, ბარი, წვრაკევი, აგრეთვე ქვაბი და მისთ. *ს. წ. წ. წ.* „აუ მეზობელ ცეცხლიც საცეციკელი ვკონაო“, ე. ი. ცეცხლი ვთხოვე და არ გამომატანაო (ასანთის დაზოგვის გაცო მეზობლები ერთიმეორეს ნაკვერცალებს სთხოვდნენ ხოლმე დასანთებად) (ნ. ჩუბ., ბერ. სა-ციკველი; შდრ. საბა, წერ., ჟღ., ჯაგახ. საფ.-საზ. 92).

საციკველმადილა რამეს რომ ათხოვებს, ან არუქებს და შემდეგ დააყვედრის: კარგი არ გყავი, რომ გათხუეო (ან გაჩუქეო).

საცულე კაჩო რჩხა, შოლტკავში (ნ.) ფამფალაკის ახლოს გაყრილი სამკაპა ხე ცულისა და ტოპრაკის (ნ.) ჩამოსაკიდებლად (ტოპრაკში სოლებია. ხენის დროს დათლილი ხის სოლები მიიქეთ თან, რომ, ვინცობაა დასკირდეთ გუთანში სადმე, მაშინვე გააკეთონ).
საცხენე საჯინიბო, თავლა, ცხენის სადგომი (ძიწის ზემოთა თავლა უმთავრესად წნულია).

საცხოზო გამოსაცხოზი, ცხოზა. იტყვიან ხოლმე: დღეს საცხოზი მაქვსო დღეს პური გამოსაცხოზი მაქვსო.

საცხოზის სახლი სახლი, სადაც ფქვილი იცრება, ცომი იხილება, გამომცხვარი პური და თვითონ ფქვილიც ინახება (შდრ. ჩუბ.).

საცხოვრებელი სახლი ნ. სადგომი სახლი (ნ. ჩუბ. საცხოვრებელი).

საძალღე ძალღის საკმელი ფქვილი ქერისა, სიინდისა ან ხორბლის ქატო (შდრ. ჩუბ.).

საძეკა სახეაელი, სატკეპნი კეტი.

1. საძირე, სანამყენე ხე ძირი, რომელზედაც ამყენან (ნ. მაც.).

2. საძირე ლანჩა, ფეხსაცმლის ძირატყავი.

საძირის ჯარები (სადგომი ჯარები) საკლეჯრს (ნ.) წინა ჯარები, გუთნიდან მესამე უღელია. საძირის კარები საყვერით (ნ.) არიან მობმული (პირველი საყვეარი აქედან იწყება). ჭკვიანი ხარბია. აქ უდგას შუალა მებრე (ნ.).

საძირკვლის ამოღება მიწის ამოთხრა საძირკვლისათვის.

საძირკვლის ამოყვანა საძირკვლის ამოშენება მიწის ზედაპირამდე. საძირკველი უფრო სქელოა, ვიდრე საჩენი კედელი. საძირკვლის ამოყვანის შემდეგ კედლის სიგანეს მოუკლებენ ხოლმე.

საძირკვლის ჩაგდება საძირკვლის ჩაყრა, საძირკველში ქვისა (აგური არ შეიძლება) და კრის ჩაყრა. უწინ სახლის კურთხევაც იცოდნენ ამ დროს.

საძნე ურემი ძნისა და თივის საზიდი დიდი მალალკალეზიანი ურემი (შდრ. საბარო ურემი; შდრ. ჩ უ ბ.).

საწარბავე ზუროს იარალი: თხელი სატრეხივითაა, ხისტარიანი, მპარობენ ფერაო-სოლის ნაპირებუან საკვერცხავად (სასწორებლად) (ნ. წარბვა; ნ კ ყ.).

საწესო ზელოსნის, ოსტატის გასამრჯელო, იმაზე მცირეა (განსახლერული არ არის), რამდენიც ღირს ზელოსნისგან შესრულებული სამუშაო (შდრ. ჩ უ ბ.).

საწვეთი სახლის ირკვლივ სახურავქვეშ ადგილი, ზომით დახლოებით 30-იოდე სმ, სადაც სახურავის წვეთი ჩამოდის. აშენებისას საწვეთს ტოვებენ, რომ სახლის წვეთი თავის მიწაზე ჩამოვიდეს. ამდენად კედლის ამოყვანა ნიჯნდეს არ შეიძლება (მეხოზობელი არ მისცემს ამის ნებას). ძმათა გაყარასას სახლს საწვეთს აძლევდნენ, როგორც აუცილებელ საკუთნს (ნ. ბერ. სა-წვეთელ-).

საწველელი სარძეული, პიზგანიერი თიხის ჭურჭელი ან ტოლჩა (ნ.), რაშიც წველიან (ნ. ჩ უ ბ.).

საწველი 1. მეწველი ცხვარი (ფარა) (შდრ. ჯ ა ნ ა შ ე. საწელი); 2. მეწველი ცხვრის საძოვარი ადგილი მთაშუ.

საწვინე წინის ამოსაღები გრძელტარიანი და ღრმაპირიანი ჩამჩა (ნ. ჩ უ ბ.).

საწიწკარა ფრინველის (ქათმის, ბატის, იხვის, ინდაურისა და მისთ.) ზურგი ნეკნებითურთ და ფილტვიანად, ძალიან ცოტა ხორცი აქვს (შდრ. სა ბ ბ საწინწკარა, ჩ უ ბ. საწინწკარო, გურამ, ეაჟა I საწინწკარი, IV წიწყ: საწიწკარად).

საწკეპი ჩაქუჩი ნალბანდის იარალი: პატარა, საცალხელო (ნ.) კვერია, რომლითაც ლურსმნებს წვერს უწყებენ, უწერილებენ.

საწობელა საწებელი: ტყემლის წვენი. ტყემალს მოხარშავენ, საცერში გა-

ხეზავენ, რომ ქერქი და ლეშკი (ნ.) არ გაჰყვს, გაწურავენ, სანელებელს უხამენ და შეინახავენ. ხმარობენ მუქანი ხოოცუელისა და მწვადის საწებლად (შდრ. სა ბ ბ, ჩ უ ბ. საწებელი).

საწყაო მოსარგები, სარგო. „ჩემი საწყაო ტანისამოსი“.

საწყევტი 1. უნაგირის ტახტავე (წინ და უკან) ჩაბმული წყვილი თასმა ხურჯინის ჩასაკრავად (ნ. სა ბ ბ, ჩ უ ბ., კ ყ. საწყევტი); 2. მოლტის ბოლოს მობმული სატყალაშენებელი თასმა.

საწყულითინ მოხწორება კედლისა კედელს სასარტყლედ რომ აიყვანენ, სალა ქვა (ნ.) უნდა გაუარონ და ზედ დადებულ სილა-კირის ნაქელს წყალი დაახან, რათა წყალმა კირი ყველა კუნძულში ჩაიტანოს და კედელი გამოკედლოს. სარტყლის შემოვლების შემდეგ წყლის დასხმა არ შეიძლება, რადგანაც სარტყლად აგურებია გამოყენებული და ის წყალს არ გაატარებს.

საჭე ორკაპა პალო, სიგრძით ერთი მეტრი. კაპების მხრიდან ასობენ მღინარის პირას, წვერზე აქვს თოკით მობმული ჩანგალი, რომელიც წყალშია ჩაშვებული თევზის დასაქერად (შდრ. სა ბ ბ, ჩ უ ბ.).

საჭედი ჩაქუჩი ნალბანდის ჩაქუჩი, ორივე მხარე გრძელი აქვს. ცალ მხარეს თავი ფართოა და დაწორილი, რომ, ლურსმანს როცა სცემს, არ გასხლტეს, მეორე მხარე გაწვრილებულია.

საჭერი მქრელი იარალის ზოვადი სახელია: ცული, წალდი, დანა, მძალი და მისთ. (ნ. სა ბ ბ, კ ყ. სამქრელი; შდრ. ჩ უ ბ. საჭრელი).

საჭერის დატალახვა უწინ მქედლები საჭერს (ნ.) კეთების დროს ტალახში ახვევდნენ თურმე, რომ სიცხოველე თანაბრად განაწილებულიყო რკინაში და თანაბარი ჰქონოდა კვეთის ძალა. რკინაც არ იწყებოდ აო.

საქმო საქმელი. „ჩვენებიანთ ვენაკი ჩვენი საქმოა“ (შდრ. ჭყ.).

საჭრელი ჩაჭრი ნაღბანდის კვერი, ორივე მხრივ ერთნაირთავიანია, ოთხკუთხი, ოდნავ მოხრილი, მოკლე ტარი აქვს დაგებული. ამას მაკრატელსა სცემენ და ნაღს აჭრევენებენ (შდრ. ჩუბ. საჭრელი).

საჭრელი ცული შეშის, მორისა და მისთანათა ტყეში მოსაპოვოელი ცული, ბრტყელპირაა და გრძელტარიაანი.

სახაშე ზაშის შესანახავი თიხის ქურქელი, მრგვალია, დაბალი, პირლია, უყურო.

სახეთქი ცული შეშის სახეთქი (საპობი) სქელი ცული, ზომით პატარაა, მაგრამ მძიმეა: ორ კილოს იწონის. შეშის დაპობისას უროს სცემენ ყუაზე.

სახელო ღვთისა ვერ გვითქვამ გამოქვაობა: ღვთის სახელი ვერ გვიხსენებია. „სახელო ღვთისა ვერ გვითქვამ, ქაა, იგეთი ამოსაწყვეტია, სუაი მგონია და გვიჩხუბება“.

სახეში წვრილი სოლები (ბლომადა), რომლებითაც ურომის თვალში (მორაგვეში) ღერძს გასკედავენ, მოხეშავენ (ნ.; ნ. ხეში).

სახვარბლე, ჯვიშირა წისქვილის ნაწილი: ხეიშირა, კონუსის მსგავსი შეკრული ყუთი, რაშიც ხორბალს ყრიან დასაფქვევად.

სახვევი წვივზე წინდის დასამაგრებელი დაგრებილი ბაწარი (ნ.), წინდის ყელს აბია ზედ (ნ. ჩუბ., ჭყ. სახვიელი).

სახლარო 1. საცალოს (ნ.) საბანდავი ჩაოო (ნ.); 2. წინდის ყელზე მატყლის ძაფის პატარა ყულფე ბი, რომლებშიც სახევეა (ნ) გაყრილი.

სახლის გამართვა სახლისათვის ხის ნაწილების (კარ-ჟანჯრის, იატაკქერისა და მისთ.) გაკეთება, დამზადება. აქედან: გასამართი. „კედლები როგორც იყო აეროჩხე, მაგრამ გასამართი დამჩა“.

სახლის მოყრა საყოველ ნ. საყოველ მოყრა სახლისა.

სახლის პირი სახლის წინა ხედი, გზისკენ რომ არის მიქცეული, კარფანჯრებიანი კედელი.

სახლის ყური სახლის გვერდის კედელზე წაბმული კედელი, რომელსაც ბუზარი, განჯინები და მისთ. აქვს. იგი საჩენშია მოყოლილი (ნ. ყური).

სახლში მყოფი ოჯახის წევრი.

სახორხი, ჩოლახი დიდი სატენი მორაგვის გულის გამოსაღებად, რომ მორაგვეში ღერძი გაუგდონ.

სახრავი ატამი ატმის ჯიშია, არ გაიხლიჩება და კურკა არ გამოერიდება (შდრ. საპობი; ნ. ერისთ., ჩუბ. სახრავი-ატამი, მაცყ.).

სახრელი სადრეკი, სადაც ორი ძვალი ერთმანეთს უერთდება (ნ. ჩუბ.).

სახრინავზე მისვლა საქმისა საქმის უკიდურეს მდგომარეობამდე მისვლა, როცა მის გამობრუნებასა და გამოსწორებას თითქმის აღარა ეშველება რა (შდრ. ბარნ. სახრინავზე მიღვომა საქმისა).

სახრინავი გაღატ. უკიდურესი მდგომარეობა, გაჭირვების უკანასკნელი წერტილი. „საქმე სახრინავზე რო მივა, მაშინ აღარა ეშველება რა“.

სახრინკავი სახათაბალო, საშარო. ანაღსა: „უხრინკავ (ნ.) საქმე სახრინკავათ რათ მიკდი?“ (შდრ. ჩუბ. სახრინკო).

სახსალაჯი ნ. სალსალაჯი.

სახუნდარი ადგილი, სადაც ნადირობის დროს კარგი მსროლელები ჩასხდებიან და მრეკავნი ნადირს მათკენ ერეკებიან (შდრ. საბა, ჩუბ., ბერი. სახუნდარი, გამსახ., ალავ. სახუნარი).

საჯადი საოფლე სენი: ტიფი (ნ. ჩუბ.).

საჯბორე გომის ან ბაკის ის განყოფილება, სადაც ხბორებია დამწყვედე-

ული. მეძროხის სადგომის (ნ.) ახლო-საა, რომ მეძროხეს თვალი ეკიროს. საკბორე მოსუფთაებუღია და კედლე ბის მხარეს ლასტია აფარებული, რომ ხბომ მიწა არ კამოს.

საჯედარო ვირი (ნ. ე რ ი ს თ.; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

საჯელა ტანისამოსის სახელო (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბ ე რ. სა-ხელი, ჯ ა ნ ა შ ვ. საკელ).

საჯელური ჯარის ღერძზე შემოცმული ხე, რომელშიც ხელმოსაკიდი კინთია (ნ.) გაყრილი (ნ. მ ა კ ა ლ. თუშეთი, ნზ სახელე; შდრ. ჩ უ ბ.).

საჯერეტგაჯა ცხენის წინა ფეხის შიგნი თ, წვიგში, სახრელი წვრილი ძვალი (მოთავსებუღია მუხლსა და ჩლიქს შორის), *скакательный сустав*.

საჯორცე საკლავი საქონელი, ხორცისთვის ჰყავთ და შემდეგ დაკლავენ (შდრ. ჩ უ ბ.).

საჯორღე წისქვილის ზევითა ქვის გარშემო შემოეღებუღი ფერსოები, რომ ფქვილი არ დაიფანტოს.

საჯო მუჯრე აგაჟი, აგ დლისი მეკრე (ნ.).

საჯსარი საშუალება; გამოსახსნელი, იმი საკსარი არა მქონდა, რა ერთი სუფრა გემეშალა ორი კაცითვის (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბ უ ქ უ რ., გურამ. სახსრად).

საჯსნე ბალახმოუძოვნელი ბატკნის კუჭი, მაჭიკი, რომელსაც ყველის დედად (ნ. 2) ხმარობენ (ნ. დვრიტა; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. სახსნენ).

საჯალაბო სახლი (ოთახი) სადგომი (ნ.), საცხოვრებელი სახლი (ნ. ჩ უ ბ. საჯალაბო).

საჯღაში, ქვაზე საჯღაში ბეჭდის თელის შემოთლილი ნაწილი, რომ კარგად ჩაჯდეს თავის ბუდეში თვალის (შდრ. ჩ უ ბ.).

საჯერო ქილა ჯერის (ნ., კერძის)

წასალები მაწვნის ქილა, ოთხი-ხუთი კაცის კერი ეტევა (ოთხნი მეგუთნენი არიან: გუთნისდედა, ორა ღამის მებრე და ერთი დლისი მებრე, ერთიკვინმე შეიძლება შემოესწროთ).

საჯერო ხურჯინი გუთანზე ჯერის (ნ.) წასალები დიდი ხურჯინი, მთელი კვირის საგზალი (72 შოთი პური და სხვა სურსათი) ეტევა.

საჯი უათირების (ნ.) საცხოვრი ტაფასავით, თუჯისაა, მწყემსებს აქვთ (ნ. ჩ უ ბ.).

სევადა ოქრომკედლის სახმარი: დამწვარი ტყვია (ან სპილენძი) და ვერცხლია გოგირდში არეული. შავია. პირველად ფისივითაა, შემდეგ ხმება. ვერცხლის ნივთზე სახის გამოსაყვანად იხმარება (ნ. ჩ უ ბ.).

სეთილი ფიცრის კიდზე სოგრძე ორი პარალელური ხაზია ამოსალები შალაშინი (ნ. ბ ე რ.).

ხერვა 1. კრა, კანის დამაშვრა (ნ.), დაკრა; 2. საქონლისთვის ყურის მოქრა ნიშნის დასადებად (ნ. სერი; ნ. ჩ უ ბ.).

სერი საქონლის ყურზე კვე საკუთრების ნიშნად. ყურებს სხვადასხვანაირად უსერავენ, რომ სხვის სერში არ აიროს: ზოგს წვერს წააპრიან და გვერდზე გაუხერცენ, ზოგს ყურს გაუხვევენ, ზოგს ირიბად წააპრიან და სხვა მრავალი (ნ. ბოძური, ფთაგავარდნილი, წვერმოჭრილი და სხვა; ნ. ს ა ბ ა, მ ა კ ა ლ. თუშეთი, ნ. 3, მთიულეთი, ნ. 2).

სერიკულა, სირიკულა მეხუთეჯერ კამა, ნავახშმევს კაჟა. ზამთარში ქალეზი დიდხანს მუშაობენ შინ: ართავენ, ქსოვენ, მოშივდებთ და სერიკულს კამენ. ერთი იტყვის: სერიკულაო, სხვა უპასუხებს, რაც უნდა, და გააკეთებენ იმას. სახელდახელოდ გასაკეთებელი

საკვამანი იქნება. მამაკაცებს არასოდეს არ უწევთ სერიკულა, რადგანაც ზამთარში ისინი ადრე იძინებენ (ნ. საბა სერისკული, ჩუბ., ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, 103 სერი, სერისკული; შდრ. გურაჰ. სერობა, ყლ. სირისკული).

1. სვე სამუშაო, რასაც მომკალი (ჩვეულებრივ მკაში, ისე კი საერთოდ მუშაობაში, გინდ ბარვა იყოს, გინდ თონა და მისთ. მომუშავე) ერთ ჯერზე—დასვენებიდან დასვენებამდე შეასრულებს, ყანის სიგრძეზე გაიტანს. დღეში ხუთი-ექვსი სვე გააკვს კაცს ყანაში (შდრ. კ.ყ. სროლი).

2. ხვე (Humulus lupulus, хмели) სვია, ფშალა. ვენახის შესაყელად იხმარება (ნ. შან. კვეს.; შდრ. საბა, ეროსთ., ჩუბ., მაყ. სვია).

სველალუკმა წვნიანი შეკვამანი. ლდედაკაცო, ერთი ბეწო სველალუკმა გვაკეთებდი რასმე, დღევანდელი დღე მშიერი გადავიღე“.

სეილა პური (Secale cereale) კვავი, ფხანია, თეთრი, მარცვალი სცივაჭარში (ნ. საბა სვილი, ეროსთ., ჩუბ., მაყ. სვილა, ვაჟა III, შან., კვეს. სვილი, ჯავახ. 318, 361 და სხვა, მაკალ. თუშეთი, 47).

სეათა ძველებური თოფია ერთგვარი (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I, III ბუქურ., შან. კვეს.).

სიალამართლე ალამართლობა, გულმართლობა (შდრ. ჩუბ. სიალამე).

სიბანი, ციბანი ცხერის ზურგი, გადაჭრილი ორ-სამ მალაზე თირკმლებითა და ნეკნებითურთ. ტაბლაზე (ნ. 2) დებდნენ, მღვდელი აკურთხებდა და წაიღებდა თვითონ (ნ. კირ.; შდრ. ჩუბ. სიბა).

სიბასუკე ჰენჭი, სიმსუქნე. „კურდღელი რა არი, იმაე რა სიბასუკე აქ“; „რა გამკდარია, ერთი ბეწო სიბასუკე არა აქ“.

სიღამოს გარშემო, ირგვლივ; მიდამო. ჩემ სიღამოე ჩემ ირგვლივ; გაღატ. ჩემი ახლობელი. „ჩემ სიღამოე არაეინ არი, რო კმა გამკეა“.

სიკურაჟე სიძუნწე (ნ. კურაჟი).

სილა, სილაქი გაშლილი ხელის მტევანი.

სილაზე ხამსე ნიტრა საწყაო ლიტრა პირამდე ავსებულია მარცველულით ან ფქვილით და შემდეგ გადასმულია გადასასმელი (ნ.), რომ არც მეტი იყოს და არც ნაკლები (შდრ. ფიფქვლივ სამსე ნიტრა).

სილაქში გამოყვანა სატანსაცმლე ცხერის ტყავის ჩადება მარილწყალსა და ქატოში ათი დღის განმავლობაში, რომ დარბო ღდეს (შდრ. ჩუბ. სილაქა).

სილიანი ქლქიანი. „აი, შე სილიანიო“ (სილი ცალკე არ იხმარება) (შდრ. საბა, ჩუბ., აბუღ. სილი).

სილის გალაპუწება ნ. გალაპუწება.

სილის გაწვანა სილის გარტყმა, სილის შემოკვანა.

სილოკისი დაყალიბებისს აგურის გადასასმელი ფიცარი მოსასწორებლად.

სილფიჩი დაბაღნანაში გამოყვანილი ტყავის გასასუფთავებელი (თრიმლის ნარჩენის მოსაშორებელი) ცხენის ძუა ან ხარის კული საგველასავით ან ფუნჯივით გაკეთებული.

სიმართლეში დაყენება ლარში გასწორება. ლარში გამოყვანა.

სიმსივნის ქარი ნ. ქარი.

სიპქაში ოქრომკედლის იარაღი: ბრტყელწვერა გახია ოქროს მავთულის გასაწვეად (ნ. ბერ., გროს.).

სიმპრევე სიბასრე. მპრელობა. „ამ ოკერ დანაე ერთი ბეწო სიმპრევე არა აქ“.

სინაშლე მიწის ფხვიერობა (ჩვეულებრივ ნაყარ მიწას ახასიათებს). „სადირკველში თუ სინაშლეე შეატყობდით, კლდე ჩავთბრიდით“.

სინსილა [მართვე, ბარტყი; გაღატ. შთამომავლობა (?). „თქვენი სინსი-

ლა უნდა გაეწყვიტო“ (შდრ. ჩუბ., ცაგ., შარშ. სინსლიაი).

სინსლი ჟინელი. წვრილ წვიმაზე იტყვიან: სინსლივით წვიმს; სინსლავეს ტრის, ჟინელლავს (შდრ. ჩუბ. სინსლი; ნ. 2 მანანა).

სიი გალესილი, გლუვი, ზედაპირ-მოლესილი (შდრ. გასიპული; ნ. საბა, შაპ. I; შდრ. ერისთ., ვაჟა I, III, IV, ბუქურ., შან. კეეს., შან. რეცენზია სპ).

სიპი ქვა რიყისქვა, ხევის ქვა, გალესილია და მაგარი. სახლებს ამით აშენებენ ქიზიყსა და კახეთში (შდრ. ჩუბ., ჯანაშვი. სიპიქვა).

სიპწყინვე (— სიბრწყინვე) ბრწყინვალეობა, კრიალი.

სიპა ჯერი, ნობათი. „სირახე ერთ ქვებ კერძა მკამს“ (ნ. საბა, კირ. სირი, ჟლ.; შდრ. ჩუბ.).

სირბილე სხეულის რბილი ნაწილი, ხორცი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

სირიკულა აგაჟა, საც სერიკულა (ნ.; ნ. ჩუბ., ჟლ. სირისკული).

სირილი ღობეზე ან ბოძებზე გადებული ლატანი.

სირიხე გრძელი ლატანი თამბაქოს თოკების (ნ.) გასაბმელად.

სირსვალი, კირკაჟი ღობიო ან მუხუდო მოხარშული, გადაწურული და შეუღლესავად (მრგვლად) შენელებულა ზეთსა და ხახვში. სამარხეო საქმელია (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ჟლ. კირკვალი).

სირსველა სრსვილი, კანის ავადმყოფობა (ნ. საბა სრსვილი, ჩუბ. სირსველი, სრსვილი, ბერ. სურსულა/ე-მ, ჯანაშვი. სურსულაჲ, ჟლ. სურსულა/ე).

სისვი ბალახია, კაპკივით იზრდება. მისგან ყვეთელ საღებავს აყენებენ (შდრ. I გასისვება).

1. სიხირი მუხუდო (ნ. მაყ; შდრ. ჩუბ.).

2. სიხირი (ყრან.) ციკირი, ციკარი. სისწვრივ პირისპირ. „ჩემ სისწვრივ ხე მდგარიყო, ბნელოდა, ვერა ვებე-დამდი და შეუბლით ვეტაკე, თვალი გამოითხარე წინალამ“.

სისხა დიხენტერა (ნ. ჩუბ.; შდრ. ბერ. ზისხა).

სისხლის შხრინვა ბრაზისაგან სისხლის მოსვლა (ნ. შხრინვა).

სიტყვაში მოვლა ნ. მოვლა.

სიტყვის გატრიზება პირში გამტყუნება, წთქელის თანდასწრებით ტყუილის გამომტყაუნება დამწერის მიერ (ნ. გატრიზება).

სიფათო სახე, ხატი; გამომეტყველება. „შენი სიფათი კი არ იყო, აჰა!“

სიფარი კედელი ცალპირი კედელი, ცალი კვეთი ან ცალი აგურით ამოყვანილი კედელი. როცა თალია გადაყვებული და შიგოთხკუთხი ჩარჩოა შედგმული, მაშინ ჩარჩოს ზემოთ თალის ჯიქა (ნ.) ცარიელია, რომელშიც სიფარი კედელი ამოჰყავთ ხარევის ანოსავსებად.

სიჩხინტე სრმსუქნე (ნ. საბა, ჩუბ.).

სიჩხნაკე ბოროტება, შხამიანობა.

სიციფე ყიამათი ძალიან ხმელი ყინვა და სიცივე (ნ. ყიამათი).

სიცხიგულა შეუღლის სიცხე, პაპანება. „ნა სიცხიგულაჲ, ადამიანო, გართე გაისვლებე?! სად მიხვალ?“

სიწლო სიწვრილე; სიგანე. „ერთი თითი სიწლო იქნება“ (ნ. ჩუბ.; შდრ. აბულ.).

სიხაშლე ცხვრის სატკივანია. ბატკანს მთაში ღედას რომ მოაშორებენ, ე. ი. ძუძუს წოვას რომ შეაწყვეტინებენ, მარილს იხარბებს, აწყენს და ფერდები ცემას (აწვე-დაწვეას, თითქოს ჰაერს ისუნთქავსო) დაუწყებს, ცხვირიდან სითხე (ყვინტილი ნ.) სდის. მკურნალობენ ასე: ბატკანს ბერავენ (მეცუავა-

რე ბატკანს პირს გაუხსნის და ჩაპბერავს) და ფერდებზე ხელის ცეპას დაუწყებენ. ერთ სამ დღეს თუ გაუძლო, მორჩება (შდრ. მაკალ. თუშეთი, 61).

სიხიმშიატე ცხიმი. „ერთი ბეწო სიხიმშიატე არა აქ შეკამანდსა“.

სკამლოგინი ურმის ხელნები რომ მოძველდება, ხიდებს გაუყრიან, ფიცარს დააგებენ და დღისით საჯდომად ხმარობენ და ღამით საწოლად (უფრო კალოებზე) (შდრ. ჩუბ., ულ. სკამლოგინაი, წერ.).

სლუჟ-სლუჟი სლუჟ-სლუჟი გულამოსკენილი ტირილის შედეგად, БСХАИ-НУНАМ БС (ნ. საბა, ჩუბ. სლუჟ-სლუჟი).

სოი გვარი, ხარისხი, ნაირი. სოვდალი ჯიშბადლი; წყავლა: შენი სოი გაქრე (ნ. ჭყ., ულ.) (ქიზიყურში ზოგიერთი ოდა უფუძიანი სიტყვა ირიბ ბრუნებში ვს გამოიყენეს ხოლმე; მაგ.: ბუ-ი—ბუჟ-ს, რუ-ი—რუჟ-ს; ასევე: სოი—სოვ-ს, ტოლს-ტოი—ტოლსტოვ) და სხვა).

ხოლი ნ. ლუ(რ)სმანი. სოლობქენი სოლონონ ბრძენი; გაატ. კეკიანი, ბრძენი კაცი.

სორბოთლობა მუსაიფი, ბაასი. „მყუდროზე დასხდებიან დედაკაცები და გააბამენ სორბოთლობა“.

სოჟღაქვეყანა, სოფეღაქვეყანა მსოფლიო, დასაზღვრული ქვეყანა; საზოგადოება. „ქა, აბა მაშ ეს საკადრისია, რო დაჯდა დინგაზე და სოფელ-ქვეყანაში თავი მამკრა, მკორა?“

სოლი ხახვის, ნივრისა და მისთანათა თავის გამოშვებული ღივი, ფოჩი. სოდის გამოსვლის შექმდეგ ბოლქვი აღარ ვარკა (შდრ. ჯავახ. II, 215, 222, შარშ. სოხე).

სოლო მუცელი ბევრის მკამელი, ღორმუცელი, უძირო მუცელი. „შენ სოლო მუცელ რა გადურჩა!“

სრელა და სრელა ზოლ-ზოლად, სიგრძივ გაყოლებაზე კვლებად. „ლათ დაეხელამთ, სრელა და სრელა ფეკით დავეჭოთ“ (სრელა ზოლი, პირუტყვის რომ ზურგზე გრძლად სხვა ფერი გასდევს. ნ. საბა, ჩუბ. სრელა).

სრიკა, სრინკა: სრიკის გასმა ცეკვის დროს ფენის სწრაფი გასმა. ვაჟმა იცის მხოლოდ, ქალისაგან არ შეიძლება: სათაკილოა. „აბა, ერთი კაი სრიკა გაუსვი, ბიჭო!“

სრინვა სუნთქვის დროს ხმის გამოცემა, ქშენასავით (შდრ. ჩუბ.).

სრინკა ნ. სრიკა. სრინტვა ცხვირში მოჭერით სუნთქვა, სურდოს დროს იცის. „რასა მსრინტავ, მაიწმინდე ცხვირი!“

სროსალი ლულასავით დაგრძელებული ტალახი ქვევრის შემოსაქნელად. სროსალის შამოქნა ნ. შამოქნა.

სრუტვა წრუტვა, ხმაურით სმო (შდრ. საბა სრუტნა, ჩუბ.).

სტამბოლი ერთგვარი თოფია (ნ. ლ.).

სტილი წონის ერთეულია: ოცი კვერცხი, დაახლოებით უდრის კლოგრამს (2,5 გირვანქას) (ნ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. საფ.-სახ. 84—85, 113 და სხ.).

სუბად (არაბ. სუბათ ‘ძილი, მოსვენება’) ცოტა; ხალვათად. სუბადა მყვან და ხალხი ცოტა სტუმრები მყვანდა (შდრ. ჩუბ. სუბა, კირ. სუბათ).

სულადი ხორბლეულ-ქრთილეული (პური, ქერი და მისთ.) დაბინავებული (ნ. საბა, ჩუბ.).

სულე საალგისო სოკავ სულო, სულიკო (ეუბნებიან ატირებულს).

სულთაქათი (=სულის აქეთი) სულის გარდა რაც მოვბოვება ყველაფერი. „ჩემი სულთაქათი იმათ წაიღე“.

სულის ააწრაფება სულის წასვლა; გაღატ. აჩქარება.

სულის გაკანკვა ნ. გაკანკვა. „სული გაკანკა შინისაგან“.

სულის გაძნაფვა ნ. გაძნაფვა. „მაგრა რომ უყვირე, სული გაძნაფა“.

სულის მიცემა გაღატ. სიკვდილი. სული მიეცა მოკვდა (ნ. სულის ძლევა; ნ. ბარნ. სულს აძლევს).

სულის მუჭაში ჩაბერვა გაღატ. საიდუმლოს განდობა და თან გაფრთხილება, რომ არავის გაუმელავნოს. „იმ უკეთურ, სული მუჭაში ჩაებერი, რომ არავითინ ეთქვა და მანუკ გაამევენა დედამთან“.

სულის ცანცქვლა, ცანცქვლა სულის ლევა, სულის წასვლა ნდომისაგან.

სულის ძლევა: სულს აძლევს კვდება, მომკვდავია (ნ. სული მიცემა).

სულის წაძლევა მოუთმენლობა. სულმა წაგძლივა ვერ მოით მინე.

სულქვეშ თქმა სულის დაფიცებით თქმა; გაღატ. სიმართლის თქმა. „სულქვეშ თქვი, მართალა თუ არა“ (ნ. ჭყ. სულს ქვეშე (უქმა), ბარნ. სულს ქვეშ თქმა).

სულცოტა სულსწრაფივით, აჩქარებულად მოქმედი, პატარა გულის კაცი, ცოტა რამე რომ მალეც ეწყინება და მალეც გაუხარდება, ტიროლიც რომ მალე ერევა და სიცილიც. „რასულცოტა ხარ, იგრე უნდა იყო, რომ არაფერი გიტყობოდე“.

სულწრაფი სულსწრაფი, მოუთმენელი. „ნუ ხარ სულწრაფი“.

სურაია მოაჯირის რიკულები, ჩარხში გამოყვანილია (ნ. ჩუბ.).

სურანიტრა წყლის ქურბელია, თინისა, კოკასა (ნ.) ჰგავს: სურახე პატარაა, ნიტრახე (ნ.) დიდი. ორ ხელადამდე ჩადის.

სუხამბარი სურნელოვანი ბალახია, გრძელი მობრტყო ფოთოლი აქვს (ნ. ერისთ. სუსანბარი, ჩუბ., აბულ. სისანბარი).

სუხი: „იმათი სუსი უნდა გაკაქრო, იმათი სუსი რომ აქ არ იყო“.

ხუჯრის ამბება სუფრის ალაგება (ნ. ბარნ. სუფრას უმატეს).

სუფრის ფული -გაგა. ჯგ ამქრის ფული და სანხეთოს ფული (ნ.).

სუფსარქისი (სომხ. სურბ სარქისი) წმ. სარქისი (ნ. წუმე; ნ. ცაგ.).

სუხსური (გაგა.) საერთი (ნ.; შდრ. საბა, ერისთ., კირ.).

სწორამხანაგი ამხანაგი ერთი ასაკისა, ამხანაგი ერთი კბილისა, ტოლი. აქედან: სწორამხანაგობა ასაკით ტოლთა ამხანაგობა (ნ. ჩუბ. სწორა).

სწორე თალი არაამობურცული თალი, ვაკე თალი.

სწორე იზმირი ხარატულების გასაჩარხავი ბრტყელი იზმირი (ნ. იზმირი).

სწორი 1. კვირე, ერთი შვიდეული (შაბათიდან შაბათამდე, კვირიდან კვირამდე და ა. შ.). იტყვიან: ერთი სწორი, ორი სწორი და ა. შ. „მეხუთე სწორხე ეილი უკან დამბრუნდა ტყვეობიდან“ (შდრ. ჩუბ. სწორამდინ); 2. მიცვალებულს დამარხვიდან გასული ერთი კვირა, როცა კირისუფლები მიდიან საფლავის სანახავად და სატირლად საღამო ხანს (შდრ. თავზე, რიგი, ორმოცი).

სხარტი მოქნილი, ყოჩალი, მოხდენილი, სწორი (ნ. ბარნ.; შდრ. საბა, ჩუბ., ჭყ., ვაჟა III სხ. არტ: ამოსხარტული).

სხეპა სახრისათვის წვრილი ტოტების დაჭრა. აქედან: დასხეპა (ნ. საბა, ჩუბ.).

სხვათაშვილობა მოჯამაგირობა. „სხვათაშვილობაში გავატარე დღე და წუთისოფელი, სხვათაშვილი“

ლობით დაგზარდევ“ (ნ. ვაჟა III სხვიშვილი).

სხვილის მიწა მეკურტლეობაში: თიხა, რომლისაგანაც კოკა, ქილა და მისთანა კეთდება. ეს მიწა ჯერ უნდა განმეს, დაიფშენას და შემდეგ დაილბოს, რამდენიმე დღის შემდეგ დაიხილება (შდრ. წერილის მიწა).

სხვისი ტელით ნარის გლეჯა გაატ.

ძნელი საქმის სხვისთვის გაკეთებინება (ნ. ბარნ.).

სხლეტვა 1. (ასხლეტა, დასხლეტა, მოსხლეტა) ფარიდან მცირე ნაწილის მოწყვეტა, გამოყოფა; 2. ცხვარ-ბატკნის დაშორება, დარჩევა (შდრ. საბა, ჩუბ. სხლეტა).

სხრუბელი ლუღუღი, პატარა მუწუხვიით.

ტ

ტაბაკა ლეღვი ლეღვის ჯიშია, მკარატელა ფოთოლი აქვს, შავი ბრტყელი ლეღვი იცის. წელიწადში ორჯერ ისხამს კაკრას (ნ.). პირველად მოსხმული კაკრა სცივია, მეორედ მოსხმული ნიჭიდება.

ტაბაკი მთლიანი ხსკან ჩარს ში გამოკრილი მრგვალი კურკელია სინსავეთ, ზედ პურსა და ხმელ საკმელს აწყობენ (შდრ. საბა, ჩუბ., შან. I, ჯანაშვი. ტაბაკ).

ტაბარუკი უქონელი, ლარიბი, ლატაკი, „შინ რომ კატა არა ჰყავს და გარეთ თაგვი“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. მაკალ. თუშეთი, 159 ტაბარუკა).

ტაბლა 1. ჯარას ნაწილი, რაზედაც ჯარას ფეხებია დარკმული და ჯარადგას; 2 მიცვალებულის საწყსო: მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად სუფრას გააწყობდნენ, ზედ დაალაგებდნენ ერთ, ორ ან სამ ცხრა და მეტ (ე. ი. 9, 18 ან 27) პურს, ამდენსავე ნახუქს, სხვადასხვა საქმელს, ხილულს, გასაცემ ტანისამოსსა და მისთანათ. მღვდელი აკრთხებდა. ტანისამოსს მიცვლებულის სწორამხანაგს მისცემდნენ, ხოლო ხორაგს—მღვდელს (შდრ. საბა, ჩუბ., კირ., ჯანაშვი. ტაბლა, გურამ, ვაჟა IV, შან. კვეს.).

ტაპოცი 1. ფიცრის ურო, სახურავის ჩალის თავებს სცემენ, რომ დაას-

წორსწორონ; 2. სარეცხის სახუბელი, ხის ურო ან ხედა, ან ბრტყელი ქვა, რომელსაც სარეცხს სცემენ, რომ ქუქყი გამოადინონ (ნ. საბა, ჩუბ. ტაბუცი); 3. ტაბოცის ცემა გაატ. ადამიანი რომ სხვას სიტყვებით ამინებს, ემუქრება. „რა იყო, რა ტაბოცს იცემინებო!“

ტავშირა, ტავშურა მანჯანიკის (ნ.) რკინის მოკალული ნაწილია, რომელშიც გადის აბრეშუმის ძაფი და ბორბალს ეხვევა.

ტაიში მძიმე ცხენა, საპალნის ცხენი (შდრ. საბა, ჩუბ., შან. I, II).

ტალიკი ბიჭები მოსული, ტანადი და ყოჩალი ბიჭები (ნ. ბარნ.; შდრ. ჭყ. ტალიკ-ტალიკი ბიჭები).

ტამალი დამალი, კბილებთან არსებული სასის ნაწილი, ჩამოზრდილი ალვეოლი ეს ნაწილი ეზრდება ტენებს და კამას უშლის, ამიტომ აკრიან მას განაფხულობით. ტამალი საქონელს ჩამოსდის თურმე მაშნ, როცა საქმელი ახლოს უყრია და ვერა სწვდება. აქედან: ტამალი ჩამოუვიდაო — იტყვიან ლოდინის შემთხვევაში. „რალა მლოდინებო, ტამალი ჩამამივიდა“.

ტანა ხბო (საფურეც და დაუყვარავი სახარეც) წლიდან ორ წლამდე (ნ. ჯანაშვი. ტანა; შდრ. ჩუბ.).

ტანავირი, ტანაჯორი გამოხამორე-

ბული, ერთ ზამთარგაპოვლილი მუტრუკი.

ტანამანა წვრილკუება რქოსანი საქონელი: ხბორები და მისთ. (ნ. ტანა).

ტანაჯორი აჯაჟი, ჯიჯ ტანავირი (ნ.; შდრ. ჩუბ) (ქიზიყში სახედარი ვირსაც ჰქვია და ჯორსაც, ჰიბრიდს—ჯორს კი ჯორცხენას ეძახიან. ტანაჯორი—ბუხის მნიშვნელობით არ იხმარება, თუკი ის ბუხი წყალში იცის და გვერდელას უწოდებენ).

ტანება, წამოტანება: „ზამთარში მწყემი ფთხილათ უნდა იყოფ, ნადირმა ძალიან იცის ტანება“ (ნ. შან. კეგს. 2 ტან; შდრ. საბა, ჩუბ).

ტანი: კოკი ტანი, ქვევრი ტანი გატეხილი კოკისა, ქვევრისა და მისთანათა მუცელქვევითა ნაწილი ფსკერიან-ძირიანად.

ტანიამოხის დაგუჯლება ნ. დაგუჯლება.

ტაო სიცივისაგან აშლილი ბალანი სახეზე (შდრ. საბა, ჩუბ.). აქედან: ტაოს აშვეება სიცივისაგან სახის ბალნის აშლა. „ტაო აუშვა“.

ტარაკუჭა მოსულელო და არამკითხე მოამბე, მეტიჩარა (ნ. ჩუბ., კირ, ბესიკი).

ტარალანა (Acidenser stellatus Pall., coarpiora) თევზია, წვრილი ძვალი აქვს. „ტარალანისაგან გამოდის დოში და ძანი“—თქვა მეთევზემ. ზაფხულობით კარგად გაკეთებული ტარალანა სჯობია, ხოლო შემოდგომით—თართი (ნ. ჩხ; შდრ. ჩუბ.).

ტარბი (Pastor roseus L., पोасторби) ფრინველია, შროშნის სიმსხო, მაგრამ მერცხალივით ჰრელი. მინდორში იცის, გუნდ-გუნდად დაფრინავს, ამბობენ: კალიას ანადგურებსო, სასარგებლო ფრინველიაო. ბევრი რამე ერთ ადგილას რომ დაეხვევა ხოლმე, იტყვიან: რა ტარბივით დე-

დევაო (ნ. საბა, ვრისთ., ჩუბ., ქყ., გურამ., ჩხ.).

ტარულა მოხეტიალე ადამიანი. „ვე, ტარულავ, რა დევთრევი?“ (ისტორიული მნიშვნელობა ნ. ჩუბ., გურამ., საათო.).

ტატაწურა ერთგვარი ხეა.

ტატრაყუნა უნიფხოვო, წელს ქვევით შიშველი ადამიანი.

ტაშიმუში ტაში და მუშტი: ცალი ხელი გაშლილია და მეორე მომუქული. თამაშობის დაწყებისას წილის საყრელად, თუ ვინ უნდა დაიწყოს პირველად, ერთ ერთი ბიჭი განზე გავა, ზურგით დადგება და ხელებს მალა ასწევს ტაშად და მუშტად; დედები, ე. ი. ვინც წილსა ჰყრის, ერთმანეთს ეტყვიან: ტაში გინდა თუ მუშტი, არჩევანზე შეთანხმდებიან და ერთმანეთს გულზე ხელს დაადებენ: ერთი ტაშად და მეორე—მუშტად. შემდეგ ეტყვიან ტაშიმუშად გასულ ბიჭს: ჩამოდიო. ისიც თავისი სურვილით (მან ხომ არ იცის, რომელი რომლისაა), რომელიც უნდა—ტაში თუ მუში,—იმ ხელს ჩამოიღებს. რომლისაც იქნება, ის დაიწყებს პირველად თამაშს, ის იქნება თავდამსხმელი ან დამწყები, იმისდა მიხედვით, თუ რანაირი თამაშობაა.

ტაშირი ღია, გაშლილი ადგილი.

ტაშურა აჯაჟი, ჯიჯ ტაშურა (ნ.).

ტახი მამალი ღორი რამდენიმე წლისა (მ წელზე მეტისა). ორი წლისა რომ გახდება, დაყვერავენ და ისე ჰყავთ (ნ. საბა, ჩუბ.).

ტახტა კოტა, კენის ნახევარწრიულად ამოშვერილი ნაწილები წინ და უკან (ნ. ჩუბ., ქყ. ტახტო, ვაჟა III, ქლ.).

ტახტო ნ. I ლოგინი (ნ. საბა, ჩუბ.).

ტიბეირი ჯარატარის (ნ) ხის კოჭი, მორგვი, რომელზედაც ლამბია მოდებული დასატრიალებლად (შდრ. ჩუბ.).

ტიკტიკი ბავშვს ტიტინი; გაატ. დიდი ადამიანის მიმართაც იტყვიან, როცა არ ესიამოვნებათ მისი ლაპარაკი (ნ. ჩუბ.).

ტინი მაგარი კლდე (ნ. საბა, ჩუბ., შან. I, II, გურამ., ვაჟ IV).

ტინკიცო ტინგისა, ტუტუცი, ხეპრე (წ. ჰყ. ტინგისა, კირ., ბერ. ტინგიცი).

ტიტვა 1. დამლაშება, ძალიან დამარილება. „რაჯულა ატიტავ კერძ, კამა აღარ გინდა?“ აქედან: დატიტვა (ნ.), ჩატიტვა (ნ. საბა, ჩუბ. ტიტვი); 2. წყველა. „რასა ატიტავ, დედაკაცო, მა ბაღლ მაგრე, რა დაგიშავა?“ — ეტყვიან დედას, როცა ის თავის შვილს სწყველის.

ტიტიბი ბროწუთლის ქერქი. შავად ღებავს, ით თეთრი შაბით არის დადვდილი, ხოლო — წაბლისფრად, თუ კაკლის წინგოთი (ნ. დატიტიბვა; ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შან. რეცენზია და-ტიტიბვა).

ტიტუნა ხელში ქერისაგან დაჩავგრა. ჩვილ ცხოველს — ლეკვსა და მისთანათ წარამარა რომ ხელში იქერენ, იჩავრება. იტყვიან ხოლმე: „ნუ ატიტუნით ლეკვ“ (შდრ. ჰიჭყნა 2; შდრ. ჩუბ. ტიტუნა).

ტილა შავ-შავი ულახათო ბავშვი. „ლევი ტილა“ (ნ. ჰყ. ტილუა, ცაგ.; შდრ. ბერ.).

ტიპილი ახალდაწურული ყურძნის წვენი, ვიდრე დედას მისცემდნენ (ნ. საბა ტყბილი, ჩუბ.).

ტიპილი ბროწოლი ნ. ბროწოლი.

ტიკენა გაატ. ტკეპნის ლაპარაკში მიიმედ ლაპარაკობს, ერთ აზრს უტრიალებს და ნათქვამს სხვა სიტყვებით იმეორებს.

ტიკენია ვინც „ლაპარაკში ტკეპნის“ (ნ.).

ტიკევა 1. დახურვა (საბნისა და

მისთ.). „რა ძალიანა მტკევეფა მ, ადამიანო, არ დამაკო“; 2. ძალიან მსხმოიარობა (ნ. დატკევეფა; შდრ. საბა ტკევეფ, ჯანა შვე. ტკეფა, ტკევეფა).

ტიკა ლობიო ლობიოს ჯიშია, კუტი, წვრილი, მობრტყო, მოწითალო. უხეირო ლობიოდ ითვლება (ნ. ერისთ., ჩუბ., ჯაგაბ. II, 41, 49).

ტიკრეცა ალანძვა, ცეცხლის სიახლოვისაგან კანის აწვა. „ძირიბურები არ აიტკრიცოე, მიხედვე, ქა“ (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა ტკრცოლა).

ტილყვი ტიტველი ბარკალი გავიანად, ბარკლის რბილი ნაწილი (შდრ. ჰყ. ტლოკი, კირ. ტლოკები, ალაგ. ტლაკვი).

ტიკმარცია აიწონ-დაიწონას ფიცარი. ფიცარს მორზე გარდიგარდმო გაუღებენ, გაასაშუალებენ, აქეთ-იქიდან ბავშვები დასხდებიან და ხან ერთი მხარე დასწონის და ხან მეორე.

ტილადი ფენის კოკებთან შემოსახვევი ბრტყელი და გრძელი ჭრელი ნაქერი, შეკერილი ორაპირად. ფეხი კოკთან წვრილია, წინდა არ ჩერდება, ამიტომ ტლალს წინდის ქვეშ იხვევენ, ფეხი სწორდება და წინდის ყელი კარგად დგება (ნ. შან. რეცენზია).

1. ტოლი ხუთი კვერცხის წონა.
2. ტოლი ერთჯერობაზე მოქსოვილი შალის სიგრძე (შდრ. მაკალ. თუშეთი, 71).

3. ტოლი იტყვიან ხოლმე: ტოლი მაადო, ტოლის მოდება. როცა ერთ უღელში არა თანაბარი ღონის ხარები აბია, მაშინ სუსტი ხარი ზომაზე მეტად იჩავრება, რადგანაც ძლიერი წინ ეწევა და ერთგვარი შეღავათი ეძლევა, სუსტი კი უკან რჩება და ირიბად, მახვილი კუთხით უხდება უღლის წვეა. რომ ძალ-ღონის კვალობაზე გააწვივინონ უღელი და ტვირთიც ასე აზიდვინონ, ღონიერ ხარს ტოლის მოს-

დებენ ხოლქ, ჯამბარა ან კაპანა ულას ცენტრიდან გადასწევენ ღონიერი ხარისაკენ და მის მხარეს უღელს დამოკლებენ, ხოლო სუსტი ხარის მხარეს უღელს დააგრძელებენ; ამით იმას აღწევენ, რომ რამდენადაც კაპანიდან ღონიერი ხარის ტაბიკებამდე მანძილი ნაკლებია, იმდენად ღონიერს ხარის მეტი ძალის ხარჯვა მოუხდება უღლის გაწევისას და, მაშასადამე, ტვართის ზადვისაც, ვიდრე სუსტ ხარის. გრძელი მხრიდან უფრო ადვილია უღლის წევა, ვიდრე მისი კუმევა. ამ წესით უსწორებენ მეტ-მეტელები ღონის მქონე ხარება უღელს.

ტოლმა ფოსტლის შესაკერი ხელსაწყო.

ტოლმეტად დახურვა სკარეებიანი სახლის დახურვა: ერთ მხარეს მარტო სახლის სახურავს ნახევარი, ხოლო მეორე მხარეს საურავის ნახევარ თან ერთად საჩეხიც (ნ. თევდათავ დახურული სახლი; შდრ. ჩუბ.).

ტოლმა კოთხი, პარულა კურკელა (შდრ. ჩუბ., გრიშ.).

ტოლმახი გაკატ. მალარჩი. „აბა, რაკი შვილი გადაგირჩა, ერთი ტომბახი ჩამაასხი“.

ტოქირა წყლიანი ღვინო. ტოქირზე (ნ.) წყალს გადავლებენ, ტბილში აურევენ და დაადღებენ ღვინოდ.

ტოქირი ღვინო, საწინებელში ყურძენს ქვეშ აწოვდებენ ხოლმე, რამე კაპა არ გაჰყვეს ტბილს (ნ. საბა ტუპკირი).

ტოპრაკა ტილოს უბრალო პარკი, პატარა ჩანთა.

ტორუა ტოროლა (ნ. საბა, ერისთ., გურამ, ვაჟა I).

ტოტით მუხობა ფაქსა. რაც კინწირით მუხობა (ნ.).

ტოლმე გაკატ. მსგავსები, ტოლმები. „ტოლმე ბივით არიან“.

ტრატრუ წიგნის კითხვის ხმის მიბაძვა. „მე შენი ტრატრუ არ ვიცი, წამო, ბარი აიღე!“

ტრაცვა მკეხარა, ბაქია. „ჩვენებიანთ ტრაცვა მოიდა და იგეთი ტყუილი დაახეტა, რო წინაღამ სიცილით მოვეკვი“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ტრაცი).

ტრელა მიწა კრელი მიწა, საავურედ ხმარობენ.

ტრიფი ტრიალი, გაშლილი ადგილი, ტაშირი (ნ.). „ტრიფი მინდორი“; „ტრიფი მინდორზე დარჩა ღამე“.

ტროკი ძლიან მსუქანი. „ქერანა ტროკი იაბოლოზე მგელმა შეკამა“ (ნ. საბა ტრუკი).

ტრუკა მედიდრობა, აპარტაენობა საგათ. „რად იტრუკები, რა იყო, შენზე უკეთესი აღარაეინ არი ქვეყანაზე“ (ნ. ტუჩის ატრუკა).

ტუზლული დამდგარი (დაყენებული) მარილწყალი.

ტუკლუა ბოღნასავით გამოკრული სამგზავრო რამეები: საგზალი, ტანისამოსი და სხვა.

ტუშარა ტომარა (ნ. ჯანაშვი. ტუშარა).

ტუნკი ვაზი დანეკილი ვაზი, 2—3 კვირტზე გასხლული ვაზი (ნ. დანეკა).

ტუნტული ტანტალი, წანწალი, უდროო დროს სიარული. „დღედაღამე დადის და ტუნტულეებს აქა-იქ. რა დააქვ“ (ნ. ტყ.). აქედან: ტუნტულა სხვას რომ აედევნება, ატორილილეული. „შენ ვილა ტუნტულა ხარ?“

ტურა, ტურიკო სააღმოსო მამართეა ბავშვისადმი.

ტურტური დაღერება, მოქნევა ჯობსა ან სხვა რამისა საცემად. „საქვას: ამათენ ტურტური დარტყმა მჯობია“.

ტურულა 1. სტიკრი; 2. კანკუს ძვალი; საერთოდ ხელ-ფეხის ყველა გრძელი გულდრუ (ტეინიანი) ძვალი;

მ. გრძელი და ვიწრო რამე, რომელსაც მასრასავით გული ფულურო აქვს.

ტურქნა უმიზეზოდ წარამარა და-ტუქსვა ბავშვებისა, უმთავრესად დედინაცვლის მიერ. „რასა ატურქნი მა ბაშე, შენი გერი ხო არალი?!“

ტუხვა ტრუსვა, ცეცხლის ალზე მოტარება ბალნის, ჯაგრის, ბუმბულის მოსაწვავად (ნ. საბა, ჩუბ, შაჰნ. I).

ტუსტუხი ფიცხლად და მოკლე ნაბიჯით სიარული, ბავშვმა რომ იცის (შდრ. ჭყ.).

ტუტუა გოგოს სასქესო ორგანო.

ტუტუნა კუჭყიანი ხელის ხლება; ცომისა და მისთანათა ბავშვებისაგან ან დიდისაგან უხვიროდ კვლდტა; თავის გაკუჭყიანება. „ნუ ატუტყნი, გოგო!“ (შდრ. საბა, ჩუბ, გურამ. ტუტყი, ბერ. ტიტყნა).

ტუტყუბანა ნ. პირტუტყუბანა.

ტუჩებბურბუშელა გადმობრუნებულტუჩებიანი.

ტუჩების პლურწვა ტუჩების პრანკვა, ტუჩების არაბუნებრივად კეკელურად მოძრაობა.

ტუჩის ატრუკვა, ატრუკვა ტუჩის მალდა აწვეა დაწუნებრს ნიშნად. „საპატრატლო რო ვაჩვენეთ, სადედამთილომ ტუჩი აიტრუკა, არ მაიწოდა“.

ტუხი, ტუხი-ტუხი ღორის დაძახება (ნ. საბა, ჩუბ.).

ტუხტუხი არევ-დარევა, არეულობა, უწესოება.

ტყავის არხი, არხი გატყაული მხარე, ტყავის შიგნითა მხარე.

ტყავის გამოყვანა ხაში ტყავის (ნ.) დამუშავება, რომ მასალად მისი ხმარება შეიძლებოდა. სატანისამოსედ კონებს გამოჰყავთ, საფეხსამოსედ—დაბლებს.

ტყავის გართხმა ახალგატყაული ტყავის მიწახე გაფენა, პალოების დარკვა და გაკიშვა, რომ გაშლილი

გახმეს; გაატ. მოკედლომა. ტყავი გაართხნა მოკედა.

ტყაბტყაპი კვენა, ბაქიბუქი (შდრ. ჩუბ. ტყაბი-ტყუბით).

ტყაპუნა 1. ტრაბახა, მკეხარა; 2. ლალი, თამამი მცენარეული. მსხვილი ფოთოლი და ღერო აქვს, მაგრამ ნაყოფი უგემური იცის ან სულ არ ისხამს.

ტყაპუნა ვაწი ზოგის სიტყვით ცალკე ჯიშია, ზოგის ახსნით კი—თამამ ვახს ნიშნავს, მაგ., ბურეა, თავკვერი და მისთანა ტყაპუნა ვახებიაო.

ტყაპუნი ცემა: ფეხის ტლაპოში ცემა, მათრახის ცემა. „დილიდან საღამომდე მათრაკი უტყაპუნა“ (შდრ. შეტყაპუნება; შდრ. ბერ.).

ტყაპუჭი ტყავის ჩასაცმელი, ტყავის ტანისამოსი (ნ. ჩუბ. ტყავი, გურამ. ტყავფუჩი, გრიშ; შდრ. საბა ტყაპუჩი).

ტყარტყარი სიწითლის ელვარება, ფერის კაშკაში.

ტყაჩანი, ტყლაშანი მძიმე საგნის წყალზე ერთგნის დაცემით გამოწვეული ხმა. „თევზმა ბოლო დაჯრა წყალ, ეგეთი დიდი იყო, რომ იმი ტყაჩანი ერთი გუთნი საქცეუხე გაიგონებოდა“.

ტყაჩუნი, ტყლაშუნი წყ-ლში მრავალგნის ჩავარდნისას ან შოლტის ცემით გამოწვეული ხმა. „კარავით, ბიჭო, თქვე გასაწყვეტრო, თქვენი შოლტი ტყაჩუნმა ყურები გამოგვიყრუა“.

ტყაჭანი მძიმე საგნის ტლაპოში ჩავარდნის ხმა.

ტყაჭუნი გაატ. მომაბეზრებლად ლაპარაკი. „იმი ტყაჭუნმა ყურები გაძამიყრუა, წინალამ გული წამივიდა“ (ნ. ჩუბ.).

ტყიშალი ტყემალი.

ტყირპა 1. ტყირპი, ელენთა (ნ. საბა, ჩუბ. ტყირპი); 2. სატიკვარია, აღამი ანს უდიდდება ციებ ცხელების

დროს, ცხვარს კი სიცხეზე უჩნდება. რომ აცივდება, ცხვარი მორჩება. წამალი არ იცაან.

ტყლაპი 1. ტყემლის თათარას ფიცარზე დაასხამენ და, მხეზე ზედაპირი რომ გაუხშვება, ფენა-ფენად (ლავაშებად) აიღებენ (ნ. ჩუბ.); 2. გაცვეთილ ქალამანში ჩაგებულნი ძველი ქალამნის გამოწვევით, რომ წყალი არ შეუვიდეს, ან ეკალი არ შეერკოს კაცს ფეხში (ნ. ვაჟა I; შდრ. ვაჟა III).

ტყლარქვა, ტყლაჭვა თორნეში ალაო (ნ.) ან ჩვილი ცომი რომ ჩაიწვეს (გაიწველება), იტყვიან: ი ტ ყ ლ ა რ ქ ვ ბ ა ო

ტყლაშანი ნ. ტყაჩანი.

ტყლაშუნი ნ. ტყაჩუნი.

ტყლაჭვა ნ. ტყლარქვა.

ტყლურჭი ჩვილი ცომი. ტ ყ ლ უ რ ქ ი ბ უ რ ი ცომი პური, გამოუმცხვარი პური.

ტყლუსური ნ. ტყრუსული.

ტყრუსული ღობე, ტყლუსური ღობე წნული ღობე. მარგილს ჩაპყრიან ორორ ჩარეკზე და წნავენ ასე: ჯერ ერთ ბლუჯა წნელს (წნელი სწორება და ნახეპი) წამოსდებენ ბოლოდან ან თავიდან მეორე მარგილს, შემოახვევენ ერთხელ პირველ მარგილს და მეორე მარგილისაკენვე წაიღებენ, შემდეგ მეორე ბლუჯა წნელს წამოსდებენ ისევ მეორე მარგილს და ნოატარებენ პირველს,

ოლონდ ამას მეორე მხრიდან. ვიდრე მეორე მარგილს მოსდებდნენ, ორსავე ბლუჯა წნელს ერთმანეთს გადააგრებენ და ასე მიპყვებიან ბოლომდე. ერთ პირს ასე გაავლებენ, მეორე პირის შემოვლებიას წნელებს აიღებენ, უკვე გაველებულ პირველ წყება წნულში ცერით შეურკობენ: ერთ წყებას ერთი მხრიდან (შიგნიდან), მეორე წყებას მეორე მხრიდან (გარედან), ერთმანეთს გადააგრებენ და შემდეგ მარგილს მოსდებენ გასამაგრებლად და ასე გაველენ ბოლომდე. წნელებს ყოველ მტკაველზე ახალ-ახალს ურკობენ. წვერები რომ რჩება, აკრიან. გამოვლისას ისევ ასე იხამენ, ასე რომ წნული გამოდის ზვეული—გავლისას ერთი მხრისაკენ, გამოვლისას მეორე მხრისაკენ. ღამაზი და მაგარი წნულია, სისქე მტკაველზე მეტი ექნება. ასე უმთავრესად საბძლებსა და ქობებს წნავენ. „[ეზოს]... ერთყა გარშემო ძველი ტყრუსული ღობე“ (ი. კ ა ვ კ ა ვ ა ძ ე, „კაცია-ადამიანი?“ შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ტყუტი 1. ტყუტი, ორი და ორზე მეტი ერთმანეთს შეზრდილი ნაყოფი (ვაშლისა, კაკლისა, თხილისა და სხვა). იტყვიან: ო რ ტ ყ უ ტ ა, ს ა მ ტ ყ უ ტ ა და ა. შ. (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჯ ა ვ ა ბ. ქართ. და კავკ. ენები, 397—400); 2. ქალის სასქესო ასოს ბაგენი (შდრ. კ ი რ.).

უ

უბე 1. უ რ მ ი ს უ ბ ე უ რ მ ი ს ორი ხელნა, როჟლებზედაც ასხმულია სხვა ნაწილები; 2. ნ ი ფ ზ ე კ ი ს უ ბ ე ნიფხვის ილიაში, ლაჯებშუა, ჩაგდებული ნაჭერი, რომ ამ ადგილას ქვედასაცვალნი განიერ იყოს და ადამიანს სიარულში არ დაუშალოს (ნ. ჩ უ ბ.).

უბეური კვადრატული, ერთი განით ირიბად მოკეცილი და შემდეგ გადა-

კრილი ნაჭერი. კვადრატი გამოდის. უბეურს მოსახვევად, თავსაბურავად კრიან. ერთი უ ბ ე უ რ ი ერთი მოსახვევია (ნ; ნ. კ ყ.).

უგერგილო მოუხერხებელი, უმარჯვეო (ნ. ჩ უ ბ., ბარნ., ვაჟა IV უგერგილოდ; შდრ. ს ა ბ ა გერგილი, ჩ უ ბ. ს-გერგილო).

უდგამი ქურქელი, ჯერ რომ არაფერი ჩასხმულა. პირველად ჩასხმულს თავისებურ გემოს აძლევს.

უენო სალამური სალამური ორნაირია: ენიანი (ნ.) და უენო. უენო სალამური თავიდან ბოლომდე ღრუა, ჩასაბერი მორად აქვს მოჭრილი ისევე, როგორც ბოლო, და შიგ ენა არა აქვს ჩადებული (ნ. ჯ ა ე ა ხ. მუსიკის ისტ., 193).

უხალთუნი ძველად 12 1/3 კაპ., ამჟამად ქიზიყში ორ შაურს უდრის (ნ. ჩ უ ბ., ჯ ა ე ა ხ. საფ-სახ. ში, 57 და სხვა).

უხანი (*Viburnum lantana*, *род-довина*) ხეა, კარგი სახრე და ჯოხი იცის, შოლტისა და მათრახის ტარადაც კარგია. უხანის ჯოხზე ასეთი ლეგენდა არსებობს ხალხში: და-ძმანი ყოფილან. ძმა მწყემსი ყოფილა. დას დიდი კბილი ჰქონია და ყველაფერი დაუჭამია, ძმის მთელი სამწყემსოც. ჯერი თვითონ ძმაზედაც მიმდგარა. რა-ცა დას ძმის შეკმა დაუპირებია, მაშინ ძმას დაუძახია თავისი ძალღებისათვის: „ასარ, ბასარ, ყურქედანა, დღეა გაკირებისანა!“ ძაღლები სცემიან დიდ-კბილა დასა და გაუფატრავთ, შეუჭამიათ. ერთი წვეთი სისხლი დარჩენილა მარწყვის ფოთოლზე. როცა ძმას წასვლა დაუპირებია, სისხლს დაუძახია: „ძმაო, აქ ნუ დამაგდებ, თან წამილეო და ბედსა გწვეო“. ძმასაც უთქვამს: „ერთი წვეთი სისხლი რას მიხამს, თან წავიღებო“. წაუღია თან.

ერთი ლამაზი ქალი ყოფილა, ერთი ჯოხი ჰქონია. ვინც მასთან მივიდოდა სათხოვნელად, ამ ჯოხს აჩვენებდა და ეტყოდა: „თუ გამოიცნობ, ცოლად გამოგყვებიო, თუ არადა მოგკლავო“. ეს ბიჭიც მისულა ამ ქალთან, ნდომებია ცოლად შერთვა. როცა ქალთან მისულა და უთქვამს: „ცოლად მინდა შევიერთოო“, ქალს უთქვამს: „აბა, თუ გამოიცნობ, რისაა ეს ჯოხი, მაშინ გამოგყვებიო ცოლად, თუ არადა მოგკლა-

ვო“. ბიჭი დაღონებულა. ამ დროს ჯიბეში რომ ჰქონდა ჩადებული დის სისხლიანი მარწყვის ფოთოლი, უჩურჩულეობია: „ძმაო, უხანაოო“. ვაქს გამოუცნია და ცოლად შეურთავს ის ქალი; მაშინ დაც ისევე გაცოცხლებულა (ნ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ა ყ.).

უთავშუშხა მიატყა; გაატყ. გადა-ჭკრა, დლია ღვინო, არაყი და მისთ.

უკანა რიგ შემთხვევებში უკანა ბოლოს, ბოლონდელს, ნაგვიანევს აღნიშნავს; მაგ., უკანა თრიმლი (ნ.) და სხვა (ნ. ჩ უ ბ.).

უკანა ბოლო ნ. ბოლი.

უკანა თვალი ხალამურისა სალამურის უკანა მხარეს არსებული ობოლი თვალი. სალამურს „ექვესი თვალი ერთ მხარეს უნდა ჰქონდეს და ერთი კიდევ უკან. ცერით უნდა აამუშაოს ის უკანა თვალი“ (ნ. ჯ ა ე ა ხ. მუსიკის ისტ., 193; შდრ. წინა თვალი სალამურისა).

უკანა თრიმლი ნ. ბოლოს თრიმლო.

უკანა მკარი, გარე კახეთი ქიზიყკახეთის მთიანეთი. ქიზიყი და საერთოდ კახეთი ორად განიყოფება: ცივ-გომბორის მთასა და ალაზნის მარჯვენა ნაპირს შორის მოქცეულ მხარეს შიგნით კახეთი ან წინა მკარი ეწოდება, ალაზნის მარცხნივ მოქცეულ მხარეს კავკასიონის ქედამდე—გალმა მკარი, ხოლო ცივ-გომბორის მთასა და ივრის მარცხენა ნაპირს შორის მოქცეულ მხარეს—გარე კახეთი (ქიზიყის ნაწილის გამოკლებით მელაანამდე), რომელსაც უკანა მკარი იტყვიან (ქიზიყის მთიანეთის ნაწილითურთ). წლის მოსავალი უკანა მხარეში იგვიანებს. უკანა მკარის მცხოვრებთ უკანა მკარელები ეწოდება (ნ. ბ უ ქ უ რ.).

უკანა წვერის წვენი სულ ბოლოს გამოწურული ყურძნის წვენი, სქელია და კაოგი (ნ. გამონაქაჯი).

უკბილო აკატ. მოუხერხებელი მო-
ლაპარაკე, უმარცხათო აღმინანი. „არც
იგეთი უკბილო ყმაწვილი ბძანდება
გვა“.

უკეთური სიკეთის უქონელი, უხეი-
რო. „იმ უკეთურ დავაბარე და
რა იქნებოდა, რო მეეტანა ანბავი?“
„შე უკეთურო, რა მოგივიდა, რო
გმანდამდე ვერ მიიტანე შენი უბედური
თავი“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

უკულმა ნიავე აკაკი, აკ დილის
ნიავე (ნ.) ამა თუ იმ კუთხისათვის
არაჩვეულებრივი ნიავე. მაგ., წინა-
მხრელნი ანიავებენ ნალეწ სულადს
ზენა ნიავეზე (ნ.), მაგრამ შუალამის
შემდეგ ქვენა ნიავე (ნ.) ამოვარდება
და, თუ გასანიავებელი დაპრჩათ, უკუ-
ლმა ანიავებენ ამ ნიავეზე შუალამიდან
მოკიდებული დილამდე.

ულაილი კაცის სადა ფეხსაცმელი
(შდრ. ბერ., შ ა რ შ. ულაყი).

ულაყი დაუყვერავი ცხენი და ვირი,
ჯორს კი არ უნდა დაყვერვა (ნ. აჯილ-
ლა; ნ. ჩ უ ბ., ვაჟა IV; შდრ. ს ა ბ ა).

ულულუღი უცბიომ და უმარცხო
შეკამანდი, უგებურაა.

ულუმელი ჭირი მოულოდნელი, გა-
ნეკურნებელი კოზი (შდრ. ჩ უ ბ. ულ-
მობელი).

უმი ხე მოჭრილი და გაუთღელი
ხე, მორი.

უმსნელი გაურცხელი, ახალთახა-
ლი. „სუ უ მ ს ნ ე ლ ი, ახალთახალი
ტანისამოსი მოუჟანგე ჩვენ ბიკ“ (ნ.
გამომსნა).

უმძრახი უბარი, უბრად მყოფი,
დამღურებული (ნ. ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ ვ.
უმზრახ).

უნაფქვოთ უფქვილოდ. „უნ ა ფ ქ-
ვ ო თ ა ვ არ თ, პური ვერ გამოგვიცხვია,
დაფქვა ვერ მოვასწარიტ“. აქედან:
უნ ა ფ ქ ვ ო ბ ა უფქვილობა, დაფქუ-
ლის უქონლობა (ნ. ბარნ. უნაფქვოდ,
ცაგ. უნაფქო).

უნაქსო უბარაქო. „რა უ ნ ა ქ ს ო ა
ჩვენებინათ მოსე, ერთ დღეა რო აქ,
მეორე დღეა აღარა აქ“. აქედან: უ ნ ა-
ქ ს ო ბ ა უბარაქობა.

უნდილი 1. უმწიფარი, შემოუსვლე-
ლი სახამთრო, ნესვი, გოგრა და მისთ.
(ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ა ყ; შდრ. ბერ.
უნქილი); 2. გამოუწვავი კურკელი; 3.
აკატ. უფხო, მოუხერხებელი აღმინანი.

უნიშნოთ თეთრი მთლად თეთრი,
სხვა ფერისა რომ ერთი წინწკალიც
არ ურევია (ცხენი, ცხვარი და მისთ. ნ.
ცივათ თეთრი).

უნიშნოთ შავი მთლად შავი, სხვა
ფერისა რომ ერთი წინწკალიც არ
ურევია (ცხენი, კამეჩი... ნ. ცივათ შავი).

-ურ-ო/ა, -ულ-ო ქალის გვარის და-
ბოლოება. გათხოველ ქალს ქმრის სო-
ფელში სამშობლოს გვარით იხსენიებენ
შემდეგნაირად: მახარობლი შეილისგან
იქნება მახარობლიაური, ღვინაშვილის-
გან—ღვინაურა, მეკრიშვილისგან—მეკ-
რიაული და მ: სთ.

ურშიანი მორი ერთი ურმის საპალ-
ნე მორი (ხე).

ურმის დაგალაფება ნ. დაგალაფება.

ურმის დაღება ურმის დატვირთვა
(ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. დაღება).

ურმის დარკინვა ნ. დარკინვა.

ურმის დარხოზა ნ. დარხოზა.

ურმის თავი ურმის ის ნაწილი, სა-
დაც ხელნი ერთმანეთზეა გადადებუ-
ლი და შიგ უღელთა გაყრილი.

ურმის თავის კამეჩები ურმის თავ-
ში შეკაბმული კამეჩები, დიდები. ლო-
ნიერები და დინჯები უნდა იყვნენ,
რომ ურემი სანდოდ ატარონ.

ურმის თავის ჯარები ურმის თავში
შესაბმული ხარები, როცა კამეჩები არა
ჭკავთ. დიდი, ლონიერი, მძიმე ხარები
უნდა იყვნენ.

ურმის საქონელი ურემში შესაბმე-
ლი საქონელი—ხარი და კამეჩები, ჩვეუ-
ლებრივ ყვეარია (ნ.).

ურმის ზბე ნ. უბე 1.

ურმის ყელი ურმის ნაწილი ურმის თავსა და კალებს შუა, ანუ თავთხესა (ნ.) და კალებს შუა. ამ ადგილას ხშირად იციის ურემმა გატეხა.

ურმის შაკვრა ურმის შეკვრა, ურმის აგება, გაკეთება.

ურო (Andropogon ischaemum, ნიჟიჟი) წმინდა ბალახია, ჩვენი ველებისათვის დამახასიათებელი (ნ. ს ა ბ ა, გ რ ი ს თ, ჩ უ ბ., ვაჟა III, მ ა ყ.).

უროჯვედა (— ურო+კვედა) უროზე პატარაა და ხვედაზე დიდი. ტარიელზე ამბობენ: „ახალ ურემ გვაკეთებ, კელთ დავიკერ ურო კვედას“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ურო, კვედა, ხვედა).

ურწანი ბერწი ფური, ბუღას რომ ახლოს არ იკარებს, ხბო რომ არასოდეს გასჩენია (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ ვ. ურწანი).

უსანეთობა დღეობა, გაზაფხულზე იმარებოდა სოფ. ოზანში (ნ. კ ი რ.). უსანთო უმარჯვო, უხერხო (ნ. ს ა ნ თ ი; შდრ. კ ი რ. უსანთო).

უსაქარებო ხახლი საქარე (ნ.) რომ არა აქვს ისეთი სახლი.

უსაკმლობა საკმლის უქონლობა; შიმშილი (ნ. ჩ უ ბ.).

უსაჯსრო, უქონელი უქონებო, ღარიბი, არაფრის მქონე (შდრ. საკსარი). უსველალუკმოდ სველალუკმის (ნ.) უქონლად.

უსიფარო სიფარის (ნ.) უქონელი.

უსტაბაში ოსტატების უფროსი, ამქრის მამასახლისი (ნ. ჩ უ ბ. უსტა, უსტაბაში, გ რ ი შ., ც ა გ., ვაჟა IV, ჯ ა ვ ა ხ. საბრთლის ისტ. II, 323).

უსული, უსულიანი მოხდენილი, შილიანი, ლახათიანი ადამიანი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბესიკი; შდრ. ჭ ყ.).

უქონელი აკაკი, აც უსაკსრო (ნ.; ნ. ს ა ბ ა უქონო, ჩ უ ბ.).

ულალო მიწა მქლე, მწირი მიწა.

ულელი, ნალბანდის უღელი ნალბანდის იარალი: დასაკვდად წაქცეული

საქონლის ფეხებს შუა სიგრძივ გაყრილი ხეა ფეხების შესაკერლად.

ულელი, ხაკირის უღელი საკირისა და მის სათვალის შუა მოუთხრელი ადგილი. საკირეს ქვემოდან აქვს სათვალე ცეცხლის შესაკეთებლად, მაგრამ ისეა გამოპკრილი, რომ საკირეს გარსშემოსავლები ზედაპირი მთლიანი რჩება, რომ ადამიანმა ირგვლივ შემოუაროს დაუბრკოლებლივ.

ულლიანი სასწორი ჩამოკიდებული სასწორი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. უღელი; შდრ. ჯ ა ვ ა ხ. საფ.-სახ. 62 უღელი სასწორისა).

ულონოდ სიარული ავაღმყოფობისა, შიმშილისა ან დაღლილობისაგან ქანც-გამოლეული სიარული; ძლივ ძლივ სიარული, ფეხზე დადგომისა და ნაბიჯის გადადგმის თავი რომ დარ ექნება კაცს.

ულონო მიწა, უჯანო მიწა მქლე მიწა (შდრ. ღონიერი მიწა; ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. უღონო).

უყაშური უყაირალო, უეკონომიო; უბრუნველი (ნ. ყ ა შ ი; ნ. ბ ა რ ნ.).

უშვითეთრო აესა და კარგში გაურკვეველი ადამიანი; გ ა ჯ ა. გაუგებარი, წინდაუხედავი.

უშეკილო უბრდელი, ბრიყვი. უ შე კ ი ლ ო ს ი ტ ყ ვ ა ბრიყვეული სიტყვა.

უშვდენალი შეუგუბებელი, ამხანაგს რომ ვერ შეითვისებს, მარტოობის მოყვარე (შდრ. შვდენა).

უშობელი დეკეული, ფური სამ წლადე, სანამ ხბო არ მოუგია (ნ. ჩ უ ბ., ყ ლ.).

უშტაბაში (= უსტაბაში) მთაში მეცხვარეებში ყველაზე უფროსი, ამორჩეული კაცი, რომელიც მეცხვარეთა შორის წამოპირლ სადავო საკითხებს არჩევდა.

უცადი რაც გამონაცადი არაა.

უცადი ფქვილი ისეთი ფქვილი, რომლის პურიც ჯერ არ გამოუტყვიან და არ იციან, როგორ მოხილონ და როგორ გამოაცხონ.

უცეცხლო თაფლი ფიქიანი თაფლი, სარაჯი (ნ. ჩ უ ბ.).

უწილოდ აღება გაყოფამდე აღება, წილის გარეშე (ხედმეტის) აღება.

უწიპწო ყურძენი ყურძნის ჯიშია, მარცვალს კურკა (წიპწა) არა აქვს (ნ. ქიშიშის ყურძენი, წიპწა).

უქმადი რაც არ იკმება.

უხა აგაჟი, რაც თახახა (ნ.; ნ. კყ.).

უხალისად ხალისის უქონლად. ხარკაცად. „აი, რა უხალისოდ ეკიდები საქმედ“.

უხამსი შეუსაბამო, შეუფერებელი, უკვანი. „უხამსი სიყვა არ უნდა თქვა ადამიანმა“ (ნ. ჩუბ.).

უხვედრი ალაგი უვალი ადგილი, ადამიანის ფეხი რომ არ დგმულა ისეთი ადგილი. ნადირი იცის (ნ. ჩუბ.).

უხვედრი ბალახი ისეთი ალაგის ბალახი, სადაც საქონელს არ უვლია საძოვრად, ხამი ბალახი (ნ.).

უხვედრი მამული მამული, ანუ ვენახი, სადაც ხალხი ნაკლებ დაიარება და ცოტა ხარჯი აქვს.

უხვედრი სახლი სახლი, სადაც სტუმარი ნაკლებად დაიარება და ცოტა ხარჯი აქვს.

უხიაკი მიუყარებელი, ცივი ადამიანი (ნ. ჩუბ.).

უხიმშიატი უცხიმო, არამსუყე, მაგ., შეკამანდი (შდრ. სიხიმშიატი).

უხრინკავი უხრკო, უხათაბალო, უშარო. „არაჲ: „უხრინკავ საქმედ სახრინკავად (ნ.) რათ მიკლი?“

უხუნო გაუხუნარი, რაც არ ხუნდება (ნ. ხუნი).

უჯამური (ძვ. ქართულით 'ფეხში-შველ...') უწესრიგო, მიუღებელი საქციელისა; უწესრიგოდ ჩაცმულ-დახურული (შდრ. საბა უჯამური (უხუამურთან), ჩუბ.).

1. უჯარო ვისაც ხარი არა ჰყავს; ბატ. ღარიბი. დაცინვა იცოდნენ: „რა უჯარო კაცივით ატყდები ხოლმე, დაჩუმდი!“ (შდრ. კარიანი).

2. უჯარო ღაცინა უთოფო მონადირე, მრეკავი, სარეკიდან რომ ნადირს ერეყება სახუნდარისაკენ (ნ.). სახუნდარში მსხდომარენი ესვრიან და ხოცავენ ნადირს.

უჯაათი გაუგონარი, შეუსმენარი, კერპი ადამიანი. აქედან: უჯაათობა (ნ. ჩუბ. უჯათი; შდრ. კირ. უჯათი). უჯანო მიწა ნ. ულონო მიწა (ნ. ჩუბ. უჯანო).

უ

ფათაყაიმი (ნ. ბერ. ფათ! გრიშ; შდრ. კირ.).

ფათალო სურთ (შდრ. ბადალო; ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯანაშვი. ფათალო, ბარნ., ვაჟა IV ფათალა, მაც.).

ფათანკერი ქართული კაბის სარტყლის კრელი. სცოდნიათ თურმე დიდი ხის სახის ამოკერვა.

ფათვრა ფატვრა, გლეჯა, ფლევა; კაწვრა. „ერთმანეთს რათა ფათრამთ, ადამიანო?“ (შდრ. საბა ფატრვა).

ფათირი მინდორში საჯზე (ნ.) გამომცხვარი ლავაშივით პური, უსაფუ-

რო. ხანდახან შინაც აცხოზენ ფათირს, როცა პური არ უშვეთ.

ფათური ხელების ფათური ან თვალეების აქეთ-იქით ცეცება გაპირვებულის ან მომაკვდავის მიერ. „ვაიზე, შვილო, ვინ იცის, სადა ხარ ეხლა, აფათურებ თვალზე და დედა იქ არა გყავ!“ (შდრ. ჩუბ., კყ.). აქედან: ფათურა მშიშარა, პანიკორო. „ჩვენებინათ გოგია როგორი ფათურა ყოფილა, მე კი არა მცოდნია!“

1. ფაია საკაბე ფარჩა.

2. ფაია, თადის ბალიში, ფივი თადის საყრდენი, კედლის ის ნაწილი, რაზედაც კამარის ფეხებია (აქეთ-

იქითა ნაწილები) დაყრდნობილი, თა-
ლის (კამარის) ქვემოთა კედელი (შდრ.
ა ლ ა ვ.).

ფაილა სარფა, ხეირი, სარგებლიანო-
ბა; ფაჰტ. აზრი, მნიშვნელობა. „ერთი
ამი ფ ა ი და გამაგებინე, შენი ქირიმე!“
„იმი სიტყვაა რა ფ ა ი და აქვ“; „გინ-
და ესა ყოფილა ჩემი, გინდა ის, რა
ფ ა ი და აქ“ (ნ. შ ა რ შ. ფაიდი).

ფალანი ნ. პალანი (ნ. ჩ უ ბ., გ რ ი შ.;
შდრ. ბარნ.).

ფალაფუშა ხეხეურად, სახელდახე-
ლოდ საქმის მკეთებელი.

ფალდუმი ნ. პალდუმი.

ფამფალაკი ლირლიტების ლერძი.
რვილს თავი სწორედ ფამფალაკზე
უძევს (ნ. კ ი რ. ფანფალაკი, ჯ ა ვ ა ხ.
I, 162 და სხვა; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ფამფარო (Трапорогон, козачин-
подник) მცენარეა (შდრ. ჩალამბარა;
ნ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., ა ლ ა ვ.,
მ ა ყ. ფამფარა, გურამ. ფანფარა).

ფამფურახი ფაჰტ. ფაჰტ. ფაჰტაშა (ნ.).

ფანდი 1. ტიდაობის ხერხი (ნ.
ჩ უ ბ.); 2. ფარდი, ტოლი, შესაფერისი
„ესენი ფ ა ნ დ ე ბ ი არიან“.

ფანცი ჭაერთოდ ქსოვილი. „ეს
ფ ა ნ ც ი ა, წავა, სამუდამო ნახე“ (შდრ.
ფანციფუნცი; ნ. ბარნ.).

ფანციფუნცი ფარჩეულობა, ქსოვი-
ლები. „ფ ა ნ ც ი ფ უ ნ ც ი დაცვდება,
ჟამი სახლში დაგრჩება“—ასეთ ანდა-
ხას იტყვიან ხოლმე მზითვიან ულამა-
ზო ქალზე (შდრ. ფანცი).

ფანჯაფინა გაცვეთილ ფეხსაცმელ-
ზე დაკერებული ლანჩა; ზოგი ქუსლ-
საც ფანჯაფინას ეძახის (ნ. ბ ე რ. ფარ-
ჯაფინა).

ფარატინები 3. ტანისამოსის ნაფ-
ლელები. „რალაც ფ ა რ ა ტ ი ნ ე ბ ი
მეცვა და სირცხვილით ვერ გამოვდიო-
დი გარეთ“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ფარატი-
ნი

ფარაქალი ფიცრული სახლის მჭიდ-
რო კედელი: ფიცრის ფიცარზე დადგ-
მისას გადასაბმელად და გასამაგრებ-
ლად შიგნით კოტას (სოლს) ატანენ და
ტალახს უცხებენ, რომ კედელში სინათ-
ლე გაუვალი იყოს და სახლი—თბილი.

ფარაქლანის სახლი ფიცრული სახ-
ლი, რომელსაც კოკის ზემოთ ფიცარი
ჭკონდა შემოვლებული, რომ მალალი
სხვენი გამოვლვოდა. ზოგის სიტყვით,
წნული სახლია ნეხვით გალესილი (შდრ.
ფარაქალი).

ფარადათად, ფაღარათად შინაურუ-
ლად, ხალვათად ჩაცმული (საცვლების
ამარა). „ჩვენებიანთა მივედი, ბერიკა-
ცი ფ ა რ ა ლ ა თ ა დ დამხვდა, მარტო
ნიფხავ-პერანგი ეცვა და იგურ იჯდა:
ძალიან ცხელოდა“ (ნ. ჩ უ ბ.).

ფარგლის თალი მრგვალი თალი.

ფარდახტი 1. მსხმო, ასო-ტანზე
წითლად ნაყარი. „სიციხისგან ასო-
ტანზე ფ ა რ დ ა ხ ტ ი დააყარა“. აქე-
დან: ფ ა რ დ ა ხ ტ ი ა ნ ი; 2. ტყავი-
სათვის ბალნის მხარეს წყლის მისხუ-
რება. მეტყავე-კონებმა (ნ.) იციან:
ბალანი დახუჭუჭდებაო. „ბიჭო, დღემ
საქუდვ ტყავებ ფ ა რ დ ა ხ ტ ი უყავ
(ან ფარდახტი გაუყეთე)“

1. ფარდი 1. ტოლი, შესაფერისი,
ფანდი (ნ. 2). „ესენი ერთიმეორი ფ ა რ-
დ ე ბ ი არიან“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ც ა გ.,
ჟ ლ.); 2. მკლავკოკი (ნ.), ფარების სა-
გვერდულსა (ნ.) და სათაეზე (ნ.) და-
წყობილი კოჭები. ამაზე ძეძეს (ფიჩხს)
დააწყობენ და შემდეგ მიწას დააყრიან.

2. ფარდი ჩანგურის ყელზე დანა-
ყოფები დაკერის დროს ჰანგის შესა-
წყობად. სიმებზე თითებს ამის კვალო-
ბაზე აყოლებენ (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. მუსიკის
ესტ. III).

ფარეში ხის ლურსმანი (ნ. ჯ ა ვ ა ხ.
I, 189; მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 44 ფა-
რიში; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ფარეზი ცხვრის სახმთრო ბინა (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., გურამი, ვაჟა I).

ფარზვალი, ფარძვალი ხარაზის იარალი: წვრილი თასშაა, თავ-ბოლო გადაბმული. ამით მუხლზე კარპეტზე (ნ.) საპირეს დაიკერენ, ქვემოთ ფეხს დაადგამენ და დაკიმავენ და ფეხსაცმელს ისე კერავენ (ნ. ჩ უ ბ., უ ლ. ფარძვალი).

ფარო მატყლის ხელისგულისოდენა დაჩეჩილი ფთილა დასართავად (ნ. ჯ ა ნ ა შ ვ. ფაროა).

ფარლალა უზვიერა კედლებიანი სახლი, ფიცრებსა და ფიცრებს შუა ღრიტებშიანი სახლი. „ჩვენებიანთ ფარლალა და სახლი აქვთ და ღამე გავცივიდი“ (შდრ. ჩ უ ბ.).

ფარჩული აბრეშუმის ქსოვილი, აბრეშუმეული.

ფარჩი ნ. ფარჯი.

ფარცხი 1. სასოფლო-სამეურნეო იარალი: ლატანზე, რომელსაც ისარი (ნ. 1) ჰქვია, ამოწნულია ფიჩხი ბოლო გაშლილად. დათესვის შემდეგ ხნულს გადაატარებენ ფარცხს, ბელტსა ფშენის და თესლს მიწის აყრის (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., მ ა ყ.); 2. წი ს ქ ვ ე ი ლ ი ს ფ ა რ ც ხ ი წისქვილის ბორბლის ღერძის თავის დასადები ნე (შდრ. წ ე რ. ფ ა ც ხ ა 2).

ფარცხის პირი ხნულის ზომის ერთეულია: ერთი ფარცხის სიფართე ხნული, უდრის ოთხ კვალს, ხოლო კვალი მტკაველ-ნახევარს; მაშასადამე, ექვსი მტკაველია, დაახლოებით 1,5 მეტრი.

ფარცხის საკიხური ნ. საკისური ფარცხისა.

ფარძვალი ნ. ფარზვალი.

ფარჯი, ანუ ფარჩი ნამეტრევი კრამიტისა; ნატენარები (ნ.) თიხის კურკლისა.

ფასთალი ნ. ფასტალი.

ფასთაია დაბღებში მიღებული ხო-

მის ერთეულია: ხუთი ცალი საძირე ტყავი (ხარისა, კამჩისა და მისთ.)

ფასტაო კალო, მოედანი, მოსუფთავებული ადგილი სააგურე მიწის გასაშლელად (შდრ. საფასტე, მოფასტავება).

ფასტალი, ფასთალი, ყალბაუტი თაღის გადასაველები ხის ყალიბი. კედულს რომ მოიყვანენ სათაღედ, ამას დაადგამენ და მერმე თაღს გადაატარებენ.

ფატარი მეტეხი, ადვილად რომ ტყდება (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ფაფა ადრღებულ წყალს სანელებელს უზავენ, მარილით შეხავებენ, შემდეგ ფევილს მოუკიდებენ, კარგად დახევენ და მოშუშავენ; ამოაღებენ ჯამებზე, გულს გაუწ-გამოუწვევენ და შიგ ცხიმს (ფფრო ერბოს) ჩასევენ, ფაფის ლუქმას შიგ ამოაწებენ და კამენ ხამთარში დილაობით (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ფაფაფუფა ფაფეული, ფაფისნაირი შექამანდი ან წამალი.

ფაფურა კალთის გადაუარებასავით; კარტ. ქომაგობა. „რა ძალიან ეფაფურები, შენც მაგად მიგაყოლებ, თუ არ დადგები“ (ნ. გადაფაფურა).

ფაფხა გამოშვებარი პურის თხელი გამხმარი გვერდი (შდრ. ბარნ. ფაფხაქელა გოგო).

ფაღარათად ნ. ფარალათად (ნ. ჩ უ ბ.).

ფაშატი ჰაკი ცხენი და ვირი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ფაშაქაში ნ. ფეშაქაში.

ფაშაფა, ფამფურაში მსუქანი და შნოანი (უფრო იტყვიან ქალზე). „ძალიან ფაშაფა შა სიღღრი გყოლია, აი!“

ფაშფუში ფაში, შიგნეულობა (ნ. ჩ უ ბ. ფაშიფუში, ვაჟა IV ფაში-ფუში).

1. ფარია (არაღუასა და ხარაღუას ტყარა) ფერხიელი (ნ., ფეხის ტყავი). საძირედ არ ვარგა: იძენება, წყალს ატარებს, მალეც ცვდება. „ფარია ბუვდება და მალე ცვდება“.

2. ფაჩია ფესცაშელი ბავშვის ენაზე (შლო. კირ. ფაჩუჩი).

ფაჩუნი 1. ფეხების თრევით სიარული. „რა უხეიროთ აფაჩუნებ?“; საით მი აფაჩუნებ?“ 2. გზა. ცემა. „რად უფაჩუნებ, ადამიანო, მაყმაწვილ თავში, არ გენანება?“ (ნ. ვაჟა III).

ფაციაა ძლივ, ცოტას. „ჩვენებიანთ შაქრო დალუჯაა ფაციაა გადაარჩა“.

ფახახი გამხდარი, თხელი. „საწყალი გიორგი ტყეობისაგან ფახახი ვით გამყდარა“.

ფახახი კედელი დაფერდილი, დაირიბებული კედელი; მაგ., საქარის (ნ.) კედელი ფახახიანი.

ფავაცი, ჭავაცი მატყლი მსხვილებწვა, ბალანივით მატყლი. „შემოდგომი მატყლი ფაკაკი“.

ფედვრა ჩუქურთმის ამოჭრა ოქრო-ვერცხლის ნივთებზე, ოქრო-ვერცხლის ნივთების დაღარვა, მოჩუქურთმება.

ფედრიჩი ოქრომკვდლის იარალი: სატეხივითაა, პატარა. აქით ფედრავენ (ნ.) ოქრო-ვერცხლის ნივთებს.

ფეთება, დაფუება და ფრთხობა, შემინება. „ცოტა რამე აფეთებს“ (ნ. ჩუბ.; საბა ფეთი; შდრ. ვაჟა III); გზა. ძლიერი ნღომა. „იგრე შაუყვარდა ამ შაჩვენებელი გოკო. რო იმი დასანახავად ფეთება მკირს“. აქედან: დაფეთებულ სუკარული (ნ.).

ფეთიანი გივივით; რისამე ნღომით შეპყრობილი. „რა ფეთიანი ხარ, ბიკო, დაწყნარდი!“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შარშ.).

ფეთხუში უსუჟთაო. „ჩვენი პატარძლი დედა ძრიან ფეთხუშია, იმათ სახლში პური არ შაიკმება“ (ნ. ჭყ.).

ფეჩრის სტილი წონის ერთეულია: «ფეჩრისტილი ხუთი ადლი ხამი გამოდიოდა».

ფელა აბრეშუმის პარკის გარშემო-

ხვეული ქსელი. ჭია პარკის კეთების დაწყებისას ქსელს აბამს პარკის დასაქერად. პარკის დარჩევაში ნადივით იმაოთება და მათ მიაქეთ ფელა.

ფელიკი საკლავის მეოთხედი, ფეშხის (ფეშხოს) ხახვეარი. ცხვარს რომ დაკლავენ, გაატყავენ და გამოშიგანენ, შემდეგ ხერხემლის გაყოლებახე შუაზე გაჭრიან, და, თითოეულ ამ ნაჭერს ჭქვია ფეშხვა, ხოლო შემდეგ ფეშხვას შუაზე გადაჭრიან ისე, რომ წინა ფეხი მაერდითა და ნენებითურთ ცალკეა და უკანა ფეხი თხელფერდითურთ—ცალკე, და თითოეულ ამ ნაჭერს ეწოდება ფელიკი. ამგვარად, საკლავი იყოფა ორ ფეშხვად ან ოთხ ფელიკად (ნ. საბა, ჩუბ., შდრ. ჭყ.).

ფელიკიანი ქვაბი შუათანა ქვაბი, ცხვრის მეოთხედი რომ მოიხარშება (ნ. ფელიკი).

ფენთი თხელფერდი (ნ.), გვერდის უნეკებო ნაწილი, გვერდი უკანა ნეკნიდან მენჯამდე. «გასა»: „ოოცა გავა გავათ გავა, ფერდის ფენთხიც გავათ გავა“ (ნ. ჭყ.; შდრ. შარშ. ფანთხი).

ფერდი ჩ.ხის, ახალურის, კაბის ზედა ტანის გვერდი (შდრ. საბა, ჩუბ., ყლ).

ფერდის ქარი, ფეში თიაქარი (ნ. ჩუბ.).

ფერიცვალა (Daucus corota, მკაყ მოყინა) ფერისცვალა, ბალახი, წვნიკი მოგრძო ფოთოლი აქვს, კინწრიანია, წვნიკი თეთრი ყვავილი იცის ქოლგასავით, ფერისცვლების დღეს (ნ. აგვისტოს ძვ სტ.) უმძრახმა (ნ.) უნდა ჩაისვას და ფერს იცვლისო (ნ. ვრისთ. ფერის-ცვალა, ჩუბ. ფერის ცვალა, მაც. ფერისცვალა).

ფერსო ყბა ფერსოს ამოჭრილი ადგილი სოლისათვის გვერდზე. ფერსო ფერსოს რომ გადაებას, გვერდზე ამოჭრიან ხოლმე ყბას და სოლს აძლევენ.

ფერფლი თევზის ქერცლი, ქიცვი. ფერცხვა კვერცხის მდებელი ქათამი თუ ხელში აიყვანეს და ქათამმა ფრთების ბარტყუნი დაიწყო, მაშინ იტყვიან ხოლმე იფერცხებაო, ე. ი. ნადრევად დადებს ჩვილ კვერცხს, ქათამი გაბერწყდება (ნ. დაფერცხვა). ფერტეფლი საქონლის ფეხის ტყავი ხამი (შდრ. ფაჩია; შდრ. შარშ. ფერხიელი).

ფერტესა ერთგვარი ცეკვა: ხელი-ხელგადადებული რამდენიმე შოტეკვავე წრეში უფლის ისევე, როგორც ფერხულის დროს (ნ. საბა ფერკისა, ჩუბ. ფერხისი, ფერხული).

ფესკვა ტანისამოსის ხევა, ტანი: ამოსის ფხრეწა, გლეჯა. „როგო აფრობ, ბიკო, ეგრე კელდაკელ ფესკვაჲაჲ“ აქედან: და ფესკვა დახევა, დაგლეჯა; და ფესკილი დახეული, აფესკილი დახეულტანისამოსიანი.

ფეტვის გუთანი გაზაფხულზე სახნავად გასული გუთანი. უწინ თურმე გაზაფხულობით მხოლოდ საფეტვედ ხნადნენ, ახალთესლი არ ყოფილა.

ფეშნაქაში, ფაშნაქაში ხარაზის ხელსაწყო: რქისა ან თითბრის მეშველი წულის კალაპორტი ჩასადებად, ფეხსაცმლის ფეხზე ჩაცმის გასაადვილებლად (ნ. ბერ., ჟლ. ფეშნაგაში).

ფეშტამალი წინსაფარი, გულსაფარი (ნ.), წინ ასაფარებელი ტილოს ნაქერი (ნ. ჩუბ., მაკალ. მთიულეთი, 110 ფასტამალა, ჟლ. ფეშტამალი).

ფეშვა საკლავის ნახევარი (ნ. ფელიკი; ნ. საბა, ჩუბ. ფეშო, ალავე. ფეშხო).

ფეშვიანი ქვაბი მოზრდილი ქვაბი, ცხერის ნახევარი, ფეშხვა (ნ.) რომ მოიხარებდა.

ფეხვა წაქცევა, დაცემა. „ბიკო, რა დეგემართა, რო დღენიადაგ რ ფეხვები და თავპირ იმტრევე“ (ნ. დაფეხვა; შდრ. ბერ. და-ფეხვა).

ფეხბაკუჯა ფეხმოზრდილი; ფეხდამ-

წვარი; ფეხის თითებწაწვეტილი; კოკლი ადამიანი. ბავშვები დასცინიან: „ფეკბაკუჯამ ქორწილი ქნა ერთი მუჟა ფქილითა, პატარძალი მაიყვანა ჩენნი კოხტა ვირითა“.

ფეტღომელა ამოჯარული წნური ფეხზე მღგარი წნელით მოწნული ღობე. შორიშორ ჩასმულ მანებზე ლატნებია გაყრილი სართულებად და მერმე ამოწნულია. ლატნები ჰორიზონტალურად არის, წნელი კი ვერტიკალურად. ჩვეულებრივი ამოწვნის დროს მიწაში ჩასმულ მანებზე ჰორიზონტალურად წნავენ.

ფეტღომელა ცურაობა ფეხზე დგომით ცურვა.

ფეტების მიღგმა (მიბჯენა) გარკ. გაკერპება, გაჯიუტება, თავისი ნათქვამის გაყვანა. „ჩენი გიორგი ერთი ფეკებრო მი ადგამს, მორჩა, ველარაჲ უზამ“.

ფეტზე დაღგომა დედავიშველაობის (ნ.) თამაშში თავდასხმელთა ჯგუფი, რომელსაც ფეხზე დგომა. დამალვა და შემდეგ თავდასხმა ხედა წოლად

1. ფეტე ერთ ადგილაჲ ორ-სამ მარცვალ რო ჩავთესამთ, ფეკი ის არი“. „ორიოდე ფეკი ღობიო ჩავთესე“—ორიოდეგან ჩავთესე.

2. ფეტე ქმრის წინანდელი ცოლი მეორე ცოლისათვის და ცოლის წინანდელი კმარი მეორე ქმრისათვის.

3. ფეტე კონის იარალი: ფიცარია, რომელზედაც ტყავია გადაფენილი ჩასაფხეკად.

4 ფეკი ნ ფია.

5 ფეკი ნ. ჯარას ფეკები.

ფეტიალავი ფეხისადგილი.

ფეტის აკანჭურება ნ. აკანჭურება ფეკისა.

ფეტის აკაუტება ნ. აკაუტება.

ფეტის გაწვდომა გარკ. გატოლება. „შენ ჩემთან ფეკვერე გაიწვიდი“.

ფეტის გაჯნა მგლოვარის გაყვანა ხალხში გლოვის დასრულების შემდეგ. გლოვის წლის თავზე (ან მეტზე, ან

ნაკლებზე) მგლოვიარეს ნათესაებში გაიყვანენ ხოლმე ხალხში პირველად (თავიანთას წაიყვანენ სტუმრად 1—2 კვირით), რომ შემდეგ შეეძლოს გარეთ გასვლა, სამუშაოზე წასვლა.

ფეკის ნაკუთალი ნ. ნაკუთალი ფეკისა.

ფეკმართალი არაკოკლი. „კოკლიც და ფეკმართალიც აქ მოდით!“

ფეკმომე ორსული. აქედან: ფეკმომობა ორსულობა (ნ. ჩუბ. ფეკმომობა).

ფეკსაცმლის ცრება, ფეკსაცმლის დაცრება ფეხსაცმლის გამრუდება, ფეხსაცმლის მოღრეცა ცუდი ხმარებით.

ფეკსაცმლის წნება, ფეკსაცმლის დაწნება ფეხსაცმლის გამრუდება, ფეხსაცმლის მოღრეცა ცუდი ხმარებით.

1. ფოა ცულის საპირე გაკეთებამდე.

2. ფოა, ფოე გუთნისა ფრთა ბელტის გადასაბრუნებელი, გუთანზე ბარს ზემოთ მიკრული თხელი რკინის (უწინ ფიცრის) ფირფიტა, რომელზედაც აცურდება ზოლზე ბარის მიერ მოკვეთილი ბელტი და მერე გადაბრუნდება ხნულში პირქვე (ნ. საბა ფოა, ჩუბ. ფრთა გუთნისა, ჯავახ. I, 162 და სხვა, მაკალ. მთიულეთი, 43 ფრთა).

3. ფოა ჯარას მორგებზე ჯვარედინად აფარებული ფიცრები.

4. ფოა კეხის ბრტყელი ნაწილი, ცხენს რომ გვერდებზე ედება.

5. ფოა ბორბლის ფირფიტა, რომელსაც წყალი სცემს და ბორბალს ატრიალებს (ნ. ჩუბ. ფრთა).

6. ფოა ნ. კელის ფიცარი.

ფოავარდნილი, ფოეავარდნილი ყურის სერი (ნ.): ირიბად გამოკრილი ყურის წვერის ნახევარი.

ფოამოკცეული, ფოემოკცეული კალოზე გრძლად დადგმული ბეჭი ძნა (ათი და მეტი ურემი) (ნ. თაია).

ფოე ფრთა (ნ 2 ფთა; ნ. ვაჟა I).

ფოილა საფთილე (ნ.) ჯოხზე ახვეული ბამბა დასართავად (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. კირ., გრიშ.).

ფთი ყური, ფრთის ყური ჯარატარის გასაყრელი ყური. ჯარატარი გაყრილია ორ ყურში: ერთია კოპი ყური (ნ. კოპის ყური); იგი ტყავისაა და ტიბეირის (ნ.) იქით არის ბოლოში, ხოლო მეორე ფთი ყურია და ტიბეირს აქეთაა, იხსნება, ორკეცია, ჯარატარს შემოახვევენ და შეურკობენ ჯარას ფეხში. ორივე ყური შეყრილია ჯარას ფეხებში (ნ.) და ჯარატარი (ნ.) უჭირავს.

ფოა შეკამანდი ბავშვის ენაზე (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ფოალა, ფიელა, ფრიალა სამინდენის ქურკელია, რომლითაც მეწისქვილე მინდს (ნ.) იღებს. მინდი საფეკავის ერთი მეთხუთმეტედია და ამიტომ ფოალა მეთხუთმეტე ნაწილის საწყაო ერთეულადაა მიჩნეული (შდრ. საბა, ჩუბ. ფოალი, ვაჟა IV).

ფოაფოა შეკამანდი, უფოა ბავშვის შეკამანდზე იტყვიან; ფაფისებრი საკამანდები.

ფიელა ნ. ფოალა.

ფიკვი ნე ხეა.

ფილა ქვევრის ქუსლის ჩასადგმელი, რომ კეთების დროს ქვევრის დაყენება შეიძლებოდა, ხისაა (ნ. საფილე).

ფილაფოზი (— ფილოსოფოსი?)

გაღტ. პირში მაქებარი, ფარისეველი.

აქედან: ფილაფოზობა. „რას ამობ, მარის მასკლაო, რას ფილაფოზობ. ენითა?“ — ეთერი ეუბნება თავის მულს, რომელიც მის სანახავად მოვიდა და მის ამბავს კითხულობს.

ფილენჯი ქარი ერთგვარი სენია. ადამიანს გული წაუფა, რაიქცევა და მოაბრუნებენ; გაივლის რამდენიმე ხანი და ისევ მოუვლისო (ნ. საბა, ჩუბ., ქვ. ფილენჯი, აბულ. ძლ.).

1. ფილთა სატამპონედ დაგრებილი და გასანთლული ძაფი. იარაში დებენ, რომ იარაჟი პირი არ შეიკრას (ნ. ჩუბ., გურამ.).

2. ფილთა მექურკლეობაში სახმარი თიხის გუნდა. დახვაზე აგორებენ

და ლულასავით გახდინან (შდრ. ლაფა, ლოლუა, სროსალი).

ფილიზი თამბაქოს წვერის ფოთოლი, დაბალი ხარისხისაა.

ფინი საღვთის ფანჯაფინების (ნ.) სადგისი, სადგისი ძველი ფენსაცმლის დასაყვრებლად.

ფირს (სპარს. 'მოზუცი') ამქრის მამთავარი, ამქრის სიზბოლო, მაგ., „მკედლების ფირი ოთბელია, დურგლებისა — ნოე, ხარახებისა — ელია და სხვ.“ ამქარს თავის ბაირალზე ის ეხატა, ვისაც თავის ფირად თვლიდა (ნ. საათ. მწ., ბესიკი; შდრ. გ რ ი შ.).

ფირფიტები ჩახსაკრავის საქსოვი იარაღი: გამზმარი ვირის ტყავი ოთხკუთხედ დაჭრილია ოცამდე. შუაზე თითოს ოთხგან გახვრეტილი აქვს ქსელის გასაყრელი. ფირფიტების მოძრაობაზე დამოკიდებული კრელის სახე. ქსელი, რასაკვირველია, ოთხზე მეტია. ყოველ ფირფიტაში ქსლის ოთხი წვეკრია გაბნეული, ასე რომ ყოველ ფირფიტაში სხვადასხვა ქსელია გაყრილი და ეს იძლევა საშუალებას ბრუნების დროს სახის გამოცვლისას (შდრ. ჩ უ ბ.).

1. ფიტი დაუმდნარი უთაფლო ფიქა (ნ. საბა, ჩ უ ბ.; ენა III). აქედან: გაფიტებული განშრალი; გაფიტებულ პური გამშრალი პური, იფხენება, მაგრამ ხმელი არ არის (შდრ. ჩ უ ბ., ალ ა ვ.).

2. ფიტი კენჭი (ნ.), ხორცციმინანოთი. „ერთი ბეწო ფიტი არ აკრამ“ — გამზდარია.

ფიფქვილი ავსება ფქვილეულის დაუტენლად ჩაყრა და ავსება. აქედან: ფიფქვილივსამსენიტრა დაუტენლად სავსე ლიტრა (ნ. ნიტრა).

ფიჩოჩხი ხუთიოდე წლის ხე, მოკრილი თავის შტოებიანად (ფიჩხი კრებითი სახელია შტოებიანი ხეებისა, ფიჩოჩხი მხოლოდ ერთი ხეა შტოებიანად).

ფიჩხის ლობიო, ხარის ლობიო გურული ლობიო (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. II, 46 ...).

ფიცხი თონე კარგად გამოწვეარი უბზეო თორნე, მალე ხურდება და პურსაც მალე აცხობს (შდრ. ნელი თონე).

ფიცხი მიწა სიცხეს რომ მალე იგრძნობს ისეთი მიწა (შდრ. ზანტი ნიწა).

ფიცხი შეშა ცეცხლი რომ მალე იკიდება ისეთი შეშა, ალიანი, მხურვალე შეშა (შდრ. ზანტი შეშა).

ფიწლი ტყირაპი, ელენთა (შდრ. საბა, ჩ უ ბ. ფაწალა).

ფლავის დანში მოსვლა ნ. დამი.

ფლავქამიჩი ნ. ქაფქარი.

ფლანი სოფლის მასალა ესა და ეს: ფლანი კაცი ესა და ეს კაცი, გარკვეული პიროვნება. „ხო გითხარი, ფლან დროს მორიდ და დაგხვდები-მეთქი“ (ნ. კ ი რ.).

ფლანი და ფხტანი სოფლის მასალა ესა და ეს, ვინმე, რამე. „მე ფლანი და ფსტანი არ ვიცი“ (ნ. ც ა გ.).

ფლასტი საშინაო ფენსაცმელი, ფოსტალივით სახელდახელოდ წამოსაცმელი (შდრ. ფლოსტი).

ფლაფნა ბოზად, საქმაროდ შეუვრებავად რთვა. ასე ართავენ ისეთ ბაწარს, (ნ), რომლის ქსოვილიც შემდეგ უნდა მოთელონ. ბეწვიანია და კარგად მოითელება.

ფლაყვი დუნე, მოშებული ადამიანი (შდრ. ქ ყ. ფაყვე).

ფლახვი, შ. ფლახვები ფეხხეწაცვაში დიდი ფენსაცმელი (შდრ. საბა ფოლხვე, ჩ უ ბ. ფოლხვი).

ფლოხტი ფოსტალი, ფენის წასაყოფი ფენსაცმელი, საპირე მხოლოდ თათზე აქვს, უქუსლოა. სახაფხულოა (შდრ. ფლასტი; ნ. ჩ უ ბ. ფოსტალი, ფლოშტი).

ფოთი ჩქარი (საქმეში), ფიცხი; გატ. გიფი, ცოფი. „ოო, ძალიან ფოთი აჩენი ბიკი, გულ მიწვევტამს ხოლმე საქმეში“. აქედან: გაფოთება ალელეება, გაგიყება; გაფოთე-

ბული გაგიებული, გაცოფებული (შდრ. საბა ფოთ, ჩუბ. ფოთება, ფოთება).

ფოთლიანი ვარდის ქრელი ქრელის სახეა: ვარდია ფოთლიანად ამოქარგული.

ფოლორცი გალტ. დარდიმანდსაეით, ხელგაშლით, არა შეძლებისდაგვარად მხარჯველი, გამჩვენა (ნ.), თავის გამოჩენის მოყვარული ადამიანი.

ფომფლე ნ. ფოფლე.

ფორა კაბა ქალის მთლიანი კაბა.

ფოფინი ხუთი-ათი თვის ბავშვის თავისებური მოძრაობა: ხელების წინ წაწევა, ვინმესთან მიწევა და სხვა (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ფოფლე, ფომფლე ბოში, მოშვებულა; არამჭიდრო; კაცი, რომელიც ვერც სიტყვს იტანს და ვერც სიტყვის, ვერც მუშაობას. „ფოფლე დქამრის შემოჭირება“; „ფოფლე დაცობა საცობისა“ (ნ. საბა ფომფლე, ბერ., ჟღ. ფომფო).

ფოშტი ფული ფოსტის ფული, სახელმწიფო ფულადი გადასახადი იყო მეფის დროს (ნინოშვი. I).

ფ.ჩი 1. პურეულის ფოთოლი; 2. ხახვის ნაფცქენი, შემხმარი ალყა; 3. ქსოვილის ფუნჯი (ნ. საბა, ჩუბ., მაც; შდრ. ვაჟა III).

ფოხალი საწყაო ერთეულია: 0,5 კუდი, ანუ 1,5 ფუთი, 24 კგრ. (ნ. საბა, ჩუბ., ჯაგახ. საფ.-სახ. 79, 109, 110; შდრ. მაც.).

ფრანგვა კარვად ქრა, აღმასივით ქრა. „ჩემი კმალი იგრე მფრანგავს, როგორც აღმაი“.

ფრაბტი, ბრაბტი ძველი გაცეითილი სამოსელი. „ერთი ბეწო ფრაბტი არ მაკრამ“; „ბრაბტი ძველა არა მაქ, როხედ მივიფარო და ტიტველი კორცი დავიფარო“.

ფრაციფრუცი ფაცუფუცი, აჩქარებული საკმიანობა; ადამიანი საქმიანობაში რომ ჩქარობს და იბნევა.

ფრაცუნა მსუბუქი, ქერქეტა ადამიანი; არადინჯი ადამიანი რომ საქმეს აკეთებს და არა გამოსდის რა.

ფრე ყაიმი. კოკაობის თამაშში დაკერის (ნ.) დროს ორივეს კოკი აღჩუან თოხანი დაჯდება და თამაში ხელახლა აღდგება თანასწორი უფლებით, არც ერთი რომ არ აგებს.

ფრთა ნ. ფთა 1—6.

ფრთაგავარდნილი ნ. ფთაგავარდნილი.

ფრთაშოქცეული ნ. ფთაშოქცეული.

ფრთე ნ. ფთე.

ფრთის ყური ნ. ფთი ყური.

ფრიალა ნ. ფიალა.

ფსვალი სოლი. ხარაზის იარაღია ხისა: ფესხაცმლის ახნის (ნ.) ასაწევად ფესხაცმელში ჩადებულ ხვალსა (ნ.) და კალაპოტს შუა მიცემული სოლი (ნ. ბერ. ფსვალი, ჯაგახ. II, 324).

ფსიტი არჩვი; გალტ. ფსიტის რკის ყანწი (ნ. ერისთ., ჩუბ., ვაჟა III).

ფხონი ამხანაგური ქეიფის დროს დანახარჯის წილი, მოქციფეთა მიერ თანაბრად გაღებული ხარჯი (ნ. ჩუბ., გურამ.).

ფხონით პურის ჭამა ამხანაგური ქეიფი, მოქციფეთა მიერ თანაბრად ჩამოღული თანხით ქეიფი, პურის ჭამა.

ფხტანი ნ. ფლანი და ფსტანი.

ფხუტი შარდი (შდრ. საბა, ჩუბ.). აქედან: ფსუტიანი შარდის ვერშემაკეიფეთა (შდრ. ქვეშაფსია).

ფხუ ბავშვის შეკამანდი, ფაფა, ერბოს უშვრებიან და შაქრით ატკობენ. მანანის ბურღულისა კეთდება (შდრ. კირ.).

ფუზულუხი უხვირო, უნდილი, არა საქმის კაცი, მკვებარაც შეიძლება იყოს, მაგრამ საქმე არ უჩანს.

ფულანდარი ფულიანი, ბევრი ფულის პატრონი.

ფული ნ. ვ გული.

ფუნკვა შლა, მოშლა. „ჩვენებიანთ ხურო ი ურუმ ხან აგებს და ხანა ფუნკავს“ (ნ. დაფუნკვა, მოფუნკვა).

ფუნჯი კედლის კუთხისა სახლის შენების დროს დაკიბული კედელი. შენებისას კედლის კუთხე ყოველთვის მალა დგას და კედელზე კიბე-კიბედ ეშვება.

ფურჩი ქარისაგან ნარყევი (ნ.) ხის ბხარი (ნაპობი); აგრეთვე რკინას, თუ გამოკვერვაში ნაკეცი შეჰყავ, იტყვიან ხოლმე: ფურჩი აქვსო. ასეთი ხე და რკინა სამასალედ არ ვარგა; გჳატ. ადამიანზედაც ამბობენ: „ბიჭი კარგია, მაგრამ ერთ ალაგაბა ფურჩი აქო“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. კირ.).

ფურჩა ფურჩქნა, ილიაშა გამოტანილი წვრილი შტოებისა, არამსხმოიარე რქებისა და ზედმეტა ფოთლების შეცლა ვახისათვის (ნ. გაფურჩვნა 2; ნ. გურამ. ფურჩნა, ჯავახ. II, 361—3; შდრ. ჩუბ.).

ფურცელი უნაყოფო, უთუთო ბეოლა; აბრეშუმის კიისათვის უდგათ. „ლობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური“ (ი. ჭავჭავაძე, „კაცია-ადამიანი?“ ნ. ერისთ., ჯანაშვი. „საინგილო“, 115, შან. რეცენზია).

ფუტკა ქეჟა, აშლა. „ქათამი მუდამდლე ნაცარში იფუტკენება და კბენარ იყრევინებს“ (შდრ. ნაფუტკნი; ნ. ჩუბ., გურამ. ფუტკა).

ფუტკრიდედა (არა დედაფუტკარი!) მწერი, ფუტკარსა ჰგავს, ბანჯველიანია, უფრო მომრგვალოა, ვიდრე ფუტკარი. ესეც ყვაილეებზე დაფრინავს. ბავშვებს ჰგონიათ, რომ ფუტკარს ეს აჩენს.

ფუტკრის ბლარტი ფუტკრის ნაყარი (ნ. ბლარტი, ბლარტის თაფლი).

ფუტკრის ბიძგრა ფუტკრის ერთგვარი ხუხუნი გეგაში ყოველ საღამოს.

ფუტფუტი ერთ ადგილას შექუჩებულთა ადგილობრივი მოძრაობა, რაც გამაღიზიანებლად მოქმედებს. „ერთი ზღვა ტილები უფუტფუტებდნენ თავში“.

ფუფალა უფალი, ღმერთი ბავშვის ენაზე (ნ. კირ.).

ფუფკვა მდურლის მიცემა ჯაგრისა, ბუმბულისა და მისთანათა გასაყრევი-ნებლად. „რასა მფუფკავ, ადამიანი? — ლორსა“ (ნ. ჩაფუფკვა; ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა ფუფკი).

ფუფი მაღალი (ნ.), ადვილად მეტეხი, მალე ტყდომადი, არამაგარი; გჳატ. იტყვიან ადამიანზედაც (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ფუში „გეგა“, ჳფერდის ქარი (ნ.; ნ. საბა, ჩუბ.). აქედან: ფუშიანი თიაქრიანი, ფურდიქარიანი ადამიანი (ნ. ფაშვი).

ფუშულანგი ნ. თუშულანგი.

ფუჩინა ნ. ბუჩინა (შდრ. კირ., ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, 186).

ფუცხუნი სიფიცხე. აქედან: ფუცხუნა ფიცხი, დაუდგვარი, არადარბაისელი, საქმეში აჩქარებული ადამიანი (შდრ. ბერ. ფუცხუნა, შარშ. ფუცხუნი).

ფუჟე სახლის, გვარის დასაბამისი; გჳატ. სახლის ადათი, სახლში ოდითვე დამკვიდრებული ყოფა-ცხოვრება, წესები და თვისებები. „ფუჟე მიათხოვს, რო პატარძალიც ივეთი იყო“ (შდრ. ჩუბ.).

ფუჟის ანგელოზი ხალხის ცრურწმენით სახლის მფარველი კეთილი სული. შეიძლება გულისხმობდნენ ანგელოზს, შეიძლება — გველს (ნ. მაკალ. მთიულეთი, 142).

ფუხფუხი: ფუხფუხებსლო იტყვიან მიწის იატაკზე (სოხანეზე), როცა ის გაშრება და ამტვერდება. „ერთი ბეწო წყალ ვერ დაასხამთ, რო ფუხფუხებს აქავრობა“ (ნ. აფუხფუხება).

ფქვილის ამოკიდება შეკამანდისა ან თათარასათვის ფქვილის შერევა და გახსნა.

ფქვილის შეკამანდი ცხიმსა და ხახვს მოსწვავენ, წყალს დაასხამენ და ააღულებენ, შემდეგ ცოტა ფქვილს მოუკიდებენ და მარილით შეახავებენ. სალარბო შეკამანდია.

ფშრუჯა ოდნავ წყლისა და ფქვილის ან ნაყრისა და მისთანათა ერთმანეთში არევა და ახელა. „ჩვენ ნაყრის ავფშრუჯამთ და იმას ვსკებთ“ (დ. კონქაძე, „სურამის ციხე“; ნ. ჭყ. ვაჟა III, IV ფშრუჯ); გარკ. ბავშვი რომ ტირილის გუნებაზეა და დაიწყებს წყრომა-ტირილს,

მაზე იტყვიან: „რაა იფშრუჯებო შვილო, რა გინდა?“

ფჩხოლა საქონლის სატკივარია.

ფჩხოლიანი ჭრელი წინდა ბრკყალებისმაგვარ სახეებიანი ჭრელი წინდა.

ფჩხოლი ბურისა ნ. პურის ფჩხოლი.

ფბაიფხუჯი გამზმარ ტყავს რომ მაგარი რამე მოედება, გაესმება და ტყავი ხმას გამოსცემს.

ფხაჭი დურგლის იარალი: ფიცრის კიდის გასახაზავი ხელსაწყოა, рѣзецъ (ნ. ბერ. სა-ფხაჭი).

ფხაჭი კალათის დაწვნა გარკ. გაქცევა. ფხაჭი კალათა დაწვნა გაიქცა; ნაწყენი გაიქცა.

ფხიტო ცქვიტი, უფრმახვილი, ყრახლი, მარჯვე. „ფუტი ბალღია“.

ქ

ქაღა ნამცხვარია. გული ნახუქის გულსავით უკეთდება ერბოსი, ხახვისა და ფქვილისა (ნ. I გული). ცომს გრძლად გააბრტყელებენ და შიგ გულს ჩადებენ, შემდეგ თან გრუნენ და მრგვლად ახვევენ. კეცში ჩადებენ და კეცინად თორენში ჩადგამენ ან ცეცხლა პირას მიდგამენ და გამოაცხობენ. ხემოდან ერბოს წაუსვამენ. სარკ. „თუ გული გულობს, ქაღა ორივე კელით იკმება“ (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., ვაჟა III, IV).

ქაღის გული ქაღაში ჩასადები გული (ნ. I გული).

ქათმის კლანჭა ბალახია, კლანჭასა (ნ.) და ძურწას (ნ.) ჰგავს, თუმცა ფესვი არა აქვს ისეთი, როგორც კლანჭას, უფრო წვრილია, ფოჩი იცის, უროსავით თავი აქვს.

1. ქათმის კუჭუჭა მხალია, ღერო წითელი აქვს, ფოთოლი — მრგვალი და ქათმის ბიბილოსავით ცოტ-ცოტა შეჭრილი (ნ. საბა ქათმის-კუჭუჭა, ერისთ., ჩუბ. ქათმის კუჭუჭა).

2. ქათმის კუჭუჭა ხავიწია. ზამთარში ქაღები გვიანობადღე მუშაობენ ვახშმის შემდეგ კიდევ მოჭივიდებათ. ხუმრობით ერთი დაიძახებს: „სირიკუდა“ (ნ.), მეორე უპასუხებს: „ქათმი კუჭუჭა“, ე. ი. ხავიწი გავაკეთათო. ქათმის კუჭუჭას ასე აკეთებენ: ერბოსა და ხახვს მოსწვავენ, ცოტაოდენ წყალს დაასხამენ და ააღულებენ, მარილით შეანელებენ, შეიძლება პიტნით შეახავონ, და შემდეგ პურის ფქვილს მოუკიდებენ და მოშუშავენ; კარგად რომ დაწითლდება, მზად იქნება. ქათმის კუჭუჭა ფაფაა, ოლონდ ხახვიანია და ერბოც წინდაწინვე აქვს. ზამთრის მსუფე საქმელია (ნ. ხავიწი).

ქათმის მოღვეა ნ. მოღვეა.

ქათმის მოქცევა, მოქცევა ქათმისაგან კვერცხის დების დაწყება. „ჩემი ქათამი გადაკრუნდა, მაიქცა, კვერცხი დება დაიწყო“.

ქათმის საჭრელი თიხის ლანგარი, სინივით გაშლილი თიხის კუროქელია,

მოვიქული, მრგვალი, ხედ ქათამს კრიანს.

ქათუნნი, გულის ქათუნნი გულის შექანება, გულის ტოკვა, გულის ძგერა. „გული უქათუნებას“ (ნ. შაქათუნება, გულის შაქათუნება).

1. ქათათი ყბედობა. „ოპო ჰოო, რეერთი ქათქათი იცის!“ აქედან: ქათქათა ყბედი.

2. ქათათი: ქათქათი გააქვის ძალიან თეთრია. აქედან: ქათქათა თეთრი, სპეტაკი. „ქათქათა პერანგი ჩავაცვი“.

1. ქალა კარ-ფანჯრის ჩარჩოს ხეშო ნაწილი (შდრ. წერ. ქალა კარისა).

2. ქალა ქედის ხეშო ნაწილი, ცა (ნ.).

3. ქალა, თავის ქალა ქორჩის ბრტყელი ნაწილი, თხემის ბრტყელი ნაწილი, რომელიც თითქოს თეფრივით ადევს თავს (ქიზი ყვლების ახრით) (შდრ. ჩუბ.).

4. ქალა, ქალატრუჯა, ქალაჭუა ქალური ყოფა ქცევის ვაჟი.

ქალაჭუა ნ. ქალა, ქალატრუჯა (შდრ. ბიჭაჭუა).

ქალის კაბის ბეჭები ნ. ბეჭები ქალის კაბისა.

ქალის წინდის კრელი კრელის სახეა, რომელიც მხოლოდ ქალს წინდახეა გამოყვანილი.

ქალმანი ქალმანი (ნ. ჯანაშვი. ქალმან, ვაჟა I, III).

ქალმის ამოხსნა ქალაშნის შეკერვა.

ქალმის ამოქნა ქალაშნის შეკერვა.

ქალმის კოხუნჯი ნ. კოხუნჯი.

ქალო (სსსრუა ზოგადი ფარს. შოლო) მულა. რძალი ვტყვის თავის ქმრის დას ან ქმრის ბიძაშვილ-დეიდაშვილ-პამიდაშვილ ქალს „ჩემო მულა“-ს ან „ქალო“-ს.

ქალრძალი ოთხიოდე წლის ჯვარდაწერილი პატარძალი საერთოდ (შდრ. ვაჟა I).

ქალფათინი ოქრომკედლის იარაღი: ოქროს ან ვერცხლის მავთულის გამოსაწევი გახია, ბრტყელი, დაკბილული პირი აქვს, რომ მავთულს კარგა მოეკიდოს.

ქალქვა კაღალქაო გაქვევებული ქალი ლეგენდა ასეთია: ქრისტე ღმერთს უთქვამს, რომ ფერისცვალება დღეს (ნ. აგვისტოს ძე. სტილით) კალო არავინ გალწოთო. ერთ მღვდელს არ უწამებია ესა და ამ დღეს კალო უღეწავს. ქრისტე ღმერთი გაჯავრებულა, გლახის ტანისამოსი ჩაუტევას და ჩამოუვლია. მოსულა მღვდლისას, უნახავს — კალოს ლეწავენ, უთქვამს: მღვდლო, დღეს რა დღეა, კალოს რატომ ლეწავო? მღვდელს უთქვამს: ჩვენმა ქალებმა დილას ადრე იცვალეს ფერიო. ქრისტე ღმერთმა არაფერი უთხრა. გამობოუნდა. მღვდლისას იმ დროს მისი გათხოვილი ქალი ყოფილა თავის ბავშვიანად. ქრისტე ღმერთს უთქვამს ამ ქალისთვის: აიყვანე შენი შვილი და აკვანი და წადი შენი ქმრის სახლშიო. ქალსაც აულია აკვანი, მხარზე შეუდგამს და წასულა. ქრისტე ღმერთს უთქვამს: უკან არ მოიხედო, თორემ გაქვადებიო. ქალი რომ გამგზავრებულა, ქრისტე ღმერთს ჯვარი გადაუსახავს იქაურობისათვის და ახტალად უქცევია — მოვარდნილა საშინელი ნაცარტუტა და წაუღოკავს მღვდლის სახლკარი. წასულ მღვდლის ქალს გულში უთქვამს: ნეტა ჩემ მშობლებს რა დაემართათო? ვეღარ მოუთმენია და სერზე ასულს მოუხედავს უკან. დაუნახავს, რომ იმ ადგილას, სადაც მისი დედ-პამის სახლ-კარი იყო, საშინელი ნაცარტუტის ტბა დამდგარიყო და სახლ-კარი ჩაენთქა. ერთი „უმიგ“ დაუძახია

და იქვე გაქვევებულა. ეს ლეგენდა ეხება გურჯაანში არსებულ ვულკანური ტალახის ადგილს—ახტალას. ბევრი-საგან გამიგონია, რომ ქალქვა იდგაო, გვინახავსო, მაგრამ „უწინ რუს კენწიფემ“ წაიღო. დედაჩემისაგანაც გამიგონია (გურჯაანელი ქალი იყო, მასაც თითქოს ენახოს). ახლა წყველა იციან ქალისა: „აი, შე ქალქვავე, შე გასაქვევებელო, მოდი აქ!“

ქამანი მკედლისა და დურგლის იარაღი: ბურღის დასატრიალებელი მშვილდია. ბურღის თავზე მარცხენა ხელისგული უდევთ და აწევიან მაგრა, წვერი დაბჯენილია გასახვრეტ საგანზე, ქამანის ლარი ორჯერ შემოხვეულია ბურღზე. ბურღს ქამანს გაუსვამენ და გამოუსვამენ ისე, როგორც კიანურს უსვამენ, და მოძრაობაში მოჰყავთ, ბურღი ხვრეტს იმ საგანს, რაზედაც არის დაბჯენილი (ნ. მათხაფი; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ქამანდი).

ქამხა აბრეშუმის ქსოვილი ლამაზ-ყვავილებიანი. ხალხური ლექსია: „ადი, ქალო, მაღლა ხეზე, ძირს ჩამოყარე ბროწოლი. ჩამოდი და გვერდ მამიჯე, ქამხა მოგცე დაწერილი“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., შპნ. 1).

ქანდიკეთილი: „ქ ა ნ დ ი კ ე თ ი ლ ი აქ ყოველდღე გაშლილი“, ე. ი. კარგსა ქამს და კარგსა სვამსო (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ჰანდა).

ქანი საჩხის (ნ.) სვეტების დასაყრდენი იროე.

ქანიშკაფო კარ-ფანჯრის ნაწილების ერთმანეთზე გადასაბმელად ამოღებული პირო, რომ ერთმანეთში ჩასხდეს, шпунт (ნ. შ სავარცხელი; შდრ. წ ე რ.).

ქანქანა წყაროს გამოსაყვანი გვირაბი (შდრ. ჩ უ ბ., ბ უ ქ უ რ. ქანქანი).

ქანჩი მოკლე ჯოხი შემარტულის მოსაპირებლად. თოკს ან სხვა რამეს

გაუყრიან მოკლე ჯოხს და მოატრიალებენ, თოკი დიგრიხება და მოეპირება (ნ. ჩ უ ბ., ვაჟა III; შდრ. ს ა ბ ა, ვაჟა I ქანჩ).

ქანცვა (მაგ., თოკისა, რკინისა...) დაღლა, ღონის გამოღვევა, გადაჭარბებული მუშაობისა ან ძალის მიყენებისაგან თუ გახურებისაგან დაღლა და გაწყვეტა. გატეხა, გაფუჭება ხელსაწყოსი; მაგ., თოკი რომ ზედმეტად დაეგრისოთ, გაწყდება; ხანგრძლივ რომ იბრუნოს ღერძმა, მოიღმიჭება და გაწყდება და მისთ. იტყვიან: „თოკ ძალიან ნუ მოუჭერამ ქანჩ (ნ.), თორენ იქ ან ც ე ბ ა და წყდება“; „რკინა რკინა და ისაც იქ ან ც ე ბ ა და ტყდება“. აქედან: დაქანცვა (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ქანცი).

ქანცის გამოღვევა, ქანცის გაწყვეტა მეტისმეტი დაღლილობისაგან ღონის გამოღვევა, ღონის წართმევა. „დავიღალე, ქანცი გამამეღივა, მეტი აღარ შამიძლიან“ (ნ. ჩ უ ბ. ქანცი, ქანც-გაწყვეტილი).

ქარაბიჭა ქალაბიჭა, ბიჭური საქციელის ქალი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ქარახინა სახლი უხარმაზარი სახლი.

ქარგალი შაგირდობადასრულებული, ოსტატთან რჩებოდა ხელობის უფრო მკვიდრად შესათვისებლად. ოსტატისთვისაც ხეირი იყო, რადგანაც საკმაოდ გაწვრთნილი ხელოსანი იმუშავებდა მასთან და ხელფასს მონაგარზე გაცილებით ნაკლებს აძლევდა (შდრ. ბ ე რ.).

ქარვანყირანი ხარიპარია (ნ.), ნაშუალამევის ვარსკვლავი. თქმულებაა: ქარვანა მიმავალა, რომ დაღამებიათ, ჩამონხდარან. წესით ჰყიტის (ნ.), ცისკრის ამოსვლის დროს უნდა აშლილიყვნენ და გამგზავრებულყვენენ, შემშლიათ, ვარსკვლავი რომ ამოსულა, განთიადი ჰგონებიათ და გამგზავრებულან.

უდროო დროს გზაში ყაჩაღები დახვედრიათ და დაუბოცავთ, ზოგის სიტყვით ლამის სიცივეს გაუწყვეტია ქარაღანი და ამიტომ დაერქვა ამ ვარსკვლავს ასეთი სახელი (შდრ. ყირანი, ყირანის აგება).

ქართული ბურღი დურგლის იარაღია: ბრტყელი და ცოტად მოირიბებულ ბურღი.

ქართული კაბა ქალის სამოსელია, მთლიანი, წელი გამოწყობილია, დაბლა კაბა კი ფართოა, ფეხებამდე; ხუთგანანია, ხუთივე განი სწორეა; წელში ნაოქრ აქვს აკრევილი: წინა და უკანა კალთას უფრო მეტი, ვიდრე გვერდებისას; ზოგჯერ წინ და გვერდებზე დაფოთლილია. თითო კალთა წინ და უკან აქვს, კალთა-ნახევარი გვერდებზე. უკანა კალთა უფრო გრძელია, ვიდრე წინა, თანდათან არის შემოკვერცხილი, კაბა მოთრეული გამოდის. წელი მოკვრებული აქვს, გვერდები და წინ კი აზა. გვერდზე გახსნილია ცოტაზე და შესაკრავი აქვს. ბეჭები და ფერდები სწორე აქვს, სახელს ძირები და გული ამოღებულია, წინ მისები (ნ.) აქვს. სახელოები ყოშიანია და ყუთურმაჯით (ნ.) გაწყობილი. წინ სარტყელ-გულისპირით არის გაწყობილი.

ქართული ნალი ცხენის ნალია ბრტყელი რკინისა, უკბილეო.

ქართული ყარი მკედლის გაკეთებული დიდთავა და მრგვალწვერიანი ლურსმანი ნალისა.

ქარი, ხიმშივნის ქარი სიმშივნე. ხალხის წარმოდგენით სიმშივნე თითქოს ქარია, მორჩენისას გაქრება (შდრ. ჩ უ ბ.).

ქარის ხელი ჯაჭა. ავი დრო, არეულ-დარეულობა. **ქარის ხელი** მამაშვილობით გადაიარა.

ქარქატი წითელი მიწა, ადვილად იფშენება, ადვილი დასამუშავებელია.

ქარქაჭინა ძალიან თხელი, სიფრიფანა. **ამ ცივ ზამთარში ქარქაჭინა ტანისამოსი** მეცვა და გავცივდი.

ქარქვეტა ლეროიანი მცენარეა, მწინლად დებენ (ნ. ერისთ., ჩ უ ბ., გ რ ი შ., ჯ ა ე ა ხ. II, 223, 221; შდრ. საბა ქარქვეტი); ჯაჭა. ცდტი, არადარბაისელი ადამიანი. **ნუ ხარ ქარქვეტა**, გოგო, სირცხვილია, (ოტა დინჯად მაიქე).

ქარშიკი ტვირთის საკაზმის მოსართავი (ამოსაკირებელი), მოქსოვილია ბაწრისა ან პრეჟასგან (ნ.) ჩახსაკრავივით. **ქარშიკი** აქვს შემოვლებული ჯარას მორგესაც, რომელზედაც ლამბია გადადებული (შდრ. საბა, ჩ უ ბ., ჯ ა ნ ა შ. ქარშიკი, ბარნ.).

ქაფათარი ძეძვე ახალგაზოდა წვეტიანი და ხშირეულიანი ძეძვი. სალობავად კარგია.

ქაფალი ფეხსაცმლის კარგი საპირე.

ქაფხატარი მგვის სარჩული, თხელია, ფეხსაცმლის საპირეს ჩააკრავენ ზოლზე.

ქაფთარი ფეხზე მდგარი აგური ქურაში. **აქედან:** ქაფთარად წყობა აგურისა ფეხზე წყობა აგურისა ქურაში.

ქაფქიორი, **ფლაფქამიჩი** ჩამჩასავითაა, გრძელტარიანი და დიდი მრგვალობიანი, პირი გაშლილი აქვს და დახვრეტილია, რომ წვენი გაიედეს; სპილენძისაა. მოკალღლი. იზმარება ზორცულის ხარწვის დროს ქაფის მოსანდელად. ქვაბიდან ხაშლამის (ნ) ამოსაღებად და სხვა (ნ. საბა, ჩ უ ბ.).

ქაში ისე ეთდება, როგორც გარფა (ნ.; ნ. საბა, ჩ უ ბ. ქაში, კიო.).

ქაცვი (Hipporohae rhamnoides, охлеуха) ბუჩქია (ნ. საბა, ერისთ., ჩ უ ბ., გურამ., მ ა ყ.).

ქაცუცელა უზნარო, უქნარა ადამიანი.

ქახო მეტსახელია კაცისა.

ქაჯვა წნეხით განოწურვა წვენისა ქაქისაგან (ნ. გამოქაჯვა, განქაჯი).

ქელა ზარმაცი, მცონარა ადამიანი.

ქედმაღლი სალანძღავი სიტყვაა ხარისა, რომელიც ზარმაცობით უღელს

კარგად არ ეწყვეა სხვა ხარმაცსაც ამ სიტყვით მიმართავენ: შე ქ ე დ ძ ა ლ ლ ო .
ქვეანი საკიდრის (ნ.) „თექალთო“, უბრალოდ (და არა ტყავში) შეკერილი ნაბადი.

ქვეხა ნამასახლისი; კაჭარ. გამოცდილი ადამიანი. აქედან გვარი: ქ ე ვ ხ ი შ ვ ი ლ ი (ნ. ჩ უ ბ.; შდრ. ბარნ.).

ქეთლი ლითონის მილიანი ქურტყელი ჩაის ასადულებელი

ქელეხი მიცვალეზულის თავზე (ნ.), ე. ი. დამარხვას დღეს გაწეული ხარჯი და სუფრობა (შდრ. ჩ უ ბ., შ ა ნ. რეცენზია ჰელახი).

ქენქება წილის დადება, წილის მიღება, ჩაამხანაგება. „ვერაჲ ი ქ ე ნ ქ ე ბ ჩ ე მ გ ა ნ ა“.

ქერქისა აბრეშუმის კია მეოთხედ (უკანასკნელად) რომ გაიხდის კანს, იტყვიან: ქ ე რ ქ ი ს ა ა მ ო ი დ ა ო (ნ. ვერთისა ამოვიდა“).

ქეხკი ოჭრომკედლის იარაღია: მჭრელწვერიანი, პირიანი გახი, იხმარება ოჭროსა და ვერცხლის მავთულის მოსაკვებლად (შდრ. ქ ლ.).

ქეკილი შთამომავალი, ნათესავი; ჯიში. „შენი ქ ე კ ი ლ ი კ ი გ ა ქ რ ა , ა ჰ ა !“ „ქ ე ქ ი ლ დ ა ლ ლ ო ს ე ნ ა !“

ქეშად აღმაცურად, ირიბად (ნ. ბარნ.; შდრ. ჩ უ ბ.).

ქეშახანი კალაპოტი ნ. ერთხანიანი კალაპოტი.

ქეჩა მახარის ჩამონაკურებისაგან დაწნული საფენი (შდრ. ჩ უ ბ., გ რ ი შ., ქ ლ.).

ქეჩილა ტყავი გაკრეპილი ცხვრის ტყავი. უმატყლო ტყავი.

ქეჩა ნ. გაქეჩა (შდრ. კ ყ. ქეჩი, ჯ ა ნ ა შ ე. „საინგილო“, 139 ქეჩხა).

ქვაბთავი მანჯანიკიდან (ნ.) პირველად ამოღებული ოროდ მეტრის სიგრძე სქელი აბრეშუმის ძაფი. უვარგისია.

ქვაბქოთანი თიხის ქურტყელია შეკამანდის გასაკეთებელი (შდრ. ჩ უ ბ. ქვაბქოთანი, გ რ ი შ. ქაფქოთანი).

ქვაბში ჩავარდნა საკმლის გაფაციცებით მოთხოვნა; საკმელში რომ იყურება და ასხედრებს, მაკამეო; ძალად დაპატრეებინება თავისა, სწორედ ქვევრის კამის დროს სტუმრობა და არ წასვლა.

ქვაზე საჯდომი ნ. საჯდომი.

ქვაკირი დანწვარი კირი დაუშლელად, ქვის სახით. უმაღლესი ხარისხის კირ და იძვლება ნიავესგახ ან წყლისგან დაშლილს ძალა ეკარგება.

ქვებუღანი ქვეშქვეზა, გულდახურული ადამიანი, ჩუმი ვერაგი (ნ. ს ა ბ ა , ჩ უ ბ.).

ქვევითა ქვა წისქვილისა ნ. დაბლითა ქვა წისქვილისა.

ქვევრის გაქონვა ახალი ქვევრისათვის ხარის (არავითარ შემთხვევაში ფურის ან სხვა ცხოველის) ქონის წასმა, რომ ფორები გამოეცოს, დაგმანოს და ღვინო არ გაუფიდე. ქვევრს ცეცხლზე ახურებენ, შიგ ქონს ჩაადგებენ, ატრიალებენ ქვევრს, გამდნარი ქონი ყველგან შოხედება და გაქუნთს.

ქვევრის გაცოფება ქვევრში ტყბილის აღულება და ღვინის ამოსვლის დაწყება.

ქვევრის დახედვა ნაკლულ (ნახარჯ) ქვევრში ღვინის დაცხარება, დამეაგება და გემოს მიცემა. ქვევრიდან როცა ღვინის ნაწილს ამოიღებენ და ქვევრი დანაკლულდება, ასე, მხრებს ქვევრს იქნება ღვინო, თუ მალე არ გადაიღეს სხვა უფრო მომცრო ქვევრში და კვლავ სავსედ არ ამყოფეს, რამდენიმე დღის შემდეგ ნაკლული ქვევრის ღვინო წახდება.

ქვევრის ხარფი კაპებიანი (ნ.) ჯოხი, რომლითაც ქვევრს ურევინ. რომ დუღილის დროს თავზე მოგდებული ჰაქა ჩაძირონ.

ქვევრის ტანი ნ. ტანი.

ქვევრის ქული, ქული მაკრის დუღილისა თავზე მოგდებული ჰაქა ქვევრში, თავშეყრულია.

ქვევრის ქუსლი ქვევრის მომრგვალებული ბოლო, ძირი.

ქვენა ნიაფი ჩრდილოეთის (კავკასიონის მთის) ნიაფი წინამხრელთათვის (ნ.). ხოლო სამხრეთის (იურის) ნიაფი უკანამხრელთათვის (ნ.).

ქვენა ქარი აღმოსავლეთის ქარი მთელი ქიზიყისათვის (ნ. ჩუბ.).

ქვეყნის ანდაზა ქვეყნის მასხარა, ყბადალებული, ქვეყნახე შერცხენილი ადამიანი.

ქვეყნის გული სოკოს მსგავსი მცენარეა, ვარდისფერი; ადრე გაზაფხულზე მიწაში ბურთივით არის მისი ფესვი, კანქვეშ ცილასავითაა. გულის ტრევილის წაშლად ითვლება (ნ. საბა ქვეყნის-გული, ვ რ ი ს თ. ქვეყნის-გული, ჩ უ ბ., მ ა ყ.).

ქვეყნის სარდალი კაცი გამოჩენილი კაცი.

ქვეშაფსია ღამე რომ შარდი ეპარება ლოგინში (შდრ. ფსუტიანი; ნ. ჩ უ ბ. ქვეშა-ფსია).

ქვის თოხი არქი. წისქვილის ხევითა ქაში (ნ.) ჩამგდარი რკინა, რომელიც დერძის თავზეა დადებული და ქვას აბრუნებს (ნ. შარშ. წისქვილის ნაწილები).

ქვის ღერძი წისქვილის ქვაში გაცმული ღერძი.

ქვის შუბლი 5. შუბლი.

ქვის ჭრა კარიერში ქვის დამზადება.

ქვის ცხავი ქვის საცრელი.

ქვის ხურჯინი ქვის სახიდი ხურჯინი სტელი ბაწრისაგან მომსხოლ მოქსოვილი.

ქვიშობი ქვიშა ადგილი, წყალს რომ ადვილად ატარებს.

ქვიშა ფეტვი (Setaria italica ssp. mollisima, морга, иенгерское просо) მცენარეა, ფუნჯოვით თავთავი იცის. ფშავენ და მკადს აცხობენ. ტკბილია (შდრ. ძეგრა ფეტვი; ნ. საბა, ვ რ ი ს თ, ჩ უ ბ., ჯ ა ვ ა ხ. II, 366 და 367, მ ა ყ. ქვიშა).

ქიმი: იგეთ სიტყვაა იტყვის, რო ქიმი არსადან არა აქე—ხელს ვერ მოჰქიდებ მის სიტყვას (შდრ. საბა, ჩ უ ბ., ბ ე რ.).

ქიმიტი დამწველის სიხარბე ქამაში. „ნენა, ბიკო, ნენა კამე, რა ქიმიტი გვირს“ (ნ. დაქიმითვა).

ქიმუჯი: ქიმუჯის წაკერა მუგლუგუნის, ნიდაყვის წაკერა (ნ. კ ყ.). ქიმუჯაჟო მტსახელია კაცისა.

ქირმანი შალის კრელი ე. წ. მანებიანი (მ ასოს სახიანი) კრელია.

ქისი კრელი ქისახე სახმარი კრელის სახელი.

ქისი კრელი ქირმანისა ქისახე სახმარი ე. წ. მანებიანი (მ ასოს) სახე.

ქიში კოჭაობისას მოგების სამი ქულა. სამი ქულით, ანუ ქიშით მთავრდება თამაში და იგებს ქიშის მთქმელი (ნ. პატვი; ნ. საბა, ჩ უ ბ.).

ქიშირი (ნაწარმოებია გეოგრაფიული სახელისაგან ქაშემირი—ზიანია) 1. ცოტათი ბამბანარევი შალის ქსოვილი, თხელია და ფაფუკი; 2. ქიშირის ქსოვილის თავსახევი.

ქიშიშის ყურძენი ვაზის ჯიშია, დიდი იზრდება, მრგვალი ხასხასა ფოთოლი აქვს; დიდი მტევანი იცის, თეთრი, უწიპწო მარცვალი აქვს (ნ. ჯ ა ნ ა შ ე. „საინგილო“, 191 ქიშიშა, ჯ ა ვ ა ხ. II, 414 და სხვ).

ქლერთვა ტყავის ყვლეფა, რამე რომ გაუსვამს და ტყავს გადაძრობს. „თვალი იგრე ახლო აქ ფეკებთან, რომ თავდაღმართში ყველთენ უსვანს კამერ ქაჩაჩებზე და აქლერთამს“. აქედან: გაქლერთვა გაყვლეფა, ტყავის გაძრობა; გაქლერთილი გაყვლეფილი.

ქლესა, ქლეფა ქიმბეშემოთლილი კოჭი, სულ ჯდება და მოგებას იძლევა; აქტ. ფილიდი, ფარისეველი; მოხერხებული ადამიანი (ნ. კ ყ., ვ ა ჟ ა II).

ქლეფა ნ. ქლესა.

ქლივარი ქლივი.

ქმრეულიანი ქმრის ოჯახი და ნათესავეები.

ქნა, შამოქნა ქვევრის კეთებისას სროსალის (ნ.) დადება ქვევრის კედელზე, შემოქნა-შემოღესუა და ასე აშენება ქვევრისა.

ქნარო ნ. ნაროგ.

ქნარის გაწევა ფესხაცმლის შეკრვისა და გადაბრუნების შემდეგ საძირის ზედმეტი ნაწილების შემოკრა და ცერის ფრჩხილს გასმა და შემოსწორება.

ქობა კაბის ქვემო ნაწილზე, მიწაზე რომ ეთრევა, ქვეშიდან ერთ-ორ მტკაველზე დადებული სარჩული (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბარნ ქოქობო. ქობა, სააათ).

ქობინა კრამიტის მოსაპრეგლი კალაოტი. კრამიტის ფორმისა და ხომის ზურგისანი ხეა გათლილი, ხელის წასავლები ტარიც აქვს, დახელილ თიხას ზედ გადააკრავენ, მერმე ზეჟოდან გადასასმელს (ნ. 1) გადაუხვამენ, ზედმეტ ტალახს მოაცილებენ, ქობინას გამოაცილიან და კრამიტი დარჩება. რამდენიმე დღის შრობის შემდეგ გამოსწვავენ (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ქობინი, გ რ ი მ., ცაგ.).

ქოთათური ჩადის მსგავსი ღვინის ჭურჭელია, თიხისა, ცალყურა, პირფართო, დაბალყელა. ორი ხელადა ჩადის.

ქოთოთი აურხაური, ხმაური. ა ქ ო თ ქ ო თ ე ბ ა აურხაურის ატება, ახმაურება. „ეი, ნუ ა ქ ო თ ქ ო თ ე ბ ა მ გოგო-ბიკებ, თორენ ყურებ დაგაკრი“. აქედან: ქ ო თ ქ ო თ ა 1. ხმაურა, აურხაურის ამტები; 2. მეტსახელია კაცი-სა (ნ. კუც.).

ქორფუბა თაღვემ დარჩენილი ცარიელი ადგილი, უსიფარო ჯიქა (ნ.), ღია კამარა. თალიან კარსა ან ფანჯარაში თუ სწორკუთხოვანი ჩარჩო ჩადგეს, მაშინ ჩარჩოს თავზე სიფარი კედელი (ნ) აპყავთ თაღამდე და ჯიქა ამოვსებულა, ხოლო თუ ჩარჩოც იქვეა მოყვანილი, როგორც თალი, ე. ი. ჩარ-

ჩოს თავი კამარისანი, მაშინ ჯიქაში სიფარი კედელი აღარ აპყავთ, კარ-ფანჯარის თავებიც ოვალურადაა მოყვანილი. ასეთ ღია კამარას ეწოდება ქორფუქა.

ქორწილი, დაქორწილება ეკლესია ადამიანს ეკალი რომ შეერკობა და დრო გაივლის. ეკალი რომ შეერკობათ, თუ მაშინვე ვერ გამოიღეს ტკივილის გამო, დატოვებენ, ღამე რომ გაივლის, ე კ ა ლ ი დ ა ქ ო რ წ ი ლ დ ე ბ ა და მეორე დღეს ადვილად გამოვილებთო. ეკლის გარშემო ჩირქდება და ადვილი ამოსალეღი ხდება (ნ. ს ა ბ ა).

ქოხალა ხბოს ტყავი, ფესხაცმლის საპირედ დამზადებული დაბალხანანი, სქელია და მაგარი (ნ. შ ა რ შ.; შდრ. ჩ უ ბ. ქოხალი).

ქოსა ძალი ქოფაკი ძალის ჯიშია, პატარა ტანისა, მოკლე ბეწვა აქვს, ანჩრია.

ქოსმენი სასუქი ცხვარი ან ღორი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ქოტე მეტსახელია კაცისა.

ქოქვლილი საცოდავი, შესაბრაღისი ადამიანი თავს დატხილი უბედურების გამო. უ ი, შ ე ქ ო ქ ვ ლ ი ლ ო! — ეტყვიან ხოლმე შეიღმკვდარ დედას (ნ. ქოქოლა).

ქოქი ძირი, ფესვი; გაკატ. წინაპარი, გვარი. ქ ო ქ ძ ა ლ ი! — ეტყვიან მას, ვისიც გალანძღვა უნდათ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., გურამ, ბ ე რ., ჟ ლ.).

ქოქოლა ორივე გაშლილი ხელით ისეთი ეესტის ვაკეთება მოპირდაპირისაკენ, თითქოს ქვებს აყრიდეს მას. „ქ ო ქ ო ლ ა კ ი დაგაყარე მაგ უხვირო თავზე!“ (შდრ. ქოქვლილი; ნ. გურამ, გ ო ი შ., ვაჟა I V, ცაგ.; შდრ. ჩ უ ბ.).

ქოში საზამთრო მალაქქუსლიანი ფენის წასაყოფი (არა ხისა), საპირედ მხოლოდ თათზე აქვს (ნ. ჩ უ ბ.).

ქოშის პირი ქოშის საპირეზე კრელი: ჩვეულებრივ სამკუთხადაა ამოქარგული.

ქოცო პატარა ქვევრი, ჩადის ერთიდან ხუთ ჩაღამდე. ქვევრული ძირი

(ქესლი) აქუს (ნ. საბა, ჩუბ. ნაყ.).
ქოცო ქილა დიდი ქილა, სამწნილე ქილა.

ქრუში-აანი თართის გვერდები, ქერიანთის ახლოს თხელფერდის ძირი (მდრ. აანი).

ქრთუნება: აიქრთუნა შეიძება, შეიძულა „ბაშვმა ძუძუ აიქრთუნა“.

ქსელი ქსოვილის ის ძაფები, რომლებიც სიგრძივ არის გაბმული. ამაში გადის და გამოდის ზედა (ნ 2) და იქსოვება (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., მაკალ. მთიულეთი, 7(1)).

ქსი, ქსი-ქსი ცხერისა და ღორის შერისხვა, გაწყრომის ხმა.

ქსლის ამოკრეფა ქსლის დგომში ამოკრეფა, ამოღგიმვა. მოქსოვა რომ შესაძლებელი იყოს, საჭიროა ქსლის ერთი წვერი მალა იყოს, მეორე დაბლა, ისე რომ მათ შორის ზედას (ნ. 2) გატარება შეიძლებოდეს; ამის გამო ქსლის ერთ წვერს იღებენ, მეორეს ტოვებენ, მესამეს იღებენ, მეოთხეს ტოვებენ და ა. შ. ბოლომდის. ამოღებულ ქსელს ბამბის ძაფზე (დგომია) ამოკრეფენ და მალა გარდვიარდმო გაკეუბულ დგომის ფიკარზე ამაგრებენ ცალ-ცალკე ქსლის ეს წვერები უძრავია, დატოვებულები აღის და ჩადის საგორავის (ნ. 1) საშუალებით.

ქსლის ამოშლა ქსლის შუაზე გაბობა: ქსოვის დროს ერთი წყება ქველი ქვევით ჩადის, მეორე წყება ზემოთ ამოდის, რომ შიგ ზედა (ნ. 2) გაუგდონ (შთაბეჭდილებაა, თითქოს ორივე წყება ქსელი მოძრაობდეს, ნამდვილად მხოლოდ ქვევითა მოძრაობს; მოძრაობა ხდება საგორავის (ნ. 1) საშუალებით).

ქსლის ჩაკრეფა, ქსლის ჩაშლა ქსოვის დროს ზედა გატარებულა (ნ. 2 ზედა) ქსლის შეცვლა ისე, რომ ზემოთა ქვევით ჩავიდეს და ქვევითა ზემოთ ამოვიდეს, ზედა დაიფრება და მიბჭეკა-

ვენ (მდრ. ქსლის ამოკრეფა, ქსლის ამოშლა).

ქსლის ჩაშლა ნ ქსლის ჩაკრეფა.

ქ უი მურთხალი ცხოველი, შეურვეველი, გაგარეულებულივით (ნ. საბა ქსელი, ჩუბ. ქსუ, ქსუვი).

ქულზე კაცი ყველა მამაკაცი; უფრო ხედმიწვენი: იარაღის ტარების შემდეგ ყველა მამაკაცი. „ქულზე კაცი დაიბახეს ჯარში“.

ქული ნ. ქვევრის ქული.

ქულის აცმა გაატ. საზოგადოებიდან ადამიანის გარიყვა, გაძევება. „საცოდავ დავით ყველამ ქული აუცეა, ისიც აღვა და დაიკარგა აქედამ“.

ქულის თელა გლუნაობის (ნ.) თამაშის დროს უკან დარჩენილი გლუნის (ნ.) პატრონის ქულისათვის გლუნის ცემა: ქუდს დასვამენ და განსახლებული მანძილიდან გლუნას გაუგლუნებენ. ქუდის თელვის შემდეგ თამაშს ხელახლა დაიწყებენ.

ქულის ყალამა, ყალამა ნაბდის ქუდის შემოკეცილი ნაწილი.

ქულის კერში კვრა გაატ. დიდი სიხარულის გამოშვალენება ქეიფის დროს. ქეიფი. მოდი ერთი ქუდი ქერში ვკრათ — მოდი ერთი კარგად ვიქეიფოთ.

ქულუნა ლანძილივით მცენარეა, იკმება (ნ. საბა. ვრისთ, ჩუბ.).

ქულური 1. ვაკეთავიანი გორა. პლატო, თავვეთილა (ნ.); 2. ადგილის სახელია საქობოში (ქიხიყის სოფელია).

ქუზა პატარა უხეირო ნაგებობა.

ქუთაური ჩუსტი წინ გაკერილი წვერტიანი (ნ.), კინტიანი ჩუსტი.

ქულა ერთი მხარა (ნ. 3) ბამბა დახვეული მრგვალად (მდრ. ჩუბ.).

ქულამა სამწვადე ხორცის, ბასტურპის ერთი ნაჭერი (მდრ. ჩუბ.).

ქულამა-ქულამა წვრილად დაჭრილი (ნაჭერ-ნაჭერ) ხორცი სამწვადედ.

ქული ნ. 3 გული.

ქულფათი ოჯახი, ცოლ-შვილი (შდრ. ჩუბ.). აქედან: ქულფათობა ოჯახობა, ჯალაბობა. ცოლ-შვილი (ნ. გრიშ. ქულფათობა).

ქუმელი საქველია. მოხალული ქურის ფეხებს ცივ წყალში მშრალ ცომსავით ახელებს. ხელით აგუნდავენებ და კამენ (ნ. კალი; ნ. საბა, ჩუბ.).

ქუმხვა ხარბად კამა.

ქურა ქურკლის გამოსაწვავი საგნებელი. განიყოფება ორად: ძირის ქურად და მალა ქურად. ძირის ქურა ეწოდება თალებს ქვემოთა ნაწილს. მალა ქურა—თალებს ზემოთას. ძირის ქურაში, ე. ი. თალებს ქვემოთა ქილები, კოვები და მისთ. პირქვე. მალა ქურაში კი ჯერ კოვები და მერმე წვრილი ქურკელი. ამას ზემოდან ნატეხარი დაეყრება. დაბლიდან, საცეცხლურიდან ცაცხლი შეეკეთება. საცეცხლური ძირის ქურის დონეზე და მის წინ არის. ცეცხლი ძირის ქურიდან ადის ზევით.

ქურანა კვიცი სამ წლამდე ორივე სქესისა (შდრ. საბა, ჩუბ. ქურა, ქურანი; ი. ჭავჭავაძე. „რამდენიმე სურათი... ყაჩაღის ცხოვრებიდან“: „ნუ დაანახვებ შენს ქურანს ცენსა“).

ქურდი ცეცხლი, მატყუარა ცეცხლი თეთრი ალის მქონე ცეცხლი. კაცს ატყუებს ქურის წვის დროს, ვერ ართმევს ალღოს: მალაღია ცეცხლი, თუ დაბალი.

ქურის საპანე რამდენიც ქურაში ჩაეტევა ავური, კრამიტი ან ქურკელი და მისთ.

1. ქუხლი ნ. კოველი.

2. ქუხლი ნ. კარს ქესლი (ნ. ჩუბ.).

3. ქუხლი ნ. წინდის ქესლი.

ქუხლის მოდგმა წინდისათვის ქესლ-გაცვეთილი წინდისათვის ძველის მიკურა და ახალი ქესლის მიქსოვა (ნ. მოდგმა, თათის ძოდგმა).

ქუ-ქუსი დაღერებასაგით, საცეცხედ გაწევა ან გაჯვრება, ადამიანი ადამიანს ან ცხოველი ცხოველს (ნაგ., მამალი დედალს) რომ წამოუხტება სოლზე და ცემას დაუპირებს, ან მალ-მალ უჯავრდება. „რაა მი ქუს ქუსე ბ?“

ქუფთა: ქუფთა-ქუფთა ნაფლეთ-ნაფლეთად, ნაქუწ-ნაქუწად. „სუ ქუფთა-ქუფთა დაგლიჯა“.

ქუქუა ქუდი ბავშვის ენახე.

ქუქუმა ქალის ქუდი. დედაბრები იხურავენ სითბოსათვის.

ქუში სენია: ქოშინი. აქედან: ქუშიანი. ქუშიან ადამიანს ან საქონელს სიარულში ქმენა აუტყვდება ხოლმე და საერთოდ სიარული აუ შეეძლია (ნ. გემსახ; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ქუშტარა დურგლის იარაღია: ფიცრის ნაპირის ვასაწვორებელი გოჭეღო რანდა (ნ. ჩუბ., ბერ. ქუსტარა, სვინტარა/ე-ა, კირ.. ელ. ხუშტარა/ე,-ი).

ქუშტარა ბეჩი, ქუშტარა ბიჩა დურგლის იარაღია: დიდი, ბრტყელიპირიანი რანდა ფიცრის საბოლოოდ გასაშალა-შინებლად.

ქცევა კალოს გადაბრუნება. კალოში გასაღეწად ჩაფენილი ყანა რომ ზეპოდან გაიღეწება. გადააბრუნება. ნ. რომ ჯაღეღეწავი ზევით ამოვიდეს. ჯერ ორთათათ უქცევენ, როცა გაბზუდეუა--ნიხბით.

ღ

ღადღადი ფერის ელვარება, აგრეთვე ცეცხლისა და სხვათა მძლავრი ნათება (შდრ. ლუღლუღი; ნ. თეიმურაზ I).

ღაზლა, ღარძლა მატყლისგან ან

თხის ბაღნისაგან დაწნული წერილი თოკი. იზმარება გუდის მოაკრავად (შდრ. საბა, ჩუბ., ელ. ღაზლი, ჯავახ. II. 35).

(შდრ. საბა ღერღედი, ერისთ., ჩუბ. ღერღეტი 'ბატი').

ღერღვა: დაღერღვა მსხვილად დაფქვა, დაროშვა (ნ. ჩუბ. ღერღა, საბა ღერღილი); რუს. აღამიანხე ავის ლაპარაკი. იტყვიან ხოლმე: „ღერღაკაცი დგაა და ძაღლივით მღერღამს“.

ღეტება ხეტება, ხეტიალი. „რად ეღეტები, რა გინდა?“ (ნ. ვაჟა I, III).

ღვანტიკა ენამწარე. „ოო, ძალიან ღვანტიკაა“.

ღვართქაფი დიდი წვიმა და ნიაღვარი, ливень (ნ. ჭყ. ღვარ-თქაფი).

ღვარნაში ღვარი, ნიაღვარი, მოვარდნილი წვიმის წყალი.

ღვარცოფი დიდი ნიაღვარი.

ღვეჯეცი (Periploca graeca, იბოინიკი) მცენარეა: ჯაშუცტა, ხეს ებევა. ტყეებად აკეთებენ და კალათებსა წნავენ (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ, მაც.).

ღველფვა ნაწარმოება სიტყვისაგან ღველფი) ცხარე ცრემლით ტირილი. „რა ძალან ღველფება“ (შდრ. საბა ღველფი. ჩუბ., ვაჟა III ღველფი).

ღვენთი სანთლის წვეთი (ნ. ჩუბ, შარშ. ღვენთი).

ღვერვა ნ. გაღვერვა (ვაჟა III ღვერა, შან. კეეს.).

ღვთირეგანი ნ. გარეგანი.

ღვინა ღველი ღველის ჯიშია, მოშავო, მოყვანილობით შავალაკ (ნ.) ღველესა ჰგავს, ხე და ფოთოლი შავი ღველეს მიუგავს. კარგია.

ღვინიფერი ღვინისფერი (ივარაუდება ლარხე მონადენი შავი ყურძნის წველის ფერი).

ღვინტიკები (შხილოდ შ.) შივნეული (?) „ღვინტიკებ წამოგაყრევინებ ცემით“; რორე ქცემ, როღვინტიკებ წინ დაგილაგებ“.

ღველქვი წვრილი და მოქნილი საბრე (შდრ. საბა, ჩუბ. ღველქვი).

ღვეჯამოსული თესლი, ღვი (ნ.) რომ გამოსულია.

ღვი თესლის პირველ გაღვიძებისას გამოტანილი რქა ამოსასვლელად, აღწონ: ცენები, приросток (ნ. საბა ღვი, ბარნ., ვაჟა IV, მაც.).

ღინცი კისერი. ღინცი გადაადგოდო ავადმყოფობისა თუ შიმშილისაგან თავი ველარ დაიპირა და გვერდზე გადაადგოდო.

ღილიკანა (ნაწარმოებია ტიტლიკანას მსგავსად სიტყვისაგან ღიპი) ტიტლიკანა (შდრ. ღილიკანა).

ღირღიტები შ. გუთნის თვლები, ორივე გოგორა არის დიდი ღირღიტა, ანუ კვალის ღირღიტა და პატარა ღირღიტა, ანუ ველის ღირღიტა (ნ. თავ-თავის ადგილას; ნ. საბა ღირღიტი, ჩუბ. ღირღიტა, ჯავახ. I, 162 და სხვა).

ღირღიტი ყურება, ცდა, ლოდინი; ხვერვა. „რად უღირღიტებ მთელ დღე მანდ?“ (ნ. საბა, ჩუბ.).

ღირღიტის კუნძი ფამფალაკზე ბალიშივით დადებული ხე (უწინდელ ხის გუთანხე), ხოლო ახლა რკინა (რკინის გუთანხე), რომელზედაც რვილის (ნ.) თავი იდება (ნ. კუნძი; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ღირღიტის მერე ნ. ღამის მერე.

ღირღიტის ჯარები რგა, რგ გუთნი თავი ხარები (ნ.).

ღირღიცი, შაღირღიცება აღამიანს რომ პირში შესცქერის და რალაცას გამოელის მისგან. „რად უღირღიცებ, ბიკო, მაგ გოგო, რა გინდა მაგისაგან, შენთინ არა დეკლიან“.

ღიღლიცო ურიგოდ ჩაცმული და თანაც უმარილო კაცი.

ლილიქანა ტიტლიკანა, შინკლა (შდრ. ლილიქანა).

ლიქი ეკალა, ბარდიანი მცენარეა. ქინძისთავისოდენა ნაყოფს ისხამს, ჯგო მწვანეა, ხამთარში წითლდება, მოტკბოა. ფრინველი ეტანება, ბავშვებიც ჰამენ. ქიხიყში ლიქის მხალს არ ჰამენ (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., გურამ.; შდრ. ვაჟა I).

ლღავი ჯაჯი. 1. პატარა ბავშვი; დიდ ადამიანზედაც იტყვიან, როცა მისი დამცირება უნდათ (შდრ. ჰყ. ლლაპი); 2. ყმაწვილი კაცის სასქესო ორგანო.

ლღაღია ჩანჩურა ადამიანი. ლღიღვა უშნო, ჩანჩურა; ურიგოდ ჩაცმულ-დახურული.

ლღიღური კარგი მომკალის დიდი ხელიერი, თითქმის ნახევარი ძნა გამოდის.

ლწავილო ბავშვის გაბმული ტირილი (ნ. ვაჟა III; შდრ. კირ.).

ლობემძვრალა კინკრაქა, ლეგაა, სულ ლობეში დაძვრება (ნ. საბა ლობემძვრალა, ერისთ. ლობემძვრალა).

1. ლოკი, ხოკი ლორის სატიკიარია: უეკრივ ფერდები ცემას დაუწყებს. ხველება აუჯარდება და კვდება. მიხეზი არ იციან, არც წამალია ცნობილი (ნ. ჰყ.).

2. ლოკი აბრეშუმის ქიის ავადმყოფობაა: სიცხის გამო ყელი უსივდება, ჰამას აღკვეთს და იხოცება. ამბობენ: მრავალის (ნ.) გამოჩენამდე თუ არ წავიდა, ე. ი. პარკის გაკეთება თუ ვერ მოასწრო, შემდეგ ძალიან დაცხება. ეს სენი უჩნდება და მუსრს ავლესო (ნ. ყიყვი).

3. ლოკი ჯაჯი. საძაგელი ხასიათის ადამიანი.

ლოლო (Rumex crispus) მხალია, მოგრძო, ბრტყელი ფოთოლი აქვს. ფოთოლს კრეკენ, გაჯად (ნ.) წნავენ,

ლატანზე ჩანოქიდებენ საჩესნი და ჩრდილში განება ნელ-ნელა, სახაოთროდ ინახავენ. მისკან წენიან შეკამანდს აკეთებენ: მდულარეში ჩადებენ. მოიხარშება. ცოტაოდენ ჟეკილს მოუკიდებენ შესასქელებლად, ჩაოილს გაუსწორებენ და ნიკეხით შე ხელეჩენ. სალარიბო საქმელია. ჯაჯი: „გევიიდებოდი ლოლოსაო, დამხედა სოფლის ბოლოსაო“ (ნ. საბა ლელო, ერისთ., ჩუბ. ლელო, ლოლო, ვაჟა IV, ჯაჯა ხ. II, 149 და სხვა. მაყ.; შდრ. ჰყ. ლივი).

ლოლოცოფა ლოლოსავით მცენარეა, არ იკმება (ალბათ ჯაჯი, ჯაჯ ლოლოშმაგა/ი: ნ. ერისთ., ჩუბ.).

ლონება და ძმარება წუხილი, დარდი. „ვლონდები და ვძმარდები, არ ვიცი, რა ვქნა, როგო მოიქცე, რა უშველო“ (ნ. ჩუბ., ბუქურ. ლონება).

ლონეზე მოწყვეტა ლონის გამოცლა, დასუტება.

ლონიერი მიწა მსუქანი მიწა (ნ. ჩუბ. ლონიერი ნიადაგი).

ლოჩაჩო, ლორჩო, პირმოძრევაღებული ერო ლარების სათლელად.

ლორქადა (Lactuca serriola, дикий салат) ლორისქადა, მსუყე ბალახად ითვლება, ცხენი და ვირა ჰამენ (ნ. საბა, მაყ. ლორის ქადა, ერისთ., ჩუბ. ლორის-ქადა).

ლორტუხალი ტუხალი, ხელამხედველობის ჰევემ გარეთ რომ დადის.

ლორქელანი ერთგვარი ჩიტია, იკმება.

ლორქლიაჯა ქლიავის ჯიშია, მსხვილი, გრძელი, მოყვითალო. კურკა ერიდება. კარგია (ნ. ერისთ. ლორქლიაჯა, ჩუბ. ლორქლიავი).

ლოლი ღერო, უფოთლო რქა მცენარისა. „თბები შასულან ბაქაში და ხეხილი სუ ლოლზე დაუყენებიათ“ (ნ. ჰყ. ლოლო).

ლოკიკანა ნ. გოკიკანა.

ლრანტე, ლრანტე პატარა ხევი. ჩა-
ხევებული ადგილი (ნ. ჩუბ., წეო.
ლრატო).

ლრანცვა ლურღვა, მსხვილად დაფ-
ქვა. ბუქულა წისკვილს (ნ.) ასე დას-
ცინიან: ლრანც, ლრანც, ე. ი. ნე-
ლა მუთოზბ და ცუდად ფქვესო (ნ.
დალრანცვა).

ლრანტე ნ. ლრანტე.

ლრმა სიტყვა, ლრმა ქართული ღრმა-
წინარსიანი სიტყვა; ძველი სიტყვა,
ხმარებიდან გამოსული სიტყვა, რომე-
ლიც თითო-ოროლასლა ასსოვს და ესმის.

ლრმა ქართული ნ. ღრმა სიტყვა.

ლრძოლა, ლჩოლა, ჳოლა ხრჩო-
ლა, ცუდად ბოლვა (კუნძმა იცის).

ლრჯილი ბალახის თავთავი, მსგაე-
სი პურაელის თავთავისა.

ლუომ-ლუომ ნ. ვომ-ვომ.

ლუდლუდი კაშკაშა წითელი ფერის
გამოცემა. აქედან: ლუდ ლუდებს
წითლად ანათებს (ცეცხლი თუ ადა-
მინის ლოყა). „წითლად ულუდ ლუ-
დებს ლოყება“ (შდრ. ლაღლადი; ნ.
ჩუბ. ლუდუდი; შდრ. საბა).

ლუება ლეივება, გაჩაღება (მაგ.,
ცეცხლისა). „ნიავე უბერამს და ცეცხლ
აღუებს“; ჯაჭუ. სიყვარულს
აღუებს.

ლულია ნამგალი, ლულა ნამგალი
დაკბილული ნამგალი, ხერხივით ნამ-
გალი (წინათ სტოდნიათ). (ნ. საბა,
კპ. ლული, ჯანაშვი. ლული).

1. ლული ტირილი. „მთელი დღე
ხის და ლუის“.

2. ლული: წითლად ლუის წი-

თლად ანათებს წითელ ფერს გამოცემა.
„ვაწლი წითლად ლუის“; „ყურ-
ძენი დამწიფებულა, დახე, როგორ
წითლად ლუის“ (რაფ. ერის-
თავი, „რთველი“).

ლული ნამგალი ნ. ლული ნამგალი.

1. ლული საახალწლოდ ოჯახის
მამობითი სქესის ყველა წვერისათვის
(დიდ-პატარისათვის) გამოცობილი
პური, რომლის ფრხილი (ნ.), პურის
თხელი ნიარე ასტამიჯა დაჭრილია, და-
კბილულია. ხივის თქმით, ნამგალიაო.
რამდენი მკლავიცაა (ნ. 1). იმდენი
ლული ცხებიაო. ლუნი ასეთი ნამგალი
ყოფილაო, მაგრამ უმრავლესობამ არც
კი იცის, რომ ნამგალია. ოღონდ მამ-
ობითი სქესის ყველა წვერისათვის
რომ ღუნდა გამოცხვეს. როგორც მუშა-
კაცობის, მუშაბელის გამომბატველი
სიმბოლო. ეს ყველამ იცის. ხმაღსაც
აყვე მამობითი სქესის ყველა წვერი-
სათვის აცხობენ. ქალბისათვის კი—
ბაკრატელსა და ბენდივერას (ნ.). პირ-
ველად ლულს აკრავენ თორწის პირზე
პირველისავე გუნდის ამოღებაზე. შემ-
დეგ—სხვებს.

2. ლული ნ. ჳ ჳული.

ლურღური გამკრავი ნიავის, გამკო-
ლი ქარის ქოლა. აქედან: ლურღუ-
რებს. მხიხურე კარი. ნიავე ლურ-
ღრებს“ (შდრ. ჳ ყ.).

ლძოლა ნ. ლრძოლა.

ლჭუჭუჭუ შებერვისას ცხვირით გა-
შვებული ჰაერის ხმა. „რამა ლჭუ-
ჭუჭუ უყო და აღღებული რმე გა-
აკივა“ (საქ. წიგნი)

ყ

ყაბად წახვლა დიდი ადგილის და-
კერა მსუბუქი რამის მიერ. „ბამბა სუმ-
ბუქია, მაგრამ ყაბად მიდის“; „თი-
ვა ყაბად წავიდა და ურემზე სხვა

ველარაფერი დაუდეთ“ (ნ. ბერ. ყაბა,
კირ. ყაბათ).

ყაბი ჳურქელია: ტომარა, გოდორი,
ამბარი და მისთ. (შდრ. ჩუბ., გრ ი შ.,
ჯაფახ. საფ.-სახ. 130).

ყადარი სადარი, ამფა, შესაფერისი. „ეს ჩემი ყადარი კაცია“ (ნ. ბარნ.).

ყადალა საქონლის წანახედის სანახლადურო (შდრ. მოყადალე: შდრ, ჩ უ ბ.).

ყადიმი 1. ნიადაგი, მაგარი მიწა. „საძირკველი ყადიმზე უნდა დადგეს“ (ნ. კირ.); 2. ცხენის ჩლიქის მაგარი ნაწილი, ფრჩხილი.

ყადრი ფასი; ძალა; ღირსება, პატრივისცემა. „ცხოვრები ყადრი უნდა იცოდეთ კაცმა“; „ზოგ კაც თავი ცოლი ყადრი არა აქ“ (ნ. ჩ უ ბ. ყადარი, ყადრი, გურამ., ვაჟა IV, ცაგ.).

ყავლი ვადა; მოჯამაგირობის ვადა. „ყავლი გასვლამდე შენთან ვიყავი, ერთხელაც არ წავსულვარ სახლში“ (ნ. ჩ უ ბ., ვაჟა I, შან. კვეს., გრიშ.). აქედან: ყავლობა მოჯამაგირობის ერთი ციკლი. „სამი ყავლობა გავათავე ყოჩანთა და ისინი ჩემი იომდურაენი არა ყოფილან“.

ყავლა შეხედულება, ტანადობა, სიმალღე. ყრთი ბეწო ყავლა არა აქ—დაბალია (ნ. ბარნ.).

ყაზაზი ყაითან-ბუზმენტის მქსოველი (ნ. გრიშ., ცაგ., საათ.; შდრ. ჩ უ ბ. ხაზაზი).

ყათარი ქედსა და ქედს შუა მოზღუდული ადგილები, ხეობასავით (შდრ. შან. I, კირ., მაყ.).

ყათკარი ნარაზის იარაღია: მომსხო, ხომლორი საღესავი. ამაზე გაღესვის შემდგე დანას პირს თლაშქარზე (ნ.) აღწყობენ.

ყაიდა. შან. ყაიდეები, კარ-ფანჯრის მამალი ნაწილები კარ-ფანჯრის ის ნაწილები, რომლებიც კარ-ფანჯრის დედალ ნაწილებში (ნ.), ანუ ნარიმანდებში (ნ.) უნდა ჩასხდეს; კაჟა, ყაიდაშია კარვად არის, თავისას მოერგო (შდრ. კირ.).

ყაითანი აბრეშუმის წნული (დაწნულია და არა დაგრებილი, დაგრებილს

გრეხილი ჰქვია) ჩოზა-ააალუზხე მოსავლები და ღილ-კილოს საყვანე (შდრ. ჩ უ ბ.).

ყაირათიანი საქონელი დაწევი, თავსუნახული საქონელი, კარგადევი ქაშის და მუშაობაშიც არ ფიქობს, საიმედოა, არსად დავარდება, ჯაფას იტანს (შდრ. ჩ უ ბ. ყაირათი, ვაჟა IV ყაირათობა).

ყაირი ნალის ღურსმანი კერძოდ ქართული ნალის (ნ.) საქედი თავიანი და მრგვალწვერიანი ღურსმანი (ნ. ბერ.; შდრ. კირ.).

ყაის ქერები გარგარის ჯაშია, ტკბილკერებიანი (ნ. ერისთ., ჩ უ ბ., საათ., მაყ. ყაისი).

ყალამა ნ. ქედის ყალამა (შდრ. საბა, ქყ. ყალამო).

1. ყალამი ოქრომჭედის იაოაღია: ოქროსა და ვერცხლის მკელებს საოლელი.

2. ყალამი ნ. საყუე.

ყალამქარი ყალამქარი, სპარსული ქსოვილი დაჩითული სავადასავე ხუამრული სცენებით; ამ ბოლო ღროს მიტკალსაც ამ სახელს ეძახიან (ნ. გრიშ. ყალამქარი: შდრ. ჩ უ ბ., საათ., ვაჟა I).

1. ყალამოტი თალის ვადასავლებად გაკეთებული ხის „თალი“. რომელსაც გადაატაუებენ თალს (ნ. ფასტალი).

2. ყალამოტი თოკის ვრებისას წვერთა შორის ჩაღებული ხის კოკი. „ვლევი კვერტის ფორმისაა, სავრთვ სამოთხი ღარი აქვს. შესავრევა თოკის წვერები ამ ღარებშია, ეს იქერს და წვერები არ ირევეართმანელში. საიდანაც გრეხას იწყებენ, იმ მხრიდან ჩაღებებენ კოკს და აცურებენ მკარე მხარეს, საითაც შეუვრებელი წველობა დამავრებული. ეს რომ არ იყოს, აირეოდა, დაგრეხა შეუძლებელი იქნებოდა.

ყალართი უქნარა, ცუდა კაცი, მუშაობას რომ ვრიდება. „თავსანახული, ყალართი კაცი იყო“.

ყალაღანი თამამად აღზრდილი; თანერუჟულად მოსიარულე (შდრ. საბა, ჯანაშვი.).

ყალთაღანი უმუშევრად, უქნარად აღზრდილი კაცი, მცონარა.

ყალთაღი ცარიელი, უხეივო ადგილი.

ყალი ოქრომჭედლის იარაღია: ლითონის ჭურჭელი ხარახურის სადნობლად.

ყალია ღორის მალეები ჩაყარებულნი და შინდით შეხავებული (შდრ. ჩუბ., ბესიკი, კირ., ქყ. ყალიოთ).

ყალფალი, კალკაი ღვინის საწური პარკი მსხლის მოყვანილობისა, თეთრი ნარმისა.

ყალყზე დგომა უკანა ფეხებზე დგომა. *встать на дыны; г'а'а*. ჯიუტობა. წინააღმდეგობის გაწევა. ყალყზე დგა (ნ. ჩუბ. ყალხედ დადგომა, ნაჯა I ყალხი).

ყალჩაღი, ყაჩაღი კოპით დაწული და სახეებად ნაყერი გულა მწყემსისა.

ყამი სიფოთხილე; შიში, რიდი. „ყამიცი არა აქვს მტრისაო“ (შდრ. უყამური: ნ. ბუქუჩ. თუშური ლექსები 39 და სხვა, შან. კერ.).

ყამირის ანეული ყამირი ხაფხულში მოხზული და შემადგომაზე ამოილი (5.), აოშილი.

ყამჩი თვალ-მარგალიტით მოოკვილი საქორწილო თავსაურავი ქალისა (ნ. საბა ყანჩი; შდრ. გრიმ. ყამჩა, ჯანაშვი. „საინგილო“. 126).

ყანა ბორბლის ნათესი ჯეჯალოზიდან მომკამდე (ნ. საბა, ჩუბ., ბუქუჩ., ჯაგაბ. I, 137 და სხვა, საფ.-სახ. 1:37).

ყანაოზი აბრეშუმის ქოვილი ქალის საცლებისათვის (ნ. ჩუბ., გრიმ.).

ყანის ორსულობა ყანის სათავთავედ მოსვლა, ყანის სათავთავედ გამზადება. ღერო გაებერება, რომ განიოს კაცმა, შიგ თაჯავის ნასახს ნახავს.

ყანის შამოსვლა ყანის მომწიფება სამკალად (ნ. შემოსული).

ყაპი, ყაპყი ობი ღვინისა; ხაესი ჭაობისა. საერთოდ თხიერი ნივთიერების ობი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ყაპაპი (*Coracias garrulus caucasicus* But., *чизоворонка*) მწვანელურჯი ფრინველია, ყვავზე ცოტა პატარა. არ იქმება: ყარსო; გაჯა. ადამიანზედაც იტყვიან: ყაპაპიაო (ნ. საბა ყაპ-ყაპი, გრიმ. ყაპაპა, ჩუბ., ჩხ., ჯანაშვი., კირ.).

ყაპი ნ. ყაპი. „ქვევრი ნაკლულად იყო, ღვინოც მდარე ყოფილა და ყაპყი მაძვიდებოა“ (შდრ. მოყაპყვა; შდრ. საბა, ქყ.).

ყარაბანდულა ნ. ყარამანდულა.

ყარაბანდული ჩექმა ქუსლიანი და კინკოტიანი ჩექმა. ქუსლზე დაკედილი ჭქონდა მალალი კბილებიანი ნალი. „ტალახიანი ყარაბანდული თეთრი წალები“ (ნ. ი. ქაქუცაძე, „კაცია-ადამიანი!“).

ყარამანდულა, ყარაბანდულა სახანულზე წმინდა მატყლის ქსოვილი, შავია, ვლავს (ნ. ბერ.).

ყარაო—ყარაო ნაცემია ან დაქიმი-თულიაო—იტყვიან ძალზე მოშივებულ ადამიანზე, რომ ჰგონია—ვეღარ გავძლებიო—და ერთბაშად ეცემა საქმელს და ხარბად დაიწყებს ჭამას (ნ. დაქიმით-ვა; შდრ. მაკალ. თუშუაო, 61 ყარაო).

ყარაული დურგლის იარაღია: თხელი ლითონის ფარფიტა, რომელსაც გარანდულ ფიცარს ჩაქით (ნ.), პირით დაადებენ და გახედავენ შესამოწმებლად, სწორედ არის გარანდული თუ არა.

ყარაფაფაბი ძროხის სატყვივარი: აფარალათებს და ასუსტებს საქონელს.

ყარაღაჯი ნ. ყარღაჩი.

ყარაჩი აღბათ ყარაჩაელი (?), ბოშებზედაც იტყვიან; გაჯა. შავი ადამიანი.

ყარაჯალი, ყარაჯა ნალბანდის იარაღია: ცხენის ფრჩხილის შემოსასწორობელი დაქედვია შემდეგ.

ყარტანყურტანი: ყარტანყურტანი ხალხი უბრალო, მდაბიო, ნარჩენურჩევი ხალხი. „რა ყარტანყურტანმა ხალხმა მაიყარა თავი“ (ნ. ბარნ.).

ყარფუზა ლეღვი ნ. ბუერა ლეღვი. ყარღან-ავშანი მლაშე ბალახებია, იორზე იცის. ცხვარს უთიბავენ სახამთროდ (ნ. ერისთ., მ. ა. ყ. ყარღანა—Sal-sola verrucosa, ავშანი—Artemisia).

ყარღანი ყარაღაჯი—ქვემო მანხანის კალოების სახელია.

ყარყარა 1. მაღალყელიანი სურა (ნ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. II, 273, გირ. ყარყანი); 2. მაღალი, კობტანის ადამიანი. ყარყარა ყელი მოღერებული ყელი (ნ. ბარნ. ყარყარა ყელი).

ყახაბა, კახაბა შუბსაფენი (ნ. 1; შდრ. ჩუბ.).

1. ყახანჯი ბარდებში გაკეთებული ბუნჯი ცხოველისა.

2. ყახანჯი ძუნწი ადამიანი.

ყახილათ სხვათა შორის, ისე. „მე ყახილათ უთხარი ჩენსა მოდი-მეთქი და ის მართლა მოიდა“ (ნ. გრიშ. ყახილათ).

ყატყატი უსიანოენო გულთაგებელი ლაპარაკი ბევრი ხალხისა (ნ. ვაჟა IV).

ყაურმა ქვაბში, უწყლოდ, თავის ქონში მომწვარი ხორცი. დიდხანს ინახება. მთაშიც აკეთებენ და ბარად ჩამოაქვთ გულით (ნ. შან. კეეს; შდრ. ჩუბ.).

ყაფაზა საეპკრო საქონლის თარო (ნ. გრიშ.; შდრ. ბერ.).

ყაფიჩი თავზე მღეგი, ვინც არ მოგეშვება, სანამ არ გაუყვებთ საქმეს. „რაც აფიჩივით შამამყურებ?“ „რაც აფიჩივით დამადიქ თავზე?“ (შდრ. ჩუბ., გურამ.).

ყალი დამარილებული ხორცი, ოდნავ თორნეში შემწვარი (შდრ. საბა, მაკალ. თუშეთი, 110).

ყაყაჩო მხალი ჩვეულებრივი ყაყ ჩო ადრე გახაზულზე, ნორჩობაში, ვიდრე ყოტი (ნ.) ამოუვიდოდეს, მზლად იქმება (ნ. მ. ა. ყ. ყაყაჩო-მხალი).

ყაჩალი ყაჩალი (ნ.).

ყაჩალობა, ჩაფრობა საბავშვო თამაშობაა. ბავშვები ორ ჯგუფად იყოფიან, წილს ყრიან, რომლებსაც წალი შეხედვობთ, ყაჩაღად გაკლენ, მეორენი დაუწყებენ ძებნას. ჟუანასკნელინი, ასე ეთქვათ. „ხელის-უქალნი“ არიან. ორივე მხარე შეიარაღებულია ხის იარაღით: ხმლებით, თოფებით. როცა იპოვიან „ყაჩალებს“. აღტებენ „სროლას“, ხმლებით იერიშზე გადაეკლენ. „დიდოზმის“ გადახდის შემდეგ შეიპყრობენ. ხელფებს გატყარავენ და მოგვრიან უფროსს (ჩემს ბაღლობაში „პრიოტივე“ ვიცოდით), გაასამართლებენ, ჰკითხავენ: რა მოგიპარავსო, რამდენი კაცი მოგიკლავსო, „სასჯელს“ დაადებენ. ახლა მეორეინი გავლენ ყაჩაღად.

ყაწიშები შ. ვერცხლის მასრები, ვერცხლის ძეწივით შემყულა ჩოხის გულ-მკერდზე იკეთებდნენ (შდრ. საბა, ჩუბ. ყაწიბი, ბესიკი, ვაჟა IV ყაწიბი, ბუქურ.).

ყაჭი ნაყარტრაში მოხარშული (უმთავრესად ჰეპელაგამოსული) პარკი ან პარკის გამონახარი ჰერანგი, რომელსაც თითის ტარზე ართავენ საშინაოდ ღველმანუხის დასაკერებლად (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ერისთ., ელ. შარშ. ყაჭ-აბრეშუმი, წერ. შალ-ყაჭი).

ყაჯარი ცხენის აკახმულობის დასამშვენებელი ნაწილი: მოქარგული მუღია ან ნოხ-ფარდაგული. თოქალთოს ზემოდან გადააშლიან და შემდეგ უნაგირს დაადგამენ. თითქმის ცხენის მთელ ზურგსა ჰფარავს კისრიდან გავმდე და ფერდებამდე (ნ. ჩუბ., წერ. ყაჯარი).

ყბაცა ყბამოქცეული ადამიანი (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ყბაჩუა, ა ლ ა ვ. ყბაუჩა).

ყბაწითელი ქლივარი ქლიაეის ჯიშია, მოწიოალო-მომწვანო. გრძელია და მსხვილი. კლუკა ვრიდება.

ყდები (შალვაძე შაყელა) ფარდაგისა და ზორტის დასაქმელავი ჩარჩო. დიდრონი ძელებისგან შეკრული ოთხკუთხედი ჩარჩოა, რომელზედაც სიგრიძი დაქსელილია საფარდაგე ან საზორტე ქსელი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. ყდა).

-ყე: -ყე ჩაქალაქი იხმარება ზმნაში ნარკალობითში დასმული ირიბი დმატების აღსანიშნაად: „მე თქვენ გწერყე წერილს, მე მათ ვწუაყე წუილს, შენ იმათ აწერაყე წერილს, იმან იმათ მიაწერაყე წერილი. იშვიათად გაიგონებს კაცი მოაუტეებისაგან ყე-ს ხო ლნეობითის მინიშნელობითაც. მაგ.: „წუწინ ბეროკაცებმა შევი ჩოკა ჩაიცივი აწყე“—თქვა ერთმა მოხუცმა (ნ. ბ ე რ.; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; დაწერილებით ა. ჩ ი ქ ო ბ ა ე ა. ყე ნაწილაკი ფერეიდნულში: „წელიწდული“).

ყვარი, მყვარი ორუღელი საქონელი, ოთხი სული მუშა საქონელი (პარი, კამერი) (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ვევა IV, ჯ ა ვ ა ბ. ქართ. და კავკ. ენები, 394 და სხვა).

ყველა, შეყველა, შეყველა გახაფხულზე სანამულე რქის (ნ.) მიკვრა სარზე სვიო ან მხრალით (ნ.), რომ ქარმა არ ატოკოს ვახი და მიწახე არ ჩამოაგდოს (ნ. ს ა ბ ა ყელ. ჩ უ ბ.).

ყელი ხალაშურიხა სალამურის ნაწილი თავიდან პირველ თვლამდე (ნ. ჯ ა ვ ა ბ. მუსიკის ისტ., 199).

ყეყეჩა ყეყეჩი, იდიოტი, შტერი (ნ. ჭ უ., შ. ჯეყეჩი, კირ. ყეყე, ა ლ ა ვ. ყეყეტი).

ყვაილი, ყვაილი 1. სამსხმო, ადამიანს აყრის მთელ ტანზე და პირისახეზე, იცა; 2. აბრეშუმის ქიის ავადმყოფობა: ყვითლდება და იხოცება. წამლად ნაწონს ახსურებენ (ნ. ს ა ბ ა ყუთვილი,

ჩ უ ბ.; შდრ. ბ ე რ. ყვაილ-ბატონები), ყვაილი ნ. ყვაილი.

ყვახალია ნ. ყვა-ყვაობა.

ყვა-ყვაობა საბავშვო თამაშობაა. ერთი ხელის ცერსა და სალოკ თითს მეორე ხელის ზურგზე მოჰკიდებენ და კანს ასწვენ. ასე რამდენიმე ერთმანეთს გადააბამს ხელებს (დიდებიც და პატარებიც. მაგრამ პატარებს ართობენ), ერთმანეთზე გადაბმულ ხელებს მალლა-დაბლა ამოძრავებენ და თან ამბობენ: „ყვაა, ყვაა, ყვა-სალია, ყვას დედა ნაყვდომია, წასუღა და უტირინია, მოსულა და უმღერინია, ფრრრრრრ!“ და ხელებსაც გაუშვებენ და მალლა აიშვერენ, თითქოს მართლაც ყვაეები აფრინდნენო. ბავშვი ერთობა, იცინის, თან ენასაც იტეხინებს.

ყველა წმინდის პერანგად გადაქცევა ჯაყ. საქმის დაუსრულებლობა, საქმის გაუთავებლობა. „რა ყველა წმინდის პერანგად გე დემექქა, ოკერი, ველარ გაჯათავე!“ (შდრ. შარშ. ხთიშობლის პერანგი).

ყველი, კვერული, კვერი (ნ.) ყველი ასე კეთდება: დელამას (ნ.) ჯობს მოურევენ, აიჭრება, შრატის ხემოთ წამოვა, ყველი კი ქვევით წავა. შრატს მოსწურავენ და მისგან ახლაკს (ნ.) გააკეთებენ, ქვევითას (ყველს) დაქრიან კოდშივე ხანჯლით თანასწორ ნაწილებად, იმ ვარაუდით, თუ რამდენი კვერი (ნ. 1) გამოვა. პარკში ამოიღებენ. სიბზე დადებენ და ხელით თან გაწურავენ და თან სასურველ ფორმას მისცემენ. ორმოში ბალახია ჩაფენილი და შიგ ჩადებენ. თუ შრატი შერჩა, გაუვა, თანაც გაფუფდება აქ. მეორე დღეს მარილს დააყრიან და გულაში ჩადებენ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.; შდრ. ა. ბ ე ქ ა უ რ ი, გულამაყრის ლექსიკის ნიმუშები: „სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული“, გვ. 223).

ველიური, შ. ველიურები ზ.მ-ის გატუნისა და გახაფულის მომავლობის ღღესაწაული, დიდმარბის დაწყების წინა კერა. თებერვალ-მარტში ჰყვებოდა ველიურში კამდნენ მხოლოდ ერბოღულს. ყველს, კვერცხს, თევზედლსა და ბისთ., ხორცეული არ შეიძლებოდა. მოელი კვირის განმავლობაში კამდნენ ძალიან ბევრს. თითქოს მომავალი ზეიჯკვირიანი დიდმარბის შესახვედრად ემზადებინაო.

ყველიურში მიდიოდნენ ერთმანეთში საქეიფოდ, იმართებოდა საჯახაფხულო ღღესაწაული: კიდაობა (სხვადასხვა სოფლისანი ეპიდავებოდნენ ერთმანეთს), კრივი, ყვინობა (კიდაობისა, კრივისა და ყვინობისათვის ახლომანხო სოფელულები სოფ. ევემო მახხანში იყრიდნენ თავს, ხოლო სიღნაღელები—სიღნაღში), საქანელებზე ქანაობდნენ ახალგაზრდები, იმართებოდა ცეკვა-თამაში და სხვადასხვა ფიზიკური გასართობი. კიდაობასა და კრივში, თუ ვინ გაიმარჯვებდა, იმის მიხედვით მკითხაობდნენ მომავალი წლის ამა თუ იმ სოფლისაუვის ავ-კარგიანობაზე, უხუ მოსაულოიანობაზე და სხვ. (ნ. ჩუბ., გ რ ი შ.)

ყველის შაკამანი წვინანი შეჰამანდია. დაფხვილ ყველს წყალში ხარშავენ და მწვანელით (ცერეცოთი და ქინძით) შეახაფხვენ.

ყვერანა ნ. კვერანა (ნ. ბერ. ყვერა, წერ.).

ყვინანა ჯველა, ყინანა ჯველა ყვინანა ხველა. КОКЛЮТ (ნ. კყ. ყვინანა-ხველა).

ყვინაზი, ყვინაზობა ყოყლოჩინობა, მამლაყინწობა. „რა იყო, რამ იყენი ხები, ემობილო?“ (შდრ. საბა ყვინინი).

ყვინტილა კვირა (ნ. თრშალაღა).

ყვინტილი წვინტილი, ცხვირიდან გაინონადენი სიღნე, ცინგლი.

ყვინტილი ქოცო წვინტილიანი. ცინგლიანი ადამიანი.

ყვინტიყვინტი ბურჯყენი, თავისაუვის ნიშაბლა ჯავრობა, უმცაყოფილების გამომყვანება. „რასაა ყვირტიყვინტი, ადამიანო, რა მოგივიდა, ვის უჯ-ვრდები, თქვი.“

ყვირილობა გახაფხულზე ცხოველთა სქესობრივი ატეხილობა. აპრილში მწვანეს რომ მოსძოვს, მამალი ცხოველი ატყვდება და დედალზე დაიწაუბებს წვეასა და ყვირილს (შდრ. კყ. ვეა I. III ყვირ: ყვირილი ირმისა, ყვირილობა).

ყვიციანი ყვიციელი ადამიანი, ციებციებლებისაგან გაყვიცილებული (ნ. საბა. ჩუბ., ბესიკი ყულყვიციანი, ალა ვ. ყვიცი).

ყიმათი ძალიან ხმელი ყინვა და სიცივე (შდრ. შარშ., ღლ. ყიამეთი). ყიანა ჯველა ნ. ყვინანა ჯველა.

ყიწილყურთი საქონლის სატყევირია: ეოთბაშად კლავს. იტყვიან: ყიწილყურთი ეცა და მოკლაო.

ყინვარი შაქარი დაკრისტალებული შაქარი თეთრი ან ვარდისფერი. асаеиис. ძალიან მიღებულთა ქიზიყში ბავშვების საჩუქრად (ნ. ჩუბ. ყნეაყ შაქარი).

ყინტორა (Chaerophyllum. ნყრუა) კვირისმავარი მცენარეა, ღრუ გული აქვს, მოტკბოა. იმნება, მაგრამ მწვანელად ათა იმარობენ (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ.). ჯამაშე. ყინტორაჲ, ბარან. ჯაეაბ. II. 225, 246, მაყ.; შდრ. კყ. ყინტორის ყივა).

ყინჩად გაბედულად. ეაქაეცურად, თამამად. „ყინჩად წაუდგა წინ და უთხრა: აქ კელი არა გაქოლ!“ (შდრ. საბა ყინჩ, აყინჩულო. კყ. ყინჩვა, ყინჩი, ბერ. ყინჩვა, ყინწილი, ეაა I, III. შან. კეეს.).

ყირანი, ყირანის აგება კვდომა, სიკვდილი; ხოცვა, ქლელა. „რალაჲ კირი გაჩნდა და საქონელ ყირანი აუგო“; „ყირანი აუგო ხალხ“.

ყირმიზი წითელი (ნ. საბა ყირმიზ, გააყირმიზა, ჩუბ., შპან. I, II, გრიშ. საათ., ცაგ.).

ყიხინა ლვიძლისფერი, წებგოსფერი. „ყიხინა ჩოკები ეცვაყე უწინ ბერიკაცებ“ (ნ. ჩუბ. ყიხინის ჩოხა).

ყისმათი ბედი, ილბალი (ნ. ვაჟა III, IV, ალავ.; შდრ. ჟღ. ყიხმეთი).

ყიტანელი მეტსახელია სულ მინდვრად მყოფი კაცისა.

ყიყვი ჩიყვი: 1. ადამიანს ყელის ჯირკვლები უსივდება, უმუწუყდება და განუყურნებელი იარები უჩნდება. გახაფხულობით იცის აშლა (ნ. ქყ., ცაგ.); 2. აბრეშუმის კიის სენია: სიცხის გამო ყელი უსივდება, ჭამას აღკვეთს, თავს მალლა ასწევს და იხოცება. წამალი არ იციან. ამბობენ: თუ მრავალმა (ნ.) მოუსწრო (ჩნდება ივნისის შვიდს ძვ. სტ.), უღებულად გაუჩნდებაო; ამიტომ ცდილობენ ისე მოაწყონ საქმე, რომ ამ დროისათვის კია უკვე წასული (ნ.) იყოს.

ყიჭაჭვი, ჳიჩაჩვი „ჩიჩაყვი“, „ჩინჩაბვი“ ადამიანისა. „იმთენი ჳამა, რო ყიჭაჭვამდინ ამოუვიდა“.

ყლარტა ბალახი თამამლეროიანი ბალახია (ნ. საბა, გრიშთ. ყლარტა, ჩუბ. ყლარტი, ჯაგახ. II, 164).

ყლეთო ხარმაცი და ცოტა მკვეხარა, ნაცარქეჳია.

ყლურტუნა ლაპარაკში ნერწყვის რომ ყლაპავს, ისეთი კაცის მეტსახელია (შდრ. საბა ყლუნტი, ჩუბ. ყლურტვა).

ყლურწვა ყლაპვა ღვინისა და მისთ., პირში დაგუბება სითხისა და მერმე ნაწილ-ნაწილ ყლაპვა. „ღვინი ყლურწვარო გიყვარს, მოდი გაისარაჯე“ (შდრ. ჩუბ. ყლურტვა, ლ. ყლუნწვა).

ყლურწუნი ნერწყვის ყლაპვა, როცა კაცს გასაკირი დაადგება, ენა ჩაუვარდება და სიტყვას ევლარ პოულობს.

ყმაწვილი ბავშვი ათ წლამდე (ნ. ჩუბ., აბუღ. ყმა წვრალი, ვაჟა III, ჯანაშვი. ყმაწულ, შან. კვეს.).

ყობი თევზის საყარი (ნ. I) ალაგი. თევზმა წყალში ზოგ ალაგას იცის ხოლმე თავის მოყრა.

ყონება დამშვიდება. დაწყნარება ვისიმე. „გაანებე თავი, რალა აყოინებ, კისერიც შოტუტებია, რაც უნდა, ისა ქნაჲ“ (ნ. დაყოინება).

ყოლოაჩოხა, ყოლორჩოხა საქმის ყურისგდება, ნიადაგ ჰატრონობა; გაპატრიება მიწისა. „ვენაჲ დიდი ყოლორჩოხა უნდა“.

ყოლფუნი ორმო გზაში, ყახან. „უპატრონობი გამო გზა ყოლფუნებით არი სამსე“.

ყონალი, კონალი ნაცნობი თათარი; სტუმარი (ნ. გრიშ. ყონალობა); გაჭატ. ცოლი.

ყორე ერთ ადგილას დაგროვილი ქვა. დაბუშავებულ მამულში, უმთავრესად ვენახში, ქვას არჩევენ (კრებენ) და ერთ ადგილას აგროვებენ. ზოგი ყორე სახლის სიმალლეა.

ყორე კედელი უკროდ ან უტალახოდ აშენებული ქვის კედელი; ეზოს გალავანს აგებენ ასე (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა IV, შან. კვეს., მაყ. ყორე).

ყორულე ნაკრძალი სათიბი ალაგი. გარკვეულ დრომდე არავის აქვს შიგ შესვლის უფლება. ვადაზე გაიყოფენ სათანადო წესით და გათიბავენ (ნ. მაყ., შან. რეცენხია ყოროლი; შდრ. ჩუბ.).

ყორღანი (қырған) მინდვრის მიჯნა, სამანი, სწვადახვა სოფლის მიწაწყლის სახლერის ერთმანეთისაგან გასარჩევი ნიშანი: ან დიდი ქვაა, ან აკოკოლავებული მიწა (ნ. კირ.).

1. ყოტი ბალახეულის ალაღებული ღერო; საერთოდ: ღერო მწვანისისა. „მწვანილ ყოტი ამავსელია, რაღათ ვარგა“. აქედან: ყოტიანი ღერო-იანი.

2. ყოტი ზეჟი, რაც კოტა (ნ.).

ყოყინა (ალბათ ყრყოინა) ზაქი (ნ. ბუჩინა).

ყოში 1. ქართული კაბის (ნ.) მაჯახე სამკუთხედად გარდნაკეცი (ნ. საბა, ჩუბ., გრიშ. ყოშებიანი კაბა); 2. ბაყლის ნიჩაბი ფქვილის ან მარცვლის ამოსაღებად (ნ. ტექნ. ტერმ., მაყ.).

ყოში ნერბი (ნ.), დაუყვერავი ცხვარი, სანერბავად არის გაშვებული ხუთ წლამდე (ნ. ჟყ., საათ. შპ, ცაგ., შან. კვეს., მაკალ. თუშეთი, შპ; შდრ. კირ.).

ყოჩის გარევა, ყოჩის შაყრა ყოჩის გაშვება დედალ ცხვარში სანერბავად სექტემბრიდან ნოემბრამდე (1-4 სექტემბრიდან 8 ნოემბრამდე ძვ. სტ.) (შდრ. ყოჩის დარჩევა).

ყოჩის დარჩევა ყოჩის გამოყოფა ფარიდან, რომ დედალ ცხვარზე აღარ მივიდეს სანერბავად (8 ნოემბრიდან 14 სექტემბრამდე ძვ. სტ.) (შდრ. ყოჩის გარევა).

ყოჩის შაყრა ნ. ყოჩის გარევა.

ყრა ერთგვარი კოკაობაა. ორი მოთამაშე თანასწორი რაოდენობის კოკებს (2-2, 5-5 და მეტს) ყრის. ჯერ ერთი ყრის, შემდეგ—მეორე. ვინც ყრის, თუ მხოლოდ თოხანი დაუჯდა (ერთი ან მეტი), დამჯდარსა (დამსხდარს) და თავებს აკრებს ცალკე, ხელში ექნება, ხოლო კუკები (რ.)—ცალკე, დაბლა ექნება. თუ მარტო აღჩუ დაუჯდა, ისევე მოიკცევა, როგორც თოხნის დაჯდომის შემთხვევაში. თუ თოხანიც (თოხნებიც) დაუჯდა და აღჩუც (აღჩუებიც), მაშინ სწორადად თვალს გადა-

ავლებს (დიდხანს დაკვირება არ შეიძლება) და იტყვის: «თოხნა ვარო» ან «აღჩუსა ვარო», იმ ვარაუდით, რომ, რომელსაც იტყვის, იმის საკუთვნი კოკები (თოხნისა—თაფები და აღჩუსი—კუკები) უნდა აკრიბოს თავისთვის, და სარფა, რომ მეტი იყოს. მეორეც ყრის, ისიც ასევე იკცევა. რომელსაც მეტი დაუსხდება, ის არის ნახევრად გამარჯვებული,—მისი ნათქვამის (თოხნის ან აღჩუს) მიხედვით თავისასაც და მოწინააღმდეგის სათანადო კოკებს მიიღებს, ხოლო მეორე ჯგუფი კოკებისა დაბლა რჩება სათამაშოდ. გამარჯვებული გაშლის ხელში აღებულ კოკებს, მოწინააღმდეგე ერთ-ერთ კოკს ამოარჩევს აქედან იმ ვარაუდით, რომ დაჯდომა ნაკლებ მოსალოდნელი იყოს მისგან, ხოლო გამარჯვებული დაბლა დარჩენილი კოკებიდან, იმავე თვალსაზრისით, გამოარჩევს ერთ კოკს, თაფად დაღებს და მოწინააღმდეგის მიერ არჩეულ კოკს დაჰკრავს თაფად დადებულს. თუ გადააბრუნა კუკად, აიღებს და ახლა სხვას გამოიყვანს და იმას დაჰკრავს; თუ ვერ გადააბრუნა. მაშინ მოწინააღმდეგე დაჰკრავს მის კოკს, რომელიც ან თაფად იქნება, ან კუკად. და, თუ გადააბრუნა, აიღებს და ახლა სხვას გამოიყვანს და დაჰკრავს (დაბლა დარჩენილ კოკებს ორივე ეთამაშება და, ვინც იგებს, ის აიღებს). თუ დაკვირისას კოკი აღჩუ დაჯდა, აღჩუ კუკს იგებს, და ვისიც დაჯდება, ის მოპირდაპირის კუკს აიღებს; თუ თაფა, ხელახლა დაჰკრავს, გინდა მისი ჯერი არც იყოს. თუ თოხანი დაჯდა, მაშინ თოხანი იგებს ყველა დაბლა დარჩენილ კოკს და, თუ თაფია მოთამაშე კოკი, იმასაც; თუ კუკია, დაჰკრავს და. თუ გადააბრუნა თაფად, აიღებს; თუ არადა მოპირდაპირე დაჰკრავს. თუ

ორივე დაჯდა. გინდა აღჩუები, გინდა თოხნები. ვინდა ერთი თოხანი და მეორე აღჩუ, ფრება (ნ.). ამ ხელის დასაწყისიდან გამოყვანილ ორივე პირის კოქებს შუახე გაიყოფენ და თამაშს ხელახლა შეუდგებიან.

ყრალი საქმედ ტყავი, ტყავის ქედის საპირე.

ყრაჯა აკაი, კაცი ყარაჯალი (ნ.).

ყრუბელა ყურბელა, ვოთგვარი მწერი, მოგრო, წაბლისფერი, გრძელი უღვაშები და ფეხები აქვს, უღვაშივით კუდიც აქვს. მძინარეს ყურში უძვრება და ტყვილს იწვევს (ნ. საბა, ეჩისთ., ჩუბ. ყურბელა, ქყ. ყურმელა, ჯანაშვი. ყურბელა).

ყრუჩუჩა ყრუ; გაჯტ. შეუსმენარი, გაუგებარი ადამიანი. „ვე, ყრუჩუჩი, ცოტა თავი გაანძრივე და გაიგე, რაფგებნებიან“ (ნ. კირ. ყრუჩუნა).

ყუა ნ. პურის ყუა (ნ. საბა, ჩუბ.).

ყუა, კვერის ყუა კვერის (ნ. 2) მრგვალი ძხარე.

ყუაზე გაყვანა გაჯტ. ძალიან გაღარიბება ვინმესგან (მაგ., ცოლისაგან და სხვ.). „ყუაზე გაგვიყვანე ამ წყეულებმა“ (შდრ. ჩუბ. ყუა).

ყუაზე დაყვანა გაჯტ. საქმის მიყვანა გათავებამდე (შდრ. შარშ. ყუაზე მიყენება, აღავ. ყუაზე დაყენება).

ყუათი (არაბ. 'ძალა, სიმაგრე') სინოყვირე, ღალა, სიმსუქნე. „ერთი ბეწო ყუათი არა აქ ამ საქმელ“ (ნ. ჩუბ.).

ყურორმაჯა ყურთმაჯი, ქართული კაბის (ნ.) ნაწილია (ნ. საბა ყოთურმაჯი, ჩუბ. ყურთმაჯი).

ყუოლი ტურათა და ძალღთა ღამით ხმაგაბმივ ყმუილი (ნ. საბა, ჩუბ. ყუეილი, ჯანაშვი. ყუილი); გაჯტ. ძელების ტყვილზე იტყვიან: მიყუიძელე ბიო (ნ. საბა ყუეილი).

1. ყულაბა დახურული კოლოფი ან თიხის ქურქელი ღითონის ფულის შე-

სანახად. თუ არ გატყვს, ფულს ვერ ამოიღებენ; გაჯტ. ფული..

2. ყულაბა კარის ჩამოსაკიდი მოწყობილობა: რკინის ქუდივით (რგოლი) არის გაკეთებული და კარზე შებმული, ჩარჩოს კი ყუნწიანი ანჯაძა აქვს და ხედ ჩამოაცვამენ ყულაბას, რომ კარმა იტრიალოს. უფრო ალაყაფის კარს ჰკიდებენ ამით (ნ. ბერ. ყულაბი).

ყულაჩი, ყულაჯი ზომის ერთეულია: ორივე გაშლილი ხელის სიგრძე თითის წვერებიდან მოკიდებული გულმკერდის ჩათვლით, მეტრზე მეტია. იხმარება თოკის სიგრძის საზომად. იტყვიან: ხუთი ყულაჯი თოკი, ათი ყულაჯი და ა. შ.

ყუმბარა ყარფუში სახამთროს ჯიშია: მრგვალი სახამთრო.

ყუნთუწყვირი, ყუნთუწყვერი თიაკრის წამალია.

ყუნჭული ხოლისხის (ნ.) კუნჭული.

ყურბაბტა ყრუსავით, მოყრუო, წაყრუო.

ყურდაგდებული, ყურმოდგრენილი უდარდელი, საქმეზე უზრუნველი. „ნუ ხარ ყურდაგდებული, კაცო!“

ყურდაკრილი ნ. მორად მოკრილი.

ყურე მდინარის მიერ ნახევარკუნძულსავით შემოწერილი ხმელეთი, მდინარის ნახევარკუნძული (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ.).

ყურების ჩამოყრა გაჯტ. დაღონება (ნ. ჩუბ. ყური, ბარნ.).

ყურთა გლეჯა 1. საბავშვო თამაშია: ჰაწიაწობა (ნ.; ნ. კირ.); 2. ცოტა რამეს ბევრი ხალხი რომ მიაწყდებდა და ყველას უნდა მისი მიღება, იტყვიან: ყურთა გლეჯა აო (შდრ. საბა ყურთა-გლეჯა, ჩუბ. ყურთა-გლეჯა).

1. ყური ფიცრული სახლის გარე კუთხე, ფიცართა ნასკვი კუთხისა. ყურიან სახლსა (ნ.) აქვს (შდრ. შან. II ყურე, შან. კევს. ყურე).

2. ყური ნ. კაკლის ყური.

3. ყური, სახლის ყური სახლის გვერდის კედელზე საჩხვამდე (ნ.) წამომბული კედელი. გვერდის კედელი იმ სიგრძეა, რომ საჩხვასაც სწვდება, დატანებული აქვს ბუხარი, განჯინები და სამხარეულოს მაგიერობას ეწევა (შდრ. წყრ. ყურის ოთახი).

ყურიანი სახლი, ჯვარყურიანი სახლი ფიცრული სახლი, რომლის კედლის ფიცრები კუთხეში ერთიმეორის გადასკვეთად არის გადანასკული, ქილიქიანი სახლი.

ყურიანი ჩუხტები ჩუსტი, კოკებაშდე რომ სწვდება ყურები.

ყურის მოდერენა წაყრუება, ყურადღების მიუქცევლობა. აქედან: ყურმოდერენილი (ნ.).

ყურის სერი საქონლის (ძროხისა და ცხვრის) ყურზე დადებული ნიშანი — დანიტ გაჭირილი (ნ. სერი და თავთავის ადგილას: ბოძური, ისრის კილო, ფთავავარდნილი, მორად მოჭრილი და სხვ.).

ყურის ძირში ყოლა (ქონა, ყოფნა) ძალიან ახლოს ყოლა (ქონა, ყოფნა, იქვე ყოფნა). „აკო, გოგო იქვე ყური ძირში გყავთ გათხოილი და იმაჲ მაინც შაატყობინებდით, რო მოსულიყო“; „წყარო იქვე ყური ძირში აქვთ და წყლი მოტანა კი ეხარებათ, ცივი წყალი არ უდგათ

ხოლმე“ (შდრ. ჩუბ. ყური, შარშ. ყურის ძირში).

ყურმოდერენილი ნ. ყურდაგდებული. „ნუ ხარ ყურმოდერენილი, კაცო, ქვეყანა აივისო და შენ კი აინუნშიაც არა ხარ“ (ნ. ყურის მოდერენა).

ყურშა — ყურშავი) მინდერის ძალი, გონიერი, მომუდელი ძალი (ზღაპრებშიც იხსენიება) (შდრ. გორშია; ნ. ვაჟა I, შარშ. ყურშავი; შდრ. საბა, ერისთ., ჩუბ.).

ყურძნის მორჩევა რთველში, კრეფის დაწყებამდე, დიასახლისი ვენახში მოჭკრეფს უხიანო თხელ მტევნებს და ფრთხილად შეინახავს, რომ არ დაიჟლას და არ გაფუჭდეს. საკიდრებით ეზიდებიან, გაშლიან და ჩრდილში აშრობენ. შემდეგ აჯაგანავენ.

ყურძნის ჩურჩხელა — გაჟა, რაც ჩამინის ჩურჩხელა (ნ.).

ყურჭი ძალიან შავი. „იგეთია, როგორც შავი ყურჭი“ (ნ. საბა; შდრ. ბერ.).

ყუყუ ძალიან შავი. „ყუყუასავით შავია“ (ნ. საბა).

ყუყულუპი, ჩუჩლუპი 1. სანახევროდ გამომცხვარი მკადი; 2. თუთლუპი (ნ.), ძალიან მწიფე ხილი (ლეღვი, მსხალი).

ყუყუნი 1. საყვირის ხმა; 2. კენესა, კენესა-ტირილი, ტყვილისაგან ადამიანის გამოცემული ხმა. „იმისმა ყუყუნმა არ დაგვაძინა“ (ნ. საბა).

უ

შა- შე- პრევერბია, გვხვდება აღმოსავლურ დიალექტებში, მათ შორის ქიზიყურშიც: შაკვრა — შეკვრა, შაფერება — შეფერება და სხვ.

შაალალა შაბათი (ნ. ორშაალალა).

შაალმართება შეალმართება, აღმართის შედგომა, აღმართზე გასვლა.

შაბაქის ხერხი, გველკულა ხერხი

ხელის წვერწვერილი ხერხია, ნახვრეტში შეკყოფენ და გამოხერხავენ (შდრ. გრიშ. შაბაქა).

შაბიკება აღუღებელი რძე რომ ცოტათი შეცივდება და ნაღები თავს შეიკრავს.

შაბოში ნ. ხაბოში (მაკალ. თუშეთი, 57).

შაბქლიავა ქლიავის ჯიშია, მრგვალი, მწვანე. ძალიან რომ დამწიფდება, თუ მზის მზარეს არის, ღია მოყვითალო გახდება, მწკლარტე გემო აქვს, კურკა არ ერიდება (შდრ. ე რ ი ს თ. შავ-ქლიავი, ჩ უ ბ. შავი ქლიავი, ქ ლ. შან-ქლიავი, მ ა ყ. შავქლიავა).

შაგირდანა შაგირდისთვის მუშტრის ნაჩუქარი ხურდა ფული (5—10—15—20 კაბ.). ყულაბაში ინახავდა და შაგირდობის დასრულების შემდეგ გატეხდა და ფულს მოიხმარდა.

1. შაგირდი ხელობის მოსწავლე (ნ. საბა, ჩ უ ბ., დაწვრილებით გ რ ი შ. 40, 42 და სხვ.).

2. შაგირდი დაბლის იარაღია: კავიანი ჯოხი, რომელიც საპირის (ნ.) კისერზეა მობმული, ზედ ქვა აბია და ხარისაზე ისეა გადაკიდებული, რომ ტყავი ერთ მხარეზეა, შაგირდი მეორე მხარეზე, სწონის, რომ ტყავი არ ჩამოვარდეს.

შავბალახა (Leonurus cardiaca) შავი საღებავის დასაყენებელი ბალახია (ნ. საბა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ., მ ა კ ა ლ. შთიუღეთი, მ მ, მ ა ყ.).

შავი დინდგლი ნ. დინდგლი. შავი თევთუხი ნ. თევთუხი (ნ. ჯ ა ვ ა ხ. I, მ 50).

შავი თევზები გოქას და მისთ. (ნელლისაც და ხმელისაც) საერთო სახელია.

შავი თუთა თუთის ჯიშია, შავი, საშუალო სიდიდისა.

შავი ლეღვი ლეღვის ჯიშია, შავი, მსხვილი და მრგვალი ლეღვი იცის, კარგი ხარისხისაა. ორჯერ ისხამს კაკრას. პირველად მოსხმული კაკრა გუდაფშუტაა და ცვივა. თუ ნოტიო წელიწადია, შეიძლება დამწიფდეს იენისივლისში. მეორე კაკრა მწიფდება შემოდგომაზე სექტემბრიდან.

შავი ფული სპილენძის ხურდა ფული. შავშაობა ძალზე გაპირვებულად ყოფნა, ძლიერობით ყოფნა.

შავჩოყა მზალია, დიდმარბვაში მო-

დის (კინკრის მოსვლის დროს), ყოტიანია (ნ.), გრძელი ფოთოლი აქვს, ლურჯ წვნიც ყვავილს იკეთებს.

შაზვერვა დანახვა, დანახვა და დანსომება გულში. „გუშან შ ა ვ ხ ვ ე რ ე ქ რ თ ი ლ ე ღ ვ ი, თ ვ ა ლ ი შ ა ს უ ლ ი ყ ო“; „ჩვენებიანთა რაღაც ჩოჩქოლი შ ა ვ ხ ვ ე რ ე, მ გ ო ნ ა ვ, ი ყ რ ე ბ ო დ ნ ე ნ“.

შათირი შიკრიკი; მხლებელი. „მე რ ა შ ე ნ ი შ ა თ ი რ ი ვ ა რ, რ ო წ ა რ ა მ ა რ ა მ გ ზ ა ე ნ ი, ს ა ც ა გ ი ნ დ ა“; „ჩე რ ა შ ე ნ ი შ ა თ ი რ ი ვ ა რ, რ ო ს უ თ ა ნ გ ა ხ ლ დ ე“ (ნ. საბა, ჩ უ ბ., გ რ ი შ., შ ა რ შ.).

შათრეულა საერთოდ ხვნის მოთავების შემდეგ მოხნული დლიური, ბოლო დლიური, ეკუთვნოდა გუთნისდედს უწილოდ. ხანდახან ხდებოდა, თუ კენტად იყო დარჩებოდა. სავალდებულო არ იყო (შდრ. გათრეველა).

შაკვალთა ტანისამოსის კალთების მალა აწვევა და სარტყელში ჩატანება. აქედან: შ ა კ ვ ა ლ თ ი ლ ი კ ა ლ თ ე ბ ა წ ე უ ლ ი; გ ა ლ ო. ყოჩალი, ჯომარდი (ნ.; ნ. აკვალთა).

შაკვრა გაჯიკ, შეკვრა, გაჩერება, დადუმება; სქესობრივი უნარის დაკარგვა. შ ა ვ ი კ ა რ ვ ე ლ ა რ ა ფ ე რ ი ვ თ კ ე ვ ი; „ჯადო უღდო და შ ა კ რ ა“—სქესობრივი უნარი დაუკარგა.

შაკვრა ამქრისხა ნ. შეკვრა ამქრისა.

შალეშვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ლ ე შ ი ნ.) გასუქება, ლეშით (ხორცით) ავსება საქონლისა; გაჯიკ. იტყვიან კაცხედაც. აქედან: შ ა ლ ე შ ი ლ ი გა ს უ ქ ე ბ უ ლ ი, ხ ო რ ც ი თ ს ა ე ს ე.

შამადგომის მატყლი შემოდგომაზე გაკრუპილი ცხვრის მატყლი. ბევრია, ბევრჯერ გრძელია, მაგრამ მაგარია და ცხიმოვანი.

შამაია საუკეთესო თევზია (ნ. ჩ უ ბ., დაწვრილებით ცაგ.).

შამაიკოკა შემოიგროვა (ნ. კოკბათ).

შამამდგარი ძალიან მონდორებული რაჟებე და ამისთვის მახვეწარი. მძა-

სარობლიანთ შაქრო შამამდგარი ია: ქალი მამეციოთა (ნ. შამოდგომა).

შამანა უდედო და დაუდღულებელი ლვინო, ტკბილია, ძალა არა აქვს და სასმელად არ არის მიღებული (ნ. მაც; შდრ. საბა, ჩუბ., ცაგ, ბარნ, მაკალ. თუშეთი, III შამანი).

შამანი შავი, თითქმის ჩირქნარევი, ჩამპალი სისხლი.

შამბი მალალი და მსხვილი ბალახი (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III, გურამ; შდრ. შაჰ. I, II, მაც).

შამღგარი ცომი აოაზილი ცომი, მაგარი ცოჰი. ზოგი პური, სხვადასხვა მიხეხის გაჰო, საკიროებს, რომ მაგარი ცომი იყოს მოხელილი, რადგანაც ფულიში თანდათან ჩვილდება და თორნეში ჩაკერისას თორნის კედელზე ველარ ჩერდება, შიგ ვარდება კვლად.

შამღევი ნ. პერანგის შამღევი.

შამოღვამება ნ. შემოღვამება.

შამოღგომა მოწადინის დაჟინებით თხოვნა, მუდარასავით. „ციბალანთ მალხაზი შამამდგა, კარი და ბანი აღარ დამიგდო, მეზვეწა, ქალი მამეცი ბიკითვინო, მეტ უარი ველარ უთხარი, ავლუ და მივე გოგო“ (ნ. შამამღგარი).

შამოკაწყნა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან კაწყანი ნ.) მცირედ შემოლობვა, გაწალკებით შემოლობვა.

შამოკვერცხა ირგვლივ შეოსწორება უსწორმასწორო ნაპირებისა (ნ. დაკვერცხა; შდრ. ჩუბ. შემოკვერცხა).

შამონარცხება შეხეტქება; გაჭაჭ. მოკვლა ჯაფითა და უყურადღებობით. „აილო და შამანარცხა კედელ“; „დიდმა ოჯახმა შამამინარცხა, მამკლა“.

შამოსული შემოსული, ნწიფე. „კახეთში ეხლა ლელვი შამოსული იქნება“ (ნ. ჩუბ., ჯაჟახ. I, 259, მაც შემოსული).

წაოსული ბალახი ნ. დაპურებული ბალახი.

შამოქნა, სროხალის შამოქნა ქვევრ-ზე ქვევრის კედელზე სროხალის (ნ.) დადება და შემოგლესა კედლის ასაშენებლად; ასე შენდება ქვევრი (ნ. ქნა; ნ. წერ. შემოქნა თიხისა).

შამოცინება შემოცინება. შამაგცინაო--იტყვიან, ნაქურდალ ნიეთს რომ პატრონი ნახავს და მაშინვე იცნობს.

შამოხოხმიკება ირგვლივ შემოკრება, შემოქუჩება. „გაქირებამ შეიღები, შვილი ცოლები და შვილიშვილები შამამიხოხმიკა“.

შამშველზელი 1. შემშველებელი, შემწე, დამხმარე. „ჩემი შამშველებელი დღერთ კაცი არ გაუჩენია“; 2. ადვილად მოსარიგებელი, ადვილად დასათანხმებელი კაცი. „რა არი ავეთი გაკურპება, კაცი შამშველებელი უნდა იყო“.

შამშრალე ნ. სამშრალე.

შამღლებელი შემღლე: ღონიერი, ჯანინანი. „ჩვენი გიორგი ძალიან შამღლებელია: სამკოდინან საცალო იგრე იკიდებს ზურგზე, ნითამდა არაფერიოა“; გაჭაჭ. მდიდარი. „ჩვენებიანთ ალექსანდრე ძალიან შამღლებელი იკაცი იყო, გლენიკაცი კვლობაზე იმაჟ არავეინა აჯრობდა ამ ახლომანხლო სოფლებში: ორ ათასამდე ცხვარი იყოლებოდა, ორას-სამასამდე ძროხა; ორმოც-სამოცამდე ცხენი, აგრე ჯოროი. კაი კარურეში ორი და სამი შაბმული, ორი გუთნითა მკნამდა: შუადღემდე რო ერთი ება, შუადღეე მერე სხვაე შაბამდა; ვენაკები იმასა მქონდა და სახლები. მოჯამაგირეები იყვანდა, შვილმრავალიც იყო და იმითვინ. თითო შვილი თითო საქმეზე იყვანდა. ეგრე იცის ძმებში გაგონებამ და დიდი ადამიანი დაჯერებამ“ (ნ. ჩუბ. შემღლებელი).

შანარი ნელი, მძიმედ მოსაქმე, მუშაობაში თავს რომ ინახავს. საქონელზედაც იტყვიან და ადამიანზედაც (ნ. კ. ყ. შარავანი; შდრ. ს ა ბ ა).

შანდაცი სწორი, ვაკე ადგილი (ნ. მოშანდაკება; ნ. ჩ უ ბ.; შდრ. ს ა ბ ა).

შანშვლა ნ. ვაშანშვლა (ნ. ბარ.).

შაპარულა 1. ნაადრევი ბატკანი. ცხვარში იცის: ადრე გაიპარება ყოჩი და განერბავს ცხვარს და უღროოდ გაჩნდება ბატკანი; 2. ნაბიჭვარი, ჯვრის დაწვრამდე დაბადებული ბავშვი.

შაჟუნჭრუკება შეზარხოშება, ღვიინისაგან გამხიარულება.

შარანი შავი სისხლი. „შარანი წამოუვიდა“.

შარვლის სათაური, სათაური შარვლის სარტყელი, ან შარვლის ის ნაწილი, რომელშიც ხუნჯარია გაყრილი.

შარი მწკრივი ვახისა ვენახში, მწკრივი ხეხილისა, სწორედ გავლებული თხრილი ვახის ჩასაყრელად და მისთ. (შდრ. კ ი რ.).

შარიგება შერიგება: დახვება; მორიგება, შეთანხმება ვაჭრობაში. „ხუთ თუმანზე ნულა შაიშლებით და შარიგდით“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ. შერიგება).

შასაბამი საქონელი უღელში შესაბამი საქონელი, მუშა საქონელი: ხარი, ხარკამეჩი.

შასარანვა გამორჩენის მოლოდინში სხვის შეყურება. „რამ შამამსარი ან ავ კატასავით, გადასაყრელი არაფერი მაქ“.

შატაბუტა არადარბაისელი ადამიანი, ცუნდრუკი (შდრ. ს ა ბ ა შეტაბუტა, კ. ყ. შეთე-მუტა, ა ლ ა ვ. შეტამუტა).

შატლოყნილი ზორბა, უშნო ადამიანი, უშნო აღნაგობის ადამიანი. „შატლოყნილია, რათ ვარგა, მაგამ ქალ როგო მივცემ“.

შატყაპუნება, შეტყაპუნება გადატანობვარი ნივთის შენარჩუნება, რომ აღარ დაუბრუნებს პატრონს. „ჩვენებიანთ წაილე ბარი და შაიტყაპუნეა“.

შაუბრალებელი ავანტყოფი, შეუბრალებელი ავანტყოფი „გაგა“ (ვ. ხერა-ქვერა ავანტყოფი (ნ.).

შაუხედავი შეუხედავი, უშნო, უღამაზო. „ძალიან შაუხედავიან საწყალი, პატარძალი“ (შდრ. შარშ. შეუხედავი).

შაფეთებული შეფეთებული: აღტაცებული; გონებადაკარგული. შაფეთებული სიყვარული ძლიერი სიყვარული. „აგეთი შაფეთებული სიყვარული არ გამიგონია, ქაა!“ (ნ. ფეთება).

შაფერება შეფერება, მიღება, შეთვისება. „დედამთილმა რძალი კარგა შაიფერა“ (ნ. ჩ უ ბ. შეფერა, შეფერება).

შაფურჩქნა შეფურჩქნა (ნ. ფურჩნა; ნ. კ. ყ. შეფურჩნა).

შაფუცუნება ნ. შეფუცუნება (ნ. აშტანი).

შაქათუნება, გულის შაქათუნება გულის შეტოვება, გულის აძგერება, შეკანკალება შიშისა ან სიხარულისაგან (ი. ქათუნი, გულის ქათუნი).

შაქანებული ნიტრა მარცვლელის აწყვის დროს საწყაო ქურქელს (ლიტრას) შეაქანებენ (შეანჯღრევენ), რომ შიგ ბევრა ჩაეტოს (შდრ. ფიფქვლივ სამსე ნიტრა, თავმობმული ნიტრა და სხვ.).

შაქი, შიშაქი წლის დედალი ცხვარი, ორჯერ გაპარსული. ბატკანს პირველად მთაში გაპარსავენ სექტემბერში და თხლი (ნ.) იქნება, მეორედ წლის დედალ ცხვარს ბარში გაპარსავენ გახაფხულზე და შაქი იქნება ორნაყოლობამდე. პირველ ყოლაზე ხამი შაქია, მეორეზე—ნაშაქარი, შემდეგი ცხვარი.

შაქრის ყარფუხი სახამთროს ჯიშია: ძალიან ტკბილი წვრილკურკიანი სახამთრო.

შადირლიტება შეყურება, თვალიერება, ხვერვა. „რაა შადირლიტებ მანდ, ბიჭო, პატრონი ყყავ და თავითინ უნდა“ — ეტყვიან ბავშვს, სხვის ხეხილს რომ დაუწყებს თვალიერებას მოპარვის მიზნით.

შადირლიტება ნ. ღირლიცი.

შაყელვა ნ. შეყელვა (ნ. ჩუბ.).

შაყელთება თავის მობეზრების გაცნო მოთმინებიდან გამოყვანა, მეტისმეტად გაჯავრება. „შამაყელთა, კაცო, მეც კაცი არა ვარ, ვეღარ მოითმინე და ვცემე“.

შაყენებული ჩიბუხი ნ. ჩიბუხი 1.

შაყოლება გულგარულად შეყოლება, წასვლა. „ნელ-ნელა შაყაყოლებ“; შაყაყოლე! — წადი! (შდრ. ჩუბ. შეყოლა).

შაყოლივება შეყოლიება, შექცევა, გართობა. „ნელ-ნელა შავიყოლივე ლაპარაკში და სოფელ გავაცილე“.

შაშალაკი ლეღვი, მწვანე ლეღვი ლეღვის ჯიშია: ძალიან მწვანე ლეღვი. მაკრატელა ფოთოლი აქვს, ლეღვი მწვანე მწიფდება, ზოგს დაჰკრავს ცვილისფერი. წელიწადში ორჯერ ისხამს კაკრას (ნ.). აღრე გაზაფხულზე მოსხნიული კაკრა გუდა ლეღვად (ნ.) მწიფდება იენის-იელისში. მეორე კაკრა ცოტა გვიან გამოაქვს და მწიფდება სექტემბერში, გვიანობამდე გასტანს, თითქმის ოქტომბრის გასილამდე. ლეღვი აყროსავითაა, გულაბ მსხალივით დაეკიდება ხოლმე. საკმაოდ მსხვილიცაა, თუ ნორმალურად ნორტო ადგილასაა, მაგრამ თუ ხირბატშია (ნ.) და თან გვალვიანი წელიწადიც დაერთო, წვნიცდება. ძალიან ტკბილი ლეღვია. თავ ლეღვად ითვლება.

შაშარი ნესტარი, ლანცეტი, მუწუხის გასაკრელი ან კანის დასაშაშრავი

პატარა დანასავით (ნ. დაშაშრა: ნ. საბა, ჩუბ., აბულ.; შდრ. ვაჯა I).

შაშვებული: ერთშაშვებული. ორშაშვებული, სამშაშვებული და ასე ხუთშაშვებულამდე ეწოდება ნერბს. პირველ წელიწადს რომ ცხვარს განერბავს. ერთშაშვებული ჰქვია, მეორე წელიწადს — ორშაშვებული და ა. შ. ხუთშაშვებული იშვიათად ვარგა (შდრ. მოვლილი).

შაშველება ნ. მოშველება 2. „მოდი შაშველდით, ცოტა რამეხე ნუ დაიშლით და გაკეთებულ საქმეა ნუ ჩაფშლით“.

შაშობილი მალღარი, ხეხე აშვებული ვაზი (ნ. ჯავახ. II, 309).

შაშულავე ნ. საშულავე.

შაცახვა აბრეშუმის ჭიისათვის ცახის შედგმა; გაჭრ. გახდომა, დამკლევება, აუდმყოფობის შედეგად დასუსტება. აქედან: შაცახული. „რატო მაგრე შაცახულხარ, რა დეგემართა?“

შახანხლა ოდნავ შეწვასავით. „კორცი ერთი ბეწოთ შახანხლა და შაყლაპა ნახვერათ უმი“ (ნ. ხანივლა; შდრ. ჰყ. შეხანხლა).

შეგნებით მუშაობა დინჯად, ნელა მუშაობა.

შეთე 1. ადგილიდან ფეხმოუცვლელი ადამიანი, კერპი, მძინედ მოძრავი, ცოტა არ იყოს ბრიყვიც. „შეთე ვეწესი და რიგი არ უნდა იცოდე“; „შეთე კამეჩი ხანტი, მაგრამ ღონიერი კამეჩი (ნ. ალავე; შდრ. ჩუბ. შეთი, საბა შეთიანი, შან. I, სადათ.); 2. კამეჩის სახელია.

შეიღიშო ქალის ქვედასაცვალი აბრეშუმისა, გრძელტოტებიანი, ტოტებზე ბუზმენტმოვლებული. ბუზმენტი მშვენიერი სახეებით (ჩიტებით, ვარდებით და სხვ.) არის ნაქარგი (ნ. გრიშ; შდრ. ჩუბ., გურამ. შიღიში, ჯავახ. I, 107).

შევკრა აპქრისა ამქრის წესების დამრღვევის მიხარტ გამოყენებული სასჯელი: ახლოს არ გაიკარებდნენ, მასალას არ აყიდვინებდნენ, მუშაობის ნებას არ მისცემდნენ.

შემოდგამება, შამოდგამება გუთნეულში შეამბანაგება (ნ. მოდგამი).

შენზე გაცილებული აღამიანი ვიყო შენზე უარესი ვიყო.

შენობა შენიახები, შენი შინაურობა. „შენობა გაწყდებ, როგორც შენ ჩემობა (ნ.) აპააგდე“.

შენსობას შენ იქ ყოფნისას. „განა შენსობას არ უთქვამ ეგ?“ (შდრ. ნენსობას; ნ. შარშ.).

შეტყაპუნება ნ. შატყაპუნება.

შეუბრალებელი ავანტუოფი, შეუბრალებელი ავანტუოფი აჟაჟა, რაც შერა-ქვერა ავანტუოფი (ნ.).

შეფუცუნება, შეფუცუნება ბალნის ცვივნა ანთებისა თუ დიდი სიციხის გამო. ტყავს შიგნიდან კირ-წყალს წაუსვამენ, დაეცავენ და შეახურობენ ხოლმე ბალნის გასაცლელად (ნ. გალვერვა).

შეყელვა, შეყელვა ვახის მიკვრა სარზე. სანამ კვირტი არ გამოსვლია. მარტში იციან. ვახს შემდეგნაირად შეჟელავენ: კიგოზე (სარზე) ერთ ადგილას ძველიანს (ნ.) მიუბამენ, შემდეგ სამამულის (ნ.) ყელს მიბამენ, მერმე მონარიან სანამულის რკალივით და წვერს დაახლოებით იმავე ადგილას, სადაც ყელი მიბაჟეს, მიუყრავენ. ვახი მიწაზე აღარ გაიბრუნება და ქარი ვეღარ ატოკებს (ნ. ყელვა; ნ ჩუბ., ჯაეახ. II, 332, 333, მახ.).

შეშმიში ნ. ეშმიში.

შეშული სავაჭრო საქონელი: წვრილმანი, ფაოთალი (შდრ. კირ. შეშუტი).

შედენა მოთმენა, ატანა, შეთვისება. ატანა: - უნიფხო ნიფხავ ვერ იშვიდენს (შდრ. უშედენარი).

შედენულობს III : ითვისებს, იტანს. „ავი რძალი დედამთილ ვერა შედენულობს“.

შვილის წირვა ახალმცვალებულის სულის საცხონებლად მვიდ დღეს აწირვინებდნენ, რადგანაც სწამდათ, რომ შვილი დღის განმავლობაში „სული კორცს არ ეყრება“ (ნ. ბარნ. შვილი).

შვილად მოკიდება, მოკიდება შვილება, შვილად აყვანა სხვისი ბავშვისა (ნ. კყ. მოკიდება შვილათ; შდრ. ჩუბ. შვილად აყვანა).

შვინდარწლა (Cornus sanguinea, რაი) ხეა, შინდსა ჰგავს, მაგრამ ანწლის ყვავილის მსჯავს ყვავილს იკეთებს, თეთრს, ნაყოფი შვად ბწიფდება. არ იქმება (ნ. ერისთ., ჩუბ. შვინდ-ანწლა, შვინდარწლა, შინდ-არწლა, კყ. შვინდ-წლა, ჯანაშვი. შუდანწლ, მახ. შინდ-ანწლა).

შვინდის შაჰმანდი შინდის შეჰამანდი. ხამთარში ხმელ შინდს მოხარშავენ, გაწურავენ, კურკას გადაყრიან, წვენს ფქვილს მოუკიდებენ და მარილითა და ნივრით შეხავებენ. კისელსა ჰგავს. მდაზე მოძყვანია და ავადმყოფს ურჩევენ (შდრ. პურიჯული).

შვლება სახრით ცემა (შდრ. ჩუბ.).

შიბაჰი ხის მილი აკვანში ბავშვის შარდის სადენად. ლეიბი არა სველდება, ბავშვი მშრალად არის და მოსვენებით (ნ. საბა, ჩუბ. შიბაჰა, შიბაჰა, ბერ. შიბაჰა, ბოქშო).

შიბი ლასტისა და გოდრის ნაპირი, კაპანივით ხვეულად შემოწნული, რომ არ დაიშალოს (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი, შან. კვეს.).

შიგნეული შიგანი, ფაში, ნაწლავები და მისთ. (ნ. საბა, ჩუბ. შიგნიერი, შიგანი, ჯანაშვი. შიგნიერი).

შიგნით კახეთი აკოქა, „სც წინა მკარი (ნ.) კახეთისა.

შიგკიდელა თამაშია. ბიკები წრედ დასხდებიან, ერთი შუაში ჩადგება, თვალებს დახუკავს და დატრიალდება, მერმე გულალმა გადაიქცევა, თავი ვისკენაც ექნება, იმას ეკიდავება. იკიდავებენ. წაქცეულს თავი ვისკენაც ექნება, იმას უნდა ეკიდოს წაქცეული, წამქცევი ჯდება მის ადგილას და ა. შ. აქედან: შ ი გ კ ი დ ე ლ ა მ ჩ ა ბ მ ა. „შიგკიდელა ჩაბემა“.

შიგკრელად თხლად, მეხხრად, რამე რომ აქა-იქ იქნება. „ში გ კ რ ე ლ ა დ ასხია ყურძენი“; „წლეულ შ ი გ კ რ ე ლ ა დ არი მოსავალი“; „ში გ კ რ ე ლ ა დ იკოცება ხალხი“.

შილაფლავი, ჩილაფლავი, ჩლაფი ცხვრის ზორცი და ბრინჯი ერთად მოხარშული და პილბილით შეხავებული (შდრ. ჩ უ ბ., სადათ. შილა).

შიმალი მოხარდი ხე, ჯერ ნორჩი ხე. „პაატუნა შ ი მ ა ლ ი გვიდგა, იმან ჯერ რა ვაშლი უნდა დისხაჲ“ (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბესიკი, ქ ყ, ვაჟა III შიმელა).

შიშა ხელოსნის საზომი და სახაზავი იარაღია, ადლის სიგრძისა (ნ. ს ა ბ ა შიმში, ლელწამი, ჩ უ ბ., გ რ ი შ, სადათ. შ ი შ ა ტ ი).

შიშშილით გადარძობა ნ. გადარძობა (შდრ. მიღძობა).

შინაკაცი, მეწვრე შინ მომუშავე მავაკაცი, მინდორში არ გადიოდა. ძმარავალ ოჯახში, დიდ ოჯახში ერთი ძმა ცხვარში იყო, მეორე—ძროხაში, მესამე—ხარ-გუთანზე, მეოთხე შინ იყო, საშინაო საქმეებს უძღვებოდა და ვენახის მოვლა-პატრონობა ებარა. თუ სახლში იმდენი ძმა არ იქნებოდა, მაშინ ძმათაშვილები იქნებოდნენ, სულ ერთი იყო, სამუშაოს კაცის კვა-

ლობაზე გაინაწილებდნენ, შემოსავალიც (ზოგი) მკლავზე იყოფოდა (შდრ. ჩ უ ბ.).

შინაური ძაღლი, ეზოს ძაღლი ქოფაკი ძაღლი, სახლის საყარაულოდ რომ ჰყავთ.

შინაური ჯელადა ნ. კელადა.

შინჯაფი ბეწვის სარჩული ქათობისა (მელიას ან სხვა ცხოველის ბეწვს უდებდნენ).

შირა სიმესტქე წენიანისა, სისქე ლენისა ან ბადაგისა, დღეყო ყურაშისა და სხვა ხილვეულისა და ძი. (შდრ. ჩ უ ბ.).

შირვაშლა ხეა.

შირიში 1. წენიკი თეთრი კენკი ცარცივით. თუ ქურბელს შეჰყვა, გამოწვანი სიცოცხლისაგან გაფუცდება და ქურბელს გააუფეს; 2. ბუჭისა და თირკმლების კენკი (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

შიშაქი ნ. შაქი (ა. თოხლი; ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., სადათ. შ შ ი შ ა გ ი, ბ უ ქ ე რ.).

შიშლიკანა შიშველა (შდრ. კ ი რ. შ ი შ ლ ი).

- 1. შლა ნ. ცხვრის აშლა.
- 2. შლა ნ. ცხვრის გაშლა.

შლაში მდინარის მოტანილი მიწა, წვრილ ქვიშასავითაა. შეგუროები ხმარობენ, თუ ლამი (ნ.) არა აქვთ. ამას აყრიან ყალიბს და შემდეგ გუნდას დებენ, რომ ყალიბს არ მიეკრას. შლამი არ ვარგა, ნიავე რომ სვდება, იშლება აგური. ლამა სჯობია (ნ. ჩ უ ბ., ვაჟა I, IV, მ ა ყ.).

შოლტი 1. კაპანივით დაწეული თასმის, კიპის ან მხრალისაგან (ნ.) საქონლის გასარეკად (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.); 2. საქალანედ დაპირილი ტყავი (ბარისა ან კამეჩისა და მისთ.) სიგრძივ მთელ გაყოლებაზე ოთხი თი-

თის გაშლის სიფართოდ (ნ. საბა, ჯაგაბ. საფ.-სახ. 136, კირ. შოლტი ტყავი).

შოლტივით ბიკი, შოლტივით ქალი ტანადი, მოქნილი ტანის ბიკი, ქალი:

შოლტკავი, შოლტყავი ფამფულაკში (ნ.) გაყრილი ძელი, რომლის მეორე მხარეს უღელთა დამაგრებული და შიგ გუთნი თავი ხარება (ნ.) შებმული (ნ. ჯაგაბ. 1, 187, 188, 196, 235).

შოლტყავი ნ. შოლტკავი.

შოროქანი მწირი ადგილი, არც მოსავალი მოდის და არც რაგინი ბლახი (შოროქანი მცენარის მნიშვნელობით ქიზიყში არ იციან, მაგრამ) შოროქანი მწირი ადგილია, სადაც მხოლოდ შოროქან მცენარე ხარობს.

შრათი სველი, ყველის ამოღების შემდეგ დარჩენილი სითხე. მეცხვარეები მას ან გადაღვრიან, ან მოადუღებენ და ახლაკს (ნ.) აკეთებენ (ნ. საბა, ჩუბ.).

შრეტა დაესება, გაქრობა; რაჭა. მუშაობაზე მოცდენა. „დღევანდელი დღე იმი ლოდინში დაეკიშრიტენით“. ე. ი. მოვედით (ნ. საბა, ჩუბ.).

შრეტელა ცხვრის ჯიქნის ავადმყოფობა: ჯიქანი იხდენად უფუქდება, რომ ცხვარი შუბა.

შრიდიალა ცემის მუქართ დაშინებასაკით. ეგების თვალების ბლევრასაც ნიშნავდეს. „დგაა და მიშრიდილალებს ჩემი ქმარი, მაშინებს—ქვემო, მოკვლამო!“

შრაშანი (Sturnus vulgaris L., cunopeu) შოშია, მგალობელი ა (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.).

შუა კაცი საშუალო ქონების პატრონი. შუა კაცად ქიზიყში ის ითვლებოდა, ვისაც ეყოლებოდა 200—500-მდე სულეი ცხვარი. ურგები და ურმის საქონელი (ყვეარი), 3—10 ფური და ოციოდე ტანამანა (ნ.); ხნავდა გადაბმით

(შეიძლებოდა საკუთარი გუთნეულიც ჰყოლოდა) და მოჰყავდა 2—3 წლის სარჩო; ჰქონდა ქვიტირის სახლი ორი თვალი: ერთში ცოლ-შვილი ჰყავდა, მეორე სამეურნეო დანიშნულებისათვის ჰქონდა; ჰქონდა აგრეთვე თავლა, გომი და მისთ.; ექნებოდა ერთი დღიური ვენახი (ნ. თავაკაცი).

შუალა მეჭრე მესამე უღელში, საძირის ხარებში (ნ.) ჩაყენებული მეხრე. იგი ლამის მეხრეცაა.

შუალა ხადგომი ჯარები ნ. სადგომი კარები.

შუა მოსართავი უნაგირის ამოსაკირებელი მოსართავი. იგი ამავრებს ბალიშს კეხზე და მთელ საკახშს (უნაგირს) ცხენიხ ზურგზე.

შუა ფევის კალაპოტი ნ. ნამდვილი დედაკაცის კალაპოტი.

შუა ჯორცად ყოფნა შუათანად, არც ძალიან მსუქნად და არც გამხდრად ყოფნა.

შუბის ტარი ზომის ერთეულა. იტყვიან: „მზე ერთ შუბიტარზე იყო, როცა მინდვრიდამ წამუელ და ჩემა ლურჯამ მზიურ მამიყვანა შინ“.

შუბლი, ქვის შუბლი ქვის ბრტყელი და სუფთა მხარე, ქვის მეკრდი.

შუბლიანი ქვა, შუბლის ქვა ქვა, წინა გვერდი რომ სუფთა, გათლილივით ეწეება. ქიზიყში რიყისქვას ხმარობენ საშენ მასალად და არ ითვება, ამიტომ კედელში აქ მხარეს (ქვის შუბლს) გარეთ მოაქცევენ.

შუბლის კედელი ნ. განჯინი კედელი.

შუბლის ქვა რაჭა, რაც შუბლიანი ქვა (ნ.).

შუბლის ქინძითავი, შუბლის ჯილა ჩიხტაზე შუბლის ადგილას გასაბნევი ქინძისთავი, ოქროსია ან ვერცხლისა, ძვირფასი ქვით შემკული.

შუბლის ჯილა ნ. შუბლის ქინძითავი.

1. შუბსაფენი (← შუბლსაფენი), შუშტაკი, ყასაბა, კასაბა, კირპინტი წინათ თავისებურვის დროს ლეჩაქის ზემოთ, შუბლზე, შუბსაფენი ჰქონიათ შემორტყმული, შეძლებისდაგვარად ძვირფასი ქსოვილისგან შეყვრილი ბრტყელი ზონარივით (შდრ. ჩუბ. შუბლ-საფენი).

2. შუბსაფენი შუბლსაფენი, საოფლე (ნ. შ. საოფლე).

შულია, ყულია საბავეშვო სათამაშოა. თითისოდენა ფიცარს გათლიან, ბოლოებს გაუწვეტებენ, შუაზე ორგან განზერტენ, შიგ ბაწარს (უეჭველად მატყლის ძაფს) გაუყრიან, ფირფიტას შუაზე დააყენებენ, ბაწარი მხოორწვრილი იქნება, ცალ წვერს გამოყულთავენ, მეორეს გამოკვანძავენ, ყულფში მარჯვენა ხელის სალოკ თითს გაუყრიან, გამოკვანძულს ამავე ხელის სალოკითა და ცერით დაიქერენ, მარცხენა ხელის სალოკს გამოსდებენ ფირფიტის მეორე მხარეს მოქცეულ მხოორწვრილ ბაწარს. ასე დაქერის ერთ-ორჯერ შეატრიალებენ, შემდეგ ხელების გაწვევითა და მიახლოებით ბაწარი ხან იკიბება და ხან ბოშდება. როცა ბოშდება, იგრიხება, როცა გასწვევენ, იშლება და ხელების სწრაფი მოძრაობით ფირფიტა წაღმა-უყულმა ბზრიალებს სწრაფად და ყუის, ხმას იძლევა (შდრ. ბერ. ღვრილა/ე-ა).

შუკა: იტყვიან: „შუკას ავიით გაგისვრი, შუკას ავიით გაჯკრა“ და მისთ. (შდრ. საბა, ჩუბ, შაჰნ. I, გრიშ.).

შულო ერთი გაბმა (ნ.) ძაფი (ნ. კიფი; შდრ. შაშულავე; ნ. საბა, ჩუბ., წერ. შვილო, ჯაეახ. საფ-სახ. 127).

შუპვრა ტუქსეასავით; გალანძღვასავით, შეურაცხყოფასავით. „რად იშუპრებო, რა იყო?“ აქედან: გამოსუპვრა გამოლანძღვასავით, შეურა-

ცხყოფის მიყენება. „შენმა ბებიამ ერთი მაგრა გამამშუპრა“.

შურის კვირა ყველიერის წინა კვირის წინა კვირა. ყოველდღე იქმებოდა ხორცეული (ოთხშაბათ-პარასკევსაც). ჭინდა დევშუროსო, — ამბობდნენ, — თორენ მგმრე დიდმაზუვა მოდის და მხოლოდ სამარხვო საკმელები უნდა კამოსო. ამას მოსდევდა ნების კვირა, გარდა ოთხშაბათ-პარასკევისა. ყოველდღე კამდნენ ხორცეულს. ამბობდნენ: «ნებაზე უნდა კამოს კაცყო». შედეგ მოდიოდა ყველიერის კვირა, ამ კვირაში ხორცეულს არ კამდნენ. ერბო-ყველისა, თევზელისა და კვერცხის კამა შეიძლებოდა. ყველიერის შემდეგ იწყებოდა დიდმარხვა, რომელიც გრძელდებოდა შვიდ კვირას, ე. ი. აღდგომამდე (ნ. ჩუბ. შურის-კვირა).

შუფრი, შუფრის გაწვევა დაბალანაში თხის ტყავის გაწმენდა თრიმლისაგან.

შუქიანი კაკა. 1. სხივიანი, თეთრი ადამიანი (ნ. ჩუბ.); 2. ნწიფე ხალი. დაწმენდილი ფერი რომ აქვს.

შუშანა (შროშანა?) ბალახია.

შუშაყი ცხენის სატკივარია: ფეაე-ში უჩნდება. თავლაში ზღვე თუ არ არის დაგებული, სისველისაგან ჩლიქი უფუჭდება ცხენს (ნ. ჩუბ. შუაყა).

შუშვა, დაშუშვა ჯიჟი, წყ დაკალება (ნ.). „რასა დაშუშან, ქანა, საქმელთ გინდა?“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

შუშტაკი ნ. შუბსაფენი (ნ. ჩუბ.; შდრ. გრიშ., ცაგ.).

შუშუტი მილი, გულლარე ჯოხი, ძვალი, მასრა და მისთ. (ნ. ბუჭურ; შდრ. აბულ., მაკალ. მთიულეთი, 51 შუშუტა).

შუშხვა მყავეულისაგან პირის, ენის გაღიზიანება. წვა; მაგ., თუთუბო პირსა შუშხავს და ამიტომ აყრიან ნწვადს (ნ. ჩუბ.).

შრიპშიპი ცხიმეულის დადაღვის დროს გამოცემული ხნა (ნ. კირ.).

შარიწვა შიშინი, აღუღების წინ წყლის გამოცემული ხნა; გ.ა.ტ. ს.ი.ს.ლ

ნუ მი შხ რ ენ—სისხლს ნუ მიღუღებ, ნუ მალუღუღებ; -გული მი შხ რ ი ნ ა მ ს ბ რ ა ზ ის ა გ ა ნ“ (ნ. ჟ ა ნ ა შ ე. შრინვა).

ჩ

ჩაგულგულება მოსაელის აღება და დაბინავება.

ჩადი ჩადუნა, გვიმრა. ჩადს ყურძნის დაწურვის დროს ნავს (საწნახელს) ძირში ტოპკირზე (ნ.) გაუფენენ ხოლმე და შემდეგ ჰყრიან ყურძენს. დაჭყლეტისას მარცვალს იჭერს. რომ წვეს არ გაპყვეს (ნ. ს ა ბ ა ჩადე, ჩადო. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ. ჩადუნა, ჯ ა ხ ა შ ე. ჩად).

ჩავლაზე მეთამბაქოეობაში გავრცელებული ტერმინი იყო: პლანტატორის მიერ თამბაქოს დამმუშავებლისათვის წინდაწინ მიცემული ფული. ეს ფული თამბაქოს მოწევისა და გ.ყიდვის შემდეგ პლანტატორსა და თამბაქოს დამმუშავებელს შორის ანგარიშის გასწორებისას მხედველობაში არ მიიღებოდა, მიმღებს რჩებოდა, შემოსავალს კი პლანტაციის დამფინანსებელი და პლანტაციის დამმუშავებელი შუაზე იყოფდნენ. ჩავლაზე მიცემული ფული ცოტა იყო, ვიდრე აღებაზე. შეჟარდება იყო დაახლოებით 2 : 3. რადგან ჩავლაზე გაცემული ფული არ ანაზღაურდებოდა, პლანტაციის დამმუშავებელი ხშირად ზარმაცობდა, კარგად არ უვლიდა თამბაქოს. მოსავალი არ მოჰყავდა, მიღებულ ფულს შეჰკამდა და პასუხს არ აგებდა; აღებაზე მიცემულ ფულს კი მოშორება უნდოდა, ამიტომ პლანტაციას კარგად უვლიდა და ორივე მხარეს საკმაო მოგება რჩებოდა. ჩავლაზე მიუქთაბორები ეტანებოდნენ აღებას, აღებაზე კი—გამრჯელნი. ისინი ამთავითაც ხელს კარგად ინაცვლებდნენ და ბოლოსაც საკმაო შემოსავალს ღებულობდნენ (ნ. აღებაზე),

ჩაზანყება ოღროზოღრო გზახე ჟრმის თვლის ჩაღრმავებულ ადგილში ჩაეარდნა და ჩაკოკლება (შდრ. დაზანყება).

ჩათო თხის ბალნისაგან, ან ცხენის ძუა-ფაფარის ან ძროხის კვლის ბალნისაგან დაგრეხილი ან დაწული თოკი, თითის სისქეა, სიგრძით 2—3 მეტრი.

ჩათქვირებული ჩასუქებული (შდრ. ჩ უ ბ. გათქვირება, ჰ ყ. შეთქვირება).

ჩაილულის წყლის დაღევა გ.ა.ტ. გათაება, საქმის ჩაფუშვა (ნ. ბ ე რ. ჩაილული; შდრ. კ ი რ. ჩაილურის წყალი).

ჩაკეტვა კარის დაკეტვა შიგნიდან ჩანგლით (შდრ. ჩაჩანგლა; ნ. ჩ უ ბ. ჩაკეტვა).

ჩაკირვა კაკლის, კვერცხის, ქვევრისა და სხვა საგნის კირით (კირ-ქვიშის ნახავით) გამაგრება. კაკლსა და კვერცხში კირს შიგ ასხამენ, ქვევრს კი გარედან ახვევენ ქვიშანარევ კირს (შდრ. დაკირვა; შდრ. ჩ უ ბ.). აქედან: ჩ ა კ ი რ უ ლ ი კირჩახსმული ან კირში შეხვეული; გ.ა.ტ. მაგარი, უდრეკი; დიდხანს რომ ძლებს. „ჩვენებიანთ ბებერი ჩ ა კ ი რ უ ლ ი ა, არ შოკვდება“.

ჩაკლამება (ნაწარმოებია სიტყვისაგან კ ლ ა მ პ ი ნ.) ჩაწვეთება, მცირეოდენი სითხის ჩასხმა. „ერთი ბეწო წყალი ჩ ა მ ი კ ლ ა მ პ ი ე“; „ერთი ბეწო წყალი ჩ ა მ ა კ ლ ა მ პ ი ე“—ცოტა წყალი დაამალავს (ნ. დაკლამება).

ჩაკორტნა თავის დახილვისას თავში ტყუილად ცერების ფრჩხილთა მიტკაცუნება, თითქოს მკბენარსა კლავნო.

ჩაკრეფა ქსლისა ნ. ქსლის ჩაკრეფა.

ჩალა ჩალაკალამი, კაობის მცენარე, камыш. სახლის სახურავად იხმარება (ნ. საბა, ერისთ., ჯანაშვი. ჩალა; შდრ. ჩუბ., გურამი, ჯავახ II, 90).

ჩალაბულა ბალახბულახი (შდრ. ჩუბ.).

ჩალამბარა, ფამფართ ჭყიმისმაგვარი ბალახია, ლობის ძირში მოდის, ფოთლით ცოტათი სტაფილოსაც მიაგავს, მშვენიერი სუნი აქვს, ველური მწვანელია, ჰემენ მინდორში; გაჭრ. იციან ხოლმე თქმა: «კაცი ვარ თუ ჩალამბარა, რატო არაფრად მაგდებთო» (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., დაწერილებით ჯავახ II, 224-225 და სხვ.).

ჩალანგარა ცალპირი კედელი, თბელი კედელი (შდრ. სიფარი კედელი; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჩალაღი, ჩალაღარჯი საქონლის კისრის უკანა ნაწილი სათბილომდე, ბეჭების ქვეშა ნაწილი ხერხემლის მალეების მორჩებითურთ. ძალიან გემრიელია წენადაც და ხორცადაც (ნ. ჩუბ., ცაგ., ულ. ჩალაღარჯი).

ჩალახეში აკენის ლეიბი მატყლისა (ნ. საბა, ჩუბ.).

ჩალთვა კუწვა, წვრილად კრა, დაქუცმაცება, დაჩხა, მაგ., ადამიანისა ხმლით. აქედან: დაჩალთვა (ნ.). „ო-ჰო-ჰო-ჰოო, რაჯულ დაუჩალთვამთ საწყლები“ (ნ. ბუჭუჩო.).

ჩალის დართვა ნ. რთვა.

ჩალიჩობა ცდილობა. „რასა დაჩალიჩობ, გინდა მატყურო ბერკიაცი“ (შდრ. საბა ჩალისობა, ჩუბ. ჩალი-სი, ჩალისობა).

ჩალოგინება ლოგინად ჩავარდა, მძიმე ავადმყოფობისაგან მუდმივად ლოგინში ჩაწოლა (ნ. ბარნ.).

ჩალური სახლი ჩალადახურული სახლი (შდრ. ჩუბ. ჩალური).

ჩამედგარა წყალა: „ჩაგტიტე და ჩაგმედგარე!“

ჩამიჩი გამზმარი ყურძენი. კარგად მწიფე ყურძენს, ლეშკიანი (ნ.) ჯიშისას, ნამხურალე თორნეში ჩაჰკიდებენ ჩხირებზე ასხმულს; რაც წყალი აქვს, აორთქლდება, მარცვალი კი დაჰკნება; თუ რამე სოკოები აქვს, ამოწყდება: ამოიღებენ და ჩრდილში გააშობენ. სახამთროდ ინახვენ, არ ფუჭდება, გემრიელია, რადგან ცოტა მოხალულივით გემო აქვს წიპწას (კურკას). არის უკურკო ჯიშით, მაგრამ ჩვენში იშვიათია, ადგილობრივი ჯიშით არ არის (ნ. საბა, ჩუბ., აბულ., მახ.).

ჩამიჩის ჩურჩხელა, ყურძნის ჩურჩხელა ჩამიჩისაგან გაკეთებული ჩურჩხელა (შდრ. ნიგვზის ჩურჩხელა).

ჩამობრენძილი, ჩამობრენძილი დაგლეჯილ-დაფლეჯილტანისამოსიანი.

ჩამოკანჭურება უშნოდ ჩამოკიდება, მოტეხილ ფეხით დაკიდება (მაგ., ხმლისა). „ჩამოუკანჭურებია კმალი და დადის“ (შდრ. აკანჭურება).

ჩამოყაჭვა ბლომად ფულის ჩამოსვლა. აქედან: ჩამოყაჭვინება. „ბლომა ფულეები ჩამაყაჭვინემა“.

ჩამსხნილება ბუხის მიერ ხორცეულში კვერცხის ჩაყრა, ჩაკვერცხვა. „კორც გადააფარე, თორენ ბუხმა ჩამსხნილა“ (ნ. მსხნილი).

ჩამწნილება გაჭრ. დიდხანს დარჩომა.

ჩანა ქვედა ყბა. „გაჭურდი, თორენ ჩანებ ამოგამტვრევ“ (ნ. გრიშ.).

ჩანახი ხის დიდი ქურქელი, რაშიც დაბლები ტყავებს აწყობენ გამოსაყვანად, დასალბობად და სხვ. (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. საფ.-სახ. 69 და სხვ.).

ჩანგალი 1. კავიანი რამე (ნ. ჩუბ.); 2. მამალი კოჭაკი, კარის ჩასაკეტი კავიანი კოჭაკი.

ჩანგლის თოკი თევზის საკერ ჩანგალზე შებმული მაგარი წვრილი თოკი.

ჩანგურზე დაძახნა ჩანგურზე დამლეობა. ჩანგურს რომ უკრავს და თან მღერის, იტყვიან: ჩანგურ და ძახის.

ჩარა ღონე, საშუალება. „მეტი ჩარა არ არი, უნდა წაიდე“ (ნ. ჩუბ., ვაჟა III).

ჩარბულაღა უწერსიგო, ხმამალალი მუსიათი. „მანდ რა ჩარბულაღა გაქეთ?“ „რა ჩარბულაღა ჩაბით, რო ყურთასმენა აღარ არი?“

ჩარდახი სამეყდეღა ნაგებობა კალოხე: საბძლისმაგვარია, უკანა და გვერდის კედლები აქვს წნული, წინა კედელი არა აქვს, ჩალა ჰხურავს. შიგ ზმთობობით სსოფლო-სამეურნეო იარაღი უწყვიათ, ზღუხულში მეკალოენი იყენებენ, როგორც მარქაფ ქობს: შიგ საქმიანობენ, ცხოვრობენ (შდრ. ჩუბ., შპნ. II, ალავ. ჩაღდალი, შან. კეეს., ბუქურ.).

ჩარეჭა საწყაოა: თიხის ქურქელია, შალალი, ქუსლიანი, მუცელგაწეული, ყელში ოდნე მოვიწროებული, პირგადაწლილი, ცალყურა, ჩადის ხელადის ნახევარი: ერთი ლიტრი (ნ. მაყ.; შდრ. საბა ჩარეჭი, ჩუბ., შან. კეეს., მაკალ. შთიუღეთი 91, ჯავახ. საფ. სახ. 81—83 და სხვ.). აქედან: ჩარეჭიანი ჩარეჭი, ქურქელი, რომელშიც ლიტრი ჩადის.

ჩარფუზანა ხმარობა ცეკვა-თამაშით. აქედან: ჩარფუზანა ჩარბმა. „მანდ რა ჩარფუზანა ჩაგობამთ?“ (შდრ. კირ. ჯარფუზანა).

ჩარჩევა ხორცის ჩაშლა მეტი ხარშერსაგან. იტყვიან აგრეთვე გვამის გახრწანხედაც (შდრ. საბა დაჩარჩეა).

1. ჩარხი საკირის გუმბათის გარშემო შემოსაყრელი ნამჭრევი კირჭეა.

2. ჩარხი, მექურჭლის ჩარხი თიხის

ქურჭლის საკეთებელი მოწყობილობა: ვერტიკალურად დაყენებული ძელია, ბოლო დადებული აქვს ბრტყელ ქვაზე, რომელსაც ლითონს (ნ.) ეძახიან, მიწიდან, ერთი მტკავლის ზემოთ, აქვს მრგვალ-ბრტყელი დაფა (ნ.) (დიამეტრი 0,5—0,6 მ.), რომელსაც ფეხსა სცემენ და აბრუნებენ; თავზე აქვს მრგვალი ბრტყელი ფიკაჩი, რომლის დიამეტრი 0,20—0,25 მ. იქნება და რომელსაც ჩარხის თავი ჰქვია. ჩარხის თავის დაახლოებით ერთი მტკავლის ქვემოთ გამოთულია დახვა, რომელიც ჩარხის ლერძსაც ამგარებს და მაგიდაც არის. მექურჭლეს ზედ უწყვიცა საკირო ხელსაწყობები (შდრ. ჩუბ.).

ჩარხის ძეძუ საბლის საგრეს ჩარხზე ძეძუსავით გამოშვრილი კოტა, რომელსაც ჩანგალი იქვს. ჩანგალზე წამობამენ ხოლმე დასაგრესი საბლის ან თოკის წვერებს და ჩარხს ატრიალებენ. ჩარხი თითოეულ ძეძუს (სულ ოთხი-ხუთი ძეძუა) ცალ-ცალკე ატრიალებს და წვერებს ცალ-ცალკე გრებს, რომ ერთმანეთში არ აირიოს.

ჩარხის წისქვილი წისქვილის გარეთ დადგმულია ვეება ჩარხი—ბორბალი. ღართი წამოყვანილი წყალი ჩარხის გობებში ჩადის, ამძიმებს და ჩარხი მოძრაობაში მოჰყავს, რომელიც გადამცემების საშუალებით ამოძრავებს წისქვილის ქვას. ჩარხის წისქვილი უფრო სწრაფად ტრიალებს და მტკსაც ფეჭავს, ვიდრე კოდის წისქვილი (ნ.).

ჩასაკეთებელი აგ. კვ. 46 სამორე (ნ.).

ჩასპანდი ჩასხმული, კარგი აგებულების ადამიანი (ნ. კყ.; შდრ. გრიშ.).

ჩატეხილი ქული მალალი, თავჩაკეცილი ტყავის ქული (ნ. ჩუბ.).

ჩატეხილსახურავიანი სახლი ოთხ კედელსა და საჩხხე (ნ.) ცალ-ცალკე სიბრტყით დახურული სახლი. საქარე

აყვანილია შებლის კედელებზე თანასწორ-ფერდიანად, ასე რომ სახურავი სათავიდან ჩამოსული წინა და უკანა კედლებზე ეშვება საქარეების მიხედვით თანასწორფერდიანად; წინა მხარეს საჩხისთვის ჩატყდება კედლიდან და ახალ სიბრტყეს ქმნის (შდრ. თანასწორგვერდიანი სახურავი).

ჩატიტვა ნ. ტიტვა (ნ. კირ.). •

ჩატულარტვა ცომის ჩაწევა თორნეში: მიკრული პური რომ არ გაჩერდება თორნეში და ვარდნას დაიწყებს.

ჩაუტევარი კაცი ძალიან ფიცხი კაცი, რომ არავის არაფერს მოუთმენს, არაფერს აპატიებს.

ჩაუხა კოკლი. ერთი პატარა ლექსია, რომელსაც ბავშვები კოკლი კაცის დანახვაზე იტყვიან ხოლმე მის გასაგონად:

- კოკლი. კოკლი, ჩაუხა, ჩემი ცხვარი რა უყავ?
- ერთი მგელმა შამიკამა, ერთი ბატონ დაუკალ.

ასე დასცინიან ბავშვები კოკლს (შდრ. კირ. ჩახუნა).

ჩაფარიში ლურჯი აბრეშუმის ზონარი, ჩობახე მოსავლები შიგნიდან ნაკერებზე (ნ. ჩუბ., გრიშ.).

ჩაფარცხვა გაკ. მიჩქმაღვა, საქმის მიფუჩჩებდა; დაკარგვა, ამაოდ ჩაგლა. „ჩაკციმკვლელი იყო და ჩაფარცხე იმი საქმე, მითომდა არაფერიო“; „წავიდა, ჩაფარცხა ჩემი ასი თუმანი“ (ნ. ჩუბ.).

ჩაფი 1. ღვინის ზომის ერთეულია: შინაური წყვით ჩადის რვა ხელადა, ანუ 18 ლიტრი, დუქნური—ცხრა ხელადა, ანუ იგივე 18 ლიტრი. ახალი დუქნური წესით უკვე რვა დუქნურ ხელადას ანგარიშობენ, ე. ი. 16 ლიტრს (ნ. მაყ.; შდრ. საბა, ჩუბ., ულ., დაწვროლებით ჯავახ. საფ.-სახ. 85—86); **2.** ღვინის კურკელია თიხისა,

ცალყურა, შიმაღლო, მუტლიანი, მუტელს ქვემოთ კოკისანიარია, ოღონდ ძირი ოღნავ განიერი აქვს, რომ ასეთი დიდი კუჩქელი ხანდახან ფეხზედაც დაიდგას, ჩვეულებრივ მიყულებულია; დაბალი და განიერი ყელი აქვს, პირი კიდევ უფრო განიერი და გადაშლილი; პატარა ტუჩი აქვს, რომ ღვინო კარგად გადაიღვადმოიღონ, არ დაიღვაროს ჩამოსხმის დროს. ათ ხელადამდე ჩადის.

ჩაფლა ყალბი ოქრომკედლის იარაღია: ქვაზე საჯდომის (ნ.) საკეთებელი.

ჩაფრობა გაკ. რაყა ყაჩაღობა (ნ.; შდრ. ჩუბ. ჩაფარი).

ჩაფურა კანაპატი პატარა ჩაფი. ღვინის კურკელია თიხისა, ცალყურა, პირგანიერი და დაბალყელიანი, ჩადის 4—8 ხელადა (შდრ. ბერ., წერ. ჩაფულა).

ჩაფუფქვა მდუღრის მიცემა ჯავრის, ბუმბულისა და მისთანათა გასაყრვეინებლად (ნ. ფუფქვა).

ჩაქაფული გაკ. დაბალი ტანის აღმინი. „ჩვენებიანთ ჩაქაფული ბიკი“.

ჩაქაფული ბოზაში ქაფმოუხდელი ბოზაში (შდრ. მოქაფული ბოზაში).

ჩაქი ქიმი. ჩიხისა და ახალუხის უკანა კალთების გადანაკერებში, წელთან, გამოყვანილი ქიმი, ცოტათი მალა რომ არის ამოწული (ნ. საბა, ჩუბ., ბარნი, გრიშ.; შდრ. ულ. ჩაქურა).

ჩაღი ნათელი, სინათლიანი. „ჩაღი ოთახია“.

ჩაღრობი, ჩაღრობა ჩაკვლა, ჩაძალღება; ჩაკვდომა. „მაგითანა ძალღი შიმშილით უნდა ჩაღრო“ (შდრ. დაღრობა, მიღრობა; ნ. ჩუბ.).

ჩაყაყვა ბლომად მიცემა ფულისა, გადაცემა. „ხო ჩაყაყვე ფულები, რალა გინდა?“

ჩაყურუტება ჩაძველება, ჩალობა თივისა და მისთ. აქედან: ჩაყურუტებულ ი. „სუ ჩაყურუტებულ იყო თივა, იმაჲ საქონელი როგო აქამდა“.

ჩაშლა ნ. ქსლის ჩაშლა.

ჩაჩანგვლა კარის ჩაქეტვა ჩანგლით (ნ.).

ჩაჩუტკნული „ორმო“, სიცილის დროს რომ ლოყაზე დაჩანდებო ხოლმე აღდამიანს.

ჩაჩვა გაჭიმვა, ფეხების გაბოტვა; აკატ. ყოყლოჩინობა, ამპარტავენობა. „რაჲ ი ჩაჩხები, ძმობილო?“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჩაჩხიალა ნ. ჩაჩხიალა.

ჩაცემა ჩავარდნა. „გადახტა და შუა წყალში ჩეცა“ (შდრ. ჩუბ.).

ჩაცუცება 1. ჩაჯდობა ძალღივით (ნ. ჯანაშვი. ჩაცუნცება); 2. წიხლის ჩარტყმა მჯდომარე აღამიანისათვის.

ჩაცხობა ჩაცემა, ჩარტყმა. „ამან მე თაფში ძალიან ჩამცხო“ (შდრ. ჩუბ. ჩაცხება).

ჩაწკამება „აჲჲ“, „აჲ ჩაწკამება (ნ.). „რა ერთი კუქნა ჩააწკამა“.

ჩახანი კურკულის გატეხის ხმა. „კოკამ ჩახანი გაადინა“.

ჩახორხილი სახლი მრგვალი ხეებით ნაგები სახლი, ჯარგვალი.

ჩახრიალა, ჩაჩხრიალა პატარა ჩანჩქერი.

ჩახსაკრავი, წვირსაკრავი წვივსაკრავი, წვივზე პაიკის შემოსაკრავი აბრეშუმის ზონარი, კრელია და ზოგჯერ ზედ ლექსია ამოქსოვილი: „ჩახსაკრავი ვარ ნაქსოვი ტანად მზის, პირად აღვისა...“, ან „ტანად აღვა, პირად მზე ვარ, მისართმევი ვარ ლომისა“, ან „მუსლს ვესურვი...“ და სხვ. ქსოვდნენ პატარძლები მახლებსა, მა-

მამთილებისა და სხვა ახლობლებისათვის (ნ. კირ.).

ჩახსაკრავის კრელი ჩახსაკრავზე გ. მოყვანილი კრელი: ვიწროდ მიხვეულ-მოხვეული მცენარე.

ჩაჩინცვა, ჯინცვა ბევრის ჩაყრა ერთად; მაგ., კერძის ჯამში ბევრი პურის ჩაყრა (ერთგვარი სიხარბის მჩენებელია) (ნ. კყ.).

ჩაჯოჯობილი ცოტაოდენ წვეწმში, ხახვსა და ერობში მოხარშული ქათამი ან სხვა ფრინველი. ახლა პამიდორსაც უშვებენ (შდრ. ჩუბ. ჩახოხობილი ორაგული).

ჩაჯურება (ხორბლისა, თივისა და სხვ.) მომიკლს ან მოთიბულს რომ ტენი, სისეულ შეჭყება და შემდეგ გახურდება და გაფუჭდება. აქედან: ჩაკურებული (ნ. ჩუბ. ჩახურება, მაყ. ჩახურება).

ჩეკვა, გაჩეკვა, დაჩეკვა, სარის ჩეკვა სარისა, კიგოსა და მისთანათა წვერის წათლა. საჩეკად. უმთავრესად წალდსა ხმარობენ, რადგან გრძელი პირი აქვს, მრგვალი ტარი უგია და მსუბუქია. ჩეკის დროს მჩეკი მიწაზე ხის ფეხებგაწვდილი, კუნძი ფეხებშუა აქვს, მარცხენა ხელში სარი უჭირავს, ხოლო მარჯვენაში—წალდი და სქელი მხრიდან კუნძზე ფეხზე დაყენებულ სარს ჩეკს (შდრ. წერ. გაჩეკვა).

ჩეკი გუთნის საფხეკელი. ასტამივითაა, რკინისა, გრძელ ტარზეა დაგებული. მეგუთნეები ხმარობდნენ ხენის დროს გუთნის ფრთის საფხეკად, როცა ფრთა ტალახს იღებს (ნ. საბა ჩიკი, ჯაეახ II, 332 ჩეკა, მაყ. ჩიკი).

ჩელხი, ჯგელი ხეავის გაულეწავი თაფთავები, განიავებისას ზემოთ ვყრება. ერთი აღამიანი ცოცხით დგას, ავგის და გვერდზე აგროვებს. ანაკაზმს ბოლოს ხელახლა ლეწავენ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. კირ. ჩოლხი).

ჩელსის პური ჩელსისგან (ნ.) გა-
მონალეწი პური. ხშირად ბალახის თე-
სლი ურავნია.

ჩემობა ჩემიანები, ჩემი შინაურები.
„შენობა (ნ.) გაწყდევ, როგორც შენ
ჩემობა ამაგდელ“ (ნ. შან. კევს.).

ჩემობახ ჩემ იქ ყოფნისას. „ჩემ-
სობას არ უთქვამ ემ“ (შდრ. შენსო-
ბას: ნ. შარშ.).

ჩერქეზული ახალობი რეჩაქიანი
ახალუბრ, გრძელია.

ჩეფიჩი თიკნი შემოდგომიდან გა-
ხაფხულამდე (ნ. საბა ჩებიჩი, ჩეფი-
ჩი, ჩუბ.).

ჩეჭვა, ძაპიროზის ჩეჭვა პაპიროსის
წყვა. „ჩენი გიგლა დგა მთელი დღე
და პაპიროზსა ჩეჭვამს“.

ჩეშმა ოქრომუქ დღის საბერელის
თვალა ჰაერის გამოსასულელად.

ჩეჩქო: ფული ჩეჩქივით აყ-
რია ფული ბლომად აქვს (ნ. ბერ.;
შდრ. საბა ჩეჩქვა, კირ.).

ჩეხვა საკურკლე თიხის კრა (შდრ.
ჩუბ. ჩესა).

ჩენებთაანი ჩენი განაყოფები. ცმა-
თაშვილები, ბიძაშვილები (ნ. ჩუბ.
ჩენიანნი).

ჩიბუხი 1. ახლუტი (ნ.), პერანგის
გვერდებზე ჩასაყენებელი ნაქერი სიგა-
ნისა და ირიბობის მისაცემად. არის
ჩიბუხი შაყყეებული და ჩი-
ბუხი წელგადაბმული (ნ. 1
ხიტაკი; შდრ. ჩუბ., წერ. ჩიბუხე-
ბი); 2. ტყავის კალთა.

ჩივინა საქარგავი იარაღი. „ჩივინ-
ა ჩამიგდო“, ყაჩაყ. მოსვენება არ
მომცა (შდრ. ჩინგური; შდრ. ჩუბ.,
გრ. ჩივინი).

ჩიგლამა მოსათელი ნაბადი. „ჩიგ-
ლამასავით ჩიგდო და ერთი თუ
ორი გაუარა და გამოუარა, აცემა“ (ნ.
შან. რეცენზია).

ჩიკანი სადურგლო იარაღია: ხის
ნაჭრელს სახეების შიგნით რომ ამონა-

თალი დარჩება, იმის დასაწერტავი
ერთა ლახათი მსცეს.

ჩილაფლაფი ნ. შილაფლაფი (ნ. ჩუბ.
ჩილაფი).

ჩილიკა სათამაშო ჯოხია, ცერის
სისქე, 0.7-ოდე მეტრის სიგრძისა. ეს
საცემი ჯოხია. მეორე ჯოხი სიგრძით
ერთი მეტრადელია, თავბოლო ჩთლი-
ლი აქვს, რომ მიწაზე დაეღებულს ჯო-
ხი რომ დაჰკრან, მაღლა შეტეს (ნ.
ჩუბ. ჩილიკა, ჩილიკა-ჯოხი).

ჩილიკაობა ჩილიკით თამაშობა. იწ-
ყება შემდეგნაირად: გრძელი ჯოხით
მოკლე ჯოხს ჰაერში, მიწაზე დაუშვე-
ბლივ, კეპნიან (ნ.). ვინც ყველაზე მეტს
კეპნის, ის იწყებს თამაშს. წყვილ-წყვი-
ლად თამაშობენ. ბინა აქვთ დანიწრუ-
ლი: ქვა ძვეს. აქედან ერთი მოთამაშე
ჩილიკას გაჰკრავს ჯოხით, მეორე წინ
უდგას განსაზღვრულ მანძილზე (5—10
ნაბიჯზე, შეთანხმებაზე დამოკიდებუ-
ლი) და ცდილობს გამოკრული ჩილიკა
დაიჭიროს. თუ მიწაზე დაუშვებლივ
დაიჭირა, მაშინ გამკვრელი წაგებულია
და იცვლებიან; თუ ვერ დაიჭირა, აი-
ლებს და ესერის ბინაზე. თუ ბინაზე
შეაგდო ისე, რომ ერთი ჩილიკისოდენა
მანძილი არ დარჩა, წაგებულია და იცვ-
ლებიან; თუ შორს წავიდა. მაშინ გამკ-
ვრელი ჩილიკას დაჰკრავს და შეაბტუნებს
პატარა ჯოხს, შემეტარს შემოჰკრავს
გრძელ ჩილიკას და ცდილობს რაც შეი-
ძლება შორს გაისროლოს. სამჯერ გაი-
მეორებს; შემდეგ ზომავს მანძილს იმდენ
ჩილიკით და, რამდენიც გამოვა, იმდენ
ქულას მიითვლის. ასე აგრძელებს თა-
მაშს, სანამ დათქმულ ქულათა რიცხვს
(ას ერთია მიღებული) არ მიაღწევს.
რომ შეითავებს, შემდეგ მოშგები წამ-
გებს შეაჯდება და ერთი ჩილიკის გაკ-
რავე გააჰკენებს. ერთი ხელი თამაში
კარგმა მოთამაშე შეიძლება ისე და-
ასრულოს, რომ მოწინააღმდეგეს არც

კი მისცეს შესაძლებლობა ჩილიკოს გაკრისა (ნ. ჩუბ., კირ. ჩილიკაჯოხობა, ნაკალ მთიულეთი, 126).

ჩინგური: ჩინგური ჩამიგდო არ მოძეშა. არ მომასვენა. სანამ თავისი არ გაიტანა (შდრ. ჩიგინა ჩამიგდო: ნ. ჩიკინა).

ჩინჩაოტი: „ჩვენი ბეროკაცი ძალიან ჩინჩაოტი“ — სხვადასხვა სახელისნა საქმეს აკეთებს (შდრ. შარშ. ჩინჩაოტი).

ჩინჩაპეტი ნ. ჩინჩაპეტი.

1. **ჩინჩხარი** ხმელი ფიჩხის შტოები. „გადი, ბიჭო, და ჩინჩხვარი მოკრიფე, ცეცხლი შავანთოთ“ (შდრ. ჩუბ., ვაჟა III).

2. **ჩინჩხარი**, კ. ჩინჩხვრები კუნთი. „გუშინ ძალზე გავტკედი და ჩინჩხვრები მტკევა“.

ჩინჩხალი, **ჩინჩხალი** ჩუჩხური, ცეცხლის გამოსადვიებლად მუგუზულების შენძორევა ან საჩხრეკით ჩხრევა. „ბიჭო, რაჲ უჩინჩხილებ მა ცეცხლ“.

ჩიპიტაური, **ჟიპიტაური**, **კიპიტაური**. **კეპაპურტა** წყალწყალა ღვინო.

ჩირიანა 1. კიისაგან გულგამოკმული კაჯარი, მსუბუქია; 2. მეტსახელია მსუბუქი ქვევის კაცისა.

ჩიტები (მსლლლ შკ.) „გაკვ, რაც მახალაკი (ნ.; ნ. წერ.).“

ჩიტავშლა (*Cotoneaster pyracantha*, *кнзшлшшшк*) ხეა, კუნწლივით წვნიკი წითელი ნაყოფი ასხია (ნ. საბა, ერისთ. ჩიტის-ვაშლა, ჩუბ. ჩიტ-ვაშლა, მაყ. ჩიტავაშლა).

ჩიტინი ხე კრელის სახელია: ამოქარგულია ხე, რომლის ტოტებზე ჩიტები სხედან.

ჩითივალა ჩიტისთვალა, ვახის ჯიშია, შავი, მრგვალმარცვალა, შუათანა მტევანი იცის, ჯიშიც შუათანაა (ნ. ერისთ. ჩიტის-თვალა, ჩუბ. ჩიტისთვალა, ჯაყა ხ. II, 402, 485 და სხვ.; შდრ. მაყ. ჩიტისთვალა).

ჩიტირყია არადარბაისელი ადამიანი.

ჩიტის უქმე ბელურას რომ მოსაგალი არ გაეფუქებინა, ხაფხულში ერთ დღეს უქმ აძღნენ. ამ დღეს არაგინ-მუშაობდ არც მამაკაცი და არც დედაცატი. ქალები ფაფას გააკეთებდნენ ხოლმე, ფიტურებზე დადებდნენ და გარკეთიანადგამდნენ, ვითომც ჩიტები ამას უქმარენ და მოსაგალს ალარ წაახდენენო (შდრ. ჩიტოფაფაობა).

ჩითიფაფაობა ყველიერში იცოდნენ. ფაფას გააკეთებდნენ და ჩიტებს გაუდგამდნენ გარეთ: აპას შეკამებს და ყინას ალარ წაახდენენო (შდრ. ჩიტის უქმე; ნ. კირ.; შდრ. მაკალ. მთიულეთი, 133 ჩიტოფაფაობა).

ჩიქორთული არასწორი ქართული, ცუდი, დამაინჯებელი ღაროფლი (ნ. ბერ. ჩიქორთული, ჟღ.).

ჩინჩაპეტი, **ჩინჩაპეტი** ხარახის იარალია: ახალშეკერილი წულის გადასარუნებელი ჯოხი (ნ. ბერ. სინჩაპეტი, ჩინჩაპეტი).

ჩინია ხორცი ბევშვის ენახე (ნ. ჩუბ., ცაგ.).

ჩინჩალი ცხვრის სატყევიარია. წინა მხარში (ნ.) გაფუქებულ ბალახს რომ ცხვარი მოსძოვს, ავად ხდება, ფარალათდება და იხოცება. ხალხში წამალი არ იცან.

ჩინჩინა მეტსახელია მამაკაცისა (შდრ. ჟღ.).

ჩიხი კიტის (ნ.) დასახვევი, მაკოში დებული ძაფის დასახვევი. როცა ძაფს ჯარატარზე (ნ.) ახვევენ, რომ ადვილად წაადრონ და თან არც აიროს კიტი, წინდაწინ ჯარატარზე ჩიხს შემოაცვავენ ხოლმე, მერმე ადვილად წასძვრება ძაფი.

ჩინბრთმა დედლის (ქათმის) ან ბატკნის წვენი ხახვით, ფქვილით, ძმრით, კვერცხითა და ჭინძით შეხაზებული (ნ. ჩუბ.).

ჩიხლა ბავშვის საალერსო სახელია.

ჩიხბა ჩიხტი. ქალის თავსაბურავის ნაწილი, სალტესავით. ჯერ ამას იდგა-
ჟენ თავზე, შემდეგ ლჩაქს იხურავენ (ნ. ბერ.).

1. ჩლა კინჭი, ჩვარი (ნ. საბა, ნუბ.).

2. ჩლა დგომი (ნ. ჩუბ.).

ჩლაფი ნ. შილაფლაფი (ნ. ჩუბ.,
ჯანაშვილ., ჩილაფი).

ჩლაჩუნა თითლე (ნ.), ჩანჩურა
(ქერ. ბერ. ჩლაჩი, ჩლაჩუა).

ჩოგანი 1. კანი (ნ.), კანაობის დროს
საბმარო ჯიბში, 1.5 მეტრამდე სიგრძისა
იქნება, თავი ბლაგვ კუთხედ აქვს
წიწრილი, ერთ ციდამდეა. თამა-
შის დროს მუშტისოდენა კოჭურს სცე-
პენ და ფრეკებიან (ნ. საბა, ჩუბ.,
საბათ.; შდრ. ქუ. ელ.); 2. მენახშირის
იარაღია: ხის თონი ქუტიდან ნახში-
რის გამოსახვეტად.

ჩოკინა მუჭურეტი, ჩოჩორი (ნ. კირ.,
შდრ. ქუ. ჩოკი).

ჩოლახბალია (კომპოსიციკა: ჩოლახ
+ ბალია) კოკლი (ნ. ბალია, 1 ჩოლახი).

1. ჩოლახი კოკლი (ნ. ბერ. ჩოლო-
ხი, ჩარუხა).

2. ჩოლახი აკაკი, აკაკი სახორხი (ნ.).
ჩოლფოთი მოშვებული, დუნე (ნ.
საბა ჩოლფოტი. ჩუბ., კირ.).

ჩონჩა ჩამჩა; აკაკი, უწვრთნელი ქა-
ლი, თუახმი რიგიანი მიდგომ-მოდგო-
მა რომ არ იცის, ადამიანთა მოპყრო-
ბაში ზრდილობა, თავახიანობა და მო-
სიყვარულე გული რომ არ ექნება,
ბრაცივი.

ჩოთრს წიგლა ეტყვიან ადამიანს,
ფერო კი ბავშვს; როცა არ ესაამოყენე-
ბათ ვინმე და ის კი ხმას ამოიღებს
(შდრ. ჩორუცა!).

ჩორკნა უხვირო თლა. „ნუ აჩორ-
კნი მა სვეტი!“ (ნ. გაჩორკნა; ნ. ჩუბ.,
ჯანაშვილ., ჩორკ, ვაჟა [1]).

ჩორხო 1. უბერე (ნ.), კვადრატო;

2. დიამეტრი. „ნუ ჩორსოდ შეიდი
მტყვეული იყო“ — დიამეტრი შეიდი
მტყვეული ჰქონდა (ნ. ჩუბ.).

ჩორუცა წიგლა ეტყვიან ხოლმე
ადამიანს, როცა არ გაიგონებს (შდრ.
ჩოთრ! ნ. კირ., ცაგ. ჩორუცა).

ჩორჩალი ნ. ჩრჩხალი.

ჩოფი დაბეგვლი თრინლის უფოთ-
ლო ტოტები.

ჩოფური ნაყვავილარი. უსწორმას-
წორო ზედაპირი რომ ექნება საგანს
ან პირნაყვავილარი ადამიანი რომ იქ-
ნება, იმაზე იტყვიან (ნ. ქუ., კირ. ჩო-
ფურა).

ჩოქიქალაი კუტიკალია, დიღია,
დიდზე სტის.

ჩოქურთმა ჩოქი ხელისა და
ჩოქურთმა (ნ. ჩუბ.).

ჩოყლაყი 1. აკაკი, აკაკი (ნ.);
2. უნუ და ახმახ აკებულების კაცის
მეტსახელია.

ჩოჩლე უმარიფათო. უფხო ადა-
მიანი.

ჩოხი პურეული გრძელი. გასლურ-
ტული (ნ.) თავთავი და მარცვლი აქვს,
ფიანია. ყანაში ურეკია, აცლიან მარ-
ველის დროს (შდრ. მ. ა. გ.).

ჩოვის გული ჩოვის გულსპიროს
ნაწილია: მკერდის ადგილი.

ჩოჩხალი. ჩორჩალი, ჩოჩოლი დაგ-
რებილი წნელის პატარა რგოლი, რო-
მელიც ლერძის თავზეა შემომგველი
მოზგვა და კინჯილაქს შუა, რომ კინ-
ჯულაქი არ ვაძვდვს (ნ. ბერ. ჩოჩო-
ლი).

ჩოჩილი ჩაჩილი (ნ. საბა, ჩუბ.
ჩრჩილი).

ჩოხვი რამდენიმე ცვის წიწილა-
ბუმბულის გამოცვლის შემდეგ. ბუმბუ-
ლი რომ დაუსწორდება და დედალი
რომ პეკვლას დაიწყებს, ვარი აწვოდ-
ბა, ხოლო მამალს — მამალაყიწა
(შდრ. საბა ჩოხვ: დაჩოხვა, დაჩო-
ბული, დაჩოხული, კირ. კოხვი).

ჩუა ცხენი. ანკისა: «თათარი სხვი-სა ჩუაჲ თავი ჩუაჲ ეახოდაო».

ჩუგრი, ჩუგრია ძალის დაძახება მოალერსებით.

ჩუკჩუკი, ჩუქჩუკი ნ. ლუკლუკი. ანკისა: «ჩუკჩუკმა ქვეყანა ამაგ-დოო» (შდრ. შარშ. ჩუქჩუკი).

ჩუღი ცხენის სახურავი. უნაგირის ნოხდის შემდეგ დალილ-გაოფლიანებულ ცხენს გადააფარებენ, რომ არ გაცივდეს, ხალიჩასავითაა, ცხენის ზურგს წოლად ფარავს და მკვრდზედაც ეხვევა. ზოგი ყაჯრის (ნ.) მაგიერ საკახმის ჭვეშ ამს ხმარობს (ნ. საბა, ჩუბ., შაჰს. I: შდრ. ვეჟა III, ალავ.).

ჩულუხი დურგლის იარაღია: დიდი სატეხი. უფრო ხურო ხმარობს მორგვის გასახვრტად (ნ. საბა, ჩუბ.).

1. ჩუმა მუდამ ჩუმი, წყნარი კვივის ადამიანი.

2. ჩუმა აუღუღებლივ (რძის) ჩადე-დებული მაწონი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჩუმი ბოლი ნ. ბოლი.

ჩუნდური მუჯღღუნის კვრა; ანკისა: ჩუნხური; ჩაციება, არმოშება. «დგა და უჩუნდურებს, წადი, ეგრო უთხარო».

ჩუმატი ნ. ჩესტი.

ჩურგენაობა კოჭობა. ორი მოთამაშე თანაბარი რაოდენობის კოჭებს ჩამოვა და ჯერ-ჯერით ყრიან. თუ თოხანი დაჯდა, მეორე წყებს (ნ.) კოჭითვე, წააქცევს და ახლა თვითონ ყრის. თუ აღწუ დაჯდა: ერთი აღწუ ჩურგენია და ერთი ქულა იქნება მოგებისა, ორი აღწუ პატივია (ნ.) და ორი ქულა იქნება მოგებისა, სამი აღწუ ქიშია (ნ.) და მოგებაა, — თამაში კიშზე თავდება. შეიძლება კიში პირველსავე ყრაზე მოვიდეს (კოჭები ხომ ბევრია), ქულები გროვდება. თუ აღწუც დაჯდა და თოხანიც, რამდენიც გინდა იყოს (ან საჩურგენო იქნება.

ან საპატივო, ან საქიმო), თოხნებს მეორე წყებს კოჭითვე. თუ წააქცია, ქულა მას ჩავთვლება; თუ ვერ წააქცია, მეორე წყებს; ვინც წააქცევს, ქულა მას ეთვლება. წყების დროს თუ რომელიმე აღწუ დაჯდა, ქულას ემატება.

ჩურგენი ნ. პ. ტივი (შდრ. კირ.).

ჩურთვა გმანვა. «რასა ჯჩურთაჲ მანდ? — ქუქრუტანებ ვჩურთამ, რო სიცივე არ შამოიდენა» (ნ. დაჩურთვა; ნ. საბა, ჩუბ.).

1. ჩურჩა ლობიოს ან სხვა მცენარეთა პარკი უმარკლებოდ. მარცვლის გამოცლის შემდეგ დარჩენილი პარკი. აქედან: ჩურჩვა, დაჩურჩვა (ნ.).

2. ჩურჩა ქლივრისა, შვინდისა, ბლისა... კარგად მწიფე ქლიავს, შინდს, ბლსა და მისთ. კურკას დაარიდებენ, გააპობენ, მარილს დააყრიან და მზეზე გააშრობენ. ხმარობენ მსუქანი ხორცულის (ბატის, ინდაურის, ღორის ხორცის) შესაკახმად, ხოლო ბლისას ისე კამენ (ნ. საბა, ჩუბ., მაყ, შან. რეცენხია).

ჩურჩვა, დაჩურჩვა კურკიანი ხილის (ქლიაის, შინდის, ბლისა და მისთ.) კურკის გამორიდება, ჩრჩნა; პარკოსანი მცენარის ნაყოფის დაჩრჩვა, მარცვლების გამოლება.

ჩურჩუტი მოსულელი (ნ. კ. ხ.).

ჩურჩხლის გავლება ჩურჩხლის ამოვლება თათარაში (ფელამუში).

ჩურჩხლის დაშაქვრა: ჩურჩხლის დასაშაქრავად, გასათეთრებლად ყურძენს დაქვლენ, წვეს მთადულებენ და ორი დღის ნაშრობ ჩურჩხლას წაუხვებენ, ერთ დღე და ღამეს შეხვეული აქვთ. შემდეგ განლიან. ნზე როგორც კი დახედავს, გათეთრდება.

ჩურჩხლის ხათური, ხათური, თავდება ჩურჩხლის თავზე შემბული ორწვერა ძაფი გავლების დროს ხელის წასავლებად და ქაოზე ასცემლად და გასაქვებლად, მერმე აკრიან.

ჩურჩხლის ჩამოკრა გამამარი ჩურჩხლის ჩამოღება ჯოხებიდან (ვიგოებთან), სათაურების (ნ.) დაკრა და წენახვა.

ჩურჩხლის ძაფი ჩურჩხლის (ჩამიჩის, ნიგვზის) ასაბნევი ძაფი. ჩურჩხლისათვის საგანგებოდ დამზადებული ბამბის ნართია, ორწვერი, მომსხო.

ჩურჩხლის ხევი ეხლში ჩაყრილი კაპებიანი ბოძები ჩურჩხლის ჯოხების გასადებად.

ჩუსტი, ჩუჯი ჩეჭა (ნ. დაკვილი; შდრ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. I, 200).

ჩუბი გაბერილს რომ დააცარიელებ და დაიფუშება. აქედან: დაჩუტიება, დაჩუტვა. დაჩუტებუდი (ნ. ბყ.).

ჩუტრუკი მუტრუკი, ჩოჩორი, ვიჩის შვილი.

ჩუქში თოქში, ვირის გასაჩერებელი შედახილი (ნ. კირ. ჩოქშ).

ჩუქჩუკი - აკაკი, რაც ჩუქჩუკი (შდრ. შარმ. ჩუქჩუკი).

ჩულუნია ქვექვეშა ადამიანი (შდრ. ჯანაშვილი ჩულურ).

ჩუჩა მამაკაცის სასქესო ორგანოზე გადაფარებული ტუავი, წინდასაცემი (ნ. საბა, ჩუბ.).

1. ჩუჩუკი - აკაკი, რაც ყუყულუკი (ნ.).

ჩუჩუნა განძრევა, საძრაობა; მოძრაობა. „რაცულ დაგიშარტამ ყმაწვილი, ერთი ბეწო ჩუჩუნა არა აქვ“; „გალმა მკარში ლევი ჯარი ჩუჩუნა არალი“ (ნ. საბა, ჩუბ., შან. კეეს. ჩუჩ: გაჩუჩეა).

ჩუჩრისი, ჩუჩრისი! ხარებისა და ცხენების მოალერსებით დაძახება დასაქვრად.

ჩუჩუა ბლაგვი, არამკრული. „ჩქილა დანა“ (შდრ. ბყ. ჩუჩუგი); აკაკი. ჩანჩუა კაცის მტკსახელია.

ჩუქერთვა გლეჯა, ფლეთა. „ჩვენ

ბიჭ ცხენი შადგა ი ვერანა და სუ დაჩქლირთა“ (ნ. საბა, ჩუბ. ჩულუნა).

ჩქლორვა გულისა გულის ჩქოლორვა. „გული უჩქლორამს“; „საწყალ ბაღლ შიშისაგან გული აუჩქლორდა“ (ნ. ვეა IV ჩქოლოვა).

ჩქუთი, ჩუთი ხის კურკლის გულის განაალები იარალია, მოხრილიპირიჭი (შდრ. ხოწი; ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ჯანაშვილი, ჩუბ., შან. კეეს.).

1. ჩა ვახის ძალიან მსხმოიარე ტოტი, მოკრილი მტყუნებიაჩქებიადა, ტოვებენ მხოლოდ სამამულს (ნ.; ნ. ჯავახ. II, 300, 477, კირ., შაყ.).

2. ჩა კაჩო (ნ.), კაპებიანი ტოტი კედელზე ან ბოძზე მიკვდილი რისამე დასაკიდებლად (ნ. საბა, ჩუბ. კრჩა, კირ., ჯანაშვილი).

ჩახავა, გაჩახავა ცუდად წერა, ჯღაბნა. „რასა აჩახავამ ემნდ, ვისა აწერამ წერილ?“ (ნ. საბა, ჩუბ., შარმ. ჩხიბეა).

ჩაჩოთი (Turdus viscivorus viscivorus L., аrhoд аерhна) ჩიჩინაკი, გარეული ფრინველია, მიწისფერი, იკმება (ნ. საბა, ვრისთ., ჩუბ., ჩხ, ბესიკი, ელ.).

ჩხეტი ჰეგეტი (?), რამე მოსაწონს რომ დაინახავს, მაგრამ ვერ მიიღებს.

ჩხვრვა, ჩხორვა უხეიროდ ქსოვა. „წინდი ჩხვერვა“.

ჩხინკი 1. ჩხიკი (ნ. ჯანაშვილი. ჩხუნკი); 2. გრძელ ცხვირიანი ადამიანი.

ჩხიბვა ერთმანეთში გაცმა, გახლართვა (ნ. გაჩხიბეა; შდრ. საბა, ჩუბ., შარმ.).

ჩხინჩხილი ნ. ჩინჩხილი.

ჩხირი ჩირის ასახმელი კაპებიანი ჩხირი. ტოტს (ჯიშს არ არჩევენ, კარგი კაპები კი ჰქონდეს) მოკრიან თავის შტოებიანად, გაასუფთაებენ და მის კაპებზე ლეღვს. ატამს აასამენ გასა-

ხმოზად (შდრ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ჯავახ. II, 316, 318 და სხვ.).

ჩხორი კედელს იშვიათად მომხველი სტუმარი რომ მოვა სოლმე, იმაზე იტყვიან: როგორ მოხდა, რამ გაცდინა, რომ მოხვედიო, თან ხოგჯერ მართლაც ჩხორს აიღებენ და კედელში შეუღოვობენ სოლმე.

ჩხორის სათაური. სათაური ლეღვი-ქა, ატმისა და მისთ. დასაჩიროვად ასა-ბნევი ჩხორის (ნ.) წვევოში ორწვრივ შემბჰული კანაფი, რომლითაც ჩიორის ჩამოკადება შეიძლება კარხე ან სარხე, რომ ლეღვი გაჰკიდონ და გააშრონ.

ჩიიტ. ბრიც ადამიანს, უფრო კი ბევრს, რასმე რომ დაანახებენ, არ მის-ტყენ და გამოაჯავრებენ: აი, ესა მაქვს და არ გაძლევო. შეიძლება თითებიც მიიღონ ძვლებზე და დაღუბტონ (შდრ. ჩხეტა).

ჩხლართვა უხვიროდ დაწვანა. ზაგ., კალათისა, გოდრისა და მისთ. (შდრ. მონხლართული წნური; შდრ. ჩუბ.).

ჩხნაკი 1. ენაწარე, გესლიანი სიტყვის პატრონი; 2. ცხარე ღვინოზედაე იტყვიან (შდრ. საბა, ჩუბ. ჩხნატი).

ჩხნდო ჯაგანივით, კონასავით ვართად შეკრული რაშე. „ერთი ჩხნდო აკილოები მაიტანა“, „ერთი ჩხნდო ფეცამოსი მაიტანა, რომ არა მესვენოდეა, ათი წყვილი იქნებოდა“ (შდო. საბა, ჩუბ. ჩხნდე).

ჩხორვა ნ. ჩხვერვა (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჩხრიშალი ფიჩხის წვრილი ნამჭკრევი. „გაიქე, კუქი, პატა ჩხრიშალი მოკრიფე, ცეცხლი ავანთოთ“. აქედან: ჩხრიშალ ჩხრუშალი ი. „შამაგ, პატა ჩხრიშალ ჩხრუშალი მოკრიფე“.

ჩხრიშლების კრეფა გაკრ. მიზეზ-მიზეზობა, მიზეზის ძებნა შარის მოსადებად ან უარის სათქმელად. „შენ ბევრ ჩხრიშლებს ნუ აკრეფავ, ადე, წამოდი!“

ჩხუტი ნ. ჩქუთი.

3

ცა ნაბდის ქუდის მადლითა ნაწილი, ქუდის გული, კინკრიხის რომ იდება (შდრ. წერ. ცა 3).

ცალგულბარანინანი მარწუხი მკალა-ეების მარწუხია, ცალი პირი ნახევარწრედ აქვს მოხრილი, მეორე კი სწორე. ხმარობენ, მოკალის დროს ქვაბის წასაულებად (შდრ. გულბარანი).

ცალვა გადაწონა, ჩძივე ცალის (ნ.) მიეო მეორე—მსუბუქი ცალის გადაწონა, როცა ორივე ცალი საკიდარს ჰკიდია აქეთ-იქიდან (ნ. გადაცალვა. დაცალვა).

1. ცალი შეკრული საქონელი, ტუჩ (ნ. ჩუბ.).

2. ცალი ღვინის საწყაოა. ზოგი 20 ჩაფს ანგარიშობს, ზოგიც—16 ჩაფს, ნამდილად 16 ჩაფი უნდა იყოს, რადგანაც საპალნის (32 ჩაფის) ნახევარია (რაც შეეხება 20 ჩაფს. ეს ახალი საწყ-

ყო ერთეული უნდა იყოს, 10 ჩაფიანი, ანუ 60 ვედროიანი კასრის ცვალბაზე აღებელი) (ნ. მაჟ.; შდრ. ჩუბ., ჯავახ. საფ.-სახ. 76).

3. ცალი დღე-ღამის ნახევარი, 12 საათი. მიღებულთა რწყვასს დროესათველავ ერთეულად. იტყვიან: ორა ცალი შერგება წყალი, ხუთი ცალი და ა. შ.

ცალკე გახვლა ძმის გამყოფა თჯახისაგან და ცალკე დასახლება ცალწვილით, ან გაჩრისას მშობლების სულ ცალკე დასახლება (შდრ. ერთად გასვლა—დამატებანი).

ცალმაგი წინდა ცალპირი, ერთი ბაწრით ნაქსოვი წინდა.

ცალპირი კედელი სიგანეზე ერთი წყება აგურით ან ერთი წყება კვით ნაგები კედელი (შდრ. ჩუბ.).

ცალური ბოგორი ერთი ხე ზიდად გადებული წყალზე.

ცალუბიე თქმა უგულოდ თქმა, სხვათა შორის თქმა; უგულოდ მოპატივება (შდრ. ბარნ. ცალუბიე თსუთა).

ცალუვერა კენტად დარსენილი, თამაშობაში ბავშვების ორ ჯგუფად გაყოფიან; დროს კენტად რომ ვინმე დარჩება. თამაშობის გარეშე რომ აო დარჩეს (ყოფდა), იმასაც ირევენ თამაშობაში. ოღონდ ყოველთვის შემტევე ჯგუფშია.

ცალუფრა კაცლის უწროსაგან (ნ.), ლენის ნაბევისაგან ასმული ჩურჩხელა.

ცამოწმენდილზე ა.ა.ა. უჩიხუოდ. რა იყო. ამ ცამოწმენდილზე რა დეგემართა. რა ცაფსა ზურა?"

ცანკველა ნ. სულის ცანკველა, არა რყო, რა სული გეცანკველება, მიიკადე. შენც მაგხედება".

ცა ჩამობერება დიდხანს ცოცხლობა. არა ცაე ჩამაბერდა მიმინო ცოლი იამზე, არა კვდება ოჯაქური ბებერი!"

ცარიელ გულაში მათუაქუნებელი ამპარტაენი ღარიბი.

ცარიელი მამული უვენასო, უხეხილო მამული ვენახის ახლოს; სათიბი, საჯრამე ადგილი შუა ვენახში შესასვლელად (შდრ. საესე მამული).

ცარცახუბა მოსულელთსავით მამაგა ჩვილებთან ცარცახუბა იამზე იამადა".

ცაცია მემარცხენე, მარცხენა ხელით რომ ემარჯვება მუშობა. асааа (ნ. ჩუბ.).

ცახხ ბალახი ცახისთვის გამოსადეგი ბალახი; სატა(ჭრი) (დაბერებულნი). სხვადასხვა წვრილსტოებიანი კაპაქა ბალახები.

ცელის სარჩიელი ცელის ტარზე შემოქმული რკინის რგოლი (ნ. სარჩიელი).

ცური ა.ა.ა. წნელის მონაქერი მხარე, სქელი მხარე; მთის ცური მთის ნაპირი (შდრ. ბუქურ.).

ცურღელალა. ცურღელელა მოღრეცილი ადამიანი, გვერდ-გვერდ რომ დადის.

ცაუხლის და(ჩ)ჩაბა ბუხარბი ან ლეშელში ბეერი შემის შეყრის განი. ცეცხლს ქაერი რომ ვერ შეუვა და ბოლი ვერსაით წავა.

ცვივანი ვახის ჯიშია, წითელი რქა აქვს ოქროს ყურძენსავით (ნ.). ფოთილი მაკრატელა და ბუსუსიანია, თხელი გრძელი მტევანი იყის, მრგვალი მარცვალი, ცვილისფრად წწიფდება. დამწიფებისას მარცვალს ცვიენა ახასიათებს. ურეუნი ტებილია (ნ. ერისთ. მცვივანი, ჩ. ბ. მცვივანი, ჯაქაბ. II, 442, 443 და სხვ.; შდრ. წერ. ცვიენა).

ცია (-ცივა?) ცეხლი ბავშვის ენაზე. „ცია დაანთე, დედი, ცია, თორენ წამცივა“— დედა იტყვის ხოლმე ბავშვივით, როცა ცეცხლის დანთების დრო შოვა (ნ. კიო.).

ციბა საერთო სახელია ყველა ჯიშის ძაღლისა. ა.ა.ა. (დაცნეისი იტყვიან ადამიანზე): „ციბა გარეთ არ გავიდა, კურდღელი შინ არ შევიდაო“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ციბალა უკონელი ამპარტაენი კაცის მეტსახელია (შდრ. კუ. ციბალი). ციბანი ნ. სიბანი.

ციბტო, ციპტო არამკითხე შოამზე, მეტიჩარა.

ცივად მოხარშული დედალი წყალში უბრალოდ მოხარშული დედალი (ქათამი). ამოღებენ და მარალს მოაყრიან. გააციებენ, საწებლად დანაყილ ნიორს მოუმხადებენ, რომელსაც ბლომად აქვს მარილი და ზედ მკავე ბოწეულია დაწურული. საწებელს ცალცალკე იღებენ, ხორცს აწებენ და მიირთმევენ. ძალიან მიღებულა. ამასთან ღვინოც გემრიელი ჩანს.

ცივთ თეთრი შთლად თეთრი, უნიშნით თეთრი (ნ.).

ცივათ შავი მთლად შავი, უნიწონო შავი (ნ.).

ცივეკერა 1. ნალბანდი ან საერთოდ მკედელი ცივ რკინაზე რომ ამუშავებს კვერს; აკაკ. უხეირო მკედელი; 2. მეტსახელია უხეირო მკედლისა.

ცივწყალა აღუღებულ წყალში გათქვეფილ ფეტვის ფევილს ჩაასხამენ გახურებულ კეცში, რომელსაც ძირზე ვაზის ან მუხის ხმელი ფოთოლი აქვს დაფენილი, ხევიდანაც ასეთსავე ფოთოლა დააფარებენ და ხედ კეცს დაახურავენ, გამოცხეება ძალიან კარგი მკაღი.

ციკა არადარბაისელი გოგო. ცოტა მეტრინარა გოგო.

ციკინიყურა მხალია (ნ. ერისთ. ციკინს-ყურა, ჩუბ. ციკინს ყურა).

ციკრიყელა (?). ერთ ლექსშია ნახმარი: „ციკრიყელა მთაზედა გველი აქა მკარხედა“ (შდრ. კირ. ჩიკრიყელა).

ცილაშალი ქერქ-და ცილაშემომპალი მუხის მანა. გამძლეა, ვახს უდგამენ კიგოს მაგიერ და, თუ სქელია, მანადაც იყენებენ.

ციმფია მსუნაგი (ადამიანი, ძალლი), აქა-იქ რომ დაჭრება და საკმელს ეწებს. „ციმფია ძალლო შენა!“

ციმციმ ერთბაზად, უცებ. „ციმციმ ააჭივე და წაიღე“ (შდრ. კირ. ციმციმათ. წერ. ციმციმ აღება).

ციმცვლა, ცინცვლა ართმევა, გამოტყუება (ნ. გამოცინცვლა; ნ. ჩუბ. ცინცვლა).

ცინცობილი, წინწოფელი დურგლის იარაღია: ხელის რანდა ნარიშანდის ამოსაღებად.

ციბტო ნ. ციბტო.

ცირცელი (Sorbus aucuparia, რანსა) ქნაეი, მწორო, ხეა, ნაყოფს ისხამს, იკმება (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ბესიცი, მაყ., კუ. ცირცული; შდრ. შან. კვეს. ცირცლოვანი).

ციხიერო: ცქის იერზე ჩანს სერზე მდგომი ცის ფონზე რომ ჩანს (შდრ. საბა, ჩუბ., წერ.).

ციხმარე დღე მთელი დღე. ცისმარე დღე იმი კელები არ დადგება“ (ნ. ჩუბ. ცა, კირ.).

ციხ ნამის დაცემა ხალხის ცრურწმენით, ღამე რომ ნამს გააგდებდა. თუ ვისმე დაეცემოდა, დაადუნებდა, დამბლას დასცემდა. ცალმხარედადუნებულ ადამიანზე ამბობენ: „ციხ ნამი დაეცემიო“.

ციფრიფანა სიფრიფანა, თბელი რამ.

ციცანა 1. კატის ან ძაღლის ცხვირის დაცემინებაზე უპასუხებენ ხოლმე; ზოგჯერ ადამიანის ცხვირის დაცემინებაზედაც უპასუხებენ ხოლმე ხუმრობით; 2. კატისა და ძაღლის ცხვირის-ცემინების სენი.

ციციან დავა გაკაკ. გაუთავებელი დავა. „ციციან დავა გაყდა, თალა!“

ციცირი ციციო, ყეცარკა (ნ. ერისთ., კირ.).

ციციტყავი ძალიან თხელი ტყავი.

ციცილიზო პატარა სახის ადამიანი.

ციცკვი ცქეტიტი, მარდი (შდრ. შარშ. ციქციტი).

ციცქნა ნ. ცუცქნა (ნ. საბა, ჩუბ.).

ციხის ძმარი ძალიან ცხარე ძმარი (ნ. შარშ.).

ციშუკვა ჯდომელა ან დგომელა ტოკვა, მოუხენრად ყოფნა (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა ცმშტვა).

ცოდვით ხამზე ცოდვიანი, ცოდვების მქონე. „შე ჩემი ცოდვით-სამსევე, მეტყოდი და მეც წავიდოდი, ვნ:ზამილი“.

ცოდვის კითხვა განკითხვის დღე; დიდი გაკირვება, დიდი უბედურება. „ვიჰ, ქაა, რა უბედურება დავკატყდა თავ, რა ცოდვი კითხვაა!“ (ნ. ჩუბ. ცოდვა, ალავ. ცოდვიკითხვა). აქედან: ცოდვი მკითხველი სხვის შენა-ცოდარ საქმეებში ჩამრევი კაცი, სხვის

ცოდვას ომე სკითხონ კისრულობა. ჩემი ცოდვი მკითხველი იყოა.

ცოდვის მამკდელო ნ. ცოდვის მოკდა.

ცოდვის მკითხველი ნ. ცოდვის კათხეა.

ცოდვის მოკდა ცილის დაწამება უმებურად. „ეიმ, ჭაა, თერმე ცოდო მთეკადე, ის არაფერ დანაშაულში ყოფილა!“ აქედან: ცოდვის მამკდელი ცილის დაწამებელი, სხვას რომ ცალს დასწამება და ამით იმის შენაკოვარა თითონ იტვირთავს. ჩემი ცოდვი მამკდელი იყოა. — იტვირთვან ცრუმორწმუნეები. — ვინც მე უდნაშაულოა ცოდვასა მწამებს და ამით მრავლბუქებს სასჯელ განკეთხვი დღეა“.

ცოდვის მტვირთელი სხვისი ცოდვის მიმღები ცალს დაწამების გამო. ჩემი ცოდვი მტვირთელი იყოა; „იმი ცოდვი მტვირთელი ვიყო, თუ ვტყუოდე, და, რასაც ვამობ, იმა არ ჩედიროა“.

ცოდვის შაკმა ღარიბს რომ რამეს ესესებინ და არ დაუბრუნებენ, ვალის გადაუხდელობა. „იგრე როგო გამიკირუება, რომ საცოდავი ადამიანი ცოდვა შეაკვამო“.

ცოკვა ცმუკვა, ჟგომელა ან ჯდომელა ტოკვა, მოუსუფნრობა. „რასა აცოკაჲ?“ (შდრ. ბერ. ცოკილი).

ცოლეურთი ცოლის მშობლების ოჯახი (შდრ. საბა ცოლეურნი, კეცოლოური, ჯაგვახ. სამართლის ისტ. II, 372 ცოლეულნი).

ცომის გუნდა ერთი პურის გამოსახეანი ცოპი ვარკლიდან ამოღებული და დამრგვალებული.

ცოცხალი ზე გაუხერხავი, მთელი ხე, ბოძად გათლილი ხე.

ცოცხაგარა (Lythrum, жербежник) ნცენარა. მის ძირს მცელის კიის წაპ-

ლად ხმარობენ (ნ. ერისთ. ცოცხაგარა, ჩუბ. ცოცხომგარა, მაყ.).

ცრეხა განრუდებ, ზოღრეცა. აქედან: ფეკა ცმლის ცრეხა (ნ.).

ცრიატი დღე მზიანი და ცივი დღე ხანთარში (შდრ. საბა, ჩუბ. ცრიატიღღე).

ცუდათ ყოფნა 1. უსაქმოდ ყოფნა. „ცუდათა ვარ“. აქედან: ცუდაობა უსაქმობა, უშუშეერობა (შდრ. საბა, ჩუბ. ცუდად); 2. ავადმყოფობა.

ცულა კაცი უქნარა, ხარბაცი ადამიანი, თვისა დღენი უსაქმოდ რომ დაღის (ნ. ჩუბ.; შდრ. შარწ. ცულაკაპი).

ცულაობა ნ. ცუდათ ყოფნა 1.

ცულიპირა (Lathyrus sativus, носенная обыкновенная чина, урасветный горох) ცულისპირა. ცერცხაირი მცენარეა, ბარდი იცის, პარკოსანია, მარცვალი ცულის პირს მიუგავს (ნ. საბა ცულისპირა, ერისთ. ცულისპირა, ჩუბ. ცულისპირი, აბულ. ცულისპირა, ჯაგვახ. II, 20 და სხვ. მაყ. ცულისპირა).

ცურსლო კია-ლუათა და საერთოდ წვრილ ცხოველთა (თაგვისა, კერულლისა და მისთ.) განავალი (ნ. საბა. ჩუბ.).

ცუცუნი ცოცვასავით; კუქუნი (ნ.). ცოტ-ცოტა მუშაობა ბერიკაცისა. „კია ცუცუნიებს“; ჩემნი ბერიკაცი მელანელა თავითინ ცუცუნიებს ვენაყვი“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ცუცუნა).

ცუცურა კუქუა, ბავშვის (ბიჭის) სასქესო ორგანო (ნ. საბა).

ცუცქა, ციქქა კიქა (ნ.). ძალიან პატარა, პაწაწინა, მცირე რაჲ, ცოტა რაჲ. „ერთი ცუცქა კვეი მამიწიწქენე“ (შდრ. წიწქა; შდრ. საბა ციქქა, ჩუბ., ალაგ. ცუცქა, გუცუქა, კირ ცუცქა-კუქა. ბეო. ერცუცქენა-კა).

ცუხუბი მარდი გატყევა პატარა ტანის ადამიანისა. „აბა, გაიქე. გაიქე.

რა კიი ცუხცუხი გკოდნია! აქედან: გაცუხცუხება. მოცუხცუხება (ნ.) გაცუხცუხდი და მოცუხცუხდი; აბა ერთი გაცუხცუხე ეს! — ერთი გაქვეით წაიღე ეს!

ცქლეფა ნ. გაცქლეფა. „ქვეყანასა ცქლეფამდნენ, გალატაკე ხალხი“ (შდრ. ბერ. ცქაფა).

ცქლაფუნი ჩქარა და ევის დაბმით ლაპარაკი, რომ ვერც კი გაიგებს ადამიანი ნაღქემს. „რამ აცქლაფუნებე. გამაგებინე!“

ცხავი ხევის საცერი. ძირი კოპისა ან პწყლისა აქვს, თელები მსხვილია, მარცვალი გადის და ჩელები (ნ.) შგ რჩება (ნდრ. ცხრილი; ნ. გაჯა IV, მაც., ალავ. ძღავი; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ცხარე თონე ძალიან გახურებული თორნე, პურს არ იყენებს, პური თაფად ცვივა (ნ.; შდრ. ნელი თონე).

ცხელი ბოლი ნ. ბოლი.

ცხენის ბინა შეცვარეთა ბარგიბარხნა ცხენებზე აკიდებული. მთიდან მომავალ მეცხვარეებს ყველი, მატყლი (საშინაო), ქონი და მისთ., რაც ბინის (ნ.) მუღმივ თანამგზავრს არ შეადგენს, ცხენებზე აქვთ აკიდებული და შინ მიაქვთ ხოლმე (შდრ. ჯორის ბინა).

ცხენის ხურჯინი ცხენზე გადასაკიდებელი დიდი ხურჯინი (შდრ. საჯერო ხურჯინი).

ცხვარი 1. საერთოდ ცხვარი (დედალაყ და შაჰალიყ); **2.** ადგალი ცხვარი; **3.** ფარა ცხვისა (შდრ. საბა, ჩუბ. ცხოვარი. ერისთ.).

ცხვირი ურმის თავის წინა ნაწილი.

ცხვირის ხატეხლა (Adonis, ροπι-υι: τ, αδοις) მცენარე, წითელი ყვავილი იცის, ნაყოფი ერთადაა შეკრებილი ხორკლიან თანანაყოფად. ბავშვები

ყვავილს ცხვირში იკრავენ და სისხლს იღენენ (ნ. საბა ცხვირის-სატეხლა, ერისთ., ჩუბ., კყ., მაც.).

ცხვირის აშლა, შლა დაწოლილი ცხვირის აყენება და საბალანოდ წაყვანა, დაწოლის ნების მიუხედავად. „მთაში ბატკანს ზეაზე ყრა უყვარს, რადგან ცხელა, შლა უნდა, თორენ მატყლი არ გვედება“.

ცხვირის გაშლა, შლა ერთ ალაგას გაჩერებული ცხვირის გაშლა, საძოვრად გაშლა.

ცხვირის ძალი ქოფაკი, ცხვარში რომ ჰყავთ საყარაულოდ (შდრ. ძროხის ძალი).

ცხრა სათვალავი ერთეულია. იტყვიან: ერთი ცხრა, ორი ცხრა და ა. შ. სარიტუალო სათვალავი, ძუნის სათვალავი ერთეულია (ხუთი ცხრა ნახუჭი, შვიდი ცხრა პერი და სხვა). ბებრები ჩვეულებრივ ცხრაობით თვლიან (ნ. კირ., შარშ. ერი ცხრაი. ჯავან. საფ.-სახ. 127—128).

ცხრა ზნის დედა მრავალი (ყოფი ზნის ადამიანი, ქურდი, უფრო კი მრუმზე იტყვიან. „მაგითანა ცხრა ზნი დედა ვინ გააცემს კმა, ვინ მიიკარებს ახლო“ (ნ. ათასი ზნის დედა; შდრ. ბერ. ცხრა-რჯულა, შარშ. ცხრა პოტივი ენა).

ცხრატყავა (Lonicera, жимолости) ზეა, ბებქად იზრდება. წვნიკი ფოთოლი იცის, თხელი ქერქი აქვს რამდენიმე პირი, შვე წვნიკ ნაყოფს ისხამს, ჩიტები კამენ (ნ. საბა, ერისთ. ცხრატყავა, ჩუბ. ცხრა ტყავა, მაც.).

ცხრაწევნა ლაქი-საზოგადო სახელია ლობიოს შეგამანდისა. შობის წინ, 23 დეკემბრის ღამეს, ე. ი. მარხვის დასასრულს. შედგამდნენ ლობიოს მოსახარად. ამზობდნენ: ცხრაჯერ უნდა

დასხა წყალი და ცხრაჯგო დაწმრო. ამ შექმანვით ისტუმრებდნენ მარხვას (მდრ. სანა ცხრა-წვენა, ჩუბ. ცხრა წვენა, ბერ.).

ცხრიანი კვლედა ნ. კვლედა.

ცხრილი ხორბლის საცერი, ძირი კობისა ან პწყლისა აქვს, თვლები წვრილია, მარცვალი არ გადის, გადის მხო-

ლოდ ბერი (ნ.; შლო ცხავი; ნ. საბა, ჩუბ. მაც.).

ცხრილი გული ცხრილის გულივით კრული.

ცხრილქვეითი ხორბლის გაცხრილვის ღირის ცხრილში გასული წვიმი მარცვალი, ბალახის თესლი, მაწა და მისთ.

ძ

ძან ძალიან (ნ. კირ., ვეა IV).

ძაგრა, გაძაგრა კიშვა, გაკიშვა, გაწვევა. „რასა ძძაგრამ ძა ტყავ, არ გააწვიღო“; „ქარგა გაძაგრე თასმა!“ გაწავ. გაწურვა ადამიანისა გასაკირონ. „ქარგა გაძაგრე გამოცდაზე“ (ნ. კ. კ.; მდრ. ვეა IV ძაგარი: დაძაგრული).

ძალთ მაცხონე ადამიანი ძალით რომ გააკეთებინებს რასმე თავის სასარგებლოდ: ძალით იჩუტებს ხოლმე რამეს, თვითონ დაეპატიებინება და მისთ. „ჩენი გიგო ძალათ მაცხონეა, ყველა გამაძარჩება“.

ძალიან ძალიან.

ძალი საპენტლის ღარა; ჩანუურის სიმი, ცხვრის ნაწლავისაგან კეთდება (ნ. საბა, ჩუბ. შან II, ვეა I, III).

ძალუ ბიცოლა, ბიძის ცოლი (მდრ. ჩუბ.).

ძახველა (Viburnum opulus, კალინა) ძახველი, ხეა (ნ. საბა ძახველი, ჯაკველი. ერისთ. მძახველი, ძახველი, ჯაკველი (sic), ჯარხველი, ჯახველი, ჩუბ. ძახველი, მძახველი. ჯარხველი. ჯახველი, მაც. ძახველი, ალაკ. ჯანხველა).

ძარღვი ქვისა ქვას რომ ზოლებად გადასდევს და მასზე გაიბობა (ნ. ჩუბ. ძარღვი).

ძარღვის აყრა ძარღვის გაკიშვა.

ძალა რკინის აჯასპი, ძალა მისი ყუიყუი, ტყავის გასაწვებელი მასა-

ლა (მდრ. ერისთ. ჩუბ. მაც. კალ. შოიულეთი, 7(1)).

ძალარა ქათიბზე მოსაყვები ბეწვეული (მდრ. საბა, ჩუბ.).

ძალთოდენი ძალიან ბევრი, მოავალი. „ჩვენებისა მასლა მუნარება, ძალთოდენი ღოგო-ბიკები მავო და თავ-პირ მამკაშენ ხოლმე, ყურთასმენა ალარალი“ (ნ. კირ. ძალთოდენი).

ძალთიარქმა, ძალთიარქმა ვაზის ჯეშა. ვაზი საქაოდ თამაში იზრდება, მსვილი გრძელი რქა აქვს. დიდრონ ფოთილი, მსბვილი ძტვეანი იცას, მრგვალი მარცვალი, მარცვლი ჭოლავა, დიდი მოსავალი იცის. თემცა აპო საქმელი ჯიშა და არც საღიბე (ნ. ერისთ. ძალი-არქმა. ჩუბ., ჯაკვ. II. 405, 515 ძალთი არ ქაშა).

ძალღის გუთანი ძალღის გუთანი ძალღის პატრონი დასკინან და ეტყვიან: „ძალღი გუთანი ალა უნდა შააბა. რეერთი ძალღები დაკიქჩიხია?“ ასევე ეტყვიან ბევრი ქატის პატრონი: „ქატი გუთანი უნდა შააბა?“

ძალღის თუთა ბალახია, ღეროიანი და ბრტყელფოთლიანი, თუთასავით ნაყოფს ისხამს. ნაყოფი ჯერ წიოლდება და შემდეგ შავდება. ძალღი ქაშა და არწყევს.

ძალღის ძილის დრო განთიადი, გა-
ნებების ხანი. „რა ემძაჟა ავაყენა ამ
ძალღი ძილი დროჲ, არ გაათე-
ნებდი?“

ძალღნიორა, ძალღნიორა (Ornitho-
galum, орнитогалумი) ველური მცე-
ნარეა, სათესლე ხახვის ნერგისნაირ
გულსაყუე ღეროს იყეთებს. ბოლქვიანია,
თავზე ყვავილს იბამს, ხოლო, რომელ-
საც ბოლქვი კბრლებად აქვს, Allium
atroviolaceum-ია. ორივე იცის ვენა-
სებსა და ნაბარებში (ნ. საბა, ჩუბ.
ძალღის ნიორა, ერისთ. ჯავახ.
I', შნ ძალღ-ნიორა, მაყ.)

ძალღუმადღობაში ყოფნა, ძალღ-
უმადღოდ ყოფნა ცუდ პირობებში ყოფ-
ნა, უპატრონოდ ყოფნა. „მონუცებულო-
ბაში ძალღ უმადღოდ არ იქნები“
(შდრ. ვაჟა III ძალღუმადღური).

ძალღური ცურაობა წყალში ხელე-
ბის ღრმად ჩაყოფა, მოსმა და ისე
ცურვა (შდრ. შარშ. ძალღური).

ძალღნიორა ნ. ძალღნიორა.

ძახა დართული ძაფის ორი ან სა-
ნი წვერის ერთმანეთზე გადაგრება,
ერთ ძაფად ქცევა (ნ. საბა ძახა,
ჩუბ.).

ძკარაძგური გულის ძგერის, გულის
ცემის ხმა.

ძგნაფვა ნ. გაძგნაფვა. „რამ იძ-
გნაფები, რისა გეშინიან, არავინ
ნოგრტაკებს“ (შდრ. საბა აქნაფვა).

ძევიჩი ნ. ხევიჩი.

ძეკვა ნ. გაძეკვა. „რაჯულია ძე-
კვამ, აღარ გინდა დაეცალო?“

ძელი მოხრილი ხე, გადებული გო-
ნის ჯგერდის ბოძებსა და ნუღა ბოძზე.
ისე რომ კამარასავით იყოს; ბოძებზე
გადებული ხე, ჭრელია (შდრ. საბა,
ჩუბ., ვაჟა I, IV ძელა, ჟღ. ჯავახ.
II, 475 და სხვ.).

ძენგლი ძელგი, терпакви, უმწიფა-
რი ხილის გემოს მქონე სასმელი, მაგ,
ძენგლი ღვინო (ნ. ბერ. ძელგი,
ნაყ. თუღი ღვინო).

ძენძი გაწეწილი თოკი, паяж (ნ.
დაძენძა; ნ. საბა, ჩუბ., მაყ.).

ძეობა მშობიარობა (შობა ძისა თუ
ასულისა) „ძეობა აქეთ“ (ნ. ჩუბ.).

ძერა-ძერაობა საბავშვო თამაშობა.

ერთი ბავშვი დედა იქნება, ერთი—ძერა,
სხვა ბავშვები კი წიწილებია და დე-
დას კალთაში მოეკიდებიან: ერთს დე-
დას კალთაზე უვლია ხელი, მეორეს
ამის კალთაზე, მესამეს მეორისაზე და
ასე გაწეწივდება დედის უკან რამდე-
ნიმე ბავშვი (წ—7 და მეტი; რაც მე-
ტია, უფრო სახალისოა). ძერა დედის
პირისპირ დგას და ცდილობს წიწილა
მოსტაცოს (სულ ბოლოს რომელიც
არის, ის უნდა მოიტაცოს). ხან იჭი-
დან შემოურბენს, ხან აქედან, დედა
ყოველთვის წინ ეფაფრება და არ უშ-
ვებს წიწილებამდე. ამ მცდელობაში
დედას უკან კალთაზე მოკიდებული
წიწილების გრძელი კუდი გველივით
იკლანება და დიდ სიცილსა და ინტე-
რესს იწვევს. ღამაზია საყურებლად.
ძერამ ბოლოდან თითო-თითო უნდა
მოიტაცოს (ნ. კირ. ძერაობა; შდრ. ა.
წერეთლის ქორობია: „ჩემი
თავგადასავალი“).

ძეძება, დაძეძება გაკირვება; გაკირ-
ვებული ადამიანის სიარული. „ამთენი
ძეძება არ გამიგია, ვის არ უქირ-
და“. აქედან: დაძეძებული (ნ.).

ძეჯორციელი ადამიანი. „ძეჯორ-
ციელ არ გაუვლია დღეე აქა“.

ძველიანი, ძველიანი რქა ვაზისა
ვაზის ერთ წელზე მეტი ხნის (ორი
წლის) რქა. ახალგასაშენებლად რომ
ვაზს რქას ააპრიან (ერთი წლისა უნ-
და იყოს), ძველიანს ერთი გოჯის ოდე-
ნას მიაყოლებენ. „თუ რქას ძველია-
ნი არ მიაყოლე, არ იხარებსო“ (შდრ.
ჯავახ. II, 300).

ძველკაობურა ძველის მიმღებარი,
კონსერვატორი.

მედიკალიზაცია ლაპარაკი მედიკალიზაციის ამბების მოყოლა; გ.ა.ტ. პატარის დარბაისლურა ლაპარაკი.

ძვირი გული: ძვირი გული აქვს გულანწყენა, წყენის გამო სძულს. „ჰაა. რა დღეზე ჩემ დედამთილ, რომ ჩემზე ეგეთი ძვირი გული აქვს!“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ძვირი).

ძვირი კაც ხელმოკერილი, ძუნწი კაც. „ჩენი ნიკა ძალიან ძვირი კაცია, სუ გამოზოგვითა და გამოზონით აქ ყველაფერი, თავი დღემი კელი არ გაუშლია“ (ნ. ჩუბ., აბუღ. ძვირი).

ძვირი სიტყვა ბოროტი სიტყვა, ავი სიტყვა. „კაცმა სხვაზე ძვირი სიტყვა არ უნდა თქვას“ (ნ. ჩუბ. ძვირი-სიტყვა; შდრ. საბა ძვირის-ზრახვა).

ძვირი წყალი წყაროზე ბევრი ხალხი რომ იქნება და ადამიანს გვიან შეხვედბა ჯერი.

ძლიგულა 1. ძილის მოხერხული (ნ. ჩუბ. ძილის-გულა); 2. ერთგვარი მწერი ტყეში ხის ტოტზე კვერცხს დადბს და გარშემო პარკსავით შემოაკრავს, მაგარია, მოწაბლისფრო. ამ პარკს ძლიგულას ეძახიან თუ ეს პარკი ადამიანს შეუწინეველად დააკერვს, ძილად იქცევაო (შდრ. ერისთ., ჩუბ. ძილის-გულა).

ძირი, თვისი ძირი მიწაზე დადგმული თივა საზამთროდ (ქვემ ძმევი უგია, რომ წყალმა არ გააფუტოს) (ნ. ჩუბ. ძირი თვისა).

ძირიპური ძირის პური, თორნის ძირში დაკრული პური, ცეცხლი ძალას ატანს და ტკრესს, ქერკეს უწვავს. მაღლე იხდბა. იტყვიან ხოლმე: „ძირიპური ები აიტკრია“; „ძირიპური ეთ აგტკრეკამ“ (შდრ. პირიპური).

ძირის ქურა ნ. ქურა.

ძირკვა ტანდაბალი და სქელი ადამიანი, ჯმუხი.

ძირკვი ფესვი, ძირი ხისა, კარა, ძირი (ნ. კირ., ჯანაშვიტ. ხტრკ. მაცხ; შდრ. საბა ძირკვი).

ძიძგილი მამულის ან ქათმების ჩხუბი. ძიძგილის დროს აქვებებენ: „ძიძგი, ძიძგი, მამალო, მე გიშველი, დედალო!“ (ნ. კირ. ძიძგილი, ძიძგი-ძიძგი; შდრ. საბა ძიძგინი, ჩუბ. ძიძგ-ლაობა, ქუ. წაძიძგილება).

ძიძვა ბალახია.

ძიძობო პატარა ხორცმეტი, მუქეკივით (შდრ. ქუ. ძიძობი, ბერ. ზიზიობა, კირ. ძიძობები, შარშ. ძიძობა).

ძიძო თრიმლის თავი (ნ.), დაქრილი თრიმლის ტოტები ზვინივით დაწყობილი.

ძიჭვი ნ. ჯიჭვი.

ძმაღ ჩაუნება გაყრასას მშობლები-სა ან დისთვის წილის მიცემა სადიდოსა და სამარხის ან მზითვეის ნაცვლად. თუ ქონება იმდენი არა ჰქონდათ, რომ მშობლებისათვის სადილო და სამარხი მიეცათ და დისთვის—მზითვეი, მაშინ ძმები, თავიანთი სარფის გულისათვის, მშობლებსა და დის ძმად ჩაყენებას რჩეობდნენ. იყო ხოლმე შემთხვევა, როცა ბევრი ქონების დროს თვითონ მშობლები ან დები მოითხოვდნენ ძმად ჩადგომას იმ ახრით, რომ ბევრი გაეტანაო სახლიდან, რაც უკანონოდ ითვლებოდა (ნ. წილში ჩადგომა).

ძმარვა ნ. გულის ძმარვა (ნ. საბა, ჩუბ.).

ძმარწყალი შეკამანდია. ხაფხულში ცივ წყალსა და ძმარს შეაზავებენ, ვისაც რა სიცხარისა ესია მოუნება, ზახვს, მწვანოლსა და მარილს უზამენ და ცაელ პურთან ჰკამენ. გრილია.

ძმაცე, ჯმაცე ჯიჭვი მშობილო.

ძნის ჩაშლა კალთში ძნის გაშლა გასალეწად.

ძორძობი, ძორძოცი, ძორძოცინა დიდი ტანის მსხვილი და სქელი ადამიანი

ნი (შდრ ჩუბ. ძონძროხი, შარშ. ძუნძურეხი).

ძრახვა ლაპარაკი, პასუსის მიცემა. ერნე რამ ლაპარაკს დაიწყებს იმ მიზნით, რომ ამიძრახდნენ, ე. ი. დამელაპარაკონ. და წავენზბოლო. აქედან: აძრახება ალაპარაკება, ჩხობის გუნებაზე მყოფი ალაპარაკებული ადამიანისათვის პასუხის მიცემა და ჩხობის განოწყვევა. „ღმერთმა დაიფართო ჩვენებიანთ თინა აძრახება, თავი თავ გაგაცილებს“: ჩვენმა პატარძალმა, წაელი დღე იღგა, იყბედა, იყბედა, აცა, თუ ვინმე ამიძრახდებდა და განოვლანძლო“ (ნ. საბა, ჩუბ. ევ. I, III, IV. ძრახ. ძრახვა, შან. ევ. ს. ცრახ-ღ)

ძროხან ძლიერ (ნ. ევა IV).

ძროხი ძროხის სატკივარია: მზარბარკალი უსივდება და კლავს. არ იციან, რაა მიხეხი და რა არის მისი წამალი.

ძროხა საერთოდ ერთად შეყრილი ნსხვილფეხა რქოსანი საქონელი (ხარი, ფერა) (შდრ. საბა ზროხა. ევა III, IV).

ძროხის ძალი ქოფაკი, ძროხაში რომ ჰყავთ საყარაულოდ (შდრ. ცხვრის ძალი).

ძროხის წვენი ძროხის ხორცის ნახარში, მარილითა და ნივრით (ჯამებში) შეზავებული.

ძუგარა მეტსახელია კაცისა.

ძურწა (Setaria, щетинник, мыши) ბალახია. პურეულსა ჰგავს და თავთავი ექვს. თავთავი ადამიანს ტანისამოსზე ვევრის და უსიამოვნებას აყენებს. შემოდრომის ძურწა მწვენიერი საყვება პიროტყვისა (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ)

ძურწა ფეტვი (Setaria italica ssp. moharium, могар, венгерское просо) ფეტვის ჯიშია, შესახედავად მთლად ძურწა ბალახსა ჰგავს, ოღონდ უფრო

თამამია, თავთავი დიფი აქვს. ყვითელია (ნ. ჭვრიმა ფეტვი; ნ. მაყ. ძურწა-ფეტვი).

ძურწვა ნ. მოძურწვა. ჩვენებიაანთ გიგო ჩვენ ვენაკში გადასულიყო, დაუყვირე, ერთი იგეთი უძურწვა, ცოწინალამ სრარ გედევო“ (შდრ. ძუძგვა; ნ. ბერ.).

ძუძგვა, მოძუძგვა გაქ ევა, ერთბაშად მოწყვეტა და გაქცევა. „შაუსახელე თუ არა, მაშინვე უძუძგვა“ (შდრ. ძურწვა: შდრ. საბა).

ძუძუ საბლის საგრეხი ჩარბის ხედადგარის ნაწილია; სულ ოთხი, რომლებზედც საბლის შემადგენელი ძაფსწველს შიბაბქნ ხოლმე.

ძუძუდა ერთი ძუძუ რომ უწოვიათ სხვადასხვა მშობლების გოგონებს (ნ. ძუძუმბა; შდრ. საბა ძუძუს-მღე, ჩუბ. ძუძუს მტე).

ძუძუვაშლა ვაშლის ჯიშია, მოგრძო, ყუნწის მზარეს უფრო სქელია, ბოლო მზარეს—მოწერილებული (ნ. ჩუბ, ერისთ., ჯავახ. II, 281 ძუძუვაშლა).

ძუძუმაცვალა (Rubus caesius) მაცვალა, მიწაზე ერთხმება. ჩოდილიან და წყლიან ადგილებში იცის და ამიტომ ზოგი ნაყოფი უგემურია, ჩვეულებრივ კი ტკბილია, მჟაგე არ გამოდის, ნაყოფი ძუძუსავით მოგრძია (ნ. ერისთ. ჯავახ. II, 281. ძუძუმაცვალა, ჩუბ. ძუძუ მაცვალი, მაყ.).

ძუძუნახსლებტა ძუძუს ახალნოშორებული ბავშვი.

ძუძუს/ა ტკივილი ნ. მაშრატელა (ნ. მაკალ. თუშეთი, 61 ძუძუს მაშრატელა).

ძუძუს/ა წაგერება ნ. წაგერება.

ძუძუმბა ერთი ძუძუ რომ უწოვიათ სხვადასხვა დედ-მამის ვაჟებს (ნ. ძუძუდა).

ძღაბი ხლარბი (ნ. საბა. ერისთ., ჩუბ. ძღარბი, შარშ. ძღაბლი).

წაგერება, ძუძუ წაგერება ძუძუ-დან ოძის გადმოდინება თავისთავად. როცა ბავშვი ცალ ძუძუს წოვს, მეორიდან ოავისით დაიწყებს ხოლმე რძე დენას, ან როცა დედა შორს არის და ბავშვის ძუძუს კმევის დრო შოვა ხოლმე, ძუძუებიდან რძე დენას დაუწყებს ხოლმე. იტყვიან: „ყმაწვილ მამიშივდა, ძუძუმ წამიგერაო“.

წავალწავალა სტუმარი სტუმარი. რომელიც სულ წავალო იძახის, მგრამ იტყვ რჩება. ზღაპარში: „წავალ წავალა სტუმარი ისევე შინა რჩებოდა“.

წავიდა აბრეშუმის კიამ პარკის გაკეთება მოასწროთ, პარკი გააკეთა (შდრ. წასულღი).

წათლილი ყურის სერი (ნ.): ყურის წერი გვირდიდან წვერისაკენ სწორედ წაჭრილი (ნ. მაკალ. თუშეთი. ნპ).

წაი წუთხე, მოდულეებული მიღარი მარტილწალი, ყველს ასხამენ, რომ არ გაფუტდეს (შდრ. კ. წაი, მაკალ. თუშეთი, 57 წაი).

წალა გაწყალეებული ჩარქი. „პრილობიდან წალა აღის“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. შარშ., აღავ. წარალი).

წალამი ვაზის ნახსლევი (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., ჯავახ. II, 327).

წალდი მოგრძობიარანი და ნილიანი (ნ.) საჭრელი იარაღი, ყუნწი აქვს, რომლითაც დააგებენ ხოლმე ხის ტარზე (მეკრ. ბურჭული; ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. წალდ, კლ., ჯავახ. II, 331, 360)

წალდის სარჩიელი წალდის ტარზე შემოცმული რკინია რგოლი, რომ ტარი არ გასკდეს და ყუნწი გამამგროს ტარში (ნ. სარჩიელი).

წალდულა ქსანთისი უარსი პატარა წალდი.

წალიკი მწყოვი. „მინდვი ბატები

წალიკ - წალიკად „მიფრინავენ, გეგონება, სალდათები არიანო“. აქედან: დაწალიკება (ნ.; ნ. საბა წალკ. ჩუბ. დაწალიკება).

წალკა ბალახი (Polygonum hydropiper, водная перцы) მცენარეა, გვრუჯოსა (ნ.) ჰვავს, წყალში მოდის (ნ. საბა. ერისთ., ჩუბ., კირ., კლ., მაყ., ჯავახ. II, 102 წალიკა).

წალო სახლის კედელში დატანებული განჯინასავით, უკარაო, ფარდა აფარია, შიგლოგინს აწყობენ (ნ. საბა, ჩუბ.).

წალოს კედელი სახლის უკანა კედელი, რომელშიც წალოა დატანებული, სისქით ხუთი ჩარქია.

წამოტანება წატანება. „წუხელ ჩადირი წემემეტანა და ცხვარი მამტაცა“ (ნ. ტანება; ნ. ჩუბ., კლ. წატანება).

წამოღვარება წინ გაძლოლიება. ისეთი საქმის ჩადენა, რაც ცრუმორწმუნეთა ახრათ. აღამაანს საიქიოს წინ წაუძღვება ან ცოდვად ან მადლად და რაც განსჯის დროს თითქოს მხედველობაში მიიღება. „არც იმან წამოძღვარა კარგი საქმეები“ (შდრ. ჩუბ., შარშ წადღენიჩა).

წანაკედი წანახდენი, საქმლის ან აღამაანის მიერ გაფუჭებული მამული ან მოსავალი: ყანა და ისთ. (მაგ., მოძიკებული ყანა, დამჩრეული ვაზი, გაყრევიებული ყურძენი და მისთ.) (შდრ. მოწანაკედე; ნ. ჩუბ., ვაქა IV წანახედი).

წანდილი კოლიო, მიცვალბებულს სულის სამადლოდ მოხარშული ხორბალი, შეხაეებული თაფლით ან შაქრით (ნ. საბა. ჩუბ., აღავ. წადილი, გურამ.; შდრ. კირ.).

წანტაკო ტურტლიანი, ფინთი. „გა-
დიგოგე, შე წან ტაკო, შენა“

წანწალი საცალფეხო ხიდი, ხიდად
გადებული ერთი ხე მდინარესა ან ხევ-
ზე (ნ. საბა, ჩუბ.).

წანწალი ხეტიალი, უთავებოლოდ
სიარული. გზარეული სიარული. „ცხვა-
რი რომ ბატანი მიიგებს, გამწვავებულ
დეძინება. ბატანი წანწალ დაი-
წყებს; ადამიანი ნამუს რომ დაჯარ-
გამს, მემრე სხვისა მამულში დაიწყებს
წანწალ“ (ნ. ჩუბ.).

წანწკარა, წანწკარა 1. ბოლოქან-
ქალა, მამბაკუნა, ნაცრისფერია, სიგრ-
დი თეთრი და შავი ხოლებივით გას-
რღვეს. გრძელი ბოლო აქვს, წყალზე
იკის, დახტის და ბოლოს ატოკებს;
2. კვიშიდან გამომავალი პატარა წყა-
რო. ასეთ წყაროზე უყვარს წანწკა-
რას ყოფნა (შდო. საბა, ჩუბ.
წანწკარი).

წაბერანგვა ფიჩხის, ძეძვისა და
მისთ. თხლად წაფენა და ხედ თხლად-
ვე მიწის გაშლა; მაგ., საბძლის სახუ-
რავზე ფიჩხს წაყრიან, ან გომს ზევი-
დან ძეძვს დაადებენ და შემდეგ მიწას
დააყრიან.

წარაფი წვრილი ტყე სადმე მინდ-
ვიანში, ღელის პირად, ტანყრილია,
ხუთიოდე წლისა თუ იქნება (ნ. საბა;
შდო. ჩუბ., ვაჟა III, IV).

წარბვა, დაწარბვა ხის რამეების
(კარის, ბოძის, ურმის ნაწილებისა და
მისთ.) დაკვერცხვა-დაკრეღება და ნა-
პირების დასწორება (შდო. საწარბავი;
ნ. კუ., ვაჟა I წარბ: დაწარბული, სა-
წარბავი).

წარბაქება ფეჭისა წასხლტომა ფე-
ხისა. „ფეკი წაურიაკდა“: გაკტ.
მარცხი. „რაკი კაც ერთი ფეხი წაუ-
რიაკდებდა, მორჩა!“

წარუჯა უბერიო, მაწანწალა. „წა,
დაიკარგე, შე წარუჯავ, შენა“

წარწი ძალიან თბელი ჩითი ცუდი
ხარახისია.

წახაკრავი კარები მეოთხე უღელი
ხარები გუთანში. საძირის ხარებას (ნ.)
წინ შემბული, მეორე საყვირის (ნ.) ხა-
რები. ამას მეხრე არ უღვას. შულა
მეხრე ერეკება: სახრას წვერს წაჰკრავს.
ყოველგვარი ხარი გამოდგება.

წახული აბრეშუმის ქია პარკის კე-
თებას რომ დაიწყებს—წახულიაო—
იტყვიან (შდო. წავიდა).

წახალევა 1. წათრევა. „წავიდა,
წახალდა, როგორც იყო“: 2.
წარტყმა, გარტყმა. „ორიოდე წახუ-
ტიალე და მოკვიანდება“.

წაქუქუხება დამუქრება-დაღვრება,
საცემად გაწევა, შეტევა. „მამალმა
წაქუქუსა დედალ“ (ნ. ჭუსჭუსი).

წალმარაო უკულმართის საპირის-
პირო, სწორე. „წინდი ყელ ერთ რომ
წალმართ გაუვლით, მეორე—უკუ-
ლმართ. აგრე ნაქსოვი ყელი ფეკ მოუ-
ქერამს და წინდი ყელი კარგა დადგე-
ბა“ (ნ. საბა, ჩუბ., აბულ; შდო.
შარშ. წალმაი).

წაყუღება დაუპატიუებლად მისვლა.
„სად წეე ყუღე, რა გესაქმება მანდ?“
(შდო. ჩუბ.).

წაცადუნება წაცდევინება, შეცდენა
და საიდუმლოს თქმევინება. „წავი-
ყადუნე და ყველაფერი ვათქმევინე“.

წაწყაპა წაწაპა, წართმევა.
წაწყება კოკის წყება (ნ) კოკისათ-
ვის.

წაწუე: დელაქობა მეტათ წაწუ-
კი რამეოა—თქვა ერთმა სიღნაღელმა
ძველმა დალაქმა.

წაჰაგნა თავისა ნ. თავის წაჰაგნა.
(დამატებაში).

წაჰირება წასვლა წათრევასავით.
წეეკირე—წეთირე! (ნ. მოკირება).
წაჯე-შაჯაჯე ხან წინ წაჯღომა და
ხან უკან წამოჯღომა.

წაჯე-შაჯაჯე ციცხლი წვრილი შე-
შის, ფიჩხის, შამბისა და მისთ. ალიანი

ცეცხლი, რომელმაც სწრაფად იცის დაცხლები (მაშინ უკან წამოვდება ადამიანი) და სწრაფადვე ჩაქრობა (მაშინ წინ წაჯდება ადამიანი, რადგან შესცოვია). ამის შესახებ არის იჯავი (ნ. პურისპური; ნ. ჩუბ. წაჯე-უჯეუჯეტი).

წებოს გაშვება ზოგი საგანი რომ დასერილდება ან დაძვლდება, სითხეს გაუშვებს და შეკვრას დაიწყებს ხოლმე, იმაზე იტყვიან: წებო გაუშვაო.

წელგადაბმული ჩიბუხი ნ. ჩიბუხი 1.

წელდითავი ახალი წელი, აიალი წელიწადი.

წელზევით წელის ზემოთ, საქამრე ადგილის ზემოთ, ზედა ტანი.

წელი ქართული კაბის, წელიანი კაბის ზედატანი.

წელიანი კაბა კაბა, რომელსაც ზედატანი და ქვედატანი ერთმანეთზე აქვს გადაბმული და სარტყელი აქვს მოკელებული.

წელი არ მამდევს ხელმოკლედ ვარ, ლარიბი ვარ.

წელის თამბაქო თამბაქოს მცენარის შუა წელის ფოთლების თამბაქო, დიბის (ნ.) ზემოთა ფოთლების თამბაქო. პირველი ხარისხისაა.

წელის მძივი მალა. „წელი მძივი მეტიკინა ფეხზე დგომისაგან“.

წელკავი საქონლის სატყვივარია: წელში მოიგრიხება, გვერდ-გვერდ დაიწყებს სიარულს; ხან მოიგრიხება, ხან გასწორდება. თვითონვე გაუვლის სატყვივარიო. „როცა დაგვიკლამ აგეთი საქონელი, გვანახებ, რო წელი (ხირხიმლის) ტვინი გაწყალბებული ექონიათ— თქვეს. ემართება ხოლმე კაცსაც (ნ. საბა, ჩუბ., ულ., ცაგ.).“

წელფარდა გზა ფერდობზე მიმავალი გზა.

წელქვევით წელის ქვემოთ, საქამრე ადგილის ქვემოთ, ქვედა ტანი.

წელდია უსარტყლო, უსარტყლოდ, უქამროდ (შდრ. შარშ. წელშიშველია).

წერვა კარ ფანჯრის სხვადასხვა ნაწილების დახაზვა და ამოჭრა.

წერნაგი მცენარეთა პარაზიტი, ე.წ. წუქებსავით აყრის; იცის კიტრბა, ნესემბა, როცა ბევრი წყალი დის ბოსტანში.

წერნაქი საღებავი თიბა, თიბის კურკელს უსვამენ. წერნაქი ოზონირია: ორივეს ფერი კროლაა, ოღონდ გამოწვის შემდეგ ერთი ჯურა წითლდება, მეორე თეთრდება (ნ. საბა, ვრისთ. წერნაქი, ჩუბ.).

წესმეცნიერობა წეს-რეის იაცვა. დამყარება „რასა მწესმეცნიერობა?“ (შდრ. საბა წესმეცნიერობა).

წეწვა 1. მატყლის ხელით რეწვა, გაბუფება (ნ.; შდრ. საბა წეწვა, ჩუბ.); 2. ცემა-ტყევა.

წვალემა მკირეწლოვანთან სქესობრივი კავშირის დაქერა.

წველა მაწონი (ნ. ჩუბ., ჯანაშვი. წველა).

წვერი ნ. პურის წვერი.

წვერმოჭრილი ყურის სერი (ნ.): უხრის წვერი მორად აქვს მოჭრილი.

წვირხაკრავი წვირსაკრავი (ნ. ჩახსაკრავი; ნ. ჩუბ. წვირ-საკრავი; შდრ. შარშ. წვირსაკრავი. წვირსაკონი, წერ. წვირსაკრები).

წვინვა დიდი განსაცდლის ან ხიფათის გამოვლა, გეგება. „შენც იწვინე?“

წვინიანი წვენი, ცყი (ნ. საბა წვინიანი, ჩუბ., ჯანაშვი. წვინი).

წვინი 1. წვრილი, პატარა (ნ. ჩუბ.); 2. წვრილი ტილი ბლომად.

წვრილის მიწა უკუწვლიანობა: თიხა, რომლისაგანაც წვრილი კურკელი კითდება: ჯამი, ლიტრა და მისთ. ეს მიწა ნელდი (და არა მზებუ გაფენილი, გამხმარი, როგორც სხვილის მიწა ნ.) უნდა დაიღობოს (ახალმოთხრის მაშინვე ასხამენ წყალს დასაღობად) და დაიხილოს.

წიკოცოლა ჭიკოცონა. დიდმარხვის უკანასკნელი კვირის ოთხშაბათ საღამოს, ე. ი. ვნების კვირის დიდი ხუთშაბათის წინა საღამოს ყოველი მეკომური დაანთებდა ხოლმე თავის ეხოში კოკონს სამ ალაგას კუდიანების საწინააღმდეგოდ. მაგნე სულუბისაგან განსაწმენდად კოცონზე ხტებოდნენ, სანამ ცეცხლი ჩაჭრებოდა (მგებოლნი ბავშვები ეოთიბეარისას მიდიოდნენ და ხტებოდნენ). ზოგერთი უფროსი თავს იკავებდა და არ ხტებოდა, ალი რომ ჩაჭრებოდა, ნაბჭვარს ხედ გადააბოტებდა. ახალხის ცრურწმენით, ამ საღამოთი კუდიანები გამოსული იყვნენ და, ვის ეხოშიოც ცუცხლი არ ენთებოდა, იმათ სახლში შევიდოდნენ (ნ. ნ. ლომოურის „ქაჯანა“; შდრ. ბერ. წიკოცოლა, წერ. წიკოცონია).

წიგნარა საქონლის კუჭის განყოფილება, რინელიც შედგება მრავალი ფურცლისაგან. ძალიან ძნელია მისი გასუფთავება. ხაშად აკეთებენ (ნ. საბა, ჩუბ., ბერ. წიგნობელა; შდრ. წერ. ცხრაწიგნა).

წიგო-წიგო წიწილების დაძანება: ჯუჯუ-ჯუჯუ! (ნ. ჯანაშვი. წიგნაწიგი).

წიდა მანდულის დნობის დროს მიღებული ნასერტებიანი მასა, шалак; აგურის გამოწვის დროსაც ხდება ხოლმე, ზომაზე მეტად გახურების გამო, აგურის წიდად ქცევა. რკინის წიდა იზნარება სამღებროში შავად შესაღებად (ნ. საბა, ჩუბ., მაკ.).

წითელი ბადრიჯანი პამიდორი.

წითელი დოლი, წითელი დოლის პური, წითელი დოლის ყანა პურის ჯიშია, შემოდგომაზე ითესება, ფხინია, მახვილთავთვანი, წითელი მარცვალი აჭვს. უმაღლესი ზარისხის პურია (ნ. ჯავახ. I, 334 და სხვა).

წითელი თავთუხი ნ. თავთუხი (ნ. ჯავახ. I, 349, 385).

წითელი კაბია შაკერვა, წითელ-ყვითელი კაბის შაკერვა კაჭა. გაჯავრებულ გულზე იტყვიან, დუსწრებლივ რომ ადამიანს ემუქრებიან: „სად იყავ, სუ წითელ კაბა აგიკერამდი, რატო მალოდინე ამთენი?“ „სადა ხარ, გოგო, დედაშენი წითელ-ყვითელ კაბა აგიკერამს“.

წითელი კაჭი ბობოლა, დიდი ვინმე. „შენ რალა წითელი კოჭი მყევხარ!“

წითელი პარასკევი აღდგომის წინა პარასკევი, ვნების კვირის პარასკევი. ამ დღეს არც მღვშობდნენ, არც ლხინობდნენ, არც ღვინის გემოს ნახავდნენ (ბ. კირ.).

წითელი პოშოლა პურის ჯიშია, უფხო, საკმაოდ მსხვილთავთვანი, წითელმარცვლიანი. შემოდგომაზე თესავენ. ახალი შემოსულია (ნ. ჯავახ. I, 336 და სხვ. პოშოლა).

წითელი რაწითელი ვახის ჯიშია, თეთრი, სიმწიფისას ღაღანა ვარდისფერი ხდება; ტროლდება, ფანჯატი, ძალიან წვრილი თხელი მტევანი იცის, მრგვალმარცვლიანი. მცირემოსავლიანია. ღვინო თეთრი დგება, უმაღლესი ხარისხისა. თეთრი ყურძნისა და ღვინის მეფედ ითვლება (ნ. რაწითელი; ნ. ჯავახ. II, 402, 406 და სხვა).

წითელი უფხო შემოდგომის პურის ჯიშია, წითელი მარცვალი და უფხო თავთავი იცის.

წითელი ქარი კანის ავადმყოფობა: სახე ან სხეულის სხვა ნაწილი წითლად უსივდება, риха. იცის ხოლმე ხელახლა მოკითხვა (ნ. ჩუბ., მაკალ. თუშეთი, 190—191).

წითელი ქარქატი ნ. ქარქატი.

წითელ ყვითელი კაბის შაკერვა ნ. წითელი კაბის შაკერვა.

წითლად ლუის ნ 2 ლუილი.

წიკამაკა წერილ-წერილი ნივთები. აქედან: წიკამაკის კოლოფი წერილმანი ნივთების-ნემსის, ძაფის, სათითისა და მისთ. შესანანი კოლოფი.

წიკაწრა, ხათქაში დურგლის იარაღია: ხის გასახაზაუი. ფიცარს ცალ მხარეს გარანდავენ სუფთად, მეორე მხარე კ რომ ამის პარალელურად გარანდონ, წიკაწრას ძიადებენ გარანდულ ნაარეს, წიკაწრაში გაყრილი ხხირის ბოლოს დარტყული ლურსმანი მეორე მხარეს გახაზავს სიგრძივ იმ მანძილზე, რა ხომაზედაც არის დაყენებული (მღრ. რუხა).

წიკლა პატარა, პაწაწა. წიკლა ქვაბი. აქედან გვარი: წიკლა შვილი. წიკწიკა კეკლა, კეკლუცობის მოწყობული ქალი (მღრ. ბერ.).

წილის ამოგდება გაყრისას ოჯახის რომელიმე წევრისათვის წილის მიუცემლობა, უწილოდ გასვლა. მაგ: შეიძლება ბოლა გასათხოვარი და ან ძმად ჩაყენებინათ (ნ.) და წილი მიეცათ, ან შეიძლება არ მიეცათ წილი; აგრეთვე მშობლები შეიძლება ან ძმად ჩაყენებინათ, ან მიოლოდ სადილო (ნ.) და საძვედრო (ნ.) მიეცათ, ან შეიძლება სულ არაფერი მიეცათ, თუ ცოტა ქონება ჰქონდათ. ასეთ შემთხვევაში ძმები თანასწორად გაიყოფნენ და მშობლებს ჯერ-ჯერით შეინახავდნენ სიკვდილამდე და მერმე საერთო ხარჯით დამარბავდნენ. წილის ამოგდება არ იყო მიღებული (ნ. ძმად ჩაყენება)

წილის გატანა 1. საერთო ქონებიდან თავისი წილის მიღება; 2. დავის შემდეგ, არა მოწილის ან უწილოდ გასული მოწილის მიერ სახლიდან გატანა თავისი წილისა.

წილში ჩადგომა გაყრისას დის ან მშობლების მიერ მზრთვეის ან სადილოსა და სამარხის (ნ.) ალების ნაცვლად ძმად ჩადგომა (ნ.) და მთელი წილის მიღება. ეს ხდებოდა სხუადანსხვა მიზეზით: თუ

ცოტა ქონება ჰქონდათ, ძმების დაივნებით ხდებოდა; თუ ბევრი ჰქონდათ, მაშინ დისა და უჯახათი მშობლების მოთხოვნით (მღრ. ძმად ჩაყენება).

წინადად გამოკრილი ყურის სერი (ნ.); ყურის წვერი წინიდან ირიბადაა გამოკრილი.

წინავე აღრევე, ეწინ. „აკი წინავე გითხარი, რო ეს საქმე მაგდებამეთქი“.

წინა თვალი ხალაშურიხა სალამურის სულ წინა, ენასთან აწლო მყოფი თვალი (მღრ. უკანა თვალი სალამურისა; ნ. ჯავახ. მუსეისის ისტ. 109).

წინა კედელი აკა; კარ-ფანჯრის კედელი (ნ.).

წინამაწარა მეტიარა, სხვას ლაპარაკი რომ დაასწრებს.

წინა მკარი, შიგნით კახეთი ქიზიჯისა და კახეთის ველეთი, ცივ-გომბორის მთასა და ალაზნის მარჯვენა ნაპირს შორის მოქცეული მხარე. წლის მოსავალი წინა მხარში უფრო აღრე მოდის. ვიდრე უკანა მხარში. წინა მკარის მცხოვრებთ წინა მკარელები ეწოდება (ნ. უკანა მკარი; ნ. ბუქურ.).

წინა ხადგომა ჯარები, მესამე ხადგომა ჯარები გუთნეულის მეხუთე უღელი ხარები, წასაკრავი ხარების (ნ.) წინ შემბული მესამე საყვარში (ნ.), კვიანი ხარები უნდა იყოს. რომ მეზრე ჩაიყენოს. აქ დღისი მეკრე (ნ.), პატარა ბიჭი ჩაუღვება, რომ სატყვეში (ნ.) მალე გაიჭრეს და გამოიჭრეს და ხარები დააწყოს.

წინალამ კინალამ; თითქმის. „წინალამ თავში მაახვდა ქვა“; ტყუილი რომ არა ვთქვა, წინალამ ერთ კელადა ლეინოა დავლევდი“ (ნ. ბერ. წინელ მ).

წინა ჯარები გუთნეულის მეექვსე უღელი ხარები, სულ წინ, წინა სადგომის (ნ.) წინ შემბული ხარები. ძალიან კვიანი, გამოუცილი, ფიცხი ხარებია; თავისით მიდიან და მიჰყვება მათ მთე-

ლი გონგორი (ნ.), საქვევრი (ნ.) თა-
ვიან ბაბრუნდებიან, კვალშიც ჩადგე-
ბიან. ერთი სიტყვით, წინაშელოლი ხა-
რებია. სიტყვა: „რამ მემუქრი, წინა
გარეტი არ ამიშვა, აი!“ წინა ხა-
რებს ერგება დღისი მესრე (ნ.), რომე-
ლიც ამით უკანა ზღლეულში—წინა
სადგომშია ჩამდგარი.

„წინ გონგორა, წინ ყურძენი“ იძა-
ხან ბავშვები ყურძენის მოგონგორავე-
ბის დროს (ნ. თგონგორაეება).

წინდაუხედავი სიტყვა ბრიყვეული
სიტყვა, შერაცხმყოფელი სიტყვა.
„ძალიან წინდაუხედავი სიტყვა
იცი“ (შდრ. ჩუბ. წინდაუხედავი).

წინდახედული კაცი წინდაწინ გამ-
თვალისწინებელი. სამზადისის გამწევი
კაცი. „შენ წინდახედული კაცი
ხარ, ეხლა ყველაფერი მზად გექნება“
(ქდრ. ჩუბ. წინდახედვა).

წინდის დაშვენება ნ. დაშვენება
წინდისა.

წინდა თათი ნ. თათი.

წინდის ქუსლი, ქუსლი წინდის ის
ნაწილი, რომელშიც ფეხის ქუსლი თავ-
სდებდა.

წინდის ხლართი ნ. ხლართი.

წინმავალა დიდი პალო მიწის სა-
ხერცტად. მიწას წყალს დასახამენ, წინ-
მავალას ჩაარკობენ უროს ან სხვა
ლამის ცემით, შემდეგ ამოაძროხენ და
მანას ჩაასვამენ.

წინწალი წყეკა: „შე წინწალ-
ანოსაწყვეტო!“ (შდრ. საბა, ჩუბ.).

წინწანაქარი 1. ყურძენის წურვისას
პირველად გაეარდნილი წვენი, წყალ-
წყალა (ნ. საბა, ჩუბ. წინ წანაქარი);
2. არაყის გამზადისას პირველად გა-
მოსული არაყი, წყალწყალა (ნ. ჩუბ.
წინ წანაქარი, ალავ, წირ. წინაქარი).

წინ-წინ უწინ, წინათ, ჭეილად, პირვე-
ლად. „წინ-წინ ეგრე არ იყო“; „წინ-
წინ მენ მოხვიდოდი და შენ აიღებ-
დი“ (ნ. ვაჟა I. III, შან. კეეს. წინ-წინ).

წინწალ არ აგდებს ფიქრს არ
არის, აინუნშიც არ აგდებს, არაფერ
სახრუნავშია, ვითომც არ ეყურება.
„კაცი იღუპება და ის კი წინწალ
არ აგდებს, მითამ კია ვასრესილა“;
„აგონებენ, დავგაპტიჯეო, ის კი წინ-
წალ არ აგდებს“.

წინწოფელი ნ. ცინცობილი.

წიორა „ღაღაჟა“ ასხეება: პატარა
ჩიტა. ერთი ღარიბი, ლამაზი, ბელ-
მწიფის ცოლად გამზდარი და ბოლოს
დათხოვილი კალი ამბობს:

„ბერიკაცისა ნანატრი კანკში ვარ
გამოტეხილი,
ბუერაში გახვეული, სანებხეზე გა-
დაგდებული,
წიორაა მოტაცებული, სიონი
ხეზე გადილი,
მხოუცი მოტყუებული, კენწიფი ცო-
ლათ გამკდარი,
ბოლოე ამ დღეში ჩაეარდი“

(შდრ. ალავ.).

წიპი მიკი, clitor (ნ. ჩუბ.; შდრ.
შარშ. წიპი, წიპი, წიპონია).

წიპა ყურძენის კურკა (ნ. ჩუბ.,
კირ. წაპა, ჯავახ. II, 304, მავ.).

წისქვილის ფარცხი ნ. ფარცხი 2.

წისქვილის ქვებ მოკოდვა ნ. კოდვა.

წიტა ფარალათობა. „წიტა აქე“;

„წიტა აქირს“. აქედან: წიტინი
ფარალათიანი; გკატ. ტურტლიანი (ნ.
საბა, ჩუბ., გურამ; შდრ. ბერ. წიტი),

წიტვა კბილებშუა გამოფურთბება.

წითინი ნ. წიტა.

წიფხი წიროლი წნელი, წყეკალა
(შდრ. საბა, ალავ. წიფხა).

წიწაკა იქათმის ბუმბულის ძირები
კანში რომ რჩება და არა სწერება.
ზოგმა ქათამმა იცის (შდრ. საბა,
ჩუბ., გურამ. წიწაკი).

წიწია წინდა ბავშვის ენახე.

წიწილა 1. პატარა ხარვეზი, ხენის
დროს კვალსა და კვალს შუა დარჩენი-
ლი მოუხნავი ადგილი, ნაგული (ნ.);

2. ხორცში დარჩენილი მოღარბავი გული, ღორში გამოუყვანელი სისლიანი გული.

წიწკანა (Parus major major L., *ნიანთაჲ ხინიჲ*) ფორნველია (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.; შდრ. კირ. წიპრანა); *გაღრ. ანჩხლი აღაშაიანი* (ქალი. ბავშვი). „ძალიან წიწკანაა ე დასალუბავი“.

წიწკელა (წიწკანა?) ფორნველია.

წიწკვანა წიწკანა, დაბალი ბალახის ცოენა. „უხენი რა იქნა. ბიკო? — ემანდ ველზე გავიდა და წიწკანის“ (შდრ. უბ.).

წიწკანა ციკქნა, მცირე რამ (ნ. ჩუბ. წიწკანა; შდრ. ალავე. წიწკანატი).

წიწკანწკარა ჩიტი *აიკა, აც წანწკარა* (ნ.).

წიწკანწკარა წკალი წანწკარა (ნ. 2), ქვიშაში ცოტ-ცოტად გამომავალი წყარო (შდრ. საბა წანწკარო, ჩუბ. წანწკარო, წიწკანწკარო).

წკაპი ერთბაშად მოწყვეტილი ხმა, ნუთთან სიმალისა. *ასაჲა: „წკაპი, ნაძგალო, ხარჯი დაგვართ!“*

წკაპწკაპი წყლის წვეთის დაცემის ამა. წვეთვა (შდრ. საბა წკაპი-წკუპი, წკაპი, ჩუბ. წკაპი, წკაპენი).

1. წკეპა ნ. გამოწკეპა.

2. წკეპა კოქისათვის კოქის სროლა ნოლოდ თითების გაქნევით (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III).

წკეპლა 1. წვრილი წნელი (ნ. საბა წკეპლი: ჩუბ.; შდრ. შარშ. წკეპელა); 2. ფიცრის თხელი ვიწრო ჩამონაპერი, *палпка*.

წკვერტი წვრილი, წვეტი: კვინტი. „პართული კაბი მაჯაჲ ს.მკუთხა შკვერტი აქე“. აქედან: წკვერტიანი (ნ. ბერ.; შდრ. წერ. წკვერტები).

წკიპურტი აელეურის (ნ.) შესაკვრელი წველი. ხელეური რომ არ დაიშალოს, ოთხიოდე ყანის წველს (პერის

ღეროცს) შემოახვევენ, თითით დაიკრუნ და განაგრძობენ მკას. ხელეური ხელშივე უტორაეთ. აქედან: წკიპურტი ის გრეხა ყანის წველის გრეხა და ხელეურისათვის შემოკვრა, რომ დაშალოს (შდრ. ბერ. გა-წკიპურტება).

წკიბო წვრილი ჩხირი; *გაღრ. წვრილი ხის შეშა; დაღრ. წვრილი შორი დამისთ*. „წკირივით შეშა. ამ რთვო უნდა გააუტროჲ სახლი“ (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I).

წკლირთო პატარა, გაღველა.

წკმეტვა ჩქმეტა.

წკრე. მწკრე რიგი, მწკრივი. „წკრეხე დაღვით“ (შდრ. ბუქურ).

წკრეტვა წურვა, გამოქაყვა.

წკრინვა ნ გაწკრინვა. „კარგათა მწკონამ“.

წკრთალი შეშეულის გაბსარვის ხმა. „იწკრტიალა და გატყდა ქიქა“ (შდრ. გურამ. ვაჟა III).

წლაწვა კლკანა, გრეხა. „ურემში წვრილი მოხერები გემა და იწლაწნებოდნენ წელშია“ (შდრ. ბერ. წლაწვა).

წლიოკი წუნკი, წვრილი (ნ. ქვ. წრიოკი, ვაჟა IV წლოკი).

წლის მოსავალი მოსავალი, რასაც მეურნე წლის გამშავლობაში მოიწვეს.

წმილი მორცხვი. „წმილი პატარძალია“ (შდრ. საბა წმილება. ჩუბ. წბილი).

წმინდა გამტკიცული (ნ.), სამტკიცში (ნ.) გატრილი ფქვილის პერი.

წმინდა ორშაბათი დიდმარბვის პირველი ორშაბათი. ამ დღეს ნამტკეობა (ნ.) იცოდნენ (შდრ. კირ. შვი ორშაბათი).

წმინდა ფქვილი ნორბლის ფქვილი. ქერისა, ფუტუისა და სიმინდის ფქვილისაგან გასარჩევად ექაზანა.

წნეხა, ცრეხა ღრეცა, გამრუდება. ფეკსაცმლის წნეხა, თვალეების დაწნეხა (ნ.; ნ. ჯანაშვი.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

წნორი (Salix alba, белая ива) ტირიფი (ნ. საბა, ეროსთ., ჩუბ., აბუღ., ბესიკი, გურამ., ჯანაშვიწნორ, მაყ).

წნური წნული (ნ. საბა, ჩუბ, მაყ. წნული).

წობანური ვახის ჯიშია, თეთრ ყურძენს. ისხამს და თეთრი ღვინო დგება (შდრ. ჯავახი II, 411, 497 და სხვ. წობანური, წობენური).

წოპი წისკვილს ქვაში გაყრილი რკინის ღერძის თავი, რომელიც დაყრდნობილია რკინის ფილზე. თავი მრგვალია, ოდნავ მოკვერცხილი, რომ კარგად იტრიალოს.

წოჭოპინა წვეტიანი, წოწოლა, კონსტიტუბო მთის წვერი (ნ. კუ. წოპწოპი. კირ. წოაწოა, ვაჟა IV წოაწოა).

წორა-წორა წვეთ-წვეთად (თხელი ფაფეულის წვეთებზე იტყვიან). „თათარა თუ თხელია, სუ წორა - წორა ჩამოვა, კარგი ჩურჩხელა არ გამოვა, ჩამიჩი გამოჩნდება“.

წონარი მხალი (Amarantus, amarant) ჯიჯლაყა, გვიან გახაფხულზე იცის, მისში. ღეროზე აქეთ-იქით ბრტყელი ფოთოლი მოეპოვება, წითელი ძირი აქვს, ძირიანად ივლიჯება. თუ ამინდი აქვს, ბავშვის სიძალღე იხრდება. მალე ბერდება და აღარ იტმება (ნ. ეროსთ. წონარი-მხალი, ჩუბ. წონარი მხალი).

წოწორაკი ნ. წუწურაკი.

წოწოქა ტყემლის შეკამანი მწვანილით შეხაფხულდი, კრიანტელი. ცივად იხვრიება ზაფხულში. გრილია (ნ. კირ.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

წრიაფი 1. წრიაპი მთამსეღელთა (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III. შან. კეეს.; შდრ. წერ. წრიაპი); 2. ხელის სქელი ნაწილი საბრუნთან (ნ. 1). წრიაფს რომ ღერძი მოსკამყ. ამ ადგილას ხის ნაქერს მიაჭედავენ (ნ. კირ. წრებელა). წრებელა წრებელა.

წრუტვა წყლისა ან ღვინის პირში გაწურვით სმა (შდრ. ბერ. წრუტვა, კირ.).

წუკია უჯაშო, უმსგავსო ადამიანი. „აი შე წუკია ავ, შენა! — იციან ქალებმა ლანძღვა (შდრ. კუ წუკი).

წუკლაკა უხეირო, არაგამპირიანი კაცი; აგრეთვე უხეირო ძაღლი.

წუკწუკი წუწუნი, ჩივილი ოდნავი ტირილით. „ჩენებიანთა მივღი, ბებური გამოიდა და წუკწუკი დაიწყო: ქმარი დემელუპა და მე ვინ რაა მამაშეკოლებსო“.

წუში, სუფსარქისი მარჯვა-უტყმლობა დიდმარხვის პირველ ორშაბათს.

წუმის შანახვა მარხულობა დიდმარხვის პირველ ორშაბათს. ამ დღით გასათხოვარი ქალები (ხოლო ვაჟი) არაფერს კამდენ და სვამდენ. ღამე, დაწოლის წინ, მათ ვეძიკვრას (ნ.) ატყუენ. ცრურწმენით, სიხმარში ვინც წყალს დააღვინებს, ის იქნება მისი ბედით. მთელი ეს მარხულობა-წამება იმისთვის ხდებოდა, რომ წინდაწინ გაგვით, ვინ იქნებოდა მათი მომადელი საქპრო (საცოლო).

წუნკალა წუნკალი (ნ. საბა, ბესიკი, ბერ. წუნკალი; შდრ. ვაჟა III წუნკი).

წურვა 1. ყურძნისა და მისთანათა წნება, წვენის გამოდენა; 2. მეწველი საქონლის აწურვა (ნ.).

წურთა წვრთა (ნ. საბა, ჩუბ. წვრთა, შან. კეეს.).

წურიკა ძალიან ძუნწი; კაცი თუ ძალი მეზობლებისას რომ უყვარს წანწალი (შდრ. ჩუბ. წურაკი).

წუწი წვეთი, წინწალი (შდრ. საბა, ჩუბ.; კირ. წუწიანი).

წუწკი პურაძვირი, ძუნწი, კაცი, რომელსაც ვერც ჩაუტვამ-დაუბურავს და ვერც უკამია და დაუღვია (ნ. ჩუბ.; შდრ. შარშ.).

წუწურაკი. წოწორაკი ძუნწი, კრიანგი (ნ. კირ., შარშ. წუწურაკი, ალაავ. წუწუნაკი).

წყალგარდა ყოფნა წისქვილის გაჩე-
რება საფუძველის უქონლობის გამო, დაკე-
ვება (ნ. ზ). როცა წისქვილში საფუძველი
არ არის და წყალი გადაშვებულა, დახე-
ვებულა, იმაზე იტყვიან: წისქვილი
წყალგარდააო.

წყალთაწყე აუარებელი, ბევრი,
ხლეა. „წლელ წყალთაწყე ღვინო
როიდა, ვერაფერში ჩავსხით, ქურქელი
არ გვეყო“ (ნ. წყე).

წყალი მდინარე წყლის მსკავსად
ოხნავ მისვეულ-მოხვეული ხაზოვანი
პრედიის სახელია.

წყე რამე საწყაო, მაგ., ჯაპი და მისთ.
ერთი წყე ბრინჯი და სამი წყე
წყალი“ (ნ. საბა; შდრ. წერ. წყეო).

წყლის არწივი ნ. არწივი I.

წყლის გადაგდება მიმართულების
შეცვლა მდინარე წყლისათვის და აგ-
ოეთვე სარწყავი რუსათვის.

წყლის გაწეინება კირიანი ცხვრის
ტყავების წყალში ჩაყრა და წყლისგან
კირის გამოცლა.

წყლისნიახურა ბალახია (ნ. ერისთ.
წყლის-ნიახურა, ჩუბ. წყლის ნიახურა).

წყლის ძალლი წაღრ.

წყლას ჯერი სარწყავი წყლის ჯე-
რი. ერთ დღეს კუთვნილი სარწყავი
წყალი. სარწყავი წყალი თუ ერთი კვი-
რის განმავლობაში შემოუვლის ყველა
მოჯერის ადგილს, ამ მიწის მფლობე-
ლებს თანასწორი უფლება აქვთ ისარ-
გებლონ წყლით და ჯერით რწყან თა-
ვიანთი მიწა: ერთს ეკუთვნის ორბა-
ბათს, მეორეს—სამშაბათს და ა. შ. მე-
ორე კვირა რომ შემოტრიალდება. მა-
შინაც იმავე დღეს მოუწევს ჯერა.

წყრომელა ბუტია (შდრ. საბა.
ჩუბ. მწყრომი, მწყრომელი).

ჭ

ჭალა ტყე მდინარის პირას (შდრ.
საბა, ჩუბ., შაპნ. I, ქლ., ჯაგახ.
II, 127).

ჭალი ხელებში ჩარკმული სარები,
რომლებზედაც ხეწარს (ნ.) ჩამოაცვა-
მენ ხოლმე და ურემი ერთგვარად შე-
მოლობილივით გამოდის. აქედან: მო-
ჭალვა (ნ.; ნ. საბა, ჩუბ.).

ჭალი რკინა გრძელი, ოთხკუთხად
ჩამოსხმული რკინა, იყენებენ ურმის
თვლის შემოსაკრავად.

ჭამატაკია ტრახახა კამაში: ესა და
ეს ეკამეო, რომ იძახის.

1. ჭანარი ნახევრად ხმელი.

2. ჭანარი (*Cyprinus carpio L.*,
капш) ფხიანი თევზია, წვრილი ფერ-
ფლი და ძეთრი ხორცი აქვს (ნ. სა-
ბა, ერისთ., ჩუბ., ჩხ.; შდრ. ცაგ.).

ჭანს ცვედანი (შდრ. ჩუბ., ბერ.).

ჭანტრაუულად ჭანდრაუულად. ცუ-
დად. -ჩემი საქმე ჭანტრაუულად
არაი“ (ნ. შარშ. ჭანდრაუული).

ჭანტლე მტლე, გამხდარი, სუსტა.

ჭანტური ქლივარი საუცყეთესო ქლია-
ვია, იისფერი, გრძელი, ყურბონას
მწიფდება, კურკა ვრდიება, ჩურჩავენ
და ახმოებენ (შდრ. ერისთ., ჩუბ.,
ვაჟა III, მაყ. ჭანტური).

ჭანტუტა (*Evonymus. черешклет*)
ბუჩქია (ნ. ერისთ., ჩუბ. ჭანტუ-
ტი, მაყ.).

ჭაპანი 1. თანმის ჯამბარა ყვერის
მოსამბელად (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა,
შან. კვეს. ჭაპან); 2. საბლას თავზე
გადავლებული ჭალის თმასავით დაწ-
ნული ჩალა, ასევე ღობის თავზე გადა-
ვლებული წნელი (შდრ. თავის წაქაპანა;
შიბი).

ქაპნის წიგნი ქაპნის დასაწნავი წიგნი, თანაბარი ზომისაა, სქორი და კარგი.

ქაპური ქაპნის (ნ.) მგავისი კრე-ლი (ნ. თევზიფხური კრელი).

ქარმაგი 1. საერთოდ: ბაცი ფერი; 2. შექალაქებულნი (ნ. საბა, ჩუბ. კარმაგი, კარმალი, ჯავახ. II, 197; შდრ. შან. I).

ქარო მტსახელია (კროლა) კაცისა.

ქალი კიტების (ნ) ჩამოსაცმელი კაჩოები. დასადგმელია, ზედ რამდენიმე (ჩვეულებრივ სამი) კალია გაყვებულნი, რომლებზედაც კიტს ჩამოაცვამენ, ბრუნავს და ბაწარს (ძაფს) ამოკეცავენ, 'ლომდნამე კიტს ერთად (ორწორად ან სამწორად) შეაერთებენ, რომ შემდეგ დაარსონ (შდრ. ჩუბ.).

ქაქა 1. ყურძნის გამონაწერი, ყურძნის ჩენჩო (ნ. საბა. ჩუბ., გურამ., მაყ.); 2. ფიჭის ნარჩენი. ფიჭის ჩაყოიან ქვებში, გაადნობენ, ტორაკში (ნ.) გაწურავენ, თაფლი და გამდნარი ცილი გაუა. შიგ დამრჩალი კუჭვი და ვიკავლახი (ნ.)—ქაქაა.

ქდე, ხამი ქდე, ანუ ზერხული ყურის სერი (ნ.): ყურის წვერი გვერდიდან სამგან ჩაქდეულია (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I, მაყ.).

ქედილა დაყვერილი ცხვარი. ახალდაყვერილი თოხლი (ნ.) ხამი ქედილაა წლამდე, შემდეგ ქედილა (ნ. საბა, გურამ. ქედილი, მაკალ. თუშეთი, ნ. შდრ. ჩუბ.).

ქეცვა ცხენსა და ვირის დამაკება (ნ. ჯავახ. ქართ. და კავკ. ენები, ში).

ქენვი ცოტა ცხიმი, სიმსუქნე. ქენკი მაიკრა — ცოტათი გასუქდა. აქედან: ქენკიანი რამდენადმე მსუქანი (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ., შარშ.).

ქერეში ქერამი (ნ. საბა, ჩუბ., მაყ. ქერამი).

ქერეხი: „მტერი რო შაოიდა სოფელში, იმთენი გაწვიტა კაცი და დედაკაცი, რო მკედარი ქერეხები ივით ეყარა“ (შდრ. საბა, ჩუბ. კუროხი, კირ., ბერ.).

ქიაჯანდურა ერთგვარი მწერია, გაბმული ჭოიჭინი იცის. იტყვიან ზოლმე: „ოა კიაჯანდურასავით გაბაბი (ლაპარაკი) და აღარა დღგები“ (ნ. საბა, ერისთ. კიათუნდურა, ჩუბ.).

ქიბლერა ყბეჯი და ბევრის მკამელი პატარა ტანის კაცი.

ქიის ამოყრეფა აბრეშუმის ჭიის გადაყვანა. ახალგაშოსულ აბრეშუმის ჭიის გონგოლას (ნ) ჩაუფენენ, ზედ გაუხევეა და გადაიტანენ სხვა ადგილას.

ქიის გაღალევა ნ. გადაღება.

ქიის წახვლა ნ. წასვლა.

ქიკარტა 1. ადრეულა ბალახია, „ყველაყაზე წინ ის მოდის ზაფხულში“. ჩხუბის დროს ერთმანეთს ეტყვიან: „შენ კიკარტაა გავაქრობ!“ „ჩემი კიკარტა წაქდა, გაქრა“ (ნ. საბა, ერისთ. კუკარტი); 2. მტსახელია კაცისა.

ქიკიკა კრელი უჯრა-უჯრა კრელი. პატარ-პატარა ოთხკუთხედებია (კვადრატული): ერთი თეთრია, მეორე სხვა ფერი და ა. შ. ჩახსაკრავს (ნ.) ჩასდგვს ნაწიბურად.

ქიმური ზავიწივით (ნ.) საკმელია: ღორის ქონში მოხალული მკადის ფქვილი. არ არის მიღებული, გაქირვების დროს იციან. ამხევა ნათქვამი: ერთმა კაცმა თქვა:—ღორი ქონმა და ტიმურმა ცოლ-შვილი ამამიწვიტაო. — გაქესლაო?—კითხა სხვამ.—არაო,—მიუგო. —მაშ, აბა, ამოწვიტა ეხლა ნახეო (შდრ. საბა. ჩუბ.).

კინკელის ფეკი წინდის კრელის საძეგლია. ლათინური S-ისმაგვარად მისდევს, ოღონდ ერთმანეთს გადაბმულია წვრილი ხაზებით. სიგრძე გარდაიკებულა (შდრ. კარიფსელა).

კინკელაქი ღერძის თავში ჩასმული ხის მანკვალი, რომ ღერძს თვალის არ გასტერეს (ნ. საბა, ჩუბ. კინკელაქი. წერ. კიკილაქი ურმისა, ჯანაშვი. კანკიქ).

კინკრაქა ურანგალი; გააყ. მალე რომ გაბრახდება კაცი, იმაზე იტყვიან: კინკრაქააო.

კინკრის ღედა (Lamium album, гл҃-хаш крапивоа) მხალია, ფოთოლი კინკრის მიუგავს, მაგრამ არა სუსხავს. ტუჩიანი თეთრი ტბილი ყვავილი იცის. აყვებამდე იკმება მხლად (ნ. საბა, გრისთ. კინკრის-ღედა, ჩუბ. მაც კინკრის ღედა, ჯინკრის ღედა).

კინკრის ფეკი წინდის კრელია, ჭგავს კინკელის ფეკს (ნ.).

კინკურულე მინდვრის ჩიტია პატარა, ბელურას მსგავსი. ბუჩქზე იცის ჯდომა და იძახისო: კინ, კინ, კინკურულეუ...

კინკუილი. კინკუილი კინკყლო, აყალმაცალი (შდრ. ჩუბ., ალავე. კინკყლი).

კიოტა (Agrostemma githago, к҃-кшш) ბალახია, შავი მარცვალი იცის (ნ. გრისთ. ჩუბ. მაც); გააყ. მწერი ზორბალი, წვრილი მარცვლები.

კიპა 1. თართის მუცლის ქვევითი ნაწილი (ნ. თართი; ნ. ჩუბ., ცაგ.); 2. მუცსახელია კაცისა.

კიპიტაური აუკუ, რაც ჩიპიტაური (ა.).

კიპინა მუცლის იარალია: რკინის ნახრეტის გასადღებელი ზუმბასავით მრგვალი გრძელი რკინა. აქედან: მო-

ტიპრეა (ნ.; შდრ. შარშ. ტიპრე.).

კიპიპი: გერბო კიპიპიით გა-მ. აღის ნახტქ—იტყვიან მუქან ნახტქზე: გააყ. კიპიპიებს მავანი კაცი — ძალიან მღიჯარია (შდრ. შარშ. ტიპიპია).

კიპის ოული სისუსტისგან გამოწვეული ოფლი, ან კაცს უნ. მუსხობასა თუ ტუჩაზე წაასრუებენ, შეკრება და ოფლს რომ დაასხანს.

კიკოდილა ვინც ითაქმის სულ ავ დმყოფობს, არც ავად არის და არც კარგად (შდრ. საბა. შარშ. კაკოდილი).

კიპინტი ნ. შუხსაფანი.

კიპინეთ ვიწროდ. უყვამოსა ტიოსნეთ აქ.

კიპხლი თრთვილი (ნ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. ტერაულ. მაც).

კიბა დანა უყეცავი დანა. „გაცევე კაცის ტიტა დანი თაო“ — შელოცვისას ემშაკ ეტბნებთან.

კიბი, კიბი გორგალი ჯარატაუნე დაბვეული ნართი, რომელსაც წაძრობენ და ისე აქეთ, სანამ არ ამობევენ (ნ. საბა, ჩუბ.).

კიბი გორგალი ნ კიტი.

კიბლაყი პანდური, რამაცა ტიტლაყი და გაავღე“ (ნ. ჩუბ. ტიტლატი, ტყ.).

კიღვი მზარ-ბეზის სახსარი (შდრ. საბა, გურმ. ალავე, წერ. ტირღვი, კიღვა, ჯავე ხ. II, 334).

კიჭვა ტილის შაღვა. „განამაულხარ და დინგახე იტიტიტი, სირკვილი არალი“

კივი სათამაშო კოჭტრი; სავარაუდოა აგრეთვე სამანი, მიწაში ჩაფლული სასახურო ქვა. აქედან: ტიჭის ჩაგდება (ნ.).

კივის ჩაგდება თამაშობაა. კარობის (ნ.) დაწყებისას კივს (სათამაშო კოჭტრის) ორმოში ჩაავდებენ, ზედ მიწას მიაყრიან, შემდეგ მიიტვევიან

ყველანი და კაჩებით (ნ.) დაუწყებენ ძეგნას და ცემას, ამოვადებენ ორმოდან და გაიმართება ხაჩობა. აგრეთვე სასახლერო ნიშნის (ქვისა და მისთ.) ჩაგდებას, მიჯნის, სახლერის დადებას უნდა ნიშნავდეს.

ქილა კინკილა, თიხის პატარა ჭურჭელია ლიტრის ან ხელადის მსგავსი. ცალყურა. ბევრებისთვის აკეთებენ (ნ. საბა, ჩუბ., კ. ყ. კიკილა).

ქიპრიკონა ძალიან უგემურად შეხამებული ფერი. უგემური ჭრელი (ნ. საბა კიკრიკელა).

1. ქიპყინა წვრილი. ყველა ჯურა სასახლე თევზი (ჩანგალზე ასაგები წვრილი თევზი დიდი თევზის დასაკერად) (ნ. საბა. ჩუბ.).

2. ქიპყინა ნ. ქიპყინი 2.

ქიპყინი 1. გოკების ხმაურობა (ნ. საბა; შდრ. ჩუბ.); 2. ხმაურობა ლაპარაკში, ყველანი რომ ალაპარაკდებიან და ერთმანეთს ყურს არ უგდებენ; გაუგებრად ლაპარაკი. აქედან: ქიპყინა კაცი (ნ. ბერ.).

ქიპყინა 1. ხელით უხეიროდ სრესა ან ხელა ცომისა, ტლახისა და მისთ. (შდრ. ჩუბ., ბერ.); 2. ჩვილი ბავშვის ან საქონლის ხელში კერისაგან დანაცვრა.

ქიპყინი ცხენის მალალი ხმიანობა (შდრ. ჩუბ.).

ქვე კდე (ნ. შან. კვეს).

ქვეთამყოფელი კვიანი. „რომელი ქვეთამყოფელი იხამდა ამბა?!“ (ნ. ჩუბ. ქვეთამყოფელი).

ქლაპკლუპი წყალში (საერთოდ სილიხში) მაგარი საგნის მოძრაობით გამოცემული ხმა.

ქლაპუნი უხეიროდ კამის დროს გამოცემული ხმა. ზოგი ადამიანი კამის დროს აქლაპუნებდა.

ქლერქი ქლერქი; ქლერქიანი (ნ. ჩუბ.).

ქლინკი ქლიკი, ჩლიკი; აკატ. ფე-

ხის წინა ნაწილი. „ფეკსამოხი ქლინკე ბეცე არ გამაადგება“ (ნ. საბა, ჩუბ. ქლიკი, ჯანაშვი. ქიკილა).

ქვაქვინა უხეირო პრანჭვა-გრება (ნ. საბა ქვაქვინა; შდრ. ჩუბ. ქვაქვინა).

ქონი ბეწვეულის მყვრალი, ტყავის ქუდების მყვრალი, მექუღე (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა I, გრიშ.).

ქოპოსანი დურგლის იარაღია: ხის საფხევი დიდი ქლიბი (ნ. საბა ქოპოსანი, ჩუბ., ბერ. ქოპოსანი, კობოშანი, ალავ. კობოშანი, ყლ. კიბოშანი).

ქორმაქაალა ენატანია, ჰოროკანა (შდრ. კ. ყ. კორტიკი).

ქოტა კოსტად რქებაწვეული საქონელი (შდრ. კ. ყ. ბარნ. ალავ.).

ქოტი ლობიოს სარის უბეწველო ლობიო. ბრტყელია, ჭრელი, გემრიელია (შდრ. საბა. ერისთ., ჩუბ. ქოტი).

ქოჭინა ჩვილთ საქარბგლი. სამთვალაა, ურემიით, ახალფეხადგმული ბავშვის სიარულის სასწავლად. ხის ჩარჩოა შეკრული. ჩარჩოს ერთი გვერდი ღერძად არის განკუთვნილი და ორი გოგორა აქვს აქეთ-იქიდან. ღერძის შუა ნაწილიდან გამოდის ბრტყელი ლარტყა, რომლის წვერი შეკრილია და ერთი გოგორა აქვს გაკეთებული. სიმაგრისათვის ამ წვერიდან ჩარჩოს თავამდე და გვერდებზედაც ლარტყებია დაკრული. ახალფეხადგმულ ბავშვს მიუყენებენ უკანიდან, ხელები ჩარჩოს თავზე უფლია, აწვებან, ქოჭინა მიგორავს და ბავშვიც მისდევს, თან იყუდება ხელ და ასე სწავლობს სიარულს (ნ. საბა, ჩუბ. ქოჭი, ქოჭინი; შდრ. ბერ. ქოჭინა/გ-ა).

ქოჭუა, ხურდა ქვა წვრილი ქვა ან ნამტვრევი ქვა. კედლის აწენებისას ქვათა შორის სახსრების ამოსავებად ხმარობენ (ნ. საბა ქოჭუი).

ჭრა ახალგაყვებულ ქურჭლის ვახეთქა მზისგან. „მზე კრის ჭურჭელ“.

კრელი სახე, ორნამენტი, ჩუქურთ-
მა. იტყვიან: ქვის კრელი, ხის
კრელი, წინდის კრელი და
მისთ. (შდრ. საბა, ჩუბ.).

კრიალა საკრიალებელი. ხის კო-
ლოფში დაკბილულმორგვიანი კითია
(ნ.) გაყრილი, რომლის კბილები კო-
ლოფის გვერდის ფიცარს ედება და
ტრიალის დროს ტაკიტიკუცი გააქვს,
კრიალებს. კითზე ხელი უვლიათ, ამო-
ძრავებენ და მის კრიალზე ჩიტი
ფრთხება. ამით აფრთხოებენ ჩიტებს
ყანებსა და ვუნახებში. ბავშვებიც თამა-
შობენ და ერთობიან (ნ. ჩუბ., მაც;
შდრ. საბა კრიალი).

კრიანთელი ტყემლის წვენი, ნიე-
რითა და მწვანელით შეხავებული. ზაფ-
ხულში გრილი და სასიამოვნო სასმე-
ლია. ჯამით ხვრებენ (ნ. წოწოქა: ნ. ქუ,
კირ. კრიანტელა: შდრ. საბა).

კროლა თუთა აკაა. აც მრეში
თუთა (ნ. მრეში; ნ. საბა კროლი,
ერისთ., ჩუბ. კროლა-თუთა).

კუა კია (ნ. საბა, ჩუბ.).

კუგუ-კუგუ ქათმების დაძახება და-
საპირებლად (შდრ. ჯუჯუ-ჯუჯუ).

1. კუკი ინდაურის, ბატისა და იხ-
ვის წიწილა. იტყვიან: „ბატი კუკი“,
„ინდოა კუკი“ და მისთ. აქედან: კუ-
კია მეტსახელია კაცისა (ნ. ქუ, კირ.,
ჯანაშვილ. კართ. და კავკ. ენები, 212).

2. კუკო კოკის ზურგი, კოკის ჩა-
ჩუტყნული მხარე, ჩაღრმავებული მხარე.

კუკუკო ხმადაბლა მუსაიფი, ტკბი-
ლად მუსაიფი (ნ. კირ; შდრ. საბა,
ჩუბ.).

კულუკი არადარბისელი, (ცეტი-
ვით. „კულუკი კაცია“ (შდრ.
ჯანაშვილ. კულუკ).

კუნტება კუნტება, სკუება, ჯდომა.
კუნტება: „ყველა მიწვევა-მოწვევა, მას-
კუნტელა კუნტია (var. კუნტია)“
[=ლიტრა]; „რად უკუნტისხარ

მანდ, რატო ვერ აძღვარხარ და ვერ
მასულხარ?“ (ნ. დაქუნტება).

კუნტუხი სველი, წვიმიანად ძალიან
დასველებული (ნ. დაქუნტუხი; შდრ.
საბა, ჩუბ. წუნტუხი, ბერ. კუნტუხი).

კუპაკი თაგზადაკარგულა მთერა-
ლი (შდრ. ჯანაშვილ. კუბაკ).

კუპა-კუპა ბავშვს რაზ ქანაწ,
ალურსით ამ სიტყვას ეუბნებოან (შდრ.
პუტი-პუტი).

კუტალა ნ. კუტვა.

კუტვა რაიმე დეფექტის გამო თვა-
ლის უზვიროდ სუქვა. აქედან: კუტა-
ლა ვინც უზვიროდ ხუჭავა თვალზეს
რაიმე დეფექტის გამო (შდრ. საბა,
ჩუბ. მოკუტვა, ბერ. კუტვა, კუნტვა).

კუჭია მეტსახელია კაცისა.

კუჭუა პატარა ბიჭის ააქსოო ორ-
განო (ნ. საბა).

კუჭულა ქათმის წიწილა (ნ. ქუ,
შან. რეცენხია, შლ: შდრ. საბა,
ჩუბ. კუჭული).

კუჭუნა საქონლის სატყეურობა,
გვალვიან ხაფხულში იცის (ნ. კირ.).

კუჭუნკალია შვიი კალია. დამე გა-
მოდის სანთელთან და „კუჭ-კრულ-ს-
იძახის. მკედლების ქორასთანაც იცია.
მკედელი არ მოკლავს: სამკედლის
ანგელოზობა. კედლის ხვრულზესაც ვტა-
ნება (შდრ. საბა, ერისთ. ჯუჯუ-
მკალი, ჩუბ. ჯუჯუ-მკალი. ჯანაშვილ.
კუჭუნკალი).

კუანტი პაობი. აქედან: კუანტი-
ნი პაობი ალაგი (ნ. საბა, ჩუბ.,
ქუ, ბარნ., შაკალ. თუმეფი, 51).

კუანტობი, კუანტობი კუანტაანი,
ქათმიანი ადგილი.

კუანკუარი კანკუარი (ნ. საბა კან-
კუალი, ჩუბ. კანკუარი: შდრ. წერ.
კენკუარი).

კუაპურტა აკაა, აც რაბიტაღრი
(ნ.).

ქვეპა ღვანით, წყლითა და მისთ. ბერვა. „რა იტყვიები მა წყლიანო ღვანით, წამო ჩემთან, მირონივით ღვინო გასვა“ (ნ. კირ. გატყვივა).

ქვეტელა თვალებდაქუტილი ადამიანი (შდრ. ბრეთელა: შდრ. საბა, ჩუბ. ტყეტა).

ქვევრა ჩენა. ჩვენება, დანახება. „რა ეტყვივრინე, არ იცოდი, რომ ნეწონებოდათ?“ „ნუ დახვალ და ნუ გტყვივრინები ქვეყანა!“ (ნ. გამოტყვივინა).

ქუმიშ (Anthriscus. кумиш) მცენარეა, ჩალამბარასა ჰგავს, მაგრამ მასზე ნაკლები სუნი აქვს; უფრო დიდი

იხრდება, არ იტმება (ნ. საბა, ერისთ, ჩუბ., ჯავახ. II, 224-ნი და სხვა, მაც.: შდრ. ტყ. ტყიმა).

ქუნიჭვილი - გვირ: „ყე კინჭვილი (ნ.).“

ქუიბა დიდი ვარსკვლავი, გაუენების ჭანს რომამოლის (ნ. ტყ.).

ქულურტვა ვიწროდ ყოფნა, ვიწროობისაგან ერთმანეთის ტულეტა „ოთანხი ვიწრო იყო, ბევრმა ტუმარმა მიიყარა თავი და ვიკყულურტებოდი თ“.

ქუმენა კენეტა; წყვეტა. „ე დასაღუაჲი პატარა ბიჭი ჩურჩხლებ ბოლოებ ატყმენტს“ (ნ. მოკუმენტა).

ბ

ხაბაზი ნ. მცხობელი (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ.).

ხაბარდოანი კაბა მეთელის რკალებზე გადაჭიმული კაბა, განივრად იდგა. „ქალო ხაბარდოანო, გაქ და ვიხარაინო“ (ტყ. ხაბარდა, გრიშ.).

ხადრაგი/ა სქელი, უხეში ქსოვილი, არ იყვება, თუ მოხვდა რამე, ფხაკიფხუკი (ბნაურობა) გააქვს.

ხაიწი ერთგვარი ფაფა: დადაღულ ებობსა (ნ. დადაღუა) და ხახვს ფეიქალს მოუტიღებენ და მოშუშავენ. მსუტე საჭმელია. დილას ან ხაშუაღამევს (სერიკულად ნ.) ჭავენ ხამთარში (ნ. საბა, ჩუბ., კირ, შან კვეს.; შდრ. ნარშ., წერ.).

ხაზიანი გადაბმა ფიცრულ სახლს რომ აგებენ. ქვემოთა ფიცარს ზევითა მზარეს ზურგს უყებებენ, ხოლო ზემოთა ფიცარს, რომელიც ამას უნდა დაედვას, გულს გამოულებენ, რომ ზედ დაეჭვას. წვიმა რომ მოსდებდა, წყალი ფიცრებს შუა ვერ შევა და ფიცარი აღარ დალპება. ასეთი წესით ფიცრის სახლის კედლის აგებას ხაზიანი გადაბმა ჰქვია.

ხაზინა სანაცრე. ვაკე ადგილას გაკეთებული საკირის სანახშირის (ნ.) ქვემოთ ამოღებული პატარა ორპო ნაცრისათვის. ჩვეულებრივ ფერდობზე აკეთებენ საკირეს და ნაცარს ქვემოდან გარეთ თოხით იღებენ და ჰყრიან, მაგრამ ვაკე ადგილზე ჩაფვრულ საკირეს მისადგომი არა აქვს და ნაცრის გამოღება შეუძლებელია, ამიტომ წინდაწინვე ძირში აკეთებენ ორმოს.

ხაზინიანი თოფი კაყინი თოფია ერთგვარი. ძალიან აქებენ: უტდენულიაო (შდრ. ჩუბ. ხაზინა).

ხაზმუხიანობა ხერა-ქვერა (ნ.) ავადმყოფობა, უღუნეობა. უფრო ბავშვებმა და ფეხმძიმე ქალებმა იციან ხაზმუხიანობა (ნ. ჩუბ. ხაზმუხიანი, საბა, ჩუბ. ხიხმუხიანი)

ხათა შარი: უბედურება. „ხათა პირდაპირ ეს“; „ამათან ლაპარაკი ხათა“. აქედან: ხათა კაცო შარიანი კაცი, მაწვალბელი კაცი (ნ. ჩუბ. ხათავ, კირ., ვაჟა IV, ცაგ.).

ხათაში - გვირ: „ყე წიკაწრა (ნ.).“

ხაიათი, უფრო ერთი გაბმა (ნ.) ძაფი. ზოგის თქმით, ხაიათი წმინდა აბრეშუმის ძაფია (ნ. შან. რეცენზია; შდრ. ბარნ., გრიშ. ხაიათის ყუთი, ხაიათი).

ხაიათის ბეჭედი მდარე ლითონის ყუთივლი ბეჭედი.

ხაკი რძის საწური. შეცხვარებში ხმარობენ. ხაკს კოდზე გადააფარებენ, ქუჩს (ბალახია) ჩაუფენენ, ზედ მარლა აფენია, რძეს ასხამენ და იწურება (შდრ. შაკალ. თუშეთი, 112).

ხალახო წმინდა, სუფთა, უხარჯო. ხალასი ოქრო, ხალასი ერო და მისთ. (ნ. ჩუბ., შპჰ. I; შდრ. საბა ხალასად ნაჯერი).

ხალიჩური ჭრელი ჭრელის სახელია: ხალიჩის სახეა გადმოღებული.

ხალხა, ხარხა კოლოკი, კოკი, გრძელი ჯოხი კაკლის საბერტყად (ნ. საბა ხალა. ჩუბ. ხალა, ხალხა, ქყ, ბარნ. ხალხა ჯოხი, ბერ. ხალახინი; შდრ. ალაგ. ხალახინი).

ხამი ბაბის ქსოვილი მომსხო. „სინდანიდამ ჩამოტანილი ნართის ქსოვილის ხამი ერქვა, შინ დართულისას — ლანი. ხამი ვიწრო და მომხო იყვის“ (ნ. ლინი; შდრ. საბა, გურამ., საათ., ვაჟა IV).

ხამი ბალახი უხვედრი ბალახი (ნ.), საკონესს რომ ჯერ არ უძოვია ისეთი ადგილის ბალახი.

ხამი ტყავი დაბალხანაში გამოუყვანელი გამხმარი ტყავი.

ხამი ქვაბი პირველად დადგმული (ნახმარი თუ უხმარი) ქვაბი არაყის გამოსახდელად.

ხამი შაქი ერთნაყოფი ცხვარი. ორი წლისა (ნ. შაქი).

ხამი წყალი სუფთა, ბუნებრივი წყალი.

ხამი კედლი დაყვერილი თახლი წლამდე, შემდეგ კედლია (ნ.).

ხამხური ჭრელი ჭრელის სახელია.

ხამუშ-ხამუშ ს.ნ.დასან. დროგანონებით, დროდადრო. „ხამუშ-ხამუშ იცის სოლმე კნი ამოღება“ (ნ. ვაჟა III ხამუშ-ხამუშად; შდრ. საბა, ჩუბ. ხამუში).

ხანხლა ცუდად (ოდნავ) შეწვა ხორცისა და მისთ. „რასა ხანხლი ემანდ, ბიკო?“ (ნ. გახანხლა, შახანხლა; ნ. საბა ხანხლა; ჩუბ.).

ხანჯლის გოთურგა ნ. გოთურგა (დამატებაში).

ხაო: ხაო უკრიფა სიცივე—სიცივემ მტკივანი ჭრილობიანი ადგილი დაუსოვა (ნ. საბა ხაო, ჩუბ. ხაო უკრიფა; შდრ. ქყ. კირ.).

ხაი აყირო, მწარე ხაი. რითაც ქვევრიდან ღვინოს იღებენ (შდრ. პაპირი; ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., ჯავახ. II, 271 და სხვა; შდრ. ჭლ. ვაჟა IV ხაივა).

ხაირი ქვევრიდან ღვინის ან წყლის ამოსაღები თუ ამოსაწურავი კურჭელი. როცა ძირში ცოტალა დარჩება, სხვა კურჭლით ვეღარ ამოიღება. ხაის (ნ.) თავს წააჭრიან. გულს გამოუღებენ და ორ მხარეს თითო ჯოხს გამოაბამენ მოძრავად; ამ ჯოხების მოძრაობით ქვევრში ხაირს დააწვენენ, აივსება, შემდეგ ააყენებენ და ამოიღებენ საყეს, გადააქცვენ და ისევ ჩაუხებენ ქვევრში და ასე ამოწურავენ ქვევრს. მალე არა ტყდება (ნ. გურამ., ჯანაშვი. ხაირ).
ხაუფი მარანოში, ცოტათი მჟავე (საკმელი თუ სასმელი) (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ხარავი, ხარავად დადგმა აგურისა აგურის უჯრა-უჯრასავეთ დაწყობა, რომ შიგ ცარიელი ადგილები დარჩეს და ნიავე იაროს და გააწროს აგური.

ხარაკი ტყავია ან გლე ქსოვილი დახვახე ჩამომბული. ოკრომქედლები მას კალთაზე იფარებენ, რომ ოკროს ან ვერცხლის ნაფხევი ჩაცვიდეს. შენდეგ ნაფხეს იღებენ და ინახავენ.

ხარატული ნ. პოლორკიკი (შდრ. ს ა ბ ა ხარატი. ჩ უ ბ. ხარატაული).

ხარბეზი ნ. ხარვეზი.

ხარვადი ოთხჯუთხი ტილოა, წვერებზე ზორტები აქვს და ამით ცხენის ურმის ხელნებზეა გაბმული. შიგ ლყრიან ბხესა და ქერს და ისე აკმევენ ცხენებს. მგზავრობაში იხმარება.

ხარვეზი, ხარბეზი, ნაჯული ხენის დროს კვალსა და კვალს შუა დარჩენილი მოღუნაი მიწა (ნ. ს ა ბ ა. ჩ უ ბ., ჭყ. ხარუენი. ხარვევი, წ ე რ. ხარეხი, მ ა ყ.).

ხარვეზის ამოლება ხარვეზის მოხვნა. ხენის დროს კარგი გუთნისდგეა მეორე შემოვლანზე ხარვეზზე გაატარებს გუთანს და მოხნავს.

ხართუთა (*Morus nigra*, черная шелковица) თუთის ჯიშია, სქელი, ნუკი მწვანე ფოთოლი აქვს, მრგვალი, ირგვლივ ხერხივით დაკბილული. გვიან მწიფდება. მტეხე ძალიან მწვანეა, შემდეგ წითლდება და ბოლოს ძალიან შევდება. დამწუფებამდე ცხარეა, მწიფე კი ძალიან ტკბილი (ნ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ, ჩ უ ბ., ბესიკი, მ ა ყ.).

ხართვა ۱۰۰۰۰, ۴۰۰ ხართვალა (ნ.).

ხართვალა, ხართვა (ურიათუბანი) თეთრი ყვრქანის ჯიშია (ნ. ე რ ი ს თ. ხარის-თვალა, ჩ უ ბ. ხარის თვალა, დაწერილებით ჯ ა ე ა ხ. II, 402, 417 და სხვ.).

ხარიბარი ნ. კარიპარია.

ხარიხა ۱۰۰۰۰, ۴۰۰ გარინგა (ნ.; შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., ბარნ. ხარიხო).

ხარო ქვიტკირამოყვანილი დიდი ორმო განძის დასამალავად (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ., გურამ.; შდრ. ბარნ.).

ხარშო საღარიბო შეკამანდია: ცხიმსა და ხახვს დადავონ (ნ.), შემდეგ წყალს დაახამენ, გადმოადღულებენ, მარილით შეახევენ შეიძლება კვერცხიკ ჩაახლონ. თუ ხმელი პური აქვთ, შიგ

მონარშავენ. თუ არადა მერმე ჩაიმტვრევენ (შდრ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

ხარხა ნ. ხალხა.

ხარჯი ერბოს დახალასების (ნ.) შემდეგ ქებაის ძირში დარჩენილი კუბუკი (შდრ. ჩ უ ბ.).

ხახვირში ლენისფერა. ასეთი ფერის გამომცემ მცენარესაც ეწოდება (შდრ. ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ.).

ხახახა ნ. ხახახი.

ხახახი ფერის ელვარება, მაგ. ბალაისა. „მინდორი მწვანედ ხ ა ს ხ ა ს ე ბ ს“ (ნ. კ ი რ.). აქედან: ხ ა ს ხ ა ს ა.

ხაფვალი — ხვალ + ფვალი (ნ. თავ-თავის ადგილას; შდრ. ბ ე რ. ხაფსვარი).

ხაშალი გამხდარი (შდრ. სიხაშლე; შდრ. კ ი რ. ხაშალი ხე).

ხაში შენაშული ცომი საფუარად ერთი-ორი კვირისა. ამბობენ: შიგ „ქირისტეს სისხლი“ ურევიათ (ნ. ჩ უ ბ.).

ხაშის გაახლება ხაშს ცოტა ფქვილს წააცრიან და ცხელი წყლით მოხელენ საღამომით, დახუჩავენ და დილას მზადა ცომის მოსაზღვლად. ასე მაშინ იქცევიან, როცა ხაში ძველია—ორი-სამი კვირისა და მეტისაც.

ხაშის ზიარება თუ ხაში გაფუქდა, გაღვივებულ ნაკვერცხალს ჩადებენ შიგ და ზედ ლეინოს ან ძმარს (თუ ლეინო არ არის) დაახამენ და დააფარებენ სუფრას ან სხვა რამეს. ხაში გაფუქდება.

ხაშის შეკამანდი წყალში გახსნილ ხაშს (ნ.) ფქვილს მოუკიდებენ და შეზავებენ ცხიმით. ხაში სიმჟავისათვის აქვს.

ხაშლამა შეუკამნავად მონარშული ხორცი. ხორცს მონარშვის შემდეგ ამოიღებენ სიხზე და მარილს მოაყრიან. უწენოდ ჭამენ (ნ. ჩ უ ბ., მ ა კ ა ლ. თუ-შეთი, 110).

ბანაკალი შის ორთითა, საკმაოდ დიდი და მოსტო (მუჭი კარგად მოეკლებათ), თიანები გრძელი აქვს. ახმარება ლივის ან ტუქვის თაღმის ან ძნის ასალებად (შდრ. საბა, ჩუბ. ხეჩაკალი, ჯანაშვილ. ხაქვეალი).

ხაქიკორა მხალი (Nasturtium officinale, наросток) ზამთარში, თებერვალში, მოვლის. ნაბარსა და ვენახებში იცის, ადრე გაზაფხულზე ყვავის თეთრად. წვნიკი ყვავილი და მოგრძო დაკბილული ფოთოლი აქვს (ნ. საბა, ერისთ, ჩუბ., მაყ. ხაქიკორა, ქყ. ხაქიკორა).

ხახალი 1. წნული სინი პურისა და ხილფელის სუფრახე მოსატანად (ნ. ჩუბ., საათ., მაყ.); **2.** ბხისა და ჭერის ცხავი (ნ.; შდრ. ბერ.).

ხახანახირი აუარებელი საკონელი; იპატ. ერთად შეყრილი ხალხი.

ხახუტელა ეინე გულისამრევე სიტყვას წამოაყრანტალებს ქამის დროს.

ხეხარკალა გაუთილელი ქალი.

1. ხევანი 1. ხე საერთოდ (შდრ. საბა, შაპნ. I); **2.** ხეზე აწვებულა ვახი. მალღარსავით (ნ. ჯანაშვილ. II, 310).

2. ხევანი წინდის კრელის სახელია: ხეა და ზედ გახვეული ვახია გამოსახული.

ხევნარი ზღებიანი ადგილი (ნ. საბა, ჩუბ., შაპნ. II).

ხევრე-ხევრე, ისავ ხევრე რაც იყო, ისევ ის არის.

ხეთქვაშდე გაძლომა ძალიან გაძლომა.

ხეთქვა-ზბრეწა უზომო ჭკმა-სმა.

ხელაფადებული მიწა ნ. კელდადებულის მიწა.

ხელეს დივარი ნ. კელდიტარი.

ხელსაფქვა ნ. კელსაფქვაევი.

ხელფიცარი ნ. კელფიტარი.

ხელში ხაქერი საქონელი ნ. კელში საქონელი.

ხერგი მდინარისაგან გატანილი დიდი ნ. ქერი შემისა. დიდი ხე. „წყალი ადრედ და ხერგები მოზიდა“ (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ვაჟა I ხერგ).

ხერხის პირი წინდის კრელის სახელია: ხერხის კბილებივითა გამოყვანილი.

ხერხული ნ. კდე.

ხეშავი ხეა, ზეკრული (ნ.), ლენინიფერი გული აქვს. წვრილ შვეთაყვს იხამს, არ იკმება (ნ. საბა, ერისთ. ხეშავა, ჩუბ. ხეშავა; შდრ. მაყ. ხეშავა). **ხეშვა 1.** მოქნა ტყავისა და მისთ; **2.** მოხეშვა (ნ.).

ხეში მორგეში ღერძის გასაქვი წვრილი სოლი (ნ. სახეშა, მოხეშვა; შდრ. საბა გახეშვა).

ხეწაცეული წინდის კრელია: დაწვენილი ხეა გამოსახული.

ხეჭო ხიწვი (ნ.). ზოგიერთი ხე, მაგ., ფიკვი, ნაძვი, თლის დროს იხევა, ნაფოტებად ადვილად იპობა და წვრილ გრძელ ანახეტქს იძლევა. ამ ანახეტქს ეწოდება ხეჭო. კაკალი უხეჭოა, ფიკვი და ნაძვი კი ხეჭოთია (შდრ. საბა, ჩუბ. ხეჭვი, ბერ. ხეჭვი, ხეჭბია).

ხეჭრელი (Rhamnus frangula, ломкая крушина) - გვიხეშავია (ნ. საბა, ერისთ. ხეჭრელი, ჩუბ. ხეჭრელი, მაყ.).

ხეხილი ხილის ბალი, ხილნარი. „ხეხილში კბორები შასულიცვენ და დეელუწნათ იქაერობა“ (ნ. ჩუბ. ხე-ხილი).

ხეხუ შის მასალა, მაგ., გუთნის ან ურმის შის ნაწილები.

ხევის თავი ახალგაღვიწილი ვეჯიდან საწირავად აღებული ერთი ჯანი შორბალი (შდრ. ვაჟა I).

ხე-ლხევით ზეგ (ნ. ვაჟა I, III ხეალ-ხევით).

ხვალე ხარზხის იარაღია: ფეხსაცმლის ახმის (ნ.) ასაწევი ოღნავ ამოხრი-

ლი წინდის ჯობი. წვერა წათლილი აქვს, რომ ადილიად ჩაერქოს (ნ. ფსვალი; ნ ბ ე რ. ზეალი. ხეალ-ფსვალი)

ხეაღიჭა საქმის გადადება ხეაღისთვის, საერთოდ საქმის მიგდება, საქმის გადადება შემდეგისათვის. „რამე მიხვალ ი ე ბ, კაცო, გადაქრით მითხარი, როდის იქნება ნამდვილად“ (ნ. დახვალღიჭა; ნ. საბა დახვალღიჭა, დახვალღისება).

ხვარახნი ტყვე უბედურებაგამოვლილი, შორი გზადან დაბრუნებული შიშველ-ტიტველი და მშვიერ-მწყურვალად აღამიანი. „ოგეთი იყო, როგორც ხვარახნი ტყვე“.

ხვარხაღი სორხალი (ნ. საბა, ჩუბ).

ხვარტქლა, **ბადალო** (*Convolvulus arvensis*, *хвирток, березка, похител*) მხვიარა, აწყლანი (ნ.) ბალახია, პატარ-პატარა ნუბისნაირი ფოთოლი აქვს, ჰირგადაშლილი მოზრდილი მოპირისფრო ყვავილი იცის. ყანაში თუ მოვიდა, დაეხვევა, დააწვენს და დაღუპავს. აღბათ ამიტომია, რომ აღამიანს, უმთავრესად ბავშვს, დასაქმებულის შესრულებაზე რომ უარს იტყვის—ოოს, ვერ წავალო,—მიაყვარებენ: ხვარტქლა! ან თუ აღამიანი არ ესიამოვენებათ და იმას ცხვირს დააცემინებს, „ხვირის“ ნაცვლად ეტყვიან „ხვარტქლაო“ (ნ. საბა, ე რ ი ს თ., ჩუბ., კ ი რ., მ ა ყ.).

ხვარხვარი, **ხხვიერ-ხხვიერ** მარცვლებიანი ერბო, ხიხილადა და მისთ. აქედან: ხვარხვარპირიანი საჩენ მხარეს რომ ხვარხვარი ექნება ისეთი ტყვი.

ხვეულა წინდა ორმაგი წინდა. ასეთ წინდას რომ კსოვენ, საფერადებელ ბაწარს გამოღებულ თვალზე გადააცვამენ ხოლმე და ყულფავენ, ეხვევა.

ხვეულიანი ხე დაგრებილი ხე. ზოგი ხე ჭარისა თუ სხვა მიხეხის გამო

ხვეულად იზრდება. მასალად არ ვარგა (ნ. საბა ხვეული, ჩუბ. ხვეული აე).

ხვეწა ნართისათვის ბეწვების მოცილება. ნართს, ბაწარს მუხლებზე მოიღებენ, ცალი წვერი მარცხენა ხელზე აქვთ ახვეული, ბაწარი ორჯერ გადახვეულია წვრილ ლერწამზე, რომელსაც მარჯვენა ხელით წინ და უკან ატარებენ. ლერწამი აცლის ბეწვს (ნ. საბა, ჩუბ. ხვეწა, ხვეწა, ჯანაშვი. ხვეწა, მაკალ. მთიულეთი, ნე ხვეწავენს).

ხვითქი დიდი ოფლი (ნ. ჟღ. ხვირთქლი; შდრ. ჩუბ. ხვირთქლი).

ხვინიკი, **ხვინიკობა** ცმუყვა, თამაში სიცილ-კისკისით. „რასა ხხვინიკობთ, გოგო?“

ხვინქა წვრილი ქვები, კენკები (შდრ. საბა ხვინქა, ჩუბ. ხვინქი, ე რ ი ს თ. ხვინჯა).

ხვრიში მაგარი სხეულის წვრილი ნამუსრავი, მაგ., მარილისა: ხვრიში მარილი ზღვის მარილი (ნ. გობი; შდრ. კ ი რ. ხვრიში, საბა, ჩუბ., შან. II ხოშორი).

ხია განაეალი ბავშვის სიტყვით. ხაამოვნება ზიანის მიყენება. „იმან თუ არავის უხიამოვნა, ხო არ შაიძლება!“

ხიბალი საწამლაგი. ავადმყოფობისგან (უმთავრესად ციებ-ცხელებისგან) „მოწამლული“ აღამიანი (შდრ. მოხიბვლა); გარტ. მწარე სიტყვის აღამიანი (შდრ. კ ყ., შან. II).

ხიბალხუბალი, **ხიბახუბა** ერთმანეთში არეული ცუდი ხილეული, აღამიანს რომ აწყვენს. „ხიბახუბასა აქამს და იმითვინ აციებს“ (ნ. საბა ხიბახუბა, ჩუბ. ხიბახუბა, ხაბახუბა).

ხიბვლა მოწამლევა, მოშხამევა (ნ. მოხიბვლა; შდრ. საბა, ჩუბ. ხიბვლა).

ხიფი ნ. რიკი 2.

ხიზი ერთად მოდულებული თბის ქონი და დაფქული აგური ან ნაცარი

გატეხილი ქვევრის წასასმელად, რომ სითხე არ გაუვიდეს (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ., წერ., მაყ.).

ხიი!.. ნებრის შეძახილი ხარისა და კამეჩისადმი გვერდზე მისაყენებლად. ხეკაუნა ხეკაუნა, კოდალა (ნ. ჩუბ. ხეკაუნა).

ხილაბანდი საშინაო ცალპირი თავსახვევი, სამკუთხედია. ხმარობენ უმთავრესად ღაშე თმის შესაკვრელად, თავის შესახვევად.

ხილვა სამოსლისა და თავის სინჯვა-თვლიერება ტილების გასაყრევინებლად (ნ. ბერ.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ხილის მოლევა ნ. მოლევა.

ხილიხული ხილეული.

ხინკალა მეტსახელია კაცისა.

ხინკალი საქმელია. პურის ცომს ღავეაშივით გააბრტყელებენ და დააგრძელებენ, შიგ დაეკილ ზორცს გაახვევენ და მოხარაშვენ. არის უხორცო ხინკალიც: ყველისა, კარტოფილისა და სხვ. უფულო ხინკალი კი შიგნიდან ღრუა; მას ხარაშვენ ცხიმთან წვენში. ხარაშვაში შიგ წვენი ჩადგება და ცხიმთან იქნება (ნ. შან. კვეს., გურამ., ბესიკი; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ხინხილი ძლივ-ძლივ სიარული უძღურისა ან ფეხბრტყიანი ადამიანისა. „ძლივ-ძლივ ვ ხ ი ნ ხ ი ლ ე ბ, სადა მაქვ ტარები თავი, რო სამუშაოთ ვიარო“ (ნ. ჩუბ.; შდრ. ვაჟა III, IV ხანს.ლი).

ხიო! ხარისადმი შეძახილი განზე მისაყენებლად. ადამიანსაც ეტყვიან

ხირბიჭა, ჭაცაცოანი მსუწავი, გაუმაძღარი, კამაში დაფეთებული; მშუერი ადამიანი; ხარბი.

ხირხატი ქვიან-ქვიშიანი ადგილი, არალამიანი. აქედან: ხ ი რ ხ ა ტ ი ვ ე ნ ა კ ი კ ნ ქ ვ ი ა ნ ი ა დ გ ი ლ ს ე ნ ა ხ ი. ასეთი ადგილის ვენახის ღვინო კარგია (ნ. ვენაკის გამოსავალი; ნ. ჯავახ. II,

124 და სხვ.; შდრ. საბა ხირხატი, მაყ. ხირხატა ნიდაგი).

ხირხიმელა ხერხემალი.

ხირხიტო ნიგეხისა, ს ჴისა და ჰამილორის შეკამანდი. ვოთად მოაღულებენ, მწვანილეულით (ხახვით, წიწხით, ოხრაბუშით, რქანით) შეაწელებენ. მსუხავე გემრიელი საქმელია. ციებას იწვევს (ნ. კოტრანა; ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა ხირხიტონი).

1. ხიშტაკი ტანისამოსის გვერდებზე ჩასაყენებელი მოგრძო სამკუთხედი ნაქერია სიგანის მისაცემად და აგრეთვე დასაირიბებლად. უკეთებენ ილიებშიც, ოღონდ მაშინ ოთხეუთხედია (ნ. ახლუტი, ჩიბუხი; ნ. კირ. ხისტაკი; შდრ. საბა, ჩუბ.).

2. ხიშტაკი ოქრომკედლის იარაღია: საყალიბე.

ხიხიხი ნ. კიჩიჩი.

ხიწი, ხიჭე ხეჭო (ნ.), ლურსმანით წვეტიანი ანახეთქი ხისა (ნ. საბა, ჩუბ., ქყ.).

ხიწიწი, ხოხოწიწი წვრილად დაქრილი ცხერის ღუმის გამოდნობის შემდეგ დარჩენილი ნახრაკვი (ნ. საბა, ჩუბ. ხიჭიკვი, კირ., შან. რეცენზია ხიწიწი).

ხიჭვი ნ. ხიწვი.

ხიხვი ძველებური ყურძნის ჯიშია, თეთრი. ვახს წითელი რქა და ბუსუსიანი ფოთოლი აქვს, თხელი მტევანი იცის, მარცვლი მრგვალია და ფეროვანი, ყურძნი ძალიან ტკბილია (ნ. ჯავახ. II, 407 და სხვ, ალავ.).

ხიხვირ-ხიხვირ ნ. ხვარხვარი.

ხიხია განავალი ბავშვის სიტყვით (ნ. კირ.).

ხლართი, წინდის ხლართი წინდის ყელზე გაკეთებული ყულფები სახვევის გასატარებლად; საცალოს (ნ.) ყულფები (შდრ. ჩუბ., შარხ. ხლართი).

ხლუჰუჰა ლაწირაკი.

ხმუნჭი დაძახვის ან რამდენიმე წვე-
რის ერთად შეგრების დროს ცალი
წვერი რომ გადაიგრიხება, ყულუს გაი-
კეთებს და შემდეგ, წვერების ერთმანეთ-
ზე შეგრებისას, გვერდზე გამოეკიდება
ბეჭეპკით, რტყვიან: ხ მ უ ნ ჭ ი შ აყვაო
(შდრ. საბა ხმუნჭი, ჩუბ. ხმუნწი).

ხოყერა გოგრა კანმაგარი ფერადი
გოგრა (ნ. ალავ.).

ხოყერი კურჭელია: ხის ქერქის
კასრი (ნ. საბა, ჩუბ. ხოყი, ხოყერი,
კირ., ჯანაშვი. ხუყერ, ცაგ., მაკალ.
მთიულეთი, ნმ. მაყ.).

ხოყი ნ. ლოყი (ნ. საბა, ჩუბ.;
შდრ. წერ.).

ხოლიხი წვრილი თევზის ბადე (ნ
საბა, ჩუბ.).

ხომარდული ვაშლი დაბალი ტანის
ვაშლი, ბუჩქივით იზრდება, ნაყოფი თი-
ბათეში მწიფდება (ნ. ერისთ., მაყ.
ხომანდული, ჩუბ. ხომანდული ვაშლი).

ხომლება ალერსი. „წუხელ სიხმარ-
ში მეგობარ ვეხომლებოდი“.

ხომრეელი ფართო, განიერი. ჩვეუ-
ლებრივ იტყვიან ტანისამოსზე: „ხომ-
რიელი კაბაა“ (ნ. ბარნ., საბა
ხოვრიელი, ჭყ. ხომარიელი).

ხონი თაბახი, მთლიანი ხისგან
მრგვლად გამოთლილი გობი. მასში
ცომახ ხელენ ან ფქვილსა ცრიან. აქე-
დან: ხოჩა (ნ. კონჩა; შდრ. საბა,
ჩუბ.).

ხორავეჭება მონება (ნ. დახორავე-
ჭება).

ხორახანა (Artemisia cina, уртап-
поси сина) ხორასანი, ხვარასანი, მცე-
ნარვა, რომლის თესლს მუცლის კიის
წამლად ხმარობენ (ნ. ერისთ., ჩუბ.
ხოროსანი, ხვარასნის თესლი, აბულ.
ხვარასანი, საჯათ. ხორასანი, შარშ.,
მაყ. ხოროსანი).

ხორუში ნ. კორუმი (დამატებაში).

ხოხიანი ხორბა, ბრგე კაცი.

ხოტორა, ხოტარო პურას ჯიშია,
უფხო, სქელთავთავა, თეთრი მრგვლი
მარცვლი იცის. კილიდან (ნ.) ჩანს
მარცვლი. პური უვარგისია, ფატარია
(ნ.; ნ. წერ. ხოტრა; შდრ. ჭყ. ხო-
ტორა).

ხოწი ხეწი, ხის კურჭლის (მაგ,
კოვისა და მისთ.) გულის გამოსაღები
მოკაყული რკინის იარაღი (ნ. ჩუბ.,
ხეწი, ჭყ., წერ., შაბ. კეეს., ჯაყაბ.
I, 215 ხეწი, ბერ. ხეწაწინი; შდრ.
ბერ. ხოწი).

ხოჭიჭი ჩვილი ბეშვის ჩასაწვენი
საგოგაებზე (ნ.) დაკრული ფიცარი.
ერთი კვირის შემდეგ აქედან ბაგეშა
გადაჰყავთ აკვანში (ნ. საბა, ჩუბ.,
კირ., გურამ.).

ხოხოწიკი აგაგა, აც ხიწიწი (ნ.; ნ.
ჩუბ.).

ხოხორი კოკოი.
ხრალი ნ. მხრალი (ნ. საბა, ჩუბ.,
მაყ., კირ. ხრალი; შდრ. ჯანაშვი.
ხრალ).

ხრამუნა ერთგვარი თევზია.
ხრაატო ხრასტი, ამონახველი (ნ.
საბა, ჩუბ., ბესიკი ხრასტი).

1. ხრეკა ლითონის შესაკრავი, დუგ-
მები: ერთი კავიანია, ხოლო მეორე
ყულფიანი (ნ. საბა, ჩუბ. ხრეკი,
მაკალ. თუშეთი, 149 ხრეკები).

2. ხრეკა ქვევრიდან წყლის ამოსა-
ლები აყირო (შდრ. ხაპი, ხაპირი; ნ.
ჭყ, ჟღ. ხრეკი).

ხრინწი ხრეკა, სარმა. საჭიდაო
ფანდია: ფეხს ფეხში გამოსდებენ წასაქ-
ცევალ (ნ. საბა, ჩუბ.).

ხრინწი 1. ყელის ავადმყოფობა,
როცა ადამიანი წრიპინთ ლაპარაკობს,
თითქოს გაცივებულაო; 2. ქათმის
ავადმყოფობა: ყელში ეჩრება, ხმა ერთ-
მევა, კლავს (ნ. საბა, ჩუბ., გურამ.).

ბრიოკი მოტიტვლებული, უდაბნო-სავით უნაყოფო ველი (ნ. შარშ. ხრიაკი მიწა).

ბრუკვა ძალიან დაწვა. „ცხარე მზეა და ახრუკამს ყველაფერ ეოკერი“. აქედან: დახრუკვა დაწვა; გადახრუკვა გადაწვა, გადატრუსვა. -გვალვამ მინდორი მთლად გადახრუკა“ (ნ. ბერ.; შდრ. ჩუბ.).

ბრუნტვა ნ. ხრუეტვა.

ბრუატვა, ბრუნტვა კუმშვა, კრუნჩხვა. „რამ იხრუატები, ბიჭო, ჭკივან?“ (შდრ. საბა ხრუსტვა).

ბუთილი ცხერის გადამდები სენია, უფრო ბატკანს ემართება: ფეხები ვკრუნჩხება, შემდეგ კორძები უჩნდება. წამლად, კრურწმენით, შემდეგ საშუალებას მიმართავენ: ალხაჯს (ნ.) უცვლიან ცხვარს, შიგ ზღარბს უშვებენ, ზღარბი წავა და სენს თან წაიღებსო. ხუთშალალა ხუთშაბათი (ნ. ორშალალა).

ხუთშაშვეპული ნ. შაშვეპული.

ხული ნ. გ ზული.

ხუნი გახუნების თვისების მქონე. იტყვიან ზოგ ქსოვილზე: „ეს ხუნია, არ ვარგა ამი ტანისამოსი“ (შდრ. ჩუბ. ხუნი, ხუნება).

ხუნძვლა ბევრი ნაყოფის. ბევრი ბილის მოსხმა. „წღფულ ვენაკებ ძალიან ახუნძლია“. აქედან: დახუნძვლა, დახუნძვლილი.

ხუნწვლა ხუნძვლა (ნ.), ბევრი ნაყოფის, ბევრი ბილის მოსხმა. „წღფულ ხენილ ძალიან ახუნწვლია“. აქედან: დახუნწვლა, დახუნწვლილი (ნ.).

ხუნწი (Ribes, смородина) მოცხარი (ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ., მაც.).

ხუნწვლა ღვინის ბლომად სმა, ღვინის ერთბაშად გადაკვრა. „ჩვენებიანთ

დათა ძალიან უყვარს ღვინი ხუნწვლა“ (შდრ. ხუნწვა).

ხურდა ქვა აკაკი. აკაკი ქოქყა (ნ.; ნ. ჩუბ. ხურდა).

ხუროს ხერხი გრძელი ხერხია, სწორი, კბილები ყველა ქვემოთ აქვს მოქცეული. ამ ხერხით ხარაჩოზე მუშაობენ: ერთი მხერხავი მაღლა დგას გასახერხ მორხედა მეორე—დაბლა, ხერხი აღის და ჩადის მაღლა-დაბლა, კრის მხოლოდ ქვემოთ ჩამოშვებისას. მორგებს ხერხავენ ფიცრებად და კოკებად.

ხურხური ბევრი ხალხის ერთად მოძრაობა, მისვლა-მოსვლა (შდრ. წყრ. ხურხლად).

ხუხუნა მოხუცი სწრაფი სიარული. „როგორი ხუსხუსი იცის აბებერმა?“ (შდრ. ქყ., კირ.).

ხუშტუკი თავნებობა, უხასიათობა, ხუშტური. „ხუშტუკები შაყრია“ (შდრ. შარშ. ხუშტური).

ხუჭიშალაობა, დამალაობა ბავშვთა თამაშობაა. ერთი თვალებს ხუჭკეს, სხვანი იმალებიან. რამდენიმე ერთეულის დათელის შემდეგ თვალებს გაახელს და დაიწყებს ძებნას. ვსაც დაიკერს, ახლას იბძის თვალებს და გრძელდება თამაშობა.

ხუხალა თმაწვერგაციენული, თმაწვერგატრუსული ადამიანი.

ხუხვა 1. გადაკვრით სმა. „ღვინი ხუხვა უყვარს“ (შდრ. ბერ.); 2. შეფიცება, შეთბობა. „პურსა ახუხამს“ (შდრ. წყრ.).

ხუხლუწა პირმოტეხილი ლიტრა ან კოკურა (ნ.) ბუმბულის შესანახად გამოყენებული.

ხუხუნაკი ხუნაგი. უფრო ღორს უჩნდება: ყელი უსივდება და ახრჩობს სწრაფად (ნ. საბა, ჩუბ. ხუნაგი, აბულ. ხუნაყი).

3

ჯავლი მელიას, ტურის ჩხვილი. იტკვიან ადამიანის მიმართაც, როცა ის ვისმე დიდხანა ეძახის. „ტური კავილი“; „ტურასავით კავის“; „რასა ეკავი!“ (ნ. საბა, ჩუბ., ვაჟა III ხავილი).

ჯალი აჟაჟ, ლეკ ქუმელი (ნ.; ნ. საბა, ჩუბ., აბუღ., ბუქურ., ქყ., ჯურამ, დაწვრილებით ვაჟა III ხალი, შან. კეეს. 2 კალ).

ჯანჯრათო ყანყრატო, ყელი.

ჯარგაომოშვების ხანი დრო, როცა გუთანი უნდა გამოუშვან მხას გადაწვერვისას.

ჯარ-გუთანი თანეარსკვლავედი, დიდი დათვის ხომლი.

ჯარ-გუთნის მადლო საფიცარი იყო მხველ-მთესველისა.

1. ჯარიანი ხარების პატრონი, ურმის შემომის საშუალების მქონე; კალტ. შეძლებული, მდიდარი. წინათ ქიხიყის მცხოვრებნი ორ კატეგორიად იყოფოდნენ: კარიანიებად და უკარობებად. კარიანებს შეეძლოთ დამოუკიდებელი მეურნეობის წარმოება, უკარობებს კი არა (ნ. უკარო).

2. ჯარიანი აჯაჟ, ლეკ თოფიანი (ნ.)

ჯარიპარია დიდი ვარსკვლავი, ნაშუალამევის ვარსკვლავი. აჯაჟ-აჯაჟ: ცისკარი ყოფილა ამოსული, მებრას ხაოიპარია ჰგონებია და დაუძინია; ხარი გაჰპარვია, გაუღვიძია და უკვე გათენებული ყოფილა, — ამიტომ დარქმევილა. ზოგის თქმით კი: ხარიპარიას ამოსვლისას ხარმა იცის გაპარვა საძოვარზეო (ნ. ქარენყირანი; ნ. ჩუბ. ხარი პარია, ვაჟა IV ხარი-პარია).

ჯარიფხელა კრელის სახელია: სიგრძე ერთმანეთზე წვერისწვერ გადაბმულია ლათინური S-ის მსგავსი სახე (ნ. კინკელის ფეკი).

ჯარობირა (Helleborus, жоробир)

ხარისძირა, მცენარეა. ამისი ლერო თუ გაიბნია ვინმემ, გაასივებსო (ნ. საბა

კარისძირა, ერისთ. ხარის-ძირა, ჩუბ. ხარის ძირა, მაყ. ხარისძირა).

ჯარკაშეჩი ხარკამეჩი, მამალი კამეჩი (ნ. ჩუბ.).

ჯარჯდომი ნ. კარკნილი.

ჯარჯნილი, ჯარჯდომი ხრახნილი.

ჯაფაცი მატყლი აჯაჟ. ლეკ ფაკაცო მატყლი (ნ.).

ჯაფერა დაკაეება, დაქერა, დაბანდება. „ტყუილათ ქერით ნუ ეკაფერამ მა კურბულ, მაგაში ხვარბალი უნდა ჩაყვარო“ (ნ. დაკაფერა).

ჯაფიცო: კაფიცო ექირს უნახაობის ფეთება აქეს. აკაფიცო ექირს, საქულ რო დანიხამს ხოლმე, ფეთიანივით უცემა“. აქედან: დაკაფიცოებული (ნ.).

ჯანობა საბავშვო თამაშობაა, ფეხბურთსა ჰგავს. ორ ჯგუფად გაიყოფიან ბიჭები არჩევანის წესით. ხელში კაჩები (ნ) უჭირავთ, მუშტისოღენა მრგვალი ხის კოჭური აქვთ. ორას-სამასიოდე მეტრის სიგრძე და ასიოდე მეტრის სიგანე მინდორი აქვთ ამორჩეული, თავ-ბოლოს დანიშნულია და ბინაა (ნ. 3) დადებული. ასევე დანიშნულია შუა ადგილიც. ერთი ჯგუფი ერთ მხარეს ერეკება კოჭურს, მეორე ჯგუფი — მეორე მხარეს. თამაში იწყება ცენტრიდან. პირისპირ დგანან დღეები. თავ-თავის ბინაზე უყვანათ თითო მუთამაშე (ვინც საით ერეკება, იმისი ბინაც იქით არის), დანარჩენი მოთამაშენი განწილებული რიან მთელი წოდენის გაყოლებაზე ერთიმეორის პირისპირ. მოთამაშეთა რაოდენობა განსაზღვრული არ არის ამაჟამად. ხუთ-ხუთზე ნაკლები აღარ ივარგებს, რადგანაც მინდორს ვერ გასწვდება. ბინაზე მდგარი მოთამაშენი არ დაიჭვირან ადგილიდან. ისინი ბინაზე მისულ კოჭურს გამოჰკრავენ ხოლმე.

თუმცა მოთამაშეთა ადგილები განსახლურული და დაკანონებული არ არის, მაგრამ ყოველი დედა უყვირის თავის შვილებს, იდგნენ იმ ადგილას, სადაც დედამ დააყენა, რომ მიგორებული კოპური სწრაფად გააგორონ (ჯაჩის ცემით) თავიანთი ბინისაკენ. რამდენსაც გაიტანენ, იმდენი ქულა ჩაითვლება. თამაში ძალიან ჰგავს ფეხბურთს, ოღონდ განსხვავება ის არის, რომ გატანილ კოპურს ხელახლა ცენტრიდან კი არ აათამაშებენ, არამედ ბინიდან გამოკრავენ. კაჩაობა უწინ ჩოგნით ბურთაობა უნდა ყოფილიყო.

ჯაჩი ჩოგანი (ნ. 1), თავიანი ჯოხი, კაჩაობის დროს იხმარება კოპურის საცემად.

ჯაჩჯაჩი ხმამალალი, გულიანი სიცილი, ნითხითი.

კაცაციანი აგაჟი, კაც ხირბიტა (ნ.).

ჯაჯვა ფართოდ დაღება პირისა; პირის კაკვა პირის დიდად დაღება; რამე იკაკვები პირს რა ძალიან ალებ და ბევრსა ლაპარაკობ.

ჯაჭლაჩო მეტსახელია კაცისა.

კბო, ჭბორი ბოჩოლა, ხბო წლამდე (ნ. საბა კბო, ჩუბ. ხბო, ვაჟა III ხბორები, ულ. ხბორი).

კბოდედაფური ხბოიანი ფური.

კბორი ნ. კბო.

კევი 1. წყალნატარი ადგილი, ნღვარევი, ღორიანი, კაკრეთი; 2. ღვარი (შდრ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი. კევი, ვაჟა III, IV ხევი).

კევის ქვიშა ხევი ამოღებული კარგი ხარისხის ქვიშა, ნარეცხია (სუფთაა, უმიწო, ლურჯკენიანი). საშენ მასალად იყენებენ.

კელადა თიხის კურკელია. კელადა ორნაირია: შინაური და დუქნური. შინაური კელადა დაბალია, ძირგანიერი, მუსლიანი, დაბალყელა, პირგანიერი და ოდნავ პირგადაშლილი, ცალყურა. საწყაოა:

ორი ჩარეჟა (ლიტრი) და ცოტა მეტი ჩადის. ამას რეიანი კელადა ჰქვია, რადგანაც ჩაფში რვა ხელადა ჩადის. დუქნური კელადა მაღალია, სურის ბოყვანლობისა, ოღონდ ქუსლიანი და ყულმალალი და რამდენადმე ყელვიწრო, პირი კი გადაშლილი აქვს და პატარატურიანია. საწყაოა: სრული ორი ჩარეჟა (ლიტრი) ჩადს. ამას ცხრიანი კელადა ჰქვია, რადგანაც ჩაფში ცხრა ჩადის. ორევი იხმარება ღვინის საწყაოდ, ოღონდ რეიანი ხელადის მსგავსი კურკელი წყლის დასალევადაც არის გამოყენებული (შდრ. საბა, ჩუბ. ხელადი, შან. ჰევის, მაც. ხელადა).

კელათ მოხვლა, კელაჯელ მოხვლა მაშინვე მოხვლა, მალე მოხვლა. ბალლი წყალზე გაეგზავნენ და კელათ მოიდა* (ნ. კირ. ხელად, შან. კევის. კელად; შდრ. იქვე კელად მოხვლა).

კელბედნიერი ბედნიერი ხელის ადამიანი, ილბლიანი. „გუშინ ექვ დანა დამჩა, ნეტა, რომელმა კელბედნიერმა აიღო?“ (შდრ აბულ. ხელსეიანი).

კელგამომდინარე ხელბარაქიანი, ხელხვლიანი, ყველაფერი რომ გამოუდის ხელიდან (შდრ. კელთგამამავალი).

კელგარეთა შინ შემოტანის მაგიერ გარეთ რომ თანტავს ქონებას. „ძალიან კელგარეთაა ჩვენი ბიჭი და, არ ეიცო, რა ექნა, სახლ დაიღუპამს“.

კელდადებული მიწა, კელდადებული ადგილი დასაკეთრებული, დაჩემებული მიწა, რომელშიც სხვა ვერ შეუვა და ვერ მოხნავს (შდრ. კელდადებული მიწა, საბლის მიწა).

კელდაუდებული მიწა მიწის ნაკვეთი, რომელსაც ჯერ არავეინ დაპატრონებია (შდრ. კელდადებული მიწა).

კელდაჯელ მოხვლა აგაჟი, კაც კელათ მოხვლა (ნ.).

კელების აშლა აკვანში ჩაკრული ბავშვისათვის გამოღვიძებისას ხედა (გულ-მეკრდის) არტახის მოშვება და ხე-

კელის მონაცემები ხელის მომართვა (შდრ. შ ა რ შ. ხელის მოცემა).

კელის მუშა კალატოხის თანაშემწე მუშა, კალატოხის აწვდის მასალას (აგურს, კირსა და სხვ.).

კელის ნაბანი პურის ცხობის დროს ცომიანი ხელის დასაბანი წყალი, ჩასხმულია ჯამფილაში ან ტაფაში და შიგ ამოიბანენ ხოლმე. მისი გადატყევა არ შეიძლება, პირტყევს ასმევენ. საცხობში თუ მცხობელი უცხოვინემ ჰშეწელით, მან უმეკვლად იმათ კელი ნაბან-ლით უნდა დაიბანოს ხელი, ვის პირსაც აცხობს. ხელის ნაბანი რჩება პატრონისას. რალაც წმინდად ითვლება.

კელის ფიცარი ნ. კელფიცარი.

კელის შაბრუნება ხელის შებრუნება, უფროსის მიმართ უმცროსისგან ხელის აღმართვა საცემად (როცა უფროსი სცემს უმცროსს), რაც დაუშვებლად ითვლება (შდრ. ილია კ ა ე კ ა ჯ ე ა დ ე, „ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“: „როგორ თუ ხელი მომობრუნეო“; შდრ. კ.ყ. ხელის შებრუნება, ვეა III ხელის შამქცევი, IV შამქცევა (ხელისა)).

კელის შაწვდა ხელის შეწვდენა ხელის მოსაწყვეტად. „შვილები არ დემეკოცომა, ჩვენ ჯერ კელი არ შაგვიწვდი და ლელითვინ, არ ვიცით, წლეულ რა გემოსია“.

კელის შაჭრა კაჭარ. სხვისი ქონების წაღება, მითვისება. „ყაჩაღებმა შანშანთ გიორგი აიკლემ, სახლ-კარი და ცხვარძროხა დაიტაცეა, მაშინ კელი ბევრმა შააჭრა“.

კელის ჩაქუჩი მკედლის იარაღია: ცალ ხელში დასაქერი ჩაქუჩი, კვერი.

კელის ხერხი ცალ ხელში დასაქერი ტარიანი პატარა ხერხი.

კელმანა პატარა მანა (ნ.).

კელმარწუხი მკედლის იარაღია: მუშაობის დროს რომ ნიადაგ ხელში უჭირავს ის მარწუხი, სანიადაგო მარწუხი.

კელმოკიდებული ნაშვილევია.

კელმრუდი ქურდი (შდრ. ბერ. ხელცივი).

კელნა კაბდოს ორივე მხარეზე (თავსა და ბოქოს) დადებული ორი ხე, რომლებითაც მობმულია ფარცხი უღელზე. ამ ხეთა ბოლოები ერთმანეთზე დადებული, შიგ თ: ვთხეა (ნ.) ჩაყრილი და უღელზე დამაგრებული (შდრ. ს ა ბ ა კ ე ლ ნ ბ ი, ჩ უ ბ., ჯ ა ე ა ხ. I, 157 და სხვ ხელნა).

კელხატავი ხელწამოსაკრავი, ადვილად მოსანახავი რამ. „კელსატაკად იქონიე, რომ მემეე ძებნა აღარ დაგჭირდეთ“.

კელხაფქვაფი ხელის წისქვილი, პატარა „წისქვილი“, რომელსაც ხელით აბრუნებენ და ფეკავენ საკოროკოტესა და მაროლს (ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).

კელხაცვლაობა ფეიქრებში იღიბებული ტერმინი იყო. ვაქრები აღივლდნენ თურმე ფეიქრებს ბამბას, ფეიქრები მას ართავდნენ, უკან მიჰქონდათ ნართი და ს: მაგიეროდ ნართის წონა-ნახევარ ბამბას იღებდნენ და ა. შ. ასე აღივლდნენ ნართის რაოდენობას, შეწდევ ზოგს ჰყიდდნენ და ზოგს იცეკვიდნენ ამით ხელს ვიმართავდითო.

კელხაწვავი საწვავი ფაჩი, ჩხრიმალი და სხვა. პატარა ბიჭები რომ ცეცხლს დაანთებენ, სხვას არ მიუშვებენ ცეცხლზე გასათობად, თუ საწვავი მასალა (უმთავრესად ჩხრიმალი ნ.) არ მიიტანა. მოსულს ეტყვიან ხოლმე: კელსაწვავიო!

კელ-ფეკვი დაბუჭება დაზრომა ხელფეხისა (ნ. დაბუჭება).

კელფიცარი, კელის ფიცარი, ფთა, ფრთა, გონგი ხელისგულისოდენა თხელი ფიცარი, რომელიც ქურკლის კეთებისას მექურკლეს (მექვევრეს) ხელში უჭირავს და ქურკლის კედელს უსვამს და ასუფთავებს.

კელქულა ოსტატის გამონაწერი. ოსტატებს მასალას რომ მიუტანდნენ შესაკერად ან გასაკეთებლად, ცოტაოდენს

თავისთვის აიღებდნენ, მოიტოვებდნენ. ასე ამბობენ: „ოსტატებმა კ ე ლ ქ უ ლ ა ვიციოდით, რომელიც, ასე ვთქვათ, მოვარევა და არც მოპარვა, გასამრჯელოსათაა“.

ყელიორისი ქონება, შეძლება, ქონება რომ ხელს უწყობს. „ჩვენ თამროდრო კ ე ლ დ ი რ ს ი მქონოდა, წელღითავეითენ ახალ კაბაჲ შაიკევამდა“.

ყელში საჭერი საქონელი საქონელი, რომელიც ნიადაგ შემოაბაშია: უღელში აბია, საჯდომი ცხენია და მისთ. (შდრ. მუშა საქონელი).

ყელჩათო პატარა ჩათო (ნ.) ტომრის პირმოსაკრავად.

ყელჩათა ლენის ქურტელია თიხისა, ჩაფურასა (ნ.) ჰგავს, ოლონდ მასზე პატარაა (შდრ. ჩ უ ბ. ხელჩათი).

ყელცაჯოცი ხელსახოცი; ცხვირსახოცი (ნ. საბა ექლსაყოცი, ჩ უ ბ. ხელცახოცი, ჯ ა ვ ა ბ. I ექლსახოცი).

ყელხვაფიანი ხელბარაქიანი, კარგი მომნაგრებელი (ნ. კელგამომინარე; შდრ. შ ა რ შ. ხელხვაფიელი).

ყეტი შტერი, ყუყჩი; გაუგებარი. აქედან: კ ე ტ ე ბ ა, გ ა კ ე ტ ე ბ ა (ნ.), გ ა კ ე ტ ე ბ უ ლ ი. „რა კ ე ტ ი ვ ი თ დახვალ“; „რამ გ ა მ კ ე ტ ე ბ უ ლ ნ არ“ (ნ. საბა, ჩ უ ბ. ხეტი, გურამ; შდრ. ბ ე რ. ხეტერი).

ყერხფერი ქორწილში მეჯვარე, მდაღე როგორც ნეფისა, ისე დედოფლისა (ნ. ჩ უ ბ. ხერასერი).

ყეჩვა, გაჭეჩვა პობა, გაპობა, ხეთპა, გახეთპა. „მოლი, ბიკო, ერთი ვეჟინი გაკეჩე“; „მუხი კუნძი ვკეჩე, ვკეჩე და ძლევ გავკეჩე“ (ნ. საბა, შ ა ნ. კეეს. კეჩა, ჯ ა ნ ა შ ვ., ჩ უ ბ., ვაჟა IV ხეჩა, შ ა ნ. რეცენზია კეჩენ).

ყეყანა ქვეყანა.

ყვიმირი აკაჲ, ლც სახვარბლე (ნ; ნ. საბა).

1. ჳიდი ფარდი, ჩანგურის ყელტარზე გაკეთებული ინტერვალების განმსაზღვრელი ნიშნები (დაწვრილებით

ნ ჯ ა ვ ა ბ. მუსიკის ისტ., გვ. 104, 105, 109).

2. ჳიდი მაქრის დუღილის დროს ქვევრის მხრებში გარდიგარდმო გადებული შინდის ჳოხები, რომ ჳაკა დაიპიროს და არ გადმოვიდეს ქვევრიდან და მაქარი არ დაიღვაროს (შდრ. რიკი 2).

ჳიზიჳი ქიხიყი (ასე ეძახიან ქიხიყელები).

ჳინცვა ნ. ჩაინცვა (ნ. ჳ ა ნ ა შ ვ., შ ა ნ. რეცენზია შე-ინცვა).

ჳირება ნ. დაკირება, მოკირება, წაკირება (ნ. ჩ უ ბ. ხირება; შდრ. ვაჟა III ჳხირია, IV ხირ)

ჳიფი აკაჲ, ლც ხაიათი, შულო (ნ; ნ. საბა, ჩ უ ბ. ხიფი, შ ა ნ. რეცენზია კიფ, მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 69 ხიფაენე; შდრ. შ ა რ შ. ახიფვა).

ჳიჩაჩი აკაჲ, ლც ყიკაჳი (ნ).

ჳიჩჩიჩი, ხიჩხიჩი ხითხითი, სიცილი (შდრ. კ ი რ. ხიჩი-ხიჩი).

ჳმა აჳე აკაჲ. აეტორიტეტიანია (ნ. ჩ უ ბ ხმა).

ჳმაგავარდნილი სახელგანთქმული (შდრ. ჩ უ ბ. ხმაგანფენილი).

1. ჳმალა საქვევერ ტალახის სახელი ხის ხმალივით. აქედან: დ ა კ მ ა ლ ვ ა კმალათი ჳელა საქვევერ ტალახისა (ნ. წ ე რ. ხმალა).

2. ჳმალა, სავარცხელი რეილისა (ნ.) და დედნის (ნ.) შემეურთებელი ნაწილი გუთნისა (ნ. საბა კმალი, ჳ ა ვ ა ბ. 1, 181 და სხვ, მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 44 ხმალა).

ჳმალი ხმლის ფორმის პური, საახალწლოდ გამოცხობილი მამაკაცი-სათვის (შდრ. მ ა კ ა ლ. მთიულეთი, 139 ხმალ-პური).

ჳმალეუი ლითონის ფული. „შძრავ-მოძრავი თქვენ და კმელეთი გოგოჲ“—ასე ეტყოდა ხოლმე მამა თავის ვაჟიშვილებს.

ჳმელი ჳამთარი უთოვლო და ყინვიანი ჳამთარი. მაშინ ბალახი ხმება. ქიხიყე ჳამთარში თუ ცოტა თოვლი

ან თოვლ-ყყაპი მოვიდა და შემდეგ მზე გამოვიდა, მწვანე ბალახი იცის, თუ არადა ბალახი ხმება (ნ. შარშ. ხმელი ხამთარი, ხამთარხმელობა).

კმელი ზაფხული გვალვიანი ხაფხული. მაშინ ბალახი არ არის და საქონელი მკლევდება (შდრ. კმელობა).

კმელი ლობიო მწიფე ლობიოს მარცვლი, დამწიფებული ლობიო.

კმელი შამადგომა გვალვიანი შემოდგომა. მაშინ ნორჩი ბალახი არ მოდის და საქონელს უჭირს. მომავალი ხამთარი ძნელი გადასატანი გახდება. შემოდგომაზე ნორჩი ბალახი ძალიან საჭიროა.

კმელობა გვალვისას გადამწვარ-გადამხმარი ბალახი, უნორჩბალახობა. საქონელი გასუქების მაგიერ მკლევდება (შდრ. ხედლობა; შდრ. ჩუბ. ხმელობა).

კშიადი უსაფუეროდ გამოცხობილი პური ლადარში. იღებენ მაგარ ცომს, კარგად დახელენ, დაკელავენ (ნ. 2), სქლად დაამრგალაებენ და სალამოს ჩასვამენ კერაში და ზემოდან თურთქელს (ნ.) წააყრიან, მეორე დღეს დილით ააყენებენ. გემრიელია. მინდორში აცობენ მწყემსები (ნ. საბა, ჩუბ, აბულ ხშიადი პური, ვაჯა III ხშიადი).

კშიგასამცეპლო ფულადი საჩუქარი, რომელსაც ნეფე შესთავაზებს პატარძალს პირველ ღამეს.

კშიხ გაკანკვა ნ. გაკანკვა.

კშილად დაყენება რკინის ხმელად გამოყვანა, რკინის ისე წრთობა, რომ ხმელი იყოს, მაგარი, კრაში პირი არ გადაეგრისოს. ხმელი რკინა უკვე ფულადია და ტყდომა იცის. აქედან: კმლად დაყენებული რკინა წრთობისას ხმელად გამოყვანილი რკინა, რომ კარგად კრიდეს და მალე არ დაჩლუნგდეს.

კნარცი ძნელად სავალი ადგილი, კუნძიან-თხრილიანი (ნ. საბა, ჩუბნარცი; შდრ. გურამ).

კონჩა პატარა მოგრძო ტაბაკი ხისა, ოდნავ გულამოღებული. პური მოაქეთ ამით კამის დროს (ნ. ხონი; ნ. საბა, ჩუბ., ვაჯა I ხონჩა; შდრ. ჯაჯახ. საფ.-სახ. 130—131).

კრილი 1. ანაღმოკოდელ წისკვილში დაფუჭული, კენკიანია, პირუტყვს აქმევენ; 2. წისკვილის ქვების გარშემო მოდებული ფქვილის მტვერი (ნ. საბა, ჩუბ. ხრილი; შდრ. წერ.).

კრილის პური კრილის (ნ. 1) ფქვილისაგან გამოცხობილი პური, კენკიანია და კბილებს სტყენს ადამიანს კაძი' დროს. არცა კამენ.

კრიჯალი ხირხალი, მოლობილის შესასვლელში ბოძებში შეყრილი ლატანი გადასალობად; კრიჯ. შესასვლელი (შდრ. საბა, შან. II კირკალი, ჩუბ. ხირხალი, ჯანაშვი. კერკალ).

კრიჯოლა, კრიჯოლა, ღრიჯოლა, ღრიჯოლა ხრიჯოლა, ცუდად ბოღვა. კუნძმა იცის (ნ. კყ. ხრიჯოლა, ხრიჯოლება; შდრ. ალავ. ჩხოლი).

კუნჩი მიწიდან ამოღებული კუნძი ძირიან ფესვიანად; კუნჩი კუნძი თარი - თბილია.

კუნჩულა (ფუნჩულა?) აფუებული. კუნჩულა პური კარგად აფუებული პური.

კუნჩულა ნახერტი, ნახერტი, კუნჩულა.

კუნჩული ნახერტი, ნახერტი; კუნჩული ტუტუა, უკანა კარი (ადამიანისა).

კშირი ძილი ღრმა ძილი, მაგარი ძილი. კშირი ძილი იყო წასული და ვერ გაეგონე, ვერ გავადვიძე.

კშილა ნ. კრიჯოლა.

ჰ

ჯაბახანა ძველი რამ: ძველი სახლი, ძველი ურემი და სხვ., საერთოდ: ძველი (შდრ. ჩუბ., გურამ. ჯაბახანი.)

ჯაბრი ჯიბრი (ნ. ჩუბ., ბუქურა, შან. კივს. ჯაბარ).

ჯაგანი ბაწარზე ასხმული ხილველი (ყურძენი უმთავრესად, ვაშლი, მსხალი, ბროწეული და სხვ.). ყუნწზე ნასკვავენ და ისე ასხამენ ხილს. აქედან: აჯაგენა ხილულის ჯაგანად ასხმა (ნ. მაყ.; შდრ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. II, 482, ალაყ.).

ჯაგლაგი ბებერი, გამზდარი საქონელი; უფრო იტყვიან ცხენსა, ჯორსა და ვირზე (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჯაგრკხილა (Carpinus orientalis, грабшник) მაგარი ჯიშის ხეა (ნ. გრისთ. ჯაგ-ქრცხილა, ჩუბ. ჯაგე-ქრცხილა, მაყ.).

ჯაგჯაგი ცხენისა, ვირისა და მისთანათა უხეიროდ სიარულ-ქეხება. ძალიან ანჯლოევს მხედარს (ნ. საბა, ჩუბ.).

ჯალაბარდი თალის კალაპოტის ქვეშ მიცემული ხეები, რომ თალი, სანამ სეღლია, არ ჩამოწვეს.

ჯალაბდარი მარწუხი (ნ. 2). ჯვარედინად გადაბმული ორი ხე, რომელსაც სახლის სათავეს შეუყენებენ, რომ არ ჩატყდეს.

ჯალღვა ჯობნა, მორგევა. ჯალღვას სჯობნის, ერევა.

ჯალლა, თეთრი თუთა ნამყენი თუთა, თეთრია, მსხვილი, საუკეთესო ტკბილი თუთა იცის (შდრ. ჩუბ., შან. რეცენზია. ქალა-ბალი).

ჯამბარა რკინის ქაპანი, დიდი ჯაჭვი (შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჯამბრისა აგაყ. ჯგ გათრეველა (ნ.).

ჯამფილა დიდი ჯამი თიხისა, ორისამი ჯამისოდენა ტევადობისა (ნ. მაყ.; შდრ. კირ.).

ჯანღაგი. ჯენღაგი გამზდარი. მკლე საქონელი (შდრ. ქყ.).

ჯანღვრა წინდის კიევა ყალიბზე. „რასა აჯანდრამ მაწინდებ, პატარებია?“ (ნ. გაჯანღვრა; შდრ. ჩუბ. ჯანდრვა).

ჯანღრივე წინდის გასაკიმი ყალიბი (ნ. ჩუბ. ჯანდრის-ხე).

ჯანღი თავი ჯანყის თავი, არეულობის მოთავე

ჯარა ექიმი შინაური ექიმი, ექიმბაში (ნ. ჩუბ., ვაჟა I¹ ჯარა).

ჯარასავით გამართული კარგად გამართული, თავის რიგზე მოწყობილი. ჯარატარი ჯარას ტარი, რკინის გრძელი და წვრილი ტარი, რახედაც ართავენ (ნ. მაკალ. თუშეთი, წმ ჯარანტარი; შდრ. ჩუბ. ჯარასტარი).

ჯარის ფეხები ჯარას ფეხები, ჯარას ნაწილი, რომელზედაც ჯარატარია გამაგრებული ფთვის ყურიითა და კოპის ყურით (ნ. თავ-თავის ადგილას).

1. ჯარჯი ძეძვი ან ფიჩხი კომასავით გაკეთებული, ელონდ შეუკრავია; დაღაზულია, რომ ერთმანეთს მიეკრას. „ლობზე კევი მკარზე ჯარჯები ჩაუწყე, რო წყალი დაეცილდე“ (ნ. ქყ., ბარნ.; შდრ. ალაყ., ბერ. ჯარჯული).

2. ჯარჯი აგაყ, ჯგ ბარჯი (ნ. 1). ჯაფა კონის იარაღია: ტყავის საქნელი რკინისა, ოთხკუთხი მოყვანილობისაა, ოლონდ ცალი გვერდი არა აქვს. ერთი მხარე ოღნავე მოხრილია ნამგალივით შოვნით, გვერდები კი სწორეა. გვერდებით ჩაესმება სვეტს, პირში (ნამგალივით რომ არის მოხრილი) ბატკნის ტყავს გამოატარებენ და ქნიან პირზე ხაზუნით.

ჯაყჯაყი ეტლის, ურმისა და მისთ. ნჯღრევა; ნჯღრევის ხმაურობა. „ხილი ურეშზე ჯაყჯაყით იყეება, იქლღება“.

ჯამარიტი ჯიბრიანი, მოქიშე ადამიანი, „თუ სხვა გააკეთებს, მეც მაშინ გავაკეთებო, რომ იტყვის, იგეთი ადამიანი“ (ნ. საბა; შდრ. ქც., ბესივი ჯამარიტი).

ჯანნი მაგარ რამეზე შეხეთუების ხმა.

ჯაბაჯუტი, ჯაბიჯუტი მაგარ რამეზე ხეთქების ხმა (ნ. საბა ჯაბაჯუტი, ჯაბი, ჩუბ. ჯახაჯუნი, ჯახიჯუნი, ჯახჯახი).

ჯაგჯური მოკადება და თავისკენ მოწევა მოწადინებით. „რამ მე ჯაგჯურები, კაცო, რა გინდა?“ (შდრ. ბე რ.).

ჯგაფაგფუმი, ჯგაფუნი ნახევრად საესე ქორეკლში წყლის ან ლეინის გამოკემული ხმა მოძრაობის დროს.

ჯგლემურდი მოუხეშავი ადამიანი (შდრ. გლემურდი).

ჯღოში ფარალათობა: ხშირად რომ გაჰყავს გარეთ ადამიანი (შდრ. საბა ბჯღოში, ჩუბ., აბულ.).

ჯელდი „გაგა“, „სე ჩელნი“ (ნ.; ნ. კირ. ჯალდი).

ჯენდაგი ნ. ჯანდაგი.

ჯერი 1. წისკვილის ჯერი დაფქვის რიგი; 2. გუთნის ჯერი საქმელი, გუთანზე გაგზავნილი ულუფავისი ალოც იქნება, იმან უნდა წაილოს საქმელი. ოთხი კაცია გუთანზე: გუთნისდედა და სამი მეტრე. კაცის თავზე დღეში (სამჯერ კამა) სამი პური ივრალდება, მამასადაზე, ოთხზე — თორმეტი. ჯერში სწორედ თორმეტი პური იანგარიშება და ერთი კილა მაწონი, ერთ შოთსაც ზედმეტს ჩადებენ ხოლმე „წამოწყვეტბულისათვის“ (ნ.; ნ. საბა, ჩუბ.).

ჯეჯიმი საფენი, ნაქსოვია უმარტივესი წესით: ბაწრის დაქსელვაშივეა ნავარაუდვეი კრელი (სიგრძივ ხოლმე ბად არის კრელი) და შემდეგ ზედან ტარებით პირდაპირაა ნაქსოვი (ნ. შან. რეცხნია თივიმი; შდრ. ჩუბ., გრიშ.).

ჯვარყურიანი სახლი „გაგა“, „სე ყურინი სახლი“ (ნ.).

ჯვრიანი კალაპოტი ნ. ერთხაზიანი კალაპოტი.

ჯიბე ჰედასაცულის სათაურში ხვანჯრის გასაყრელი (შდრ. საბა).

ჯიბის ზოჯა მატერიის პორტმანე. ნაკუწებისგან კრავენ, კონვერტის მსგავსი კრილობისაა. ღია ყურა უფრო გრძელი აქვს და წვერზე ყითანი ან ნაწიბური აბია. შიგ წიკამაკას (ლიღებს, ნემსებს — გაბნეულია, წერილს, ფულსა და მისთ.) დებენ. მუთაქასავით მრგვალებდა, ამუებულ ყურს გადაახვევენ ხოლმე და შემდეგ ყაითანს შეჰოუქვრენ. მოხუც ქალებს უძვეა ხოლმე ჯიბეში.

ჯიგანა მეტსახელია კაცისა.

ჯიგარი გულ-ღვიძლი და ფილტვი ერთად; „გაგა“. სისხლით ნათესავი (შდრ. ჩუბ.).

ჯიგრი ბალანი (?), თმა (?). „შინისაგან ჯიგრი ფეხე ამიდგა“. აქედან: ჯიგრის ასეულა. „ჯიგრი ამივიდა“ (ნ. შარშ.).

ჯიგრის დაჟრა „გაგა“. შეყვარება, „დედა შეილ ჯიგარ დააყრის, შიყვარებს, თუმცა შიძლება პირველად, გაჩენი დროა, სიმწევისაგან აძულაოა კიდევ“.

ჯილა, ჯილა კოქს კაგაგაგა: დიდი კოქი, რომელიც ხელში უქირავეო და თამაშობენ (ნ. ჩუბ.; შდრ. საბა. ბე რ.).

ჯილავე აღვირის რგოლი. „ჯილავე ამადო ცხენ და გააქენა“ (ნ. ჩუბ.; შდრ. ჯანაშვი. „საინგილო“, გვ. 146 ულავდრები).

ჯილოთ კარგ საქმეში მობაძავი. „კაცი სცისა ჯილოთ უნდა იყოა“.

ჯიმიჯიმი მელერი ბგერებით გაურკვეველი ლაპარაკი. „რასა მჯიმიჯიმებ: გამოთქვი კარგა!“ (შდრ. ჩუბ.).

ჯინჯვა ბუნჩულასავით.

ჯინჯვა ჩიტი პატარა ფრინველია, შინდისფერი ზურგი აქვს, გული — ნა-

ცარა, ბოლო—გრძელი, „ნიჩ“-ს იძახის (ნ. საბა ჯინჯვა, ერისთ., ჩუბ. ჯინჯვა).

1. ჯინჯიბაკი აკოპ, რე ზინზილაკი (ნ; შდრ. საბა ჯინჯიბახი, ჩუბ. ჯინჯიბალი, ბერ. გა-ჯიჯიბახება).

2. ჯინჯიბაკი ნაგლეჯი ძველი რამისა (კინკი?).

1. ჯინჯილი ძალის რკინისკბილგბინი საყელური, რომელიც ნადირთან ბრძოლაში ძალს შეეღის: ნადირი ყელში ვერ აელმებს პირს, ამასთანავე ჯინჯილის წვეტები ნადირს სჩხვლეტს თავ-პირში (შდრ. ჩუბ., კე. ჯინჯილა).

2. ჯინჯილი ფეხზე დაყენებული აგურით ნაგები კედელი.

ჯინჯილი ძნელი, საძნელო. აქედან: გაჯინჯიკება (ნ.). „მიჯინჯიკდება გაგება“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ჯინჯიხი).

ჯოფთვა ნ. მიჯიფთვა.

ჯიქა 1. თალის კამარაში მოქცეული არე, რომელიც შეიძლება ცარიელი იყოს ან შეიძლება სიფარი კედელი (ნ.) ჰქონდეს ამოშენებული; 2. თალის კამარის სიმაღლე (შდრ. კირ.).

ჯილა შუბლის დიდი ქინძისთავი (ნ. საბა, ჩუბ., ბესიკი, გურამ., გრიშ.).

ჯიჟა გაცვეთილი ცოცხი; აკატ. მეტსახელია კაცისა.

ჯიჟიჟი უხეიროდ, გაუგებრად ლაპარაკი. ლექვებზე იტყოდნენ ხოლმე: „ჩინათი ჯიჟიჟი არ მესურებაო“ (ნ. ბერ.; შდრ. გრიშ. ჯილჯილი).

ჯიჭვი, ძიჭვი ჯიხვის ყანწი (ნ. ვაჟა I, IV ჯიხვი, ჩუბ. ჯიხვხ ყანწი).

ჯიჯა, თათრი ჯიჯა ქუპყიანი. უხეიროდ ჩაცმული ქალი.

ჯიჯინი გაბმული მოსაწყენი ლაპარაკი (შდრ. საბა, ჩუბ. ჯიჯინი, ჩუბ. ჯიჯინი, ბერ. გა-ჯიჯინება).

ჯლაჟვა უხეირო კაცზე იტყვიან ხოლმე: ჯლაჟვააო.

ჯმაყე ნ. ძმაყე.

ჯოჯი მხოლოდ ცხენისაა, რემა, სამწყემსად თავმოყრილი ცხენი (ნ. ვაჟა III, შან. კეეს.; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ჯოთო მეტსახელია კაცისა.

ჯოშარდი მარდი, ყოჩალი, გულადი (შდრ. საბა, ჩუბ., შაჰნ. I, გრიშ.).

ჯონგა, ღონგა თამამი, ღონიერი. „ზურგზე ნაწნავი აყრია ჯონგა მოხვერივითა“ (ქ-შაჟუა შაჰან) (ნ. ვაჟა I ჯონგა; შდრ. ვაჟა III ჯონქა).

ჯონთო სქელი და უშნო შესახედავი. „რა ჯონთოა!“

1. ჯორი ვირი, სახედარი, კარაული (შდრ. ჯორცხენა; შდრ. საბა, ერისთ., ჩუბ.).

2. ჯორი ჩანგურის ძაღების (სიმების) ხიდი (ნ. საბა, ჩუბ., შარშ. ჯორა, ჯაეახ. მუსიკის ისტ., 104).

ჯორის ბინა მეცხვარეთა მუღვივ თანსატარებელი ბარგი, რომელიც ვირებს ჰკიდია. ბარგაკიდებული ვირები ცხვართან ერთად დადიან და ძოვენ (შდრ. ცხენის ბინა).

ჯორის შეშა სამ ჩარეჭზე (1/2 მეტრზე) დაჭრილი შეშა, ვირით რომ მოაქვთ (ნ. ვირის შეშა).

ჯორცხენა ჩვეულებრივი გაგებით ჯორი, ашаак, мул (შდრ. ჯორი; ნ. კირ.).

ჯოყარი მოუხეშავი ბალნეული, მსხვილი, გაფშეკილი. „ჯოყარი მატყლი“ (შდრ. კე., ვაჟა IV).

ჯოჩი ჯოხი ბავშვის ენაზე (ნ. კირ.).

ჯოხის გაწვერვა ჯოხის დაღერება საცემად.

ჯოხის მწყემსი მწყემსი ბიჭი (13—15 წლისა), არაფერი ჰყავდა თვითონ (ზოგ მწყემსს თანსიც ჰყავდა ფარაში), ჯამაგირი ეძლეოდა თვეში სამი თოხლი მთაზე, ხოლო ორი თოხლი—ბარად

ჯრილად მკიდროდ, ვაწროდ. „ქვაბ-
შა ლობიო ჯრილად არი, არ მაი-
ხარშება“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ჯრა,
ჯანა შვ. ქრილ). აქედან: ჯრილო-
ბა ეიწროობა, მკიდროობა (ნ. ჩუბ.).

ჯულაში ფიქრი, ხრუნვა. „მა შენ
რილაჲ ჯულაში ში ხარ?“

ჯუნჯულუბი ტოკება, შეძვრა. „ნენა
აიციდე გოდორი, ნუ აჯუნჯულუკებ,
ყუბენა დაიკყლიტება, გაიწურება“
(შდრ. ჩუბ. ჯუნდრუქი).

ჯუნჯულა მეტახელია კაცისა.

ჯურჯანა ერთად შეკრული ფული.
„ერთი დიდი ჯურჯანა ფული მაი-
ტანა ჩვენმა ბიჭმა“ (ნ. კირ. ჯურჯანი).

ჯუფთო დამარღებული და გამ-

ხმარ-გამოყვანილი ორაგული (ნ. სა-
ბა, ჩუბ.; შდრ. ქყ.).

ჯუქაში სასაყვედურო საქმე. „სხვა-
თა ჯუქაში შირათ ჩაბადგე?“ (ნ.
ჩუბ.; შდრ. გრიშ.).

ჯუჩი-ჯუჩი ნ. ჯუჯი-ჯუჯი.

ჯუჯი-ჯუჯი, ჯუჯუ-ჯუჯუ, ჯუჩი-
ჯუჩი, ქათმების დაძახება დასაპურებ-
ლად (ნ. საბა, ბერ., ჩუბ. ჯუჯუ;
ბერ. ჯია-ჯია, ჯიქ-ჯიქ).

ჯუჯუა ძეძუ ბავშვის ენაზე (შდრ.
შარშ.).

ჯუჯულა ქათამი ბავშვის ენაზე (ნ.
კირ.).

ჯღანჯანი ტანისამოსის ძველა, ძვე-
ლი ტანისამოსი. „ბიჭო, ჯღანჯანი
ნუ შამაიფხრიწე“ (შდრ. ჩუბ. ჯღანი).

3

ჰა ნ. ჰაჩუ.

ჰა შარსი-იქებუჯი: ჰა, ინდო! ინდაუ-
რის გაწყრომა; ჰა, ტპვრი! შეძახი-
ლი კამეჩის გასარეკად (ნ. საბა ჰა).

ჰამო, ჰამო შეძახილი ხარების გა-
სარეკად.

ჰაგა, ჰაგაგა შეძახილი ძალლის გა-
საგდებად.

ჰაგანგალა აგანგალა (ნ. აგანგალა-
ობა).

ჰაგდანი, აგდანი თალარი ან ორმო,
რაშიც ცხერის ტყავს ჰყრიან კირში
ბალნის შესაფუტუნებლად (ნ. შეფუტუ-
ნება).

ჰადიდა 1. ოქროშექედლის იარაღია:
ადიდა, მავთულის გასაწევი; 2. სარა-
ჯის იარაღია: ტყავის გასაგლუბებელი.

ჰაიშარა კაცი ასწრაფებული, საქმე-
ში წინდაუხედავი კაცი.

ჰაიშარად სწრაფად, საჩქაროდ, სა-
ხელდახელოდ (ნ. კირ., ცაგ.).

ჰამ კიდევაც, აგრეთვე, -ც. „კაცი ჰამ
გაიქა და ჰამ გაიქარევა“—კიდევაც
გაიქა და კიდევაც იხარალა (ნ. ცაგ.).

ჰამო ნ. ჰამო.

ჰანგში მოსვლა: ვერ მოდის
ჰანგში—არ ეწყობა საქმე, არ გამო-
დის ისე, როგორც საჭიროა.

ჰარა! ხაგაგა! ხაგაგა არიქა! აბა!
ჩქარა! „ჰარია, ბიჭებო, მგელი!“ (ნ.
ჯანა შვ. ჰარა).

ჰარიქა! არიქა! აბა!

ჰაუში აუხი.

ჰაუხა ნ. ჰაცხა.

ჰაქა შეძახილი ქათმის გასაგდე-
ბად. „ჰაქა, ქათამო!“

ჰაჩი, აჩი შეძახილი ვირის გასარე-
კად (ნ. საბა აჩი, ჩუბ. ჰაჩი).

ჰაჩია ვირი ბავშვის ენაზე (ნ. კირ.
აჩია).

ჰაჩიკო ნ. აჩიკო.

ჰაჩუ, აჩუ, ჰა ცხენის შერისხვა, შეძა-
ხილი ცხენის გასარეკად (ნ. საბა აჩუ).

ჰაჩუ, ჰაჩუ, ცხენო! აჩუ, აჩუ, ცხე-
ნო! საბავშვო თამაშობაა. დიდი წამოწე-
ბა ზურგზე, ბავშვს მუცელზე დაისვამს,
იმის ხელებს ხელში დაიჭერს, ტოკავს,

აანგე კოტორი იტყვიან ხოლმე, როცა უნდათ მიუთითონ ძალიან ახლო მყოფზე. ამ გარემოებას ხსნიან შეზღვე-
ნაირად: თურმე ნუკრიანელს ჰკითხეს: «სად არის კოტორია», მას ხელი გაუ-
შვერია თავისი სახლიდან იქვე მახ-
ლობლად ვაკიანზე გაშლილ სოფელზე
(კოტორზე) და უთქვამს: «აანგე კო-
ტორია». მართლაც, ნუკრიანი და კო-
ტორი ისე ახლო-ახლო არიან ერთ-
მანეთზე, რომ არც კი იფიქრებს კაცი
სხვადასხვა სოფელიაო. ნუკრიანის ქუ-
დურიდან (ნ. 1) ხელისგულივით ჩანს
ნუკრიანს წაბმული კოტორი.

აბალახება გაატ. ბევრი ბალახის
კამისაგან გულის ასუყება, ბალახის
მოყირკება; იტყვიან ადამიანზედაც,
როცა რასმე ბევრსა კვამს და მოყირ-
კდება.

ახანოზი (ეკალმუხა, შავი ხე), გაატ.
ნიგეზის ზის გული. კარგია ავეჯეუ-
ლობის მასალად (ნ. საბა, ერისთ.,
ჩუბ., შაჰნ. I, II, გრიშ.).

აბეწყნა ბეწვის გამორჩევა კარაქი-
დან დანის პირით. ჩვილ კარაქს დანის
პირს უსვაშენ, ბეწვი თუ აქვს შეყოლი-
ლი, დანის პირს გამოსდევს და აც-
ლიან.

აბრაცუნებ II კ. ნ. ბრაცუნი.

აბუქება ბუქის (ნ.) აყენება; ბუქის
ავარდნა.

აგება ძაფი ძაფის ზომის ერთეუ-
ლია: რაც ერთჯერობაზე ნემსს ძაფი
აეგება. იტყვიან: ერ ო ი ა გ ე ბ ა ძ ა-
ფი ი, ო რ ი ა გ ე ბ ა და ა. შ. (შდრ.
საბა, ჩუბ. აგება).

აგორება ვირისა ნ. ვირის აგორება.
აგოხება ოდნავ მომწიფებასავით,
თვალის შესვლა. «ცოტა ხან არ დაა-
ლიან ლედვ, რო ა გ ო ხ დ ე ა» (შდრ.
მოგოხვა).

აღლაღუნებ II ნ. დლაღუნი.

ავაშლება ხილის სიმწიფეში შესე-
ლა, უფრო იტყვიან ლედვზე. «ჩეჩნი
ლედვი ა ვ ა შ ლ დ ა».

ავშანი (Artemisia maritima, მო-
ცკარა მოსახლ.) ბალახია (ნ. ყარლან-ავ-
შანი; ნ. საბა, ერისთ., ჩუბ.).

აზადი საქონელი, აზატი საქონელი
მშრალი (ნ.) საქონელი: საფურეც (უხ-
ბორ-ებო) და სახარეც (არამუშა საქო-
ნელი) (ნ. ახადო, მუშა საქონელი, ურ-
მის საქონელი).

აზამბარი თანასწორი ტვირთის
მქონე. აზამბარში უნდა გაგაგა-
წორო—იტყვიან მოქვიუენი დაგვი-
ნებულად შემოსურებაულ მოქვიუეს და
მიაწვდიან კიდ სასმისს, რომ მანაც
იმდენი ღვინო დალიოს, რაც მათ და-
ლიეს მის მოსელამდე. მერმე თანაბ-
რად დაიწყებენ სმს (ნ. ბღრ.).

აზატი საქონელი ნ. ახადი საქო-
ნელი.

აზვირთება აღლეგება (ადამიანისა).

აღდეაკაცმა თავი სიტყვით არ უნდა
ააზვიროთოე კაცი, სიტყვაჲ ვინ
იცი, რა მააქე! (შდრ. საბა, ჩუბ.
აღზვირთება).

ათათანებ III ნ. თათანი.

ათახი წინხ დედა ბევრი ცუდი
ხნის ადამიანი: ქურდი და მისთ. ქა-
ლებმა ჩხუბის ან გაპორვის დროს
იცოან ხოლმე ასე მოხსენიება: «აი, შე

ათასი ხნი დედაე, შენა! „ათასი ხნი დედათ მაქცია, ჭა, იგრე გამამაქენა“ (ნ. ცხრა ხნის დედა).

აკრთუნება ნ. კრთუნეა, აკრთუნება.

ალაგის ფეჭე აკრა: რა იყო, ალაგი ხო ფეჭე არ ავიკარო — ასე მიუგებენ ხოლმე იმ ადამიანს, ვინც შეიპიწავს სხვის მამულზე მავალს: აქეთ რას დახვალ სხვის მამულშიო?

ალაო, ალაო! — ეტყვიან ბავშვს, ლუკა რომ ყელზე დაადგება, და თან ბეჭებსა და კისერზე სტემენ (ნ. კირ. ალაო).

ალერხი ნ. ალერხის გადაყდა.

ალერხის გადაჭდა, თავზე გამართვა ქელეხისა მიცვალბულს დამარხვის დღეს ქელეხის გამართვა. კლავენ ძროხასა და ცხვრებს (მამლებს) (ცხვარს უძველად დაკლავენ, თუ ხსნილია, მგრამ თუ მარხვა, მაშინ განხნილებისას იცან სულის ასნა (ნ.) და ძროხისა და ცხვრების დაკვლა). დაპატრიებენ ყველა ნათესავსა და ნაცნობს. ისინი საფლავის კარამდე მიაცილებენ მიცვალბულს, შემდეგ მობრუნდებიან ყველანი, სათითაოდ ხელს დაიბანენ, თვალებს მოიბანენ, ცხვირსაზოცის ყურს გამორეცხავენ, თითქმის ამით ტირილსა და ვაებას იმორეზენო. იქვე ჯამფლაში ძმარწყალში ჩამტერეუო პუროს ლუემას ამოიღებენ და შეკუმენ და მერმე დასხდებიან სუფრაზე, ქალები — ცალკე, ვაჟები — ცალკე. მღვდელი რომ აკურთხებდა მიცვალბულისთვის გამართულ ტაბლას, შეუდგებოდნენ ჭამას (ნ. თავზე).

ალილო შობის წინა სალაოს (24 დეკემბერი ძვ. სტ.) მილოცვა. ბავშვები წეგგუფებოდნენ (სამი, ოთხი და მეტო) და ჯგუფ-ჯგუფად დადიოდნენ კარდაკარ და ახარებდნენ ქრისტეს შობას. რომელ მეკომურთანაც მივი-

დოდნენ, შესძახებდნენ: «აგაშენო, აგაშენო ვთქვათო?» სახლის პატრონიც ეტყოდა: «თქვიოთ». ბავშვები მოჰყვებოდნენ ალილოს. მეკომურიც გამოუტანდა ხილს ან ლავაშს ან ლეინოს. მეალილონი მღეროდნენ შემდეგს ლექსებს: „ოცდახუთსა დაამ თვესა, ქრიეტე დაბადებულა, შობაც მობძანებულა, ადგი, ახანთე სანთელი, მამა და დავიდგე ნათელი“ და სხვ., ან „ჩიტი ლობეზე შამოჯდა, იძახოდა ნინო, ნინო, კიკლით ლეინო გამოგეიტა, შეგეწოოა წმინდა ნინო...“ „ალათასა, მალათასა, კელი ჩავყავ კალათასა, ერთი კვერცი გამოგეიტა, თქვენი სახლი ბარაკასა...“ „განა მართლა მთხოვრები ვართ? ქრიეტეა მახარობლები ვართ“ და სხვა (ნ. ჩუბ., კირ., ულ.).

ალჩო სათამაშო კოჭის ხედა მხარე. კოჭს ოთხი მხარე აქვს: ალჩო, თოხანი, ჭუკი და თაფი (ნ. პატრივი; ნ. ჩუბ., კირ., ცავ.).

ალხო ნ. იწილო, ბიწილო (ნ. ჩუბ.).

ამატება ნ. სუფრის ამატება (შდრ. შარშ. „აგვიპატე“).

ამღროული ამ ხნისა, ხნიერი (მხოლოდ ხანში შესულნი ხმარობენ ამ სიტყვას): „ამღროული კაცი ტყუილროგო ვიტყვი“ (შდრ. დროული; ნ. ჩუბ. ვაჟა III დროული; შდრ. ცყამ-დროული).

ამოგლა ნ. დედამიწაა არამამგლია.

ამოგარდნა აგატ. ამოწყვეტა, გადაშენება; მოსაბაბა. „როგორც ჩვენი დათა ამოვარდა, იგრე ამოვარდე შენი მტერი“; „ჩვენი ვენაკი ამოვარდა“, ე. ი. ვენახი გადახმა და მოისპოა. აქედან: ამოვარდნილი გენაკი (ნ. ჩუბ.).

ამოკიდება აგაჟი, აგ ფეკილის ამოკიდება (ნ.; ნ. წეკ. ამოკიდება დაფეკულისა).

ამოკრული ლაპარაკი დაულაგებელი ლაპარაკი, მსჯელობის მიმდინარეობისათვის შეუფერებელი ლაპარაკი. „ნუ იცი ამოკრული ლაპარაკი, კაცი დალაგებით უნდა ლაპარაკობდე“.

ამოყაპვა ამოღება და დანყობა, ჯობიდან ანოლაგება ყველაფრისა. „აბა ერთი ამოყაპვი, რაც გაბადია!“ ჯაჟა, თქმა (ნ. ჩამოყაპვა, ჩაყაპვა; ნ. კირ.).

ამოწვა სიარულისაგან უკანალში ოფლის გამოვლა და გახეხვა-დაწვა. „ბევრი სიარულისაგან ამოიწვი“.

ამოწვეტილი ოჯახი, ბეთალმანი ოჯახი პარტანი ოჯახი, ოჯახის წევრები მთლად რომ დაწვეტიდნენ და აღარავინ დარჩება (ნ. ჩუბ. ამოწვეტა).

ამოჭარული წნური (ნ.) = მოჩხლართული წნური.

ამფხანო თანამესუფრე; ერთი ხელობისა ან ერთი საქმის ამხანაგი, კლდეგა; სწორამხანაგი, ძმაბიკი. „შენ რა ჩემი ამფხონი ხარ, რომე დამდევე?“ (ნ. ჩუბ., გრიშ, ცაგ აფსონი; შდრ. ულ.).

ამქრის გახსნა ყველდამთავრებული შაგირდი თუ თავის დროზე არ დაილოცებოდა (ნ.), ამქრის წესება არ დაემორჩილებოდა, მაშინ მის ამქარს შეუტარებდნენ (ნ. ამქრის შაკვრა). შეწუხებული შაგირდი იძულებული გახდებოდა ამქრის წესებს დამორჩილებოდა და დალოცვილიყო. მაშინ ამქარს გაუხსნიდნენ, ე. ი. ნებას დართიდნენ სახელოსნო გაეღო, მასალა ეყიდა, ემუშავა და სხვ. (ნ. თავის მობრა).

ამქრის შაკვრა ამქრის შეკვრა. უჯაათ შაგირდს, თუ ის არ დაილოცებოდა, ან ამქრის წესებს დამრღვევოსტატს ამქარი აუკრძალავდა სახელოსნოს გახსნას, მასალის ყიდვასა და

სხვ, არ მისცემდა მუშაობის საშუალებას მაშინ, სანამ თავს არ მოიბრძოდა (ნ. თავის მოხრა, დალოცვა).

ამხალეა მხრალიანი ხის (თუთის, ლაფნის, აკაკის...) რქისათვის (შტოსათვის) ქერქის აყრა (ნ. მხრალი).

ანაწელო ვარცლის ანაწევისა და ხელებზე ანაძრობი ცომის პური. პურის ცხობისას უკანასკნელად ვარცლის ანაწეზე და ხელებზე ანაძრობ ცომს და აგუნდავებენ (პატარა) და მიარავენ თორწეში გამოსცხობად. არ ვარგა: ნასოხსლია (ნ.) და პირუტყვს აქმევენ.

ანდრია პაპა ბალახია, ბრტყელი, მოგრძო ფოთლები აქვს მრავალძარღვასნაირი, ოლონდ ბუსუსიანი, ყვავილს გრძელდეროიანს იკეთებს, ყვავის ყოთლად. ყვავილის გაცვივნის შემდეგ მოგრძო თავი რჩება ხაოიანი. ანდრია პაპას წყვეტენ ბავშვები, ცხვირის ნესტოში იტენენ, ცალი მუშტი ცხვირზე აქვთ მიდებულნი და უკირავთ და მეორე მუშტს სცემენ მუშტზე და ცხვირიდან სისხლს იღენენ. გახაფულობით იციან ხოლმე ბავშვებმა (შდრ. ცხვირის სატეხელა).

ანკარა ძლოკვი (ნ. ს ა ბ ა, ე რ ი ს თ., ჩ უ ბ.).

ანწრაფება სულხა ნ. სულის ანწრაფება (შდრ. ს ა ბ ა ასწრაფა, ჩ უ ბ. ასწრაფება).

აოშვა მიწის გაფხვიერება მეორედ დახვნილი. ანუულად (ნ.) ნახნავს შემოდგომზე ხელახლა აფხვიერებენ (აოშვა) და ისე დათესავენ. ხახესა და ნიორს ყოველკვირა უნდა აოშვა (მიწის გაფხვიერება), რომ მსხვილი თავი გაიკეთოს. ნახნავს გუთნითვე აოშვენ — ხეხუერად გადაავლებენ გუთანს, ხოლო ბოსტნულს — პატარა თოხით ან შამფურით აფხვიერებენ (ნ. ს ა ბ ა, ჯ ა ვ ა ბ. I, 256 აოშა, ჩ უ ბ.).

აოკრია ნ. ოკრება.

არაქრობა უქონლობა; კაცი რომ სულ «არა მაქო» იძახის, იმაზე იტყვიან: „სუ არ აქრობა ეკირს“.

არჩევანი ზოგი თამაშობის დაწყებისას (კაჩაობა, ძერა-ძერაობა, ბურთაობა და მისთ.) ბავშვები რომ ორ ჯგუფად გაიყონ, მოხდება ხოლმე დედათა შორის არჩევანი. ერთ-ერთი დაასწრებს და იტყვის: „არჩევანი მე“, მაშინ მეორე იტყვის: „არა მე“. „არჩევანი“-ის დამსწრები აირჩევს პირველად, ვინც უნდა—ერთს, მერმე „არა“-ს შთქმელი აირჩევს, ვინც უნდა, ისიც—ერთს. ახლა მეორე იტყვის, „არჩევანი მე“ და აირჩევს, ვინც უნდა და ა. შ. ჯერ ჯერით, სანამ ასარჩევ რაოდენობას შეავსებდნენ, და დაიწყებენ თაბაშ ტაშიმუშის (ნ.) გასვლის შემდეგ (ნ. საბა, ჩუბ., ბერ. არჩევანი, ელ. არადანი).

ასხემა ხისთვის ტანზე ზედმეტი ტოტების შეკრა-შერთმევა (ნ. სხეა).

ასხლეტვა ფარიდან ნაწილის მოწყვეტა, მოცილება. „ფარაჲ ასიოდე ცხვარი ავსხლიტე და დავილაღე“ (ნ. დასხლეტა, მოსხლეტა; შდრ. საბა, ჩუბ. ასხლეტა, ვეა III გამოსხლეტილი).

ატეხვა ამოჩემება, დაჩინებით აკვირება რისამე. „როგორი ატეხვა იცი, იტყვი, ეს მინდაო და აღარ გადაათქვამ“. აქედან: ატეხილი (შდრ. ატყლომა; ნ. ჩუბ. ატეხა; შდრ. საბა ატეხა).

ატკრეცა ნ. ტკრეცა (ნ. ჩუბ.).

ატლუხუხება არე-დარევა, ბევრის ერთად შეყრა და არევა, აფორიაქება. „ბიკო, რაჲ ატლუხუხებ მა გოგობიკებ ეხოში, გაყარე მაინდამ!“ (ნ. ტლუხუხი).

ატყლომა ატროკება; ამოჩემება, დაჩინებით აკვირება; ხმაურის (ლაპარაკის, ტირილის, კაკანის, ყფისა და მისთ.) დაწყება და გაუჩერებლო-

ბა. „შე ოკერო, აეტყდები და აღარ დადგები, რა დეგემართა, დაჩემდი!“ (შდრ. ატეხვა; შდრ. ჩუბ.).

აფეხკილი ნ. ფესკვა.

აფუ ძალლის ყუფის დაჯავრება (მიბაძევა). ბავშვებს აშინებენ ამით.

აფუა ძალლი ბავშვის ენახე.

აქვავია (გაქვავია, მაქვავია) აქეს (კაქეს, მაქეს)—იტყვიან ძუნწ კაცზე. „იმაჲ კი ცოტა აქვავია, აი, მაგრამ არ ემეტება“.

აქოთქოთება ნ. ქოთქოთი.

აქრთუნება, აკრთუნება შეძლება, შეძაგება. „ბაშემა ძუძუ აქრთუნა“ (ნ. ქრთუნება).

აყირაფება წინააღმდეგება, გაჯიუტება. „კაცო, რო აუყირაფდები ხოლმე და აღარ იცი ერთი ბეწო დათმობა, როვო შაიძლება!“

აყლარწვა ტანწერილად მალა გაზრდა. აქედან: აყლარწული (ნ.).

აყლოზი, აყლობანი აყლო მიწიანი ნიადაგი, აყლოიანი ადგილი. „აყლოზში არც სახლი ვარვა და არც მამული“.

აყლურწუნებს III : შინისაგან წერწყვს ყლაპავს (ნ. ყლურწუნი).

აშლა ცხვრია ნ. ცხერის აშლა (შდრ. ჩუბ. აშლა).

აიხა ვირი ბავშვის ენახე (ნ. კირ.).

აჩუ, აჩუ, ცხენო! ნ. ჰაჩუ, ჰაჩუ, ცხენო!

აჩქლორება, გულის აჩქლორება გულის აჩქროლება, სატირლად მომზადება. „ბაშე გული აუჩქლორდა“.

აცხა, მაცხა შორსღებული კატის გაწერობა გასაგდებად (ნ. ჩუბ.).

აძრახება ნ. ძრახვა (შდრ. კუ. აძრახნომა, ვეა I, III, IV აძრახნა, აძრახნომა, ანაძრახი, გადაძრახება).

აჟიკეყნა ეხოს ატალახება, სველ, ტალახიან ეხოში გავლა და მწვის ზედაპირის ახელა. „ნავედრ ეხოში ურემი გამაატარა და ამიკიკეყნა“.

აქლაჟუნებს III ნ. კლაჟენი.
 ახვევა გულისა ნ. გულის ახვევა:
 ახვევა (შდრ. ჩუბ. ახვევა).
 აჯაგვანა ნ. ჯაგანი.

აჯუნჯლუქებს III ნ. ჯუნჯლუქი.
 „კიდზე დგება, აჯუნჯლუქებს,
 თუ გაუქლო, კარგი ყოთილა, არ დაინ-
 გრევა“.

ბ

ბაბასილიანი ბუასილიანი. „აი, შე
 ბაბასილიანო, შენა!“—მიმართა-
 ევენ ხოლმე ერთმანეთს ქალები ჩხუბში.
 ქალი ვაჟსაც ეტყვის ამას (შდრ. საბა
 ბავასირი, ბერ. ბაბასილი, ჯანაშე-
 ბაბასილი).

ბადში სულადის (ნ.) ორმოს პი-
 რის სახურავი ფიცარი, წყვილია, და-
 ფარებისა ერთმანეთს ეყვრის (ნ. სა-
 თა, ჩუბ., წერ.).

ბადო მეტსახელია კაცისა.

ბამბადონე, ბანბადონე ძროხის ქონ-
 ში მოშუშული ბამბა, რომელსაც ნა-
 ღობობსა და დაეჯილს დაადებენ ხოლ-
 მე დასაამებლად. ქონს ტაფაში გაად-
 ნობენ, ბამბას ჩადებენ და რამდენსამე
 ხანს ახურებენ ცეცხლზე, მერმე ამოი-
 ლებენ და ნატკენზე დაადებენ და თბი-
 ლად შეუხვევენ. უხუბებს ტკვილებს.

ბამბის (ბანბის) ხაწურავად გაჯდა
 დასუსტება. დაუძლურება ადამიანისა
 ისე, რომ აღარაფრის თავი აღარ ექნება.

ბიგეთ სღვა დაგაყენებ, როო ბამბი
 საწურავად გაგვიკდი თავ“.

ბანბადონე ნ. ბანბადონე.

ბაბტი ფუტკარი ნ. ბასტი ფუტ-
 კარი.

ბარგი ბარგი იგულისხმება: ხალი-
 ჩა-ფარდაგი, ქვეშაგები, სამოსელი,
 სახლის მოწყობილობა და მისთ. (ნ.
 საბა, ჩუბ.; შდრ. შაჰნ. II, ვეჟა III).

ბარი, გუთნის ბარი სახნისი (შდრ.
 ბარ-საკვეთი; შდრ. საბა, ჩუბ. ბარი).

ბედლაძვირებული გაუთხოვრად და-
 ბერებული ქალი; ქალი გვიანობამდე
 რომ გაუთხოვარი დარჩება. „რა ბედ-
 დაძვირებულია, ქაა, საცოდავი
 თამრო!“

ბელიმწერელი ბედისმწერალი, ბე-
 დის განმსახლერელი ამა თუ იმ ადა-
 მიანისათვის. ხალხის ცრურწმენით,
 ყოველ ადამიანს შუბლზე აწერია თა-
 ვისი მომავალი. „შენა ხარ ჩემი ბედი-
 მწერელი, შენზე აკიღია ჩემი ავი
 და კარგი“ (ნ. წერ. ბედისწერელი;
 შდრ. ბუქურ. მწერალი).

ბეთალმანი ოჯახი ნ. ამოწყვეტი-
 ლი ოჯახი (შდრ. ბალთამანი).

ბეჭდის შაცვლა ჯერისწერისას
 ნეფე-დედოფლისათვის თითებზე ბეჭ-
 დის შეცვლა. ნეფე-დედოფალი მარჯვე-
 ნა ხელს გიმწერდნენ, მეჯვარენი (ნე-
 ფისაც და დედოფლისაც) ჯერ-ჯერით
 სამ-სამჯერ შეუცვლიდნენ ბეჭედს. რის
 შემდეგაც მათარობელი (ნ.) გაიქცეო-
 და ნეფის სახლში სახარებლად.

ბზის კოვზი სწორედ გათლილი
 კოვზი.

ბზობის ყვავი: ბზობი ყვავი-
 ვით დაიკარგა—იტყვიან ხოლმე
 ადამიანზე, რომელიც ერთხელ გამოჩნ-
 დება და მერმე დაიკარგება, აღარ გა-
 მოჩნდება.

ბინდი თვლების ავადმყოფობაა:
 ადამიანი შებინდებისას სულ ველარა-
 ფერს ხედავს. ნორცის უქმელობით
 ეფართობა.

ბნელი ხალხი გაუნათლებელი, შეუ-
 გნებელი ხალხი. „ჩვენ, შვილო, ბნე-
 ლი ხალხი ვართ, რა გეჩვენება“.

ბნელობა უმთვარობა, ღამებნელობა.

ბობოლა დიდმარხვაში დიდ სახეის
 თავს შვიდ ბუმბულს შეურტობდნენ და
 ქერში ჩამოკიდებდნენ. ყოველი კვირის
 გასვლის შემდეგ თითო ბუმბულს გა-

მოძრობდნენ. ამით ითვლიდნენ, რამდენი კვირალა რჩებოდა აღდგომამდე. ამითვე აშინებდნენ ბავშვებს (ნ. კირ.).

ბოღბურ მიჯნასავით ჩავარდნა გააქ. ერთ ადგილას დაჯდომა და აღარ აღდგომა, უძრავად ჯდომა (ბოღბულებს დასცინაუნენ. ბოღბე სოფელია ქიზიყში, სიღნაღის ახლოს).

ბოკოკა მოწვევალო (ოღონდ არა ბურთიკით); დაშორილი; ბლაგვი ბოკოკა თავი დამოწილ-დამრგვალებული თავი ჯოხიან ან სხვა რისამე (შდრ. საბა ბოკო, ჩუბ. ბოკვი. ბოკო).

ბოკოცა მსუქანი, თვალადი ბავშვი, საერთოდ: თვალადი ადამიანი.

ბრაჯი ძველი, გაცვეთილი ტანისამოსი (ნ. ფრაჯი).

ბრაჯიჭველა ნ. ფრაჯი.

ბრეკვა კიშვა, ბზეკა (ნ. გაბრეკვა; ნ. საბა, ჩუბ., ჟღ. ბრეკა; შდრ. ბერ. ბრეკ, შარშ. გაბრეკილი).

ბრიანო ბიანო (ნ.), შუურაცხეთა.

ბრინჯვა ძალიან ძლომა. „მაგრე რო იბრინჯე ბი, განა ბეზიანთასა ხარ. კუქი, რა?“ (ნ. გაბრინჯვა; შდრ. წერ.).

ბრუჟვა სმა; თრობა. „ღვინი ბრუჟვა რო გიყვარს, ვეწკა გაკეთებაჲ უნდა გიყვარდეს“ (ნ. გამობრუჟვა;

ნ. საბა ბრუჟება, დაბრუჟება, ჩუბ. ბრუჟობა, ბერ. ბრუშ; გამო-ბრუშვა).

ბუვლება III იძენძება; სითხის შესრუტვის გამო იშლება, იბერება (მაგ., ტყავი) (შდრ. გაბუება; შდრ. ჩუბ. ბუება, ვაჟ I გაბუებული).

ბუის III იბერება, იფუყება; გააქ. წყრება. ალაქა:

„პატარძალი ტყუოდო და ისევ თითონ ბუოდაო“ (შდრ. ბუვლება; გაბუება).

ბულლი ბურლი (შდრ. ჩუბ. ბურლი).

ბუუბუჟი ნ. გაბუებუჟება. „გამკმარა პური ბოზაშში მშვენიერად ბუუბუუბუებდა“.

ბუსკენა ბავშვის ან პატარა ცხოველის ძალზე ძლომა; გააქ. დიდხედაკ იტყვიან (ნ. გაბუსკენა).

ბლაუჯი || **ბლაუჟი** (ნ. დაბლაუჟება; ნ. ბერ. ბლაუჟი).

ბლერტვა ბერტყვა; გააქ. ცემა, მაგრად ცემა (ნ. გაბლერტვა; ნ. საბა ბლერტვა, ჩუბ. ბლერტა, ბუქურ. გაბლერტვა, ვაჟ I ბლეუტ, IV ბლერტა).

ბლუნძვა ცუდი შვეერილობის გამო ნაკერზე ნაოქის ყრა (ნ. აბლუნძვა; შდრ. საბა, ჩუბ.).

ბ

გაბზევება პურეულას წველის (ღეროს) ქვევა ბზედ.

გაბრინჯვა ძალიან გაძლომა. აქედან: **გაბრინჯული** (ნ.; შდრ. წერ. გადაბრინჯული, შარშ. გაბრინჯული).

გადაგრილება ასლამობება, სიცხის გატება და აგრილება სალამოს მოახლოების გამო.

გადაიშობება გადადარება, გამოდარება. „ძღვი გადაიშობა ამ ოკერ-

მა, შავაწვლზა ამთენმა ავდარმა“; გააქ. მტირალის ან დაღვრემილის გამხიარულება. გადაიშობა—იტყვიან ხოლმე მტირალი ბავშვის გამხიარულებახე. „როგორც იყო გადაიშობა“ (ნ. იშილი).

გადაკრა ღვინის დაღვევა. აქედან: გადაკრული ღვინოდაღვეული, მთვრალი (ნ. ჩუბ. გარდაკრა).

1. **გადასახმელი** მარცვლელის აწყვის დროს საწყაოს თავზე გადასასმელი

სწორე ფიცარი. ამ ფიცარს საწყაოს თავზე გადაუსვამენ, რომ საწყაომ თავი არ მოიბას და ზომაზე მეტი არ გასცენ (შდრ. გადასმული ნიტრა).

გადასმული აკაფტ. დაბალი ტანის ადაქიანი.

გადასმული ნიტრა საწყაო ერთეულია. უდრის 13 გირვანქას (ზორბალს). მარცვლეულის აწყვის დროს სავესე ლიტრას თუ ზემოდან გადასასმელი გადაუსვებს, რომ ზედმეტი ფქვილი თუ მარცვლი გადაიყაროს, მაშინ გადასმული იქნება, თუ არადა თავიანი. გადასმული თუ თავიანი ლიტრით აწყვა ზორბლეულისა პირობაზეა.

გადახრუჟვა ნ. ხრუჟვა.

გადრუნჩვა ცხვირის ჩამოშვება, დაბლვარა, გაბერვა (ნ. გადრუნჩული; შდრ. დრუნჩი).

გათუთქვა ნ. თუთქვა (ნ. ჩუბ.).

გათხუნვა გათხუნა, გასვრა (ნ. თხუნვა; ნ. ჩუბ., ქუ. გათხინვა).

გაკვრა-გაგლეჯობა აკაფტ. აკც ისნა-ისნობა (ნ; ნ. მაკალ. თუშეთი, 161 გაგლეჯილა).

გაღელეჩება ცხელი შეკამანდის (ყერძის) გაცივება (ნ. ლელეჩი).

გამარგვლა ნათესში სარველა ბალახის გამოცლა ხელით (ნ. მარგვლა; ნ. ჩუბ.).

გამბტება გაჩქება, გაბოძება რისამე (შდრ. გაუმეტარი; შდრ. ჩუბ.).

გამწვევება გამხუერება, მხეზე გატანა. სახლში ნაწყობ ბარგს-ტანისამოსს, ხალიჩა-ფარდაგებსა და მისთ. (უმთავრესად ზამთრის შემდეგ, გახაფხულზე) მხეზე გატანენ, რომ სინოტივე გამოუშვებს (ნ. ჩუბ. გამხუეება).

გამობრუჟვა გამოთრობა, ძალიან დათრობა. „სად გამაბრუჟე, ყმაწვილო?“ (ნ. ბრუჟვა; ნ. საბა დაბრუჟება, დაბრუჟებული, ჩუბ. გაბრუჟება, ბერ. ბრუშ: გამო-ბრუშვა; შდრ. ჩუბ. გამობრუჟება).

გამოსული ხალხი რამდენადმე განათლებული ხალხი, ავისა და კარგის გამარჩევი ხალხი.

გამოქნება გამოლანძღვა, გათრევა, პირში მრავალი აუგის თქმა საქციენოდ. „ჩვენებიანთ პატარძალმა ერთი მგერა გამამაქენა და ქვეყანაში თავი მანძრა“ (ნ. ბერ. ქენება, გამო-ქენება, გამო-კიანება).

განაოსრუბული მიწა კარგად დაშუშავებული, გაფხვიერებული მიწა (ნ. განაოსრუება).

გავეჟღვა ნედლის უხვიროდ გაღვევა, დანჯვა (ნ. გამოვეჟღვა, შევეღვა; შდრ. ჩუბ. გავევა).

გარეთა დეღამთილი ქმრის ძალუა. გარეთა მახლი ქმრის ბიძაშვილი ვაჟი.

გარეთა მამამთილი ქმრის ბიძა.

გარეთა მული ქმრის ბიძაშვილი ქალი.

გარეთა სიმამრი ცოლის ბიძა.

გარე კახეთი აკაფტ. აკც უკანა მკარი (ნ.)

გარიცვა რიკზე დაყენება, ტოტზე დაყენება, ტოტისთვის ფოთლის შეცლა. „ხეხილში კბორები შასულან და სუ გაურკიკამთ იქერობა“. აქედან: გარიკული (შდრ. რიკი).

გახარიუფი აკაფტ. მოსასობა, ამოსაწყვეტი. „შენი გასარიყავნი მკამენ, თორენ მერა მიშავდა“ — დედინაცილი ეტყვის ხოლმე ქმარს თავის გერებზე.

გატენილი ნიტრა საწყაო ერთეულია: ფქვილუვლით აესებული და თან ჩატენილი ლიტრა, რომ ბევრი ჩაეტოს (შდრ. გადასმული ნიტრა, თავმობმული ნიტრა და სხვ.: შდრ. ჩუბ. გატენა, გატენილი).

გატუჟვა გატრუსვა, გარუჟვა (ნ. ტუსვა; ნ. ჩუბ.).

გატუტყნა ნ. ტუტყნა.

გაფიტებული ნ. 1 ფიტო (ნ. ჩუბ. გაფიტება, გაფიტული პური).

გაფოთება ნ. ფოთი (ნ. ჩუბ. გაფოთება).

გაფუებული კირი ნ. კირის გაფუება.

გაქაჯვა ქაქის დაწურვა წნეხით, დაწნება. „ქარგა გაქაჯე ქაქა“ (ნ. ქაჯვა, გაქონაქაჯი, გამოქაჯვა, განაქაჯი).

გაქლერთილი ნ. ქლერთვა.

გალმა მკარი ნ. უკანა მკარი.

გაშლა ცხვრისა ნ. შლა, ცხვრის გაშლა.

გაშრობა აკატ. მოპარვა. „აპო, ებრე ელდაკელ ვინ გააშრო დანა?“

გაჩეკვა ნ. ჩეკვა (შდრ. წერ.).

გაცუხცუხება ნ. ცუხცუხი.

გაძაგვრა გაჭიმვა, გაწვევა. „აძაგრე ეტყვი, გაქიმული უნდა გაკნეა“; აკატ. ადამიანის გაწურვა გაპირებებში, გამოცდაზე და სხვ. ერთი კარგა უნდა გაგძაგრო, აბა, რა იცი, უნდა გამოგცადო“ (ნ. ძაგვრა; ნ. შარშ., ვაჟა IV დაძაგრული).

გაძლომა მარცვლისა მარცვლის გაესება, დასრულება (შდრ. მძღარი მარცვალი).

გაწალიკება გამწკრივება (ნ. წალიკი).

გაწელვა ნატერიის გახვევისას ჩახეული ნაწიბურის გამრუდება (შდრ. ბერ. გაწელვა).

გაწუალებული ჩითი, დაჩარჩული ჩითი გაცვეთილი ჩითი, დაშლილი ჩითი.

გაწუობილი კაბა სარტყელ-გულისპირიანი კაბა, სარტყელ-გულისპირითა და სხვა რამით გაწუობილი კაბა.

გახსნა ამქრისა ნ. ამქრის გახსნა.

გაქეჩვა ნ. კეჩვა (შდრ. ჩუბ. გახეჩა, ჯანაშვი.).

გემოს გაღება ანა თუ იმ შეკამანდის შეჩვევა და მოწონება; აკატ. სარფიანობის გრინობა. გაგება. „გაილე ენაკი გემო?“

გვრიტილო ნ. იწილო, ბიწილო.

გოწვა გლესა, წასმა ფორების ამოსაესებად (ნ. გაგოწვა; ნ. საბა გონ, ჩუბ. გოხა, ჯლ.).

გოთურჯა, ხანჯლის გოთურჯა ხანჯლის ვადის ქვეშით ქარქაშზე შემცემული სალტე საკიდის (ნ.) შესაბნევად.

გოხი აკატ. მკუხე ხილი. „გოხი ხილი ჯერ, არ იქმება“. აქედან: აგოხება (ნ.).

გულა ნ. წითელი გულა.

გულურა ერთი ზურგზე წანოკიდება ფიხხი. ლარიბები და ბავშვები სოფლის ახლო ტყეში მიდიოდნენ, ფიხხსა კრიდნენ, რასაც დაძრადნენ, იმოდნა კონას შეკრადნენ, ზურგზე წანოკიდებდნენ და შინ მოიტანდნენ (ნ. ზურგულა; შდრ. ჩუბ.).

გულნის ბარი ნ. ბარი.

გულნის ჯერი ნ. ჯერი 2.

გულამოვსებული ნიტრა ფუჭილით ისე სავსე ლიტრა, რომ გადამსულზე (ნ.) მეტი იყოს, მაგრამ არც თავმომბელი (ნ.) იყოს და არც ქარბაღ სავსე (შდრ. გატენილი ნიტრა).

გულის აჩქლორება ნ. აჩქლორება.

გულის დამწველი აკატ. ახლო ნათესავი, სისხლის ამღები დილუპულისა. „ერთი გული დამწველი არავინა მყავ. თორენ იმი სისხლ როგორ შააჩენდა!“

გულის ქათუნი ნ. ქათუნი.

გულის შაქათუნება ნ. შაქათუნება.

გუწჯალი გადანკეული მატყლი ან ბამბა ან ბუმბული. აქედან: გურჯალ-გურჯალ. „მატყლი გურჯალ-გურჯალ გადადიოდა“.

დ

დალაჯუნებ II ზ. ნ. ლაჯუნი.

დაბლა ქურა აკვა, კი ძირის ქურა (ნ. ქურა).

დაბუჩება დაბუეება, დაბრუშება სხეულის რომელიმე ნაწილისა (ნშირად ფუნისა), სისხლის შედგომა! დაბუჩების დროს ასეთი წართქმა იციან:

„ბუჩი, ბუჩი, გემეყარე, მამიდასა შეეყარე, თუ მამიდა იქ არ იყო, პაპიდასა შეეყარე“.

სამჯურ თქმის შემდეგ დაბუჩება ჯაჯუნისო (ნ. შან. რეცენხია დაბუჩება, საბა, ჩუბ. დაბუეება, დაბუშება, ბერ. ბრუშ: და-ბრუშება).

დაგუჯევა გუხის (ნ.) აღება, მიმართულების აღება. „საით დაგუჯევა დით?“

დაგულვა დაბურვა, დაკეტვა. კარის დაგულვა კარის დაბურვა, დაკეტვა. „კარი დაგულვა, გოგო, სახლი გაცივდა!“ (ნ. საგულავი დანა; ნ. ჩუბ., ჯანაშვი, ბუქურ. მოგულვა; შდრ. წერ. ამოგულვა, აგულვა, გულვა).

დაღიშვა ქსლის ამოკრეფა, დგინზე (ნ.) ქსლის ერთი წვერი აღებულია ბამბის ძაფზე (დგინზე), მეორე ჩაგდებული, ასე რომ ქსელი ორად არის გაყოფილი: ერთი მალლა, მეორე დაბლა. დგინი მალლა ჩამობმული.

დაზოღებული ძველი რკინები დადულებული და ზოდად ქვეული (ნ. დაზოდება).

დაკანული ლაქებიანი (ორსული ქალის პირისახეზე ლაქები რომ არის გამოსული). „დაკანული აქ სახე ქალ“ (ნ. ბარნ. კანებიანი).

დაკურტნული დაბალი ტანის ადამიანი (შდრ. კურტანა).

დალაჯვა დატკეპნა (ნ. ლაჯვა; შდრ. ჩუბ., ბუქურ. ვაჟა III დალახვა. გურამ. დალახავ, ჯანაშვი).

დალაჯუნება ნ. ლაჯუნი.

დამდგარი ქალი ოც წელს გადაცილებული გაუთხოვარი ქალი.

დამრთველი ჩალის დამხურავი (ნ. დართვა).

დანარცხება დაცემა, წაქცევა, დავარდნა; მიწაზე დახეთქება. „ბიჭებო, ეხლა მთვარე რო ჩამოვარდევ და დედაშიწა დეენარცხოვ?“ „საცოდავი გიორგი ავანტყოფობამ დაეცა, დანარცხა“ (ნ. საბა, ჩუბ., შან. II).

დანაქვთილი კაბა ტანზე გაშოყვანილი კაბა.

დანდალი ურმის სახიდარი, ურმის ხელნებში გაყრილი და მათი გადამხელი ოთხკუთხად დათლილი ლარტყი. ურეშს რომ გაკინძვენ, მერმე დანდლებზე ფიკრებს დააგებენ ურმის იატაკად. აქედან: გადანდვლა (ნ.: ნ. საბა, ქუ.; შდრ. ჩუბ.).

დალაკლაკებ II ზ. ნ. I ლაკლაკი.

დაქამეული დაბერებული, დაქველებული (შდრ. ქუ., ბარნ. დაქამება, ჯანაშვი. მოქამებულ).

დარალე მეტსახელია კაცისა.

დაროშვა, დაროშილი ნ. როში (ნ. ჩუბ., მაკალ. მთიულეთი, 90).

დარჩევა ცხვარ-ბატენისა დაწოვების შემდეგ ცხვარ-ბატენის ერთმანეთისაგან დაშორება, დაცილება (შდრ. დარევა ცხვარ-ბატენისა).

დახხება ნ. ხხება (ნ. ჩუბ.).

დაფეცილი ნ. ფეცვა.

დაფეჟვა, ფეჟვა ნაქუქიანის ისე დამტერევა, რომ ნაქუქის ნამტერევეები ერთმანეთს არ დაშორდეს. აქედან: დაფეჟვეილი. „დაფეჟვეილი კვერცხი“ (შდრ. ქუ.).

დაფქული ფქილი, ფქილად ქვეული სარჩო: ხორბალი, სიმინდი, ფეტვი და მისთ. „ვიშ, ქაა, დაფქული არა გვაქ და პური ვერ გამოგვიცხვია!“ (ნ. წერ.).

დაქანცვა ნ. ქანცვა (ნ. საბა, ჩუბ.).

დაქორწილება ეკლისა ნ. ქორწილი. დალანლალებს III ზ. ნ. დანდალი.

დალაფულო დაჩაგრული, ნალიტა (ნ.). „რა საცოდავი დალაფულო კეკულები მყავ აკრუბ, ქაა“

დალერდვა ნ. ლერდვა (შდრ. საბა, ჩუბ. დალერდა).

დაკრა-აღებზე იღებს ძალიან ბევრს ნაგრობს.

დაკრანტეპული ძალიან დაბერებუ-ლი (ნ. ყაანტი).

დაჩამიჩება, ყურძნის დაჩამიჩება ჯერ ისევ ვაზზე მსმორიარე ყურძნის დაქნობა ავადმყოფობისა ან ძალიან დაძწიფებისაგან და ჩამიჩად ქვევა.

დაჩარჩული გაწყალებული (ნ.), გაცვეთილი, დაშლილი ქსოვილი. დაჩარჩული ჩითი (შდრ. საბა, ჩუბ. დაჩარჩვა).

დაჩეკვა ნ. ჩეკვა (შდრ. შაოშ. დაჩიკვა. წერ. გაჩეკვა).

დაჩემება მიწისა ნ. მიწის დაჩემება (ნ. საბა, ჩუბ.; შდრ. ულ. დაჩემება).

დაძაკრავება ორი ნაბუქიანის (კვერცხის, კაკლის) ან ადვილად მებრები ჭურჭლის (მაგ. კოკის) ერთმანეთს მოხვედრება, მოხლა, დაკვრა. „კვერცხები დაძაკრაოთ“; „მოდი კაკლები დაძაკრაოთ“; „კოკები ერთმანეთ არ დააძაკრაოთ და არ დაამტერიოთ“; „თავები დააძაკრავე“.

დაძებება ნ. ძებება.

დაწარბვა ნ. წარბვა (შდრ. ეკა I დაწარბული).

დაწყვეტა, ღვინო დაწყვეტა ღვინის ჩასხმა მრავალ წვრილ-წვრილ ჭურჭელში. ამბობენ: არ ვარგაო, ღვინო ფუჭდება. „დიდი ჭურჭელი (ქვეერი) არა მქონდა და ღვინო დავწყვეტე, კოცობში ჩავასხი“.

დაჭაბუკება ხანში შესვლა, ნიწელს გადასვლა, დაჭარმაგება, გაჭალარავება. „ჩვენებიანთ გიორგი დაჭაბუკდა“ (ნ. კაბუცი).

დახალიანჯება დახალასება (ნ. I; შდრ. მოხალიანჯება).

დახატული ძალიან ლამაზი, მოხდენილი. „ქაა, ჩვენებიანთ როგორი და-

ხატული პატარძალი მოუყვანიათ!“ (შდრ. ჩუბ.).

დახრუკვა ნ. ხრუკვა (ნ. ჩუბ., ბერ. და-ხრუკვა).

დახუნწვლა ნ. ხუნწვლა.

დაქმალვა საქვერე თიხის (დახე-ლილის) ხის ხმლით დაჩება, დაქრა სრელა-სრელად (ნ. სრელა და სრელა; ნ. კნლა).

დედაზუზუნი ნ. დედაძძუნი.

დედალი რქაწითელი ნ. რქაწითელი (ნ. ჯავახ. II, 116, 178 და სხვ.).

დედამიწა არ ამამგლია გაკრ. დედამიწას არ ამოსცილებია, ჯერ არ გახრდილა. პატარაა. „ჯერ შენ დე-დამიწა და არ ამამგლიხარ და ემაგებესა მებეამ, შე არ გასამდელო, შენა, რო გაიადები, მერე რალა იხამ?“ (ნ. მიწა აო ათამგლია).

დედაძუქენი, დედაზუზუნი (— დე-დამძუქენი?) გულითადი მგვობრები, ერთმანეთის დიდი მესაიდუმლენი. „დი-დი დედაძუქენი გაკდენ“.

დედუფლის მწვადი ზუქ... ცხერის ან ღორის ყვერების მწვადი; გაკტ. იტყვიან პატარა მწვადზედაც (შდრ. ნეფე ერეკლეა წწვადი).

დილაბნელი ალიონი, გარიყრაქი, განთიადი „ბიკო, ხვალე დილა-ბნელზე გაწოდი, რო დროით მოვაწოოთ ალაგა ჩასვლა, თორენ დავგილანდება“ (ნ. შარშ. დილაბნელს; შდრ. ჩუბ. დილა-ბინდი).

დორდლი დორბლი, დუყი, პერო (შდრ. საბა, ჩუბ. დორბლი, ჯანაშე დორდლიან).

დუნდრუცა სქელი, უშნო ადამიანი, უფრო ქალზე იტყვიან. „რა დუნდ-რუცა პატარძალი მაიყვ.ნეა“ (ნ. შარშ. დუნდრუცი).

დღე-მეზალიე საქმის გადამდები, ვინც იძახის: დღეს კი არ გავაკეთებ, არამედ ხვალეო. აკასა: „დღე-მეზ-ვადიე თოვლი მასვლია“ (ნ. მეზვა-ლიე; შდრ. ჩუბ. დღეს ხვალეობა).

ე

ეკლის დაქორწილება ნ. ქორწილი. ენაშქარგული კაცი ლამაზად მოლაპარაკე. ხერხიანი მოლაპარაკე კაცი, ცოტა არ იყოს ფარისეველიც. „ძალიან ენამოქარგული ხარ, რა არ იტყვი და ვის არ შააცდენ“ (ნ. ჰუ. ენა-მოქარგული).

ენაშრავალი მოლაყებ, საქმეზე ბევრის მოლაპარაკე და არაფრის გამკეთებელი, უქნარა. ანაქსა: „ენამოქარგულმა აჯობა კელთორაველსაო“ (ნ. ბერ. ენაშრავალა, შარშ.).

ენის გათხელება რისამე ზშირად ხსენება-ნატვრა: ნეტავი ეს მომცაო, ან ნეტავი ეს მაჩვენაო, ან ნეტავი აქა და აქ მამყოფაო. „მთელ ხაფხულ ენა გათხელა, ნეტავი ერთი ჩვენებისაა წამიყვანა და იგრე მამკლაო, მართლაც იგრე მოკვდა, რომ ვერა ნახა თავიანთები“; „ემაწვილმა ენა გათხელა მთელ ზამთარ—ყუბუბენი მინდაო. ვერ უშოვნეთ“.

ერთად გასვლა სახლის გაყრისას ორი და მეტი მოწილის ერთ ოჯახად გასვლა. სანი ძმა რომ გაიყაროს და ამოტანს ორი ერთად გავიდეს და ერთი ცალკე, ან მშობლები და რომელიმე შვილი ერთად გავიდნენ,—ამას ერთად გასვლა ეწოდება (შდრ. ცალკე გასვლა).

ერთი გაქცევა ზომის ერთეულია: მანძილი, ოასაც ერთ გაქცევაზე, ვაძრე დაიღლებოდეს, გაირბენ ადამიანი. დაახლოებით (ი.შ.) კილომეტრი; გაქცევაზე შორი მანძილი, რომლის გავლა ადამიანს არ გაუჭირდება; აქცევა: რამდენიმე კილომეტრი მანძილი.

ერთი მუქარა ნ. მუქარა. ერთი პირი ძილი დროის მონაკეთია: ერთი ხანი, გარკვეული დრო, ერთი პირი დრო. ანაქსა: „ერთი პირი ძილი წყალსაც მოუა“ (შდრ. წერ. ერთი პირი დრო).

ერთი ფეჯის დაღმა ნ. ნ. ფეჯი. ერთი ჭელი ღაზე ღამის მონაკეთია: ერთი გამოძინება დრო, დაახლოებით 3 საათი ხანი. „ერთი კელი ღამე გასული იქნებოდა, როცა ჩვენ სიძე სოიდა, იგრე დაიგვიანა“.

ერთისა ამოიჯა აჯკა, აჯც ერთისა ამოვიდა (ნ.). ერთნაყოფი პირველად რომ მოიგებს, ჯერ რომ ერთხელ მეტად არ მოუგია (ცხვარი, ფურო და მისთ.) (შდრ. ორნაყოფი).

ეტრინება ეტრინება, ტირილი მოსდის. „შაშინებული ბაშვი მოიდა, სუ ეტრინებოდა“ (ნ. ვაჟა I ეტრინებოდა).

3

ვაი, საბრა' ცეკვაა. „ერთი პირი დაწლა იყო, მეორე მალლა (ი. ი. პირველთა მკრებზე იყო შამდგარი), თან თამაშობდნენ, თან მდგროდნენ: „ვაი, საბრა“, ეტყოდნენ საბრალო“-ს მკრებზე შემდგარნი“.

ვეწავის ავსება ნ. ავსება ეწავისა. „ვირი“ დაკლა ბურთის (ნ.) თამაშის დროს ვისაც ასხდებიან.

ვირილიტიკობა, ჯორილიტიკობა საბაწეშო თამაშობაა. ბავშვები ორ

ჯგუფად იყოფიან. წილს ყრიან: ერთ ჯგუფს შეხვდება წაქუხვა, მეორეს—შესხდომა. პირველი ჯგუფისანი კედელთან ან ხესთან წაიკუხებიან მწყრივად. ერთიმეორეზე მობმით: ჯერ დედა წაქუხული (შიძლემა დედა არც კი წაიკუხოს და მას მიეყუდნენ, დედა თვალი უქირავს), მის გავას მეორე—უფრო ღონიერი მიადებს თავს და წაიკუხება, ამას სხვა და ა. შ მეორე

ჯგუფიდან განსახლებული მანძილიდან გამოიქცვიან ჯერ-ჯერით და შეახტებიან. ჯერ დედა შეახტება და ცდილობს რაც შეიძლება შორს, წინ გადაასტეს, რომ უკან მეტი ადგილი დარჩეს სხვების შესახტომად; მერმე შეილებიდან, უფრო ყოჩალი ვინც არის, ის შეახტება და ისიც ცდილობს შორს გადასტეს და ასე ბოლომდის. ყველა რომ შეახტება, დაიწყებენ თვლას (დათქმული აქვთ, ჩვეულებრივ ოცოა მიღებული). დათქმული რიცხვის დათვლის

ათაებამდე თუ ვინმე ჩამოვარდა, მაშინ შემსხდარნი წაიკუზებიან და „ვირად ყოფილნი“ შეახტებიან იმავე წესით. თუ დათვლა აათავეს ისე, რომ არავინ ჩამოვარდა, ხელახლა შეახტებიან (ჩვეულებრივ ცვივან, რადგან უკან ძალიან მცირე ადგილი რჩება და უკანასკნელი „მხედარი“ მალე ვარდება). თუ ვინცთაა ვირი წაიქცა და ჩამოაგდო, უჯგროა და თამაში თავიდან იწყება.

ფ

ზარი სამგლოვიარო რირილი. ვინმე რომ მოკვდება, მოხარენი (ნ.) მოვლენ და მიუტირებენ კირისფულს (ნ. ჩუბ, ვეა III; შდრ. შაჰნ. I, II).

შეღხიძე ჩასიძებული. უძეო ოჯახი ქალს გარეთ არ გაათხოვებდა, სიძეს

ოჯახში შემოიყვანდა. რომ ფუძე არ ამოვარდნილიყო

ზერა-ქვერა ავანტყოფი (ნ.) = შეუბრალებელი ავანტყოფი.

ზღვარზღვარი: აზღვარზღვარებს III. ახვიადებს (ნ. გაზღვარზღვარება).

თ

თავდები თუკა, რაც ჩურჩხლის სათური (ნ.).

თავზე გამართვა ქლებიხა თუკა, რაც ალერისის გადაცდა (ნ. დამატებაშა).

თავზე ხაყრელი, თავპირზე ხაყრელი ბევრი. ზომანზე მცნო, ძალიან ბევრი. „წლეულ თავზე ხაყრელად გეჭონდა ხილი“ (ნ. შარშ. თავსაყარად).

თავზე შამოვლება ჩვეულება იყო: ადამიანი ავაღ რომ გახდებოდა და მისი მორჩნა გაძნელებოდა, გაკირვებული კირისფულები ავადმყოფს თავზე შენთავლებდნენ (სამჯერ) რამე ნივთს (ფულს, პურს, სამოსეულსა და სხვ.) და აღთქმას დადებდნენ, რომ მას გასცემდნენ გლაზაკებზე, ან არ კამდნენ (ან ავადმყოფი ან მისი პატრონი განსახლებული ვადით ან ს.მუდამოდ და

მისთ.), ოლონდ ავადმყოფი მორჩესო (ნ. მაკალ. თუშეთი, 189 თავშემოვლა, შარშ. „თავზე შემოვლება“).

თავთა აბრეშუმის თხელი ქსოვილი (ნ. სება, ჩუბ.).

თავიანი ნიტრა, თავმობმული ნიტრა მარცვლეულის საწყაო ლიტრა, რომელსაც აწყვიან დროს გადასასმელს (ნ.) კი არ გადაუსვამენ, არამედ თავმობმულს გასცემენ, თანახმად პირობისა. ასეთი ლიტრით აწყული მარცვლეული 13 გირვანქზე მეტი გამოდის (შდრ. გადასმული ნიტრა — დამატებაში; ნ. შარშ. თავიანი).

თავის გამოშმა საქმის დამთავრება. „ძმაო, ეს საქმე შენ დაიწყე და თავიც შენ გამოაბი“ (შდრ. შარშ.).

თავის გაზრა მოვალეობისათვის თავის არიდება. „თუ ვე ჩემი ვალია, მე

თავ არ გავიხროი (შდრ. შან. კვეს. თავ: თავის გაზრა).

თავის მიგლა ნ. მიგლა.

თავის მიწა თავის დასაბანი მიწა, თავსაბანი მიწა, მონაკრისფროა, ცხიმს შეიცავს, იცის ნავთობიან ადგილებში (ფხოვლის არეშარეში, ივრის ხეობის მარცხენა მხარეს). წყალში დაალბობენ და მით თავს დაიბანენ. ძალიან კარგად ბანს. ამით ბანას შეჩვეული საპნით თავს ალარ იბანს (ნ. შარ შ.). თავსაბანი მიწა).

თავის მოქონვა ენატკბილობით სხვისი დაყოლიება და თან მოტყუება. „თავი მოუქონე და კაი მალარჩი დაეტყუე“ (ნ. შარ შ.).

თავის ქალა ნ. შ ქალა (ნ. ხუბ. ქალა).

თავის წაჭაპვნა ჩალურისთვის სახურავის ზურგზე ჩალის ქაპანივით დაწვნა, შიბის (ნ.) გაკეთება (შდრ. ბუქურ. ჩამოქაპვნა).

თავმცემული უყურადღებო, თავმინებებული ადაჰიანი, საქმის დამგდები „ღეთის ანაბარად“, თეთისით გაკეთდება—რომ ფიქრობს. „ჩვენი ბაგრატი ძალიან თავმციემული კაცია, არ იტყვის, ერთი მივხედო ვენაჰ, რა მოუვიდა, იქნება სუ გადაკმაო“.

თავმომბული ნიტრა აგუჰ, წყ თავიანი ნიტრა (ნ.).

თავ-პირზე ხაყრელი აგუჰ: წყ თავზე საყრელი (ნ.).

თავში მიტლა ნ. მიკლა.

თანახორფერდიან (თან: წორგვერდიან) სახურავიანი ხახლი სახლი, რომელსაც სახურავი სათავის აქეთიკით სწორ-სწორ წახაგებად აქვს ჩამოშვებული. ასეთი სახლის სათავე გადებულია არა სახლის ოთხი კედლის შუაზე, არამედ სახლ-საჩების ცენტრში (საქარეებოც ასევე—სახლ-საჩების ცენტრზე აყვანილი) და სახურავიც ორი თანასწორი გვერდისაგან შედგება (შდრ. მეტ-ნაკლებ სახურავიანი სახლი).

თავი ნ. აღჩუ (ნ. საბა, ჩუბ, კირ., გრი შ.).

თვალეზდაცრეხილი ნ. თვალების დაცრება.

თვალეზდაწნეხილი ნ. თვალების დაწნება.

თვალეზის დაჩხეტილება თვალების დაქვევტილება, რამე მოსაწონს რომ დანახებ და მერმე აო მისცემ (ბ. ჩხეტა).

თვალის კვრა თვალის ცემა, გათვალვა, ავი თვალით შეხედვა. ხალის ცრურწმენით, ზოგ ადამიანს ავი თვალი აქვს და როგორც კი შეხედავს ადამიანს, მეტადრე ბავშვს ან საქონელს, მაშინვე ავად გახდის: ბავშვი ატირდება, ალარ დაიძინებს... საქონელი დაფრთხება ან რამე ფათერაკი შეემთხვევა. არჩენენ შელოცვითო. აგრეთვე რაიმე კარგი საქმის დაწყებისას ვინმემ რომ ავი თვალით შეხედოს, საქმე უკუღმა წავაო (ნ. ხუბ. თვალი, კვრა, კირ.).

თვალნაცრიანი კაჰაჰ. ქნარშვილამოწყვეტილი. „ქპარი წინა ომში დეკარგა, ვაიშვილი ახლა მოუყვდა და დარჩა უბედური თვალნაცრიანი“.

თვალსა და კელ შუა თვალწინ. „თვალსა და კელ შუა დეშეკარა ბეჭედი, ქა!“ „თვალსა და კელ შუა ამართვებ ხურჯინა“ (ნ. შარ შ. თვალდახელშუა).

თვლის ჩავარდნა წინდის ქსოვისას გამოყუღფულის ჩხირზე აცმის მაგერ დაბლა ჩავარდნა და ყულფის მოშლა. თუ მაშინვე არ ამოიღეს, ყულფები დაისწება დასწვრივ და წინდა დაირღვევა. „მოდი, გოგო, თვალი ჩამივარდა და ერთი ანამილე, ვერა ვხედან“—ეტყვიან ხოლმე მოხუცები უმტროსებს (ნ. შარ შ. თვალის ჩავარდნა)

თიაღორა ყელის ჯირ ვლების ავადმყოფობა. უყურნებელი იარა ჩნდება

და ყოველ გაზაფხულობით უურო აქტიური ხდება (ნ. ჩუბ. თია, თიადო-ოა; შდრ. ს ა ბ ა, გურამ.).

თოთხმეტება ნ. დათოთხმეტება.

„შენ რა ეთოთხმეტები, რა კული გაქ სხვისა მამულთან?“

თოხანი ნ. ალჩუ (ნ. ჩუბ.).

თქერა ნ გათქერა (შდრ. ბერ. თქერ: და-თქერვა, ამო-თქერვა, ვეა I).

0

იარის გამოვლება ალაჯ. გაქორე-ბული კაცისათვის დახმარების გაწევა, შველა. „ერთი ცხერი დაკარება საწყალ კაც რა იარაგ გაუშთელებს!“

თი მეე, თა ჰეე შიდასკეპული აკგორ-კეპო ციმე. „იი ჰეე, ჰაა, რას ამოზ?“ (ნ. ჩუბ. იიმე).

იმო შიდასკეპული გეკეპეპო ციმე. სხვისი ნათქვამი როცა არ მოეწონებათ, გაკვირვებით შესძახებენ: „ომო!“

იწიკეკო, ბიწიკეკო: ყვა-ყვაობისებრი (ნ.) საბავშვო თამაშობის დროს სათქმელი ლექსის დასაწყისი სიტყვებია:

„იწიკეკო, ბიწიკეკო,
ყვანურო, ყვაეს უკან,
ჩიტმა გავეა თვალს უკან“.

ბავშვს ხელის ზურგის კანზე ჩქმეტით თითებს წაველებენ ისევე, როგორც ყვა-ყვაობის დროს: ჯერ ერთი ხელი ბავშვისაა, მერმე დიდისა, შემდეგ ბავშვისა და მერმე კვლავ დიდისა, თან ამ ლექსს ამბობენ. ლექსის გათავებისას ხელებს აუშვებენ და ბავშვის თვალებთან მიიტანენ და უკანასკნელ სიტყვეს ეღებებიან. ბავშვს ამით ენას ატეინებენ და თან იქცევენ.

იწილო, ბიწილო საბავშვო თამაშობაა. ბავშვები და მათთან ერთად დიდებიც (ერვიან ბავშვების გასართობად) დასხდებიან და ორსავე ფეხს გაიწვდიან წინ. ერთი ხელში ჯოხს აიღებს და ცალი მხრიდან მოჭყება ფეხების „თვლას“ და თან ამბობს:

„იწილო, ბიწილო,
შროშანო, გვრიტილო,
აღხო, მაღხო, ჩიტმა განახო,
შენი ფესუ, ფესვმადუი,
აჯღქ. მაჯქ. ნეფეე, ჩაჯქ.
დედუფალო (პატარძალო), ფეეხე
ადიქ“.

ყოველი სიტყვის თქმის დროს ჯოხს თითო ფეხს სცემს და თან ინაცვლებს, ბოლოს რომ ვეა, შემობრუნდება. რომელ ფეხზედაც ითქმება „ადიქ“ სიტყვა, იმ ფეხს შეიკეცვენ და ისევ თავიდან იწყებენ ლექსს და ა. შ., ვიდრე ყველა ფეხს არ შეიკეცვენ. ვისი ფეხიც უკანასკნელი დარჩება, იმას ფეხქვეშ გააძვრენენ (ორი ფეხებს ერთიმეორის გადაადებს — დამსხდრები არიან), თან ფეხებს მოუქერენ, რომ ძლივ გაძვრეს, აწვალებენ და იცინიან. ამის შემდეგ თამაშს თავიდან იწყებენ. ბავშვებს ართობენ (შდრ. იწიკეკო, ბიწიკეკო; ნ. ვეა IV იწილა-ბიწილა).

კ

კაკლის ჩაკირვა ნ. ჩაკირვა.
კანტური ჩამოკიდებასავით „ნუ გიყვარს, გოგო, ადამიანი კანტური,

რა სუ კალთახე მეკიდები!“ აქედან: კანტურება. ჩამოკანტურება (ნ.; ნ. ვეა IV).

კარის დაგულვა ნ. დაგულვა.

კატის გუთანი დაფსკო ვისაც ბევრი კატა ჰყავს, მასზე იტყვიან: „რა არი, რევრთი კატები ყვაე, კატ ი გუთანი ხო არ უნდა შააბაჲ?“ (შდრ. ძალის გუთანი).

კაქკაჲ ზოლოჲ—ასე ეტყვიან ხოლნე ბაუმეს, როცა ყველა ლოგინს ან საჯდომს გარნაწილებს და ის იკითხავს: „მე ესაღლა დაეწვე (ან დავჯდე)ოა. ხუმრობით შეიძლება დიდსაც უთხრან მსგავსავე შემთხვევაში.

კბილისა: ჩემი კბილისა ჩემი ტოლი. „ჩვენებიანთ გოგია ჩემი კბილისაჲ“ (შდრ. ჳყ. კბილა).

კვანჭილანთ მელა: ამაჲკრა კვანჭილანთ მელამ—ეტყვიან იმას, ვინც უადგილო ადგილას იტყვის სიტყვას.

კვდომ-კვდომით ლაპარაკი ძლივ-ძლივობით ლაპარაკი, ენას რომ ძლივ სძრავს ლაპარაკში. „კაცო, ამიღე კმა, რა კვდომ-კვდომითა ალაპარაკობ“.

კვერის ყუა ნ. ყუა.

კვერცხი წონის ერთეულია, უდრის 50 გრამს. ოცი კვერცხი ერთი სტილია (ნ.; ნ. ჩუბ.; შდრ. ჯავახ. საფსახ. 127).

კვერცხის ჩაქირვა ნ. ჩაქირვა.

კვლანჭა მრეზა. „რამ იკვლანჭები სუ?“ (ნ. აკვლანჭა).

კოკოცა მეტსახელია კაცისა.

კორკვალი აკოკი, აკორკაგი, სირსეალი (ნ.; ნ. ულ).

კიწვა ბილეულის კრევა სულ (ნ. გაკიწვა; შდრ. კიწი).

კლანძვა ფხეკა (ნ. გაკლანძვა).

კორუმი, ხორუმი ერთად დაწკობილი, ერთად დაყრილი (ქვიშა და მრსთ.). „ლორღის კორუმი“, „ქვიშის კორუმი“ (შდრ. საბა, ჩუბ. კორუმი, ვაჲ I კურუმ-კურუმი, III კურუმი).

კოჭაყანა შუათანა სიმაღლის ყანა,— უკეთესიაო: კარგად არის გამძღარიო.

კოჭყური კარის ჩამოსაკიდი კოჭი (ნ. შარშ, ჟღ. კუჭყური).

კუდალა უკუდო. კუდალა ძალი უკუდო ძალი (შდრ. საბა, ჩუბ. კუდა, ვაჲ III, ჯანაშვი. კუდურ, შარშ. კუდალი).

კუდის აწვევა აკაჲ. საქმეში წახმარება. „კუდი ხო არ უნდა აუწივო, მე რალა მინდა იკა?“

კურტინა მეტსახელია ტანდაბალი კაცისა (შდრ. დაკურტნული).

ლ

ლაშაში გაჲტ. კარგი. „გიორგიმ დაგეპატიჯა და ლაშაში პური გვაქამა“ (ნ. საბა, ჩუბ., შან. კვეს. ლამაზად).

ლეგა შავ-ყვითელი. ლეგა ბიჭი, ლეგა კაცი შავ-ყვითელი ფერის ბიჭი, კაცი; გაჲტ. ყოჩალი ბიჭი, კაცი (შდრ. საბა, ჩუბ., ვაჲ III, IV, ბუქურ. ლეგა).

ლეშკვა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან ლეშკი) ტყავასათვის ზედ გაყოლი-

ლი ხორცის ნაწილების აცლა (ნ. გალეშკვა; შდრ. საბა ლეშკი).

ლინჯა ნივთების ერთმანეთში არევა. „მანდ რა კვლევ ურევ და აღინთამ მანდავრობაჲ?“ (ნ. აღინთვა).

ლოგინის ზღვენი მელოგინისათვის (ნ.) მირთმეული ძღვენი. ნათესავები მოგალენი იყვნენ, სანამ მელოგინე იწვა, მისულიყვნენ, მოზობიარეც და ბევრეც ვნახათ და ძღვენიც მიერთმიათ. თუ გაჲი შეგძინებოდა, უფრო კარგ

გაკეთებულ კურტელს—ქილებსა და სხვებს სწორე ძირი (შდრ. მექვევრული ძირი).

მზითვის ყმა პატარძლის ძმა მზითვის ნაცვლად გაყრღებული სიძისათვის. თუ პატარძალს მზითვის წიგნში ჩაპოწვირილ მზითვეს ვერ აუთავებდნენ, მაშინ სიძე მოითხოვდა, რომ სანუჭყოფი (ნაცვლად) ძმა გაეყოლებინათ მისთვის. მზითვის ყმას ამუშავებდნენ ისე, როგორც დაქირავებულს, მხოლოდ აქმევდნენ და ასმევდნენ, ქალამანსაც ჩააცმევდნენ, მაგრამ შეიძლებოდა ტანისამოსი არ ჩაეცმიათ. ყმობის ვადა დამოკიდებული იყო დანაკლისი მზითვის ოდენობაზე (1—2—3 და მეტი წელიწადი). ზოგჯერ, თუ საპატარძლო უმზითვო იყო, თავიდანვე აღუთქვამდნენ სასიძოს პატარძლის ძმას მზითვის ყმად.

მთვარის დაბადება ახალი მთვარის გამოჩენა (ნ. ჩუბ. დაბადება).

მთვარის შაშლა აგაჟა, რაც მთვარის ჩაერღნა (ნ.).

მთვარის ჩავარდნა, მთვარის შაშლა ხანი—მთვარის მოლვეიდან (ე. ი. 28-29 დღისა რომ გახდება) ახალი მთვარის დაბადებამდე, მთვარე რომ არა ჩნდება.

მთის ცერო ნ. ცერი.

მიგლა, თავის მიგლა რახედმე თავის მიხლვეინება, თავის მიწაყვა. „გაჩემდი, თორენ, მა თავ კედელზე მიიგლი“

მიჯეჯგვა მიბეგვა (ნ. ჯეჯგვა).

მოზარენი შ. მიცვალებულის დატირებისას მოთქმით მოტირალნი. ხემო მხარში (ნ.) მიცვალებულის დატირებისას ერთი თვლიდა (მოთქმით ტიროდა), ხოლო სხვანი, ასე ვთქვათ, „ბანს აძლევენ“ მისი სათვალავის ყოველ მუხლზე. ზოგჯერ მოზარენი იმდებად დახელოვნებული იყვნენ, რომ სხვა მიცვალებულის დატირებისას საგანგებოდ იწვევდნენ, როგორც თავიანთი ხელობის კარგ მოკოდნეთ, კარგი ხმის პატრონთ (ნ. ხარი; ნ. ჩუბ. მოზარე).

მომაშება გახატულზე შორიქანზე (ნ.) საქონლის გარეკვა და მარილის მოლოკვინება. „წელიწადში ერთხელ ყველთვინ მაამლაშებენ საქონელ“.

მონაგარი შენაძენი, ნაშოენი. აქედან: **მონაგრება** (ნ. ნაგრობა; ნ. საბა, ჩუბ., შან. II).

მონაგრება შეძენა, შოენა (ნ. ნაგრობა; ნ. ბარნ.).

მოხლურტვა დაეწროება. აქედან: **მოსლურტული** დაეწროებული. „მოსლურტული ტანისამოსი“ (ნ. ამოსლურტვა).

მოყავა სრულად მოტანა; ბევრის მოტანა. „აბა ერთი მოყავე, რაცა გაქ!“ (ნ. ამოყავა—დამატებაში).

მოძუძვა ნ. ძუძვა. „აბა ერთი მაიძუძვე და ცივი წყალი მარბენინე“ (შდრ. საბა ძუძვა).

მოწყვეთა ღონეზე მოწყვეთა (ნ.), ძალ-ღონის გამოლევა. დასუსტება. „ამოღნი სიარულისგან მოწყვედი, აღარ შამიძლია მქტი“; „სიარულისგან ღონეზე მოწყვედი“. აქედან: **მოწყვეტილი** ძალიან დაღლილ-დაქანასული. „კაცი წუხელ მოწყვეტილი მოიდა და მაშინვე დაწვა“ (შდრ. ჩუბ. მოწყვედა, მოწყვეტა).

მტკიცე ქსოვილი კარგად ნაქსოვი, კარგად ნაბეკო ქსოვილი „მტკიცე ქსოვილი მალე არ გაცდება“ (ნ. საბა, ჩუბ. მტკიცე).

მუში — მუშტი (ნ. ტაშიმუში).

მუცლის ღოღება ნ. ღოღება.

მუჭლის ჩარა ჩაჯდომა ცოტა ხნით; აჯარ. ცოტა დასვენება. „ღღე, მთლო დრე ჯარასავით ვბრუნამ, მუჭლი არ ჩაძიხარია“.

მწვანე ლეღვი ლეღვის ჯიშია, ხე ხშირტოტიანია, ფოთოლი ძალიან შეჭრილ-გამოჭრილი აქვს მუჭი მწვანე ფერისა. ლეღვი ძირბრტყულია, უფრო წვრილი ეთქმის, მწვანე ფერისა მწიფდება, ზოგიერთი გაყვითლდება. ტბილია, თეთრ ლეღვსა სჯობია. ზოგი შა-

შალაყ ლელეს მწვანე ლელესაც ეძახის, მაგრამ შაშალაყი ლელე (ნ.) და მწვანე ლელე ერთმანეთისაგან დიდად განსხვავდება.

მწკრე ნ. წკრე.

4. მკარი რთვის დროს ერთი მხარის გაშლაზე გატანილი წართი. აქედან: მკარი გატანა მატულის დართვა ერთი მხარის გაშლაზე. „ამ მატულ კარგი მკარი ვერ გააქვ, არ გააძღვს, წყდება“ (შდო. ჩუბ. მხარი).

მკრის გატანა ნ. მკარი.

მკრის ქვევა ორიენტაციის დაკარგვა. „ტყეში ვიყავი, მკარი მექცა, ველარ ვივანი, საღ ვიყავი და საით უნდა წავსულიყავი“.

მკრის ხურჯინი პატარა ხურჯინი, მხარზე გადასაკიდებელი ლურჯინი (შდრ. ცხენის ხურჯინი, საჯურო ხურჯინი).

6

ნახურგი ხნულს შუაგულში ორი ერთმანეთს მიწოლილი კვალი. თუ ხენა შუაგულიდან დაიწყეს, მაშინ ავლაზე რომ კვალი მარჯვენა გადაბრუნდება, ჩამოვლახედაც მარჯვნივ გადაბრუნდება (ორივეჯერ რომ შუაზე აივლ-ჩაივლის გუთანი) და კვალი კვალს მიეღება, ბელტი—ბელტს, შემდეგ მისდევნენ და ამ ხნულს გარშემო ჯვლია და ჯმატებენ (შდო. ნალარი).

ნაოვთი პური მოშვის შემდეგ ყანაში მოკრეფილი ნარჩენი თავთავების პური. ჩვეულებრივ ბევრჯერ კრეფენ და თვითონ მოიხმარებენ, როგორც უნდა.

ნათაფავარი პური ცხარე თორნეში სწრაფად შექცევარი და ჯერ ისევ ცომად ჩავარდნილი პური; გაინაცრება ხოლმე. შიგვე ჩააყუდებენ და ისე გამოაცხობენ (ნ. თაფად ჩაყრა, თაფად ცვივნა; ნ. კირ. ითაფა).

ნამცეცობა დიდმარხვის პირველ ორშაბათს, წმინდა ორშაბათს (ნ) ყველიერის მონარჩენ საჭაბადა: თევზს, ყველსა და მისთ., რაც არ შეინახება, ჭამენ: შეიძლება, არ არის ცოდვა, ნამ-

ცეცობა ა.ო. უფრო ბევრებს ატყევენ (ნ. ჩუბ.).

ნარდიბაზრობა, ნალდიბაზრობა კაჭკა. აღვილად და სწრაფად შოვნა. „რა იყო, რა დეგემართა, ნარდიბაზრობა ბო არალი, რო აგრე მალე გინდა“.

ნასაკირალი ადგილი, სადაც წინათ საკირე იყო და ახლა ორმოა დარჩენილი.

ნასოსლი ანაკელა (ნ.), ხელებიდან ანძრობი ცომი.

ნალდიბაზრობა ნ. ნარდიბაზრობა.

ნემსის წვრით ნაქარგი ხურჯინი ფარდაგულად ნაქსოვი ხურჯინია. ოლონდ სახეები აქვს ნაქარგი ნემსით. მომცროა, იმბარება მხარზე გადასაკიდებლად და ცხენზე უნაგირის ტახტაზე ჩასაკრავად (ნ. მკრის ხურჯინი; შდრ. ფარდაგული ხურჯინი, ხალიბური ხურჯინი).

ნეფე-მკარი ნეფე და მკარი; კაჭკა. ნეფე-მკარი მეელისო — იტყვიან, როცა ადამიანი სახლ-კარის დავვა-დაწმენდას დაიწყებს საფუძვლიანად და საერთოდ დიდ სამზადისშია.

ნიახურა ლეჩაჟი დაბალი ღირსების ლეჩაჟი, უხეირა ლეჩაჟი.

მ

ორმო სულადის (ნ.) შესანახი ორმო წინათ. ორმოს ამოთხრიდნენ 1,5—2 მ. სიღრმისას, ძირი უფრო ფართო ჰქონდა, ვიდრე პირი. სულადი რომ არ

დანესტილიყო, მის ჩაყრაშდე ორმოს ძირზე ერთი მტკავლის სისქეზე ბზეს დაყრიდნენ, ორმოს კედლებს ჩალას ააყრავდნენ რკალივით მოხრილი სახ-

რით, რომელსაც კავიანი პალოებით დაამაგრებდნენ ორმოს კედელზე; რამდენსამე სარტყელს შემოავლებდნენ ასე. რომ კედელზე აკრული ჩალა დაეჭირა. ზემოდან პირზე ოთხკუთხ ხის ჩარჩოს დაადებდნენ და გაამაგრებდნენ; სუ-

ლადს რომ ჩაყრიდნენ, პირზე ხის ბადიმებს (ნ., ორია) დააფარებდნენ და მიწას მოკრიდნენ (ნ. საბა, ჩუბ., ჯავახ. II, 95).

ორპირი (ვენახი) სავენახე მამქლში ორპირად ჩაყრილი ვახი, მწყრივად გაწებებული ვენახი (შდრ. ჩუბ.).

3

პაპიროზის ჩეჭვა ნ. ჩეჭვა.

პასუხომა ქადაგის, მონის (ნ.) ქადაგება. მამასუხა მამადა.

პაწპაწუნა პაწაწინა, პატარა. „პაწაწუნა ყმაწვილები მოიძინენ“ (შდრ. საბა, ჩუბ. პაწაწა).

პირბანელა პირდაუბანელად. „პირბანელა პური ქამა და წიგნი კითხვადარ შაიძლება“.

პირის ვაჭვა F. კაკვა.

პირიფარეში პიროსფარეში, მომრთველ-მომკახშველი. პატარძლის პირიფარეში პატარძლის მხლებელი და მომრთველი ქალი. „პატარძლი პირიფარეში და ყველთვინ მუღია“ (იგულისხმება უმცროსი, გაუთხო-

ვარი მული). „მული პირისფარეშია“ („ეთერიანიდან“) (ნ. ჩუბ. პირისფარეში).

პირ მუწუკი შეერილება—იტყვიან ხოლმე, როცა პირში ნაკლის თქმას ღოერიდებთან, პირში რომ საწყენ სიტყვას არ ეტყვიან. „რა იყო, ქაა, რა პირში მიაკალე, პირ მუწუკი შეერიდე ბა!“

პირში შიკლა მოურიდებლად პირში თქმა ნაკლისა, პირში თქმა. „რა პირში იცი სიტყვი მიკლა!“ (შდრ. ჩუბ. მიხლა).

პირში ჩაგდება პირში მიცემა. „იმი პირში ღმერთმა ჩემი მტერი ჩააგდოა, შამკაშს“.

უ

უამი შავი ჭირი; უაღრ. ძალზე უსიამონო, თავის მომბებურებელი ქალი. უაღრ: უფანდუხუცი გაკვდება, უამი სახლში დარჩებაო—იტყვიან ულამაზო და ავ პატარძალზე (ნ. ჩუბ., აბულ, შლ.).

უეფლვა ნედლის უხეიროდ ლეწვა; ბეგვა (შდრ. გამოყეწვა; შდრ. საბა

უეფა, ალავე. უეწელვა) უინჯლი წერილი წვიმა, სინსლი (ნ.). აქედან: უინჯლელა. „უინჯლელავეს დღევანდელი დღე უხეიროთ“ (ნ. საბა, ჩუბ., კყ., ვაჟა I უინჯლი, III უინჯლვა; შდრ. ბუქურ, შარშ. უინჯლი).

რ

რგუნება წილის შეხვედრება, წილის კუთვნიება. „რასაც გარგუნებ, უნდა დააჯერდე“ (შდრ. რგენა; ნ. ჩუბ.;

შდრ. ვაჟა I I რგ). როშვა ნ. რომი (ნ. ჩუბ., ალავე. რომი, ვაჟა IV რომ).

ს

საგაჯავი წნები, პრესი (საგაჯავები ადგილი სახელია უკანა მხარეში) (შდრ. ქაჯვა).

სალაგმე კბილი, ხაქერე კბილი ცხენის ქვედა ყბის გვერდებზე, აქეთიქიდან, შუაზე ამოსული ობოლი კბილი. ამოსდის მესამე-მეოთხე წელს. ამ კბილით ქერს ამტერევსო, ლაგამი ამასვე ედებოა (ნ. საბა, ჩუბ. სალაგმე).

სამი ჰუე ნ. კლდე.

სამჯრე ხურჯინი მხარზე გადასაკიდებელი ხურჯინი, მიმცროა, ლაძახად კრელი. სახედარ ცხენზე უნაგირის ტახტაზე ჩასაკრავდაც იხმარება (ნ. მკრის ხურჯინი; შდრ. საჯერო ხურჯინი, ცხენის ხურჯინი; ნემსის წვრით ნაქარგი ხურჯინი, ფარდავული ხურჯინი, ხალიურთი ხურჯინი).

სამჯრეულეები გულურაში გაყრილი წნელები (ერთი მარჯვენა და მეორე მარცხენა მხრისთვის), ომელთაც გადმოიტარებენ მხრებზე და ისე აიკრდებენ ხურგზე გულურას (შდრ შარშ. სამშრე).

სარის ჩეკვა ნ. ჩეკვა.

სასაპოვნი სასაპე, კამეჩის რქა, რომელშიც საპონია გაქნილი და კალზე ჰკიდია. აქედან საპონს უსვამენ ღერძს, რომ ბრუნვაში არ გახურდეს და არ აენთოს (ნ. ჩუბ. სასაპნი).

სახის ჩაწყვეტა ხმის ჩაწყვეტა, ხმის გაკმენდა, გაჩუმება. სასი ჩაიწყვეტი — გაჩუმდის (შდრ. ჩუბ. ჩაწყვეტა: ხმის ჩაიწყვეტი).

სახკორავი (ნაწარმოებია სიტყვისაგან სკორე, რომელიც ქიზიყში არ იხმარება) მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის უკანა ნაწილი. საჯარე კბოა სასკორავში შეეტყობოა, გჯარე. ყოჩად ადამიანს სიმარჯვეზე, გარჯილობაზე შეეტყობოა (ნ. საბა, ჩუბ. სკორე).

საფურე დედალი ხბო, დედალი ხაქი, როქლისაგანაც ფური გაიზრდება. „ჩენენა ფურმა საფურე კბო მაიგო“ (შდრ. საკაო).

საქერე კბილი აჯიგა. საც სალაგმე კბილი (ნ.); აქედან გჯარე. ჯერ საქერე კბილი არ ამასველია — ჯერ არ მომწიფებულა, ჯერ არ დავაქაცებულა (ვაქი), ჯერ არ დაქალბულა (ქალიშვილი).

საქობოურ კაცხავით გაყვითლებული გჯარე. მალარიისაგან დაავადებულ-გაყვითლებული. ქიზიყში ციებ-ცხელებით ყველაზე მეტად საქობოელები იყვნენ დაავადებულნი, რადგანაც მათი კალოები კაობიან ალაგას იყო — ნაგუბარზე, დღევანდელ სადგურ წნორზე. ახლა სოფელია. გჯარე: საქობოელ კაცს წინ წესვები ეწყო გასაყიდად (ნესვი ციებ-ცხელების ამშლელად არის მიჩნეული), შემუშარი მივიდა და შევეპტრა, ფასზე ვერ მორიგდნენ. საქობოელმა კაცმა თურმე ბიკს უთხრა: „მაგორე, ბიკო, აქათ (ნესვი), მაგ ფასად შენ კი არ მოგცემ და ისევ მე შევეპტმო და არით ციებას ციება დაუშატაო.“

საქონლის დარუება ნ. დარუება საქონლისა.

საცერივით ხედვა ბუნდოვნად ხედვა, საცერში გამხედვარსავით ხედვა. „საცერივითა გხედამ“.

სახილობელი ხილეული. „წლეულ წყალთაწყე იყო სახილობელი და ჩვენ გოგოა კი ვერაფერი ვახილეთ, კელი ვერ მივაწვდიეთ“.

სახლიკაცი ძმა. „ჩემი სახლიკაცი შინ არალი“ (ნ. შან. კევეს. სახლის კაცი; შდრ. ჩუბ. სახლი: სახლის კაცი, კიო., უღ.).

სახლის გაწყობა სახლის გამართვა (ნ.).

სახლის გაცხნა მგლოვიარობის მოთავეების შემდეგ, დაახლოებით წლის თავზე, რიგის (ნ.) გადახდის შემდეგ სახლში პირველად მღერა. ამას სჭადიან იმ მიზნით, რომ მგლოვიარობა მოთავებულად ჩათვალონ და მზიარულეობას მიეცნენ (შდრ. ფეკის გაცხნა).

სახლის მოწყობა სახლის მორთვა ავეჯეულობით.

საჯარე მამალი ხბო, მამალი ხაქი. „ჩვენმა ფურმა საკარე კბო მაიგო“ (შდრ. საფურე; შდრ. ჩუბ.).

საჯიჩარი ხეობარი; კრილობებისგან დამახინჯებული (ნ. ჩუბ. სახიჩარი; შდრ. საბა სახიჩარი).

სახარო ორ ერთნარი საგანს შუა დარჩენილი ხარვეზი; მაგ.: იატაკის ფიცარსა და ფიცარს შუა, შკაფსა და შკაფს შუა დარჩენილი თავისუფალი ადგილი. „ფიცრებ საკსარი დაუგდია“; „ქაცო, იგრე დადგი ამბრები, რო პატა საკსარი ექონდე, რო კაცმა გაიარო“; „წისქვილში იმთენი საფეკვი იყო, რო ერთი ბეწო საკსარი არ იყო, რო საცალოები დემეწყო“ (ნ. უსაკსრობა).

სახხრობა საშუალების, შევების მიცემა. „შენ ხო აღამიანი საკსრობა არ იცი, წაუჭირებ ყელში და დაჯრობ“; „ერთი ბეწო არ მისაკსრა“ (ნ. საკსარი; შდრ. საბა საკსარი, ჩუბ., ბუქურ. სახსარი, გურამ. სახსრად).

საჯობური ჯიბის პირი, ჯიბისათვის გაჭრილი ადგილი.

ხვრემა ერთმანეთში არევა; მაგ., ძალის სალაფავს აუსერემენ (შდრ. ჩუბ.; ბარნ. სერემედა).

სიამოვნის მტრედი (ტრედი), სიამოვნების მტრედი სიამოვნების მახრობელი, სიამოვნების მომტანი. „შენ კი, შენმა მხემ, ძალიან სიამოვნის მტრედი იხარ, აი, კაცმა რო შავისანელო, მაშინვე გაუგონებ არა?“

სიამტკბილობა სიამე და ტკბილობა, ტკბილი ცხოვრება. „არან ცოლქმარნი სიამტკბილობაში“ (ნ. შარშ.).

სიგძე სანთელი მძიმე ავადმყოფი, ბავშვის მშობლები სალოცავს დაჰპირდებოდნენ: „ოლონდ მოგვირჩინე ავადმყოფი და იმი სიგძე სანთელ დავინთებთო“ და მართლაც ბავშვის სიგრძე სანთელს ჩამოქნიდნენ და სალოცავს აუნთებდნენ. სანთელი სულ უნდა დამწვარიყო (ნ. შარშ.).

სილაზე ამსება საწყაო კურკლის პირამდე აესება, გადასასმელგადასმული აწყვა (ნ. სილაზე სამსე ნიტრა; ნ. საბა სილა).

სიმწვავის ქარი მწვავე ტკივილი, ამათუ იმ ორგანოს ტკივილისაგან გამოწვეული მთელი სხეულის ტკივილი. „თითში გარკმულა (ნ.) გამაზვიდა და იმი სიმწვავე ქარი მთელ ასოტანში მივლის“.

სისხლის დაბლა დაუშვებლობა დანაშაულის ან შეურაცხყოფის უპატიებლობა. შენ სისხლ დაბლა არ დაუშვებ — არ გაპატიებ, არ შეგარჩენ დანაშაულს.

სიტყვის საამბოლოთ გაჯა განდობილი სიტყვის გამეღავენება, ამბის გავრცელება. „ჩებნიანთ თინაზე ერთ რამე გეტყვი, ოლონდ, თავი ნუ მოგიკედება და ამ სიტყვა დასამბოლობათ კი ნუ გაძიკდი, იმი პირში ნუ ჩამავდებ!“

სიძის მამულზე მოყვანა უძეო მშობლები მემკვიდრის უყოლობისა თუ მუშახელის უყოლობის გამო ქალს გარეთ კი არ გაათხოვდნენ, არამედ სიძეს თავის სახლში მოიყვანდნენ; ასევე წვირღვილი ქვრივი ქალი ქმარს თავის (პირველი ქმრის) სახლში მოიყვანდა. ქალიშვილის სახლში მოყვანილ ქმარს ზედსიძე ერქვა (ნ. ზედსიძის

მოყვანა), ხოლო ქვრივი ქალის სახლში მოყვანილ ქმარს—მამულზე მოყვანილი (ნ.).

სიმბარი სიხმარი.

სიმბარში დამწვარი ბავშვებს ემართებათ: კანი აებურცებათ, თითქოს დამწვარი იყო (ნ. შარშ. სიხმარადამწვარი).

ხლურტვა წურვა, კრუნჩხვა; ვიწრო ტანისათვის გარდა. „რად ის ლურტები, ბიკო, ქცივა?“ (ნ. ამოსლურტვა).

სული მწარეთ ნდომა ძალიან ნდომა, თ. თქმის სულწასულობამდე ნდომა. „სული მწარეთ მინდა ჩვენი გოგო ნახვა, ქაა, და ვერ მუაკერკვე ერთი გადაესულიყავი და მენახა“.

სულის აჯახნა მარხვაში გარდაცვლილი და მარხვაშივე დასაფლავებული ადამიანისათვის ხსნილში (რამდენიმე

თვის შემდეგ) გამართული ქელგნი. ცხვარს უკლავდნენ უეჭველად (ცხვრის სულია მიცვალებულის სულის ასახსნელად განკუთვნილი), შეიძლება დაძროხაც დაეკლათ (შდრ. ელ. სულის ახსნა).

სუნთქვა გაჯატ. ლაპარაკი. „რასა დასუნთქამ, ბალო?“—რასა ლაპარაკობ?

სხვათა კელში შაყურება უქონლობის გამო სხვისგან თხოვნა. „მამწყინდა ამთენი სხვათა კელში შაყურება, უნდა გავიჭირო საქმე და როგორმე ჩემთენ ვიყოლიო კარურემი, მოყვანა, მოვთესო და მეც მექნებოა—იტყოდა ხოლმე ლარიბი ქიხიყელი (შდრ. შარშ. სხვისი ხელის შემხედვარე).

ტ

ტაბლა მექურქლის ჩარხის ფენის საცემი ქვედა ფატარი (შდრ. საბა, ჩუბ., გურამ.).

ტალალუკა სულელურად რომ ხან ერთს იტყვის და ხან მეორეს ისეთი ადამიანი.

ტარაბუა ქახრაცხე დაგებული მოძრავი საშულავე (შაშულავე ნ.), ძაფის ამოხვევის დროს ტრიალებს (ნ. საბა,

ჩუბ.; შდრ. შარშ. ტარაბო, წერა. ელ.).

ტარტლი გუქყა, სიბინძურე, წვირე. „რატო მაგეთია, სუ ტარტლი ჩამადის“ (შდრ. საბა ყარტლი).

ტიყვა ნაწლევი ბრმა ნაწლევი. „ტიყვა ნაწლევი ატყვიდა“.

ტუტრუცანა ტუტრუცი გოგო (ნ. ჩუბ. ტუტრუჩანა, ტუტრუცანა).

უ

უამური უსიამოვნო, არასიამო. „შვილო, შენი უამური ნურა გინდარა, არ მოგწონს სხვებთან ერთათ ყოფნა, გიყარეყე“ (ნ. შარშ.).

უგერშით, უგეშო უკვალოდ, უნიშნოდ. „საწყალი ჩვენებანთ მაღზაზი

უგეშოთ დაიკარგა“ (ნ. გერში; ნ. საბა, ჩუბ. გერში).

უმლაგრდება III ო. ნ. გამლაგრება. „იარა სიცივეზე უმლაგრდება კაც და ვერ ურჩება“.

ურჩი მეტსახელია კაცისა. ურჩის არხობა ნ. არხობა ურჩისა.

უსაკსრობა უადგილობა. „წინაპე-
ლებში უსაკსრობაა და საფუკევი
ვერსად მივიტანე, ალაგი არ იყო, რო
დემეწყო“ (ნ. ს.სარი).

ულრალი ტყიან-კლდიანი ადგილი,
უჯხო და უკაცრიელი ადგილი. „ელ-
დარი ულრალი ალაგია, ვერც ურემი
ივლის და ვერც ცხენი, შენ როგო უნ-
და წაზეიდე?“ (შდრ. საბა, ჩუბ.
ულალი).

უჩინმაჩინის ქული ზღაჰჰაჰა ახსენაჰს
ქული, ვინც დაიხურავს, უჩინარს რომ
განდის. „უჩინმაჩინი ქული ხო
არა გხურამ, რო ალარსადა მჩანხარ?“
(ნ. კირ.).

უმო გაჰჰ. ძმის უარმყოფელი.
„ეე, უძმო!“ (შდრ. საბა).

უწილოდ გახვლა თჯახის გაყრისას
წილის მიუღებლად გასვლა. იყო შემ-

თხვევები, როცა რომელიმე ძმა, თუ
ის ნასწავლი იყო, თავის ნებით უწი-
ლოდ გავიდოდა სახლიდან. წილს არ
აიღებდა, რადგანაც მის სწავლაზე ფუ-
ლი იყო დახარჯული და თან სახლში
მონაგრობაც არა ჰქონდა; კანონით კი
ერგებოდა წილი მამა-პაპული ქონები-
დან და შეეძლო აელო. მაგრამ მოხდე-
ბოდა ხალხმე, რომ შემდეგი თაობა—
შვილები ატებდნენ დავას და მამის წილს
გამოიტანდნენ (ნ. წილის ამოგდება).

უჭელობა მუშახელის უყოლობა,
მუშახელის ნაკლებობა. „უკელობა
გვაქვ“. სახლში რომ მუშახელი ნაკ-
ლებად იქნება და საქმე ვი მტკია,
იტყვიან: „უკელობა თა ვართ და
საქმე თავ-პირსა გვეკამს, არ ვიცით,
რა ვქნათ“ (შდრ. ჩუბ. უხელობა).

ფ

ფაფუ რამე რომ გათავდება
და აღარ არის, მაშინ ბავშვს ეტყვიან
ხოლმე: „ფააფუ, გათავდა, ტურამ
წაიღო“ (შდრ. კირ.).

ფარდაგული ხურჯინი ფარდაგის-
ნაირად ნაქსოვი ხურჯინი, შეიძლება
დიდიც იყოს და ბატარაც (შდრ. ხემ-
სის წვრით ნაქარგი ხურჯინი, ხალი-
ჩური ხურჯინი).

ფარდულა გვერდებლია დახურუ-
ლი ნაგებობა. საჩრდილობლად იხ-
არება. ბომბზე ხეობია დაწყობილი
და ხედ შეყრილია ფოთლიანი ფიჩხი ან
თივა ანდა სხვა რამე (შდრ. საბა,
ჩუბ., ქდ. ფარდული).

ფაჩუჩი შინაური ფრინველისათვის
ფეხზე შემბული ნიშანი. „ქათამ ფაჩუ-
ჩი მიბია, არ ენერევა სხვისში“. აქე-
დან: ფაჩუჩის შაბმა გაჰჰ. და-
ნიშნა; ნიშნის დადება. „დღეობაჲ ვი-
ყავ და ერთ ქალ ფაჩუჩი შაგაბი“,
ე. ი. ქალი დაენიშნე (ნ. კირ.).

ფერის დადება ავადმყოფობის შე-
დგებად ადამიანს რომ სიწითლე დაე-

კარგება და სიყვითლე დაჰკრავს. „ვიშ,
ქაა, ჩვენ გოგოჲ აცივებდა და ფერი
დგედო, ვისლა მვეწონება!“

ფესვმაღუკი ნ. იწილო, ბიწილო.

ფეფი ფეხი ბავშვის ენაზე. „ფეფი
არ იტყინო, შეილო, ფეფი!“ (შდრ.
კირ. ფეფები).

ფეფქვა ნ. დაფეფქვა (დამატებაში).

ფეშაფეშ ვაპრობა ნ. ფეხზე ვაპ-
რობა.

ფეჭე ვაპრობა, ფეშაფეშ ვაპრო-
ბა ხეზე ვაპრობა, ღუქის გარეშე ვაპ-
რობა, ხელდახელ ყიდვა-გაყიდვა (ნ.
შარშ. ფეხზე ვაპრობა).

ფეჭე მოვაპრე ხეზე მოვაპრე,
ღუქის გარეშე მოვაპრე.

ნ ფეჭე: ერთი ფეკი და დგმა
ადამიანის ფეხის ტერფის სიგრძე, მი-
ღებულია ზომის ერთეულად და ულ-
რის დაახლოებით 21—30 სმ.

ფეჭის მოთრევა გჰჰ. დაგვიანება,
გვიან მისვლა დაბარებულ საქმეზე,
ჯანჯალი. მაგ., ადამიანს რომ დაუ-

ძახებენ და მალე არ მივა; რომ დაიბარებენ და დროზე არ მივა. „მოდი, კაცო, რა ფეკებ ითრევე“; „ნუ გიყვარს შენ ფეკი მოთრევეა, დროით იცოდე მოსვლა, შენ კი არ დეგელოდებიან“ (ნ. შარშ. ფეხის თრევა).

ფეცის წარიაკება ნ. წარიაკება ფეკისა.

ფეცშველობა მარიანობითფეში როცა სახლში დიდი გაკირება იქნებოდა, სახლის უფროსი ქალი, უმთავრესად დედა, ალთქმას დებდა (ერ-

თი წლით ან რამდენიმე წლით, ხდე-ბოდა ხოლმე, ზოგი სამუდამოდ აღუთქვამდა): „ღმერთო (უმთავრესად წმ. ბარბარეს აღუთქვამდნენ), ოლონდამ კირს გადამარჩინე და ნუ მაშიკლავ შვილ (იშვიათად ქმარზედაც ხდებოდა, თუ მას დედა აღარა ჰყავდა) და მარიანობითფეში ფეცშველა ვივლიო“. ადამიანი ხშირად ნახავდა სოფლის შარაგზაზე ნათესავში მიმავალს კოაწიად გამოწყობილ ღეჩაქბაღდადიანს, ფარჩის ან შალის კაბიან ქალს, მაგრამ ფეცშიშველას.

ქ

ქალაქური ლეღო აგაჰა, აც ბუერა ლეღვი, ბურთა ლეღვი (ნ.).

ქანჩახი გაუვალი კლდიანი ალაგი. „შენი ფური ქანჩახებში ვნახე, მგელ გედეფდო და შეეკამნა“ (ნ. ვაჟა I, III, IV).

ქანჩი ჩლიქის ის ნაწილი, სადაც სისხლი გადის და ლურსმნის დაკერა

არ შეიძლება (შდრ. საბა, ჩუბ., კყ.).

ქვა და ხვინჭა ზედ აძე (ადე)—ასე იტყვიან ძალიან მსხმოიარე ხეხილზე. „წლელულ ნუმებ ქვა და ხვინჭა ზედ აძე“.

ქვევრის ჩაკირვა ნ. ჩაკირვა.

ქვევრული ძირი აგაჰა, აც მექევერული ძირი (ნ.).

ღ

ღვინის დაწყება ნ. დაწყება (დამატებაში).

ღოღო ლოღი (ნ.), ფოთოლშეკმული მცენარე, გაროკილი შტოები. „ცარიელი დიდებე იყო“; „ვენაკში კბორები შასულიყვენ და დიდებე დეყენებინათ“ (შდრ. საბა, ჩუბ. დიდველი).

ღორდაღორ კიდაობის დროს როცა ორივე ფალავანი ისე დაეცემა, რომ ორივე ნახევრად არის წაქცეული, იტყვიან: „ღორდაღორ არიანო“ და ხელახლა აკიდავენ.

ღოღება, მუცლის ღოღება მუცლის ღორება, მსუნაგობა. წუწკობა. „რად აღოღებ მუცელ“

ყ

ყელის ჩაკოკლოზინება ქამის გათავების შემდეგ ჩვეულებრივ ტკბილდულით პირის ჩაგემრთილება. „დედაკაცო, ერთი ლეღვი ჩირი გამაიტანე,

ყელი ჩაკოკოკლოზინოთ“ (ნ. კირ, ალავ. ჩაკოკროზინება).

ყვანურო ნ. იწიკწიკო, ბიწიკწიკო (დამატებაში).

ყინწის მოწყვეტა კინწის მოწყვეტა, დასუსტება. „ყინწი მადწყ და ყვა- წვილ, ქაა!“ (ნ. კირ. ყინწი მოსწყდა; შდრ. საბა, ჩუბ. კინწი; ჯანაშვი. ყინწიპ).

ყრანტი ძალიან ბებერი. „შანშანთ ყრანტი ბებერა გადაიკვალა“ (შდრ. დაყრანტებული).

ყურამის დაჩამიჩება ნ. დაჩამიჩება.

უ

ზავ და უკულმა ის დღე წუგლი „ჩვე- ნი საცოდავი ბიჭი რომ დავმარხოთ, შავ და უკულმა ის დღე, მაშინ დიდი წვიმა იყო“.

ზაკვეთა შეჩვევა. „ბაშვი ბებია შვეკვეთა და ველარ მოგვიშორებია“. აქედან: შაკვეთილი, შვეკვეთილი.

ზამოზრვა ვაღტ. შემოგუბება. „ალაზანმა შამაბბერა და ყურეები წვლით ამსო.“.

ზანახული კაცი 1. შენახული კაცი, სიბერეშუპარებელი, ჯერ კიდევ კარგ ჯანზე მყოფი კაცი. „ჩვენებიანთ აღესანდრე კარგაა შანახული“; 2. თადარიგის, შემონახული, ყველაფერი რომ თავის რიგზე აქვს. „შანახული კაცი ხარ, ღირს გეჩვენება საკალოთ გადადებული, დაგვაღვიწიე“.

ზარბათი საგანგებოდ დამზადებული ტკბილი, ახალჯვარდაწერილ ნეფე-დე-დოფალს ასმევდნენ. ჯერის დაწერის შემდეგ საყდრიდან შინ რომ დაბრუნდებოდნენ. ნეფე-დედოფალს კარებში ჩაყენებდნენ, პირი ს:ხლისაკენ ექნებოდათ, მყრები და სხვები ულოცავდნენ ბედნიერებას და თან ყველა მიმლოცველი თითო კოვზ შარბათს ასმევდა. პირველად დედმამიანს მიალოცვენებდნენ ხოლმე—ბედნიერი იყოს ნეფე-დედოფალიო, მერე მშობლებს, ნათესაებსა და მერე სხვებს. ამ ბოლო დროს კარებში ჩაყენების მაგიერ სახლში იციან მაგიდასთან ცალკე დასხმა და მილოცვა. პატარძალს კალთაში ვაყს ჩაუგორებენ ხოლმე—ვაჟი იყოს ღებო (ნ. ჩუბ.).

ზასანდობარი შესანდობარი, მიცვალეზლის სულის სახსენებლად დაღეული ღვინო. თამადა სასმისს აავსებდა, თავს გადაუქცევდა პურზე (ერთ-ორ წვეთს და.სამდა) და იტყოდა: მავანი და მავანა აცხონოს (var. შაიწყალოს) ღმერთმაო და დაღედა ღვინოს. ასე მოიქცეოდნენ სხვებიც. შესანდობარის დაღევა მიღებული იყო მარნიდან ახალგაშობილი სველი ხელადით (ნ. საბა, ჩუბ. შესანდობლო, შან. კვეს. შაშანდობარი).

ზაწყენა მოწყენა; მობერება. „ფურჩა თუ შაგეწყინო, თოკე“ (ნ. ჩუბ. შეწყენა; შდრ. ვაჟა III).

ზეკვეთილი, შაკვეთილი შეჩვეული. „ძალიან შეკვეთილი მყავ ბაშვი ბებია“ (ნ. შაკვეთა).

ზეოლთნაყიდი ძალიან ძვირად ნაყიდი, შეილის ფასად ნაყიდი. „ზეოლთნაყიდი ხო არალი, აიღე და მიეერთი ბეწო ბაღ“ (შდრ. შარშ. შეილის ფასათ).

ზეინდა ნ. ლურჯი კარი (ნ. ვაჟა I).

ზეიმშატის კოვზი, ჩიმიშატის კოვზი (მცირე ახის ქალაქ შიმშატიდან?) ხის კოვზი, შაგარი ხის, ბნის კოვზი სწორედ გათლილი (ნ. საათ.).

ზოროქანი (ნ. ძირითადში) ზოროქნიან ადგილში ნაავდრზე რომ მზე დააცხუნებს, მარილს დააყრის. საქონელი მიუღით მოსამლაშებლად (ნ. მომლაშება) არა მარტო წინამზრულებს, რომელნიც ახლო არიან, არამედ უკანამზრულებსაც წელიწადში ერთხელ უმშველად, გაზაფხულბით.

ჩ

ჩაკენკვა ამბის მიტანა, ყველაფრის თქმა, დასმენა. „ეშმაკურაანთ დათია მისულა და ჩაუკენკია სუყველაფერი“ (ნ. კირ.; შდრ. ჩუბ. ჩაკენკვა).

ჩაკვდომა (ლაქისა და მისთ.) გაჯდომა, ლაქა რომ ჩარჩება ქსოვილში და აღარ ამოვა. „შალი კაბაჲ ქონი დეესაა და ლაქა ჩააკვდა“ (ნ. კირ.).

ჩაკოკლოზინება ნ. ყელის ჩაკოკლოზინება.

ჩაკუნო ცულის ცემის ხმა, შუშის კრისა ან ტყ. სკრის დროს რომ გამოდის. „ემანდ რომელი ხარ, რაჲ აჩაკუნებ, ცული ფეკში არ მიიტყა“ (შდრ. ბერ., ვაჟა I ჩხაკუნი).

ჩამოადგომა: ჩამოდეგი—გზა დაუთმე, პატრეი ეცი. „შენმა მზემ, შენ კი

ჩამოდეგი-ს გიკეთებს ქვეყანა, აიუ“ (ნ. ჩუბ.).

ჩამოკდომა ბინისა ნ. ბინის ჩამოკდომა (შდრ. საბა ჩამოკდომა, ჩუბ. ჩამოხდომა).

ჩაროზი პირის ჩასაგემრიელებელი: ხილი, ტებილეული; საერთოდ: დესერტი. „ჩაროზად რაჲ მიირთმევ? — ყურძენ“ (ნ. გრიშ.).

ჩარხის დაფა ნ. დაფა.

ჩიმჩატის კოვზი ნ. შიმშატის კოვზი.

ჩიტალეკო წვრილი შავი ლეღვი. ძველი ჯიშა, იშვიათად თუ უდგას ვისმე. ბევრია ძველ ნაციხარზე ხორნაბუჯს (ნ. შარშ. ჩიტლეღვი).

ჩიხანხალა ნარჩვენურჩევი ხალხი. „სუ ჩიხანხალა ხალხილა იყო“ (შდრ. საბა, ჩუბ. ჩიხა, შარშ. ჩახარხალა).

ც

ცოდვის მოხილება დიდი საცოდობის ნახვა. „მეზობლიანთიდან ტარილი კმა მოიდა, წაველი, ბიკი მადკვდომოდათ, ტიროდნენ საწყლები, ქა, რა ცოდვი მოხილება იყო!“ (შდრ.

საბა მოხილება).

ცოდინობა საქმის კურსში მყოფება. აქედან: მაცოდინე საქმის კურსში მამყოფე, გამაკებინე (შდრ. ჩუბ. ცოდინება).

ძ

ძაკრავება ზღა, კვრა. ტაყება. „რაჲ აძაკრავებთ თავებ ერთმანეთ?“ (ნ. დაძაკრავება).

ძვად ჩადგომა დისა ან მშობლები-

სავან მხითვისა ან სამკვდრო-სამარხის მიღების ნაცვლად წილში ჩადგომა (ნ.) და ვაჟიშვილების თანასწორი წილის აღება.

წ

წამოწყულობა მოულოდნელად მოსვლა სტუპრისა და სჯ., შემოსწრება. „სადილად ვსხედით, ერთი ქილა მაწონი გვქონდა სამთ, ვამოდით, გვე-

ყოფაო, მოიხედე და ჩვენებიანთ გიორგი წამოგვაწყდა, ოთხსავ კი აღარ გვეყო“ (შდრ. წამოწყვეტება; შდრ. ჩუბ.).

წამოწყვეტება შემთხვევით შემოსწრება, მოულოდნელად მოსვლა, საიდან-
ლაც გამოჩენა სტუმრისა და სხვ. აქედან: წამოწყვეტებულნი (შდრ. წამოწყვედომა).

წამოწყვეტებულნი შემთხვევით შემოსწრებულნი, მოულოდნელად მოსული სტუმარი და სხვ.

წეხი მენსტრუაცია (ნ. ჩუბ.).
წითელი გუდა, გუდა გაღო. მუცელი. „წითელი გუდაში შანახული ძეობია, ვერაინ შამეცილება“.

წისქვილის ჯერი ნ. ჯერი 1.
წკრიშალი ჩირიშალი (ნ.), ფიჩხის წვრილი ნამტერევი.
წყლის დარუება ნ. 2 დარუება წყლისა.

ჭ

ჭაბუკა კაცი ნი წელს გადასული კაცი, კალარაშერთული კაცი. „ჩვენებინათ გიორგი ჭაბუკი კაცია“ (ნ.

დაკაბუება; შდრ. საბა, ჩუბ.).
ჭოლორი სიღნაღის ახლოს მდებარე სოფლის სახელია (ნ. აანგე კოტორი).

ხ

ხალიჩური ხურჯინი ხალიჩური წესით ნაქსოვი ხურჯინი, ხალიჩასავით ხალიჩანა. ასე ნაქარგი ხურჯინი მამ. ცროა, იხმარება მხარზე გადასაკიდებლად და ცხენზე უნაგირის ტახტა-

ზე ჩასაკრავად (ნ. მკრის ხურჯინი; შდრ. ნემის წვრით ნაქარგი ხურჯინი, ფარდაგული ხურჯინი).
ხუტა კაცის სახელია (ნ. ვაჟა IV, ბუქურ. ხუტი).

ჯ

ჯაფრის შაჰვა ჯაფრის შერჩენა, საშაგიეროს გადაუხდელია. „შენ ჯაფრ არ შავკამ“; „იკრე არ ამოწყდებიან, ჯაფრი შაჰვამონ მტრისანი“ (ხალხურ ლექსიდან).

ჯეჯგვა ცემა, ბეგვა. „ერთი შაგრა გჯეჯგვამ“. აქედან: შიჯეჯგვა (ნ.; შდრ. საბა ჯეჭვა, ჩუბ. ჯაჰკა, ბერ. ჯეჯვილა/ე-ა).
ჯლაყვა დანა უხეირო, წელმოწყვეტილი დანა (შდრ. ბერ. ჯაყვა).

ი ნ ზ ო რ მ ა ტ ო რ ე ბ ი

ალადაშვილი სანდრო თომას-ძე, 67 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, დაბალი.

ალთუნაშვილი დ., ველისციხელი, ღურგალი.

ანდრონიკაშვილი (ყარალაური) მარიამ გიორგის ასული, 66 წ., წიგნიერი, ფხოველელი, დიასახლისი.

ახუნდოვი ჯამალა ამახის-ძე, 47 წ., წიგნიერი (ქართულად), ველისციხელი, მეაგურე.

ბაბაკიშვილის მოწაფეო (თავისი სახელი კი დამალა), სიღნაღელი, ოქრო-მკედელი.

ბაშინჯალოვა გარეგინ ივანეს-ძე, 50 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, კონი.

ბეჟაშვილი ქარუმა სანდროს-ძე, 35 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მონადირე.

ბეროშვილი გიორგი თომას-ძე, 52 წ., წიგნიერი, ჯიმითელი, მეკრამიტე-მეაგურე, მეთორნე.

ბეროშვილი ვასო ზაქარიას-ძე, 29 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, ღურგალი.

ბეროშვილი მაშო სოლომონის ასული, 60 წ., ფხოველელი, დიასახლისი.

ბიკაშვილი ბაბო, 60 წ., მირზაანელი, დიასახლისი.

ბიკაშვილი მანანა, 45 წ., მირზაანელი, დიასახლისი.

ბიკაშვილი (კუპრაულა) მინა გურგენის ასული, 56 წ., წიგნიერი, მირზა-ანელი, დიასახლისი.

ბოსტაშვილი მიხეილ სიმონის-ძე, 45 წ., წიგნიერი, მაჩხაანელი, მკედელი.

გაბიტაშვილი ნიკო სოსიას-ძე, 50 წ., წიგნიერი, ველისციხელი, მკედელი.

გეთიაშვილი ნიკო ვასილის-ძე, წიგნიერი, ჯიმითელი.

გეთიაშვილი სანდრო გიორგის-ძე, 56 წ., უწიგნური, ჯიმითელი, კალა-ტოხი.

გელაშვილი ალექსი სოსიას-ძე, 27 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მეფალნე.

გელაშვილი გიგო იასეს-ძე, 42 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, სარაჯი.

გელაშვილი (გოგოლაუოა) ვეა იოსების ასული, 75 წ., წიგნიერი, კარდე-ნახელი, დიასახლისი.

გველკოშვილი თედო ოთარის-ძე, 62 წ., წიგნიერი, ვეჯინელი, მევენახე.

გოგინაშვილი გიორგი, 43 წ., სიღნაღელი, ნალბანდი.

გოგინაშვილი სერგო ილიკოპ-ძე, 35 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მეურმე, მკედელი.

გოგოსაშვილი იოსებ სტეფანეს-ძე, 40 წ., ნუკრიანელი, მესაბღე.

გოგოსაშვილი სტეფანე ვასოს-ძე, 43 წ., სიღნაღელი, დაბალი.

გოდერძიშვილი, სიღნაღელი, მღებარი.

გოზალაშვილი არჩილ გეგენას-ძე, 32 წ., წიგნიერი, ბოდბისხეველი, მე-კურკლე.

გორგიშვილი ადამ ლევანის-ძე (მთელი სახლობით), 61 წ., წიგნიერი, ვე-
ლისცხელი, კალატოზი.

გურაშვილი ბაბო, 42 წ., ნუკრიანელი, დიასახლისი.

გურაშვილი ბასიკო ნიკოლოზის-ძე, 81 წ., უწიგნური, ბოდბელი.

გურაშვილი დათა იოსების-ძე, 48 წ., წიგნიერი, პრასიანელი, მეწისქვილე.

დარჩაშვილი ისაკო თევდორეს-ძე, 80 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მკვდელი.

დარჩაშვილი შაქრო დიმიტრის-ძე, 76 წ., წიგნიერი, ანაგელი, დალაქი.

დოლაშვილი სიკო ზაქარიას-ძე, 40 წ., წიგნიერი, ფხოველელი, მესაქირე.

დოლაშვილი ტუკლუჯა, ფხოველელი, მოლექსე.

ზარაფიშვილი ალექსანდრე სტეფანეს-ძე, 43 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხა-
ანელი, კალატოზი.

ზარდიაშვილი (სიფრაულა) ვარო ვანოს ასული, 43 წ., წიგნიერი, გურჯა-
ანელი, დიასახლისი.

ზურიაშვილი ვანო ალექსანდრეს-ძე, 49 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი.

თანდაშვილი ლევან ნიკოლოზის-ძე, 50 წ., უწიგნური, ანაგელი, მექვევრე.

თოდაძე სანდრო სოლომონის-ძე, 50 წ., წიგნიერი, მეღაანელი.

იაგანაშვილი ვანო მიხას-ძე, 60 წ., უწიგნური, ფხოველელი, მორთავი.

იაკობაშვილი თებრო, 60 წ., ზემომაჩხაანელი, დიასახლისი.

იაკობაშვილი ნატო, 60 წ., ზემომაჩხაანელი, დიასახლისი.

ინანაშვილი შაქრო სოსოს-ძე, 100 წ., მეღაანელი.

ინასარიძე მიხაკო ნიკოს-ძე, 52 წ., წიგნიერი, ველისციხელი, დურგალი.

ინაშვილი გიგოლა აბრას-ძე, 75 წ., უწიგნური, სიღნაღელი, მონადირე.

ირომაშვილი ვარდო ივანეს-ძე, 67 წ., უწიგნური, მეღაანელი, მეურმე.

კანაშვილი სოსიკო, 90 წ., წიგნიერი, ურიათუნბელი, მეგონე.

კანდელაკიშვილი კოტე დავითის-ძე, 65 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი.

კანკიაურიშვილი ვანო მიხეილის-ძე, 27 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, ნალბანდი.

კანკიაურიშვილი მიხო ნინიკოს-ძე, 63 წ., უწიგნური, სიღნაღელი, ნალბანდი.

კოკილაშვილი ლიბონ დავითის-ძე, 50 წ., წიგნიერი, ბოდბისხველი, მე-
ქურკლე.

კორაშვილი ლადო ალექსის-ძე, 35 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, დაბადი.

კორკოტაშვილი გიორგი ილიას-ძე, 60 წ., წიგნიერი, ანაგელი, ხარაზი.

კოკლამაჩაშვილი ხატო მალხაზის-ძე, 63 წ., უწიგნური, ბოდბელი, მეზადური.

ლოლაშვილი სანდრო ივანეს-ძე, 45 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, დურგალი.

მახიაშვილი ქარუმა შიოს-ძე, 35 წ., კოტორელი, მეგონე.

მარტინოვი სიმონ ივანეს-ძე, 68 წ., კლემენტურელი, დურგალი.

მარტიროსიანცი აბრამ სარქისის-ძე, 71 წ., ანაგელი, ნალბანდი.

მატინოვი წყალობა გეოს-ძე, 100 წ., უწიგნური, კლემენტურელი, მკვდელი.

მენტეშაშვილი (ღვინაურა) ანანა მალხაზის ასული, 100 წ., წიგნიერი, ქვე-
მომაჩხაანელი, დიასახლისი.

მენტეშაშვილი ბაგრატ გურგენის-ძე, 55 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანე-
ლი, მევენახე.

მენტეშაშვილი გიგო ალექსანდრეს-ძე, 24 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი,
მეტყავე-ჭონი.

მენტეშაშვილი ნიკო, 55 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, დურგალი, კალატოზი.

მენტეშაშვილი (პოპიაური) პარასკო ყარამანის ასული, 61 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, დიასახლისი.

მესტიაშვილი სანდრო ბეროს-ძე, 43 წ., უწიგნური, ნუკრიანელი.

მესტიაშვილი შაქრო სტეფანეს-ძე, 30 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მეფუტკრე. მკერიშვილი ნიკო ვასილის-ძე, 62 წ., უწიგნური, ოზაანელი, მხენელ-მთესველი და მეგუთნე.

მინდორაშვილი დათიკო (ია) სოსიკოს-ძე, 70 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, დურგალი.

მოსაშვილი რამან გიორგის-ძე, 32 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, მონადირე.

მოსესოვი არტემ მელქოს-ძე, 52 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, ხარაზი.

მოსულიშვილი გიგა ქიტელას-ძე, 51 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, ნალბანდი.

მკედლიშვილი ვანო ფარსადანის-ძე, 61 წ., წიგნიერი, ანაგელი, დურგალი.

მკედლიშვილი ილო, წიგნიერი, სიღნაღელი, დურგალი.

ნადირაშვილი გიორგი მიხას-ძე, 26 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მესაბლე.

ნადირაშვილი იოსებ ვანოს-ძე, 25 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მეთრიმლე-შეშის მკრელი, ქვის მთლელი.

ნადირაშვილი მიხა მახარეს-ძე, 63 წ., უწიგნური, ნუკრიანელი, მესაბლე.

ნათიქე ნიკო თედოს-ძე, 33 წ., წიგნიერი, მელაანელი, მკედელი.

ნატროშვილი იოველ ტიტას-ძე, 67 წ., უწიგნური, ზემომაჩხაანელი, მეცხარი.

ოსიფოვი შაქრო ივანეს-ძე, 45 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, ოქრომკედელი.

ოტიაშვილი ვანო სიმონის-ძე, 65 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, მეტყავე კონი, მეთევზე, დალაქი.

პილატოვი წყალობა სტეფანეს-ძე, 64 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, ყასაბი.

რუსიშვილი გიორგი ბაგრატიის-ძე, 43 წ., წიგნიერი, ურიათუბნელი, მეურმე.

სოლომანიშვილი ბ. ა., 37 წ., წიგნიერი, ურიათუბნელი, ნალბანდი.

ტურაშვილი მიხო სტეფანეს-ძე, 33 წ., წიგნიერი, ჯიმითელი, მესაკრავე.

ტურაშვილი სიმონ, 43 წ., წიგნიერი, ჯიმითელი, მეფუტკრე.

უსუფაშვილი ფირან ლუკას-ძე, 55 წ., უწიგნური, საქობოელი, მელორე.

ფარსადანოვი არშაკ სიმონის-ძე, 67 წ., უწიგნური, სიღნაღელი, ნალბანდი.

ფირანიშვილი ევა გიორგის ასული, 65 წ., წიგნიერი, ჯიმითელი, დიასახლისი.

ქადაგიშვილი ხატო მიხას-ძე, 60 წ., უწიგნური, კელმეჩურელი, მკედელი.

ქიტესაშვილი მარიამ გლახას ასული, 90 წ., უწიგნური, ანაგელი, დიასახლისი.

ქურდიაშვილი არჩილ გიორგის-ძე, 38 წ., უწიგნური, ნუკრიანელი, მეაგურე. ყორღანაშვილი ღვთისო, ნამწყემსარი.

შაიშველაშვილი ივანე ილიას-ძე, 66 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი.

შალვაშვილი თედო დათიკოს-ძე, 52 წ., უწიგნური, ნუკრიანელი, მეთრიმლე

შალვაშვილი სანდრო ილიკოს-ძე, 36 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მკედელ-ნალბანდი.

შანშაშვილი გიგო ვანოს-ძე, წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, ხარაზი.

შანშაშვილი ვასილ ვანოს-ძე, 39 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, კვის-მთლელი.

შანშაშვილი (კუპრაულა) კეკა გურგენის ასულა, 60 წ., წიგნიერი, ქვემო-მაჩხაანელი, დიასახლისი.

შანშაშვილი (ბეგაურა) მარიამ გიორგის ასული, 40 წ., წიგნიერი, ქვემო-მაჩხაანელი, დიასახლისი, ფეიქარი.

შანშაშვილი მოსე, 56 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, ხარაზი.

შინჯიკაშვილი რამაზ მიხეილის-ძე, 33 წ., წიგნიერი, მელაანელი, მეცხვარე.

შინჯიკაშვილი სოსია ლევანის-ძე, 50 წ., მელაანელი.

შუხოშვილი გიორგი ნიკოს-ძე, 22 წ., წიგნიერი, ველისციხელი.

ჩითინაური ლიზა, 59 წ., წიგნიერი, ჯუჯაანელი, მჭელ-მყვრული.

ძამუკაშვილი სოლიკო მიხეილის-ძე, 48 წ., წიგნიერი, ურიათუბნელი, მკედელი.

წიკლაშვილი ბესო გიორგის-ძე, 35 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, მე-ქურტლე.

ჭაბაშვილი გიგა დავითის-ძე, 63 წ., წიგნიერი, ბოდბისხეველი, მეგურე-მეკრამიტე.

ჭაბაშვილი გიორგი იოსების-ძე, 43 წ., წიგნიერი, ბოდბისხეველი, მე-ქურტლე.

ჭაბაშვილი შაქრო იორდანეს-ძე, 45 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, თერძი.

ხაჩიშვილი გიორგი სოსიას-ძე, 50 წ., უწიგნური, ნუკრიანელი, მენახშირე.

ხეჩუმოვი საქულ არ უთინას-ძე, 85 წ., წიგნიერი, სიღნაღელი, დერცკი.

ხმალაძე შაქრო დავითის-ძე, 40 წ., წიგნიერი, ნუკრიანელი, მეთრიმლე.

ხუციშვილი ვასილ თომას-ძე, 75 წ., წიგნიერი, ჯიმითელი, მეურმე-მეგუთნე.

ჯაგარაშვილი დათა სოლომონის-ძე, 85 წ., ფხოველი.

ჯამასპიშვილი (პაპაჩაური) ანა, 70 წ., წიგნიერი, ზემომაჩხაანელი, დიასახლისი.

ჯამასპიშვილი (ალადაური) მარიამ, 80 წ., უწიგნური, ზემომაჩხაანელი, დიასახლისი.

ჯანიკაშვილი კოტე სანდროს-ძე, 55 წ., წიგნიერი, კლემქურელი.

ჯანყარაშვილი ნიკოლოზ გიორგის-ძე, 52 წ., წიგნიერი, ქვემომაჩხაანელი, დურგალი.

ჯანყარაშვილი სიკო, 55 წ., წიგნიერი, თვითონ ისწავლა ვეტფერშლობა, ქვემომაჩხაანელი.

51	II ₁₅	დანა ვთული	დანაქვთული
55	II ₁₂	ა მ ღ ა ხ	ა მ ღ ა ხ
	II ₁₄	ა მ ღ ა მ ღ ა ტ ა ბ	ა მ ღ ა მ ღ ა ტ ა ბ
63	I ₂ ქვ.	სანახშო	სა-ნახშო
64	II ₉	7—10 ლიტრი	10—15 ლიტრი
65	I ₁ ქვ.	სიტკბო,	წუენი,
66	II ₁₅	დღღუვი	დღღუვი, დღღუ
67	I ₁₈	ი კარი	ნი კარი
	I ₂₂	ქერქისა	ქერქისა
	I ₃ ქვ.	ვანანთ მგელი	ვანან მგელი
	II ₂₃	ვაჟაკი	ვაჟაკი
71	I ₂₈	თავიუანა	თავიუანა
80	II ₅	მდულარის	მდულარის
84	II ₂₂	კ ი დღე	კაი დღე
93	II ₁₂ ქვ.	კოტა (ფხოურად),	კოტა, უოტი (ფხოურად),
108	I ₁₀	ვენაკ:	ვენაკ:
110	I ₁₈	ასწევენ	თავით ასწევენ
112	I ₁₂	მზის	მზის
127	II ₁₈	ქიერის	ქვეერის
133	II ₂₀	მაგიერ ხელით	მაგიერ ზოგჯერ ხელით
137	I ₁₀	გ ა მ ე ე ლ ი ვ ა	გ ე მ ე ე ლ ი ვ ა
	II ₁	სავსე	სამსე
140	I ₃₃	ორს	ორს
150	II ₁₄ ქვ.	ხაღლევი	ხაღლევის
162	II ₁₃	(ქვეშაებზე	(ქვეშაებზე
182	II ₄ ქვ.	ისტ. III).	ისტ. III).
190	II ₁	მაზე	იმაზე
	II ₂	შვილო,	შვილო,
193	II ₈	ტვირთის	საკიდრის
196	I ₉ ქვ.	კაცისა (ნ. ჰყ.).	კაცისა.
197	II ₁₀	დაიძახეს	დაიძახეა
199	II ₂₁	ღია ფერი, აშვარა ფერი.	ღია ფერის, აშვარა ფერის
			მქონე.
200	I ₁₂ ქვ.	ღვთისგანი	ღვთის გარეგანი
	I ₀ ქვ.	შავი	შავ
	I ₄ ქვ.	შიგნული	შიგნეუ-
	II ₃ ქვ.	მაგ	მა
207	II ₈	„რასაჲ ყვინტყვინ-	„რასაჲ ყვინტყვინ-
215	I ₂₈	შაშალაკი ლეღვი, მწვანე	შაშალაკი ლეღვი, (ხოგის
		ლეღვი	თქმით) მწვანე ლეღვი
218	II ₁₇	ცხენიზ	ცხენის
223	I ₁₄	არავიზ	არავის

223	II ₇ ქვ.	ჩალრძობი	ჩალრძობა
278	II ₇ ქვ.	გ უ რ ჯ ა ლ ო - გ უ რ ჯ ა ლ	გ უ რ ჯ ა ლ · გ უ რ ჯ ა ლ
279	I ₂₆	ამოკრეფა, დგიმზე (ნ.)	ამოკრეფა დგიმზე (ნ.).
281	I ₆ ქვ.	შემდგარნი ⁴ .	შამდგარნი ⁴ .
283	II ₃ ქვ.	ჯირ ვლების	ჯირკვლების

და ე მ ა ტ ო ს

6	I ₁₇	ზოგჯერ ალოს ემატება ერთი დღიური—შათრეულა (ნ.).
10	I ₁ ქვ.	(ნ. ბაონ. აქარვება).
18	II ₄ ქვ.	(ნ. ქუ ძოვარა, შ ა რ შ. ძუარაი).
20	II ₆	2. ბეჭდის თელის ჩასასმელი ადგილი.
31	II ₁₀ ქვ.	(ნ. შ ა ნ. კვეს. ჩვენ: განჩენეობა).
44	II ₉	ამაზე ნათქვამი: «თუ გ უ ლ ი გ უ ლ ო ბ ს, ქ ა დ ა ო რ ა კელით იკმებაო».
46	I ₁₀ ქვ.	(ნ. ბარნ).
57	II ₁₂ ქვ.	(ნ. წალიცი; ნ. ს ა ბ ა, ჩ უ ბ.).
94	II ₆ ქვ.	3. კრავის ტყავის საქუდე; გ ა ლ ტ. ქუდი.
103	II ₂₀	(შდრ. ვაჟა IV ლოლიობა).
126	I ₂₄	(ნ. ჯ ა ნ ა შ ე. ცხობელ).
142	I ₁₃ ქვ.	(შდრ. ბ ე რ. ბაბლაყვერა).
174	II ₁₆ ქვ.	სტილის მეოთხედი (250 გრ.).
197	I ₁₅	ძაღლის წაქეხება.

დაემატოს და ასე შესწორდეს

24	II ₁₄	(შდრ. შ ა რ შ. განთება).	(შდრ. შ ა რ შ. განთება, ა ლ ა ვ. გამთება).
31	II ₂₀	(შდრ. საერო).	(შდრ. საერო; ნ. ბარნ.).
43	I ₂₁	3. სადგომი კარები,	3. საძირის კარები— სადგომი კარები,
45	II ₂₄	შდრ. კ ი რ.).	შდრ. ს ა ბ ა ძმარვა, კ ი რ.).
94	II ₆ ქვ.	კვახუჯი).	კვახუჯი, ჯ ა ნ ა შ ე. ყოხუე).
110	I ₁₇	ფეხზე დაყენებენ	თითქოს ბავშვს ფეხზე და- აყენებენ
126	II ₁	მწვანე ლეღვი...	მწვანე ლეღვი ნ. დამატებაში
126	I ₁₂	მცონარე).	მცონარე, ცონ: მცონარე).
127	II ₉	ხრალი,	ხრალი (ნ.),
142	I ₂₀	ჩ უ ბ.).	ჩ უ ბ., ქ ვ. ყ ლ. ბალდუმი).
178	II ₇	მ ა ყ.).	ვაჟა I, III, IV ურძანი, მ ა ყ.).
196	I ₂₂ ქვ.	დაგაქრი ⁴ .	დაგაქრი ⁴ (ნ. ქ ვ.).
197	I ₁₄	ქსი, ქსი-ქსი	ქსი, ქსი-ქსი, ქსიგე
205	II ₁ ქვ.	ყაუარი).	ყაუარი; შდრ. გ რ ი შ. უყაჯ- როდ).
206	II ₂₅	კვერი (ნ.)	კვერი (ნ.) თავი ყველი.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 28/II 1944 წ.
ბეჭდურ ფორმათა რაოდენობა 20
სააქტორო ფორმათა რაოდენობა 28
უე 00071; შეკვ. 1710; ტირაჟი 1000

საქ. სსრ ადგ. მრეწ. კომისარიატის სტამბა, ფურცელაძის ქ. № 5.